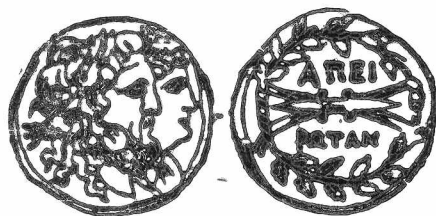

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἔστιά

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΒ΄

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 371 - 372 - 373

ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ 1983

ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Ίδιοκτήτης - Διευθυντής
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Ίδιοκτήτρια - Διευθύντρια
1954—56
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι (ετήσια)

Έσωτερικού	Δρχ. 1000
Νομ. Προσώπων & Όργανισμών, Τραπεζών	» 1500
Κοινοτήτων & Σχολείων	» 1000
Έξωτερικού	Δολλ. 40
Τιμή τεύχους	Δρχ. 250

Άντιστοιχέλλοντα μέλη της Έπιτροπής
Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Αθήνα)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Αθήνα)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Ίάσιον Ρουμανίας)
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Αθήνα)

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Όδός Μελετίου Γεωγράφου 53, Ίωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Γιάννη Μουγογιάννη	: Τὰ τυπογραφεία καὶ οἱ ἐφημερίδες τοῦ ξεσηκωμοῦ τοῦ Γένους (ἱστορ. στοιχεῖα)	Σελ. 137
Δημοσθ. Γραμματοπούλου	: Ἡ Μολδοβλαχία τοῦ 18ου αἰῶν. (ἱστορ. μονογραφία)	» 142
Διον. Μιτάκη	: Κάστας Χορμόδας καὶ Κάστας Λαγουμτζής (ἱστορ. μονογραφία)	» 149
Ναπολ. Δοκανάρη	: Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ Ἡπειρώτη στρατηγοῦ Κων. Βλαχοπούλου (ἱστορ. πραγματεία)	» 157
Πάνου Δημ. Τζέβδα	: Ὁ Ἰωαννῖνον Γερβάσιος Ὀρολόγας (ἱστορ. μελέτη)	» 162
Α. Α. Τασιποπούλου	: Λαογραφικὰ Κερμποῦ (τραγουδία τοῦ Λαζάρου)	» 171
Α. J. B. Wage - M. S. Thompson (μετ. Π. Καραγιώργου)	: Λαογραφικὰ Ροδαυγῆς Τζουμάρκων (λαογρ. μελέτη)	» 182
Κων. Ἀθ. Διαμάντη	: Λαογραφικὰ Κατσανοχωριῶν (λαογρ. μελέτη)	» 186
Ἄλεξ. Λαζάνη	: Κοινωνικὴ καὶ Πολιτικὴ Ἀγωγή (μελέτη)	» 190
Κων. Κίτσου	: Ὁ ἀγῶνας γιὰ τὸ ἀνέκφραστο (δοκίμιο)	» 195
Γιώργου Παπαστάμου	: Συνειδητοποίηση (δοκίμιο)	» 198
Γεωργίου Ε. Γεωργιάκη	: Δόξα Σοὶ τῷ θεῷ βρίζοντι τὸ φῶς — Κρονοδείλια ἡθική — Τ' ἔνομά της ἔταν ἔνοχῃ (ποιήματα)	» 201
Σαράντου Παυλέα	: Μυθράλιο γιὰ τὴν Ἄντωνία (ποίημα)	» 202
Ἄντ. Χρ. Παρδικούλη	: Λέων Νεφέρελ (παρουσίωση καὶ μετάφραση)	» 203
Πάνου Καραγιώργου	: Μετὰ τὸ μεροκάματο (ποίημα)	» 207
Μάνθου Σπαργιάτη	: Ὁρες ἄγχους (ποίημα)	» 208
Φωκ. Καψάλη	: Αὐτὸ τὸ παιδί (ποίημα)	» 208
Μιχ. Κ. Πετρόχειλου	: Ἡ αὐταπάτη τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου (δοκίμιο)	» 209
Γιώργου Παπαστάμου	: Ἡ οὐδύσσεια ἐνὸς ἀνθρώπου (ποίημα)	» 211
Γλυκερίας Παπαδημητρίου	: Στὸ μεταίχιμο (διήγημα)	» 213
Γρηγόρη Μαρτίνη	: Τὰ κάδρα (ποίημα)	» 220
Ἄλεξ. Μυριάλλη	: Μὲ τὸν τρόπο τοῦ Λοργα — Πρώιμα τρίγωνα — Ποίημα (ποίηματα)	» 222
Ron Radgett (μετ. Ν. Σπάνια)	: Σύγχρονη χριστιανικὴ ποίηση (Γ. Ζήσιος, Β. Καρβύσης, Μ. Παπαγιάννου, Μουδρὸς Μοναχὸς) (ποίηματα)	» 223
Χριστ. Λογοτεχνικῆς Συντροφιάς	: Ὁράσιο Καλαθεζέζε (δοκίμιο)	» 223
Κάστα Μιχ. Σταμάτη	: Κατήχηση στὸν ἀσκητισμὸ (διήγημα)	» 236
C. Rajagoraiachari (μετ. Ν. Λάλη)	: Οἱ περιλαϊτόμενοι (ποίημα)	» 237
Δημοσθ. Κόκκινου	: Ἡ σκῆψη — Σὰν τὰ βουνὰ (ποιήματα)	» 238
Cezar Ionescu (εἰσαγ. - μετάφρ. Α. Ράδου)	: Τῆς μοναξιάς (διήγημα)	» 240
Γαλάτειας Μπαλάτᾶ	: Γυμνὴ (ποίημα)	» 242
Γιώτας Παρβενίου	: Τί πολὺ σ' ἀνάτησα (μυθιστόρημα)	» 243
Ζαχαρία Στάνκου (μετ. Μ. Μαρνέσκου Χύμου)	: Τέσσερες φράουλες — Ζωγραφίες (ποίηματα)	» 254
Mihai Neculescu (μετ. Ν. Τέντα)		

Σ η μ ε ι ὀ μ α τ α : Ὅμαδικὸ μνημόσυνο (Γ. Μ. Πολιτάρχη). — Ε. Π. Παπανοῦτσος (Ν. Α. Φοροπούλου). — Προτάσεις (Δ. Κόκκινου). — Τὰ σύμβολα (Γ. Παπαστάμου). — Ἐνα χρήσιμο βιβλίον (Α. Γεροντιζοῦ). — Ἐπιστολές: Α. Βασιλείου (Γιοσέφ Ἐλιγιᾶ) — Πελ. Οἰκονομίδου (Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς Νήσου Ἰωαννίνων). — Κριτικὴ τοῦ βιβλίου. — Βιβλία ποὺ λάβαμε. — Τεχνοκριτικά. — Διάφορα. — Ἐκθεση τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξας: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ίωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διολῆ 15 (Α. Τούρτα) - Θεσ/νίκη
Ἐκτύωση: Τυπογραφεῖο «Ἡ ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ/νίκη

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΑΒ' ◆ ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ 1983 ◆ ΤΕΥΧΟΣ 371 - 372 - 373

ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗ

ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΟΥ ΞΕΣΗΚΩΜΕΝΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ἡ τυπογραφία, στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἀνθίσε καὶ πρόσφερε καρποὺς σημαντικοὺς στὴν ἀφύπνιση τοῦ Γένους, μόνον στὶς περιοχὲς τοῦ παροικιακοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὰ πρῶτα πιεστήρια ποὺ ἐγκυκλοδοτήθηκαν στὴν Κωνσταντινούπολη, στὶς Κυδωνίεσ καὶ στὴ Μοσχόπολη τῆς Βορ. Ἡπείρου, λειτούργησαν κάτω ἀπ' τὸ ἀγρυπνο βλέμμα τῶν Τούρκων, καὶ μόνον γιὰ τὴν ἐκτύπωση τῶν βιβλίων. Στὸν κύριο κορμὸ τῆς πατρίδας, δὲν λειτούργησε κανένα τυπογραφεῖο, παρὰ μόνον ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ κηρύχθηκε ἐπίσημα ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση. Ἡ προεπαναστατικὴ μαχόμενὴ δημοσιογραφία, ἀναπτύχθηκε κατὰ κύριο λόγο στὴ Βιέννη, στὸ Παρίσι, στὸ Ἰάσιο καὶ στὴν Τεργέστη, ἀφοῦ πρῶτα οἱ πρωτεργάτες τῆς συνειδητοποίησης τῆς μεγάλης σημασίας τοῦ μέσου αὐτοῦ τῆς διάδοσης τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν εἰδήσεων. Ἡ «ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ» τῶν ἀδελφῶν Μαρκίδων Πούλιου, ὁ «ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ» τοῦ γιατροῦ Δημήτρη Ἀλεξαντρίδη, οἱ «ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΜΕΡΗ» τοῦ Εὐφρονίου Πάποβικ, ὁ «ΛΟΓΙΟΣ ΕΡΜΗΣ» τοῦ Ἀνθιμου Γαζῆ, ποὺ ἀπ' τὸ 1816 καὶ ὕστερα, συνεχίστηκε νὰ ἐκδίδεται ἀπ' τοὺς Θεόκλητο Φαρμακίδη καὶ Κων. Κοκκανάκη, στάθηκαν τὰ προπύργια τῆς ἀφυπνιστικῆς δημοσιογραφίας τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς διασποράς. Μόλις ὅμως, μὲ ὠρισμένες ἀντικειμενικὲς συνθήκες, τὸ Γένος ἔφτασε στὴν ὥρα τοῦ μεγάλου ξεσηκωμοῦ, τὰ τυπογραφεῖα μεταφέρθηκαν στὴν Ἑλλάδα καὶ ἄρχισαν νὰ τυπώνονται, μέσα στὸν ἐπαναστατημένο χώρο, οἱ πρῶτες ἐφημερίδες.

Τὰ δημοσιογραφικὰ ἔντυπα ποὺ ἐκδίδουν τὰ τυπογραφεῖα τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων, ἀντιπροσώπευαν ὅλη τὴν πνευματικὴ κίνηση τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μόρφωναν πνεύματα, ἐπλαθάν συνειδήσεις καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ξυπνοῦσαν τὸν ραγιᾶ, δείχνοντάς του τὸν δρόμο τοῦ χρέους. Τὰ Τυπογραφεῖα ὅμως τοῦ '21 εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Αὐτὰ συμμετέχουν ἐνεργητικὰ στὸν ἀγῶνα καὶ συμμερίζονται τὶς τύχες τῶν πολέμων καὶ τῶν μαχητῶν. Ἀντιπροσωπεύονται κατὰ κανόνα ἀπὸ μιὰ ἐφημερίδα, ἐνῶ τὰ ἄλλα ἔντυπά τους εἶναι προκηρῦξεις ἢ πράξεις διοικήσεως. Τὰ φυλλάδια καὶ τὰ βιβλία τυπώνονται ἀργότερα, σχετίζονται πάντα μὲ τὴν πορεία τοῦ ἀγῶνα. Ἔτσι ποὺ ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τους παρακολουθοῦμε τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς καὶ

γνωρίζουμε συνάμα τὸ πνεῦμα πὸ ἐπικρατοῦσε τότε, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα μαθαίνουμε, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πολεμικὰς εἰδήσεις, καὶ τὶς μετακινήσεις καὶ τὸ τέλος τοῦ κάθε τυπογραφείου.

Οἱ πρῶτες ἐφημερίδες πὸ κυκλοφόρησαν στὰ χρόνια τοῦ ἀγῶνα ἦταν χειρόγραφες καὶ βγήκαν στὴ περιοχὴ τῆς Ρούμελης. Ἡ «ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ ΓΑΛΑΞΕΙΔΙΟΥ» πρῶτα ἢ «Ψευδοφυλλάδα» ὅπως ὀνομάστηκε, κυκλοφόρησε στὶς 27 Μαρτίου 1821, ἀκολούθησε ἡ «ΑΙΤΩΛΙΚΗ» τὸν Αὐγουστο τοῦ ἴδιου χρόνου καὶ ὁ «ΑΧΕΛΩΟΣ» τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1822. Τὰ φύλλα τῶν ἐφημερίδων αὐτῶν, γράφονταν ἀρχικὰ ἀπὸ τὸν συντάχτη τους καὶ ἀντιγραμμένες ὕστερα, στέλνονταν μὲ ταχυδρόμους στὶς γειτονικὰς περιοχάς. Φαίνεται ὅμως πὸς τὰ ἀντίτυπά τους ἦταν λιγοστά, γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα ἀντίτυπο τῆς «Αἰτωλικῆς» πὸ σώζεται, ἀπ' τὶς ὑπόλοιπες δὲν βρέθηκε κανένα. Ὅ,τι γνωρίζουμε γιὰ τὴν «Ἐφημερίδα τοῦ Γαλαξειδιοῦ» καὶ τὸν «Ἀχελῶο», προέρχεται ἀπὸ περιγραφὰς τῶν ἱστορικῶν Κων. Σάθα καὶ Σπυρ. Λάμπρου. Ὅμως καὶ οἱ δύο δὲν δίνουν καμμιά πληροφορία οὔτε γιὰ τὸν ἐκδότη τους, οὔτε γιὰ τὸ σῆμα οὔτε γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν σελίδων τους. Τὸ μόνο πὸ ξέρουμε σήμερα, εἶναι πὸς ὁ «Ἀχελῶος», πρωτοκυκλοφόρησε στὸ Ἄγρινιο κι ἦταν ἐπίσημη ἐφημερίδα τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος. Συντάχτης του ἦταν ὁ ἀρχιγραμματέας τῆς Γερουσίας Νικόλαος Λουριώτης πὸ δημοσίεψε καὶ τὰ Θεοπίσματά της. Μόλις ὅμως ἔφτασαν τὰ πρῶτα τυπογραφεῖα στὴν Ἑλλάδα, οἱ χειρόγραφες ἐφημερίδες σταμάτησαν πὰ νὰ κυκλοφοροῦν.

Οἱ ἔντυπες ἐφημερίδες πὸ κυκλοφόρησαν ἀπ' τὸ 1821 ὠς τὸ 1828 στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, ἦσαν συνολικὰ ὀκτώ. Οἱ ἕξη γραμμένες στὴν ἑλληνικὴ καὶ οἱ δύο ξενόγλωσσες. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἡγετῶν τοῦ κινήματος μὲ τὶς πλατύτερες μάζες τῶν ἀγωνιστῶν καὶ τοῦ κοινοῦ, ἦταν πὰ ἐπιταχτική. Ἡ ἔλλειψη τῶν τυπογραφείων ὅμως τοὺς ἐμπόδιζε σ' αὐτὴ τὴ λειτουργία, γιαντὸ κι ἀποφάσιον τὴν προμήθειά τους. Στὶς 8 Ἰουνίου πὸν πεσήριο. Ὅμως δὲν ὑπῆρχε κανένας τυπογράφος γιὰ νὰ τὸ χειριστεῖ. Ὁ ἀποβιβάστηκε στὴν Ὑδρα ὁ Δημ. Ὑψηλάντης, ἔφερε μαζί του κι ἓνα μικρὸν πεσήριο. ὅμως δὲν ὑπῆρχε κανένας τυπογράφος γιὰ νὰ τὸ χειριστεῖ. Ὁ ναύαρχος Γιακουμπάκης Τομπάζης, πὸν ἤφερε πὸς ὁ χειριστὴς τοῦ τυπογραφείου τῶν Κυθωνιῶν Τόμπρας, βρισκόνταν φυγαδευμένος στὰ Ψαρά, ἔστειλε καίκι καὶ τὸν ἔφερε στὴν Ὑδρα. Παίρνοντις ἀπὸ κεῖ τὸ τυπογραφεῖο ὁ Τόμπρας, μ' ἐντολή τοῦ Ὑψηλάντη, τὸ μετέφερε στὴ Καλαμάτα, προσωρινὴ τότε ἔδρα τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπανάστασης, ὅπου καὶ τὸ ἔστησε μέσα σ' ἓνα τζαμί. Κι ἔτσι, ἀπὸ τὴν 1η Αὐγούστου 1821, κυκλοφορεῖ ἡ πρώτη ἔντυπη ἐφημερίδα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, μὲ τὸν τίτλο «ΣΑΛΠΙΓΞ ΕΛΛΗΝΙΚΗ». Συντάχτης τῆς ὀρίστηκε ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ πρωτοπόρος αὐτὸς τῆς μαχόμενης δημοσιογραφίας, πὸν ἡ θητεία στὴν ἔκδοσή τοῦ «ΛΟΓΙΟΥ ΕΡΜΗ» στὴ Βιέννη, ἐξασφάλιζε τὶς προϋποθέσεις τῆς ἐπιτυχίας τῆς. Βοηθὸς τοῦ τυπογράφου Τόμπρα, στὴ προσπάθεια αὐτή, ἦταν ὁ Νικολαΐδης. Τὸ πρῶτο κείμενο πὸν γράφτηκε στὴν ἐφημερίδα, ὑπῆρχε τὸ πὸ κάτω, στὸ ὁποῖο γιὰ πρώτη φορὰ τονίζεται ἡ σημασία καὶ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ τύπου, στὴν πραγμάτωση τῶν σκοπῶν τῆς ἐπανάστασης:

«Εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις — γράφει ὁ Φαρμακίδης — ὅτε ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν Γένος μὴ ὑπομένον τὸν βαρὺν τῆς τυραννίας ζυγόν, τὸν ὁποῖον ἔφερον ἀναξίως αἰῶνας ὀλοκλήρους, ἀπεφάσισεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Θείας Προνοίας, νὰ πιάσῃ τὰ ὄπλα,

διὰ νὰ ἀναλάβει τὴν ὁποίαν ἀπώλεσεν αὐτονομίαν, εἶναι ἀναγκασιότατη καὶ ἐφημερίς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκδιδομένη. Τὸ Γένος ὅλον ἀγωνιζόμενον τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα, θέλει νὰ βλέπει καὶ διὰ τοῦ τύπου τοὺς ἀγῶνας τοῦ κηρυττομένου, τὰς ἀρετὰς τῶν καλῶν δημοσίως ἐπαινουμένας καὶ τὰς κακίας τῶν κακῶν ἐξελεγχόμενας, εἰς ἀποφυγὴν καὶ μίμησιν. Θέλει νὰ μανθάνει τὰ ἀνὰ πᾶσαν ἐπαρχίαν γινόμενα καὶ οὕτω νὰ βάλλωνται διὰ τῆς ἐφημερίδος ὅλα τὰ μέρη του εἰς συνάφειαν».

Ἡ ζωὴ ὅμως τῆς πρώτης αὐτῆς ἑλληνικῆς ἐφημερίδας, ὑπῆρξε σύντομη. Κυκλοφόρησαν μόνο τρία συνεχόμενα φύλλα, με ἡμερομηνίες 1, 5 καὶ 20 Αὐγούστου. Ἄλλὰ καὶ μόνο αὐτὰ στάθηκαν ἱκανὰ νὰ κάνουν τὸ τυπογραφεῖο τῆς Καλαμάτας, γνωστὸ σ' ὁλόκληρην τὴν Εὐρώπην, μαζί με τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπιζε ἡ ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα. Τὰ αἴτια τῆς διακοπῆς τῆς ἔκδοσης, ἐντοπίζονται ἀπὸ πολλοὺς στὶς συνεχεῖς μετακινήσεις τῆς Διοικήσεως καὶ στὴν ἀστάθεια ποὺ ἐπικρατοῦσε ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὅμως ἡ ἄποψη αὐτὴ δὲν εἶναι σωστὴ. Ἡ βασικὴ αἰτία ποὺ σταμάτησε νὰ ἐκδίδεται ἡ «ΣΑΛΠΙΓΓΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ» ὑπῆρξε ἡ ἀπόφαση τοῦ Φαρμακίδου, νὰ ἀρνηθεῖ νὰ ὑποταχθεῖ στὸ δεσποτικὸ μέτρο τῆς λογοκρισίας τῶν κειμένων, ποὺ ἤθελε νὰ ἐφαρμόσει ὁ Ὑψηλάντης. Ἡ πράξις αὐτὴ τοῦ φλογεροῦ ρασοφόρου καὶ δημοσιογράφου, εἶναι ἡ πρώτη ποὺ θεμελίωσε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ τύπου στὴν Ἑλλάδα.

Τὰ «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» κυκλοφόρησαν στὸ Μεσολόγγι τὴν 1η Ἰανουαρίου 1824, ἀφοῦ λίγες μέρες νωρίτερα εἶχε κυκλοφορήσει ἓνα δίφυλλο φυλλάδιον «Ὁ πρόδρομος τῶν Ἑλληνικῶν Χρονικῶν», ποὺ ἀνάγγελλε τὴν ἔκδοσιν. Ἡ δημιουργία τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς, ὀφείλεται στὶς ἐπίμονες προσπάθειες τοῦ Ἄγγλου συνταγματάρχη Λέτσεστερ Στάνχοπ, ποὺ εἶχε σταλεῖ στὸ Μεσολόγγι, μαζί με τὸν Βύρωνα, σὺν ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀγγλικοῦ Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου. Συντάχτης τῆς ὑπῆρξε ὁ Ἑλβετὸς γιατρός καὶ φιλέλληνας Ἰωάννης Ἰάκωβος Μάγερ, ποὺ μὴ γνωρίζοντας καλὰ τὰ ἑλληνικά, χρησιμοποιοῦσε γιὰ μεταφραστὴν τὸν Δημήτριον Παυλίδην καὶ ἐπιμελητὴν στὴν ἔκδοσιν τὸν Σμυρνιὸν λόγιον Δημήτριον Μεσθανέα. Ἡ ἐφημερίδα ἦταν τετρασελίδην κι ἔβγαλε δυὸ φορὰς τὴν ἑβδομάδα, χωρὶς διακοπὴν, ὡς τὶς 20 Φεβρουαρίου 1826, λίγο πρὶν τὴν ἔξοδο, ὅποτε μὴ τοῦρκικη ὁβίδα κατὰστρεψε τὸ τυπογραφεῖον. Στὴν ἀρχὴν τυπώνονταν στὸ γαλλικὸν πρεσβῆριον τοῦ Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου, ὡς τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1824, ποὺ παραλήφθηκε τὸ ἀγγλικὸν τυπογραφεῖον τοῦ Μάγερ. Τὰ «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» ὑπῆρξαν ἐφημερίδα ὑψηλοῦ ἐπιπέδου καὶ παρ' ὅλο ποὺ ἦταν τὸ ἡμεπίσημον ὄργανον τῆς Διοικήσεως τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, ἀσκοῦσε κριτικὴν, καὶ πολλὰς φορὰς δριμύτατην, σὲ πράξεις καὶ ἐνέργειάς τῆς. Ὁ Ἰάκωβος Μάγερ ἄσκησεν τὴ δημοσιογραφίαν του με ὑψηλὴν αἴσθησιν εὐθύνης, ἀντικειμενικὰς σὶς εἰδήσεις του, καυστικὰς διὰ σχολία του, πλατὺς στὴν ἐνημέρωσιν τοῦ κοινοῦ καὶ πέρα ἀπ' ὅλα τὸν διέκρινε πνεῦμα συμβιβασμοῦ, ὅταν ἔσποῦσαν οἱ ἀγριεῖς διαμάχαι τῶν ἀγωνιστῶν. Στὸ ἴδιον τυπογραφεῖον τυπώνονταν καὶ ἡ ἐφημερίδα TELEGRAFO GRECO (Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος), ποὺ ἦταν πανομοιότυπη με τὰ ΧΡΟΝΙΚΑ καὶ ποὺ εἶχε σὺν σκοπὸν νὰ προπαγανδίσῃ τὴν Ἑλληνικὴν

Ἐπανάσταση στὸ ἔξωτερικό. Ἐκδίδονταν ταυτόχρονα σὲ τέσσερες γλώσσες καὶ τὴν διήθυνε ὁ Ἴταλὸς φιλέλληνας κόμης Πέτρο Γκάμπα.

Ἡ «ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ» βγήκε κι αὐτὴ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Στάνχοπ, πού παραχώρησε δικό του πιεστήριο στὴ Γενικὴ Διοίκηση τῆς Ἑλλάδας, πού στίς 20 Αὐγούστου 1824, κυκλοφόρησε στὴν Ἀθήνα τὸ πρῶτο τῆς λάδος. Στὴν ἀρχὴ προτάθηκε γιὰ συντάκτης του ὁ Θεόκλητος Γεώργιος Ψύλλο. Ἀπὸ κεῖ κι ὕστερα ἔβγαινε δυὸ φορές τὴν ἑβδομάδα καὶ τὸ τελευταῖο τῆς φύλλο φέρει ἡμερομηνία 15 Ἀπριλίου 1826. Τὸ τυπογραφεῖο αὐτὸ τῆς Ἀθήνας καταστράφηκε ὀλοκληρωτικὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Κιουταχὶ πού ἔγινε στίς 3 Αὐγούστου 1826.

Ὁ «ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ» εἶναι μιὰ ἄλλη ἐφημερίδα ποὴ πρωτοκυκλοφόρησε στὴν Ὑδρα στίς 10 Μαρτίου 1824 καὶ κράτησε μέχρι τὸς 27 Μαΐου 1827. Συνολικὰ ἔχουμε στὴ περίοδο αὐτὴ 296 φύλλα, δυὸ τὴν κάθε ἑβδομάδα. Συντάκτης τῆς ἦταν ὁ Ἰωσήφ Κιάππε. Ἴταλὸς πολιτικὸς πρόσφυγας, πού εἶχε ὑπηρετήσει στὸν ἑλληνικὸ στόλο, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀγώνα. Οἱ ἱστορικοὶ τὸν ἀναφέρουν ὡς τέλεια ἐξελληνισμένον καὶ τὸν χαρακτηρίζουν «Ἴταλὸν μὲν τὸ γένος, Ἑλληνα δὲ τὴν καρδίαν». Ἀρχικὰ ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ τυπώονταν σ' ἓνα μικρὸ πιεστήριο, ἀργότερα ὅμως σ' ἓνα καινούργιο πού ἔστειλε ἀπ' τὸ Παρίσι ὁ Ἀμβρόσιος Φαρμὲν Ντιντό, ἀφοῦ στὸ μεταξὺ ἄλλαξε τίτλο κι ὀνομάζονταν «ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ, Ἐφημερίς τῆς Διοικήσεως καὶ τῆς Νήσου Ὑδρας». Ὑστερα ἀπὸ τὴν διακοπὴ τῆς ἔκδοσής της, ὁ Ἰωσήφ Κιάππε δὲν ἀναστέλλει τὴν δραστηριότητά του, ἀλλὰ ἀρχίζει νὰ ἐκδίδει, στὴν Ὑδρα πάλι, τὴν γαλλόφωνη περιοδικὴ ἔκδοση L' ABEILLE GRECQUE (Ἑλληνικὴ Μέλισσα) πού στέλλονταν στὴν Εὐρώπη γιὰ τὴν ἐνημέρωση τοῦ ἐκεῖ φιλελληνικοῦ στοιχείου. Ἡ ἐφημερίδα αὐτὴ συνεχίστηκε νὰ ἐκδίδεται καὶ ἐπὶ Καποδίστρια ἀκόμη, στὴν Αἴγινα.

Ἡ «ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΟΣ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» ἐκδόθηκε πρῶτα στὴν Ὑδρα ἀπὸ τὸν Παντελεῆ Κ. Παντελεῆ στίς 29 Ἰουλίου 1827. Στὴν ἀρχὴ ἔβγαινε κάθε Σάββατο, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ 32ο φύλλο τῆς 10 Ἀπριλίου 1828 μεταφέρθηκε στὴν Αἴγινα καὶ ἔγινε δισεβδομαδιαία, ὡς τὸς 29 Μαΐου 1828 πού διέκοψε τὴν ἔκδοσή της. Χαρακτηριστικὸ τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς πού εἶχε ὡς ἔβλημα τὴν φράση τοῦ Ἀριστοτέλη «Ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν» ὑπῆρξε ἡ μαχητικότητά καὶ ἡ ζωντάνια τῶν ἀρθρῶν της. Σὲ κάθε σχεδὸν φύλλο, ὁ συντάκτης της δημοσίευε ἀρθρα δριμύτατα κατὰ τῶν Κοιζαμπάσηδων καὶ τῶν Φαναριωτῶν καὶ καυτηρίαζε τὴ στάση τους, πού δὲν ἔξυπρητοῦσε τὰ συμφέροντα τοῦ μαχόμενου ἔθνους. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἡ Δημογεροντία τῆς Ὑδρας τοῦ κοινοποίησε ἔγγραφο μὲ τὸ ὁποῖο τὸν διέτασσε νὰ σταματήσει τὴν ἔκδοσή της ἐφημερίδας του. Αὐτὸς ὅμως τοῦς ἀψήφησε καὶ

τὴν συνέχισε, παρ' ὄλο πού βρισκόνταν πάντα σὲ διαμάχη μὲ τὴν «Γενικὴ Ἐφημερίδα», γιατί τὴν θεωροῦσε φερέφωνο τῶν Κοτζαμπάσηδων καὶ τῶν Φαναριωτῶν.

Ἡ «ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» ὑπῆρξε ἡ πρώτη, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν λιγότερη «ΣΑΛΠΙΓΓΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ», ἐπίσημη κρατικὴ ἐφημερίδα, πού ἀργότερα ἐξελίχτηκε στὴ γνωστὴ μας «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως». Ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν ἔκδοσή της πάρθηκε ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸ Σῶμα τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως τῆς Ἑλλάδας, μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 1 τῆς 7 Ὀκτωβρίου 1825 Πράξη της. Μὲ τὴν ἴδια Πράξη, ἐφημεριδογράφος ὀρίζεται ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, στὸν ὁποῖον παραχωρήθηκαν τὰ τρία πιεστήρια πού διέθετε τότε ἡ Διοίκηση. Τὸ πρῶτο φύλλο της ἐκδόθηκε στίς 7 Ὀκτωβρίου 1825 καὶ συνεχίστηκε μὲ δυὸ φύλλα τὴν ἐβδομάδα, κάθε Τετάρτη καὶ Σάββατο. Πέρα ἀπὸ τίς Πράξεις καὶ τίς Ἀποφάσεις τοῦ Βουλευτικοῦ, ἡ «Γενικὴ Ἐφημερίς» δημοσίευε καὶ κάθε ἔιδους εἰδήσεις πού θεωροῦνταν ἀκριβεῖς γιατί προέρχονταν ἀπὸ ἐπίσημες πηγές καθὼς ἀκόμα καὶ ἱστορικὰ ἔγγραφα καὶ φιλολογικὴ ὕλη. Στὸν πρῶτο χρόνο τῆς ἔκδοσής της δημοσίεψε ὀλόκληρο τὸν «Ὑμνο στὴν Ἐλευθερίαν» τοῦ Διον. Σολωμοῦ καὶ μάλιστα μὲ τὴν πρόταση νὰ καθιερωθεῖ ὡς ὁ Ἐθνικὸς Ὑμνος τῆς Ἑλλάδας, κάτι πού τελικὰ ἔγινε σαράντα χρόνια ἀργότερα, στίς 4 Αὐγούστου 1865. Ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης δηῦθυνε τὴν «Γενικὴ Ἐφημερίδα» μέχρι τὸν ἔρχομὸ τοῦ Καποδίστρια, ὁπότε διαφώνησε μαζί του καὶ παραιτήθηκε.

Ἐντελῶς διαγραμματικὰ σὲ τοῦτο τὸ σημεῖωμα, προσπάθησα νὰ δώσω τὴ μορφή τῶν πρώτων τυπογραφείων πού ἤρθαν στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ σκιαγραφήσω τὴν φυσιογνωμία τῶν ἐφημερίδων πού τυπώθηκαν σ' αὐτὰ καὶ κυκλοφόρησαν στὸν ξεσηκωμένο ἑλληνικὸ κῶρο, ἀπὸ τὸ 1821 ὡς τὸ 1828. Οἱ ἑλληνικὲς ἐφημερίδες στὴν περίοδο αὐτὴ, τὰ «Φ ρ ο ὑ ρ ι α Ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α ς» ὅπως χαρακτηριστικὰ τίς ἀποκάλεσε ὁ Κοραῆς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ τους σημασία πῆραν μιὰ θέση στὴ ζωὴ τοῦ νέου ἑλληνικοῦ κράτους, χάρη καὶ στὴ μεγάλη ὄθηση πού ἔλαβαν ἀπ' τοὺς Φιλέλληνες τῆς Εὐρώπης. Μὲ τὸν ἔρχομὸ τοῦ Καποδίστρια καὶ τὸν καινούριο Νόμο περὶ Τύπου πού δημοσιεύτηκε στὰ 1831, δημιουργοῦνται πλέον οἱ νέες προϋποθέσεις, γιὰ τὴν παραπέρα ἀνάπτυξή τους.

Δρος ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑ ΤΟΥ 18^{ου} ΑΙΩΝΟΣ*

- 1) Νεώτερα ἐκτιμήσεις ἐπὶ τῆς συνυφασμένης Ἑλληνορουμανικῆς ἱστορίας ἐν Μολδοβλαχία.
- 2) Πανευκλεεῖς ἑλληνικαὶ μεταβυζαντινὰ οἰκονόμειαι εἰς τὴν ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Μολδοβλαχίας.

Οἱ Βυζαντινοὶ καὶ βυζαντινοσελληνίζοντες ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας ἔβλεπον μακρύτερα τῶν γεωγραφικῶν συνόρων τῆς χώρας, πολὺ μακρύτερα τῶν ἐθνολογικῶν ἐγωιστικῶν διαχωρισμῶν καὶ ἀκόμη πολὺ μακρύτερα τῶν φυλετικῶν διαφορῶν, ἀπενίζοντες πρὸς μίαν πολυεθνικὴν χριστιανικὴν συμπολιτείαν, τῆς ὁποίας κοινὸς παρονομαστὴς ἦτον ὁ ἑλληνοβυζαντινὸς πολιτισμός. Ἡ συμβίωσις τῶσων λαῶν καὶ ἐθνῶν ἐπὶ αἰῶνας καὶ πλέον ὑπὸ τὴν θαλπωρὴν αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἐδικαιολόγει τὴν σύμπραξιν καὶ ἀνασύστασιν μιᾶς ὑποτυπώδους κατ' ἀρχὴν νεοβυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως τὴν δραματίσθησαν οἱ Serban, Cantacuzinos, ὁ Vasile Lupu, οἱ Μαυροκορδαταῖοι, ὁ Ἰάκωβος Ἡρακλεΐδης Δεσπότης, ὁ Ρήγγας ὁ Φεραῖος καὶ ἄλλοι, ὡς ἀντιστάθμισμα τῆς ἀνευ τέλους θαναύσου τρομοκρατίας καὶ μοσχοδικῆς ἀπειλῆς. Ψυχολογικὸν ἔρεισμα αὐτῆς τῆς ἀπεράντου συμπολιτείας ἦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ συνειδητοποίησις τῆς κοινῆς ἐθνικῆς μειοπραγίας κάθε συμβαλλομένου μέρους ἕναντι τῶν Ὄθωμανῶν καὶ ἕτερον ἡ πνευματικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἡγεσία, ἡ ὁποία ἤδρευε εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, τὸ ὑποκατάστατον τοῦτο τῶν ἀνακτόρων τῶν Βλαχερνῶν.

Ἄλλὰ ἡ πλέον τοῦ αἰῶνος παρουσία τῶν Ἑλλήνων ἐν Μολδοβλαχία ἡγεμόνων μὲ τὴν πολυπληθῆ αὐτῶν συνοδείαν, προκάλεσε ἀντιφαναριωτικὸν πνεῦμα (ὡς συμβαίνει συνήθως), τῶν Φαναριωτῶν θεωρουμένων ὡς ὑπαίτιων τῆς δυσχεροῦς θέσεως τῶν κατωτέρων τάξεων, πρᾶγμα ποῦ ἱστορικὰ εἶναι ἀδικαιολόγητον. Μετ' ὀλίγον, ὁ ἀντιφαναριωτισμὸς μετατρέπη εἰς μισελληνισμὸν, ὁ ὅποιος ἔδραψε τὰς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων πρὸς ζημίαν ἀμοτέρων. Ἀπὸ αἰῶνος καὶ πλέον ὑπάρχει μία ὑπόκωφος, ἀνώμαλος καὶ νοσηρὰ κατάστασις εἰς τὰς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων, λυπηρὸν κατάλοιπον τῆς παρερμηγυθείσης ἑλληνικῆς παρουσίας ἐν Μολδοβλαχία τῶν 17ου - 19ου αἰῶνων. Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι τῆς παρουσίας αὐτῆς ἐπωφελήθησαν ἀφ' ἐνὸς μὲν οἱ Ἕλληνες δι' ἰδίους προσωπικοὺς καὶ ἐθνικοὺς σκοποὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ Μολδοβλάχοι, οἵτινες ἀπέκτησαν τὸ ἱστορικὸν ὄνομα Ρουμάνοι καὶ Ρουμανία, μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς τῆς ἀδικηθείσης — καθ' ἡμᾶς — ἐποχῆς, ὅταν ἠνδρῶτο τὸ συναίσθημα τῆς ἐκ Ρώμης καὶ Ρωμαίων ἐξαρτήσεως αὐτῶν, πρᾶγμα τὸ ὅποιον δὲν τὸ ἠμπόδισαν οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες καὶ τουναντίον τὸ ὑπέθαλψαν καὶ τὸ προώθησαν.

Ὁ μισελληνισμὸς ὅμως αὐτὸς εἰς τὴν πραγματικότητα ἐκάλυπτε τὴν ὀλιγωρίαν τῶν πρὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἡγεμόνων καὶ τῆς γηγενοῦς ἀρχοντολογίας. Ἐναντίον λοιπὸν τίνος νὰ στραφοῦν ἡ δυσἀρέσκεια καὶ οἱ μύδροι τῶν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 44.

κατωτέρων τάξεων δια τὰς οικονομικάς δυσχερείας των και δια την κοινωνικήν ἀδικίαν (ὡς ἐκ τῆς ἀδικου νομῆς τοῦ πλοῦτου) ἀν ὄχι ἐναντίον τῶν «Φαναριωτῶν», τοῦ ἀποδιοπομπαίου τράγου, τοῦ ἀπὸ μηχανῆς αὐτοῦ θεοῦ, τῶν εἰσαγαγόντων ὅλα τὰ δεινὰ εἰς τὴν χώραν τῶν Γέτο - Δάκο - Σκηθο - Θρακῶν;

Ἡ καθυστέρησις τῶν ἡγεμονιῶν ἦτο κοινωνικὸν φαινόμενον κατὰ τὴν ἀφιξίν των Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ἐναντίον τῆς ὁποίας καθυστερήσεως αὐτοὶ οἱ ξένοι ἡγεμόνες πρὸς τὴν χώραν ἀντεπεξῆλθον ἐντὸς εἰδὸς αἰῶνος παραμονῆς των εἰς τὴν ἡγεμονίαν.

Ἡ καθυστέρησις εἶχε εἰς τὴν βάσιν της πολλοὺς συντελεστάς.

α) Ἡ γεωγραφικὴ τοποθέτησις των εἰς τὴν ἐνδοχώραν τῆς νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, μὲ ἑλλειπεῖς συγκοινωνιακὰς ἀρτηρίας και κατὰ συνέπειαν μὲ ἑλλειπεῖς και τυχαίας μόνον ἐπαφὰς μὲ τὸν ἔξω κόσμον, ἠμποδίζαν τὸν λαὸν τῶν ἡγεμονιῶν νὰ δεχθῆ και νὰ ἀφομοίωσῃ τὸ νεώτερον πολιτιστικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἤκιμαξεν ἀλλαχού εἰς τὸ Αἰγαίομεσογειακὸν και Εὐρωπαϊκὸν εὐρύτερον περίμετρον. Κατ' ἀντίθεσιν μὲ τὸ Ρουμανικὸν ἔθνος, ἓνα ἄλλο ἔθνος, τὸ Οὐγγρικόν, και αὐτὸ εἰς τὴν ἐνδοχώραν τῆς Εὐρώπης εὐρισκόμενον, ἀνεπτύχθη ἐντυπωσιακὰ και ἐνωρίτερον, διότι ἐδέχθη εὐχέστερα τὸ ἐμβόλιον τοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τὸν γεινιάζοντα γερμανικὸν παράγοντα, ὅπως και ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἀδριατικῆς και τοῦ Ἰονίου πελάγους ἀφομοίωσαν τὸ νεωτεριστικὸν εἰς πολλὰ ἰταλικὸν πνεῦμα και τὸν πολιτισμὸν.

β) Αἱ τρεῖς γειτονικαὶ ἡμπεριαλιστικαὶ χώραι, δηλαδὴ ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἡ Γερμανικὴ τῶν Ἀψβούργων και ἡ Ρωσικὴ τῶν Τσάρων, εἶχον κάθε συμφέρον νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀνάπτυξιν των ἐπαφῶν μεταξὺ τῆς Μολδοδολαχίας και τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ὁ σκοταδισμὸς ἔπρεπε νὰ ἐξακολουθῆσῃ νὰ βασιλεύῃ βορείως τοῦ Δουνάβειου, διὰ νὰ ἐμποδισθῆ ἡ ἀφύπνησις τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν τῶν χωρῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐξημίωνε τὰ συμφέροντα των συντηρητικῶν αὐτῶν μοναρχιῶν.

γ) Ἡ κοινωνικὴ ταξικὴ δομὴ προσεφέρετο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ συμφέροντα των γαιοκτημόνων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ ὑπάρχον ἰδικὸν τους δίκαιον, κατεδυνάστευον παντοιοτρόπως τὴν κατωτέραν τάξιν των «ἀκτημόνων», των καλλιεργητῶν των γαιῶν και ὡς ἐκ τούτου δὲν τοὺς συνέφερον ἡ ἀφύπνησις αὐτῶν. Καὶ ἡ μεγάλη μάζα των γαιοκτημόνων ἦσαν γηγενοὺς προελεύσεως.

δ) Τὸ πνευματικὸν ἐπίπεδον των ἰδίων γηγενῶν ἀρχόντων, γαιοκτημόνων και ἡγεμόνων, ἦτο πολὺ χαμηλὸν ἢ μᾶλλον ἦτο εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἰδίου αὐτοῦ λαοῦ. Μόνον μὲ τὴν ἀνοδὸν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ λαοῦ των ἡγεμονιῶν κατωρθώθη νὰ δημιουργηθοῦν συνθήκαι διὰ μίαν ταχυτέραν ἔξοδον ἀπὸ τὴν πολυδιάστατον σύγχρονον καθυστέρησιν των πληθυσμῶν των ἡγεμονιῶν, καθυστέρησιν ὕλικήν, πνευματικὴν και ἠθικὴν. Καὶ τοῦτο ἐπετεύχθη μόνον ἐπὶ ἡγεμονίας των Ἑλλήνων. Ἐξαιρέσιν ἀπετέλουν μερικοὶ γηγενεῖς ἡγεμόνες ἢ ἐξελλημισθέντες διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἰς περιώνυμα κέντρα μορφώσεως και ἀποκτήσαντες οὕτω γνώσεις, αἱ ὁποῖαι τοὺς διεχώριζον ἀπὸ τὸν μεγάλον ἀριθμὸν γηγενῶν ἡγεμόνων, στερουμένων ἀκόμη και στοιχειώδους μορφώσεως.

ε) Αἱ συνεχεῖς ἐριδες μεταξὺ των ἀρχόντων διὰ τὴν ἀνάδειξιν γηγενῶν ἡγεμόνων, περιεστρέφοντο κυρίως περίξ τοῦ ἐπιμάχου ζητήματος τοῦ κέκτησθαι περισσότερας γαίας και τοῦ ἀναδεικνύειν ἡγεμόνα τὸν εὐνοούμενόν τους, τὸν ὑποσχόμενον τὴν ἐξυπνρήτησιν μιᾶς ἢ ἄλλης φατρίας και τοῦτο πρὸς ὕφελος και τοῦ ἰδίου τοῦ ἡγεμόνος. Ἡ ἔγνοια τῆς πατρίδος ἦτο περιωρισμένη και ἀντεπροσώπευε μᾶλλον τὸ κτήμα τὸ ὁποῖον ἐκαλλιεργοῦν οἱ λεγόμενοι και σήμερον Argati, δηλαδὴ ἐργάται. Ἔτσι, λοιπόν, ὁ δυστυχῆς ρουμανικὸς λαός, ὄχι ἐξ αἰτίας των Ἑλλήνων ἡγεμόνων,

δσον ἐξ αἰτίας τῶν Ρουμάνων ἀρχόντων, ἔδειχε ἀπάθειαν καὶ ἀδιαφορίαν διὰ τὸ ζήτημα τῆς κουλτούρας καὶ τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὰ πολιτικά γεγονότα τῆς χώρας του. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπάθειαν καὶ ἀπελπισίαν τοῦ λαοῦ κατῳρθωσαν νὰ τὸν ἀπαγκιστρώσουν οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες, μὲ τὴν μύρφωσίν τους, μὲ τὸ ἐνδιαφέρον τους διὰ τὴν παιδείαν καὶ γενικὰ μὲ τὴν βελτίωσιν τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν καὶ τοῦ ἀπολαμβάνειν ἀνέσεων καὶ ἀγαθῶν, ἔστω καὶ εἰς περιορισμένην κλίμακα καὶ ἔκτασιν.

ζ) Αἱ ἐκ τῶν ἐρίδων διαμάχαι μεταξὺ φατριῶν τῶν γηγενῶν ἡγεμόνων, ἡμιπόδιζον μίαν συνεχῆ ἐποικοδομητικὴν ἡγεμονίαν καὶ κάθε νέα ἀλλαγὴ ἡγεμονίας ἐδάρυεν τὰ συμφέροντα τῶν κατωτέρων τάξεων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνεπήγετο σύγχυσιν καὶ καθυστέρησιν εἰς κάθε προσπάθειαν κοινωνικῆς προόδου.

η) Αἱ ἀλλεπάλληλοι εἰσβολαὶ ξένων στρατευμάτων τῶν τριῶν γειτονικῶν αυτοκρατοριῶν μὲ πολλὰς φορὰς συνεχῆ κατοχὴν, ἐπεδείκνυον τὴν ἔνδειαν καὶ τὰς παντὸς εἶδους ἐλλείψεις. Ὁ ἐπισιτισμὸς τοῦ πληθυσμοῦ ἀπέβαινε ὀσμημέραι ἐλαττωματικώτερος, τοῦ στρατοῦ κατοχῆς ἐπισιτιζομένου εἰς θάρος τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ. Κατοχὴ δέ, ἐσήμαινε καὶ ἄλλον προσαντολισμὸν τῆς ζωῆς ἐν ταῖς ἡγεμονίαις, δι' ὃ δὲν ὑπῆρχε σύμπνοια εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς πολιτείας τῶν ἡγεμόνων.

θ) Ἡ ἐξαντλητικὴ φορολογία τῶν κατωτέρων παραγωγικῶν στρωμάτων τοῦ λαοῦ ἦτο μία μείζων αἰτία τῆς ἐνδείας καὶ τῆς καθυστέρησεως. Τὰ κατώτερα στρώματα εἰργάζοντο κυρίως διὰ τὸν ἄρχοντα καὶ τοὺς ἡγεμόνας (γγηγενεῖς καὶ ξένους) καὶ ἐλάχιστα δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους.

ι) Παιδεία ἔστω καὶ στοιχειώδης δὲν ὑπῆρχε, διότι ἡ ρουμανικὴ γλῶσσα δὲν εἶχεν ἐξελιχθεῖ, ὥστε νὰ διέπεται ἀπὸ κανόνας γραμματικῆς καὶ συντακτικοῦ, διὰ νὰ εἶναι μέσον πληρεστέρων πληροφοριῶν καὶ σπουδῶν καὶ νὰ ἐκμανθάνεται εἰς τὰς αἰθούσας παραδόσεως.

η) Ἡ ὑγειονομικὴ καὶ κοινωνικὴ περίθαλψις ἦτο ἔννοια ἄγνωστος καὶ πρακτικὰ δὲν ὑπῆρχε οὔτε «ἐν σπαργάνοις». Οἱ ὀλίγοι ἰατροί, οἱ ὁποῖοι ἐπεσημάνθησαν, ἦσαν ἰατροὶ «αὐλικοὶ» καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἕλληνες. Τὰ νοσοκομεία καὶ ἡ ἐπ' ἀνδρωσίς των διὰ ἰατρῶν ἐπιστημόνων ἦτο ἔργον τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Αὐτὴ ἦτο ἡ πραγματικὴ κατάστασις τῶν ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν, κατάστασις γενικῆς μειοπραγίας, τὴν ὁποίαν ἀντεμετώπιζαν οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδημιούργησαν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, ἔπως ἀνέκαθεν ἰσχυρίσθησαν οἱ Ρουμάνοι ἰσοτορικοί, ἀλλὰ τουναντίον αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες περιώρισαν τὸ κακόν, ὄχι ἀπὸ «ἐλεημοσύνην» ἀλλὰ ἀπὸ ἀνωτερότητα ἤθους καὶ ἀπὸ ἀνωτέραν ἀντίληψιν τοῦ θεοσμῶντων, τὸν ὁποῖον ἐκλήθησαν νὰ τιμήσωσι διὰ πράξεων ἀληθῶς ἡγεμονικῶν καὶ ἴσως ἀπὸ φιλοδοξίαν νὰ φανοῦν ὑπέρτεροι τῶν γηγενῶν ἡγεμόνων. Ἡ ὄλη τους πολιτεία ἦτο ἀπόρροια ἐκλεκτικῆς ἀγωγῆς οἰκοθεν καὶ ἀνωτέρας μορφώσεως, πολλῶν ὄντων ἀποφοιτῶν ἀνωτέρων ἐλληνικῶν καὶ εὐρωπαϊκῶν κέντρων. Μερικοὶ δέ, ἦσαν κάτοχοι θετικῶν ἐπιστημῶν, συνδυάζοντες τὴν θεωρητικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν καλλιέργειαν — τὴν ὁποίαν ἐλάχιστοι ἐκ τῶν πολλῶν γηγενῶν ἡγεμόνων ἐκέκτηντο — μὲ τὸ νέον ἐπιστημονικὸν θετικὸν πνεῦμα τῆς Εὐρώπης καὶ περιστοιχίζοντο ἀπὸ ἀνθρώπους γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν, δημιουργοῦντες μαζί πνευματικὸν περιβάλλον πρόσφορον δι' ἐκκόλαψιν σχεδίων διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ρουμανικῶν χωρῶν. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ἐπεξεργάσθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν οἱ πρῶτοι κώδικες νόμων, οὕτως ὥστε ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης νὰ μὴ γίνεται ὅπως πρότερον ὄλιως τυχαίως καὶ ὄλιως «ἀδίκως». Ἡ συμμετοχὴ τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ εἰς τὰς κρατικὰς ὑπηρεσίας ἦτο εὐρύτερα καὶ μεγαλυτέρα, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν σπουδαστῶν εἰς σχολὰς ἐν Μολδοβλαχίᾳ καὶ ξένα πανεπιστήμια ἠῤῥξανε συνεχῶς. Ὅλα αὐτὰ ἀπετέλεσαν ἀπτάς ἐνδείξεις περὶ βελτιώσεως τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς στάθμης τῶν ἡγεμονιῶν.

Διὰ τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὐρίσκοντο αἱ βλαχορουμανικαὶ ἡγεμονίαι πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, ὑπάρχει ἡ μαρτυρία τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Demetrius Cantemir (1693—1710), ἱστορικοῦ, ἐλληνοιστοῦ καὶ λατινιστοῦ, καθ' ὃ μαθητεύσαντος εἰς τὴν πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ συγγραφέως τῆς ἱστορίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Λέγει, λοιπόν, ὁ ἡγεμόν: «Μπορούσαμε γὰ θεωρήσουμε τοὺς Ρουμάνους χωρικοὺς ὡς τοὺς πλέον δυστυχεῖς κατοίκους τῆς γῆς, ἐὰν τὰ πλούτη τῆς χώρας δὲν τοὺς ἀπῆλασαν ἀπὸ τὴν ἔνδειαν». Αὐτὴ ἡ κατάστασις τῆς προφαναριωτικῆς ἐποχῆς δὲν ὑπέστη καμμίαν μεταβολὴν, καμμίαν πρόδοον (πρὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων). Ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ πρόδοος ἦλθαν μὲ τοὺς Φαναριώτας ἡγεμόνας καὶ οἱ ἐπικριταὶ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τῶν «Φαναριωτῶν» λησιμονοῦν ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν Γαλλίαν ὑπῆρχαν ἡ τάξις τῶν εὐνοουμένων «ἀριστοκρατῶν καὶ κληρικῶν» καὶ ἡ τάξις τῶν πτωχῶν. Ποιοὶ ἐξεσηκώθησαν τὸ 1789; Ἄν ὄχι ἡ «μαρίδα», οἱ δύσμοιροι, οἱ «ἄθλιοι». Ἡ ἀθλιότης ἦτο γενικὴ κατάστασις τῆς ἐποχῆς, γνῶρισμα τῶν μισραίων ταξικῶν διαχωρισμῶν. Διὰ τοὺς ἀθλίους τῆς Μολδοβλαχίας προσέφερον περισσοτέρας ὑπηρεσίας, καὶ ἐξυπηρετήσεις, καὶ νοῦν, καὶ ψυχὴν οἱ Φαναριῶται ἡγεμόνες, παρὰ ὅ,τι προσέφερον οἱ γηγενεῖς ἡγεμόνες. Ὁ 18ος αἰὼν ἦτο αἰὼν τῆς θεμελιώσεως τῆς νεωτέρας Ρουμανίας, προσελθούσης ἀπὸ τὴν συνεργασίαν τῶν δύο βιωμάτων, τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦ μολδοβλαχικοῦ. Ἡ σχετικὴ ἐπὶ Φαναριωτῶν εὐημερία ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ ταῦτα, μετὰ τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ αὐτῶν, ὅταν αἱ μεγάλῃς κλίμακος εἰσαχθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν μεταρρυθμισεῖς ἀπέδιδαν τὸν καρπὸν τῶν εἰς τὸν κρατικὸν καὶ κοινωνικὸν τομέα. Ἦτο ὁ αἰὼν τῆς συγκομιδῆς τοῦ καρποφορήσαντος 18ου αἰῶνος τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Ὑπεράνω ὅλων αὐτῶν τῶν αἰτιῶν, κυριώτερα ἀφορμὴ κακοδαιμονίας τῶν ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν ἦτο ὁ θεσμὸς τῶν συχνῶν ἀλλαγῶν ἡγεμόνων καὶ ἡ μετάκλησις τῶν ἀπὸ τὴν μίαν ἡγεμονίαν εἰς τὴν ἄλλην. Τοῦτο δὲν ἀπετέλει ἀπλή φαντασιοληξίαν τοῦ μεγάλου Βεζύρη ἢ τοῦ Σουλτάνου, ἀλλ' ἐσκεμμένον τρόπον ἐκμηδενίσεως τῆς ἰσχύος ἡγεμόνος, ὁ ὁποῖος, ὅταν κατωχύρωνε τὴν θέσιν του ἐπὶ ἐνὸς θρόνου, τὸν ἀπέπεμπον ἢ τὸν ἀντικαθίστων μὲ νέον ἡγεμόνα ἢ τὸν ἡγεμόνα τῆς γειτονικῆς χώρας, Μολδαβίας ἢ Βλαχίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν διάλυσιν τῶν περὶ τοὺς ἡγεμόνας φατριῶν, αἵτινες ἔριζον μὲ τοὺς πολιτικοὺς καὶ τοὺς πλουτοκρατικοὺς παράγοντας τῆς χώρας, ἡ ὁποία δὲν κατῴρθωνε γὰ κορέσῃ τὰς ὀρέξεις πλουτισμοῦ τῆς ἐκάστοτε ἰθυνούσης ὁμάδος. Ἡ ἀρχὴ τοῦ «διαίρει καὶ βασίλευε» ἀπέδιδε πληρέστερα ἀποτελέσματα διὰ τὸν δυνάστην, ὅστις εἰσέπραττεν περισσότερα πουργιὰ χρυσοῦ εἰς κάθε ἀνάγκησιν νέου ἡγεμόνος. Ἡ σχετικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ὑποτελεία τῶν ἡγεμονιῶν ἐβάρυνε τὸ βαλάντιον τῆς ἀγροτικῆς τάξεως, ἡ ὁποία ἐπλήρωνε θραεῖα μὲ τὴν στέρησιν τῶν εἰσοδημάτων της. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, πῶς γὰ εὐδοκίμησον αἱ ἡγεμονίαι καὶ κοινωνικά καὶ πολιτιστικά;

Ἐπὶ τοῦ ἐπιμάχου, λοιπόν, ζητήματος τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς ἦσαν ὅλως ἀντίθετοι πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν ἰδίων. Μεταξὺ τῶν Ρουμάνων ἱστορικῶν ὑπῆρξαν καὶ μερικοὶ, οἱ ὁποῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν ἰδέαν, ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἐπιτρεπτέα, ὅταν πρόκειται γὰ «χαλκεύσῃ» τις διὰ πολιτικὴν καὶ ἔθνικὴν σκοπιμότητα δῆθεν ἱστορικὰς θεωρίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρνητικὰς ἐπιπτώσεις ἐπὶ τῶν σχέσεων Ἑλλήνων καὶ Ρουμάνων τοῦ 19ου αἰῶνος, μὲ προέκτασιν καὶ εἰς τὰς πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ὅτε ἐπιτέλους ἤρχισαν γὰ σβήνουν τὰ θολὰ ἤδη φῶτα μιᾶς ἐσκεμμένης πλάνης ἢ σκευωρίας. Αὐτοὶ οἱ ἱστορικοὶ εἶναι ὑπαίτιοι διὰ τὸ ἀνθελληνικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἰσεχώρησεν εἰς τὰς μάζας τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ καὶ σήμερον ἀκόμη σώζονται πολλὰ λείψανα αὐτοῦ τοῦ ἀνθελληνισμοῦ εἰς τὰ κατώτερα στρώματα. Οἱ διανοούμενοι ἤρχισαν γὰ ἀντιλαμβάνονται, ὅτι οἱ παλαιότεροι Ρουμάνοι ἱστορικοὶ ὑπερέβησαν «τὰ ἐσκαμμένα».

Οί Ρουμάνοι ιστορικοί, οί όποιοί έγραψαν τήν ιστορίαν τοῦ τόπου καί τοῦ λαοῦ ἀπό καταβολῆς κόσμου κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τήν ἀνακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτήτου πλέον Ρουμανίας, προσεπάθησαν νά ἐπιρρίψουν τήν εὐθύνην διὰ τήν καθυστέρησιν τῶν χωρῶν αὐτῶν εἰς τοὺς ὅμιους τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀπαλλάσσοντες ἀπό πάσης εὐθύνης τοὺς γηγενεῖς ἡγεμόνας τῆς προφαναρωτικῆς ἐποχῆς. Ἡ μεροληψία εἶναι ἐμφανῆς καί ἔπρεπε νά εὐρεθῆ ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος, ὁ ὁποῖος καί ἀνεκαλύφθη μὲ εὐχέρειαν.

Οί Ρουμάνοι ιστορικοί δὲν ἔπρεπε καί δὲν ἠδύνατο νά θίγουν τήν μερίδα τῶν γηγενῶν ἡγεμόνων, ἀπό τοὺς ὁποίους ἐξελέγοντο οἱ ἀνώτεροι κρατικοὶ ὑπάλληλοι καί κοινωνικοὶ λειτουργοί, λόγῳ μορφώσεως καί κάστας. Μὲ τήν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, δὲν ἦτο δυνατόν νά ξεριζωθῆ διὰ μιᾶς τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον ἐδασιάνειεν μίαν καθυστερημένην κοινωνικὴν δομὴν καί μίαν ὑποανάπτωτον χώραν. Καί ὅμως, οἱ Ἑλληγες ἡγεμόνες ἐδελτίωσαν τήν οἰκονομίαν τῆς χώρας διέδωσαν ἀνά τήν χώραν τήν παιδείαν καί τήν προώθησαν εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα, ἰδρῦσαντες δύο ἀκαδημίας καί ἐπὶ πλέον κατωχῶρυσαν τήν ἀνεξαρτησίαν τῆς Μολδοβλαχίας ἔναντι σουλτανικῆς ἐπιβουλῆς, ὅπως αὕτη μεταβλήθῃ εἰς «πασαλίκι». Αὕτη ἡ τελευταία προσφορά τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ἦτο ἡ πολυτιμωτέρα. Ἡ ἐποχὴ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ἐκάλυπτε ὀλόκληρον τὸν 18ον αἰῶνα, τὸν κυριώτερον αἰῶνα εἰς τήν ιστορίαν τῆς Εὐρώπης, αἰῶνα ἀνθήσεως τῶν ἐπιστημῶν, τῶν ἐφευρέσεων, τῶν πολιτικῶν ζυμώσεων, τῶν μεγάλων ἰδεολογιῶν ἀντιθέσεων καί κοινωνικῶν ἀνακατατάξεων (ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις 1789 — εἰσαγωγὴ εἰς τήν πραγματικῶς μεγάλην ρωσικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1917 — ἀπετέλεσε τὸν μείζονα σάλον εἰς τήν πολιτικοκοινωνικὴν ἀναδιάρθρωσιν τῆς ἡπείρου μας).

Ἡ ἀθλιότης τῶν ρουμανικῶν ἡγεμονιῶν δὲν ὤφειλετο εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους, ὡς κραταῖος δεσπότης, ἀλλὰ εἰς τὸ γενικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Ἡ θεωρία ὅτι ὅλα τὰ στραβὰ καὶ ἀνάποδα καί ἀνήθικα τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ὤφειλοντο εἰς αὐτοὺς καί μόνον, ἀπετέλεσε μίαν θαρεῖαν ἱστορικὴν πλάνην. Εἰς τήν πραγματικότητα ἐδημιουργήθη μία ἱστορία «ἀντιπερισπασμοῦ» ὑπὸ τῶν γηγενῶν μεταφαναρωτικῶν ἡγεμόνων, ἱστορικῶν καί ἀνωτέρων λειτουργῶν, διὰ νά καλύψουν τήν εὐθύνην ἀπέναντι τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἡγεμονιῶν, τὰς ὁποίας ἐπτώχευσαν διὰ τῆς ταξικῆς δομῆς. Μὲ μίαν τοιαύτην ἱστορίαν, ἐφρόνουν ὅτι ἠδύνατο νά ἀπαλλαγῶν πάσης εὐθύνης οἱ προφαναρωτικοὶ ἡγεμόνες, τῶν ὁποίων τήν πολιτικὴν διαιωνίζον καί οἱ μεταφαναρωτικοὶ ἡγεμόνες. Δηλαδή, δὲν ἐξηκολούθησαν νά ἐμβαθύνουν καί νά ἐπεκτείνουν τὸ ρῆγμα, τὸ ὁποῖον προξένησαν εἰς τήν κοινωνικὴν δομὴν τῶν ἡγεμονιῶν αἱ καινοτομίαι τῶ Μαυροκορδατῶν. Μὲ μίαν πλήρη ἀπονομὴν δικαιοσύνης εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ἡγεμονιῶν, ἴσως δὲν θὰ ἐλάβαινε χώραν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1907, ἡ ὁποία θὰ ἦτο ἀφορμὴ ἐπεμβάσεως τῶν τσαρικῶν στρατευμάτων, διὰ τήν καταστολὴν μιᾶς θαθείας κοινωνικῆς ἀνατροπῆς εἰς τὰ σύνορα τῆς Ρωσίας. Μία θαθμιαία μεταρρύθμισις καί θαυτέρα ἢ ἐκείνης τῶν Μαυροκορδατῶν, θὰ ἀπέτρεπε τὸ κακόν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1907. Ἀλλὰ τὸ συντηρητικὸν πνεῦμα τῶν Βογιάρων δὲν ἐπέτρεψεν τήν ὀλοκλήρωσιν τῶν καινοτομιῶν τῶν Μαυροκορδατῶν.

Μία ἀπ' εὐθείας ξένη παρουσία — ἡ ἑλληνικὴ — εἰς τήν Μολδοβλαχίαν, μὲ προέκτασιν καί εἰς τὸν 19ον αἰ., — ὁπότε εἰς τὸν ὀρίζοντα ἔκαμε τὰ πρῶτα θήματα ἡ νέα «μεταφαναρωτικὴ» ρουμανικὴ κοινωνία, μετὰ τὸ 1821, ἡ ὁποία ἐγαλουχήθη ἐν πλήρει ἑλληνοβυζαντινῇ πνευματικότητι — δὲν ἠδύνατο νά μὴ ἀπασχολήσῃ πρωτίστως τοὺς Ρουμάνους χρονικογράφους, δοκιμογράφους, ἱστορικοὺς καί πολιτικοὺς, πρῶτους ἡγήτορας τοῦ ἐν τῷ γίγνεσθαι ρουμανικοῦ κράτους — τὸ ζήτημα ὑπερέβαινε τὰ πλαίσια μιᾶς προδιωρισμένης χρονολογικῆς περιόδου μὲ τὰ πνευματικὰ τῆς ἐποχῆς καί ἐμφανῆ ἀκόμη ἐν συνεχείᾳ κατάλοιπα, τὰ ὁποία ἐπηρέασαν

τὴν ρουμανικὴν κοινωνίαν μέχρι τὰ πρόθυρα τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ρουμανικῆς πραγματικότητος ἐπὶ διπλωματικοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐπιπέδου — ὅποτε ἔδρασαν ἡ διαμορφωθείσα νέα ρουμανικὴ elite, ἡ ὁποία ἀποδυνάμωσε, παραμέρισε καὶ ἐξήλειψεν εἰς ἔκτασιν καὶ χρόνον τὰς νοσταλγικὰς διασυνδέσεις τῆς νέας Ρουμανίας μετὰ τὸ μικρὸν ἐν Μολδοβλαχίᾳ Βυζάντιον. Ὁ ἐλληνοβουζαντινισμὸς εἶχε ζῆσει τὴν ἐποχὴν του. Τώρα ἐχρειάζετο ἄλλο...

Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐπικριτῶν τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐπηρέασαν ἀρνητικὰ τὴν κοινὴν γνώμην, ἦσαν οἱ Ion Heliade Radulescu 1802—1882, M. Kogalniceanu 1817—1891, ἀκαδημαϊκός, πολιτικὸς ἀνὴρ, ἱστορικός, ἀνήκων εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν, ὁ N. Balcescu 1819—1852, πολιτικὸς ἀνὴρ, ἱστορικός μετὰ δημοκρατικὴν πνευματικὴν δομὴν, συγγραφεὺς τῆς Ἱστορίας τῆς Βλαχίας (Βερολῖνον 1837), ὁ M. Eminescu 1850—1889, κορυφαῖος ποιητὴς τῆς Ρουμανίας, δημοσιογράφος καὶ ἐμπεποτισμένος μετὰ τὴν μεγάλην ρουμανικὴν Ἰδέαν (καὶ συνάμα ἀντισημίτης, ἀνθέλλην καὶ ἀντιβούλγαρος), ὡς καὶ ὁ ἱστορικός A. O. Xenopol.

Τούναντιον, κατὰ N. Jorga, τὰ ὅσα ἐλέχθησαν εἰς θάρος τῶν φαναριωτῶν ἦσαν «ἀναλήθειαι καὶ παραμύθια». Μόνον ποὺ αὐτὰ τὰ παραμύθια ἐπηρέασαν τὴν κοινὴν γνώμην, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ Φαναριῶται ἦσαν κάτι τὸ συνώνυμον μετὰ τοὺς καταχραστὰς καὶ πλέον ἀνετίμους ἀθρώπους. "Ὅτι ὑπῆρξαν καὶ τοιοῦτοι δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἀλλὰ νὰ ταυτισθῇ μία ἐποχὴ μετὰ μερικὸς ἀπατεώνας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτο ἀτύχημα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐλληνο-ρουμανικῶν σχέσεων. Ὁ N. Jorga ἀποκαθιστᾷ τοὺς Φαναριώτας καὶ κατηγορεῖ τὸν Zallany, τὸν δημιουργήσαντα τὴν δυσμενῆ ἀτιμώφαιραν περὶ αὐτῶν. Ἐπίσης, ὁ ἀμφιρρέπων C. Erbiceanu καὶ προπαντὸς ὁ Al. A. C. Sturza, ἐπραγματεύθησαν εὐθετώτερα ἐπὶ τοῦ ἰδίου ζητήματος καὶ πληρέστερα πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἀναγνωρίζοντες εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡγεμόνας θαρυσήμαντον συνεισφορὰν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς χώρας των, τὴν πολιτιστικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν πολιτείαν των, διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ τόπου καὶ ἔχι παρουσιάζοντάς τους ὡς στοιχεῖα ἀρνητικὰ καὶ κατωτέρας ὕψους. Ὁ C. Erbiceanu ἀναγνωρίζει, παρ' ὅλας τὰς ἀθελληνικὰς ἐνίστε ἐξορμήσεις του, ὅτι «μετὰ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν οἱ βλαχορουμῖνοι ἐξετόπισαν τὴν σλαβικὴν καὶ τὸν σλαβισμόν, ὁ ὁποῖος παρ' ὀλίγον νὰ εἶχεν ἀφομοιώσει τοὺς γηγενεῖς, οἱ ὁποῖοι εἶχον μὲν πολιτιστικὸν δεσμόν μετὰ τὴν Δύσιν διὰ τῆς νεολατινικῆς γλώσσης εἰς τὰς παρυφὰς τῶν Καραθίων καὶ εἰς τὸν εὐρὸν παραδουναβίον χῶρον, πλην θμως θὰ κατεκλύζοντο ὑπὸ τῶν ὄγκων τῶν Σλάβων, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν καὶ σήμερον ἀπειλήν διὰ τὴν κυριαρχίαν καὶ τὴν ἐπιθίωσιν τοῦ πολιτισμοῦ των.

Τῆς ἰδίας ἐλληνικῆς κουλτούρας τῶν 18ου - 19ου αἰ. ἦσαν ὑποτελεῖς καὶ οἱ Ρουμῖνοι εὐπατριδαί, οἱ ὁποῖοι ἐποτίσθησαν τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπὸ τὴν Ζωοδόχον Πηγὴν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἐθρόνιζε παντὸς εἰς τὰ ἡγεμονικὰ παλάτια, εἰς τὰ εὐγενικὰ τζάκια, εἰς τὰ σχολεῖα καὶ τὰς κοινωνικὰς καὶ φιλολογικὰς συναντήσεις ἀνθρώπων, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ Ρουμανικὴ Πατρις σεμνύνεται, ὡς οἱ ἀδελφοὶ Golescu, Vacarescu, Filipescu, Sturza, Rosetti, Lahovari, Pherekyde, Pallady, ὅλοι αὐτοὶ ἐλληνίζοντες καὶ δημιουργήματα τῆς ἐποχῆς τῶν Φαναριωτῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐβοήθησαν τὸ ἔργον τῶν πολιτικῶν καὶ πνευματικῶν ἀνδρῶν τῆς Μολδοβλαχίας. "Ὅλοι οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες εὐπατριδαί ἐδημιούργησαν τὴν πνευματικὴν καὶ συναισθηματικὴν προδιάθεσιν διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἡγεμονίων.

Ὁλόκληρος ἡ ἀνωτέρα μολδοβλαχικὴ κοινωνία ἐγνώριζε, ὠμίλει καὶ ἔγραφεν τὴν ἐλληνικὴν. Οἱ ἡγεμόνες ἀλληλογράφουν ἐλληνιστὶ μετὰ τῶν ξένων ἡγεμόνων, ὡς καὶ πολλοὶ πολῖτες ἀλληλογράφουν μετὰξὺ τους ἐλληνιστὶ ὡς ἰδιῶται.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἱεραρχία αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας ἀλληλογράφει εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν μὲ τὰς καγκελαρίας τῶν ἡγεμονιῶν καὶ μὲ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας. Ἡ ἑλληνικὴ κουλτούρα δὲν διεδίδετο μόνον διὰ τῶν δύο ἑλληνικῶν ἀκαδημιῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πολλῶν ἑλληνικῶν σχολείων, ἐσπαρμένων ἀνά τὴν ρουμανικὴν χώραν Foscani, Barlad, Galati, Chisinau, Roman, Tirgoviste, Ploesti, Craiova τὴν ὑπερήφανον αὐτὴν πόλιν τῶν μεγαλοαιοκτημῶν ὅπου ἐτονώνετο ἡ ἀντισλαβικὴ θωράκισις τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ.

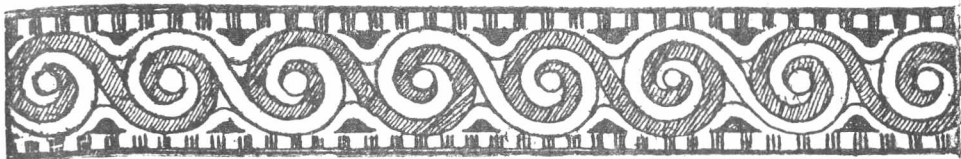
Αὐτὰ ὅλα θὰ πρέπει νὰ τὰ γνωρίσῃ τὸ εὐρὺ ρουμανικὸν κοινόν, διὰ νὰ ξεριζωθῇ μὴδὰ φορά γιὰ πάντα ὁ μῦθος τῆς δι' ἰδίων ἀναδείξεως τῶν Ρουμάνων ὡς Ἔθνους μὲ ὑποδομὴν πεπαιδευμένου λαοῦ καὶ μὲ ἰδίαν καὶ ἀξίαν πνευματικὴν ὀντότητα.

Ὅπως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, διερωτῶμαι γιατί ἔπρεπε νὰ χαλκευθῇ κίβδηλη ἢ ἱστορία περὶ ἀπανθρώπου συμπεριφορᾶς τῶν Φαναριωτῶν καὶ τουναντίον νὰ ἡρωοποιηθοῦν μερικοὶ ἄνθρωποι ἐλαττωματικοί, κομπλεξικοί, σαδισταί, οἱ ὁποῖοι ἔσπειραν τὸν τρόπον γύρω τους, ὅταν ἡ καθ' ἑαυτὴ ἱστορία εἶναι γεμάτη ἀξιολόγων γεγονότων, ἀφοῦ κατόπιν ἀφανείας 800—900 ἐτῶν ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ ἄγνωστον καὶ ἀπέδειξαν ὅτι οἱ Ρουμάνοι ἔχουν προσόντα καὶ ζωτικότητα, διὰ νὰ υπογράψουν εἰς τὴν βίβλον τῶν προσδευμένων ἔθνων.

Μόνον ἡ διαδικασία τῆς γενέσεως τοῦ Ρουμανικοῦ Ἔθνους, ξεκινήσαντος ἀπὸ λαοὺς χωρὶς ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἀπὸ φυλὰς τὰς ὁποίας συνήγωνε μόνον ἢ φροντίς ἀντιμετωπίσεως συνεχῶν εἰσβολῶν βαρβάρων, διὰ νὰ ἀποφασίσουν ὅτι εἶναι τιμιωτέρα ἢ ἄμυνα τοῦ πατρῶου ἐδάφους καὶ ὅταν ἀκόμη ἢ εἰσβαλοῦσα στρατιὰ ὠδηγεῖτο ἀπὸ τὸν περίφημον Τραϊανόν, ἀποτελεῖ τιμητικὸν κεφάλαιον δι' αὐτὸ τὸ μετέπειτα Ρουμανικὸν Ἔθνος, διὰ νὰ μὴ προσπαθῇ νὰ διαπλάσῃ μύθους, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἀπὸ τοὺς γετο - δακτο - σκυθο - θράκας, λαοὺς μὲ συγκεχυμένην τὴν φυλετικὴν ἀκριβῆ ἐξάρτησιν, οἵτινες ὑπέστησαν ἐν μέρει τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων, ἠνδρώθη ἕνα Ἔθνος ὑπερήφανον, σφιγμένον, ἀνδρεῖον καὶ μὴ ταπεινούμενον ὀπωσδήποτε. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ὑπέκλυψεν ὁ Δικέφαλος, ἀπέδειξεν εἰς τὸν κόσμον, ὅτι αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι ἦσαν γνωσταὶ εἰς τοὺς πληθυσμοὺς τοῦ ὀροπεδίου τῆς Τρανσυλβανίας καὶ τῆς πεδιάδος τῆς Βλαχίας.

Ὁ ἀνθελληνισμὸς τῶν Ρουμάνων τοῦ 19ου αἰ. καὶ μετὰ ταῦτα εἶχε, κατ' ἐμέ, καὶ μίαν ἄλλην αἰτίαν, τὸ συναίσθημα κατωτερότητας (σύμπλεγμα) ἔναντι ἄλλου λαοῦ, τοῦ ὁποίου οἱ ἀντιπρόσωποι ἐχρημάτιζαν ἄλλοτε αὐθέντες του μὲ ὅλα τὰ μεγαλεῖα τους, τοὺς τίτλους καὶ τὴν μόρφωσίν τους. Οἱ πνευματικοὶ ἡγήτορες (ἐξωγκώθησαν ὑπεριμέτρως διὰ νὰ καλυφθῇ ἢ μειοπραγία τῶν γηγενῶν ἡγεμόνων) τῶν Μολδοβλάχων τοῦ 18ου αἰ. δὲν ἦσαν οὔτε λατίνοι οὔτε ἰταλιῶται, ἀλλ' ἦσαν οἱ μεταδουξάντινοι νεοέλληνες. Δύνανται οἱ Ρουμάνοι νὰ ἀρηγηθοῦν αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν; Ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐποποιίας διεισροφήθησαν τὰ στελέχη τῆς τοπικῆς πλέον ρουμανικῆς καθ' ὀλοκληρίαν κοινωνικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς μηχανῆς.

Αἱ ἀνεπάρκειαι αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ 19ου αἰ. δὲν ὀφείλοντο εἰς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ὡς πρόσωπα καὶ οὔτε εἰς τὸν θεσμόν τους, τὸν ἐπιβληθέντα ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ἀλλὰ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος. Ἡ δουλοπαροικία ὑπῆρχεν παντοῦ, καὶ εἰς τὴν Δύσιν καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην, καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΙΤΑΚΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΧΟΡΜΟΒΑΣ & ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΓΟΥΜΙΤΖΗΣ

Τὴν 1.11.1826, ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς Καραϊσκάκης ἀνάφερε στὴν Κυβέρνηση, ὅτι οἱ Ἕπειροσουλῶτες «Νότης Μπότσαρης, Τζαβέλας, Δράκος, Γ. Κίτζος, Κώστας Χορμόβας, μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγίαν τοὺς στρατιώτας, συνεννοήθημεν διὰ νὰ γένη ἡ ἐκστρατεία τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκ συμφώνου», ἐνῶ τὴν 25.11.1826 διάφοροι Βορειοηπειρώτες καπετάνιοι ἔγραψαν στὸ Γεώργη Κίτσο καὶ Βελισσάριο Πασχάλη μὲ ἄλλα:

«Ἡμεῖς θέλομεν ἐκστρατεύσει, ὅπου διορισθῶμεν ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸν Καραϊσκάκη. Ὁ στρατηγὸς ὅμως Κώστας Χορμόβας δὲν εὐρέθη εἰς αὐτὴν τὴν μάχην, ἐπειδὴ διορίσθη ἀπὸ τὸν Ἀρχηγὸν νὰ καθήσῃ μὲ τοὺς ἐδικοὺς του εἰς Λίστομον διὰ νὰ τὸ φυλάξῃ»²⁹.

Παρότι δὲν ἔλαβε μέρος στὴ μάχη τῆς Ἀράχωβας, συνυπέγραψε τὴν ἀναφορὰ γιὰ τὴ νίκη μὲ τοὺς «Ἄετοὺς» ποὺ θριάμβευσαν³⁰.

Πλὴν ὅμως, ἡ θέση τοῦ Λίστομου, ποὺ ἐμπιστεύθηκε ὁ Ἀρχηγὸς στὸ Χορμόβα, ὑπῆρξε ἐξαιρετικὰ ἐπικαίρη καὶ ἐπικίνδυνη, ὅπως ἀποδείχτηκε ἀργότερα. Ἄλλωστε καὶ στὸ Κερατσίμι ὁ Καραϊσκάκης τοποθετεῖ «τὸν Κώσταν Χορμόβαν παραμπρός», ἥτοι σὲ δύσκολη θέση, γιὰ νὰ ὑποσημειώσει ὁ Βλαχογιάννης:

«Τοῦ Χορμόβα ἦταν τὸ πιὸ ἀπομακρομένο καὶ ἐπικίνδυνο. Κατὰ τὸ βαθμὸ τῆς πᾶλληκαριᾶς καὶ πείρας τοῦ κάθε ὀπλαρχηγοῦ, ἀνάθετε ὁ Καραϊσκάκης καὶ τὴν κατοχὴ τῶν διαφόρων ὀχυρωμάτων»³¹.

Τόση ὑπόληψη εἶχε ἀποκτήσει τότε ὁ Βορειοηπειρώτης ὀπλαρχηγός, ὥστε μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἀθάνατου Ἄετοῦ τῆς Ρούμελης, ὁ Κώστας Χορμόβας ἔγινε μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Σωμάτων Καραϊσκάκη³².

Γιὰ τὰ παραπέρα ἐνδιαφέροντα εἶναι ἡ ἀκόλουθη ἀναφορὰ:

«Κώστας Χορμόβας πρὸς τὸν Κυβερνήτην,

Σκοπὸν δὲν ἔχω ν' ἀναφέρω τὰς ἐξ ἀρχῆς τοῦ Ἰεροῦ τούτου ἀγῶνος πρὸς τὴν Πατριδα θυσίας καὶ ἐκδουλεύσεις ἐμοῦ τε καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῆς πεσόντων ἀγαθῶν μου (ὁ μὲν τούτων κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν πολιορκίαν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 8.

29. Ἀρχεῖα Κουντουριώτη, ἐπιμ. Κ. Διαμάντη, Ἀθ. 1967, Ζ' 335 καὶ 428.

30. Γενικὴ Ἐφημερίς, 8.12.1826, σ. 38, Σπηλιάδης, Ἀπ. Γ' 157—8, Ἰ. Κολοκοτρώνη, Ἔπομν. σ. 387—9 καὶ Κόκκινου, Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, 10, 325.

31. Κασομούλη, ἐνθ' Β' 443—4. Βλ. καὶ Β' 561, ἴποσ. 1.

32. Εὐδ. Κουμουτσοπούλου, Ὁ Στρατηγὸς Δῆμος Τσέλιος, Ἀθ. 1930, σ. 90. Βλ. καὶ Κασομούλη, Ἐνθ' Β' 513 καὶ 662—663.

τοῦ Ναυπάκτου, ὁ δὲ εἰς τὴν ἔνδοξον πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, τῶν ὁποίων αἱ οἰκογένειαι εὐρίσκονται εἰς Ζάκυνθον καὶ Δευκάδα στεροῦμεναι τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων) τρέχων πάντοτε ἔπον τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα ἀπαραίτητον ἱερὸν χρέος μου μ' ἐπροσκάλει χωρὶς ποτὲ νὰ μεθέξω εἰς φαιρίας ἢ ἰδιοτελεῖν πράγματα, δι' ἃς αἱ παρελθούσαι Διοικήσεις με ἠξίωσαν με βαθμὸν Στρατηγίας, καὶ μ' ὄλον δι' ἂσπισμένους ἐκ τῆς στερησίσεως τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων τῶν οἰκογενειῶν τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ Πατρίδος φρονευνθέντων αὐταδέλφων μου δὲν κατεδέχθην νὰ ζητήσω ἀπὸ τὰς παρελθούσας Διοικήσεις περιθάλμιν τινα περὶ τούτων, ἀλλὰ καὶ προλαβόντως μετὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου ἐκοιτάπεισα με τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μου στρατιώτας διὰ τὴν κλεινὴν Ἀντικὴν Ἑλλάδα. Φθάσας δὲ πλησίον τῶν Π. Πατρῶν, ὅπου ἔμελλε νὰ ἐμβαρκαρισθῶμεν, ἐπληροφόρηθην ὅτι ἡ ἐν τῇ κλεινῇ Ἐξόδῳ τοῦ Μεσολογγίου αἰχμαλωτισθεῖσα οἰκογένειά μου παρὰ τοῦ Γιοῦς - πασι εὐρίσκειται εἰς Π. Πάτρας καὶ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς μοὶ ζητοῦσι γόβσαι ἔξ ἑπταχίλιας, ἀρ. 6.000.

Βιασμένος λοιπὸν ἐκ τούτων ἐπόσπευξα πρὸ ἐνὸς μηνὸς εἰς τὴν Ἀντικυβερνητικὴν Ἐπιτροπὴν ἐξαιτούμενος τὴν διαληφθεῖσαν ποσότητα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς φιλιότητος οἰκογενείας μου καὶ μέχρι τοῦδε δὲν εἰσηκούσθην.

Ἦδη δέ, κατὰ καλὴν τύχην τῆς φιλιότητος Πατρίδος καὶ οἰκογενείας μου, ὁ Θεὸς ἐξαπέστειλε τὴν Ἐξοχότητά σου ἐνταῦθα, καὶ θεομοπαρακαλῶ, ὅπως ἐδυσπλαγισθεὶς τὴν ἄστυχῆ οἰκογένειάν μου μοὶ ἐξοικονομήσης τὴν διαληφθεῖσαν ποσότητα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ταύτης.

Πρὸς τούτοις εἰδοποιῶ τὴν Ἐξοχότητά σου, ὅτι ἅπαντες οἱ Ἀξιωματικοὶ Ἡπειρώται μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μου στρατιωτῶν, μετὰ τὴν ἔξοδόν μας ἀπὸ τὸ κλεινὸν Μεσολόγγι νοσοματώθημεν καὶ πάντοτε ἔπιτε ἐτρέξαμεν συμφώνως, ὅπου τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα ἱερὸν χρέος μας μᾶς ἐπροσκάλει.

Καθυποβάλλων δὲ ταῦτα ἐπ' ὄφιν τῆς Ἐξοχότητός σου, ὑποσημειοῦμαι μετὰ τὸ βαθύτατον σέβας.

Τῇ 17 Ἰαν. 1828, Αἴγινα

Ὁ εὐπειθὴς πολίτης
Κώστας Χορμόβας»³³

Φαίνεται νὰ θρῆκε ἀνταπόκριση ἢ προσπάθειά του αὐτῇ, γιὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος σ' ἀναφορά του. πού θὰ διαβάσωμε πῶς κάτω, μαθαίνομε ξεσπλασθωμένη τὴ φαιμελιά του. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος τιμῆθηκε τελικὰ ἀπὸ τὸν Καποδίστρια. Βέβαια δὲν ἔγινε ἀρχικὰ χιλιάρχος, ὅπως τὸν φέρνει ὁ Μακρυγιάννης³⁴, ἀλλὰ μόνον πεντακισιάρχος ὑπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντη στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα, ὅπως τὸν ὀνομάζουν σ' ἀναφορά του σ' αὐτὸν ἀξιωματικὸ του γιὰ τὴν ἀνάρμοστη συμπεριφορὰ τοῦ ἐκατόνταρχου Γιάννη Κίτσου, ἀνιψιοῦ τοῦ Γιώργη Κίτσου, καὶ ὅπως ὁ ἴδιος αὐτοκαλεῖται, «ὁ πεντακισιάρχος Κώστας Χορμόβας», σ' ἀναφορά του στὸν Πληρεξούσιο Τοποτηρητὴ Αὐγουστῖνο Καποδίστρια³⁵. Τὴν ἴδια μέρα, ὁ ἴδιος γνώριζε στὸν ἴδιον μ' ἄλλη ἀναφορά του:

«Κατὰ τὸ εἰς ἐμὲ διάταγμά σας ἦλθον ἐδῶ μετὰ τὸ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μου σῶμα, εἰς τὰς 11 τοῦ ἐνεσιῶτος κατὰ τὰς ὀκτιῶ ἢ ὡρα τῆς ἡμέρας. Τὰς ὁποίας τροφὰς ἔλαβον παρὰ τοῦ φροντιστοῦ τοῦ Μαλλιανοῦ κόλλου κ. Γεωργίου Λέβα, εἶναι ἕως εἰς τὰς 13 τοῦ λήγοντος, ὥστε μόνον καὶ διὰ αὐτὸν ἔχω.

Ὁ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατάρχης, μετὰ ἔδωκε πρὸς τὸν ὑπάλ-

33. Περιεχόμενα ΓΑΚ, 15 β, σ. 144—5.

34. Μακρυγιάννης, Ἀπομνημονεύματα, Ἀθ. 1957. σ. 284.

35. ΓΑΚ, Πλ. Τοπ. Φ 6Α', 12.5.1829.

λήλον τοῦ φροντιστοῦ τῶν σκαλωμάτων Σαλώνου διαταγήν, τὴν ὁποίαν ἄμα φθάσω ἐδῶ, νὰ τὴν παρρησιάσω καὶ νὰ λάβω τὰς ἀπαιτούμενας τροφάς τοῦ ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν μου σώματος· ἐπειδὴ διὰ τὸ φροντιστήριο τοῦτο ἐμετέθη εἰς Ντουμπραΐνα, ἀπέτυχα.

Διὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν, νὰ μὴ ἀκολουθήσῃ καμμία ἀνωμαλία εἰς τὸ ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν μου σῶμα, ἔσπειλα ἐπίτηδες καίτι μετὰ τὴν ἀνήκουσαν πληρωμὴν τοῦ ραβίου νὰ μὲ προφθάσῃ καὶ ἀμέσως θέλει ξεκινήσῃ διὰ τὰ αὐτόθεν. Ἐπιθυμοῦσα νὰ μεταβῶ χωρὶς νὰ διατρέψω ἄλλοῦ, ἢ ἑλλειψίς δὲ τῶν τροφῶν καὶ ἡ γυμνότητι τῶν στρατιωτῶν μετὰ ἠνάγκασαν νὰ διαμείνω ἕως νὰ ἐνδοκυνθῶ ἀπὸ τροφάς καὶ τέλος πάντων νὰ οἰκονομηθῶν οἱ στρατιῶται ἀπὸ τζαρούχια καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα τῶν.

Ἐκ φήμης μανθάνω, ὅτι τὸ Μεσολόγγι ἔπεσεν καὶ ὅτι τὰ στρατεύματα ἐπιστρέφουν εἰς Ναύπακτον. Ἐὰν οὕτως εἶναι, παρακαλῶ νὰ μὲ διατάξῃτε τὰ χροιάδη, καὶ ἐν τοσοῦτοις ἔχω τὴν τιμὴν τοῦ νὰ ὑποσημειωθῶ μετὰ σέβας.

Τῆ 12 Μαΐου 1829

Ἐν ἐπιειθέστατος τῶν διαταγῶν σας
Κώστας Χορμόδας»³⁶

Μετὰ τρεῖς μέρες ἀναφέρεται ἀπὸ Σάλωνα:

«Αρ. 43

Πρὸς τὸν Ἐκλαμπρότατον Πληρεξούσιον Τοποτηρητὴν τῆς Κυβερνήσεως
Κατὰ συνέπειαν τοῦ ἐπ' ἀριθ. 299 διατάγματός σας, καὶ κατὰ τὴν ἐπ' ἀριθ. 6580 διαταγήν τοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Στρατάρχου ἐμετέθη μετὰ τὸ ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν μου σῶμα ἐνταῦθα καὶ ἀπ' ἐδῶ εἰς Μεσολόγγι.

Διὰ τὴν ἑλλειψίαν τῶν τροφῶν ἐμποδίσθη ἕως νὰ μεταβῇ ἐν καίτι, τὸ ὁποῖον ἐπὶ τούτῳ ἀπέστειλα εἰς Δουμπραΐνα διὰ νὰ μοῦ μεταφέρῃ ἀπὸ τὸ ἐκεῖθεν φροντιστήριο τροφάς, ὅθεν, μὴ ἔχον τὸ εἰρημένον φροντιστήριο τροφάς, ἐπέστρεψεν ἄπρακτον.

Βιασμένος δέ, μὴ ἔχοντας ψομὶ οἱ ὑπὸ τὴν ὄδηγιάν μου, καὶ διὰ τῆς ἐλλείψεως τούτου μήπως προξενηθῇ καμμία ἀνέλπιστος ἀνωμαλία καὶ ἀταξία, ἀνεφέρθη πρὸς τὸν ἐνταῦθα διοικητὴν, τὸν ὁποῖον παρεκάλεσα νὰ μὲ οἰκονομήσῃ τουλάχιστον τριῶν ἡμερῶν τροφάς, πλὴν δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ εἰσακουσθῇ ἢ παρακληθῆς μου. Αὐπούμενος δὲ τοὺς ἐνταῦθα ἐγκατοίκους διὰ νὰ μὴ τοὺς γίνῃ καὶ κακὸν διὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν καὶ ἔχοντας ὑπόληψιν εἰς τοὺς στρατιωτικὸς νόμους, καὶ ἐν τοσοῦτῳ νὰ διαφυλάξω τὴν εἰς ἐμὲ ἀγγελίαν σας, ἢ ὅποια πάντοτε εἶναι εἰς τὴν μίμησίν μου, ἐνέκρινα ὠφελιμώτερον καὶ ἔλαβα πέντε ἡμερῶν τροφάς, κατὰ τὴν ἐσώκλειστον ἀπόδειξίν μου.

Παρακαλῶ νὰ ἀποζημιωθῇ ὁ νέος, διότι μετὰ μεγάλην εὐχαρίστησιν μετὰ ἔδωκε τὸ ἐν τῇ ἀποδείξει μου καλαμπόκι. Καὶ ἐν τοσοῦτοις ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑποσημειωθῶ μετὰ σέβας θαυμάσιον.

Τῆ 15 Μαΐου 1829

Ἐν Σκάλωμα Σαλώνων

Ἐν ἐπιειθέστῳ τῶν διαταγῶν σας
Κώστας Χορμόδας»³⁷

36. ΓΑΚ, Πλ. Τοπ. Φ 6Α

37. ΓΑΚ, Πλ. Τοπ. Φ 6Α'.

Μετά πέντε μέρες τὸν συναντοῦμε τοποθετημένο στὴν Κεφαλόβρυσον³⁸ Ναυπάκτου, ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἀναφορά αὐτή:

«Ἐξοχώτατε,

Ἔλαβον τὴν ὑπ' ἀριθ. 823 διαταγὴν σας καὶ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα εἶδον.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐδῶ ἐρχομοῦ μου, ἐτοποθετήθην μὲ τὸ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μου σῶμα εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, καὶ θέλει διαμείνω μὲ αὐτὸ ἕως δευτέρας σας διαταγὴν προσέχων καλῶς τὴν εὐταξίαν καὶ εὐπειθειαν, μὴν ἀμφιβάλλοντας δι' ὡς γέρον θέλει φυλάξω τὸν ἀνήκοντα χαρακτῆρα.

Ὁ συμπολίτης μου Ἀναστάτης Γεωργίου, ἦλθεν ἐδῶ ἀπὸ τὴν Λυτικὴν Ἑλλάδα μὲ ἀμοιβαίαν εὐχαρισίῃσιν τοῦ ἐκεῖ ἀρχηγοῦ, τοῦ νὰ ἐνωθῆ μαζί μου, ὁ ὁποῖος ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἐξοχότητά σας, τοῦ νὰ σᾶς παραστήσῃ τὰ ὁποῖα ἔχει δίκαια, καὶ ἐκδουλεύσεις. Σᾶς τὸν ἐρροισαίνω λοιπὸν ὡς τίμιον ἄνδρα καὶ χαρακτιριστικὸν καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ δώσητε ἀπαιτουμένην ὑπακοὴν εἰς τὰ ὁποῖα θέλει σᾶς παραστήσει, διὰ νὰ μὴν ἀδικηθῆ οὕτως. Καὶ ἐν ἰσοσούτοις ὑποσημειοῦμαι μὲ ὅλον τὸ θαύματιον σέβας.

Τῆ 12 Ἰουλίου 1829

Ἐκ τῆς Κεφαλοβρύσου Ναυπάκτου

Ὁ Ἀρχηγός
Κώστας Χορμόβας³⁹

Στὶς ὡς ἄνω τρεῖς ἀναφορὰς διαφαίνεται καθαρὰ ἡ πειθαρχικότητα τοῦ στρατιωτικοῦ καὶ ἡ φροντίδα καὶ ἀξιάδα τοῦ ἄντρα, προσόντα ποὺ μολογοῦνται καὶ ἀπὸ ἄλλους. Ἀ.χ. ὁ Οἰκονομικὸς Ἐφόρος τῶν ἐκεῖθε στρατευμάτων τότε θὰ γράφει ἀπὸ τῆ Ναύπακτο σχετικὰ:

«Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην, μ' ὅλον δι' κρίνει χρέος τῆς ἡ Ἐπιτροπῆ νὰ σᾶς προσέσῃ, δι' ἡ μόνη τακτικὴ καταμέτρησις ὁποῦ καθόλας τὰς ἐποχὰς ἐγινε παρὰ τοῦ Στρατιωτικοῦ Ἐφόρου, ἐσιτάθῃ ἡ τωρινή. Δὲν οὐσιέλλεται μ' ὅλον τοῦτο νὰ ἐπαινέσῃ κατ' ἐξοχὴν τὸ Σῶμα τῶν Χορμοβιτῶν, καὶ ἐκεῖνο τοῦ Μακρυγιάννη, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον οὐγκεινται ἀπὸ ἄνδρας ἀξιούς τῆς στρατιωτικῆς λειτουργίας, ἀλλ' ἐν ταυτῷ καὶ ὅλοι παρευρέθησαν εἰς τὴν σειρὰν τῆς καταμετρήσεως»⁴⁰.

Τὸ κατεξοχὴν παινευόμενον σῶμα εἶναι τὸ τοῦ Κώστα Χορμόβα, καθὼς καὶ τὸ τοῦ Μακρυγιάννη Κραβαρίτη, ἐνῶ μᾶς εἶναι γνωστὸς οἱ ρεμοῦλες ποὺ γίνονταν ἀπὸ πολλοὺς ὄπλαρχηγούς, στὶ διαφορὰς καταμετρήσεις τῶν σωμάτων τους.

Ἀπὸ τὴν τρίτη ἀναφορὰ ἰδιαίτερα, μαθαίνομε πὼς εἶναι πᾶ γέρον, τὸ μολογεῖ ὁ ἴδιος, ὅπως μᾶς τὸ εἶπε ὁ Κασομούλης πρὶν τρία χρόνια. Καὶ ἀκόμα διαπιστώνομε πὼς δὲν ὑπογράφει σὰν πεντακοσίαρχος, ἀλλὰ σὰν «Ἀρχηγός», ὅπως ὑπόγραφαν καὶ ἄλλοι ξέχωροι ὄπλαρχηγοί, ποὺ δὲν ὑπάγονταν σὲ κανονικὰς χιλιάρχους, ἐνῶ τοὺς ταίριαζε πραγματικὰ ὁ βαθμὸς τοῦ χιλιάρχου, ὅπως λ.χ. ὁ Νικόλαος Ζέρβας, ποὺ ἦταν τότε ἐπίσης πεντακοσίαρχος καὶ ὑπαγόταν πρὶν ἀπευθείας στὸν Τσώρτς⁴¹.

38. ΓΑΚ, Πλ. Τοπ. Φ 6Β', 21 καὶ 25.5.1829.

39. ΓΑΚ, Πλ. Τοπ. Φ 8.

40. ΓΑΚ, Πλ. Τοπ. Φ 8, 20.7.1820.

41. Δ. Μ. Ι. Τ. Α. Κ. Η., Νικόλαος Ζέρβας, «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», Ἰωάννινα 1981, σ. 776 καὶ ἀνάτ. σ. 12.

Στὸ μεταξύ, μ' ἄλλη του ἀναφορά μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὴν ὀρφανεμένη οἰκογένεια τοῦ ἀδερφοῦ του Διαμάντη:

«Ἐξοχώτατε!

Ὁ ἀιδάδελφός μου, μαχόμενος κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἱερῆς μας Ἐπαναστάσεως εἰς τὸ κατὰ τὴν Ναύπαχτον Καστέλι, ἐθνουσιόσθη ἐντίμως εἰς τὴν θήραν του ὡς δῆλον τοῖς πᾶσι. Ἀφοῦ ὑστερήθη τὸν μακαρίτην, ὑστερήθη καὶ τὴν δυστυχῆ φραμελίαν του, ἣ ὁποία ὑπὲρ δυστυχούσα ὀκτὼ ἔτη εἰς τὴν Λευκάδα, αὐτὴς δὲ ἠξιώθη νὰ τὴν ἀπολαύσω εἰς μίαν περίστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν δύναμαι νὰ τὴν οἰκονομήσω μόνον τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Κρίνω περιττὸν νὰ σᾶς ἐπαρθῶ τὴν παροῦσαν δυστυχίαν μου, ὧν (SIC) καλῶς γνωσιῆν σας. Παρακαλῶ, εἰ δυνατόν, νὰ διατάξητε ὅθεν ἀνήκει, διὰ νὰ δίδεται ἡ ἀναγκαία τροφή της, διὰ ἕξ ψυχῆς ὁποῦ εἶναι. Πρὸς τοῦτοις ἐπαναλαμβάνω νὰ γίνῃ μία ἐξοικονόμησις ἀπαιτουμένη διὰ τὰ χρεώδη ἑξοδά της.

Εἶμαι εὐέλπις εἰς τὴν δικαιοσύνην σας, καὶ μεγάλην σας εὐσπλαχνίαν, ὅτι θέλει εἰσακουσθῆ ἡ δέησίς μου καὶ ἐν τοσοῦτοις ἔχω τὴν τιμὴν τοῦ νὰ ὑποσημειωθῶ μὲ σέβας θαυμάσιον.

Τῆ 27 Ἰουνίου 1829

Ναύπακιος

Ὁ εὐπειθὴς τῶν διαταγῶν σας
Κώστας Χορμόδας⁴²

Παρατηρήσαμε πὼς ἀριθμεῖ 6 ψυχῆς τὴν οἰκογένεια τοῦ Διαμάντη. Ὁ Δημοκλιούλιας θὰ πιστοποιήσει τὸ 1865 πὼς ὁ πεσὼν ἥρωας ἄφησε τρία παιδιὰ (τὸ εἶδαμε ἤδη στὴν ἀρχή) καὶ κανονικὰ μὲ τὴ γυναίκα του γίνονταν τέσσερα μέλη. Γιὰ τὴ δική του φαμίλια, ποὺ σκλαβώθηκε στὴν Ἐξοδο τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Κώστας δὲν κάνει τώρα λόγο. Προφανῶς θ' ἀπελευθερώθηκε καὶ θὰ τὴν εἶχε ἐκεῖθε. Θυμούμαστε σχετικὰ ἀπὸ τὴν ἀναφορά του τῆς 19.9.1824, ὅτι ἡ ἕλη οἰκογένειά του (δική του καὶ τοῦ ἀδερφοῦ του ἧ καὶ τῶν ἀδερφῶν του) ἀριθμοῦσε στὴ Λευκάδα «δεκαεφτά ψυχῆς».

Ἄς δοῦμε ὅμως δυὸ ἀκόμα ἀνεκδότα ἔγγραφα μὲ τὴν ἐνδειξὴν τοῦ ἀρχηγοῦ:

«Πρὸς τὸν Ἐξοχώτατον Πληρεξούσιον Τοποτηρητὴν

Ὁ Ἀθανάσιος Κόνδος, πενηκόνταρχος, Σταῦρος Παπαλευροῦς εἰκοσιπένταρχος, καὶ Ἰωάννης Βουλγαριτζας, εἰκοσιπένταρχος, ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τοῦτου τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος μέχρι σήμερον δὲν ἔλειψαν τοῦ νὰ μάχωνται μὲ τὸν ὑπὲρ τῆς Πατριδὸς ζῆλον πάντοτε εἶχον ἕκαστος, οὐχὶ ὀλιγωτέρους ἀπὸ ἕκατὸ Ἑλλήνας, ἀλλὰ καὶ περισοτέρους, ὅχι μόνον ἠγωνίσθησαν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ περισοτότεροι εἰς διαφόρους θέσεις κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κρήτην καὶ ὅπου ἄλλοῦ εἶχεν ἀνάγκη τὸ Ἔθνος. Εἰς ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἀπεδείχθησαν ἰκανώτατοι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν χρεῶν των, καὶ ἐντοσοῦτω εἶναι ἄξιοι ὑπολήψεως.

Κατὰ τὸν Μάιον μῆνα τοῦ 1828 ἔτους, ἐλθόντες ἀπὸ τὴν Κρήτην εἰς Μέγαρα, φέροντες μαζί των ἕκατὸν εἴκοσι ἐκλεγεμένους στρατιώτας, οἵτινες μαχόμενοι μὲ τὴν πρόεπουσαν ἐτολμίαν, ἀπὸ τριακόσιοι, ἐλαγάρισαν καὶ ἤλθον εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος μόνον ὁ ὡς ἄνω ἀριθμὸς.

Ἐξοχώτατε, ἀφ' ἧς ὥρας ἀνεχώρησεν ὁ ἑκατόνταρχος Ἰωάννης Κίτζον, ἀπὸ Μαριτίου (ἄνευ τακτικῆς ἀδείας μου) καὶ ἐμετέθη εἰς Βόνιτζα, οἱ ρηθέντες ἐστάθησαν μὲ τὴν ἀπαιτουμένην ἐδταξίαν, ἐδιοίκησαν καλῶς τοὺς ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν

των, ἐδίωξαν τὴν γεννηθεῖσαν ταραχοποίησιν παρὰ τοῦ ρηθέντος ἑκατοπύραρχου, ἐπιθυμοῦντες τὴν ἀναμειταξὺ των εἰρήνην.

Νὰ διοικοῦν, Ἐξοχώτατε, ἑκατὸν εἴκοσι Ἑλλήνας, ἀπὸ τὸν Μάρτιον μῆνα, καθ' ὃν ἔφυγεν ὁ ἑκατόνταρχος Ἰωάννης Κίτσο, μέχρι σήμερον, καὶ βασιοῦν τακτικωτάτην σειρὰν τοῦ παρόντος διοργανισμοῦ, χωρὶς νὰ φέρουν παραμικρὰν ζημίαν τοῦ ἔθνους (πλήρης οὖσα ἡ ἑκατονταρχία) καὶ νὰ φυλάττουν τὸν ἀνήχοντα χαρακτῆρα, καὶ νὰ μὴν τιμηθῶν μετὰ τὸν ἀνάλογον βαθμῶν, δὲν ἀδικοῦνται μεγάλως;

Ὅθεν παρακαλῶ καὶ προσπέλω εἰς τὴν φιλοδίκαιον εὐσπλαχνίαν σας, εἰ δυνατόν νὰ διατάξητε εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ τὸν Ἀθανάσιον Κόνδον, τὸν δὲ Σταυρῆν Παπαλευρῆ τοῦ ὑπολοχαγοῦ καὶ τὸν Ἰωάννην Βουλγαρίτζαν ἀνθυπολοχαγόν. Ἀξιοὶ ὄντες τοιοῦτων βαθμῶν, εὐέλπις εἶμαι ὅτι θέλει εἰσακουσθῆ ἡ παράκλησίς μου. Καὶ ἐν τοσοῦτῳ μένῳ με σέβας βαθύτατον.

Τῆν 23 Ὀκτωβρίου 1829

Ἐν Ναυπάκῳ

Ὁ Ἀρχηγὸς
Κώστας Χορμόδας⁴³

Παρατηρητέο ὅτι, ἐνὸς παινεύει τρεῖς Κρητικούς ἀξιωματικούς του καὶ προτείνει ἀξιολογικὴ βαθμολόγησίν τους, φέγει συνάμα ἕμιμεσα τὸ συμπάτριότη του πρῶην ἀξιωματικὸ του Γιάννη Κίτσο, τὸν ὁποῖο εἶχε ἀναφέρει καὶ πρὶν στὸν Τοποτηρητή. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχαν ἀνακατωθεὶ ἀρκετὰ οἱ Ἡπειρώτες στρατιωτικοί, ποὺ πάσχιζαν νὰ συγκροτήσουν ἡπειρώτικη χιλιαρχία, χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιτρέπεται. Ὁ Κασομούλης, π' ἀναφέρεται στ' ἀνακάτωμα δίχως νὰ ξεκαθαρίζει τὰ πράγματα, μνημονεύει μ' ἄλλους τὸ Σπυρομίλιο, τὸ Γιώργη Βάγια, τὸν Κώστα Λαγουμιτζῆ καὶ αὐτὸν τὸν Γιώργη Κίτσο, πῶγινε ὡστόσο «Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Στρατοῦ» (πῆρε δηλ. βαθμὸ ἀντίστοιχο τοῦ χιλιάρχου) καὶ μιλᾷ γιὰ σώμα Χορμοδίτων, δίχως ὅμως νὰ μνημονεύει τὸν πρῶτο ὄπλαρχηγὸ αὐτῶν Κώστα Χορμόδα⁴⁴:

«ΑΡΧΗΓΙΑ ΚΩΣΤΑ ΧΟΡΜΟΒΑ

Ὁ πένταρχος Ἀθανάσιος Ἀντιγονόπουλος, Σάλωνα πατρίς, στρατιώτης Γεώργιος Νικολάου, Πελοποννήσιος, Σπύρος Οἰκονομόπουλος, Πατραϊζίζι, καὶ Δῆμος Παράγου, Σάλωνα, ἐκ τῆς Ι' ἑκατονταρχίας, παραιτοῦνται ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ καὶ δίδεται τὸ ἀποδεικτικὸν παρ' ἐμοῦ διὰ νὰ τοὺς χορηγηθῶσιν ὅθεν ἀνήκει διὰ νὰ λάβουν τὰ μισθοσυντάξεσιν τους. Ἐχουν νὰ λάβουν μισθὸν ἀπὸ ἕνδεκα Ἰουνίου ἕως εἰκοσιοκτὼ Ὀκτωβρίου, τὰ δὲ σιτηρέσια ἀξιωματικῶν μερίδας ἀπὸ α' Αὐγούστου ἕως εἴκοσι ὀκτὼ ἐνεσιῶτος. Οἵτι οἱ νέοι ἐστάθησαν εὐπειθεῖς εἰς τὰ χρεῖα τους καὶ με εὐταξίαν.

Τῆν 29 Ὀκτωβρίου 1829

Ναύπασιος

Ἐπικυροῦται
Ὁ Ἀρχηγὸς
Κώστας Χορμόδας⁴⁵

Εἰς ἔλλειψιν τοῦ Ἐκατόνταρχου ὁ α' Πεντηκόνταρχος. Μὴν ἠξεύροστας γράμματα, τὸν ὑπέγραψα ἐγὼ ὁ πρῶτος Εἰκοσιπένταρχος
Μῆτρος Κολώνιας
Ἀντώνιος Ἰωάννου

43. ΓΑΚ. Πλ. Τοπ. Φ 118.

44. Κ α σ ο μ ο ῦ λ η, Ἐνθ. Γ' 26 καὶ 64—67. Βλ. καὶ Δ. Μ ι τ ἄ κ η, Γεώργιος Κίτσος, «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» (1981) σ. 211 καὶ 217—218, καὶ ἀνάτ. σ. 32 καὶ 38—39.

45. ΓΑΚ, Πλ. Τοπ. Φ 11 β. Τέτοια ἀποδεικτικὰ μετὰ ὑπογραφή τοῦ Χορμόδα ὡς «ἀρχηγοῦ», ὁ ἑνδιαφερόμενος μπορεῖ νὰ δεῖ καὶ ἄλλα στὰ ΓΑΚ. Λ.χ. στὸν ἴδιο φάκελο ἕνα μετὰ ἴδια ἡμερομηνία καὶ ἕνα κατὰ δύο μέρες μετὰ, τῆς 31.10.1829.

Είναι φανερό πώς ἡ ιδιότητα τοῦ «Ἀρχηγοῦ» προμίνηυε μὲ τὸν ὄργανισμό τῶν ταγματῶν τὴν προαγωγή του σὲ Ταγματάρχη:

Ἐ.Α.ρ. 10.

Ἀπὸ τὸν Ταγματάρχην Κ. Χορομόβα, τοῦ 7ου Τάγματος
Πρὸς τὴν Α.Ε. τὸν Πληρεξούσιον καὶ Τοποτηρητὴν τῆς
Σεβ. Κυβερνήσεως κατὰ τὴν Στερεὰ Ἑλλάδα κιλ. κιλ.

Κατὰ τὴν ἐπίσημον πρὸς ἐμὲ διαταγὴν τῆς, ἀποστέλλεται ὁ ὑπολοχαγὸς Ἀθανάσιος Κόντος πρὸς τὴν Α.Ε., ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Ναύπλιον διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Κρήτης, περὶ ἧς περιττὸν κρίνω νὰ παρακαλέσω τὴν Α.Ε., ἐπειδὴ καλῶς ἠξέουρει τὴν θυσίαν τῶν καὶ τὴν δυστυχίαν, νὰ συνοδευθῇ μὲ ἐπίσημα ουσιαστικὰ γράμματα πρὸς τὴν Σεβαστὴν ἡμῶν Κυβέρνησιν, διὰ νὰ ἀπολαύσωσι οἱ δυστυχεῖς τὰ δικαιώματά των, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἐθνοιάσθησαν, ἐκαταγυμνώθησαν καὶ ἔμειναν γυμνοὶ μὲ τὸ φροντικὸν ὑμένιον*.

Ὁ δυστυχὴς ὑστερεῖται ἀπὸ τὰ ἔξοδά του καὶ ἄς εὐσπλαγχνισθῇ ἡ Α.Ε. νὰ τῷ δοθῶσι ἀπὸ τοὺς μισθοὺς ὅπου ἔχει νὰ λαμβάνῃ, ὅσον ἀπὸ τὰ παλαιὰ τόσον καὶ ἀπὸ τὰ νεώτερα, καὶ ἀπὸ τὸν λογαριασμὸν θέλομεν τὰ ἐμπέσει. Ἄς δοθῶσι τῷ δυστυχεῖ παρακαλῶ τὰ ἀρκετὰ ἔξοδά του, διότι τὸ διάστημα θέλει εἶναι μακρὸν. Ἡ δὲ αὐτοῦ Ἐξοχότης ὅπως γνωρίζει τὰ συμφερότερα, ἄς τὸν ἐφοδιάσῃ, καὶ ἄς εἶναι διὰ τὴν ζωὴν τῆς καὶ διὰ τὴν ζωὴν τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν Κυβερνήτου, ὅπως ἀπολαμβάνωσι καὶ αὐτοὶ οἱ δυστυχεῖς τὰ δικαιώματά των.

Ὁ δοῦλος σας δέ, ζητῶ σιγνώμην διὰ τὴν ἐνόχλησιν καὶ εἶμαι μὲ ὄλον τὸ θαυμάσιον σέβας.

Ἐν Παλαιοχωροῖο τῇ 28 Δεκεμβρίου 1829

Ὁ Ταγματάρχης
Κώστας Χορομόβας⁴⁶

Προσέξαμε ὅτι ὁ πρὶν ἐκατόνταρχος Ἀθ. Κόντος πού κλήθηκε ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν «εἰς Ναύπλιον διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς Κρήτης», πού προτάθηκε γιὰ τὴν ἀξιότητά του ὑπολοχαγός, ὅπως δὲποτε δικαιώθηκε, ἀφοῦ ἔγινε γρήγορα ὑπολοχαγός, ἐνῶ μὲ τὴν ἀκόλουθον ἀναφορά του ζητεῖ μισθολογικὴ δικαίωση ἀδικημένων ἀντρῶν του, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τοῦ Χορομοβίτη ὑπαρχηγοῦ τοῦ Δήμου Λιούλιου:

Ἐ.Α.ρ. 10.
Ἀπὸ τὸν Ταγματάρχην Κώστιαν Χορομόβα τοῦ 7ου Τάγματος
Πρὸς τὴν Α.Ε. τὸν Πληρεξούσιον Τοποτηρητὴν τῆς Σ. Κυβερ-
νήσεως κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα κιλ. κιλ.

Εἰς ἀπάντησιν τῆς ἐπ' ἀριθ. 2496 παρὰ τοῦ καταλυματῆ τοῦ Τάγματός μου παρὰ τοῦ ὁποίου ἐλάβομεν τὰ χρήματα τῆς ἔκτης τοιμηνίας, βλέπω μερικοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιῶτας νὰ ἀδικῶνται, μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦγον πένταρχοι καὶ ἐπληρώθησαν ὡς στρατιῶται, ἄλλοι δὲ ὅτι δὲν εὐρέθησαν, ἐπειδὴ καὶ τινες αὐτῶν ἄλλαξαν τὰ ὀνόματά των κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἐκατοντάρχου Λάμπρου Τζαβέλα, δὲν ἠξέουρω διὰ ποίαν αἰτίαν, οἱ ὁποῖοι στέλλονται οἱ ἴδιοι καὶ ἄ. (νὰ) ἐξεταχθῶσι παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ταμεῖου τοῦ στρατοπέδου. Ἄλλοι δὲ δὲν ἐπληρώθησαν ὡσαύτως ὡς νεοῦλλεῖται, διὰ τοὺς ὁποίους εἶμαι εἰς μεγάλην ἀπορίαν, διὰ ποίαν αἰτίαν δὲν ἐπληρώθησαν, ἐνῶ τοὺς ἠξέουρω ὅτι εἶναι στρατιῶται παλαιοὶ καὶ ἐθνοιάσαν τοὺς ἐναντιοὺς τους διὰ τὴν Παιριδα, καὶ τῶρα νὰ παραπονοῦνται, εἶναι μεγάλο ἄδικον. Παρακαλῶ ταπεινῶς ἄς προσταχθῇ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ ταμεῖου νὰ

* ὁ μ ἔ ν ι ο ν = μικρὸς ὑμένας, πετσά, δέσμα.

ἐρευνήση ἀκριβῶς τοὺς καιλόγους διὰ τὰ μὴν παραπονοῦνται. Διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἄς λάβῃ ὑπ' ὄψιν παρὰ τοῦ ἀποσιαλμένου ὑπασπιστοῦ μου.

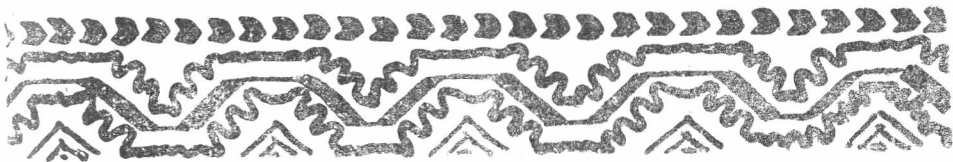
Ὁ ὑποταγματάρχης Δῆμος Διούλιος, ὅστις σταθεῖς προσωρινῶς ἀρχηγὸς κατ' ἐπιταγὴν τῆς Α.Ε., δὲν ἔλαβεν τοὺς μισθοὺς καὶ μεριδοσιτηρέσια, καὶ παρακαλῶ ἄς προσταχθῇ ἢ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ταμείου τοῦ Στρατοπέδου νὰ πληρωθῇ, τὰ ὁποῖα θέλει μετρήσῃ τῷ ἀποσιαλμένῳ ὑπασπιστῇ μου καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ θέλει λάβει ἀπόδειξιν.

Ἀπέθαναν καὶ μερικοὶ στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπληρώθησαν καὶ οἱ συγγενεῖς τῶν καθημερινῶς μὲ ἐνοχλοῦσι καὶ παρακαλῶ ἄς προσταχθῇ ἢ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ταμείου νὰ τὰ πληρώσῃ τῷ ἀποσιαλμένῳ ὑπασπιστῇ μου. Καὶ μὲ ὅλον τὸ θαυμάσιον σέβας.

Ἐν Παλαιοχωρίῳ τῆ 31 Ἰανουαρίου 1830

Ὁ Ταγματάρχης
Κώστας Χοροβάς»⁴⁷

(Συνεχίζεται)

ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ ΣΤΑΜ. ΔΟΚΑΝΑΡΗ

Ἄντ'ρχου Χωροφυλακῆς

Πτυχιούχου Φιλολογίας

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΗΠΕΙΡΩΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος τὰ πέρασε στὸ Μεσολόγγι, μέσα σὲ ζεστὴ οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα. Λείψανο τοῦ ἱεροῦ τῆς πατριδας Ἀγῶνα ἀπολάμβανε τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐκτίμηση τῶν κατοίκων τοῦ Μεσολογγίου ἐκεῖ ὅπου τόσες καὶ τόσες ἀναμνήσεις τὸν συνέδεσαν μὲ τὸν τόπο καὶ τοὺς ἀνθρώπους του ἀπὸ τὴν περίοδο τοῦ Ἀγῶνα τῆς Ἀνεξαρτησίας. Τὰ χρόνια βάραιναν στοὺς ὤμους τοῦ σεβαστοῦ πρεσβύτη καὶ ἕνα πλήθος ἀγωνιστῶν ἢ ἀπογόνων τῶν ἀγωνιστῶν πηγαινοέρχονταν στὸ σπίτι του καὶ ζητοῦσαν θεβαιώσεις ἐκδουλεύσεων γιὰ τὶς ὑπηρεσίες πὺν εἶχαν προσφέρει οἱ ἴδιοι στὴν πατρίδα ἢ οἱ δικοὶ τους στὴν περίοδο τοῦ Ἀγῶνα. Σὲ ἑκατοντάδες ἀνέρχονται οἱ θεβαιώσεις ἐκδουλεύσεων¹ πὺν εἶχε χορηγήσει τότε ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος στοὺς παλιοὺς συμπολεμιστῆς του καὶ πὺν θὰ μπορούσαν νὰ ἀποτελέσουν τόμον δόλοκληρο, ἂν θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ τὶς ἐκδόσει καὶ νὰ τὶς περιλάβει σὲ βιβλίον.

Ἡ ἱστορικὸς Κ.Σ. Κώνστας στὴν ἐμπεριστατωμένη μονογραφία του «Ἡ Γουριά στὸ Εἰκοσιένα» ἀναφέρει ὅτι μόνον ἀπὸ τὸ χωριὸ Γουριά εἶχαν ὑπηρετήσει 26 ἄνδρες στὴ Χιλιαρχία τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου². Στους διάφορους δὲ φακέλλους τοῦ Γενικοῦ Φροντιστηρίου τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους (ΓΑΚ) ἀναφέρονται μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια τὰ ὀνοματεπώνυμα καὶ ὁ τόπος καταγωγῆς, καθὼς καὶ ἄλλες χρήσιμες πληροφορίες, ἐκείνων πὺν κατὰ καιροὺς ὑπηρετήσαν κάτω ἀπὸ τὶς διαταγῆς τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου στὴ διάρκεια τοῦ μακροχρόνιου ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνα³.

Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου ὁ κόσμος τῶν ἀγωνιστῶν ὅλο καὶ λιγότερε καὶ σιγὰ - σιγὰ ἐκείνι πὺν ἔμεναν ἀκόμα στὴ ζωὴ ἔμοιαζαν μὲ σκιῆς ἱερῶν λειψάνων ἐνὸς κόσμου μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς. Ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος περνᾷ τὴν ἑβδομὴ δεκαετία τῆς ζωῆς του καὶ μπαίνει στὴν ὄγδοη. Λὲς καὶ τρέφεται καὶ διατηρεῖται μόνον μὲ τὶς ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος. Ὁ κόσμος πὺν τὸν περιβάλλει τὸν σέβεται καὶ τὸν ἐκτιμᾷ καὶ αὐτὸ τοῦ δίνει κουράγιο καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ ζωὴ. Χαρακτηριστικὸ τῆς ζωντανίας καὶ τῆς ζωτικότητάς του εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι στὶς 25 Μαΐου τοῦ 1865, σὲ ἡλικία 76 χρονῶν, αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ του τόσο ἀκμαῖο καὶ ἔχει τόση ἐμπιστοσύνη γιὰ τὴ ζωὴ, ὥστε συντάσσει ἰδιόχειρη αἴτηση καὶ τὴν ἀπευθύνει στὴν «Ἐπιτροπὴ Ἀγῶνος» καὶ ζητᾷ νὰ τοῦ ἐπιστρέψει τὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο τὸ ὀφειλόμενο χρηματικὸ ποσὸ πὺν τοῦ εἶχε ἐπιδικαστεῖ παλαιότερα γιὰ τὴ μὲ

1. Στὸ Παράρτημα α)α 22 καὶ 23 παραθέτουμε ἐνδεικτικὰ δύο ἀπ' αὐτῆς τὶς θεβαιώσεις.

2. Κ.Σ. ΚΩΝΣΤΑΣ, «Ἡ Γουριά στὸ Εἰκοσιένα», Ἀθῆναι 1972, σελ. 84—101.

3. .Σ. ΚΩΝΣΤΑΣ, ὁ.π., σελ. 5.

δικές του δαπάνες συντήρησης και μισθοτροφοδοσίας τῶν ἀνδρῶν τοῦ Σώματος πού διοικοῦσε στό πολιορκούμενο Μεσολόγγι Τρεῖς ἄλλες φορές (τὸ 1826, τὸ 1833 καὶ τὸ 1846) εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος νὰ τοῦ καταβάλει τὰ ὀφειλόμενα χρήματα πού εἶχε δαπανήσει γιὰ ἔθνικούς σκοπούς.

Ἄλλὰ καὶ τὶς τρεῖς φορές, καίτοι τὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο ἀναγνώριζε ἐπίσημα τὶς ὀφειλές του, ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος δὲν ἔλαβε τίποτε ἀπὸ τὰ ἐπιδικασθέντα χρηματικά ποσά, λόγω ἀνεπαρκείας τῶν οικονομικῶν τοῦ Κράτους. Τώρα στὸ σωτήριο ἔτος 1865 ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος νόμιζε ὅτι τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος εἶχε ξεπεράσει τὶς οικονομικὲς του δυσχέρειες καὶ μπορούσε νὰ ἐξοφλήσει τὶς ὀφειλές του. Μάταιος ὅμως κόπος. Τὸ Ἑλληνικὸ Δημόσιο ἀεγνώρισε γιὰ τέταρτη φορὰ τὶς ὀφειλές του στὸν Κων)νο Βλαχόπουλο ἀλλὰ βρισκόνταν σὲ μόνιμη ἀδυναμία νὰ ἐκπληρώσει τὶς ὑποχρεώσεις του. Ἔτσι ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος μέχρι τοῦ θανάτου του δὲν ἔλαβε οὔτε δραχμὴ ἀπὸ τὸ χρηματικὸ ποσὸ τῶν 34.100 γροσίων πού εἶχε δαπανήσει γιὰ τὴ μισθοτροφοδοσία τῶν ἀνδρῶν τοῦ Σώματός του στὴ διάρκεια τῆς Β' πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου (Ἰούνιος 1825—Ἀρπύλιος 1826). Ἡ ἰδιόχειρη αἴτηση⁴ τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου, στὴν ὁποία ἀναφέρεται καὶ ὁ τόπος τῆς γεννήσεώς του, ἀποτελεῖ ἱστορικὸ κειμήλιο καὶ γι'αὐτὸ τὴν παραθέτουμε αὐτοῦσια σὲ ἀντίγραφο:

Αἴτησις

τοῦ Στρατηγοῦ Κόνια
Βλαχοπούλου ἐκ Νικο-
πόλεως, κατοίκου Με-
σολογγίου,

ἐν Μεσολογγίῳ
τὴν 25 Μαΐου 1865

Πρὸς

τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἀγῶνος

Διὰ

τοῦ κ. Νομάρχου Αἰτωλίας κλπ.

Περὶ

ἀποδόσεως δεδουλευμένων κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀγῶνα μισθῶν καὶ προκαταβολῶν εἰς διαφόρους ἀνάγκας τῆς Παιρίδος.

Ἐποβάλλω, ὡς συναιπόμενον, Γενικὸν λογ)σμόν τῶν καθυστερημένων ἔτι μισθῶν δι' ὑπηρεσίας μου κατὰ τὸν Ἡρωϊκὸν τῆς Παιρίδος μας ἀγῶνα καὶ τῶν εἰς διαφόρους κρισίμους τῆς Παιρίδος περισιτάσεις ἐξ ἰδίων μου προκαταβληθέντων πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπολύτων ἀναγκῶν τῶν Ἀξιωματικῶν μου, ἀκούοντως δικαιολογούμενον ἀπὸ τὰ ἐπισυναπτόμενα ἀντίγραφα τῶν ἀνά χειρός μου πρωτοτύπων χρηματικῶν Διαταγῶν τῶν σχετικῶν Ἐπουρηγίων καὶ τοῦ Πολέμου, καὶ παρακαλῶ τὴν Ἐπιτροπὴν ταύτην, ἵνα ἐπεξεργασθῇ αὐτόν, καὶ ἀποφανθῇ περὶ τῆς δικαίας ἀποδόσεως, κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Ἐθνοσυνελεύσεων ἀνέκαθεν ἐψηφισμένα, καὶ ὑπὸ τῶν τότε Κυβερνήσεων ἐντεταλμένα.

Ὅμοιον οὕτω λογαριασμόν ὑπέβαλον καὶ κατὰ τὴν 16 Μαΐου 1833 εἰς τὴν τότε ἐν Ναυπλίῳ ουσιαθεῖσαν ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1845 εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις.

4. Ἡ αἴτηση τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου καθὼς καὶ οἱ ἐπισυναπτόμενες σὲ αὐτὴ ἀποφάσεις τῶν ἀρμοδίων ἐπιτροπῶν ἀποξημώσεως, μὲ τὶς ὁποῖες εἶχεν ἐπιδικαστεῖ σὲ αὐτόν τὸ χρηματικὸ ποσὸ πού εἶχε δαπανήσει γιὰ μισθοδοσία τῶν ἀνδρῶν του στὴ διάρκεια τῆς Β' πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, βρισκόνται στὸ Τμῆμα Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης (Κυτίον 24).

*Καιρός πλέον, ἵνα ἀποσβεσθῶσι τὰ τοιαῦτα τοῦ ἔθνους
χρῆν, εἴτε ἀνανεώσεως, εἴτε ἀποδόσεως χορευολιτικῶς.
Ἡ Σεβ. αὐτῆ ἐπιτροπὴ θέλει λάβῃ ὑπ' ἄφρον τῆς, ὅτι
τὰ τοιαῦτα ἔθνη καὶ χρῆν εἰσὶν τὰ μᾶλλον Ἰερῶτερα, οἱ
δὲ λόγοι πρόδηλοι.*

Ὁ Στρατηγὸς
ΚΩΝ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

Στὴν αἴτησή του αὐτὴ ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος ἐπισυνάπτει καὶ τὶς ὑπ' ἀριθ. 517)1826 καὶ 1074)1826 ἀποφάσεις τῶν ἀρμοδίων ἐπιτροπῶν, μὲ τὶς ὁποῖες τοῦ εἶχαν ἐπιδικαστεῖ, ἀμέσως μετὰ τὴν ἔξοδο τὸ 1826, τὰ ἀντίστοιχα χρηματικά ποσὰ τῶν 25.271 καὶ 8.829 γροσίων καὶ γιὰ τὶς ὁποῖες κάναμε ἰδιαίτερο λόγο στὸ πρῶτο μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς⁵.

Ἡ ἀνωτέρω αἴτηση εἶναι ἡ τελευταία δημοσίαι ἐμφάνιση τοῦ πολέμαρχου τοῦ Ἰεροῦ μας Ἀγῶνα στρατηγοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου. Τρία χρόνια ἀργότερα ὁ θάνατος ἦλθε νὰ κόψει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του. Ἐνα μεσημβρινό, μιᾶς μελαγχολικῆς ἡμέρας, τῆς 29ης Φεβρουαρίου τοῦ δισεκτου ἔτους 1868, ἡ καρδιά τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου ἔπαυσε νὰ χτυπᾷ. Ἡ ἱερὴ γῆ τοῦ Μεσολογγίου δέχθηκε τὸ σεπτὸ λείψανο τοῦ γενναίου στρατηγοῦ ὅπου τοποθετήθηκε στὸν κῆπο τῶν ἡρώων καὶ ἀναπαύεται δίπλα στοὺς τάφους τοῦ Μάρκου Μπότσαρη καὶ τοῦ Λόρδου Βύρωνα.

Ἡ θλιβερὴ εἶδηση τοῦ θανάτου τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου διαδόθηκε μὲ ταχύτητα ἀστρατῆς καὶ γέμισε μὲ πένθος καὶ κατήφεια τὴν ἀτμόσφαιρα τοῦ Μεσολογγίου. Καὶ ὁ λαός, ὁ ἀδάμαστος λαός τοῦ Μεσολογγίου, ποὺ ἤξερε νὰ τιμᾷ τοὺς μεγάλους νεκρούς, ἄφησε τὶς δουλειές του, ἔκλεισε τὰ καταστήματά του καὶ ἔτρεξε νὰ προσφέρει τὸν ἴστατο χαριετισμὸ σὲ ἐκεῖνον ποὺ ἔφυγε γιὰ τὸ αἰῶνο ταξίδι. Ἡ κηδεῖα τοῦ στρατηγοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου ἔγινε τὶς 2 τὸ ἀπόγευμα τῆς 1ης Μαρτίου τοῦ 1868 μέσα σὲ γενικὸ πένθος. Ἀλλὰ ἄς δοῦμε καλύτερα ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς τὴ συγκίνηση ποὺ προκάλεσε στοὺς κατοίκους τοῦ Μεσολογγίου ὁ θάνατος τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου:

(α) Ἐφημερίδα «ΠΑΛΙΠΤΕΝΕΣΙΑ»⁶.

*Ἐπι πατρὶς θρηνῆ τὴν στέρησιν καὶ ἐτέρου προσφιλοῦς τέκνον, ὑπὲρ
αὐτῆς μοχθήσαντος καὶ ἀγωνισθέντος. Ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος ἀν-
τιστρατηγὸς καὶ ἐπίτιμος τοῦ Βασιλέως ὑπασιπιστῆς δὲν ὑπάρχει πλέον
εἰς τὴν ζωὴν. Τὴν 4 μ.μ. ὄραν τῆς 29 Φεβρουαρίου παρέδωκεν ἐν
Μεσολογγίῳ τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν Πλάστην του ἀπέθανε τὸν ἕπον τοῦ
δικαίου. Ἐπὶ τῇ θλιβερᾷ ταύτῃ ἀγγελίᾳ μέγα τὴν πόλιν ἐκάλυψε πέν-
θος. Ἡ ἐκφορὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ σεβαστοῦ τοῦτον λειψάνου τοῦ Ἰεροῦ
Ἀγῶνος, ἐγένετο τὴν ἐπιούσαν 1 Μαρτίου, ἐκτὸς δὲ τῆς φρουρᾶς, ἦ-
τοι ἀποσπασμάτων Πεζικοῦ, Πυροβολικοῦ καὶ Χωροφυλακῆς μετὰ μου-
σικῆς, πάντες οἱ τῆς πόλεως κάτοικοι ἀνθορμήτως διακόφραντες τὰ
ἔργα των, προσέφερον τὸν τελευταῖον φόρον σεβασμοῦ πρὸς τὸν μακα-
ρίτην συνοδεύσαντες τοῦτον μέχρι τοῦ τάφου. Τρεῖς ἐξεργαστήθησαν λό-
γοι, οἱ μὲν ὑπὸ τῶν κ. Α. Μάνεση Ἀνθυπολογαγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ,
καὶ Θ. Παπαλουκά Γυμνασιάρχου, ἐπ' ἐκκλησίας, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Δ.
Σιάκου Ἀνθυπασπιστοῦ τοῦ Πεζικοῦ ἐπὶ τοῦ τάφου. Κοινῇ ἐπιθυμία
τῆς πόλεως ἐτάφη εἰς ἡρώων παρὰ τὸν τάφον τοῦ Μάρκου. Αἰωνία ἡ
μνήμη σου, ὁ δὲ βίος σου ἔστω παράδειγμα τοῖς μεταγενεστέροις ἀεί-*

5. Βλ. σελίδα 48, ὑποσημείωση 6 καθὼς καὶ Παράρτημα α)α 12 καὶ 13 ὅπου παρατίθενται ἀντίγραφα τῶν ἐν λόγῳ ἀποφάσεων.

6. Ἐφημερίδα «ΠΑΛΙΠΤΕΝΕΣΙΑΣ», ἀριθ. φύλλου 1382 τῆς 15 Μαρτίου 1868.

μνηστε Βλαχόπουλε».

(β) Ἐφημερίδα «ΑΥΓΗ»⁷.

«Ὁ Ἀντιστρατήγος Κωνσταντῖνος Βλαχόπουλος. Τὸ σκληρὸν τοῦ θανάτου δρέπανον κατελθὼν τὴν ὥραν 4 μ.μ. τῆς 29 Φεβρουαρίου ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς καὶ ἐτέρου λειψάνου τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 21 τοῦ Ἀντιστρατήγου καὶ Ἐπιτίμου Ὑπασπιστοῦ τῆς Α.Μ. Κωνσταντίνου Βλαχοπούλου!!!

Ἄμα οἱ κώδωνες τῶν Ἐκκλησιῶν ἀνήγγειλον τὸν θάνατόν του, ἅπανα ἡ πόλις κατελήφθη ὑπὸ ἀφάτου λύπης, καὶ τὴν ἐπιούσαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐσφάλισαν ἅπαντες ἀπὸ προΐας τὰ κατασιήματα αὐτῶν σιγῇ πένθους βαθεῖα εἶχεν ἐπέλθει καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν, μέχρι τῆς δευτέρας ὥρας μ.μ. καὶ ἅπαντες οἱ Μεσολογγῖται καὶ ἄλλοι συνώδυσαν τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῖς νεκρὸν τοῦ Κώστα ἕως τοῦ τάφου, μεθ' ἀπάσης τῆς ἐνταῦθα φρουρᾶς τῶν διαφόρων Σωματίων, ἡγουμένον τοῦ ἱεροῦ κλήρου.

Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον, συμφώνως τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν εὐγενῶν συμπολιτῶν τοῦ γηραιοῦ Στρατηγοῦ ἀφθωρεῖ ἐξελέξατο τὸν τάφον του ἐν τῷ Περιβόλῳ τῶν Ἡρώων, ἐν οἷς ὁ Βύρων, ὁ Μάρκος, ὁ Γοῦδας κλπ. Τρεῖς τῶ ἐξηφωνήθησαν λόγοι ὑπὸ τῶν κ.κ. Θεμ. Παπαλουκά, Γυμνασιάρχου ἐνταῦθα, Ἀριστ. Μανέση, Ἀνθυπολ. τοῦ Πυροβολικοῦ καὶ Α. Σιάικου Ἀνθυπασπιστοῦ, ὧν ὁ τοῦ τελευταίου ἦν ἐπιτάφιος. Τέλος καταβαίνων τὴν τελευταίαν του κατοικίαν συνωδεύθη ὑπὸ τῆς ἐγκαρδίου εὐχῆς τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ νεομισμένου πυροβολισμοῦ.

Γαῖαν ἔχοις ἐλαφρὰν ἀείμνηστε Στρατηγέ!»

Πιὸ παραστατικὴ ὅμως ἀπεικόνιση τῆς τελευταίας περιόδου τῆς ζωῆς τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου κάνει ἡ ἐφημερίδα «ΑΛΗΘΕΙΑ», ὅπου ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἀναφέρονται καὶ τὰ ἑξῆς: «Συγκαταβιῶν πρὸ ἐτῶν ἐν Μεσολογγίῳ καὶ μακρὰν πάσης πολιτικῆς μερίμνης ὁ μακαρίτης Βλαχόπουλος εἴλκεν εἰς ἑαυτὸν πλήρη καὶ ἀνυπόκριτον ἀγάπην ὅλων τῶν πολιτῶν καὶ διεκρίνετο ἀπὸ τὴν σώφρονα συμπεριφορὰν του, καὶ τοὺς γλυκεῖς καὶ ὀμιλητικὸς αὐτοὺς τρόπους»⁸ Τὸ μεγάλο προσόν τοῦ στρατιωτικοῦ ἡγέτη ἦταν καὶ εἶναι νὰ ἀπόσχει τῆς πολιτικῆς διαμάχης, ὄχι μόνον ὅταν βρίσκεται στὴν ἐνέργεια, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμα περάσει στὴν διαθεσιμότητα (ἀποστρατεία). Αὐτὸ τὸ προσόν τὸ εἶχε ὁ Κων)νος Βλαχόπουλος καὶ τὸ διατήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του, γιαντὸ καὶ ἀπολάμβανε τῆς γενικῆς ἐκτιμῆσεως τῆς κοινωνίας μέσα στὴν ὁποία ζοῦσε.

Αὐτὴ εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς ἡ ζωὴ τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου, μιὰ ζωὴ πολυκύμαντη γεμάτη ἀγῶνες καὶ θυσίες γιὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἔθνους καὶ τὴν εὐημερία τοῦ λαοῦ μας. Οἱ δεσμοὶ ὅμως τοῦ Κων)νου Βλαχόπουλου μὲ τὴ Χωροφυλακὴ καὶ τὸ στράτευμα δὲν κόπηκαν οὔτε μετὰ τὴ μετὰταξή του στὸ στράτευμα, ἀλλὰ οὔτε καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους του ὑπηρετήσαν στὴ Χωροφυλακὴ καὶ στὸ στράτευμα.

Ὁ μεγαλύτερος ἀπὸ τοὺς γιούς του Νικόλαος, πὺ γεννήθηκε στὸ Μεσολόγγι στίς 7 Σεπτεμβρίου τοῦ 1829, κατατάχθηκε στὴ Χωροφυλακὴ⁹ στίς 28 Σεπτεμ-

7. Ἐφημερίδα «ΑΥΓΗ», ἀριθ. φύλλου 2133 τῆς 12ης Μαρτίου 1868.

8. Ἐφημερίδα «ΑΛΗΘΕΙΑ», ἀριθ. φύλλου 602 τῆς 15ης Μαρτίου 1868.

9. Τὰ στρατολογικὰ στοιχεῖα καὶ ἡ σταδιοδρομία τοῦ Νικολάου Βλαχόπουλου, ὡς τὸ 1891, περιλαμβάνονται στὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ τοῦ ἔτους 1891, ἐρασιθεῖσα ἐκ τῶν Πινάκων καὶ Μητρώων τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, Ἀθήνησιν 1891, ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τοῦ Ὑπουργείου Στρατιωτικῶν, σελ. 28.

βίου του 1853. Δέκα χρόνια αργότερα, στις 9 Ιανουαρίου του 1863, προάγεται σε Άνθυπομύραρχο. Στις 29 Ιανουαρίου του 1877 προάγεται σε ύπομύραρχο, στις 7 Φεβρουαρίου του 1881 σε Άντιμύραρχο, στις 29 Οκτωβρίου του 1882 σε Μύραρχο, στις 29 Ιουλίου του 1888 σε Ταγματάρχη της Χωροφυλακής και αναλαμβάνει την Διεύθυνση της Διοικητικής Αστυνομίας Αθηνών και Πειραιώς¹⁰. Λίγο αργότερα προάγεται σε Άντισυνταγματάρχη της Χωροφυλακής και αποστρατεύθηκε στις 8 Ιανουαρίου του 1897 με το βαθμό του Συνταγματάρχη. Πέθανε στις 8 Απριλίου του 1901 στην Αθήνα και άφησε κληρονόμο¹¹ του τον μονάκριβο γιό του Κων)νο Βλαχόπουλο, έγγονο του Στρατηγού.

Ο έγγονος Κων)νος Βλαχόπουλος γεννήθηκε στις 16 Φεβρουαρίου του 1865 και κατατάχθηκε στο στρατό¹² στις 12 Αυγούστου του 1887 με το βαθμό του Άνθυπολοχαγού του Πυροβολικού. Στις 21 Οκτωβρίου του 1896 προάγεται στο βαθμό του Υπολοχαγού, στις 31 Δεκεμβρίου του 1904 στο βαθμό του Λοχαγού και στις 31 Δεκεμβρίου του 1908 στο βαθμό του Ταγματάρχη. Αποστρατεύθηκε το έτος 1911 και έθεωρείτο άθθεντία στο όπλο του Πυροβολικού που ύπηρετούσε.

ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΕΣ ΤΙΜΕΣ ΜΕ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

Η έθνική προσφορά του Κων)νου Βλαχόπουλου είχε καθολική αναγνώριση από τους ανθρώπους του καιρού του και το όνομά του είχε περιβληθεί με το θρύλο.

Μεταθανάτια και ύστερα από σημαντική καθυστέρηση το Σώμα της Χωροφυλακής τιμώντας τη μνήμη του πρώτου (Έλληνα) Άρχηγού του, με την επιμέλεια και φροντίδα του Τμήματος Ιστορίας Α.Χ., έχει προβεί στη σύνθεση μιας Ιστορικής μονογραφίας, που αναφέρεται στη ζωή και στη δράση του Κων)νου Βλαχόπουλου¹³. Η εργασία αυτή, που μαζί με τις προσθήκες του παραρτήματος περιλαμβάνει 200 δακτυλογραφημένες σελίδες, βρίσκεται στη διαδικασία της έκτυπώσεως. Παράλληλα το Α.Χ. έχει κινήσει τις διαδικασίες φιλοτεχνήσεως της προτομής του Κων)νου Βλαχόπουλου την οποία προτίθεται να τοποθετήσει στον Κήπο των Ηρώων Μεσολογγίου, εκεί όπου κατά τις ιστορικές μαρτυρίες ένταφιάστηκε ο θρυλικός πολέμαρχος. Ο Δήμαρχος Μεσολογγίου κ. Κων)νος ΑΝΤΩΝΙΟΥ με έγγραφό του προς το Άρχηγείο Χωροφυλακής, ύστερα από αίτηση του τελευταίου, γνώρισε σ' αυτό ότι το Δημοτικό Συμβούλιο Μεσολογγίου με την ύπ' αριθ. 164)1981 δμόφωνη απόφασή του ένέκρινε την τοποθέτηση της προτομής του Στρατηγού Κων)νου Βλαχόπουλου στον Κήπο των Ηρώων Μεσολογγίου¹⁴.

10. ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, τόμος 7ος, σελ. 419. «Βλαχόπουλος Νικόλαος του Κων)νου. Άξιοματικός της Χωροφυλακής (1829—1901) προαχθείς μέχρι το βαθμό του Άντισυνταγματάρχου. Τηρέτησε ως Διευθυντής της άλλοτε διοικητικής Αστυνομίας Αθηνών - Πειραιώς».

11. ΑΡΧΕΙΟ ΔΗΜΟΥ ΑΘΗΝΑΙΩΝ — Φάκελλος Κληρονομικών πλησιεστέρων συγγενών, έτος 1901, αριθ. έγγρ. 4070 της 10ης Απριλίου του 1901.

12. Τα στρατολογικά στοιχεία και ή ύπηρεσιακή σταδιοδρομία του Κων)νου Βλαχόπουλου, έγγονου του στρατηγού, περιλαμβάνονατι στην Έπετηρίδα των Άξιοματικών και Άνθυπασπιστών του κατά γήν Στρατού, Αθήνησι 1909, εκ του Στρατιωτικού Τυπογραφείου, σελ. 34 και 35.

13. Ναπολέοντος Σταμ. Δοκανάρη: «Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΚΩΝ)ΝΟΣ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ — ΠΡΩΤΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ ΑΡΧΗΓΟΣ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ», Αθήνα 1982 (ύπό έκτύπωση).

14. Τπ' αριθ. 5051 από 6.10.1981 έγγραφο του Δήμου Ίερας Πόλεως Μεσολογγίου προς το Άρχηγείο Χωροφυλακής — Ιστορικά Άρχεία Α.Χ.

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Ο ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΓΕΡΒΑΣΙΟΣ ΩΡΟΛΟΓΑΣ*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ — Η ΠΡΩΤΗ ΡΗΞΗ

Στις 11 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1908 οἱ Νεότουρκοι τῶν Γιαννίνων, με ἀρχηγό τους τὸν ταγματάρχη Τζαλήμ Μπέη, ἀναγγέλουν τὸ σύνταγμα μέσα σ' ἓναν ἀδικαιολόγητο πανηγυρισμὸ τῶν κατοίκων¹.

Τὸ τούρκο κομιτάτο «ΕΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΔΟΣ» ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακήρυξη τοῦ Χουριέτ (Συντάγματος) προσπάθησε, με κάθε τρόπο, νὰ παρασύρει μορφωμένους Ἕλληνες γιὰ πολιτικούς καὶ ἄλλους σκοπούς του καὶ ἄρχισε νὰ γίνεται πολὺ φορτικὸ γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο, ποὺ ἀντιδρούσε καθολικά. Ἡ καθολικὴ αὐτὴ ἀντίδραση τῶν Ἑπειρωτῶν στὶς πιέσεις τοῦ Νεοτουρκικοῦ κομιτάτου, ὁδήγησε στὴ σκόπιμη ἴδρυση τοῦ Πολιτικοῦ Συνδέσμου, ποὺ θὰ ἔρχονταν σὲ ἐπαφὴ με τὸ Τούρκο, σὰν σωματεῖο μιᾶς μόνο ἐθνότητος, ὅταν θὰ κρίνονταν αὐτὸ ἀπαραίτητο. Ὁ Πολιτικὸς Σύλλογος στὴν οὐσία ἦταν ὄργανο τῆς Ἀγῆς δ)σης καὶ εἶχε στὸ διοικητικὸ του συμβούλιο μόνο ἑταίρους, μαχητικούς μάλιστα ἑταίρους².

Ἔτσι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1908 «ἰδρύεται ἐν Ἰωαννίνοις Σύλλογος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἑλληνικὸς Πολιτικὸς Σύλλογος» σκοπὸν καὶ μέλημα ἔχων τὴν διαπαιδαγώγησιν τοῦ λαοῦ εἰς τὰς Συνταγματικὰς ἰδέας καὶ ἀρχὰς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐμπέδωσιν αὐτῶν παρὰ τῷ λαῷ, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἰδίᾳ τῆς ἰδιατέρας ἡμῶν πατρίδος τῆς Ἠπείρου, ἀποτελούσης μέρος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους»³.

Ἡ πρώτη γενικὴ συνέλευσις τοῦ Συλλόγου πραγματοποιήθηκε στὶς 4 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1908, ὅπου ἀναγνώστηκε τὸ καταστατικὸ του, ψηφίστηκε καὶ ὑπογράφηκε ἀπὸ τὸ πρῶτο διοικητικὸ του συμβούλιο, ποὺ ἡ σύνθεσί του ἦταν ἡ ἑξῆς: Πρόεδρος Γεώργιος Τζαβέλλας, Ἄντ)δρος Ν Γεωργίτης, σύμβουλοι: Ἰ. Πισπιρῆς, Λ. Κούτζικος, Π. Μίνως, Ζ Παπανικολάου, Π. Πουτέτσος, Ἰ. Βαδαλούκας, ταμίας Φ. Κωνσταντινίδης, Γεν. Γραμματεὺς Γ. Χατζῆς, Εἰδικὸς Α. Λιθαδέυς⁴.

1. Βλ. Ἄλ. Λιθαδέως, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 47.

2. Βλ. Ἄλ. Λιθαδέως, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 47—48.

3. Βλ. τὸ ἄρθρο 1 τοῦ καταστατικοῦ τοῦ Πολιτικοῦ Συλλόγου, ἀρχεῖο Δημητρίου Σαλαμάγκα, Ἰωάννινα, Εὐχαριστῶ πολὺ τὴν κ. Ἡλέκτρα Σαλαμάγκα γιὰ τὴν παραχώρησίν του γιὰ τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴ δημοσίευσίν του.

4. Βλ. Τὸ καταστατικὸ τοῦ Πολιτικοῦ Συλλόγου, ὅπου στὸ τέλος ὑπογράφει τὸ πρῶτο του διοικητικὸ συμβούλιο.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 37.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἴδρυσή του ὁ Πολιτικός Σύλλογος ἀπλώθηκε στὶς συντεχνίες, γιατί αὐτὲς καὶ μόνο εἶχαν δικαίωμα ψήφου καὶ θὰ τοῦ ἐξασφάλιζαν τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματός του. Στὰ 1908, τὸ μῆνα Δεκέμβρη, ἀρχηγὸς τῆς Ἀγδ)σης ἀναλαμβάνει, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μανέτα, ὁ ἐφεδρὸς ἀξιωματικὸς Μιχάλης Λάνδος, πὺν ἀναδείχθηκε σὲ μεταρρυθμιστὴ τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων. Ἄνθρωπος μορφωμένος καὶ μὲ πολλὰς ἱκανότητες ὁ Λάνδος ἔβλεπε πὺς κάτι δὲν πῆγαινε καλά μὲ τοὺς διαχειριστὰς τῶν κοινῶν⁵. Τότε στὰ Γιάννινα λειτουργοῦσαν, μὲ βάση τὸν κανονισμό, τρεῖς Δημογεροντίες, τῆς πόλεως τοῦ Ζαγορίου καὶ τῶν τριῶν τμημάτων (κουρέτων, Μαλακασίου καὶ Τσαρκοβίστης). Δικαίωμα ψήφου εἶχαν μόνο οἱ βέροι Γιαννιώτες, πὺν εἶχαν τὸ προνόμιο νὰ κατὰγονται ἀπὸ τὸν ἀφραλὸ τοῦ Κάστρου καὶ δὲν ξεπερνοῦσαν τοὺς 300⁶, ἐνῶ ἡ πόλη, μὲ τὴ μετοικεσία σημαντικοῦ ἀριθμοῦ κατοίκων τῆς ὑπαίθρου, εἶχε πολὺ μεγαλύτερο πληθυσμὸ. Ὁ Λάνδος, παρὰ τὶς διαμαρτυρίες τῆς Δημογεροντίας τῶν Γιαννίνων καὶ τοῦ Ζαγορίου, πέτυχε ν' ἀναθεωρήσῃ τὸν κανονισμό, νὰ καταργήσῃ τὸν ἀναχρονιστικὸ θεσμὸ «γέννημα καὶ θρέμμα» καὶ νὰ ἐκδικηθεῖ τὸν ἡγέτη τοῦ λαϊκοῦ κόμματος τῆς Βλιώρας Κίγκο, πὺν μὲ ἐπέμβαση τοῦ κομιτάτου ἡ πανίσχυρη μερίδα του ἔχασε πανηγυρικὰ τὶς ἐκλογὰς τοῦ 1909⁷.

Ὁ κανονισμὸς τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας ἀναθεωρήθηκε τελικὰ στὶς 25 τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1908, συζητήθηκε καὶ ἐγκρίθηκε «κατὰ τὴν συνοδικὴν συνεδριᾶν τῆς 25ης 8)βρίου 1908, ἐπεκυρώθη δὲ ὑπὸ τῆς Α.Θ. παναγιότητος»⁸.

Ὁ νέος κανονισμὸς δέχτηκε τὴν κατάργηση τοῦ ἀναχρονιστικοῦ θεσμοῦ «γέννημα καὶ θρέμμα»⁹ καὶ χορήγησε, μὲ τὸ πρῶτο του ἄρθρο¹⁰, τὸ δικαίωμα τοῦ Γιαννιώτη πολίτη στοὺς ἀποίκους, στοὺς ἐξωκαστρικὸς ὅπως τοὺς ἔλεγαν τότε¹¹.

Μὲ βάση τὸ ἄρθρο ἕνα, οἱ συντεχνίες ἔγιναν παντοδύναμες καὶ ἀσχοῦσαν ἀποπαρασιστικὸ ρόλο στὰ ἐκλογικὰ τῆς πόλης τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας. Ὁ πολιτικὸς Σύλλογος μὲ τὴ σειρά του, γιὰ νὰ ἔχει κάτω ἀπὸ τὸν ἀπόλυτο ἔλεγχο του τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν, ἀπλώθηκε πάνω σ' αὐτὲς τὶς ἰδιότυπες ὀργανώσεις καὶ πέτυχε νὰ ρυθμίσει κατὰ τὴ θέλησή του τὸ ἐκλογικὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν τοῦ

5. Βλ. Ἀλ. Λιβαδέως, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 78.

6. Βλ. Δημοτρίου Σαλαμάγκα, Ἡ Κόσσα καὶ ἡ Βλιώρα, Γιάννινα 1958, σ. 6. Στὴ Γενικὴ Συνέλευση τοῦ 1889 ψήφησαν 256 μόνο πολίτες.

7. Ὁ Λιβαδέας, αὐτόπτης μάρτυρας τῶν Κοινοτικῶν ἐκλογῶν τοῦ 1909 γράφει: «Ἡ πανίσχυρος κομματικὴ μερὶς τοῦ Δ. Κίγκου ἠτήθη κατὰ κράτος κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Μαΐου τοῦ 1908. Οἱ μεμνημένοι ὑπῆκουσαν, εἰς τὰς διαταγὰς τῆς ὀργανώσεως καὶ κατεπήφισαν αὐτὴν μολονὶτι πλείστοι τούτων ἦσαν παλαιὰ στελέχη τοῦ κόμματος». Βλ. Ἀλ. Λιβαδέως, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 99.

8. Στὴν ἐπιτροπὴ ἀκόμη μετείχαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἰωακείμ, ὁ Γρεβενῶν Ἀγαθάγγελος καὶ ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης Κωνσταντῖος. Βλ. τελευταία σελίδα τοῦ κειμένου τοῦ κανονισμοῦ.

9. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 1154)12.7.1907, ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ τοῦ Πατριάρχη Ἰωακείμ τοῦ Γ'. Ἀνέκδοτα πρακτικὰ ἐφοροεπιτροπείας Ἰωαννίνων, βιβλίον ἀποφ. 1900—1911 ἀφ. 797 σ. 84—85.

10. Τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ κανονισμοῦ ρητὰ γράφει: «Ἡ ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ Κοινότης τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ἀποτελεῖται ἀπὸ παντὸς ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ Ἑλληνοῦ τὸ γένος καὶ ἐγκατεστημένου ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ μίαν συνεχῶς τετραετίαν ἢ ἐξασκοῦντος ἐπάγγελμά τι».

11. Κατὰ τὸν Σαλαμάγκα, ἡ διάκριση τῶν Καστριῶν καὶ ἐξωκαστριῶν ἔχει τὴ ρίζα του στὸ Μεσαίωνα, Δημ. Σαλαμάγκα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 18 κ.ἑ.

1909. Ποιόν όμως κομματικό οργανισμό υποστήριξε ο Σύλλογος; Αυτό φαίνεται καθαρά και ξάστερα από το αποτέλεσμα των εκλογών του 1909 και τὰ δικά μας σχόλια είναι περσιτά.

Με αυτό τον τρόπο αναπτυγμένος, ο Σύλλογος άπλωσε τον έλεγχό του σὲ κά-
θε τομέα τῆς τότε Γιαννιώτικης ζωῆς καί, οδηγούμενος από τὸ Ἑλληνικὸ προξε-
νεῖο τῶν Γιαννίνων, πέτυχε νὰ ιδρύσει στὰ 1909 καὶ δέκα μῆνες πρὸ τῶν εκλογῶν
τοῦ 1909, μὲ χρήματα τοῦ Ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, τὸ κεντρὸ καὶ μαχητικὸ
δημοσιογραφικὸ του ὄργανο, τὴν ἐφημερίδα «Ἡπειρος» μὲ δ)ντὴ τὸ μαχητικὸ
λογοτέχνη Γεώργιο Χατζῆ Πελλερῆν¹².

Ἡ ἐφημερίδα ἦταν ἐβδομαδιαία, ἀλλὰ εἶχε μεγάλη κυκλοφορία καὶ στὴν Ἡ-
πειρο καὶ στὸ ἐξωτερικὸ, γιατί ἀγοραζόταν ἀπὸ τοὺς Ἡπειρωτῆς¹³. Τῆ χρησιμότη-
τά της τὴν κατάλαβε καὶ ὁ Μητροπολίτης Γερβάσιος καί, θέλοντας νὰ αὐξήσει τὴν
κυκλοφορία της, ἀπευθύνει τὴν παρακάτω ἐγκύκλιο του σὲ ὅλη τὴν τότε δικαιοδο-
σία του:

«Πρὸς ἀνάπτυξιν πνευματικῆν τῶν κατοίκων τῆς εὐάνδρου Ἡπείρου, καὶ βελ-
τίωσιν τῶν ἐκασταχοῦ κακῶς κειμένων ἐπ' ὠφελεία τῆς πατρίδος, ὁ ἐλλόγιμος κ.
Γ. Δ. Χατζῆς ἀνέλαβεν ἀπὸ ἐνὸς ἤδη καὶ ἡμίσεως ἔτους, τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐπιτιμοῦ
ἐφημερίδος «ΗΠΕΙΡΟΥ» βέβαιος ὅτι ἡ πανηπειρωτικὴ διομέλει θέλει φανῆ πρό-
θυμος ἀγωγὸς πρὸς ἐνίσχυσιν τοιοῦτου κοινοφελοῦς ἔργου, ὅπου ἐφείλκυσεν ἀπὸ
τῆς ἐκδόσεώς του τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀγανωσπῶν του. Ἄλλὰ δυ-
στοχῶς ἀκόμη ὅλος ὁ λαὸς μας δὲν κατενόησε βαθῶς τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν χρη-
σιμότητα τῆς δημοσιογραφίας, ἢ ὅποια καὶ τοὺς πνευματικοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἀν-
θρώπων διανοίγει καὶ τοὺς διαφωτίζει δι' ὅσα συμβαίνουσιν εἰς τὸν κόσμον. Πρὸς
ἐνθάρρυνσιν ὅθεν αὐτοῦ καὶ ἐξακολούθησιν τοῦ εὐγενοῦς τοῦ ἀγῶνος ἔγνωμεν νὰ
ἀπολύσωμεν τὴν ἐγκύκλιον ταύτην καὶ νὰ προτρέψωμεν ἡμᾶς πατρικῶς, ἅμα τῆ
παραλαβῆ, σπεύσῃτε νὰ ἐγγραφῆτε καὶ ὑμεῖς ἐγγράψατε δὲ καὶ τὴν σχολὴν ὑμῶν
διὰ μίαν συνδρομὴν χάριν καὶ τῶν διδασκάλων καὶ ὑμῶν καθόσον μάλιστα καὶ ἡ
συνδρομὴ εἶναι ἐλαχίστη (γρ. 48 κατ' ἔτος). Μὴ ἀμφιβάλλοντες ὅτι ἀμέσως θέλετε
συμμορφοθῆ πρὸς τὴν διαταγὴν ἡμῶν ταύτην, προσεπευχόμεθα τὴν παρὰ τοῦ Ὑ-
ψίστου εὐλογίαν καὶ χάριν καὶ διατελοῦμεν, Ἰωάννινα τῆ 17 ΝΟΕ 1910 † Ὁ Ἰω-
αννίνων Γερβάσιος»¹⁴.

Οἱ σχέσεις τοῦ Γερβασίου μὲ τὸν Πολιτικὸ Σύλλογο ἦταν κάτι παραπάνω ἀπὸ
καλῆς καὶ ἡ ἐφημερίδα «Ἡπειρος», τὸ μαχητικὸ του ὄργανο, πάντα τὸν ἐπαινοῦσε.
Ἐνδεικτικὰ θὰ παρουσιάσουμε τὸ περιστατικὸ πὸν ἔγινε στὴ Μητρόπολη τῶν Γιαν-
νίνων, τὸ Πάσχα τοῦ 1911, στὴ δευτέρη ἀνάστασι, ὅταν ὁ Γερβάσιος μίλησε στὸ
ποιμνιὸ του μ' ἓναν συγκινητικὸ καὶ νευρῶδη λόγο πὸν συγκίνησε τοὺς πάντες. Ἡ
ρητορικὴ του ἱκανότητα σχολιάζεται ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα «Ἡπειρος», πὸν ἀνάμεσα
στ' ἄλλα γράφει:

«καὶ ἐκφράζομεν τὴν εὐχὴν, ὅπως ὑπὸ τὴν ἀξίαν ἐποπτεῖαν του ὁ ἐκκλησια-
στικὸς πλέον ἄμβων οὕτω λαλῆ καὶ οὕτω ἐνθουσιάζει, οὐχὶ μὲ κατὰ παραγγελίαν λό-
γους ἐπιδείξεων θεολογικῶν γνώσεων καὶ ἄλλων ἀκάρπων διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ πλή-
θους καλληλογικῶν χειμάρρων, ἀλλὰ μὲ λόγια ἐνθουσιασμένα, ἀνθρώπινα καὶ αἰ-
σθητοποιῶντα τὴν θρησκείαν καὶ ἐνσταλάζοντα αὐτὴν εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν
ὡς αἴσθημα καὶ πάθος μὲ τὴν αἰσθητικὴν τέχνην τοῦ λόγου καὶ οὐχὶ μὲ τοὺς Νιαγά-

12. Δημ. Σαλαμάγκα, καθὼς χάραξε, ἡ Λευτεριά, Γιάννινα 1963 σ. 153, ἔκδοσις περιοδι-
κοῦ Ἡπειρωτικῆ Ἑστία.

13. Δημ. Σαλαμάγκα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 153—154.

14. Ἐφημερίδα, Ἡπειρος, φύλλο 75/5.12.1910.

ρας τοῦ κοινοτοπισμοῦ μὲ τοὺς ὁποίους οἱ μὲν μορφωμένοι χασιῶνται οἱ δὲ ἀμόρφοι νυστάζουν»¹⁵.

Τὶς καλῆς ὁμως σχέσεις ἄρχισε νὰ τις διαλύει, ἀργὰ καὶ σταθερὰ, ὁ κύκλος τῆς ἀντιπολίτευσης τῆς Κόσσης, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1912. Καὶ ὁμως ἡ μὴ καλόπιστη κριτικὴ εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὰ 1911 κατὰ τοῦ κυβερνῶντος κόμματος τοῦ Στεφάνου Σαλαμιάγκα. Τὸ γεγονός εἶναι ἄξιο προσοχῆς καὶ θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὸ ἀναλύσουμε σὲ ὅλη του τὴν ἔκταση παίρνοντας τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ χωρὶς νὰ χαριστοῦμε σὲ κανένα.

Ἡ πρώτη ἐπίθεση τῆς ἐφημερίδας τοῦ Πολιτικοῦ Συλλόγου ἐνάντια στὰ κοινοτικά σωματεία ἐκδηλώθηκε τὸν Μάρτη τοῦ 1911, πού οἱ ἐπόπτες τοῦ Φαρμακείου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Γερβασίου, διορίζαν, στὶς 16 τοῦ αὐτοῦ μηνῆ, τὸ φοιτητὴ Γεώργιο Μπούρη σὰν γραμματεῖα τοῦ Φαρμακείου. Τὸ ἀνέκδοτο πρακτικὸ τοῦ διορισμοῦ εἶναι τὸ παρακάτω:

«Ἀριθ. 917. Σήμερον 16ην Μαρτίου 1911 συνελθόντες ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ.κ. Γερβασίου ἐκρίναμεν εὐλογον χάριν τῆς ἐν τῷ Φαρμακείῳ κανονικῆς διεξαγωγῆς τῆς ὑπηρεσίας, ὅπως προσληφθῆ καὶ γραμματεὺς εἰς δὴν πλὴν τῆς λεπτομεροῦς τηρήσεως τοῦ βιβλίου εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς καὶ τοῦ συνταγολογίου θέλει ἀνατεθῆ, καιροῦ ἐπιτρέποντος, καὶ ἡ ἐκτέλεσις συνταγῶν, διορίσαντες ὡς τοιοῦτον τὸν φοιτητὴν κ. Γ. Μπούρη ἐπὶ μισθῷ ἔξ 20) φραγάων 3 μηνιαίως ἀρχομένῳ ἀπὸ τῆς 15 τρέχοντος, ὁπότε καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ»¹⁶.

Στὸ διορισμὸ τοῦ φοιτητῆ Γεωργίου Μπούρη ἀντέδρασε δίκαια ἡ ἐφημερίδα «Ἡπειρος» καὶ στὴ στήλη πού φέρει τίτλο «ΑΝΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ» ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἐποπτῶν τοῦ Φαρμακείου καὶ γράφει: «Ἐνευ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ Μητροπολίτου καὶ παρὰ πάντα κανονισμὸν καὶ χωρὶς νὰ ἐρωτήσωσι τὴν γνώμην Του, ἐν μιᾷ νυκτὶ καὶ μόνῃ συνέρχονται καὶ διορίζουσι αὐτόκλητοι ὑπάλληλον παυθέντα ἄλλοτε καὶ φέροντα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα μόνον οἱ κ. ἐπόπται ἠδύναντο νὰ ἐκτιμήσωσιν ὡς προσόντα ὠφέλημα αὐτοῖς. Καὶ ἂν ἡ ποιμαντορικὴ καὶ ἀτεγκτος μήτρα τοῦ Μητροπολίτου δὲν ἐπενέβαιεν ἔκτοτε θὰ εἶχε παραδοθῆ αὐθις τὸ ταλαίπωρον Φαρμακεῖον χειροπόδαρα δεμένον ὡς παγκάρι τοῦ κόμματος»¹⁷.

Εἶναι δεδομένο πὸς ὁ διορισμὸς τοῦ Μπούρη ἔγινε στὶς 15 τοῦ Μάρτη καὶ τὸ πρακτικὸ φέρει ἡμερομηνία 16 καὶ κατὰ συνέπεια δίκαια ἡ ἐφημερίδα ἀσχεῖ ὀξεία κριτικὴ κατὰ τῶν ἐποπτῶν τοῦ Φαρμακείου καὶ ἐπαινεῖ τὸν Μητροπολίτη, καὶ ὁμως γιὰ τὴν παύση τοῦ Μπούρη, σὲ προγενέστερο χρόνον, ἡ ἐφημερίδα σὰν ὄργανο διαφώτισης τῆς κοινῆς γνώμης ἔπρεπε νὰ μὴν ἀφήνει ὑπονοούμενα, ἀλλὰ ρητὰ νὰ γράφει τοὺς λόγους τῆς παύσης, πού χαρακτήριζαν τὴν ἀκαταλληλότητά του.

Ἡ κριτικὴ τῆς στὶς ἀποφάσεις τῶν κοινοτικῶν σωματείων δὲν ἦταν πάντα καλόπιστη, ἀλλὰ ἀντίθετα εἶχε σὰν βάση τὴν ἐπιβολή, μὲ κάθε μέσον, τῆς μονόπλευρης διοικήσεως. Κάτι τέτοιο διαπιστώσαμε σὲ ἄρθρο τῆς, πού δημοσιεύθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1911, στὴ στήλη «ΑΝΑ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ», ὅπου οὔτε λίγο οὔτε πολὺ ζητᾷ ἀπὸ τὸν Γερβάσιο νὰ ἐπιβληθῆ στὰ κοινοτικά ἐκλεγμένα ὄργανα μὲ τὸ ἔτσι θέλω.

«Καὶ εἶναι ἀλήθεια — γράφει ἡ ἐφημερίδα — ὅτι ἡ Σεβασμιότης ἐν τῇ διακρινούσῃ Αὐτὴν ἐπεικεῖ συμβατικότητι πρὸς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ὑπ' Αὐτὴν Σώματα, ἐκ πατρικοῦ μὲν ἴσως, ἀλλὰ παρεξηγουμένου καὶ μὴ θεραπεύοντος τὴν κοινὴν Γνώ-

15. Ἐφημερίδα, Ἡπειρος, φύλλο 94/17.4.1911.

16. Βλ. Ἀνέκδοτα πρακτικὰ ἐφοροεπιτροπείας, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 329.

17. Ἐφημερίδα Ἡπειρός, φύλλο 90/20.3.1911.

μην ενδιαφέροντος, δὲν θέλει ὅ,τι ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων πολλάκις ηὐχίθημεν νὰ κρατήσῃ μαστίγιον δηλονότι. Ἄλλὰ μαστίγιον συρίζον τόσον ἐπὶ τῶν κοινῶν κεφαλῶν ὅσον καὶ ἐκείνων, οὓς αἱ κοινὰ κεφαλαὶ ἔθεσαν κεφαλὴν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τῶν»¹⁸.

Μὲ τὸ ἄρθρο του λοιπὸν αὐτὸ ὁ ἀρθρογράφος τῆς «Ἠπειροῦ» ὑποστηρίζει τὴν ἀρχὴ τοῦ ἑνός, ἀλλὰ τότε καλὸ θὰ ἦταν νὰ καταργηθοῦν τὰ κοινοτικά σωματεῖα, νὰ καταργηθῆ ὁ κανονισμὸς καὶ νὰ ἀφεθῆ ὁ μόνος ὁ Μητροπολίτης ν' ἀλωνίζει.

Ὅσο ὁ δημοκράτης ἱεράρχης ἤξερε νὰ ὑποχωρεῖ ὅταν τὸ ἤθελε αὐτὸ ἢ πλειοψηφία καὶ ἢ δημοκρατικὴ τοῦ διοίκηση κρίνεται ἀπὸ τὴν «Ἠπειροῦ» σὰν «συμβιβασμός». Μιὰ ὅμως τέτοια τακτικὴ, ὅπως καὶ ἂν ἐξεταστῆ, γιὰ μᾶς εἶναι ἀπαράδεχτη. Ἡ χολὴ τῆς ἐφημερίδας πέφτει συνέχεια στοὺς ἐπόπτες τοῦ Φαρμακείου. Ὁ διορισμὸς τοῦ φοιτητῆ Μπούρη δὲν εἶχε ἀκόμα ξεχαστῆ Τὸν Μάη τοῦ 1911 ἢ «Ἠπειρος» περνάει ξανὰ στὴν ἐπίθεση καὶ κατηγορεῖ τοὺς ἐπόπτες γιὰ «ἀτοπήματα καὶ σκάνδαλα», ἀλλὰ δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ διορισμὸ τοῦ Μπούρη»¹⁹. Ὅσο καὶ ἂν ἔχει δίκιο γιὰ τὸν περιβόητο αὐτὸ διορισμὸ, κανεὶς ὡστόσο δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν νομιμοποίησίν του μὲ τὸ πρακτικὸ πὸν παρουσιάσαμε πρὸ πάνω. Ἔτσι λοιπὸν ἡ ἐφημερίδα κριτικάρει μίαν ἀπόφασιν πὸν δὲν εἶχε τὸν μανδύα τῆς νομοθεσίας, ἀλλὰ τὰ σκάνδαλα τὰ ἀφήνει ξεκρέμαστα καὶ δὲν ἀναφέρει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν διορισμὸ, κανένα ἄλλο. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μόνον δίκαιο ἄρθρο τῆς, γιὰτὶ τὰ ἄλλα πέφτουν ἀπὸ μόνον τους, ὅπως πρὸ κάτω θὰ ἀποδείξουμε.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1911, ἀρχίζει ἡ δευτέρη ἐπίθεση, μὲ ἀφορμὴ τὴν περιοδείαν τοῦ Γερθασίου στὰ πλησίον τῆς πόλης χωριά. Στὴν περιοδείαν του αὐτὴ τὸν συνοδεύει συντάκτης τῆς «Ἠπειροῦ», πὸν στὶς 11 τοῦ Σεπτέμβριον τοῦ 1911 δημοσιεύει σχετικὸ μ' αὐτὴ ρεπορτάζ καὶ γράφει:

«**ΗΜΕΡΑ ΠΡΩΤΗ**» χωρίον Κατσικά: Ὑπῆρχε δημοτικὸν σχολεῖον καὶ κατόπιν αὐστηρῶς ἐξελέγξεν(;) τῶν βακουφικῶν εἰσοδημάτων τοῦ χωρίου ἔμεινε ὅπως ἦτο.

ΗΜΕΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ: Χωρίον Κουτσελιό: Αὔξεις τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐξελέγξεν(;) τῆς ἀνυπάρχοντος διαχειριζούσης ἐπιτροπῆς, αὔξεις τῶν εἰσοδημάτων διὰ τῆς. . . μὴ πακτώσεως τῶν κτημάτων (Χανίου, ἐργαστήριον, οἰκίας) τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ ἐγκαταλείψεως αὐτῶν εἰς τὴν προτέραν τύχην καὶ τὰς χεῖρας τοῦ νεμομένου ταῦτα φίλου. Διευθέτησις τῆς διαφορᾶς μεταξὺ κατοίκων καὶ δημογέροντος διὰ τῆς παραπομπῆς ταύτης εἰς τὰς Μητροπολιτικὰς Καλένδας. Καὶ ἐκ τῆς ἐπελθούσης οὕτω αὐξήσεως(;) μὴ σύστασις δημοτικῶν σχολεῖου εἰς τὸν μαχαλὰν Γορύτσης». Συνεχίζοντας ὁ συντάκτης γράφει σχεδὸν τὰ ἴδια γιὰ τὰ χωριά Κλαζιάδες, Μπαρκουμάδι, Ἀρδομίστα καὶ ἀφοῦ εἰρωνεύεται γιὰ τὸ τρικουβερτο γλέντι τοῦ Σαββάτου μὲ κατσικά καὶ ἀρνιά καταλήγει: «Διὰ τὴν ἀκριβειαν ἢ Μητροπολιτικὴ ἐπιχορήγησις εἰσεπράχθη αἰσιῶς»²⁰.

Στὸ δημοσίευμα ἀντέδρασε ἡ ἀντιπροσωπεῖα τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας καὶ ἔστειλε γραφτὴ διαμαρτυρία στὴν ἄλλη ἐφημερίδα τῆς πόλης, τὴν «Ἠχώ», τοῦ Νέστορα Γεωργίτου, πὸν δυστυχῶς φύλλα τῆς δὲν ἔχουν σωθῆ. Στὴ διαμαρτυρία τῆς ἡ ἀντιπροσωπεῖα τονίζει τὴν εἰρωνείαν πὸν χρησιμοποιοῖ ὁ συντάκτης τῆς «Ἠπειροῦ» στὸ ρεπορτάζ του καὶ ἀμύνεται γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ Μητροπολίτη²¹.

18. Ἐφημερίδα Ἠπειρος, φύλλο 97/8.5.1911.

19. Ἐφημερίδα Ἠπειρος, φύλλο 98/15.5.1911.

20. Ἐφημερίδα Ἠπειρος, φύλλο 115/11.9.1911.

21. Ἐφημερίδα Ἠπειρος, φύλλο 117/25.9.1911.

Τὴ διαμαρτυρία τὴν ἀναδημοσιεύει ὁ Χατζῆς, στὸ δικό του φύλλο, καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τῆς ἀντιπροσωπείας μὲ τὸ ἄρθρο «ΓΑΤΑΡΙΝΩΝ ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ». Στὸ ἄρθρο τοῦ ὁ Χατζῆς χαρακτηρίζει τὰ μέλη τῶν κοινοτικῶν σωματείων «Εὐσεβεῖς ραγιαδες» καὶ ἀφοῦ κρίνει μὲ γλώσσα μαχαίρι τὰ ἔργα τους καταλήγει «καὶ ὅμως, ὅταν μία ἑφημερὶς μὲ ἄσπιλον μέτωπον πολιτείας καὶ ἀγῶνος ὄν εἶναι ἀνάξιος νὰ τὸν κρίνῃ ὁ τεταπεινωμένος καὶ ραγιαδικὸς τζουρνᾶς τοῦ ἐγγράφου τῶν ραγιαδῶν τῆς Μητροπολιτικῆς ἀκολουθίας, ὅσους ἢ κίσις τῶν Μητροπολιτικῶν μαγειριῶν συναθροίζει ἐκεῖ κηφήνας καὶ μυίας ἐπὶ πάσης ὀξοσύης ὑποθέσεως — ὅταν μία ἑφημερὶς ἔσχε τὸ θάρρος τὸ δημοσιογραφικὸν νὰ ἐξελέγξῃ τὸν Μητροπολίτην ἵνα οὕτω ἐκτιναχθεῖ εἰς φῶς ἢ μέδουσα, ἢ ὁποία ἀσφυκτικῶς σφίγγει τὸν Μητροπολίτην, μέχρι δολοφονίας τοῦ γοήτρου του»²².

Ὅστόσο ὁ Χατζῆς στὴν ἀπάντησή του χτυπάει μόνο τὰ μέλη τῆς ἐκλεγμένης ἀντιπροσωπείας καὶ ξεχνᾷ τὸν Μητροπολίτη, πού γι' αὐτὸν καὶ μόνο γράφτηκε τὸ ρεπορτάζ. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Χατζῆ, ἡ ἀντιπροσωπεία θὰ ἔπρεπε νὰ βουλώσει τ' αὐτιά της καὶ νὰ ἀφήσῃ ἀνενόχλητους τοὺς συνεργάτες του, γιὰ νὰ γράφουν ὅ,τι θέλουν. Μὲ αὐτὸν, ὅμως, τὸν τρόπο δὲν γίνεται κριτικὴ οἰκοδομήματος, ἀλλὰ κριτικὴ λασπολογία. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χατζῆς μὲ ἄρθρο του, πού φέρει τίτλο «ΜΕΤ' ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΕΩΣ» δίνει ἄφεση ἀμαρτιῶν στὸ Μητροπολίτη. Ἐπειδὴ ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν ἑκτακτὴ συνεδρίασιν τῆς ἀντιπροσωπείας καὶ στὴν προσπάθειά του νὰ σκεπάσει τὸν συνεργάτη του γράφει: «Λέγομεν δὲ μετ' ἀνακουφίσεως, διότι κατὰ βάθος πρῶτοι ἡμεῖς θὰ ἐσπεύδομεν νὰ ἀποδοκιμάσωμεν τὸν περιοδεύοντα συντάκτην, ὅστις κατὰ τὴν ἀπουσίαν μας εἰς Βελᾶν, ἔστειλε, τὴν καθ' ὅλα μὲν τᾶλλα καθαρῶς δημοσιογραφικὴν διατριβὴν, μόνον δὲ εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν διατύπωσιν ἄστοχον»²³.

Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Χατζῆ, ὅτι δηλαδὴ ἀπουσίαζε ὁ Γερβάσιος ἀπὸ τὴν ἑκτακτὴ συνεδρία τῆς ἀντιπροσωπείας, εἶναι κάθε ἄλλο παρὰ ἀληθινός, γιὰτὶ, σύμφωνα μὲ τὸν κανονισμὸ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908, εἶναι ἀδύνατη ἡ σύγκλησις τῆς ἀντιπροσωπείας χωρὶς τὴν πρόσκλησιν τοῦ προέδρου καὶ οὐδεμίαν συνεδρίασιν γίνεται, ἂν δὲν εἶναι παρῶν ὁ πρόεδρος²⁴.

Κατὰ συνέπεια καὶ ὁ Μητροπολίτης ἦταν παρῶν στὴ συνεδρία καὶ ὁ Χατζῆς στὴν προσπάθειά του νὰ οἰκονομήσῃ τὰ πράγματα, βρίσκει σὰν σανίδα σωτηρίας τὴν ἀπουσία, τὴν ἀνύπαρξιν, τοῦ Γερβασίου ἀπὸ τὴ συνεδρία τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας.

Καὶ ὅμως ἡ ἑφημερίδα μὲ τὸ «ἄσπιλον μέτωπον» καὶ ὁ κύκλος της, δὲν ἦταν καὶ τόσο ἄσπιλοι. Γραφτὰ στοιχεῖα παρουσιάζουν τὰ μυστικά της, τὰ ὁποῖα γι' αὐτὴ εἶναι ἀπαρατήρητα καὶ ἀκαταχώρητα στὶς στήλες της. Ἡ μοῖρα ὅμως τὸ θέλησε νὰ τὰ παρουσιάσουμε ἡμεῖς ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια σιωπῆς.

Στὰ τέλη τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1911, ὁ Πολιτικὸς Σύλλογος τραβάει γιὰ διάλυσιν καὶ σύμφωνα μὲ τὸ καταστατικὸ του, ἔπρεπε ἡ περιουσία του νὰ κατατεθεῖ σὲ τρά-

22. Ἐφημερίδα Ἡπειρος, φύλλο 117/ 25.9.1911.

23. Ἐφημερίδα Ἡπειρος, φύλλο 117/25.9.1911.

24. Βλ. τὸ ἄρθρο 15 τοῦ κανονισμοῦ πόλεως καὶ ἐπαρχίας τοῦ 1908, πού ρητὰ γράφει: «Ὅσάκις πρόκειται περὶ ἐκτάκτου ζητήματος μὴ προβλεπομένου ὑπὸ τοῦ κανονισμοῦ καὶ μὴ ὑπαγομένου εἰς τὴν δικαιοδοσίαν μόνης τῆς ἐφοροεπιτροπείας, τότε προσκλήσει τῆς Α.Σ. τοῦ Μητροπολίτου ἢ τοῦ νομίμου αὐτοῦ ἀντιπροσώπου συνέρχονται εἰς κοινὴν συνεδρίαν ἢ ἐνιαία Δημογεροντία, τὸ Μ.Ε. Δικαστήριον καὶ ἡ ἐφοροεπιτροπεία ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτοῦ ὁπότε ἀντιπροσωπεύουσι τὴν τε Κοινότητα Ἰωαννίνων καὶ τὴν ὅλην Ἐπαρχίαν».

πεζα, στο όνομα της Μητροπόλεως, για εκπαιδευτικούς και μόνο σκοπούς. Το περίσσευμα του Συλλόγου έφτανε τα 82 ναπολεόνια και τον ανάλογο τόκο τους, αλλά αυτά χρησιμοποιήθηκαν για την αγορά του πιεστηρίου της εφημερίδας, δηλαδή αντίθετα από το 32 άρθρο του καταστατικού που ρητά γράφει: «Έν περιπτώσει διαλύσεως του Συλλόγου, δι' οιονδήποτε λόγον, όπερ μη γένοιτο, ή περιουσία αυτού κατατίθεται εις μίαν ασφαλή Τράπεζαν έπ' ονόματι της Μητροπόλεως Ίωαννίνων υπό του τέως Διοικ. Συμβουλίου, οι δέ τόκοι αυτής θα χρησιμοποιώνται υπό του κατά καιρόν Μητροπολίτου και των συμβούλων του προς εκπαιδευτικούς σκοπούς έν 'Ηπειρώ»²⁵.

Το ζήτημα παρουσιάζεται για εξέταση στη συνεδρία της 29ης του Σεπτέμβρη του 1911 και ή Δημογεροντία, αφού άκουσε την εισήγηση του προέδρου Γερβασίου και «λαβοῦσα ύπ' όψιν και την υπό χρονολογίαν 3ης Μαρτίου απόφασιν της προκατόχου Δημογεροντίας περι τοῦ ζητήματος ένέκρινε τὰ εξής: 1) Νά υποχρεωθῆ ή κ. Φίλιππος Κωνσταντινίδης ταμίας του έν λόγω Συλλόγου νά καταβάλη άμέσως εις την 'Ι. Μητρόπολιν διά την ένέργειαν των δεόντων τό ύπ' αυτού όμολογηθέν περίσσευμα των 82 ναπολεονίων μετά του τόκου των ως και πᾶσαν άλλην περιουσίαν του Συλλόγου τούτου και 2) άμέσως νά υποβάλη τους λογαριασμούς του ταμείου εις την Δημογεροντίαν διά τὰ περαιτέρω»²⁶.

Η απόφαση κοινοποιήθηκε, με τό ύπ' αριθ. πρωτ. 446 έγγραφο του Μητροπολίτη, στον ταμία του Συλλόγου κ. Κωνσταντινίδη, ό όποιος άπάντησε, στις 16 του Οκτώβρη του 1911, ότι: «κατά τό ισχύν νόμου έπέχον καταστατικόν του Συλλόγου οὔδαμου και οὔδέποτε έκπροσωπεῖ τον 'Ελληνικόν Σύλλογον εις τὰς οίασδήποτε φύσεως σχέσεις του προς τρίτους και κατά συνέπειαν μη ύπαρχούσης νομιμοποίησός του άδυνατεί κατά τό καταστατικόν του Συλλόγου νά συμμορφωθῆ προς οίονδήποτε απόφασιν της Δημογεροντίας»²⁷.

Η σωστή άρνηση του Κωνσταντινίδη νά μη υποχωρήσει στην απόφαση της Δημογεροντίας έφερε ξανά τό ζήτημα για εξέταση στη συνεδρία του Οκτώβρη του 1911. Η συνεδρία αυτή έχει για μᾶς ιδιαίτερη σημασία, γιατί σ' αυτή μετείχαν άμφότερα τὰ μέρη και γι' αυτό θα την παρουσιάσουμε με κάθε λεπτομέρεια. Πρώτος τό λόγο έλαβε ό πρόεδρος της Δημογεροντίας, Μητροπολίτης Γερβάσιος, που έκανε γνωστό στα δύο μέλη του Συλλόγου, στον Ταμία και τον Πρόεδρο, ότι ή περιουσία του Συλλόγου έπρεπε, σύμφωνα με τό άρθρο 32, νά κατατεθεί στην Τράπεζα στο όνομα της Μητροπόλεως των Ίωαννίνων για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Ο πρόεδρος Τζαβέλλας άμέσως «ισχυρίσθη ότι ό σύλλογος δέν διελύθη αλλά ύφίσταται» και σε σχετική παρατήρηση του προέδρου «ότι αυτά τὰ μέλη του διοικητικού συμβουλίου του συλλόγου τούτου διά της από 26 Φεβρουαρίου αίτήσώς των

25. Το καταστατικό του Πολιτικού Συλλόγου είναι στο Αρχείο του Τάκη Σολαμιάγκα. Την σύζυγό του Ηλέκτρα την εύχαριστώ πολύ για την παραχώρησή του και για την άδεια που μου έδωσε για την έπεξεργασία του.

26. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ένθ' άνωτ. σ. 637.

27. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ένθ' άνωτ. σ. 813. Η άπάντηση του Κωνσταντινίδη ήταν σωστή, γιατί στηρίζονταν στο 14 άρθρο του καταστατικού του Συλλόγου που γράφει: «Ο πρόεδρος μεθ' όλοκληρου του Διοικ. Συμβουλίου αντιπροσωπεύει εις όλας τὰς έξωτερικάς σχέσεις και υποθέσεις τον Σύλλογον ένώπιον πάσης συνταγματικής και νομίμου άρχῆς ή και μόνος ό πρόεδρος μετά προηγουμένην έντολήν του Διοικ. Συμβουλίου δοθησομένην έν συνεδριάσει νομίμω κατά πλειοψηφίαν και καταχωρισθησομένην έν τῷ πρακτικῷ του Συμβουλίου».

πρὸς τὴν Δημογεροντίαν, δι' ἧς ζητοῦσιν νὰ ἐξελιγθῶσιν οἱ λογαριασμοὶ τῶν ὁμολογοῦσιν ὅτι ὁ σύλλογος διελύθη», ὁ Τζαβέλλας ἀπάντησε καὶ πάλι στὴν παρατήρησιν τοῦ προέδρου καὶ τόνισε: «κακῶς τὸ συμβούλιον ὑπέβαλε τοιαύτην αἴτησιν εἰς τὴν Δημογεροντίαν καθότι τὸ καταστατικόν, ὅπερ ἐπέχει θέσιν νόμου καὶ δὲ δύναται τὸ συμβούλιον νὰ τὸ μεταβάλῃ, ἀρμοδίᾳ πρὸς ἐξέλεξιν τῆς λογοδοσίας εἶναι ἡ γενικὴ συνέλευσις, ἣτις καὶ μόνῃ δύναται νὰ ἀποφανθῇ ἂν διελύθη ὁ σύλλογος». Ὁ Τζαβέλλας περνώντας στὴν ἀμυνα συνέχισε καὶ ρώτησε ποῖος εἶναι ὁ διάδικος πὸν ζητᾷ τὴν καταβολὴ τῆς περιουσίας τοῦ συλλόγου, ἀλλὰ ὡστόσο πῆρε τὴν ἀπάντησιν ἀπὸ τὸν Γεορβάσιο ὅτι: τῆ Δημογεροντία ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀπὸ 26ης Φεβρουαρίου 1911 αἰτήσεως τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ ἐν λόγῳ συλλόγου καὶ μάλιστα ἐκτελῶν εὐχὴν τῆς ἀντιπροσωπείας καὶ πολλῶν μελῶν τῶν συλλόγου».

Στὴν ἀπάντησιν αὐτὴ ὁ πρόεδρος Τζαβέλλας ἀνταπάντησε πὼς μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πὸν παρουσιάζεται τὸ ζήτημα ἡ Δημογεροντία εἶναι διάδικος καὶ κληρονόμος τῆς περιουσίας τοῦ συλλόγου καὶ ζήτησε «νὰ ὀρισθῇ ὁ διάδικος ἵνα ἀπαντήσῃ ἐπιπροσθέσας ὅτι πᾶν ὅ,τι ὡς ἀνωτέρω εἶπεν ἐνώπιον τῆς Δημογεροντίας τὸ ἔπραξε δόσας ἀπλῶς πληροφορίας εἰς μίαν Μητροπολιτικὴν ἀρχὴν χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅτι εὐρίσκεται ὑπὸ διαδικασίαν δι' ἣν πρέπει νὰ ὀρισθῇ ὁ διάδικός του». Καὶ τέλος δήλωσε ὅτι: «ἀνομολογεῖ τὴν μέριμναν τῆς Δημογεροντίας περὶ τῆς περιουσίας τοῦ συλλόγου, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἐπισπεύδῃ τόσον τὸ ζήτημα διότι ἡ περιουσία αὕτη εἶναι ἐξησφαλισμένη καὶ καταβάλλεται ἀπὸ πολλοῦ προσπάθειᾳ ἵνα περιέλθῃ εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δικαιοῦχου» τέλος ἐδήλωσεν ὅτι ἐὰν ἐννοεῖ ἡ Δημογεροντία ὅτι ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου ἐξ αἰτίας τῆς ὑποβληθείσης εἰς αὐτὴν ρηθείσης αἰτήσεως τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου, αὐτὸς δὲν φέρει οὐδεμίαν εὐθύνην, καθότι δὲν ὑπέγραψεν εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην»²⁸.

Περατωθείσης τῆς διαλογικῆς συζήτησης, ἡ Δημογεροντία ἀποφάσισε τὰ ἑξῆς: «1) Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἐν λόγῳ σύλλογος διελύθη ὅπερ ἄλλως τε ἐξακριβώνεται ἐκ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ἐκ τῆς ἐπὶ δύο περίου ἐτη παύσεως τῆς πληρωμῆς τῶν συνδρομῶν καὶ ἐκ τῆς μὴ ἐκλογῆς ἄλλου διοικητικοῦ συμβουλίου, τῆς περιόδου τοῦ τέως τοιοῦτου πρὸ πολλοῦ ληξιάσης καὶ τέλος ἐκ τοῦ ὅτι ἐλλείπει τῆς ἐκ τοῦ νόμου ἀδείας ἀδύνατος τυγχάνει ἡ σύγκλησός τους. 2) Ὅτι ἐπελήφθη τοῦ ζητήματος τούτου περὶ τῆς περιουσίας τοῦ ἐν λόγῳ συλλόγου ὡς προϊσταμένη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἐντεταλμένη διὰ τὴν περιφρούρησιν τῶν ἱερῶν περιουσιῶν²⁹ τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων ὡς τυγχάνει ἱερά περιουσία καὶ ἡ τοῦ ἐν λόγῳ συλλόγου προωρισμένη κατὰ τὸ καταστατικόν του ὑπὲρ τῶν Σχολειῶν. 3) Ἡ Δημογεροντία, προασπιζομένη τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, ἅτινα ὡς εἴρηται ἔχουσι δικαίωμα ἐπὶ τῆς περιουσίας τοῦ συλλόγου τούτου, ἐπειδὴ ἐπελήφθη τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος ὡς ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ συνιστᾷ εἰς τὸν πρόεδρον καὶ ταμίαν νὰ μὴ ὀχυρώνται ὀπισθεν τῶν τύπων παρὰ νὰ σκεφθῶσιν ἐπὶ τῆς οὐσίας καὶ ἔλθουν εἰς καλὴν συνεννόησιν ἵνα δοθῇ πέρας εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην συμφώνως τῷ καταστατικῷ»³⁰.

28. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 814—815.

29. Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 10 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908 «Ἐκάστη διεύθυνσις τῶν σωματείων τῆς πόλεως εἶναι ἀνεξάρτητος ἐν ταῖς ἐνεργείαις αὐτῶν, ὑποχρεοῦται ὅμως εἰς τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους νὰ ὑποβάλλῃ τοὺς λισμοὺς ὑπογεγραμμένους εἰς τε τὴν ἐφοροεπιτροπείαν καὶ εἰς τὴν ἐνιαίαν Δημογεροντίαν».

30. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 815.

Ἡ παραπάνω ἀπόφαση τῆς Δημογεροντίας ἦταν ὁμόφωνη καὶ ἀνακοινώθηκε στὰ δύο μέλη τοῦ Πολιτικοῦ Συλλόγου, πού ἀναγκάστηκαν νὰ ὁμολογήσουν: «Ἐξ ἀνάγκης ὠχρώθησαν ὀπισθεν τύπων ὡς στενοχωρηθέντες, διότι δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔτοιμοι νὰ συμμορφωθῶσιν ἀμέσως μὲ τὸ καταστατικόν, διαβεβαίωσαν δὲ ὅτι ἀπὸ πολλοῦ καταβάλλεται ἐνέργεια καὶ θὰ καταβληθῇ ἴνα ὅσον τάχιον συμμορφωθῶσιν μὲ τὸ 32ον ἄρθρον τοῦ καταστατικοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰς μετρητὰ περιουσίαν τοῦ συλλόγου ἣν διέθεσαν συνισταμένην ἐξ 82 ναπολεονίων ὡς ὁ Φ. Κωνσταντινίδης εἶπεν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν Αὐτοῦ Σεβασμιότητα, εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ τυπογραφείου τῆς ἐφημερίδος τῆς «Ἠπειρου» καὶ ὅτι μερικά ἐπιπλα αὐτοῦ παρεδόθησαν εἰς τὸ οἰκοτροφεῖον». Ἡ Δημογεροντία ὕστερα ἀπὸ τὰς παραπάνω δηλώσεις τοῦ προέδρου καὶ τοῦ ταμίᾳ τοῦ συλλόγου ἔδωσε δεκαπέντε μέρες προθεσμία, γιὰ νὰ τακτοποιήσουν τὸ ὅλο ζήτημα³¹.

Παρά τὴν προθεσμία ὁ Σύλλογος δὲν κατόρθωσε νὰ οἰκονομήσει τὸ ποσὸ τῶν 82 ναπολεονίων, μὲ ἀποτέλεσμα ἡ Δημογεροντία νὰ βγάλει σὲ πλειστηριασμὸ τὸ πιεστήριο τῆς ἐφημερίδας³².

Καὶ ὅμως ὁ πλειστηριασμὸς δὲν ἔγινε ποτὲ καὶ ὁ Σύλλογος ἐξακολούθησε νὰ ὑπάρχει μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Γιαννίνων. Δὲν μπορέσαμε νὰ βροῦμε στοιχεῖα πού νὰ θεμελιώσουν τὴ λογικὴ μας ἀποψη, πού εἶναι ὁ συμβιβασμὸς. Ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχουν ἐκτεθεῖ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔγινε κάποιος συμβιβασμὸς, ἀλλὰ ὥστόσο λείπουν τὰ γραφτὰ στοιχεῖα πού νὰ τὸν τεκμηριώσουν.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πρῶγμα, γεγονὸς εἶναι πὼς ὁ Σύλλογος ἔζησε μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα πού ἐκτέθηκαν, ἀπὸ ἐπίσημα γραφτὰ στοιχεῖα, βγαίνουν ἀβίαστα καὶ ἀδιάσειστα συμπεράσματα. Κατ' ἀρχὴν ἡ ἐφημερίδα «Ἠπειρος» ἔχει στὸ ἐνεργητικὸ τῆς πολλὰς περγαμνές, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἀντικειμενικὴ ἢ ὅλη ἀρθρογραφία τῆς. Εἶναι ἀπόλυτα σίγουρο πὼς ἀντιπολιτεύονταν τὴν ἐκλεγμένη πλειοψηφία μὲ τρόπο ἀπαράδεκτο. Αὐτὸ ἦταν βέβαια δικαίωμα τῆς, ἀλλὰ δικαίωμα τῆς δὲν ἦταν νὰ σκεπάζει τὰ γεγονότα καὶ νὰ γράφει ὅ,τι συμφέρει. Ἡ ἀπόδειξις τοῦ γεγονότος εἶναι ἡ πολὺκροτη ὑπόθεση τοῦ 1911, πού ἔχει ἐκτεθεῖ, ἀλλὰ γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα ἡ ἐφημερίδα τοῦ Πολιτικοῦ Συλλόγου δὲν παίρνει καμμία θέση. Τὴ σιωπὴ τῆς αὐτῆς, γιὰ ἓνα θέμα πού ἀποκλειστικὰ τὴν ἀφοροῦσε, λογικὰ τουλάχιστον δὲν μποροῦμε νὰ τὴν ἐξηγήσουμε. Ὅταν ἀργότερα θὰ ἀρχίσει ἡ μεγάλη τῆς ἐπίθεση ἐνάντια στὸ Γερβάσιο, θὰ μᾶς παρουσιάσει ἓνα σωρὸ παρατυπίες, πού πιστεύονται ἀκόμα μέχρι τὶς μέρες μας, ἀλλὰ ἀνέκδοτα στοιχεῖα θὰ ἀποδείξουν τὸ δίκαιο καὶ θὰ ἀποδώσουν τὰ τοῦ «Καίσαρος τῷ Καίσαρι».

31. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ἐνθ' ἀνοτ. σ. 815.

32. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ἐνθ' ἀνοτ. σ. 1012.

ΛΑΜΠΡΟΥ ΑΠ. ΤΑΤΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΟΜΠΟΤΙΟΥ (ΕΟΡΤΑΣΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ)

Προεόρτια τοῦ Πάσχα εἶναι ἡ γιορτὴ τοῦ Λαζάρου. Εἶναι τῆς σειρᾶς τῶν κινητῶν γιορτῶν τοῦ Πάσχα, πὺ ἔχει σὰν ἀρχὴ τῆς τὴν Κυριακῇ τοῦ Τελῶνῃ καὶ τοῦ Φαρισαίου, πὺ μὲ τὸ ἀνοίγμα τοῦ Τριῳδίου ἀνοίγαν οἱ τοσπάνηδες τ' ἀσκιά μὲ τὸ τυρί. Πρῶτα ἔρχεται τὸ Σάββατο τοῦ φτωχοῦ Λαζάρου καὶ ὕστερα τῆς παραμονῆς τῶν Βαΐων τοῦ πλούσιου Λαζάρου. Τότε τραγουδοῦσαν τὰ παιδιὰ, τὰ Λαζαρούδια, ὅπως τὰ ἔλεγαν, τὸ Λάζαρο. Ἄπο μέρες πολλές, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν γερόντων, μάθαιναν τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου καὶ ὅλα ὅσα θὰ καλοκάριζαν τοὺς νοικοκυραίους τοῦ χωριοῦ. Σὲ κάθε αὐλῇ καὶ σκυλί, τότε. Τὰ τζιουμάκια, καὶ μὲ κεντροιά μάλιστα, ἦταν ἀπαραίτητα καὶ ἡ ὁμάδα ἔπρεπε νὰ ἔχει τὸν ἄξιο φύλακά τῆς, γιὰτι ἀλλιῶς ἔχανε τ' αὐγὰ καὶ τὸ καλάθι! Χωρὶς καλάθι Λαζαρούδια δὲν γύριζαν στὸ χωριό. Τὸ στόλιζαν τὰ παιδιὰ μὲ τὰ λουλούδια τῆς ἐποχῆς ὅλα. Ἔβαναν καὶ στὸν πάτο τοῦ ἄχυρο γιὰ τ' αὐγὰ. Σπάνιζαν τότε τὰ χρήματα καὶ τ' αὐγὰ ἦταν τὸ φιλοδώρημά τους.

Λαζαρούδια γίνονταν τὰ νήπια καὶ τὰ παιδάκια· οἱ ἔφηβοι σπάνιζαν· ντρέπονταν ν' ἀκούνε: «ἔσὺ παιδί μου εἶσαι γιὰ νύφη· δὲν εἶσαι γι' αὐγὰ!».

Τὴ νύχτα τοῦ Λαζάρου περνοῦσαν καὶ οἱ μεγάλοι Λάζαροι, οἱ «ἀληθινοί!». Φοροῦσαν ἄσπρο μακρὸν πουκάμισο, ζωσμένο μὲ ψυχοκέρι καὶ γύριζαν μὲ συνοδό, πὺ κράταε τὸ καλάθι τῶν αὐγῶν. Οἰκογενειάρχες φτωχοὶ ἦταν, πὺ μάζευαν ἔτσι τῆς Λαμπρῆς τ' αὐγὰ! Γαυγίσματα σκυλιῶν καὶ τραγούδια παιδιῶν ἀκούονταν ἀπὸ τὸ πρῶτὸ ὡς τὸ βράδυ τῆς γιορτῆς τοῦ Λαζάρου. Ὅλοῦθε ἀκουσῶν:

— Νὰ τὰ ποῦμε, μπάριμπα;» — «Νὰ τραγδήσουμι, κάκου;». Καὶ τραγουδοῦσαν.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΝΗΠΙΩΝ

Ἦρθ' ὁ Λάζαρος, παιδιὰ,
τὸ καλάθι θέλ' αὐγὰ,
οἱ τσεποῦλες καρυδοῦλες,
τὰ χεράκια πενταροῦλες,
ζαχαράτα καὶ φιλάκια
θέλουν ὅλα τὰ παιδάκια!
Χρόνια πολλά:

Ο ΛΑΖΑΡΟΣ

Καλὴ μέρα σας, καλὴ θραδυὰ σας,
καλῶς ηὔραμε τὴν ἀφεντιά σας.
Ἦρθε ὁ Λάζαρος, ἦρθαν τὰ Βάτια,

- ἦρθε ἡ γιορτὴ μεγάλη κι ἅγια!
 Ποῦ ἦσαν Λάζαρε βαθιὰ χωμένος
 καὶ μὲ τοὺς νεκροὺς σαθανωμένους.
 Ἦμανε νεκρὸς στὴ Βηθανία
 καὶ μὲ ἔκλαιγεν ἡ Μάρθα κι ἡ Μαρία.
 Ἔμαθ' ὁ Χριστὸς κι οἱ Ἀποστόλοι,
 δάκρυσε κι αὐτὸς κι οἱ φίλοι ὅλοι.
- «Ἄδη, τάρταρε, ἓνα ἔχω φίλο,
 καὶ τὸν Λάζαρο δὲν στὸν ἀφήνω!
 Σήκω, Λάζαρε!», κράζει μὲ κλάμα
 καὶ στὸ σπῖτι μου πήγαμ' ἀντάμα.
 Ἡ Μαρία μου μύρο τ' ἀπλώνει
 καὶ ἡ Μάρθα μου τραπέξι στρώνει!
 Θαῦμα ἦτανε, τό. μαθε ἡ Πόλη,
 πήραν τὰ βᾶγια τους καὶ βγῆκαν ὅλοι.
 Γράφει ὁ Ἀἰ Θόδωρος, γράφει ὁ Ἀἰ Γιώργης,
 νὰ ἔχει τὰ καλὰ ὁ νοικοκύρης.
 Κι τ' Χρόν'!

Ο ΛΑΖΑΡΟΣ

- Σήμερα ἔρχετ' ὁ Χριστὸς, ὁ ἐπουράνιος Θεός.
 Μᾶς' στὴν πόλη Βηθανία Μάρθα κλαίει καὶ Μαρία,
 Λάζαρο τὸν ἀδερφό τους τὸ γλυκὸ καὶ γκαρδιακό τους.
 Τρεῖς μεροῦλες τὸν θρηνοῦσαν καὶ τὸν ἐμοιρολογοῦσαν.
 Καὶ τὴ μέρα τὴν Τετάρτη κίνησ' ὁ Χριστὸς γιὰ νὰ ῥθει.
 Τότε βγῆκεν ἡ Μαρία ὄξ' ἀπὸ τὴ Βηθανία
 καὶ μπροστά του γονατίζει καὶ τὰ πόδια του φιλεῖ.
- Ἄν ἐδῶ ἦσαν, Χριστέ μου, δὲν θὰ πέθαινε ὁ ἀδερφός μου.
 Μὰ καὶ τώρα ἐγὼ πιστεύω καὶ πολὺ καλὰ τὸ ξέρω,
 πὼς μπορείς, ἄμα θελήσεις, καὶ νεκροὺς νὰ ἀναστήσεις.
- Πίστεψέ το, ἐσὺ Μαρία, κι ὅλοι πᾶμε στὰ μνημεῖα.
 Ἐκεῖ ὁ Χριστὸς δακρύζει καὶ τὸν Ἄδη φοβερίζει:
- Ἄδη, Τάρταρε καὶ Χάρο, τὸ Λάζαρο θὰ σᾶς τὸν πάρω!
 Ἔλα ἔξω, Λάζαρέ μου, φίλε μου καὶ ἀγαπητέ μου!
 Κι ἄξαφνα, ἀπὸ τὸν Ἄδη, σὰν ὀλόφωτο σημάδι,
 ὁ Λάζαρος ἀπολυτρώθη, ἀναστήθη καὶ σηκώθη,
 ζωντανός, σαθανωμένος καὶ μὲ τὸ κερί δεμένος.
 Μαθητὲς καὶ Ἀποστόλοι ταραχτήκανε τότε ὅλοι.
- Δόξα στὸ Θεό, φωνάζουν καὶ τὸ Λάζαρο ξετάζουν.
 — Λάζαρε, πές μας τί εἶδες ἐκεῖ στὸν Ἄδη ὅπου πήγες;
 — Εἶδα φόβους, εἶδα τρόμους, εἶδα θάσσανα καὶ πόνους.
 Δόστε μου λίγο νεράκι, νὰ ξεπλύνω τὸ φαρμάκι
 καὶ ἂν πολὺ μὲ ἀγαπάτε, τίποτα νὰ μὴ ρωτᾶτε!
 Καὶ τοῦ χρόνου μὲ ὑγεία νὰ σᾶς θροῦμε,
 τοῦ Λαζάρου τὸ τραγούδι μὲ χαρὰ νὰ τραγουδοῦμε!
 Χρόνια πολλά!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΜΩΡΟΥ

Μωρό, μικρό, μικρούτσικο, μικρό στη σαρμανίτσα,
 μικρό μ' ποῦ σ' ἔχει ἡ μάνα σου κι ὅλο σὲ καμαρώνει,
 μαλαματένια ἡ κούνια σου, χρυσὸ καὶ τὸ στεφάνι
 καὶ γύρω γύρω ἡ σκούφια σου ἀγνὸ μαργαριτάρι.
 Λάμπει ὁ ἥλιος στὰ θουνά, γιὰ νὰ ῥθει ἡ Λαμπρίτσα,
 λάμπει καὶ τὸ μικρούτσικο μέσα στὴ σαρμανίτσα.
 Χρόνια πολλὰ κι τ' χρόν'!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΑ

Ἀφέντη μου, στὴν τάβλα σου χρυσὸ καντήλι φέγγει,
 χωρὶς ἀλυσίδες κρέμεται, χωρὶς ἀέρα τρέμει,
 χωρὶς λαδάκι καὶ κερὶ φέγγει στὴν κάμαρά σου,
 ὅπως φεγγοβολᾶς καὶ σὺ γύρα στὴ γειτονιά σου.
 Κέρνα, μπάρμπα, τὰ παιδιὰ, κέρνα τὰ παλληκάρια,
 χιλιόχρονος νὰ ἴσαι ἐδῶ σὰν τ' ἄσπρα τὰ λιθάρια!
 Χρόνια πολλὰ!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΣΣΑΣ

Μιά γριά, γερόντισσα, μιὰ γριά τσουτσούρο,
 δὲν συλλοέται θάνατο, δὲν συλλοέται χάρο.
 Ἀπλώνει στὴν τσεπούλα της, στὴν ὀμορφὴ της τσέπη,
 καὶ βγάζει τὸ κλειδάκι της, τὸ ἀργυρὸ κλειδί της,
 ν' ἀνοίξει τὴν κασσέλλα της, νὰ πάρει τὸ πουγκί της.
 Φλουριά φιλεῦει τὰ παιδιὰ, χρυσὰ τὰ Λαζαρούδια
 γιὰ νὰ ἔχει χρόνια ἀμέτρητα κι ἀμέτρητα καλούδια!
 Κι τ' χρόν'!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΓΥΙΟΥ

- Κυρά μου, τὸν ὑγιόκα σου, κυρά μ' τὸν ἀκριβό σου,
 τὸν ἔλουζες, τὸν χτένιζες, στὸ δάσκαλο τὸν στέλνεις.
 Κι ὁ δάσκαλος τὸν καρτερεῖ μὲ μιὰ χρυσοῦ βεργούλα.
- Παιδί μ', ποῦ ἴναι τὰ γράμματα σ', ποῦ ἴναι τὰ πινακίδια σ';
 - Τὰ γράμματα εἶναι στὸ χαρτί κι ὁ νοῦς μου πέρα πέρα,
 πέρα πέρα κι ἀντίπερα, πέρα στίς μαυρομάτες,
 πῶχουν τὰ ξανθὰ μαλλιά σαράντα πέντε πῆχες!
 Ἔχουν τὰ μάτια σὰν ἐλιά, τὰ φρύδια σὰν γαϊτάνι.
 Ἔχουν λουλούδια καὶ πουλιὰ στολίδια στὸ φουστάνι!
 Χρόνια πολλὰ!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΜΟΝΑΧΟΚΟΡΗΣ

Κυρά μ' τὴ θυγατέρα σου, κυρά μ' τὴν ἀκριβή σου,
 τὴν ἔλουζες, τὴ χτένιζες, στὰ σύγνεφα τὴν κρύβεις,
 νὰ μὴν τὴν κρούξει ὁ κουρνιαχτός, νὰ μὴν τὴν κάψει ὁ ἥλιος.

Τὰ σύγνεφα σκορπίσανε κι ἡ κόρη λάμπει μέσα.
 Τὴν εἶδε ἕνας νιούτσικος καὶ πέφτει νὰ πεθάνει.
 Τὴν εἶδε κι ὁπραματευτὴς καὶ χάνει τὴν παμάτεια!
 — Γιά σήκω σήκω, νιούτσικε, καὶ σὺπραματευτὴ μου.
 Ἔχω ξαδέρφη γιὰ γαμπρὸ καὶ ἀδερφή γιὰ γάμο.
 Ἔχω τὴ θυγατέρα μου ποὺ σταματάει τὸν ἥλιο!
 Κι τ' χρόν'!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Παλληκάρι ἔμορφο ζωναροχαντζιαράτο,
 ψηλὸ κυπαρισσόπουλο, κόκκινο μῆλο ἀφράτο.
 Ἔχει τὴ σκούφια του στραβά, στριμμένο τὸ μουστάκι
 καὶ καρτερεῖ τὸ μήνυμα, ποὺ φέρνει τὸ πουλάκι.
 Ἄγιε Γιώργη γλήγορε γριβοκαβαλλάρη,
 βόθηθα τὸ νιό, ποὺ τράνεψε, τ' ἄξιο τὸ παλληκάρι,
 νὰ περπατάει, νὰ χαίρεται τοὺς κάμπους σὰν ξεφτέρι,
 μὲ τ' ἄλλογὸ του παίζοντας, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι!
 Χρόνια πολλά!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΞΕΝΗΤΕΜΕΝΟΥ

Ἐδῶ ἔχουν τὸ λεβέντη τοὺς πέρα, μακριὰ στὰ ξένα
 κι ἐμᾶς μᾶς εἶπαν ἔρχεται, πάρτε τὰ συχαρήκια.
 Στὸν κάμπο εἶναι ἔρχεται στὸ γρίβα του καθάλλα.
 Φέρει τὰ δῶρα στὸ σακκί, τὰ πλούτη στὸ διασάκι
 στὸ κόκκινὸ του τ' ἄλλογο μὲ τὸ χρυσὸ σαμάρι,
 ποὺ νύχτα τὸ καλίγωσε στ' ἄστρι καὶ στὸ φεγγάρι.
 Ἐβαλε πέταλα χρυσά, καρφιά μαλαματένια
 μὲ τὰ καλιγωσφύρια του, ποὺ τὰ ἔχει ἀσημένια!
 Κι τ' χρόν'!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΝΙΟΠΑΝΤΡΩΝ

Σὲ τοῦτα σπίτια τὰ ψηλά, τὰ μαρμαροχτισμένα,
 κάθετοι ὁ νιός, ὁ νιούτσικος, μὲ τὴν περδικομάτα.
 Ἐτοῦτα δυὸ τὰ νιούτσικα, τὰ δυὸ στεφανωμένα,
 ποὺ τὰ στεφάνωσ' ὁ Χριστὸς μὲ δώδεκα Βαγγέλια,
 νὰ ζήσουν, νὰ προκόψουνε καὶ νὰ ἴναι εὐτυχισμένα.
 Βαστάει τὸ δέντρο τὴ δροσιά, βαστάει κι ὁ νιὸς τὴν κόρη.
 Στὰ γόνατά του τὴν κρατεῖ, στὰ μάτια τὴν κοιτάζει.
 — Κόρη μ' πολὺ ἴσαι ὁμορφη, κόρη μ' πολὺ ἴσαι ἄσπρη
 ἄσπρη σὰν τὸ τριαντάφυλλο, κόκκινη σὰν τὸ ρόδιδο!
 — Φέρε μου χτένι καὶ γυαλί, νὰ χτενιστῶ, νὰ λάμπω,
 νὰ ζῶσω ἀσημοζώνναρο, τὰ λούσια νὰ φορέσω,
 νὰ μπῶ μέσα στὴν ἐκκλησιά μαζί μὲ τοὺς πρωτάτους,
 νὰ κάμω ψάλτες καὶ παππᾶ, νὰ χάσουν τὰ χαρτιά τους,
 νὰ κάμω τὸν προτόερο, νὰ σεργιανᾶει στὶς στράτες
 μὲ τὸ καλάθι γιὰ τ' αὐγά, μὲ τὸ σκοινὶ γιὰ κότες!
 Χρόνια πολλά!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΑΙΩΝ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ

Σὲ τοῦτα σπίτια τὰ ψηλά, τὰ μαρμαροχτισμένα,
 πῶχουν ἀπ' ὄξω μάρμαρο καὶ μέσα εἴν' χρυσωμένα,
 Κοιμᾶται ὁ ἀφέντης τους μὲ δώδεκα καντήλια,
 κοιμᾶται καὶ κυρὰ ψηλή, λιγνή, καγκελοφρύδα,
 πῶχει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι ἀστήθι
 κι ἔχει τὸν χρυσαυγερινὸ κουμπι καὶ δαχτυλίδι.
 Ἐδῶ, ποῦ τραγουδήσαμε. πέτρα νὰ μὴ ραῖσει
 κι ὁ νοικοκύρης τοῦ σπιτιοῦ χίλια χρόνια νὰ ζήσει.
 νὰ ζήσει χρόνους ἑκατὸ καὶ νὰ τοὺς ἀπεράσει,
 μὲ γιουὺς καὶ ἀγγόνια ἑκατό, ν' ἀσπρίσει, νὰ γεράσει!
 Χρόνια πολλὰ κι τ' χρόν'!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΑΡΡΑΒΩΝΑΣΜΕΝΗΣ

Ἐδῶ ἔχουν κόρην ἔμορφη, κόρη ἀρριθωνιασμένη.
 Στὰ σύγνεφα τὴν ἔκρυσαν, στὰ σύγνεφα τὴν κρύβουν.
 Σπαράξανε τὰ σύγνεφα καὶ φάνηκεν ἡ κόρη,
 ξανθιά εἶχε καὶ ὄμορφα μαλλιά, χρυσὸ εἶχε δαχτυλίδι!
 Χρόνια πολλὰ!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΑΡΡΑΒΩΝΑΣΜΕΝΟΥ

- Ξεκίνησε ὁ νιούτσικος, νὰ πάει ν' ἀρριθωνιάσει
 κι ἡ μάννα του τοῦ φώναζε, πίσω γιὰ νὰ γυρίσει.
- Γύρισε βάλε τὰ καλὰ σ', ζῶσε καὶ τὸ ζωνάρι,
 πάρε τὴν κόρη μὲ φλουριά, χωράφια μὲ ζευγάρι,
 πάρε καὶ γιδοπρόβατα, φοράδα μὲ πουλάρι.
 - Ἐκεῖ, ποῦ πάω μάννα μου, ἐγὼ ν' ἀρριθωνιάσω,
 οὔτε γιὰ ροῦχα μὲ ρωτᾶν, οὔτε καὶ γιὰ ζωνάρι,
 ἐκεῖ τὰ νιάτα θέλουνε, θέλουνε παλληκάρι.
 Ἡ κόρη ἔχει τὰ προικιά στὰ μάτια καὶ στὰ φρύδια,
 ἔχει τὰ πλούτια στὴν καρδιά, ἔχει καὶ τὰ στολίδια!
 Χρόνια πολλὰ!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ

- Κάτω στὸ δαφνοπόταμο, στὸ δαφνοποταμάκι,
 ἐκεῖ κοιμᾶται ὁ παππᾶς μὲ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι.
 Κάνας δὲν πάει νὰ τὸν ἰδεῖ, κάνας νὰ τὸν ξυπνήσει.
- Γιὰ σήκου, σήκου δέσποτα καὶ μὴ βαριοκοιμᾶσαι,
 οἱ ἐκκλησιῆς σημάνανε, οἱ ἐκκλησιῆς σημάινουν,
 καὶ ἡ δική σου ἡ ἐκκλησιὰ δὲν ψάλλει, δὲν διαβάζει.
 Γιὰ σήκου, ἡ ἀγιωσύνη σου, νὰ ψάλλει, νὰ διαβάσει
 ὁ Λάζαρος ἀπέθανε καὶ πάλι ἀναστήθηκι!
 Κι τ' χρόν'!

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΚΑΚΟΔΩΡΗΤΗΣ

Κυρὰ μ' στὴ σάχτη κάθεσαι, κάθεσαι στὴ γωνιά σου.
 Ζευλογάει τὸ σπίτι σου, σ' ὅλη τὴ γειτονιά σου.
 Πέντε ἀπλώνεις δάχτυλα καὶ πιάνεις δέκα ψεῖρες,
 πού 'ναι χοντρές σὰν τὸ κεχρὶ καὶ μαῦρες σὰν τὶς χῆρες.
 Στὸ σπίτι ὅπου κάθεσαι κοῦκος νὰ μὴ λαλήσει
 καὶ Λάζαρος στὴν πόρτα σου ποτὲ νὰ μὴ πατήσει.

A. J. B. WACE — M. S. THOMPSON

Μετάφραση: ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΙΡΝΑΒΟ ΣΤΗ ΣΑΜΑΡΙΝΑ *

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Kând are z yinâ prumuveara
S easâ Arumanl'i pri la mundzâ,
Lilitse n'i di pri Maiu!

Σάν ἔρχεται ἡ ἀνοιξη καὶ βγαίνουν στὰ βουνὰ οἱ Βλάχοι,
Μάη μου, λουλουδιασμένε!

(Βλάχικο τραγούδι)

Πολλοὶ Βλάχοι τῆς Βόρειας Πίνδου ποὺ ξεχειμάζουν στὸν κάμιο τῆς Θεσσαλίας ἢ στὴ Νότια Μακεδονία κανονίζουν τὴν ἀναχώρησή τους γιὰ τὰ βουνὰ κάθε ἀνοιξη ὥστε νὰ περάσουν μέσω Γρεβενῶν ἐνῶ θὰ ἐπιστρέφουν στὰ σπίτια τους κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ μεγάλου πανηγυριοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀχιλλεῖου ποὺ ἀρχίζει κάθε χρόνο τὴ Δευτέρα ποὺ πέφτει μεταξὺ τῆς 16ης καὶ τῆς 23ης Μαΐου μὲ τὸ παλιὸ ἡμερολόγιο (29 Μαΐου—5 Ἰουνίου μὲ τὸ νέο) καὶ διαρκεῖ τέσσερις ὡς πέντε ἡμέρες.

Ἄρκετὲς ἡμέρες πρὶν ἀπὸ τὸ πανηγύρι πῆγαμε στὸν Τίρναβο γιὰ νὰ ταξιδέψουμε στὴ Σαμαρίνα μὲ τὶς βλάχικες οἰκογένειες ὅπως εἶχαμε κανονίσει. Βρήκαμε τὸν ἀγωγιάτη μας καὶ τὴν οἰκογένειά του νὰ περιμένουν τὴν ἀφιξή μας μὲ ἀνυπομονησία ἀλλὰ πέρασαν λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσει τὸ ταξίδι μας γιὰ τὴ Σαμαρίνα. Πρῶτα ὑπῆρχε κάποια ἀβεβαιότητα σχετικὰ μὲ τὴν ἡμερομηνία τοῦ πανηγυριοῦ, τὴν ὁποία καθόριζαν οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς στὰ Γρεβενά, καὶ μετὰ ὑπῆρχε ἀλλαγὴ στὸ σχέδιο τῆς διαδρομῆς ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσουμε. Ἡ ἀπευθείας διαδρομὴ ἀπὸ τὸν Τίρναβο ἢ ὁποιοδήποτε μέρος τῆς Βορειοδυτικῆς Θεσσαλίας στὰ Γρεβενά καὶ τὰ Βλαχοχώρια τῆς Βόρειας Πίνδου περνᾷ διὰ μέσου τῆς διαβάσεως τοῦ Τίρναβου στὸ Κεφαλόβρυσο μετὰ τὴ Δεσκάτη κι ἀπὸ κεῖ ἀπὸ τὴ Δημηνίτσα καὶ τὴ Φιλὴ στὰ Γρεβενά. Τὸν δρόμο αὐτὸ χρησιμοποιοῦν συνήθως οἱ Βλάχοι μὲ τοὺς ὁποίους, καθὼς διαβαίνουν, ἐνώνονται φίλοι καὶ συγγενεῖς στὰ χωριά τῆς κοιλάδας τοῦ Ξεριᾶ, τοῦ ἀρχαίου Εὐρώπου, ἐνῶ ἡ περιοχὴ εἶναι γνωστὴ ὡς Ποταμιά. Τὸ 1910 ὅμως ἡ ἐπίσημα ἀναταραχὴ στὴν Ἀλβανία εἶχε ἀρχίσει κάπως νωρίτερα ἀπὸ ὅ,τι γινόταν συνήθως καὶ ὅσοι ταξίδευαν γιὰ τὴν Τουρκία περνοῦσαν ἀπὸ αὐστηρὸν ἔλεγχο γιὰ ὅπλα καὶ πυρομαχικά. Θεωροῦνταν σωστότερο νὰ ἀποφεύγει κανεὶς τὴ διάβαση τοῦ Τίρναβου ὅπου οἱ Τοῦρκοι τελωνοφύλακες λεγόταν ὅτι ἦταν πολὺ αὐστηροὶ καὶ ἀντὶ αὐτῆς νὰ ἀκολουθήσει κανεὶς μὴ μακρύτερη διαδρομὴ ἀπὸ τὰ Τρίκαλα καὶ τὴν Καλαμπάκα καὶ νὰ περάσει τὰ σύνορα στὸ Βελεμίτσι. Γιὰ νὰ εἴμαστε ἴσως δίκαιοι πρὸς τοὺς συνταξιδιώτες μας θὰ πρέπει νὰ λεχθεῖ ὅτι ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ τοῦ σχεδίου ἔγινε μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ ἀποφευχθεῖ ἡ φασαρία τοῦ ξεφορτώματος ὄλων τῶν ἀποσκευῶν — καὶ δὲν εἶναι μικρὴ δου-

* Ἄποσπασμα ἀπ' τὸ βιβλίον «Οἱ νομάδες τῆς Βαλκανικῆς».

λεία όταν άφορα όλόκληρες οίκογένειες — και όχι γιατί σ' αυτή ιδιαίτερα την περίπτωση θα άσχοιοῦνταν με την λαθραία μεταφορά δπλων.

Οί λίγες ήμέρες στον Τίρναβο δέν πήγαν έντελώς χαμένες. Γνωρίσαμε διάφορες βλάχικες οίκογένειες που όπως κι έμεις προορίζονταν για τὰ βουνά, άρχισαμε να μαθαίνουμε μερικές λέξεις από τη γλώσσα τους και να σκηματίζουμε μιὰ πρώτη ιδέα για τή ζωή τους, τὰ ήθη τους και τὰ έθιμά τους. Ό βλάχικος πληθυσμός του Τίρναβου άποτελείται από πάνω από έκατό οίκογένειες άπ' τις όποιες όλες σχεδόν κατάγονται από τη Σαμαρίνα. Στο έπάγγελμα οί Βλάχοι αυτοί είναι άγωγιάτες, μικροέμποροι, τσαγκάρηδες, σιδεράδες, τσοπάνηδες και χασάπηδες, αλλά οί περισσότεροι είτε αφήνοντας τις δουλειές τους είτε παίρνοντάς τες μαζί τους, καταφέρνουν να περνοῦν ένα μέρος του καλοκαιριού, άν όχι όλο, στα σπίτια τους στην Πίνδο.

Η Πέμπτη, 25 Μαΐου, ήταν ή ήμέρα που τελικά όρίστηκε για την άναχώρηση. Το πρωινό και το άπόγευμα πέρασαν με άτέλειωτες προετοιμασίες. Έν όψει ένός μεγάλου ταξιδιού μέσα στη ζέση, τοποθετήθηκαν βδέλες στα σώματα των μουλαριών. Μέσα σε μεγάλα ριγωτά σακκία πηήκε μιὰ μεγάλη ποσότητα μαλλιών, με τὰ όποια θα δούλευαν οί γυναίκες τὸ καλοκαίρι, έκτός από τὸ νοικοκυριό και τὰ υπάρχοντα, καθώς και ρούχα, που έγιναν φορτώματα ΐσου βάρους, και στο τέλος έπρεπε να ψηθει στη σούβλα ένα άρνι όλόκληρο, μιὰ βασική προετοιμασία για ένα βλάχικο ταξίδι. Όταν όλα ήταν έτοιμα, οί άποσκευές φορτώθηκαν στα μουλάρια και στις πέντε τὸ άπόγευμα φύγαμε από τον Τίρναβο. Η παρέα ή δική μας άποτελοῦνταν από έμäs τους δύο, τὸν άγωγιάτη, τήν γιαγιά του, τήν μητέρα του, τή θεία του με τὰ δύο μικρά κορίτσια της, τήν Φώτα και τήν Άσπασία, που ήταν περίπου έφτά και πέντε έτών, ένα κορίτσι συγγενών, διάφορες κότες, μιὰ κακομαθημένη γάτα κι ένα σκύλο που όλοι τους, έκτός από τὸν τελευταίο, είχαν θρονιαστεί στα σαμάρια των μουλαριών μεταξὺ των φορτωμάτων των άποσκευών.

Ένας άγωγιάτης μπορεί να κουμαντάρει ένα σύνολο έξι μουλαριών και ένα άλογο. Ό μέσος όρος βάρους που φορτώνεται σ' ένα μουλάρι είναι γύρω στα έκατό κιλά, στα όποια πρέπει να προστεθει τὸ βάρος του καβαλάρη, αλλά σε όρεινους ή ανώμαλους δρόμους όλοι κατεβαίνουν έκτός άπ' τις γριές και τὰ παιδιά. Το άλογο που όδηγει τὸ καραβάνι συνήθως έχει έλαφρότερο φορτίο, αλλά έχει πάντοτε καβαλάρη, γιατί ποτέ Βλάχος άγωγιάτης δέν θα περπατήσει όταν μπορεί ΐσως να καβαλικέψει. «Γιμανταλούι», που κατά λέξη σημαίνει «πεζός», είναι βλάχικη λαϊκή έκφραση και σημαίνει «χαντακωμένος». Προσκολλημένος στην παρέα μας ήταν κι ένας άγωγιάτης από τήν Σμίξη με τὰ πέντε μουλάρια του τρία από τὰ όποια ήταν άπασχολημένα με τήν μεταφορά μιäs γριäs, τής θυγατέρας της με τὰ υπάρχοντά της και τὰ άλλα δύο με τήν μεταφορά ένός μέρους πραγμάτων τής οίκογένειας του άγωγιάτη μας. Έτσι, όταν φύγαμε από τον Τίρναβο, είχαμε συνολικά ένα καραβάνι από δέκα μουλάρια. Λόγω τής καθυστερημένης άναχωρήσεώς μας, τὸ πρώτο μέρος του ταξιδιού μας τελείωσε γρήγορα και στις 7.30' μ.μ. σταματήσαμε να διανυκτερεύσουμε σ' ένα μέρος κοντά στο πορθηείο του Πηνειού στη Γούνιτσα, όπου βρήκαμε διάφορες άλλες οίκογένειες που είχαν ήδη κατασκηνώσει και που είχαν φύγει από τον Τίρναβο λίγο νωρίτερα από έμäs. Τα μουλάρια ξεφορτώθηκαν γρήγορα, τὰ σακκία στοιβάχτηκαν με τή σειρά, στρωσίδια άπλώθηκαν στη γή κι άφοῦ καταβροχθίσαμε τὸ ψητό άρνι, ξαπλώσαμε να κοιμηθούμε ένω οί άγωγιάτες πήραν τις τραγομαλλισίες κάπες τους και πήγαν να κοιμηθούν προσέχοντας τὰ μουλάρια τους. Είναι άξιοπερίεργο ότι κανένας Βλάχος άγωγιάτης δέν δένει ή δέν πεδουκλώνει ποτέ τὰ μουλάρια του τή νύχτα, όταν αφήνονται να βοσκήσουν. Έπομένως πρέπει να τὰ

προσέχει νὰ μὴν τοῦ τὰ κλέψουν. Ἐδῶ, ὅπως κι ἄλλες φορές, ὅταν ἡ νύχτα εἶναι ξάστερη, ἡ συζήτηση ἄρχισε γιὰ τὸν κομήτη τοῦ Χάλλεϋ ποῦ ἄστραφτε στὸν ἀνατολικὸ οὐρανό. Ὑδειχνε τὴ Μακεδονία καὶ θεωρήθηκε ἔνδειξη πολέμου.

Ἡ πρακτικὴ τῆς ἐνάρξεως ἀργὰ τὸ ἀπόγευμα καὶ ἡ κατασκήνωση τῆ νύχτα ὕστερα ἀπὸ δύο ὥρες ἢ ἴσως καὶ λιγότερο εἶναι κοινὴ μεταξὺ τῶν Βλάχων ἀγωγιατῶν, ἂν καὶ δὲν συμβαίνει μόνο σ' αὐτούς. Ἐκ πρώτης ὄψεως δὲν θὰ συνιστοῦσε κανεὶς αὐτὸν τὸν τρόπο, ἀλλὰ στὴν πράξη βρέθηκε νὰ εἶναι ὁ μόνος ἀποτελεσματικὸς τρόπος ἐξασφαλίσεως γρήγορης καὶ μὲ ἀκρίβεια ἐνάρξεως τῆς ἐπόμενης ἡμέρας. Τὸ καλοκοίρι ἐπίσης καὶ κατὰ τὴ διάρκεια ἐνὸς μεγάλου μέρους τοῦ ἔτους, μιὰ νύχτα στὸ ὑπαιθρο εἶναι προτιμώτερη ἀπὸ μιὰ νύχτα σ' ἓνα χάνι ἐνὸς χωριοῦ, ποῦ εἶναι σίγουρο ὅτι θὰ εἶναι ἀποπνικτικὸ καὶ ἴσως ἐπίσης πολὺ ἀκάθαρτο.

Παρασκευή, 27 Μαΐου: Ὅλοι βρῖσκονταν στὸ πόδι πῖν ἀπὸ τὴν αὐγὴ, στὶς 4 π.μ. κι ἀφοῦ φορτώθηκαν τὰ μουλάρια, κατηφορίσαμε γιὰ τοῦ ποταμοῦ τὴν ὄχθη νὰ περιμένουμε τὴ σειρὰ μας στὸ πορθμεῖο ποῦ ἔπαιρνε πέντε μουλάρια καὶ ἑπτὰ ἢ ὀκτῶ ἀνθρώπους σὲ κάθε πέρασμά του. Στὸ μεταξὺ ὁ ἥλιος εἶχε ἀνατελεῖ καὶ μπορούσαμε νὰ βλέπουμε τὰ στενά ποῦ εἶχε σχηματίσει τὸ ποτάμι καθὼς ξεσπάει ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ γυμνά ἀσβεστολιθικὰ βουνὰ ποῦ ἀποτελοῦν τὸν περίγυρο τῆς θεσσαλικῆς πεδιάδας. Τὰ τουρκικὰ σύνορα περνοῦσαν τὸ ποτάμι καί, ξαναπερνώντας το πάλι πῶ κατὰ ἀπὸ τὸ Κουτσόχειρο, συμπεριλάμβαναν μερικοὺς λόφους στὴ νότια ὄχθη. Οἱ λόφοι αὐτοὶ νοτίως τοῦ Πηγιοῦ ὑπῆρξαν ἓνα ἀπὸ τὰ στρατηγικὰ πλεονεκτήματα ποῦ ἀπέκτησαν οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὸν πόλεμο τοῦ 1897 καὶ ἐνώνονταν μὲ τὴν ὑπόλοιπη Τουρκία μὲ μιὰ στρατιωτικὴ γέφυρα ὁρατὴ ἀπὸ τὸ πορθμεῖο στὴ Γούνιτσα. Ἐνῶ περιμέναμε στὴν ὄχθη, τόφερε ὁ λόγος γιὰ τὶς ἀδικίες ἐνὸς χατζῆ, ποῦ καλύτερα νὰ μὴν τοῦ ἀναφερθεῖ τὸ ὄνομα. Ἐνας ἀγωγιάτης ἔκανε ἓναν τάφο σὲ μικρογραφία, ἔβαλε ἓναν σταυρὸ στὸ μέρος τῆς κεφαλῆς καὶ μὲ ἐπισημότητα καταράστηκε τὸν χατζῆ μὲ τὶς λέξεις «ὁ τάδε εἶναι πεθαμένος». Τὴν ἴδια χρονιὰ τὸν λήστεψαν, ἐγκατέλειψε τὸ χάνι του καὶ ἔφυγε. Πίστη σὲ ἐνὸς τέτοιου εἶδους μαγεῖα εἶναι ἴσως κοινὴ τόσο ἀνάμεσα στοὺς Βλάχους ὥσθ καὶ στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ δὲν συναντήσαμε ἄλλο τέτοιο παράδειγμα. Ὑστερα ἀπὸ καθυστέρηση μιᾶς ὥρας διαπεραιωθήκαμε ὅλοι ἀσφαλεῖς καὶ συνεχίσαμε τὸν δρόμο μας πάνω ἀπὸ τὴν πεδιάδα, ἔχοντας πάντα τὰ σύνορα δεξιὰ πολὺ κοντὰ μας. Γρήγορα προσπεράσαμε μιὰ ἄλλη οἰκογένεια ποῦ εἶχε περάσει τὸ ποτάμι πρὶν πέσει τὸ σκοτάδι. Ἡ ἀσυνήθιστη ἐκδήλωση τῆς ἐνεργητικότητάς τους ἀνταμείφθηκε ἀνάλογα, γιὰ τὸς βρήκαμε νὰ ψάχνουν στὰ χαμένα δυὸ μουλάρια ποῦ τοὺς εἶχαν φύγει τὴ νύχτα. Ὑστερα ἀπὸ μιάμιση ὥρα ἀπὸ τὴ Γούνιτσα φτάσαμε στὸ δρόμο τῶν Τρικάλων, γύρω στὰ δεκαεφτά χιλιόμετρα δυτικὰ ἀπὸ τὴ Λάρισα καί, ἀκολουθώντας τον, περάσαμε τὸν Πηγιοῦ γιὰ δευτέρη φορὰ μὲ τὸ πορθμεῖο στὸ Κουτσόχειρο. Ἡ παλιὰ ξύλινη γέφυρα ἐδῶ, ποῦ ἔνωνε τὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ, εἶχε παραιοῦθῆ πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἀπὸ πλημμύρα. Ἀμέσως μετὰ ἐτοιμάστηκαν γιὰ νέα γέφυρα. Εἶχε γίνῃ ἐπιχωμάτωση γιὰ τὸ δρόμο καὶ εἶχαν κατασκευασθεῖ οἱ κολῶνες στὸ ποτάμι. Ἀλλὰ τὸ ἔργο ἐγκαταλείφθηκε καὶ ἔκτοτε δὲν τὸ ἀγχιζαν γιὰ πολλὰ χρόνια. Οἱ τοπικὲς γνώμες διαφέρουν σχετικὰ μὲ τὸ ποιὸς φταίει καὶ ὑπονοοῦν τὸν ἀνθρωπο τοῦ πορθμεῖο ἢ τὸν σιδηρόδρομο ποῦ ὑποτίθεται ὅτι καὶ στοὺς δύο δὲν ἀρέσει ἡ ὀδικὴ συγκοινωνία. Αὐτὴ τὴ φορὰ διαπεραιωθήκαμε μὲ λίγη καθυστέρηση, δυὸ μουλάρια ὅμως χτύπησαν τὰ φορτία τοὺς στὸ πορθμεῖο καὶ ἔσπασαν μιὰ μπουκάλα ποῦ περιεῖχε πέντε ὀκάδες ἀπὸ

τὸ καλύτερο οὐζο τοῦ Τίρναβου. Τὸ οὐζο εἶναι ἡ ποικιλία τοῦ ρακὶ στὴ Βόρειο Ἑλλάδα κι αὐτὸ ποὺ γίνεται στὸν Τίρναβο εἶναι δίκαια περίφημο. Ἀκολουθήσαμε τὸ δρόμο σὲ μερικὴ ἀπόσταση καὶ στὶς 10 π.μ. σταματούσαμε σὲ μιὰ στάδα ἀπὸ μουριές κοντὰ στὴν ἄκρη τοῦ δρόμου, ἀκριβῶς πίσω ἀπὸ τὸ χάνι τοῦ Ζάρκου. Τὸ χωριὸ Ζάρκο, ποὺ βρίσκεται στὸ μυχὸ τῶν βουνῶν βορείως τοῦ δρόμου, ἔχει ἕναν σημαντικὸ ἀριθμὸ βλάχικου πληθυσμοῦ ποὺ προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὴν Ἀβδέλα.

Ἡ μεσημεριανὴ στάση διήρκεσε ἀρκετὲς ὥρες. Ἀνάψαμε φωτιὰς καὶ μαγειρέψαμε ἀρκετὸ φαγητὸ γιὰ νὰ μᾶς φτιάσει μέχρι τὴν ἐπόμενη ἡμέρα, γιὰτὶ ὁ τόπος ὅπου θὰ κατασκηνώναμε τὴ νύχτα ἦταν γνωστὸ ὅτι δὲν εἶχε ξύλα. Στὶς πιὸ συχνὲς διαδρομὲς οἱ ἀγωγιάτες ἔχουν κανονικοὺς τόπους κατασκηνώσεως, ὅπου μποροῦν νὰ βροῦν μαζί ξύλα, νερὸ καὶ χοριάρι. Τὸ ὅλο ταξίδι συχνὰ ὑπολογίζεται σὲ τόσα «κουνάκια» ἢ κατασκηνώσεις καὶ τὸ μῆκος τοῦ ταξιδιοῦ κάθε ἡμέρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέση αὐτῶν τῶν τόπων μᾶλλον παρὰ ἀπὸ τὴν ἀπόσταση ποὺ πραγματικὰ καλύπτεται. Ὁ ἥλιος ἦταν τόσο ζεστός, ὥστε ἐκεῖνοι ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ βροῦν οκιά κάτω ἀπὸ τὶς μουριές, ἔβγαλαν τὶς τέντες τους καὶ τὶς ἔστησαν Σὰν φυλὴ οἱ Βλάχοι φαίνεται νὰ νιώθουν τὴ ζέση σὲ μεγάλο βαθμὸ. Ἀκόμα καὶ ὅταν βρίσκονται στὰ βουνὰ θὰ παραπονεθοῦν γιὰ τὸν ἥλιο, ἡμέρες κατὰ τὶς ὁποῖες οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι θὰ τὶς θεωροῦσαν λογικὰ ζεστές. Μιὰ βλάχικη τέντα ποὺ χρησιμοποιεῖται μόνο γιὰ τὸν ἥλιο ἢ τὴ δυνατὴ βροχὴ, εἶναι κατωμένη μὲ ἀπλὸ καὶ ἀποτελεσματικὸ τρόπο. Ἀποτελεῖται ἀπὸ μιὰ μεγάλη παραλληλεπίπεδη κουβέρτα πολὺ χοντρή καὶ κατωμένη ἀπὸ τραγόμελλο, σὲ ἄσπρο χρῶμα μὲ φαρδιὰ μαῦρες ἢ καφὲ ρίγες. Οἱ στενότερες ἄκρες προσαρμολογούνται μὲ πασάλους στὴ γῆ, ἐνῶ τὸ κέντρο ὑποβαστάζεται μὲ δυὸ ἐλαφρὰ κοντάρια ποὺ ἐνώνονται στὴν κορυφὴ μὲ μιὰ λεπτὴ δοκό. Οἱ ἀποσκευές, ἀφοῦ μποῦν ἢ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη καὶ σκεπασθοῦν μὲ ἄλλη μιὰ κουβέρτα, σχηματίζουν τὸ πίσω μέρος κι ἔτσι στήνεται μιὰ ἀπλὴ τέντα χωρὶς πόρτα. Οἱ τέντες αὐτὲς ἔχουν δυὸ πλεονεκτήματα: πρῶτον οἱ πλευρὲς μποροῦν νὰ ἀγγιχθοῦν χωρὶς νὰ ὑπάρχει φόβος νὰ μπεῖ ἡ βροχὴ μέσα καὶ δεύτερον, εἶναι πολὺ ἐλαφρὲς καὶ εὐμετακόμιστες. Τὰ δυὸ κοντάρια καὶ τὸ δοκάρι ποὺ εἶναι λεπτὰ, ἔχουν τόσο βάρος ποὺ δὲν εἶναι αἰσθητὸ σὲ ὁποιαδήποτε μουλαροφόρτι καὶ ἡ κουβέρτα συντελεῖ σιὸ νὰ κάνει τὴν καβάλα τοῦ σκληροῦ σαμαριοῦ πὸ ἀνετη. Σὲ ἕνα πιὸ ψυχρὸ κλίμα μιὰ βλάχικη τέντα μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ ἀκατάλληλη. Μιὰ πόρτα θὰ μπορούσε νὰ ἦταν πλεονέκτημα καὶ εὐκόλα θὰ μπορούσε νὰ ἐπινοηθεῖ, ἀλλὰ γιὰ τὴ Μακεδονία ὅμως εἶναι κατάλληλες καθ' ὅλα. Ὅσο γιὰ τὸ πόσα ἄτομα χωράει κάθε τέντα, οἱ γνώμες διαφέρουν γιὰτὶ αὐτὸ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴν κατάσταση τοῦ καιροῦ ἔξω, ἀλλὰ μιὰ ἄσχημη νύχτα, ἔξι ἢ ἑφτά ἄτομα μποροῦν νὰ κοιμηθοῦν ἄνετα μέσα.

Στὶς 4 μ.μ. καλάσαμε τὴν κατασκίνωση καὶ ξαναρχίσαμε τὸ δρόμο γιὰ τὰ Τρίκαλα σὲ μιὰ μακριὰ σειρὰ ποὺ μεγάλωσε μὲ τὴν προσκόλλησι οἰκογενειῶν ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὰ Τατάρ καὶ τὰ ἄλλα χωριὰ κοντὰ στὴ Λάρισα καὶ τὸν Τίρναβο. Ὁ κυριώτερος δρόμος γιὰ τὰ Τρίκαλα ἐδῶ πάει κατὰ μῆκος ἀπὸ τοὺς πρόποδες τῶν βουνῶν, σὲ ἄλλα μέρη πάνω σὲ μιὰ μικρὴ ἐπιχωμάτωση καὶ σὲ ἄλλα κόβοντας τὰ ἀντερείσματα γιὰ νὰ ἀποφύγει βάλτους ποὺ γίνονται ἀπὸ πηγὲς στοὺς πρόποδες. Ὁ δρόμος αὐτὸς δὲν σημειώνεται στὸν Αὐστριακὸ χάρτη μας, ὁ ὁποῖος ἀντὶ αὐτοῦ σημειώνει ἕναν πιθανῶς παλιότερο δρόμο, ποὺ τώρα δὲν χρησιμοποιεῖται ποτέ, σὲ μερικὴ ἀπόσταση πρὸς τὸν Νότιο. Στὶς 7.30' μ.μ. στρίψαμε ἀπὸ τὸν δρόμο πρὸς Βορρᾶν καὶ κατασκηνώσαμε σ' ἕνα μικρὸ ἐπίπεδο μέρος ἀνάμεσα στοὺς πρόποδες τῶν βουνῶν

καὶ στὰ ἔλη. Σ' ἓνα χαμηλὸ μοναχικὸ λόφο ἀκριβῶς πίσω ἀπὸ τὴν κατασκήνωσή μας, ὑπάρχουν τὰ εἰρησώδη μιᾶς ἑλληνικῆς μεσαιωνικῆς πόλης ποῦ εἶναι γνωστὴ τώρα ὡς Παλαιογαρδίκι. Ἀνάμεσα ἀπὸ αὐτὸ καὶ τὴν κορυφογραμμὴ ὑπάρχει ἓνα βαθὺ βαθουλωμα στὸ ἔδαφος ποῦ λέγεται Ζουρπάπα, ὅπου ἡ τοπικὴ παράδοση ἀναφέρει ὅτι ἓνας παπὰς ποῦ εἶχε μὲ κόλπο ἀποκτήσει τὴν ἄδεια τοῦ Δεσπότη του νὰ διαπράξει αἰμομιξία μὲ τὴν κόρη του, καταποντίστηκε.

Σάββατο, 28 Μαΐου: Ξεκινήσαμε νωρὶς στὶς 3.30' μ.μ. γιὰ νὰ φθάσουμε πέρα ἀπὸ τὴν Καλαμπάκα τὸ βράδυ. Ξαναγυρσαμε στὸν κύριον δρόμον καὶ πήγαμε κατευθεῖαν ἀκολουθώντας τὸν πρὸς τὰ Τρίκαλα, τὸ πρῶτον μέρος ποῦ ἀξίζει νὰ τὸ σημειώσουμε κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς διαδρομῆς αὐτῆς τῆς ἡμέρας. Τὰ δύο τρίτα τουλάχιστον τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς τῆς πόλης εἶναι Βλάχοι ἢ βλάχικης καταγωγῆς. Μερικοὶ Βλάχοι τῆς Σαμαρίνας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας τὸ 1881, ἔγιναν μόνιμοι κάτοικοι τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους καὶ ἴδρυσαν μιὰ Νέα Σαμαρίνα στὸ νότιον μέρος τῆς Πίνδου, δυτικῶς τῶν Τρικάλων, πάνω ἀπὸ τὴν Καρβουνό - Δεπενίτσα, στὴν ὁποία πηγαίνουν τὸ καλακάρι. Ἄλλὰ ἡ πλειονότης παραμένει ἀκόμα πιστὴ στὴν παλιὰ πατρίδα, καὶ καθὼς περάσαμε μέσα στὴν πόλιν, ἀρκετὲς οἰκογένειαι προσκολλήθηκαν μεγαλώνοντας τὸ καραβάνι, κάνοντάς το νὰ ἔχει πάνω ἀπὸ 1500 μέτρα μῆκος. Περισσότεροι ἤρθαν νὰ ποῦν «ῥα καλὴ» καὶ νὰ στείλουν χαιρετίσματα σὲ φίλους καὶ συγγενεῖς στὰ Γρεβενὰ κι ἄλλοῦ.

Μετὰ τὰ Τρίκαλα τὰ πρόσωπά μας στράφηκαν πρὸς τὸν Βορρά. Ἐδῶ ἡ φυσιογνωμία τοῦ τόπου ἀλλάζει ραγδαίαν. Τὰ δέντρα ἀπαντώνται πῶς συχνά, ἡ πλατιά, ἀνοιχτὴ πεδιάδα συμμαζεύεται καὶ μετὰ τὴν Καλαμπάκα παραχωρεῖ τὴν θέσιν της σὲ μιὰ δασωμένη κοιλάδα μέσω τῆς ὁποίας κατεβαίνει ὁ Πηνειὸς ἀπὸ τὸ Μαλακάσι. Στὸ πάνω μέρος τῆς κοιλάδας αὐτῆς ὑπάρχει ὁ περίφημος δρόμος ποῦ περνάει ἀπὸ τὸν Ζυγὸ γιὰ τὸ Μέτσοβο καὶ τὰ Γιάννενα καὶ ἀπὸ πολὺ παλιὰ ὑπῆρξε ὁ κύριος δρόμος πρὸς τὴ Θεσσαλία ἀπὸ τὴ Δύση. Τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια ἀπὸ τότε ποῦ ἡ Θεσσαλία προσαρτήθηκε στὴν Ἑλλάδα περιέπεσε σὲ δυσχρηστία. Ἡ δημιουργία συνόρων κατὰ μῆκος αὐτοῦ τοῦ δρόμου καὶ οἱ ὑψηλοὶ ἑλληνικοὶ δασμοὶ ἔχουν στραγγάλισαι τὸ ἐμπόριον ποῦ κάποτε ἀνθίξε, καὶ στὰ χωριά ποῦ βρίσκονται στὸ δρόμον, καὶ ποῦ τὰ περισσότερα σχεδὸν εἶναι βλάχικα, ἔχει λιγοστῆσαι ὁ πληθυσμὸς.

Στὶς 10.30' π.μ. σταματήσαμε στὶς ὄχθεις τοῦ ποταμοῦ τῶν Τρικάλων, στοὺς πρόποδες τοῦ λόφου, πάνω στὸν ὁποῖον βρίσκεται τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Θεοδώρου.

Στὶς 4 μ.μ. ξαναξεκινήσαμε καί, φτάνοντας στὴν Καλαμπάκα μόλις πρὶν ἀπὸ τὸ ἡλιοβασιλεμα, ἀκολουθήσαμε τὴν κοιλάδα πρὸς Βορράν. Προχωροῦμε γύρω ἀπὸ τοὺς πρόποδες τῶν βράχων τῶν Μετεώρων, περνᾶμε τὸ χωριὸν Καστράκι καί, βαδίζοντας ἀργὰ σ' ἓνα ἀνώμαλον μονοπάτι ποῦ κάποτε ὑπῆρξε στρωμένος δρόμος, περνᾶμε ἓνα χάνι καὶ μετὰ κατασκηνώσαμε γιὰ τὴ νύχτα στὶς 9.30' μ.μ. σ' ἓνα χωράφι, γύρω στὴ μίαν ὥραν ἀπὸ τὸ Καστράκι.

Κυριακὴ, 29 Μαΐου: Ἀργήσαμε πολὺ νὰ ξεκινήσουμε. Δυὸ μούλάρια μπηγὰν τὴ νύχτα σ' ἓνα χωράφι μὲ καλαμπόκι καὶ τὰ ἔπιασαν οἱ ἀγροφύλακες. Μέχρι νὰ πληρωθεῖ ἡ ἀποζημίωση καὶ νὰ ἐτοιμαστοῦμε, ἡ ὥρα ἔφτασε 6 π.μ.

Ἡ καθυστερημένη ἀναχώρηση εἶχε καὶ τὸ πλεονέκτημά της γιὰτὶ μπόρεσαμε στὸ φῶς τῆς ἡμέρας νὰ ἰδοῦμε τὴν κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ πρὸς τὸ Μαλακάσι καὶ τοὺς βράχους τῶν Μετεώρων ποῦ στὴν κορυφὴν τοὺς προβάλλουν τὰ μοναστήρια σὰν κορφῶνες. Ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν στὸν δρόμον μας ἀπὸ τὴν

Καλαμιάκα περνούσαμε κάτω από βράχους που είχαν σχηματισθεί κατά τὸν ἴδιο παράξενο τρόπο καὶ εἶδαμε καὶ ἄλλους νὰ στέκονται στὶς ἄκρες τῶν κοιλάδων σὰν σκυθρωποὶ φρουροί. Μετὰ στρίψαμε ἀκολουθώντας τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Μουργκάνι ὅπου τὰ πλατάνια καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ ὄχθες ἐμπόδιζαν τὴν μακρινὴ θέα.

Γύρω στὶς ἐννιά περίπου ἀφήνουμε τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ καὶ στὶς 10 π.μ. κατασκηνώνουμε σὲ μιὰ πλαγιά μιὰ ὥρα περίπου ἀπὸ τὸ Βελεμίτσι. Ἐδῶ βρισκόμαστε ἐν μέσω μιᾶς ωραίας τοποθεσίας ποὺ ἦταν πολὺ εὐχάριστη στὰ μάτια μετὰ ἀπὸ τὸν καψαλισμένο καὶ ἄδενδρο θεσσαλικὸ κάμπο. Ἐδῶ ὑπῆρχαν βουνὰ ποὺ ξεδιπλώνονταν μπροστά μας, καταπράσινα καὶ σκεπασμένα μὲ δέντρα ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα οἱ ὄξυες καὶ οἱ γκορτσιές κυριαρχοῦσαν. Τὰ νερὰ φαίνονταν ἄφθονα καὶ τὸ κῶμα πλούσιο. Αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ ἦταν μιὰ ἰδανικὴ ἀγροτικὴ καὶ ποιμενικὴ περιοχὴ. Στὶς 4 μ.μ. ξαναφύγαμε καὶ περνώντας διὰ μέσου τοῦ χωριοῦ χωρὶς νὰ σταματήσουμε, φτάσαμε στὸν συνοριακὸ σταθμὸ στὴν κορυφογραμμὴ γύρω στὸ μισὸ μίλι πῶς πάνω. Ὁ Τοῦρκος τελωνοφύλακας, ἕνας Ἄλβανός, δὲν ἀποδείχτηκε ἐντελῶς αὐστηρὸς ὅπως εἶχαμε λογαριάσει. Διέταξε νὰ ξεφορτωθοῦν ὅλα τὰ μουλάρια καὶ μετὰ ἱκανοποίησε τὴν συνείδησή του κάνοντας μιὰ ἐπιπόλαιη ἔρευνα ἢ μᾶλλον κλωτσιώντας κάθε σακκὶ μὲ τὴ σειρά. Ἡ δουλειὰ αὐτὴ καὶ ἡ ἐξέταση τῶν διαβατηρίων ἔκανε νὰ φτάσει τὸ ἡλιοβασίλεμα κι ἔτσι σταματήσαμε γιὰ τὴ νύχτα σὲ μιὰ χορταριασμένη πλαγιά, στὴν τουρκικὴ πλευρὰ.

Τὸ Βελεμίτσι εἶναι ἕνα ρυπαρὸ χωριὸ τῶν Χασίων ποὺ ἔχει μερικὰ ἀμπέλια καὶ μερικὰ χωράφια μὲ σιτάρη καὶ καλαμπόκη, καὶ εἶναι πλούσιο σὲ σύγκριση μὲ ἄλλα χασιώτικα χωριά. Ἡ περιοχὴ ποὺ ὀνομάζεται Χάσια συμπεριλαμβάνει τὴν ὄρεινὴ χώρα μετὰ τοῦ Πηνειοῦ καὶ τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ στὶς δυὸ πλευρὰς τῶν πρώην ἑλληνο-τουρκικῶν συνόρων. Τὰ δυτικὰ τους ὄρια ποιοῦν νὰ ὀρισθοῦν περίπου μὲ μιὰ γραμμὴ ἀπὸ τὰ Γρεβενὰ στὴν Καλαμιάκα καὶ τὰ ἀνατολικά ἀπὸ μιὰ παράμοια γραμμὴ ἀπὸ τὰ Σέρβια, μέσω Ἐλασσόνας, στὸν Τίρναβο. Τὸ ὄνομα φαίνεται νὰ ὑποδηλώνει πὼς τὰ χωριά τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶναι ὅλα τοιφλίκια, δηλαδὴ κάθε χωριό, ἀντὶ νὰ ἀποτελεῖται ἀπο μικρὰς περιουσίες, ἀποτελεῖ ἀπόλυτη ἰδιοκτησίαν ἑνὸς ἢ περισσοτέρων ἀφεντικῶν ποὺ ἀπουσιάζουν. Οἱ κάτοικοι εἶναι ἔτσι λίγο καλύτερα ἀπὸ δουλοπάροικοι γιὰτὶ μέσα στὰ χωριά τους δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν καθόλου ἰδιοκτησίαν. Τὰ ἀφεντικὰ ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ ἐπιστάτες ποὺ μένουν στὰ χωριά καὶ ποὺ συγκεντρώνουν τὸ μερίδιον τοῦ προϊόντος ποὺ ὀφείλεται στὸ ἀφεντικόν. Τὸ μερίδιον τοῦ ἀφεντικοῦ εἶναι συνήθως τὸ μισό, ἂν αὐτὸς βάζει τὸν σπόρον καὶ τὸ κόστος τοῦ ὄργωματος, καὶ τὸ ἕνα τρίτον, ἂν τὰ βάζει ὁ χωρικός. Συχνὰ συμβαίνουν πράξεις μικροτυραννίας. Μερικοὶ παίρνουν τὸ ἕνα τρίτον ἢ τὸ μισὸ τοῦ μεριδίου τους πρὶν βάλουν στὴν ἄκρη τὸν σπόρον. Ἄλλοι νοικιάζουν ὅλα τὰ βοσκοτόπια τοῦ χωριοῦ σὲ νομάδες τοσπαναραίους καὶ ἀρνοῦνται στοὺς χωρικούς ὁποιοδήποτε δικαίωμα βοσκῆς χωρὶς πληρωμὴ, γιὰτὶ τὸ συνηθισμένο ἔθιμον εἶναι ὅτι ὁ χωρικός ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ βοσκήσῃ τόσα κεφάλια πρόβατα, ἀγελάδες ἢ ἄλογα. Τὰ σπύτια, ἀκόμα καὶ ὅταν ὑπερηφανεύονται γιὰ δύο ὄρβους, εἶναι χτισμένα ἀπὸ μπαγαλιτὶ ἢ ἀπὸ λασιόπλινθους, ἀλλὰ βρίσκονται κατὰ κανόνα σὲ ἐρειπωμένα καὶ βρωμερὴ κατάστασι. Οἱ κάτοικοι, ἂν καὶ ὅπως θὰ μπορούσε νὰ περιμένει κανεὶς στὰ ὄρεινὰ χωριά, συχνὰ εἶναι γεροδεμένοι καὶ ὑγιεῖς στὴν ἐμφάνισιν, ὅμως ἴσως ὁ χαμηλότερος τύπος τοῦ Ἑλληνα ποὺ μπορεῖ νὰ ἀπαντηθεῖ.

ΚΩΝ)ΝΟΥ ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΡΟΔΑΥΓΗΣ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ*

34. ΤΟ ΤΣΙΑΜ ΚΟΥΡΕΛΑΚΙ*

Μιά φορά ήταν ένα φτωχό παιδί, τὸ ὁποῖο πήγαινε στὸ Σχολεῖο καὶ ἡ μάνα του ζητιάνευε. Στὸ δρόμου ποὺ γυρνοῦσε ἀπὸ τὸ Σχολεῖο βρῆκε ἕνα γατάκι. Τὸ πήρε στὸ σπίτι του. Ὅταν τὸ εἶδε ἡ μάνα του, τοῦ εἶπε: «Τί θὰ τὸ ταῖσουμε ἐμεῖς, παιδί μου;». Τὸ παιδί ἀπάντησε: «Ἐγὼ θὰ φέρνω τριμμάτα ἀπὸ τὰ παιδιά. ἀπὸ τὸ Σχολεῖο καὶ θὰ τὸ ταΐζω».

Τὴν ἄλλη μέρα ποὺ γυρνοῦσε βρῆκε ἕνα σκυλάκι. Τὸ πήγε κι αὐτὸ στὸ σπίτι. Ἡ μάνα του τοῦ εἶπε τὰ ἴδια λόγια, ὅπως καὶ τὴν προηγούμενη μέρα. Καὶ τὸ παιδί ἀπάντησε ὅπως εἶχε ἀπαντήσει καὶ τὴν προηγούμενη μέρα.

Τὴν ἄλλη μέρα βρῆκε ἕνα φιδάκι, τὸ ὁποῖο τὸ πήρε κι αὐτὸ στὸ σπίτι του. Ἡ μάνα του ὅταν τὸ εἶδε, τρόμαξε καὶ τοῦ εἶπε: «Θὰ σὲ φάει, παιδί μου! ἂν σκότωσέτο!». Τὸ παιδί πήρε τὸ φίδι καὶ τὸ ἔκρυψε μέσα σὲ ἕνα τάλαρο. Σ' ἕνα χρόνο τὸ φίδι μεγάλωσε καὶ ἤθελε νὰ βγεῖ ἔξω. Λὲν τοῦ ἴφτανε τὸ λίγο γάλα ποὺ τοῦ ἴδνε ἀπὸ μιὰ τρύπα. «Σπάσε τὰ στεφάνια. τοῦ εἶπε, καὶ τίς δοῦγες τίς ἀνοίγω μόνο μου». Τὸ παιδί χτύπησε τὰ στεφάνια καὶ τὸ φίδι βγήκε ἔξω. Ἡ μάνα, ὅταν τὸ εἶδε, τρόμαξε, γιατί νόμισε ὅτι θὰ φάει τὸ παιδί της.

Τὸ φίδι εἶπε στὸ παιδί νὰ μπεῖ καβάλα του γιὰ νὰ πᾶνε στὸ φιδότοπο. Ἐκεῖ τ' ἄλλα φίδια λένε στὸ παιδί πόσα λεπτά θέλει γιὰ νὰ τοὺς δώσει τὸ φίδι γιὰ βασιλιά. Τὸ παιδί μὲ συμβουλὴ τοῦ φιδιοῦ θὰ ζητήσει τὸ Τσιαμ Κουρελάκι. Αὐτὸ εἶναι ἕνα εἶδος σὰν φασολάκι καὶ ὅταν τὸ ἔχεις ἀπάνω σου, ὅ,τι ζητήσεις γίνεται.

Τὸ παιδί καβαλίστηκε τὸ φίδι καὶ πήγαν στὸ φιδότοπο. Τὰ φίδια ποὺ ἦταν ἐκεῖ, ζήτησαν ἀπὸ τὸ παιδί νὰ τοὺς δώσει τὸ φίδι γιὰ βασιλιά καὶ νὰ τοῦ δώσουν ὅσα χρήματα ἤθελα. Τὸ παιδί ζήτησε τὸ Τσιαμ Κουρελάκι. Τὰ φίδια εἶπαν ὅτι δὲν τὸ ἔχουν, ἀλλὰ ὑπάρχει ἀπέναντι στὸν ἄλλο τὸ φιδότοπο. Πήγαν στὸν ἄλλο τὸ φιδότοπο κι ἐκεῖ βρῆκαν τὸ Τσιαμ Κουρελάκι. Τὸ πήρε τὸ φίδι καὶ τὸ ἔδωσε στὸ παιδί λέγοντας: «Πάρτο, παιδί μου καὶ ὅ,τι θὰ λές, θὰ γίνεται. Νὰ μὴν τὸ μαρτυρήσεις σὲ κανέναν, οὔτε στὴ μάνα σου, οὔτε σὲ φίλους σου, κι ἂν παντρευτεῖς, νὰ μὴν τὸ μαρτυρήσεις οὔτε στὴ γυναίκα σου» Τὸ παιδί τὸ πήρε καὶ εἶπε: «Νὰ βρεθῶ στὸ σπίτι μου!», καὶ πραγματικὰ βρέθηκε στὸ σπίτι του καὶ ὅταν τὸ εἶδε ἡ μάνα του χάσχη.

«Τώρα, μάνα μου, εἶπε τὸ παιδί, δὲν θὰ ξαναζητιανέψεις. Τὸ φίδι μοῦ ἔδωσε πολλὰ χρήματα καὶ θὰ περάσουμε τώρα πολὺ καλά». Στὴ συνέχεια τὸ παιδί εἶπε στὴ μάνα του νὰ ζητήσει τὴν κοπέλλα τοῦ Βασιλιά. Ἡ μάνα του ὅμως τοῦ εἶπε: «μὴν ντροπιαζόμαστε παιδί μου, γιατί δὲ θὰ μᾶς τὴ δώσει». «Ἐμεῖς θὰ τὴ ζητήσουμε, εἶπε τὸ παιδί, κι ὅς μὴ μᾶς τὴ δώσει».

Πηγαίνει ἡ μάνα του στὸ Βασιλιά. «Βασιλιά, τοῦ εἶπε, τὸ παιδί μου μοῦ εἶπε

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου, σελ. 51.

* Τὸ παραμῦθι αὐτὸ ὑπάγορευσε ἡ ἀδελφή μου Ἑλληνική Ἀλεξ. Μπόμπολη καὶ τὸ κατέγραψε γιὰ χάση μου ἡ ἐγγονή της Ἀλεξία Ἀριστ. Μπόμπολη, μαθήτρια Λυκείου.

νά τοῦ δώσεις τὴν κοπέλλα σου νά τὴν παντρευτεῖ». Ὁ Βασιλιάς, ὅταν τ' ἄκουσε, γέλασε εἰρωνικά καὶ τῆς εἶπε: «Νὰ φτιάξει τὰ σπίτια του ὅπως τὰ ἔχω ἐγώ. Τὴν αὐτὴν καὶ τὸ δρόμο μέχρι τὸ σπίτι μου νά τὰ χρυσώσει μὲ λίρες». Πῆγε ἡ μάνα του τὸ βράδυ στὸ σπίτι καὶ εἶπε στὸ παιδί τί ζήτησε ὁ Βασιλιάς. Τὸ πρῶτ', ὅταν σηκώθηκε τὸ παιδί τὰ ἔκανε ὅλα καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι τὰ ζήτησε ὁ Βασιλιάς. Ὅταν τὰ εἶδε ὁ Βασιλιάς, παραξενεύτηκε καὶ τοῦ ἔδωσε τὴν κόρη του. Ὅταν παντρεύτηκε, ἡ γυναίκα του τὸν ρώτησε πῶς ἔγινε τόσο πλούσιος, ἀφοῦ πρῶτα ζητιάνευε. Τὸ παιδί διηγήθηκε ὅλη τὴν ἱστορία καὶ ἔδωσε τὸ Τσιὰμ Κουρελάκι στὴ γυναίκα του. Ἐνας Ἀράπης εἶπε στὴ Βασιλοπούλα: «Μωρὴ Κωνσταντινιά, πῶς ἔγινε τόσο πλούσιος αὐτὸς ὁ ἄντρας σου, ἀφοῦ πρῶτα ζητιάνευε;». Ἡ Βασιλοπούλα τοῦ εἶπε: «Ἐχει ἕνα πραγματάκι σὰν φασολάκι κι ὅ,τι λέει γίνεται». Ὁ Ἀράπης ζήτησε νά τὸ βάλει πάνω στὴν παλάμη του γιὰ νά τὸ δεῖ. Ἡ Βασιλοπούλα σὰν ἀφηρημένη τί τῆς εἶπε ὁ ἄντρας τῆς, τὸ ἔβαλε πάνω στὸ χέρι τ' Ἀράπη. Ὁ ἔξυπνος Ἀράπης εἶπε: «Νὰ βρεθῶ μαζί μὲ τὴ Βασιλοπούλα στὴ μέση τοῦ πελάγου σ' ἕνα παλάτι γυάλινο, κι αὐτὸ τὸ παιδί νά 'ναί ὅπως ἦταν πρῶτα». Τὰ πράγματα ἔγιναν ἀκριβῶς ἔτσι ὅπως τὰ ζήτησε ὁ Ἀράπης. Ὅταν τὰ εἶδε ὁ Βασιλιάς, εἶπε: «Μάγια εἶχε τὸ παλιόπαιδο!». Τὸ πῆρε καὶ τὸ ἔβαλε φυλακὴ.

Ἡ Γάτα καὶ τὸ Σκυλί πῆραν τὸ δρόμο καὶ πῆγαν στὴ φυλακὴ. Τὰ εἶδε τὸ παιδί καὶ τὰ χαϊδεψε λέγοντας: «Γατούλα μου καὶ Σκυλάκι μου!». Ἡ Γάτα μὲ ἕνα ποντίκι στὸ στόμα πού τὸ βρῆκε στὴ φυλακὴ, καβάλα στὸ Σκυλί καὶ τὸ Σκυλί κολυμπώντας στὴ θάλασσα πῆγαν στὸ γυάλινο παλάτι τοῦ Ἀράπη. Ἡ Γάτα ἔβαλε τὸ ποντίκι ἀπὸ μιὰ τρύπα μέσα στὸ παλάτι καὶ τοῦ εἶπε: «Νὰ βάλεις τὴ νουρά σου μέσα στὸ νερὸ πού εἶναι πάνω στὸ τραπέζι καὶ ὕστερα στὸ πιπέρι. Μετὰ νὰ βάλεις τὴ νουρά σου στὴ μύτη τοῦ Ἀράπη. Ὁ Ἀράπης θὰ φτερνιστεῖ καὶ κείνο πού θὰ πέσει ἀπὸ τὴ μύτη του, τὸ Τσιὰμ Κουρελάκι, νά τὸ πάρεις καὶ νά τὸ δώσεις σέ μένα». Τὸ ποντίκι ἔκαμε ὅπως τοῦ εἶπε ἡ Γατούλα. Πῆρε τὸ Τσιὰμ Κουρελάκι καὶ τὸ ἔδωσε στὴ Γατούλα. Ἡ Γατούλα τὸ πῆρε στὸ στόμα τῆς. Τὸ Σκυλί ζήτησε ἀπὸ τὴ Γατούλα νά τοῦ τὸ δείξει κι ἄπλωσε τὸ πόδι του γιὰ νά τὸ βάλει. Ὅπως τοῦ τὸ ἔβαλε ἡ Γατούλα, τοῦ ἔπεσε στὴ θάλασσα καὶ τὸ ἔφαγε ἕνα ψάρι. Ἡ Γατούλα μάλωσε τὸ Σκυλάκι. Στὴν ἄκρη ψάρευαν κάτι ψαράδες κι ἔπιασαν αὐτὸ τὸ ψάρι. Ἡ Γάτα τὸ γνώρισε τὸ ψάρι καὶ τὸ πῆρε. «Χά! Χά! εἶπαν οἱ ψαράδες, μιὰ Γάτα μᾶς πῆρε ἕνα ψάρι». Ἡ Γάτα ἔσκισε τὸ ψάρι καὶ πῆρε τὸ Τσιὰμ Κουρελάκι. Τὸ πῆγε στὴ φυλακὴ καὶ τὸ ἔδωσε στὸ παιδί. Τὸ παιδί εἶπε: «Νὰ βρεθῶ στὸ σπίτι μου καὶ νά ἔχω τὰ σπίτια καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι τὰ εἶχα πρῖν. Ἡ Βασιλοπούλα καὶ ὁ Ἀράπης νά εἶναι κρεμασμένοι στὸ παράθυρο τοῦ Βασιλιά μὲ τὰ πόδια ἑπάνω καὶ τὰ κεφάλια κάτω».

Πραγματικά ἔγιναν ὅλα ὅπως εἶπε τὸ παιδί. Ὁ Βασιλιάς ὅταν βγῆκε στὸ παράθυρο καὶ εἶδε τὰ σπίτια καὶ τὸ παιδί, εἶπε στὴ γυναίκα του: «Ἐκεῖνο τὸ παλιόπαιδο βγῆκε ἀπὸ τὴ φυλακὴ, μάγια εἶχε;» «Μὴν εἶναι κι ἡ κόρη μας ἐκεῖ;» εἶπε ἡ Βασίλισσα. Κοιτάζει πῶς καλὰ καὶ τὴν βλέπει μαζί μὲ τὸν Ἀράπη κρεμασμένη στὸ παράθυρό του.

Ὁ Βασιλιάς πέθανε ἀπὸ τὴ στενοχώρια του.

Τὸ παιδί ἔζησε καλὰ καὶ μεῖς καλύτερα.

35. Η ΜΑΡΩ — Η ΚΑΛΩ — Η ΚΑΚΗ ΜΗΤΡΥΙΑ*

Μιὰ φορὰ κι ἕνα καιρὸ ζοῦσε ἕνα ἀντρόγυνο καὶ εἶχε ἕνα κοριτσάκι πού τὸ λέγαν Μάρω. Κάποτε ὅμως πέθανε ἡ μητέρα καὶ τὸ κοριτσάκι ἔμεινε ὀρφανὸ καὶ

* Τὸ παραμῦθι αὐτὸ ὑπαγόρευσε ἡ ἀδελφή μου Ἀγγελικὴ Ἀλεξ. Μπόμπολη καὶ τὸ κατέγραψε γιὰ χάρι μου ἡ ἐγγονή τῆς Ἀλεξία Ἀριστ. Μπόμπολη, μαθήτρια Λυκείου.

ὁ πατέρας χῆρος. Σὲ λίγο καιρὸ ὁ πατέρας ξαναπαντρεύτηκε μιὰ γυναίκα μὲ τὴν ὁποία ἀπόχτησε ἓνα ἄλλο κοριτσάκι πού τὸ ὀνόμασαν Κάλω. Ἡ γυναίκα αὐτὴ ἀγαποῦσε μόνο τὴν Κάλω, ἐνῶ τὴ Μάρω δὲν τὴν ἀγαποῦσε καθόλου. Κάθε μέρα τὴ μάλλωνε καὶ τὴν ἔδερνε. Μιὰ μέρα τὴν ἔστειλε νὰ πάει ψωμί στὸν πατέρα τῆς πού δούλευε στὸ χωράφι. Πῆγε καὶ ἡ μητροιά μαζί τῆς τάχα νὰ τὴν περάσει στὸ γκρεμὸ μὴν πέσει, ἀλλὰ ἡ ἴδια ὅταν ἔφτασαν ἐκεῖ τὴν ἔσπρωξε. Ἡ Μάρω δὲν ἔπεσε μέ-
 χρι τὸ βάθος τοῦ γκρεμοῦ, ἀλλὰ σταμάτησε στὴ μέση σὲ κάτι πέτρες. Ἡ μητροιά τῆς πῆγε στὸ σπίτι χαρούμενη, νομίζοντας ὅτι ἡ Μάρω σκοτώθηκε. Στὴ Μάρω τότε παρουσιάστηκε ἡ Μοῖρα καὶ τῆς εἶπε:

— Γιατί εἶσαι αὐτοῦ, Μάρω; Κι ἡ Μάρω ἀπάντησε:

— Μ' ἔσπρωξε ἡ μητροιά μου καὶ ἔπεσα. Ἡ Μοῖρα τὴν ἀνέβασε στὸ δρόμο καὶ τῆς εἶπε νὰ τὴν ψειρίσει. Ἐνῶ τὴν ψείριζε τὴ ρώτησε:

— Τί βρίσκεις, Μάρω μου; Καὶ ἡ Μάρω εἶπε:

— Βρίσκω κάπ' κάπ' κοντουῦλες καὶ σπρὶ μαργαροτάρ'

— Μαργαριταρένια καὶ φλωρένια νὰ γένε νὰ λάμπ' ὁ τόπος ὅλος, τῆς εὐχή-
 θηκε ἡ Μοῖρα. Καὶ πραγματικὰ ἡ Μάρω ἔγινε πολὺ ὀμορφη.

Ἐφυγε καὶ πῆγε στὸ σπίτι. Πρὶν φτάσει τὴν εἶδαν τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ κοκό-
 ρια κι ἔλεγαν: — Γάβ, γάβ! Ἔρχεται ἡ Μάρω φλουρένια καὶ μαργαριταρένια. Κικιρίκου! Ἔρχεται ἡ Μάρω φλουρένια καὶ μαργαριταρένια. Ἡ μητροιά τῆς μάλλωσε τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ κοκόρια, γιατί δὲν πίστευε ὅτι ἡ Μάρω ζεῖ κι ἔγινε καὶ τόσο ὀμορφη. Ὅταν ὅμως τὴν εἶδε, ξαφνιαστικὴ καὶ εἶπε:

— Θὰ στείλω καὶ τὴν Κάλω ἐγὼ νὰ γίνε τόσο ὀμορφη, παρ' ὅλο πού ὁ ἄν-
 τρας τῆς δὲν τὴν ἄφηνε. Αὐτὴ ὅμως δὲν ἄκουσε τὸν ἄντρα τῆς καὶ τὴν πῆγε καὶ τὴν ἄφησε σιγὰ-σιγὰ στὸ μέρος ὅπου εἶχε σταθεῖ ἡ Μάρω.

Παρουσιάστηκε ἡ Μοῖρα καὶ στὴν Κάλω καὶ τὴ ρώτησε γιατί εἶναι ἐκεῖ. Ἡ Κάλω ἀπάντησε:

— Μ' ἔφερε ἡ μάνα μου γιὰ νὰ γίνω καὶ ἐγὼ ὀμορφη σὰν τὴ Μάρω. Τὴν πῆ-
 ρε ἡ Μοῖρα καὶ τὴν ἀνέβασε στὸ δρόμο καὶ τῆς εἶπε νὰ τὴν ψειρίσει. Τὴ ρώτησε τί βρίσκει καὶ ἡ Κάλω ἀντίθετα ἀπὸ τὴ Μάρω εἶπε:

— Βρίσκω ψείρες, λίρες, μαῦρες πελεκοῦδες.

— Ψεῖρα καὶ λίρα καὶ μαύρη σὰν πελεκοῦδα νὰ γένεις, τῆς εὐχήθηκε ἡ Μοῖ-
 ρα. Ἡ Κάλω πραγματικὰ ἔγινε πολὺ ἄσχημη.

Ἐφυγε ἡ Κάλω γιὰ τὸ σπίτι. Τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ κοκόρια ὅταν τὴν εἶδαν, εἶπαν:

— Γάβ, γάβ! Ἔρχεται ἡ Κάλω μαύρη σὰν πελεκοῦδα. Κικιρίκου! Ἔρχεται ἡ
 Κάλω μαύρη σὰν πελεκοῦδα. Ἡ μάνα τῆς νευριασμένη τὰ μάλλωνε, γιατί νόμιζε
 ὅτι ἡ Κάλω θάρθει πολὺ ὀμορφη σὰν τὴ Μάρω. Ὅταν τὴν εἶδε στενοχωρήθηκε
 καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ χτυπήσει ξανὰ τὴ Μάρω.

Ἐπειτα ἔστειλε τὴ Μάρω στὸ δαιμονόμυλο μὲ ἄλεσμα. Πῆγε ἡ Μάρω ἐκεῖ καὶ
 εἶπε στοὺς δαιμόνους ὅτι θὰ ἀλέσει μόνη τῆς τὸ ἄλεσμα καὶ ἔστειλε τοὺς δαιμόνους
 νὰ τῆς φωνίσουν τὰ ἀκριβότερα πού ὑπῆρχαν ὑφάσματα, ροῦχα, παπούτσια κλπ.
 Αὐτοὶ τελείωσαν τὰ φῶνια, ἐνῶ ἡ Μάρω δὲν εἶχε ἀκόμα ἀλέσει τὸ ἄλεσμα. Γι' αὐ-
 τὸ τοὺς ζήτησε νὰ τῆς φέρουν τὸ μαχραμῆ. Δὲν τὸ ἔβρισκαν ὅμως πουθενά, γιατί

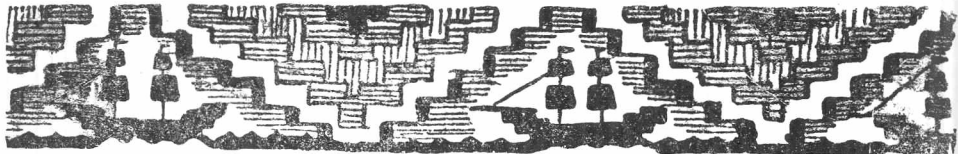
αὐτὸ ποῦ ὑφαίνεται, δὲ μελετιέται. Ἐπειδὴ δὲν τὸ ἔβρισκαν, ἔφαχναν πολλὴ ὥρα καὶ ἔτσι πρόλαβε καὶ ἀλέστηκε τὸ ἄλεσμα. Ἡ Μάρω τὸ φόρτωσε στὸ γαϊδουράκι καὶ ἡ ἴδια μτῆξε πανωσάμαρα τυλιγμένη μὲ τὰ ψόνια τῶν δαιμόνων. Ὅταν ἤρθαν οἱ δαιμόνοι βρῆκαν τὸ γαϊδουράκι φορτωμένο ἀλλὰ δὲν εἶδαν ποῦ ἦταν ἡ Μάρω καὶ ἔλεγαν: «Μεριά ἀπὸ δῶ, μεριά ἀπὸ κεῖ, μεριά πανωσάμαρα ἡ Μάρω ποῦ εἶναι;».

Ἐρτασε ἡ Μάρω στὸ σπίτι. Τὴν εἶδαν τὰ σκυλιὰ καὶ ἄρχισαν νὰ λένε:

— «Γάβ, γάβ! ἔρχεται ἡ Μάρω φορτωμένη μὲ χίλια δυὸ πράματα». «Οὔξ καὶ ξερό σας, τοὺς ἀπάντησε ἡ μητροιά της, τώρα τὴ Μάρω τὴν πῆραν οἱ δαιμόνοι». Ὅταν τὴν εἶδε, ἐτοίμασε ἀμέσως τὴν Κάλω καὶ τὴν ἔστειλε στὸ δαιμονόμυλο. Ὅταν πῆγε ἐκεῖ τὴ ρώτησαν οἱ δαίμονες τί θέλει. Ἡ Κάλω εἶπε: «Θέλω νὰ μοῦ ἀλέσετε τὸ ἄλεσμα καὶ νὰ μοῦ δώσετε καὶ μένα ὅτι δώσατε στὴ Μάρω». Οἱ δαιμόνοι ἀδείασαν τὸ καλαμπόκι καὶ ἔβαλαν στὸ σακκὶ κοπιρὲς καὶ χαλίγια. Ἐκοψαν τὰ ἀφτιά τοῦ γαϊδάρου καὶ τὰ κρέμασαν στ' ἀφτιά της. Πηγαίνει ἡ Κάλω στὸ σπίτι. Τὴν εἶδαν τὰ σκυλιὰ καὶ εἶπαν:

— «Γάβ, γάβ! ἔρχεται ἡ Κάλω μὲ τὰ ἀφτιά τοῦ γαϊδάρου κρεμασμένα στ' ἀφτιά της». «Οὔξ καὶ ξερό σας, τοὺς ἀπάντησε ἡ μάνα της, ἡ Κάλω θάρθει φορτωμένη μὲ χίλια δυὸ πράματα». Ὅταν τὴν εἶδε, ξαφνιάστηκε καὶ στενοχωρέθηκε καὶ ἔρριξε γερὸ ξύλο στὴ Μάρω. Ὅσοτερα ἔστειλε τὴ Μάρω γιὰ νερό στὴ βρύση. Ἐκεῖ πῆγε καὶ τὸ Βασιλόπουλο νὰ ποτίσει τὸ ἄλογο. Ἡ Μάρω φοβήθηκε καὶ πῆγε γρήγορα νὰ φύγει. Γλίστρησε ὅμως καὶ ἔπεσε τὸ πασουμάκι της στὸ νερό. Ἡ Μάρω ἔφυγε χωρὶς νὰ τὸ πάρει. Τὸ ἄλογο δὲν ἔπινε νερό, γι' αὐτὸ κατέθηκε τὸ Βασιλόπουλο νὰ ἰδεῖ τί εἶναι. Εἶδε μέσα στὸ νερὸ τὸ πασουμάκι πολὺ ὁμορφο ποῦ γυάλιζε σὰν χρυσάφι. Ἀφοῦ ἤπια τὸ ἄλογο νερό, τὸ Βασιλόπουλο πῆρε τὸ πασουμάκι, καθαλίκεψε καὶ ἔφυγε. Στὰ δρόμο βρῆκε τὴ Μάρω καὶ τὴ ρώτησε ἂν τὸ πασουμάκι εἶναι δικό της. Τῆς ἔδωκε τὸ πασουμάκι καὶ τῆς ζήτησε νὰ τὴν παντρευτεῖ. Ἡ Μάρω τοῦ εἶπε νὰ μὴν πάει στὸ σπίτι, γιατί ἦταν σίγουρο ὅτι δὲν θὰ τὴν ἄφηνε ἡ μητροιά της. Γι' αὐτὸ, ἂν τὴν ἄφηνε ὁ πατέρας της, κανόνισαν νὰ συναντηθοῦνε στὴ ρίζα μιᾶς κερασιάς. Ἡ Μάρω τὸ εἶπε στὸν πατέρα της καὶ τὴν ἄφησε. Ἄκουσε ὅμως ἡ μητροιά της καὶ ἐτοίμασε τὴν Κάλω καὶ τὴν πῆγε στὴν κερασιά. Ἡ Μάρω ἀνέβηκε πάνω στὴν κερασιά. Ἦρθε τὸ Βασιλόπουλο καὶ εἶδε τὴν Κάλω. Τῆς ἔδωκε μιὰ κλωτσιὰ καὶ τὴν ἔδιωξε γιὰ τὸ σπίτι της. Εἶπε στὴ Μάρω νὰ κατεβεῖ, ἀλλ' αὐτὴ φοβόταν μήπως εἶναι πουθενὰ ἡ μητροιά της καὶ τὴν χτυπήσει. Γι' αὐτὸ ἔβαλαν μιὰ γριά νὰ κοσκινίζει, ἀλλὰ εἶχε τὸ σκαφίδι καὶ τὸ κόσκινο ἀνάποδα καὶ ἓνα γουρουνὶ ποῦ τῆς ἔτρωγε τ' ἀλεύρι. Καὶ εἶπε ἡ Μάρω ἀπὸ πάνω: «Ἄλλιως, γιαγιά μ', τὸ κόσκινο, ἀλλιως καὶ τὸ σκαφίδι, βάρ' καὶ τὸ γουρουνάκι σου νὰ μὴ σοῦ τρώει τ' ἀλεύρι». «Δὲν ἀκοῦ, λέει ἡ γριά, κατέβα παρακάτω». Κατέθηκε λίγο πιὸ κάτω καὶ εἶπε πάλι: «Ἄλλιως, γιαγιά μ', τὸ κόσκινο, ἀλλιως καὶ τὸ σκαφίδι, βάρ' καὶ τὸ γουρουνάκι σου νὰ μὴ σοῦ τρώει τ' ἀλεύρι». «Δὲν ἀκοῦ, ξανάπε ἡ γριά, ἔλα νὰ μωρὸ τὸ δείξεις πῶς πρέπει».

Κατέθηκε ἡ Μάρω, ἔδειξε στὴ γριά πῶς ἔπρεπε, τὴν πῆρε τὸ Βασιλόπουλο καβάλλα στὸ ἄλογο καὶ ἔφυγαν. Ἐτσι ἡ Μάρω ἔγινε Βασιλοπούλα καὶ ἔζησαν αὐτοὶ καλά καὶ μεῖς καλύτερα.

ΑΛΕΞ. ΛΑΖΑΝΗ

Συνταξιούχου Διδασκάλου

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΣΑΝΟΧΩΡΙΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ*

β) ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ἡ κτηνοτροφία μας εἶναι δύο εἰδῶν: Προβατοτροφία καὶ αἰγοτροφία.

Ἔχουμε προβατοτροφία κοπαδιάρικη (κουπαδιάρικη) καὶ οἰκόσιτη μὲ μικροκόπαδα ποὺ τὰ λέμε καὶ *μπακάτια*. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τοῦ κοπαδιοῦ ξεχωρίζονται πάντα σὲ *γαλάρια* καὶ *στέρφα*.

Στὴν αἰγοτροφία τὸ κοπάδι βοσκάει ὅλο μαζί χωρὶς διάκριση.

Στὰ πρόβατα καὶ στὰ γίδια ἐκτὸς ἀπὸ τὴ βοσκὴ δίνουν καὶ καρπὸ ξερὸ (καλαμπόκι, δελάνια κλπ.).

Τὰ πρόβατα ὅμως τὰ περνοῦν τὸ χειμῶνα καὶ ἀπὸ τὸ *χασίλ* γιὰ νὰ φᾶν λίγο *ἀμαλαϊά* (χλωρασιὰ μαλακὴ). Μένουν ὅλα στὰ μαντριά (προβατομάντρια καὶ γ'δουμάντρια). Τ' ἄρμεγμα γίνεται στὴ στρούγκα καὶ στὰ πρόβατα καὶ στὰ γίδια, ὅταν εἶναι πολλὰ.

Δυσκολία ἔχ'ν στοῦ γένου π' θέλ'ν νὰ φῶν ὅλ' τ' νύχτα νούμιρου μὴ γεννήσ' καμμιά πρατίνα ἢ γίδα καὶ ψουφήσ' τ' ἄρνι ἢ τοῦ κατσίκ'. Τὰ κατσίκια θέλ'ν καὶ λίγο προυσθήλασμα (τὰ προυσθ'λάζ'ν).

Σ' τὸ σαράντα μέρη τ' ἀπουκόθ'ν ἀπὸ τοῦ ὄζι τ' ἄρνια καὶ τὰ κατσίκια καὶ τὰ πῶν, γιὰτὶ θέλ'ν νὰ πᾶν τοῦ γάλα στοῦ *μπάτζιο* (μπατζιαριὸ = στάνη, τυροκομεῖο).

Τὸν ἄν' ξ' φόντα πιάν'ν οἱ ζέστις τὰ πρόβατα τὰ κουλουκρίζ'ν καὶ τὰ μαλλιά (τὰ κουλόκρα) τὰ πῶν στοῦ παζάρ ἢ σ' ἱκνοὺς π' φκιάν'ν προικιά. Κι ὕστερα φόντα πιάν'ν οἱ ζέστις τὰ κουρεῦν' ντίπ γιὰ ντίπ καὶ τὰ μαλλιά τὰ φκιάν'ν *πουκάρια* (τὸ μαλλὶ μιᾶς προβατίνας ἕνα πουκάρι) καὶ τὰ πῶν. Τὸ ἴδιου γένετι καὶ γιὰ τὰ γίδια. Κάπουτι τοῦ τραγόμελλου πῶνιέτι λίγο ἀκριθότερα ἀπὸ τοῦ πρόβειο τοῦ μαλλί.

Τὸ γάλα ὅταν δὲν τὸ πηγαίνουν στὸ μπάτζιο, τὸ δουλεύουν μόνοι τους γιὰ ἄμιασες ἀνάγκες τους. Ἔτσι:

Τὸ ἄρμέγουν σὲ καρδάρια ξ'λένια (τελευταία χρησιμοποιοῦν μεταλλικά). Ὑστερα τοῦ πήζ'ν τυρὶ μὶ π'τιά ἀπὸ τοῦ βλαχτάρκου ἄρνι. Τοῦ τυρὶ ἄμια πήξ' στοῦ καζάν', ἄμια εἶνι πουλύ, τοῦ τσανκίζ'ν μὶ τὰ χέρια (τὸ ἀνακατεύουν) καὶ τοῦ θάν'ν σ' τσαντίλλις γιὰ νὰ στραγγίς', ἀφοῦ τ'ς κριμᾶν ἀπὸ παλούκια π' τάχ'ν μπηγγμένα στοὺν τοίχου ἢ ἀπὸ τοῖς κέλια. Ἄμια στραγγίς' καλά, τοῦ θάξ'ν, τοῦ κόθ'ν φέτις, τ' ἀλατίξ'ν καὶ τοῦ θάξ'ν οἱ ταλλάρια. Καμμιά φουρά φκιάν'ν καὶ τυρὶ ἀσθκίσιου (σὲ τουλούμια).

* Ἄλλα γαλακτοκομικὰ προϊόντα

Ἡ Κ'λιάστρα (κουλιάστρα): τὸ πρῶτο ἀπὸ τὴ γέννα γάλα ποὺ πήζει ὅταν θράσει.

Τοῦ θραστογάλου: γιά ἄμεση κατανάλωση.

Ἡ διαγούρτ': (τὸ γιαούρτι). Τυρὶ - Μ'ζήθρα - Βούτρου - Ε'νόγαλου. Τοῦ καλουκαίρ π'λῶν κι ἄρκετὸ γάλα στὶς νοικοκυρὲς γιά νὰ φτιάσ'ν τραχνὰ γιά τὸ χ'μῶνα.

Σκευή γιά τὸ γάλα καὶ τὰ παράγωγά του

Καρδάρια (καρδάρια ἢ καρδάρις) γιά τ' ἄρμεγμα. — Τενεκέδες γιά τὴ μεταφορά του — Καζάνια γιά τοῦ πήξ'μου τ' τυριοῦ — Τσαντίλλις γιά τοῦ στράγγ'σματος — Ταλλάρια γιά τ' ἀλάτ'ζισμα ἢ ἀσχηκιά.

Ὄνόματα προβάτων

Ἡ θάκρα: ἔλη ἢ μουσούδα τῆς μαύρης.

Ἡ κάλεσηια: μουτζούρες στὰ μάγουλα ἢ δυὸ σκοῦρες γραμμὲς στὰ μάγουλα.

Ἡ κάτσεν': κόκκινο, ξανθὸ πρόσωπο καὶ πόδια.

Ἡ μπέλλου: ἄσπρο πρόσωπο.

Ἡ Καραμάνκ': Λίγο μαῦρο πρόσωπο καὶ κοντὰ μαλλιά.

Ἡ λάια: ἔλη μαύρη.

Ἡ μπουτσηκα: μισοκόκκινο κι ἄσπρο πρόσωπο.

Ἡ κρούτα: προβατῖνα μὲ κέρατα.

Ἡ τσιούλα: Μὲ πολὺ μικρὰ αὐτιά.

Ὄνόματα γιδιῶν

Ἡ φλώρα: ἔλη ἄσπρη.

Ἡ λιάρα: παρδαλή.

Ἡ γκάμπιν': κόκκινη κεραμιδί.

Ἡ γκέσσα: μαύρη μὲ ἄσπρη ἢ καφέ μουσούδα.

Ἡ κανούτα: γκρι κεραμιδί.

Ἡ γκόρμπια: ἔλη μαύρη.

Ἡ μπουτσηκα: μαύρη μὲ κοκκινωπὸ πρόσωπο.

Ἡ σιούτα: γίδα χωρὶς κέρατα.

Ἡ μπάρτζα: σταχτιά μ' ἄσπρα μπαλώματα.

Ἡ μπάλια: ἄσπρο κομμᾶτι στὸ μέτωπο.

Ἡ κουρελλού: δυὸ κρεατάκια κρεμασμένα στὸ λαιμὸ.

Ὄνόματα σκύλων

Γχεσούλ'ς: μαυριδερὸ χρῶμα μὲ γραμμὲς στὸ πρόσωπο.

Κάλισχιους: Μουτζούρα στὰ μάγουλα.

Μπέλλους: ἄσπρο πρόσωπο.

Μπαλίνας: ἀσπριδερεὸς στὸ στήθος.

Ζαρακαλής: μὲ ἀραιὸ τρίχωμα.

Πατούνας: μαῦρα πόδια.

Μούργκους: ὑποκαστανός.

Νταβέλ'ς: ἄσπρα πόδια.

Ἄχαμνὸ σηκλί: ἄγριο σκυλί.

Κρυφὸσηκλου: δαγκώνει κρυφά.

γ) ΥΦΑΝΤΙΚΗ

Σε πάρα πολλά σπίτια τῶν Κατσανοχωριῶν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ὑφαντικὴ καὶ πρὸ πάντων στὰ σπίτια ποὺ ἔχουν κορίτσια καὶ κάνουν τὴν προίκα τους. Ἡ ὑφαντικὴ διδάσκεται ἀπὸ μάννα σὲ κόρη μὲ σπάνια μεσολάβησι εἰδικευμένης δασκάλας. Τὰ παλιότερα χρόνια, μέχρι τὸ 1913, λειτουργοῦσε στὸ Ἑλληνικὸ (πρῶην Λοζέτες) ὑφαντικὴ Σχολή, στὴν ὁποία φοίτησαν ἀρκετὲς ἀπὸ τὶς παλιὲς ὑφάντρες τῶν χωριῶν μας. Δυστυχῶς, τὸ 1912, τὴ Σχολὴ ἔκαψαν οἱ Τούρκοι καὶ ἀπὸ τότε δὲν ξανάγινε πιά.

Π ρ ῶ τ ε ς ὕ λ ε ς: Γιὰ τὴν ὑφαντικὴ τῆς Κατσάνικης οἰκογένειας πρώτη καὶ μοναδικὴ ὕλη εἶναι τὰ μαλλιά τοῦ προβάτου (πρόβια) καὶ σπάνια τὰ τραγόμαλλα (κατσικίσια). Παλιότερα τὰ τραγόμαλλα τὰ δούλευαν ἀρκετά, γιατί ἀπ' αὐτὰ ἔφτιαναν τὰ καπιά γιὰ τοὺς τσοπάνηδες.

Τὸ μαλλί (πρόβειο ἢ τράγιο) πλένεται, γρένεται (ξαίνεται), λαναρίζεται μὲ τὰ λανάρια, γίνεται τ' λούπις, γνέθεται (μὲ τὴ ρόκα, τ' ἀδράχτ' καὶ τοῦ σφουντήλ) σὲ στ'μόν' καὶ σ' ὑφάδ'. Ἐπειτα τὰ διασιδῶν' καὶ τὰ θάφ'ν. Βαμμένα, τὰ θάζ'ν σ'ν ἀνέμ' καὶ τὰ μαζῶν'ν γκ'θάρια. Ἰστίρα τοῦ στ'μόν' τοῦ φκιάν' βλάρ καὶ τοῦ πιράν στοῦν ἀργαλειό. Τὸ ἐτοίμασμα γιὰ τὸν ἀργαλειό τοῦ λέμι ρίξιμου: Ρίξιμαν τοῦ βλάρ'. Τὸ πέρασμα στοῦν ἀργαλειό καὶ ἡ ἐναρξὴ τῆς ὑφανσης ἔχει μιά σειρά ἀπὸ ἐργασίες ποὺ εἶναι οἱ ἐξῆς, ὅπως μοῦ τὶς διηγεῖται παλιὰ Κατσάνα ὑφάντρα: «Τοῦ βλάρ' τοῦ μαζεύουμι στ' ἀ ν τ ῖ, ποῦνι ἓνα ξύλου π' πιάν' ὄλου τοῦν πλάτου τ' ἀργαλειοῦ. Ἐνα ἀντὶ ἔχουμι π' μαζεύουμι τοῦ ἀψφαντου τοῦ βλάρ' καὶ ἄλλου ἓνα σ'ν ἄλλ'ν ἄκρ' τ' ἀργαλειοῦ π' μαζῶν' τοῦ ὑφασμένου. Ἄμα τοῦ μαζέφουμι' ἰκει, πιάνουμι' ὄλις τ'ς ἄκρις ἀποῦ τὰ γνέματα, ἀποῦ τοῦ στ'μόν' καὶ τ'ς πιράμι στὰ μ'τάρια. Μ'τάρια ξέρ'ς εἶν' αὐτὰ ποῦνι φκιασιμένα ἀποῦ χουντρὸ σπάγγου καὶ κρέμ'ντι ἀποῦ τοῦ ἀργαλειό μὲ καρέλια (τροχαλίες). Ἰστίρα ἀπ' τὰ μ'τάρια, τὰ πιράμι στοῦ χτέν' ἢ ξυλόχτινου π' τοῦ λέν' ἄλλοῦ καὶ τὰ δένουμι στ' ἄλλου τ' ἀντὶ, ἔτ'μα γιὰ ὑφασμα. Γιὰ νὰ ὑφάνουμι, ὅπουξ ξέρ'ς ἢ γιὰφιντιά σ', μᾶς χρειάζιτι ἢ σ α ῖ τ α τ' ἀργαλειοῦ καὶ μέσα σ' τ' σαῖτα θάνουμι ἓνα μασούρ, πῶχ' μαζιμένου τοῦ ὑφάδ'. Μασούρια φκιάνουμι πουλλά μὲ τοῦ τσιχρίκ'. Στοῦν ἀργαλειό ὑφαίνουμι σικέτα, δίμ'τα ἢ μονὰ ἢ δίχρομα, κιλιμουτά, φλουκουτά, κιντστά, κάππις καὶ σαμαρουσκουτία».

Ἐτσι παράγονται στοῦν ἀργαλειό: βελέτζες σικέτες, φλουκουτές ἢ φλουκιαστές, συγκούνια, κιλίμια, μαντανίς, δίχρομα χιράμια καὶ ἄλλα πουλλά...

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΓΑΛΕΙΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΦΑΝΤΡΑ

- I.— Σάν δὲν ἦ — Δημητρούλα μου μωρή, μωρή
 σάν δὲν ἦξερεις νὰ ὑφάνεις
 σάν δὲν ἦξερεις νὰ ὑφάνεις, τὰ μασούρια τί τὰ κάνεις;
 Τὰ μασού, Δημητρούλα μου μωρή, μωρή,
 τὰ μασούρια τ' ἀσημένια
 τὰ μασούρια τ' ἀσημένια, τὰ κλωνιά τὰ μεταξένια
 Πάρε με, Δημητρούλα μου μωρή, μωρή,
 πάρε με στοῦν ἀργαλειό σου
 πάρε με στοῦν ἀργαλειό σου νὰ σὲ μάθω ἐγὼ νὰ ὑφαίνεις
 νὰ σὲ μά, Δημητρούλα μου μωρή, μωρή,
 νὰ σὲ μάθω γὼ κεντήδια
 νὰ σὲ μάθω γὼ κεντήδια καὶ λογιῆς λογιῶν παιγνίδια.

- II.— Τοῦ παπα-Γιώργη γι' ἀνηψιά, τοῦ Ρήγα ἢ θυγατέρα
 πῶχ' ἀσημένιον ἀργαλειὸ καὶ κρουσταλλένιο χτένι
 ὑφαίνει τὰ ψιλὰ πανιά τὰ ὄμορφα μαντήλια
 κι ἀπὸ τὸν κρότο τ' ἀργαλειοῦ κι ἀπ' τὸν ἀχὸ τῆς κόρης
 ὁ ἥλιος σκανταλίστηκε δὲ μπορ' νὰ βασιλέψει
 νὰ βασιλέψει δὲ μπορεῖ καὶ ν' ἀνατείλει ὄχι
 τὸν καρτερεῖ ἢ μαννούλα του μὲ τὴν τάβλα στρωμένη
 ἦλιε μου τί πολυάργγες ὅσο νὰ βασιλέψεις;
 — Μάννα δὲν εἶδες τ' εἶδα γὼ σ' ἀργυροπαραθύρι
 μάννα σὰν ἥλιος ἔφεγγε τοῦ Ρήγα ἢ θυγατέρα
 — Ἴδὲς ἦλιε μ' κι ἀν σ' ἄρесе θάλε προξενητάδες
 θάλε τὸν Ἅγιο Θόδωρο, τὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο
 καὶ τὸν Ἀγιώργη τὸ γοργὸ γοργὰ νὰ πάει καὶ νᾶρθει.
- III.— Τὸ κέντισμα εἶναι γλέντισμα
 κι ἢ σαρμανίτσα κι ἀργαλειὸς
 εἶναι σκλαβιά μεγάλη.

ΚΩΝ. ΚΙΤΣΟΥ

Γεν. Δ)ντου Παιδαγ. Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Ι. ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ τότε ποὺ ἐμφανίστηκε στὴ γῆ καὶ μέχρι σήμερα, παρουσιάζει, ὡς κύριο χαρακτηριστικὸ του, τὴ φροντίδα νὰ διασωῶζει τὴ βιολογικὴ του ὄντοτητα (συντήρηση τοῦ αἰτόμου του μὲ τροφή, ἐνδυμασία καὶ κατοικία καὶ διακίνηση τοῦ ἀνθρώπινου γένους του μὲ τὸν γάμο του), νὰ διασφαλίζει τὴν κοινωνικὴ του ὑπόσταση (διατήρηση τῆς κοινωνικῆς του ὁμάδας μὲ γλώσσα, ὄργανα καὶ θεσμούς) καὶ νὰ καλλιεργεῖ καὶ ἐκφράζει τὴ βαθύτερη πνευματικὴ του οὐσία (τάσεις του γιὰ τὴν ἀλήθεια, τὴν ἀρετὴ, τὸ ὠραῖο, τὸ φιλόπλοιο καὶ τὸ θεῖο). Μὲ τὴ φροντίδα του αὐτῆ, ὀλοκληρώνεται ὁ ἀνθρώπινος προορισμὸς του.

Στὴν προσπάθειά του νὰ πραγματοποιήσει τὸν προορισμὸ του αὐτὸν ὁ ἄνθρωπος, ὑπόκειται, κατὰ τὸν R. HUBERT, στὸν βασικὸ νόμο νὰ γίνεται ὅτι εἶναι στὸ βάθος ὁ ἑαυτὸς του μὲ μέσον τὴν ἐπικοινωνία του μὲ τοὺς ἄλλους, νὰ αἰσθάνεται σύγχρονα τὴν ὑποχρέωση νὰ διακριθεῖ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ φθάνει στὸ σημεῖο νὰ ἐνώνεται μὲ τοὺς ἄλλους σὲ μιὰ ἐλεύθερη ἀλληλεγγύη¹.

Σ' αὐτῇ τῇ διαλεκτικῇ σχέσει μεταξὺ τοῦ αἰτόμου καὶ τοῦ ἄλλου, διαφαίνονται οἱ πνευματικὲς ἀρχές, ποὺ τὴν στηρίζουν καὶ τὴν καταξιώνουν: ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τοῦ αἰτόμου, ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος μεταξὺ αἰτόμου καὶ ἄλλου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀδελφότητος μεταξὺ ὄλων τῶν ἀνθρώπων.

Μὲ αὐτὲς τὲς ἀρχές, τὰ ἄτομα ἐπιθυμοῦν νὰ ὀργανωθοῦν σὲ κοινωνίες. Ἔτσι, ἐνωμένοι οἱ ἄνθρωποι στὴ στενὴ ἢ εὐρύτερη κοινωνία τους καὶ μοχθώντας ἀτομικὰ καὶ συλλογικὰ, διαμορφώνουν τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς: α) ἓνα σύστημα ἐννοιῶν καὶ ἤχων, τὴ γλώσσα, β) μιὰ τεχνικὴ χειρισμοῦ τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων, τὰ ὄργανα καὶ τοὺς τρόπους τῶν πράξεων καὶ γ) μιὰ τεχνικὴ ρυθμίσεως τῶν μεταξὺ τους σχέσεων, τοὺς θεσμούς.

Ἄν ἐξετάσομε βαθύτερα αὐτὰ τὰ τρία χαρακτηριστικὰ τῆς κοινωνίας, διαπιστώνομε ὅτι ἀποτελοῦν συλλογικὲς παραστάσεις. Ἡ γλώσσα, ὡς γνωστόν, εἶναι περισσότερο ἓνα σύστημα ἐννοιῶν, δηλαδὴ νοερῶν παραστάσεων μὲ βάθος καὶ πλάτος, καὶ λιγότερο ἓνα σύνολο ἤχων. Ἡ τεχνικὴ χειρισμοῦ τῶν ὑλικῶν ἀντικειμένων εἶναι μιὰ συμπυκνωμένη πείρα, ποὺ μεταβάλλεται ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, γιὰ ὅλες τὲς αἰτιώδεις σχέσεις στὰ ὑλικά πράγματα καὶ γιὰ ὅλα τὰ εἶδη τῆς χειροτεχνικῆς πρακτικῆς (τρόποι παρασκευῆς τροφίμων, ἐνδυμασίας, ὡς καὶ οἰκίας καὶ ἐργασίας κατὰ κοινωνικὲς ὁμάδες), καὶ ἡ ὁποία ἰσχύει, κάθε φορὰ, συμπληρωμένη καὶ βελτιωμένη. Ἡ πείρα αὐτὴ διατηρεῖται κυρίως στὴ μνήμη τῶν αἰτόμων μὲ τὴ μορφή παραστάσεων, οἱ ὁποῖες ἀνακαλοῦνται στὴν ὥρα ἐκτελέσεως τῶν διαφόρων εἰδῶν τῆς χειροτεχνικῆς πρακτικῆς. Οἱ θεομοί, τέλος, ὡς κανόνες σχέσεων τῶν αἰτόμων, διατηροῦνται στὴ μνήμη τους ὡς παραστάσεις μὲ διάφορους συμβολισμοὺς καὶ φανταστικὰ στοιχεῖα καὶ ἀνακαλοῦνται στὴν ὥρα πραγματοποίη-

1. R. HUBERT, μεταφ. Κ. Κίτσου - Β. Σουλάτου, Γεν. Παιδαγωγολογία, σελ. 317, 129, 135 - Ἀθήνα, ἔκδ. Β', Κένταυρος, 1971.

σεως τῶν σχέσεων καὶ τῶν συναλλαγῶν μέσα στὴν κοινωνικὴ ομάδα. Ἔτσι, ἡ κοινωνία ἀποτελεῖ, κατ' ἀρχήν, ἓνα σύστημα συλλογικῶν παραστάσεων. Οἱ παραστάσεις, ὅμως, εἶναι πνευματικὰ στοιχεῖα καί, κατὰ συνέπεια, ἡ κοινωνικὴ ζωὴ εἶναι μιὰ ἄμειση ἐκδήλωση πνευματικότητας. Γι' αὐτό, ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ἐξελισσόμενο ἄτομο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βιολογικὸ ὄν, ποὺ ἐγκλείει μέσα του, ἐγκλείει καὶ ἓνα σύστημα συλλογικῶν παραστάσεων, δηλαδὴ τὸ κοινωνικὸ ὄν, τὸ ὁποῖο, καθὼς ἀποτελεῖ μιὰ πνευματικότητα, ὅπως εἴπαμε, μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ γέφυρα, μὲ τὴν ὁποία τὸ ἄτομο θὰ περνάει ἀπὸ τὴ βιολογικὴ κατάσταση στὴν κατάσταση τῆς καθαρῆς συνειδήσεως.

Ἡ ἀγωγή, καθὼς ἐπιδιώκει νὰ θέει σὲ λειτουργία καὶ καρποφορία τὴν καθαρὴ συνείδηση καὶ καθὼς ὀδηγεῖ τὸ ἄτομο στὴν πνευματικότητα, στὴ βίωση τῆς πνευματικῆς του οὐσίας, μπορεῖ, μὲ κάθε βεβαιότητα ἐπιτυχίας, νὰ ὑπολογίζει τὴ βιολογικὴ κατάσταση τῶν παιδιῶν, νὰ προχωρεῖ στὴν πνευματικότητα τοῦ συστήματος τῶν συλλογικῶν παραστάσεων καὶ νὰ κατευθύνεται πρὸς τὴν πνευματικότητα τῆς καθαρῆς συνειδήσεως. Πρέπει δηλαδὴ νὰ στηριχθεῖ ὄχι μόνον στὸ βιολογικὸ ἀλλὰ καὶ στὸ κοινωνικὸ ὄν (συλλογικὲς παραστάσεις), γιὰ νὰ ἐκκολάψει τὸ πνευματικὸ ὄν. Μὲ τὴν ἀγωγή, λοιπόν, θ' ἀποκαλυφθεῖ, κατ' ἀρχήν, τὸ νεαρὸ ὄν τὸ συμβολικὸ (παραστατικὸ) ἐκεῖνο περιεχόμενο ζωῆς, μὲ τὴν κατοχὴ καὶ τὸν χειρισμὸ τοῦ ὁποῦ θ' ἀποβεῖ τὸ ὄν αὐτὸ ὀλοκληρωμένο μέλος τοῦ στενότερου ἢ εὐρύτερου κοινωνικοῦ συνόλου.

Τὸ σύστημα τῶν συλλογικῶν παραστάσεων, ποὺ μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ ὡς ἡ κοινωνικότητα τοῦ ἀτόμου, συγκροτεῖται κατὰ στρώματα. Τὰ στρώματα αὐτὰ εἶναι: α) τὸ στρώμα τῶν συλλογικῶν παραστάσεων ἀπὸ τὸν παρόντα χώρο καὶ χρόνο τοῦ ἀτόμου (τὸ στενότερο, συγκεκριμένο, τωρινὸ περιβάλλον του), β) τὸ στρώμα δηλαδὴ τῆς συγκεκριμένης κοινωνικότητας, γ) τὸ στρώμα τῶν συλλογικῶν παραστάσεων ἀπὸ τὸν παρελθόντα χρόνο καὶ τὸν μὴ θεατὸν χώρο (τὸ εὐρύτερο ἔθνικὸ περιβάλλον καὶ τὰ ἱστορικὰ δεδομένα τῆς χώρας του), δ) τὸ στρώμα δηλαδὴ τῆς ἀφηρημένης κοινωνικότητας, καὶ ε) τὸ στρώμα τῶν συλλογικῶν παραστάσεων ἀπὸ τὸν παγκόσμιον χώρο καὶ τὸν αἰώνιον χρόνο (τὰ δεδομένα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους διὰ μέσου τῶν αἰώνων σ' ὅλη τὴ γῆ), τὸ στρώμα δηλαδὴ τῆς πνευματικῆς κοινωνικότητας, τῆς κοινωνίας τῶν συνειδήσεων. Μεταξὺ αὐτῶν τῶν πεδίων τῆς συγκεκριμένης, τῆς ἀφηρημένης καὶ τῆς πνευματικῆς κοινωνικότητας, δὲν ὑπάρχει διακοπὴ ἀπὸ ἔλλειψη συνεχείας, γιὰτὶ κάθε ἓνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι κλεισμένο στὸ προηγούμενο καὶ περιέχει κάτι ἀπὸ τὸ ἐπόμενο. Τὸ νεαρὸ ἄτομο ὑψώνεται διαδοχικὰ στὰ πεδία αὐτὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐξελιξέως του.

Τὸ σχολεῖο, μὲ τὴ συστηματικὴ ἀγωγή, ἀποκαλύπτει μεθοδικὰ τὸ παιδί, μὲ τὰ διάφορα μαθήματα, πῶς τρεῖς κατηγορίες τῶν συλλογικῶν παραστάσεων τῆς κοινωνικότητας (τὴ γλώσσα τὰ ὄργανα καὶ τρόπους πράξεων καὶ τοὺς θεομύθους). Οἱ συλλογικὲς παραστάσεις, ποὺ ἀναφέρονται εἰδικὰ στοὺς θεομύθους, κατακτῶνται ἀπὸ τὰ παιδιά μὲ τὸ μάθημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς.

Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω, τὸ μάθημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ μεθοδικὴ ἐκείνη ἐνέργεια κατὰ τὴν ὁποία βοηθεῖται τὸ παιδί νὰ κατακτήσει καὶ νὰ χειριστεῖ τὶς συλλογικὲς παραστάσεις τῆς κοινωνίας, ποὺ ἀναφέρονται στὴν τεχνικὴ ρυθμίσεως τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀτόμων, δηλαδὴ στοὺς θεομύθους τῆς τοπικῆς, τῆς ἔθνικῆς καὶ τῆς αἰώνιας καὶ τῆς οἰκουμενικῆς κοινωνίας.

Στὸ μάθημα αὐτὸ περιλαμβάνονται: α) ἡ διερεύνηση τῶν θεομῶν, ποὺ ἔχουν ὀργανωθεῖ καὶ υἰοθετηθεῖ μὲ τὴ συγκεκριμένη ἔκφρασή τους (οἰκο-

γένεια, κοινότητα, κράτος, ένωση κρατῶν, ἥθη, ἔθιμα, νόμοι, ὀργανωμένες οἰκονομικές, πολιτικές καὶ πνευματικές δραστηριότητες, ἐπιμεταλλαγές ἀγαθῶν καὶ ἰδεῶν), β) ἡ διείσδυση στὶς βασικὲς πνευματικὲς ἀρχές (ἐλευθερία, ἰσότητα, ἀδελφότητα), ποὺ ὑπηρετεῖ κάθε θεομὸς καὶ γ) ὁ χειρισμὸς, ὅσο εἶναι δυνατόν, προσδευτικά, τῶν θεομῶν αὐτῶν ἀπὸ τοὺς μαθητὲς σὲ ἀπλούστερες μορφές ὀργανωμένου κοινωνικοῦ βίου.

Στὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῶν περισσοτέρων χωρῶν, τὸ μάθημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς διεξάγεται συνήθως ὡς ἑξῆς²:

α) Στὶς μικρὲς καὶ μεσαῖες τάξεις: αα) ἐπισημαίνεται, εὐκαιριακά, ἡ ὑπαρξη τῶν θεομῶν στὴ στενότερη κοινωνία τῆς διαμονῆς τοῦ παιδιοῦ μὲ τὴ μελέτη σχετικῶν θεμάτων τῆς ἐνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας (Α' + Β' τάξεις) καὶ μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἄλλων μαθημάτων (Γ' + Δ' τάξεις: ἱστορία, γεωγραφία, ἀνάγνωση), αβ) ὀργανώνονται εὐκαιρίες παρακολούθησως τῆς ἐφαρμογῆς τῶν θεομῶν αὐτῶν ἀπὸ τοὺς πολίτες καὶ τὸ κράτος, στὴ στενότερη καὶ εὐρύτερη κοινωνία, μὲ ἐπισκέψεις τῶν παιδιῶν σὲ δημόσιες Ὑπηρεσίες καὶ Ἰδρύματα, μὲ σχετικὲς φωτογραφίες καὶ εἰκόνες καὶ μὲ σχετικὰ ἐλεύθερα ἀναγνώσματα καὶ αγ) ὑποκινοῦνται τὰ παιδιά νὰ χειρίζονται ἀπλοὺς κοινωνικοὺς θεομοὺς στὴ σχολικὴ τους κοινότητα, θεομοὺς ποὺ ὀρίζονται ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παιδιά μὲ τὴ συνεργασία τοῦ δασκάλου (ὀργάνωση ἀπὸ τὰ παιδιά συμβολίου τάξεως καὶ ὀμάδων δραστηριοτήτων σχολικῆς ζωῆς μὲ ὑποτυπώδη νομοθετικὴ, ἐκτελεστικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία, μὲ τὴν ἐπιποτεία πάντοτε τοῦ δασκάλου).

β) Στὶς ἀνώτερες τάξεις: βα) τὸ μάθημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς διδάσκεται ὡς ἰδιαίτερο μάθημα, μὲ εἰδικὴ ὥρα στὸ πρόγραμμα, μὲ θεωρητικὴ ὕλη γιὰ τοὺς θεομοὺς, μὲ συζητήσεις καὶ μὲ σχετικὰ ἐπιποτικά μέσα, ββ) πραγματοποιοῦνται ἐπισκέψεις - ἐνημερώσεις σὲ Ὑπηρεσίες, Ὀργανισμοὺς καὶ Ἰδρύματα, βγ) ὀργανώνονται οἱ μαθητὲς σὲ αὐτοδιοίκητη σχολικὴ κοινότητα μὲ τὴν κατεύθυνση τοῦ δασκάλου (συμβούλιο τάξεως, ὀμάδες δραστηριοτήτων κ.λ.π.) καὶ βδ) ἐφαρμόζονται στὴ διδασκαλία τῶν ἄλλων μαθημάτων, τόσο κατὰ τὴν ἔρευνα τοῦ νέου, ὅσο καὶ κατὰ τὴν ἄσκηση καὶ τὴν ἐμπέδωση, ὁ ἐλεύθερος διάλογος καὶ οἱ καθ' ὀμάδες ἐργασίες τῶν μαθητῶν.

II. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

Ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἀγωγή ἦταν, σὲ ὀρισμένες ἐποχές, ἰδεῶδες ἀγωγή (πολιτικακὸ ἰδεῶδες: Σπάρτη, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, Ρώμη, Ἐλβετίος, Φίχτε, Κρίκ, Ντυρκέμ). Κατὰ καιροὺς, ἐπίσης, διατυπώθηκαν ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴ σημασία τοῦ μαθήματος μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἐπιδιώκεται μ' αὐτὸ ἡ θεοποίηση τοῦ κράτους καὶ ἐπέρχεται, ἔτσι, ἡ παραγνώριση ἄλλων ἀξιῶν τῆς ζωῆς (ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, ἀξίες οἰκογενειακῆς ζωῆς κλπ.) καὶ ἡ πολιτικοποίηση τοῦ περιεχομένου τῆς μορφώσεως.

Στὰ τελευταῖα χρόνια, οἱ παιδαγωγοὶ προσδιορίζουν ὡς περιεχόμενο τοῦ μαθήματος αὐτοῦ τοὺς θεομοὺς ὄχι μόνον τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν ὀμάδων ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Βρίσκουν ὅτι οἱ θεομοὶ αὐτοὶ πηγάζουν ἀπὸ βαθύτερους πύθους τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας, τὸν πόθο τῆς ἰσότητος στὰ δικαιώματα καὶ στὰ καθήκοντα καὶ τὸν πόθο τῆς ἀδελφότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Σχετικὰ, πιστεύεται ὅτι «τὸ σχολεῖο ὀφείλει νὰ συμβάλλει, μὲ τὴν μόρφωση τοῦ ἐξελισσόμενου ἀνθρώπου, στὸν ἐξανθρωπισμὸ τοῦ κράτους ἀντὶ νὰ κρατικοποιεῖ τὸν ἀνθρωπο». Γι' αὐ-

2. Γ. Ζομπανάκη, Ἀγωγή τοῦ πολίτου, Ἀθήνα.

τό, στις προηγμένες χώρες, διδάσκεται, επί δεκαετίες πλέον, στα σχολεία, το μάθημα αυτό.

Στη χώρα μας, από το έτος 1949, άρχισαν αξιόλογες προσπάθειες για την εισαγωγή του μαθήματος στα Γυμνάσια και στις ανώτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Από το έτος, όμως, 1957, το μάθημα αυτό διδάσκεται συστηματικά πλέον στα σχολεία μας και τείνει να λάβει τον χαρακτήρα όχι μόνον πολιτικής αλλά και κοινωνικής άγωγής³.

III. ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ⁴

1. Το μάθημα της κοινωνικής και πολιτικής άγωγής βοηθεί τους μαθητές του δημοτικού σχολείου, με τη διδασκαλία του συστήματος των συλλογικών παραστάσεων για την τεχνική ανάπτυξεως άρμονικών και διαρκών σχέσεων μεταξύ των ατόμων, να κατανοήσουν το κοινωνικό όν, που φέρουν μέσα τους. Έτσι, συνειδητοποιούν ότι στο βιολογικό όν της όντότητός των προστίθεται προσδευτικά, από τη γέννησή τους και μετέπειτα, και ένα άλλο όν, το κοινωνικό, το οποίο πρέπει και να άνεχθούν και να αξιοποιήσουν με το να γίνονται αύριο καλοί πολίτες και δημιουργικά μέλη της κοινότητας.

2. Το μάθημα συμβάλλει, επίσης, ν' αντιληφθούν τα παιδιά ότι οι συλλογικές παραστάσεις, οι θεομοί, είναι εκφράσεις βαθυτέρων, πνευματικών, πόθων (έλευθερία, ίσότητα στα δικαιώματα και τα καθήκοντα, αδελφότητα) και ότι ο χειρισμός αυτών των θεομών θα τα αναδείξει όχι μόνον σε καλούς πολίτες, αλλά και σε χρηστούς ανθρώπους⁵. Έτσι, θ' αντιληφθούν ότι το κοινωνικό όν που οικοδομούν μέσα τους, προετοιμάζει το έδαφος, για να έκκολαφθεί και ένα άλλο όν, το πνευματικό, με τις ήθικες άξεις. Θα καταλάβουν ότι, στην κοινωνία με τους θεομούς της (οικογένεια, κοινότητα, σχολείο, κράτος, ένώσεις κρατών, ιδρύματα, οργανισμοί, ήθη, έθιμα, νόμοι), το άτομο βρίσκει τη δυνατότητα να τροφοδοτείται με πνευματικές άξεις και να δημιουργεί τέτοιες (θεωρητικές, ήθικες, καλαιοθητικές, φιλότιτος και θρησκευτικές).

Θα συναισθανθούν, ειδικότερα, ότι οι άνθρωποι, από όλες τις κοινωνικές ομάδες και σε όλες τις εποχές, θεωρούν ως προσωπικότητα το άτομο εκείνο, που έπιζητεί την τιμή ανάμεσα στους όμοίους του και αποφεύγει την ταπείνωση. Προτιμάει τη συνειδητή πειθαρχία και δέν δέχεται την υποδούλωση. Θυσιάζεται μαζί με τους άλλους για την έλευθερία, για να μη υποκύψει στην τυραννία. Άσκει τα καθήκοντά του όχι με φόβο και ύπολογισμούς αλλά ως χρέος της συνειδήσεως. Διεκδικεί τα δικαιώματα των άλλων. Αισθάνεται ευθύνη για τα κοινά και δραστηριοποιεί τον ρόλο του και τις δυνατόεις του. Σέβεται την αξιοπρέπεια κάθε έλεύθερου προσώπου όποιασδήποτε καταγωγής και πίστεως και αποστρέφεται δόγματα φυλετικά και άλλων διακρίσεων. Θεωρεί τους ανθρώπους ίσους έναντι των δικαιωμάτων και καθηκόντων και αδελφούς μεταξύ τους. Με όλες τις παραπάνω θέσεις, οι μαθητές θ' άνυψώνονται προσδευτικά στο πεδίο της πνευματικότητας και θα σχηματίζουν, σιγά-σιγά, τις πεποιθήσεις των για μια ζωή άντάξια προς το όνομα του πνευματικού ανθρώπου.

3. Σε χώρες, στις όποιες ο λαός των υποφέρει από το έλάττωμα του ατομισμού, της φιλαρχίας και της κενοδοξίας, το μάθημα της κοινωνικής και πολιτικής άγωγής είναι ένα έξαιρετο μέσον για τον περιορισμό του έλαττώματος αυτού στις έπερχόμενες γενεές.

3. Α. Τσίριμπα, Ειδική Διδακτική, 1969, σελ. 251—252, Ν. Ράπτη, Άθήνα 1980.

4. α) R. HUBERT, ένθ' άνωτ. σελ. 453—454, β) Γ. Ζομπανάζη, Πολιτική Άγωγή στη Μεγ. Παιδαγ. Έγκυκλοπαίδεια, τ. 4ος, σελ. 546—548.

4. Σὲ ἐποχὴ συχνῶν διακινήσεων τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τόπου σὲ τόπου γιὰ ἐπαγγελματικούς, ἐκπαιδευτικούς καὶ ψυχαγωγικούς σκοποὺς καὶ ἀναπτύξεως κατὰ συνέπεια, εὐκαιρῶν ἀλλαγῆς κοινωνικῶν περιβαλλόντων, τὸ μάθημα αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀπαραίτητο. Διδάσκει ὅτὰ ἐξελισσόμενα ἄτομα, πού προορίζονται γιὰ τέτοιες διακινήσεις καὶ ἀλλαγές, τοὺς θεσμοὺς τῆς οἰκουμένης κοινωνίας, καὶ τὰ ὀπλίζει μὲ τέτοια ψυχικὴ δύναμη, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ προσαρμόζονται εὐκόλα καὶ νὰ διασώζουν τὴν ἀξιοπρέπειά τους καὶ ἀκέραιη τὴν πνευματικὴ τους προσωπικότητα.

5. Τὸ μάθημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς συστηματοποιεῖ τίς γνώσεις, πού διδάσκονται μὲ τὰ ἄλλα μαθήματα γιὰ τὴν κοινωνία καὶ τὴν πολιτεία (γεωγραφία, ἱστορία, ἀνάγνωση). Βοηθεῖ, ἐπίσης, στὴν ἀξιοποίηση τῶν μαθημάτων αὐτῶν, καθὼς ἐντάσσει τὰ ἀντικείμενά τους στὴν ὀργανωμένη καὶ ἀναπόφευκτη κοινωνικὴ πραγματικότητα καὶ καθὼς παρωθεῖ τὴ σκέψι τῶν παιδιῶν νὰ συσχετίζουσαν ὅλες τίς σχολικὰς γνώσεις, πού ἀναφέρονται στὸ βιολογικόν, τὸ κοινωνικόν καὶ τὸ πνευματικόν ὄν τοῦ ἀνθρώπου, μὲ ὀρισμένους βασικὰς ἀρχὰς καὶ γενικὰς ἔννοιους τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ προορισμοῦ (ὅπως εἶναι: ἡ ἀμοιβαία ἐπίδραση ὕλης καὶ πνεύματος, ἡ προσαρμοστικότητα, ἡ ἐπικαταλλαγὴ ἀγαθῶν καὶ ἰδεῶν, ἡ βιομέρισμα, ἡ κοινωνιομέρισμα, ἡ ὑπαρξιακὴ μέρισμα, ἡ συνείδηση, ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ ὑπέρβαση ὀριακῶν καταστάσεων, ἡ ἀδελφoσύνη). Ἔτσι, θὰ κατανοήσουσαν ὅτι ὁ ἀνθρώπος, ἔκινώντας ἀπὸ τὸ Ἐγὼ του μὲ βιολογικὰς παρoρησεις, προχωρεῖ στὴ συγκεκριμένη, τὴν ἀφηρημένη καὶ τὴν πνευματικὴ κοινωνικότητα, καὶ ἐπανερχεται, ὄριμος, πλέον, καὶ πάλιν στὸ Ἐγὼ του, ἀλλὰ σὲ ἕνα Ἐγὼ φωτισμένο καὶ ἱκανὸ νὰ χαράσσει ὑπεύθυνα τοὺς δρόμους σὶν ἐπίγειο προορισμὸ του.

IV. ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΟΤΕΡΟΙ ΣΤΟΧΟΙ⁵

Τὸ μάθημα τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ἀγωγῆς ἐπιδιώκει:

1. Νὰ ἐποσημάνει ὅτὰ παιδιά τὴν ὑπαρξὴ θεσμῶν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας, τοὺς ὁποίους καθημερινὰ βλέπουσαν σὲ συγκεκριμένα γεγονότα καὶ μὲ τοὺς ὁποίους ρυθμίζεται συνεχῶς καὶ ἡ δική τους ζωὴ στὴν οἰκογένεια σὲ σχολεῖο καὶ στὴν κοινότητα.

2. Νὰ ὀδηγήσει τοὺς μαθητὰς νὰ κατανοήσουσαν τίς ἀνάγκες καὶ τοὺς πνευματικούς πόθους τῶν ἀνθρώπων, πού ὄθησαν αὐτοὺς στὴ δημιουργία τῶν θεσμῶν μέσα στὶς κοινωνίας (κατοχύρωση τῆς ἐλευθερίας, διασφάλιση τῆς ἰσότητος δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων καὶ ἀνάπτυξη δεσμῶν ἀλληλεγγύης καὶ ἀδελφότητος).

3. Νὰ δώσει, ταυτόχρονα, εὐκαιρίες ὅτὰ παιδιά νὰ ὀργανώσουσαν καὶ νὰ ἐκφράζουσαν παρόμοιους ἀπλοὺς θεσμοὺς στὴ σχολικὴ τους κοινότητα, γιὰ ν' ἀποκτήσουσαν προοδευτικὰ τὴν ἠθικὴ δύναμη νὰ σκέπτονται, νὰ κρίνουσαν καὶ νὰ δροῦσαν ἐλεύθερα, νὰ ἐνεργοῦσαν ὀρθὰ τὴ διεκδίκηση τῶν δικαιωμάτων τους καὶ τὴν ἔσκηση τῶν καθηκόντων τους καὶ ν' ἀναπτύσουσαν ἔμπρακτα δεσμοὺς ἀδελφικῆς ἀγάπης μεταξὺ των.

(Συνεχίζεται)

5. Ὁ Γ. Κερσενστάινερ (Γερμανία, 1854—1932) διακρίνεται: «Στὴν πολιτικὴν ἀγωγὴν πρόκειται ὄχι τόσο γιὰ τὴ θεωρία καὶ τὸν ἀπεριόριστο ἐγκυκλοπαιδικὸν ὄσο γιὰ τὴν προαγωγή τῶν δυνάμεων τῆς σκέψεως καὶ κρίσεως, γιὰ τὴν χαλύβδωση τῆς προσωπικῆς βουλήσεως, γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ συναίσθηματος καὶ τῆς φαντασίας, γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τῆς ψυχῆς νὰ δέχεται τίς ἀνώτερες ἠθικὰς ἀξίες τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ ὀραίου». (Μεγ. Παιδ. Ἐγκυκλοπ., τ. 4ος, σελ. 547).

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΝΕΚΦΡΑΣΤΟ

(δοκίμιο)

Τι τρομερή πάλη, αλήθεια, αυτή η πάλη για την έκφραση του άνεκφραστου. Καί τι να εκφράσει κανείς δίχως μιὰ μαρτυρία έσωτερικότητας, δίχως μιὰ λογική. "Όταν θέλεις να εκφραστείς σωστά πρέπει να ζεις σταθερά. Άλλοιώς εκφράζεις τὸ παράλογο. Είχε δίκιο ὁ Φράντς Κάφκα ὅταν ἔλεγε πὼς δίχως τὴν ὅποια έκφραση δὲν ζοῦσε παρὰ σ' ἓνα ἔδαφος πολὺ εὐθραυστο ἢ καλύτερα ἐντελῶς ἀνύπαρκτο. Καί τὸν ἔκανε νὰ ζεῖ μονάχα ὁ ἀγῶνας του καί ἡ μέριμνά του γιὰ έκφραση. Ἡ λογοτεχνία τὸν ἔκανε νὰ ζεῖ — κι ἡ δημιουργία ἦταν γι' αὐτὸν μιὰ γλυκεῖα καί θεσπέσια ἀνταμιβή.

Κι ὄχι μονάχα ὁ Κάφκα, μὰ ὁ ὅποιος δημιουργὸς συγγραφέας δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τοῦ νὰ ἀγωνίζεται μέσα σ' ἓνα χάος μορφῶν καί σχημάτων ποὺ εἶναι ἀσύμμετρα καί ἀσύνδετα μεταξύ των. Μορφές καί σχήματα καλεῖται νὰ τὰ κάνει συμμετρικά καί νὰ τὰ ἐναρμονίσει, μορφοποιώντας τα σὲ τελευταία ἀνάλυση, σὲ ἐντεχνο λόγο.

Πολλές φορές ὁ συγγραφέας φτάνει σχεδὸν τέλεια ὡς τὴν γλωσσικὴ μορφοποίηση κι ὅμως ἐκεῖνο ποὺ ἤθελε νὰ εκφράσει τοῦ διέφυγε τοῦ ἔμεινε ἀνεκφραστο. Καί τοῦτο γιὰ τὸ καθαρὰ «άνεκφραστο» δὲν ἔχει λέγειν ἔχει σιωπή. Καί ἡ σιωπὴ αὐτὴ εἶναι ἡ ὁμιλία τοῦ ἀπείρου ἐπειδὴ ὁ λόγος εἶναι πεπερασμένος, ἐνῶ ἡ σιωπὴ ἀπειρη. Μ' αὐτὴ τὴν ἀπειρὴ σιωπὴ πρέπει νὰ ἐπικοινωνήσῃ ὁ ποιητὴς — συγγραφέας νὰ τὴν κατανοήσῃ γιὰ νὰ μπορέσῃ σὲ συνέχειες νὰ τὴν εκφράσῃ.

Μὲ τὴν (ἐπι) — κοινωνία αὐτὴ ὁ συγγραφέας πετυχαίνει καί κάτι ἄλλο. Πετυχαίνει μιὰ ἐξοικείωση μὲ ὅ,τι εἶναι ἀγνωστο καί σιωπηλὸ μέσα μας. Βλέπει σκάβοντας ἐνδον νὰ ὑποφώσκει μιὰ Ἰδέα, ποὺ τυράνησε στὸ παρελθὸν καί ἰδιαίτερα στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας, ἀναρίθμητους ἄλλους συγγραφεῖς καί καλλιτέχνες. Αὐτὴ, ἡ ἐνδον Ἰδέα, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν τελευταία ἀνεξερεύνητη χώρα πρὶν ἀπὸ τὸν τάφο καί εἶναι ἡ περιοχὴ τοῦ ἀσύνειδου.

"Όποιος μπορέσῃ νὰ κατέλθῃ σ' αὐτὴν τὴν ἀνεξερεύνητη χώρα κατανοήσῃ πολλὰ γιὰ τὴν μέθοδο έκφρασης τοῦ άνεκφραστου. "Όλα τὰ μυστικά τὰ κλείνει αὐτὴ ἡ μέθοδος πρὸς τὶς σκοτεινές δυνάμεις, αὐτὴ ἡ ἀπόσταση φυσικῶν πνευμάτων, ποὺ ἔχουν φυσικὸ σύνδεσμο μεταξὺ τους, αὐτὲς αἱ ἀμφίβολες περιπτώσεις καί ὅ,τι ἄλλο μπορεῖ ἀκόμα νὰ συμβεῖ, κάτω ἐκεῖ, ποὺ ἔμεις δὲν τὸ γνωρίζουμε. Ἐμεῖς ἐδῶ πάνω, ὅταν γράφουμε Ἱστορίες στὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

Αὐτὴ ἡ μορφή δημιουργίας εἶναι ἡ πιὸ οὐσιαστικὴ. Αὐτὴ μόνο μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τὸν συγγραφέα νὰ εκφράσῃ δυναμικά καί τέλεια τὸ άνεκφραστο. Ὁ Φράντς Κάφκα ἐξομολογεῖται μ' αὐτὰ « Ἴσως νὰ ὑπάρχει καί κάποια ἄλλη μορφή δημιουργίας, ἀλλὰ ἐγὼ δὲν ξέρω ἄλλη παρὰ μόνο αὐτὴ. Τὴ νύχτα ὅταν τὸ ἀγγὸς μου διώχνει τὸν ὕπνο δὲν γνωρίζω παρὰ μόνο αὐτὴ... ».

Ἐπάρχουν ὥστόσο καί συγγραφεῖς ποὺ μεθοδεύουν μ' ἄλλες μορφές τὴ

δημιουργία τους και δὲν βλέπουν τὸ ἀνέκφραστο σὰν ἓνα λειψὸ φεγγάρι ποὺ κρέμεται στὸν ὕπνο τους.

Αὐτοὶ ἀναζητοῦν τὴν ἀλήθεια ἐνσυνείδητα, ἀποφεύγοντας τοὺς αὐτοσχεδιασμούς, τὴν ἀπόλυτη ἐλευθεριότητα καὶ τὴν αὐθαιρεσία στὶς μορφές δημιουργίας τους. Στηρίζονται μὲ βαθιὰ φιλοσοφημένη σκέψη στὰ ἐρείσματα τῆς λογικῆς καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ ἴδιοι καὶ ὀλόκληρος ὁ λαὸς τους καὶ ἡ ἐποχὴ τους ἐκφράζεται καὶ αὐτοπροσδιορίζεται.

Ὁ συγγραφέας λοιπόν, ποὺ ἀνήκει στὴ χορεία τῶν ἀνωτέρω ὅσα αἰσθάνεται καὶ ζεῖ τὰ μυθοποιεῖ, μὲ μιὰ πολύτροπη καὶ πολυδύναμη ἐπέμβαση τῆς σκέψης, δίνοντας πλάτος καὶ βάθος στὸ δημιούργημά του, καθὼς καὶ καθολικότητα.

Ἄλλὰ μέσα στὸ πλῆθος τῶν συγγραφέων ξεχωριστὴ θέση ἔχει ὁ δημιουργὸς — μυθιστοριογράφος εἰδικότερα — ποὺ χρησιμοποιεῖ μικτοὺς τρόπους ἐκφράσεως ἀσυνείδητους καὶ συνειδητούς. Ὁ δημιουργὸς αὐτὸς ζητάει νὰ πεῖ ὅχι αὐτὸ ποὺ ἔχει νὰ πεῖ ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ δὲν ξέρει, πῶς νὰ τὸ πεῖ. Ἄγωνίζεται, λοιπόν μὲ πόνο καὶ κόπο πολὺ νὰ ἐκφράσει τὸ Ἄνέκφραστο ἀνάμεσα, φορές, σ' ἓνα πλῆθος μορφῶν ποὺ πάνω τους περπάτησε ὁ ἄνεμος τῆς παραφροσύνης καὶ μέσα σὲ μιὰ ξένη πλάση, σὲ μιὰ πλάση μὲ ἄγνωστο πρόσωπο. Προσπαθεῖ, ἀκόμα, τὴν πιὸ τέλεια μορφή σ' αὐτὸ ποὺ ἀρχικὰ συνέλαβε χωρὶς νὰ τὸ κατορθώσει νὰ τὸ προσδιορίσει ἀπὸ πρῖν.

Κι ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀπεινῆ καὶ ἀδιάκοπο τραχὺ ἀγῶνα ἐκπορεύονται κάποτε πράγματα, ποὺ ὁ συγγραφέας, ὅταν ἄρχισε νὰ γράφει, μήτε ποὺ τὰ εἶχε φανταστῆ.

Ρεαλιστικοὶ στόχοι, μεταφυσικὲς ἀνησυχίες κάθε λογῆς παίρνουν τὴ θέση τους σ' αὐτὴ τὴν διαδικασίαν, μεταλλαγὲς ἐκφράσεως πορεία ἀπ' τὴν ἐξωτερικὴ στὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ. Πρόκληση, ἀκόμα ἀναμνήσεων καὶ ἑνὸς ὄνειρου τοῦ παρελθόντος — A DREAM OF THE PAST. Ἀπίθανες λοξοδρομήσεις μέσα στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο προέκταση τοῦ ἐγὼ τοῦ συγγραφέα.

Καὶ ἡ ἐσωτερικὴ διάσταση του, ἡ συνείδησή του ἀνοικτὴ πάντα καὶ ἄγρυπνη. Μιὰ συνείδηση ἐκπτυξης πυρῆνων ζωῆς, ποὺ μορφώνονται στοὺς μυχοὺς μιᾶς ἔρριξης ἱστορικῆς παράδοσης. Μιὰ συνείδηση, ποὺ φιλαφεῖ τὸ πρόσωπο τῆς δημιουργίας καὶ προ-χωρεῖ μὲ ἀναρίθμητες ἀντιδράσεις ἀπὸ τὸ γνωστὸ στὸ ἄγνωστο.

Ἡ σκέψη μ' ὄλο τὸ ἀρχέγονο βάθος τῆς μαζί μ' ἓνα συναίσθημα λυγρὸ μεγαλοποιεῖ ἀλλὰ καὶ ἀπογυμνώνει καὶ μαστιγώνει τὴν πραγματικότητα. Περιπέριστες ἀντιθέσεις ὀρθώνονται ἐκεῖ καὶ γίνονται συγκρούσεις σφοδρότατες σπάζοντας πότε πότε τὰ δόντια τῆς ὀδύνης ἀρχίζοντας πάντα ἀπὸ τὸ χρόνο. Καὶ οἱ συγκρούσεις πολλαπλασιάζονται ὄντας τὸ ἔργο παίρνει τὸ ἦθος καὶ τὸ ὕφος τῆς μεγαλοσύνης, καθὼς συμβαίνει στὸ Σαΐκισπην, στὸ Ντιστογιέφσκυ, στὸν Αἰσχύλο... Ὁπου, ὑπάρχει ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Κόλαση, ὁ ἄγγελος καὶ ὁ δαίμονας, ἡ φθορὰ καὶ ἡ ἀφθορσία. Ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὶς τόσο ἀνόμοιες, φοβερές, προαιώνιες ἀντιθέσεις ὑπῆρξε πάντα σκληρὴ καὶ ἀδυσώπητη. Καὶ προ-έκυπτε συχνὰ μιὰ νίκη ἢ μιὰ κάθαρση εἴτε ἀπὸ τὸ ἓνα εἴτε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Ὡστόσο μιὰ νίκη τοῦ φωτὸς ἢ τοῦ σκοταδιοῦ παρουσιάζεται κάθε φορὰ ἀστάθμητη, διαφορετικὴ καὶ ἀπροσδιόριστη. Γιατὶ καὶ τὰ πρόσωπα ποὺ παίρνουν μέρος σ' αὐτὴ τὴ σύγκρουση ὠθοῦν πρὸς τὸ τέλος τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς κακίες τους λίγο ξέρει κανεὶς πιὸ ἀπὸ τὰ δυὸ στοιχεῖα θὰ ἐπικρατήσῃ καὶ

ποιές εἶναι οἱ ἐκβάσεις τῶν μαρτυριῶν αὐτῶν, πού πάρα πολλές φορές τροποποιῶν, ἄρδην, τὸ πνευματικὸ πεπρωμένο τοῦ ἀνθρώπου.

Πέρα ἀπ' ὅλα αὐτά, ὁ δημιουργὸς — συγγραφέας στέκει ψυχραίμος μέσα σὲ τούτη τὴν τρομερὴ δίνη τῆς δημιουργίας του κι ἀτενίζει μπροστὰ του ὀλόφωτο ἢ σκοτεινὸ τὸ πλατὺ ὄραμα τοῦ κόσμου. Τὸ ἀτενίζει μὲ μιὰ ὀλοένα σύγχρονη στάση πρὸς τὴ ζωὴ καὶ τὴ Μοίρα τῆς καθῶς καὶ πρὸς τὸν Ἄνθρωπον ὡς ὀντότητα καθαρὰ πνευματικὴ.

Ἄλλὰ ὁ μεγάλος κίνδυνος τοῦ συγγραφέα εἶναι ἡ κατάπτωση τοῦ λόγου του καὶ ἡ τέλεια πιά ἀδυναμία του νὰ ἐκφράσει τὸ ἀνέκφραστο. Γι' αὐτὸ ἔχει χρέος νὰ περιφρουρήσει ὄχι μόνο τὴν ἀπλὴ γλωσσικὴ ἔκφραση ἀπ' τὴν διαφθορὰ καὶ τὴν πτώση καὶ τὴν ἀναξιότητα ἀλλὰ καὶ τὸ ὕφος-στυλ. Προπαντὸς αὐτὸ πού ποτελεῖ τὴν λεπτὴ αἴσθηση τῶν ἐσωτερικῶν δια-κυμάνσεων καὶ κινήσεως τῆς ψυχῆς. Βέβαια ἡ κίνηση τῆς ψυχῆς ἐξαρτᾶται πάντα ἀπὸ τὴν σκέψη, πού πρέπει πάντα νὰναι παρούσα γιὰ νὰ κινεῖ τὰ νήματα τῆς δημιουργίας ἀνάμεσα στὰ πράγματα καὶ στὸ Σύμπαν.

Ἄν ὅλα τούτα γίνουν ὁ λόγος τοῦ ἀθηντικοῦ συγγραφέα δὲν κινδυνεύει καθόλου νὰ καταστεῖ ἀδιαφώτιστος, καθαρὴ λογοκοπία, μιὰ θνητὴ φλυαρία. Γιατὶ μὲ τὴ φυλακία δὲν κοινωνεῖται τίποτα, δὲν γίνεται εἰσδυση σὲ τίποτα.

Μὲ τὸν καθαρὸ, ἀθηντικὸ λόγο λοιπόν, ἡ ματιὰ τοῦ δημιουργοῦ δὲν σταματᾶ ποτὲ στὴν ὀριζόντια γραμμὴ τὴν ἀνάμεσα στὴ φυσικὴ ἀλήθεια ἀλλὰ περνᾶ στὴ μεταφυσικὴ, τὴν ὀρίζουσα τὴν βεβαιωμένη.

Καὶ ἡ ψυχολογικὴ κατάσταση τοῦ δημιουργοῦ, ποιά εἶναι κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δημιουργίας του. Μιὰ μοναξιά ἀπόλυτη σ' αὐτὴ τὴν προσπάθεια τὸν περιθάλλει μέσα στὴ θέαση τοῦ κόσμου. Καὶ σὰν ἀληθινὸς δημιουργὸς ἀνταμώνει στὶς εὐτυχισμένες στιγμὲς του μὲ τὸ Σύμπαν. Γίνεται ἓνα μ' αὐτό. Ἐναρμονίζεται μὲ τὸ σύνολό του. Καὶ δὲν μένει ἔτσι μόνος ἀλλὰ μὲ τὰ ἄλλα πλάσματα τῆς Φαντασίας του ἀποκαλύπτει στὴν ἀδιαπέραστη Νύχτα τῆς ὀδοιπορίας του τὸν κόσμον τοῦ ἀνέκφραστου πού εἶναι ὁ κόσμος του. Ὅλες οἱ σκιὲς αὐτοῦ τοῦ κόσμου παίρνουν θαυμαστὴ ὑπόσταση. Γίνονται ἀπὸ φανταστικὰ πλάσματα-πρόσωπα. Πορεύονται μέσα στοὺς χώρους τοῦ πλαστούργου μύθου. Κι ἀκολουθοῦν μετὰ πλήθη ἀπὸ ἀπροσδόκητες μεταμορφώσεις μ' ὅλες τὶς τραγικὲς τους μεταπτώσεις φτάνουν νὰ γίνουνε σύμβολα...

Μὰ ὁ περίπατος πρὸς τοὺς χώρους τοῦ Ἄνέκφραστου, εἶναι τόσο γοητευτικός, πού δὲν θέλει κανεὶς νὰ τελειώσει, μήτε ὁ συγγραφέας δημιουργὸς μήτε ἀργότερα καὶ ὁ ἀναγνώστης τοῦ πολυσήμαντου ἔργου του. Μοιάζει σὰν τὴν Ἰθάκη πού κανεὶς δὲν θέλει νὰ τὴν βρεῖ καὶ νὰ τὴν φτάσει στὴ σύντομη ζωὴ... Ζωὴ, πού χωρὶς τὸ χῶρον τοῦ ἀνέκφραστου πού μᾶς ὠθεῖ γιὰ τὴν ἄβρετη Ἰθάκη μας θὰ ἦταν ἀπόλυτα μιὰ ἀληθινὰ τραγικὴ καθαρὰ στυγνὴ, μικρὴ μα-
τ α ἰ ὀ τ η τ α.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ε. ΓΕΩΡΓΑΚΗ

ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΠΟΙΗΣΗ

(δοκίμιο)

Κορυφή είναι τὸ λογικὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ κορυφή τῆς κορυφῆς του εἶναι ἡ συνείδησή του. Εἶναι, δηλαδή, ἡ δύναμη, ἡ ιδιότητα ἐκείνη τοῦ νοῦ ποῦ μᾶς κάνει νὰ ἔχουμε ἐπίγνωση τῆς υπάρξεώς μας καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μας γενικά, νὰ εἴμαστε ἐνήμεροι γιὰ τὸ ποιοὶ εἴμαστε οἱ ἴδιοι καὶ τί μᾶς περιβάλλει. Ὑποκείμενο τῆς γνώσεως ἀποκαλεῖται στή Γνωσιολογία ἡ συνείδηση ποῦ γνωρίζει καὶ ἀντικείμενο τῆς γνώσεως ὅσα γνωρίζονται ἀπὸ αὐτήν.

Χάρη, λοιπόν, στή συνείδησή μας εἶναι γνωστός αὐτός ὁ κόσμος καὶ μέσα στήν ἀκρισία καὶ στή σιωπὴ ποῦ βασιλεύει, ὑπάρχει κι ἓνα ὄν ποῦ λέγεται ἄνθρωπος, ποῦ γνωρίζει, διερωτᾶται καὶ παρακολουθεῖ ὅλες αὐτὲς τὲς «διεργασίες» καὶ τὰ συμβαίνοντα καὶ καταργεῖ τὸ ἀπόρητο τοῦ Θεοῦ! Αὐτὸ εἶναι φοβερὸ καὶ... ἀξιοπρεπὲς γιὰ τὸν ἄνθρωπο, εἴτε εἶναι αὐτὸ προῖον ὕλης εἴτε προῖον πνεύματος.

Ἀπὸ τῆ στιγμῆ ποῦ κάτι τὸ κάνουμε κτῆμα τοῦ νοῦ, ποῦ συγκαταλέγεται στὰ ἀντικείμενα τῆς γνώσεώς μας, τότε λέμε ὅτι τὸ συνειδητοποιήσαμε περισσότερο ἢ λιγότερο.

Αὐτὴ ἡ συνείδηση βέβαια δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη στὸν ἴδιο βαθμὸ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἢ δὲν εἶναι ἀνεπτυγμένη ἀπ' ἀρχῆς τοῦ βίου. Ἄρχει ὁ ἄνθρωπος νὰ καταλάβει τὸν ἑαυτό του, τοὺς γύρω του, τὰ γεγονότα. Καὶ ὄχι ἀδικαιολόγητα ὁ Σωκράτης συστήνει ἐπιτακτικὰ τὸ «Γνωθὶ σεαυτόν».

Ἄς δοῦμε ὅμως καθαρότερα αὐτὴ τὴ συνειδητοποίηση. Τὰ ζῶα δὲν ἔχουν συνείδηση. Κινοῦνται ἀπὸ ἔνστικτα. Ἔτσι φαίνεται ἀπὸ τὴν παρατήρηση καὶ τὴν ἐμπειρία τουλάχιστον. Γεννιοῦνται, πεθαίνουν, τὰ τρέφουμε, τὰ σφάζουμε καὶ αὐτὰ «ἀγρὸν ἀγοράζουμε». Ἐμεῖς ὅμως οἱ ἄνθρωποι ξέρουμε τί εἶναι αὐτὰ καὶ τὰ κοιτάζουμε ἐν ἐγρηγόρσει καὶ προβληματιζόμενοι μὲ τὴν ἀδιαφορία τους... Νά, λέμε, ἓνα κοπάδι πουλιῶν πῶς ταξιδεύουν. Νά ἓνα κοπάδι ψαριῶν ἐκεῖ. Ἄς ριζούμε τὰ δῖχτυα νὰ πιᾶσουμε μερικά. Κι ἐκεῖνα βέβαια πέφτουν στὲς παγίδες μας καὶ ἰδέα δὲν ἔχουν γιὰ μᾶς, πέρα ἀπὸ ὅτι τὸ ἐνστικτο τῆς φυγῆς, ποῦ τὸ μόνο ποῦ τὰ πληροφορεῖ εἶναι πῶς εἴμαστε κάποιοι ἐχθρὸς τους. Ἄν καταλάβαιναν, ἂν μιλοῦσαν, σίγουρα κάτι ἄλλο θὰ ἔκαναν. Ἄν αὐτὸ ὅμως τὸ κάνουμε στή γειτονικὴ χώρα, ἐκείνη ἔχει συνείδηση καὶ θὰ θυμᾶται καὶ θὰ ἐπανερχεται στήν ἔχθρα στὸ μέλλον, στοὺς παλιούς λογαριασμούς. Μὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸ ἴδιο γνῶση τῶν πραγμάτων, τῶν προβλημάτων, τῶν καταστάσεων, τοῦ ἑαυτοῦ του, τῶν κινδύνων ποῦ τὸν περιβάλλουν, τοῦ κόσμου τοῦ ἴδιου. Ἀνάλογα, λοιπόν, μὲ τὸ ἂν ἔχει ἐπίγνωση μικρότερη ἢ μεγαλύτερη, λέμε ὅτι εἶναι καὶ περισσότερο ἢ λιγότερο συνειδητοποιημένος. Κι εἶναι ἀσφαλῶς αὐτὸ ἡ μεγαλύτερη κατάκτησή του σὲ ἀτομικὸ καὶ σὲ συλλογικὸ ἐπίπεδο, τὸ ζεῖν τῆς πορείας του δηλαδή. (Τὴ συνειδητοποίηση βέβαια σὲ μιὰ ἀνώτερη σφαῖρα πραγμάτων ἐννοοῦμε ἐδῶ).

Τὴν ὥρα τοῦ ὕπνου ἡ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου δὲν λειτουργεῖ, ἐκτὸς βέβαια καὶ ἂν αὐτὸς ὄνειρεῖται. Ἄς συμβοῦν τέρατα καὶ σημεῖα, ἄς καταλυθεῖ τὸ στερέωμα, τίποτε δὲν ἔγινε γιὰ τὴν κοιμώμενη συνείδηση.

Μερικές πάλι ἐνέργειές μας εἶναι ἀσυνείδητες ἢ ἀσυνειδητοποιήτες. "Ὅταν ὑπνοβατοῦμε τὴ νύχτα καὶ τὸ πρωὶ ἰδέα δὲν ἔχουμε γιὰ τὸ τί κάναμε. Στὴν πολλὴ ὀργὴ πάλι ἢ στὴν πολλὴ λύπη ποὺ γινόμαστε «ἐκτὸς ἑαυτοῦ» καὶ μπορεῖ νὰ παραφερθοῦμε καὶ νὰ κάνουμε ἄλλες παράλογες πράξεις χωρὶς νὰ ἔχουμε στὸ τέλος συναίσθηση τῶν πράξεών μας.

Μὰ κι ἄλλος μέσα στὴ ζωὴ εἶναι περισσότερο κι ἄλλος λιγότερο συνειδητοποιημένος, ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία, τὴ μόρφωση, τὴν πείρα, τὴν εὐφυΐα, τὴν κρίση.

"Ὅς ποῦμε ὅτι ἐσεῖς ὁ ὄρμιος, ὁ «φτασιμένος» στοχαστὴς παρακολουθεῖτε μερικά παιδιὰ πέντε, ἕξι, ὀκτὼ χρονῶν νὰ παίζουν στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου. Τὰ παρατηρεῖτε ἀσφαλῶς «ἀφ' ὑψηλοῦ», κἀνόντας χίλιες δυὸ σκέψεις, ὅτι π.χ. ἔχουν αὐτὰ τὰ χρόνια, ὅτι πᾶν στὸ σχολεῖο ποὺ κι ἐσεῖς πήγατε, ὅτι εἶναι τόσο μικρὰ γι' αὐτὸ καὶ συμπεριφέρονται ἔτσι, ὅτι μπορεῖτε μὲ διάφορους τρόπους νὰ τὰ παρασύρετε καὶ νὰ τὰ κάνετε ἐνδεχομένως ὅ,τι θέλετε, γιατί δὲν ἔχουν ἐκεῖνα ἀρκετὴ συναίσθηση τοῦ ἑαυτοῦ των, τῶν κινδύνων, τῶν γύρω τους. Ἐκεῖνα ὅμως δὲν μποροῦν νὰ κάνουν παρόμοιες σκέψεις γιὰ σᾶς. Κι ἔτσι τὸ πράγμα δὲν ἀπέχει καὶ τόσο ἂν ποῦμε, λίγο ὑπερβολικὰ ἴσως, πὼς εἶναι σὴν νὰ παρακολουθεῖτε... πιθηκάκια.

Μὰ παρόμοια σκάλια διαβαθμίσεως ὡς πρὸς τὴ συνειδητοποίηση θὰ λέγαμε ὑπάρχει καὶ μέσα στοὺς ὄρμιους ἀνθρώπους. Ὑπάρχουν οἱ εὐφυεῖς, οἱ μεγαλοφυεῖς, οἱ ἔξυπνοι, οἱ μέσοι, οἱ θλάκες, οἱ ἰδιώτες (ἡλίθιοι), οἱ μορφωμένοι, οἱ ἀμόρφωτοι, οἱ εἰδικοί, οἱ μὴ εἰδικοί, οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὄρμιοι καὶ οἱ περισσότεροι ὄρμιοι. Ἔτσι, ἐδῶ λοιπὸν ὑπάρχει ἀνάλογα καὶ μιὰ διαφορά συνειδητοποίησης, ὑπάρχει μιὰ ποιοτικὴ καὶ μιὰ ποσοτικὴ στὴ συνειδητοποίηση θὰ ἔλεγα.

Καὶ δὲν εἶναι καθόλου περίεργο. Καὶ οὔτε μὴ πραγματικὸ τὸ ὅτι ἓνας ἀνθρώπος σοφός, στοχαστικὸς, συνειδητοποιημένος παρακολουθεῖ κάποιους «παρακαταναούς» «ἀφ' ὑψηλοῦ», χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι καθόλου ἐγωιστικὸ, ἀφοῦ ἀναφέρεται τὸ πράγμα ἐπὶ γνωστικὸν πεδίου πλέον. Ὁ κοινωνιολόγος, ὁ ψυχολόγος π.χ. ποὺ παρακολουθεῖ μιὰ συντροφίαν ἀγροτῶν ἢ τὸ ἀγελαῖο πλῆθος μιᾶς πλατείας. Ἔτσι ὁ πρῶτος τοὺς γνωρίζει χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζουν, τοὺς ἐξετάζει καὶ τοὺς ἐρευνᾷ χωρὶς καὶ ἡ ἄλλη πλευρὰ νὰ μπορεῖ νὰ κάνει τὸ ἴδιο, νὰ ἐρευνήσῃ, νὰ διεισδύσῃ καὶ νὰ συνειδητοποιήσῃ ἐξίσου καλὰ τὴ θέση της καὶ τὴ θέση τοῦ συνομιλητῆ της. Εἶναι, δηλαδή, ἐδῶ σὴν ὁ ἓνας νὰ σὲ μελετᾷ καὶ νὰ σοῦ ξεγυμνῶναι σκέψη, καρδιά καὶ ἐπιθυμίες, ὅλη σου τὴν ὑπαρξή. Κι ἐσὺ ἀπλῶς νὰ μπορεῖς νὰ κοιτασομπολεύεις γιὰ τὸ πουκάμισο ποὺ ἐκεῖνος φορεῖ καὶ νὰ ἀναρωτιέσαι ἂν τὰ μαλιά του εἶναι ξανθὰ ἢ καστανά. Φαινόμενο βέβαια συχνοτάτο. Οἱ πῖθ πολλοὶ ἀνθρώποι δὲν ἔχουν συνειδητοποιήσει ἐπαρκῶς οὔτε τὸν ἑαυτὸ τους, οὔτε καὶ τὰ γύρω τους, οὔτε ποῦ ζοῦν ξέρον, οὔτε παιοὶ εἶναι, οὔτε τί φιλάνουν, οὔτε ρωτοῦν γιατί ζοῦν. Δὲν ἔθεσαν ποτὲ ἐρωτήματα καὶ δὲν πῆραν ἐπομένως ἀπαντήσεις γιὰ τὸ εἶναι τους, γιὰ τὸν κόσμον, γιὰ τὸ περιβάλλον, γιὰ τοὺς ἄρχοντες καὶ τίς σχέσεις τους μ' αὐτούς, δὲν ἐμιθάθουναν στὰ δικαιώματα, στὴς ὑποχρεώσεις τους, στὴν ἱστορία, στὴ ζωὴ, στὸ θάνατο, στὴ βιολογία, στὴν ἰατρική, στὸ χρόνο, στὸ σύμπαν.

Ἔτσι θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πορεία του, ὁ πνευματικὸς του πολιτισμὸς δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ διαρκῆ πορεία συνειδητοποίησης τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τῶν ἀντικειμένων. Μπορεῖ π.χ. νὰ συμβαίνει, νὰ ὑπάρχει ἓνα πράγμα στὸ χῶρο μου πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, ἐγὼ ὅμως εἶμαι καὶ ζῶ ξένος πρὸς αὐτό.

Χτὲς ρομαντικὰ κι ὄνειρικὰ μιλοῦσαμε γιὰ τὸ φεγγάρι, σήμερα τὸ πατᾶμε. Πρὶν 4.000 χρόνια οὔτε ποῦ ὑποπτευόμασταν τὰ ἄτομα, τὰ ἠλεκτρόνια, τὰ πρωτό-

για, τὰ κύματα, τὰ ηλεκτρομαγνητικά, τὲς ἀκτίνες X, σήμερα τὰ ξέρουμε καὶ τὰ παραξέρουμε καὶ τὰ θέσαμε στὴν ὑπηρεσία μας.

Στὴν ἀτομική μας ζωὴ πάλι μέχρι χθὲς παιδιὰ ἀκούγαμε γιὰ κοινωνία, γιὰ ζωὴ, γιὰ ἐλευθερία, γιὰ πόλεμο, γιὰ εἰρήνη, γιὰ σχέσεις ἀνθρώπινες καὶ εἴχαμε τὴν ἐντύπωση πὸς εἴμαστε σοφοὶ κι ὁμῶς ὑπῆρχε τόση ρηχότητα, τόση ἀγνοία, τόση ἔλλειψη συνειδητοποίησης δηλαδὴ αὐτῶν τῶν προβλημάτων. Μόνον ὅταν ὠριμάσαμε, ὅταν μπήκαμε μέσα στὰ πράγματα καὶ χτυπήθήκαμε μ' αὐτά, καταλάβαμε τὴ θέση τους καὶ τὴ θέση μας, τὰ συνειδητοποιήσαμε. Συνειδητοποιῶ λέμε τὸν κίνδυνο — ὄχι ἀπλῶς ὅτι ὑπάρχει — τὴν παλιά μου θέση, τὴ νέα, τοὺς φίλους μου, τοὺς ἐχθρούς μου, τὴν ἀξία μου καὶ δὲν τὴν ἀντιμετωπίζω ἐπιπόλαια, δὲν περνῶ ξώφαλτα ἀπὸ δίπλα τους, ἀλλὰ εἶμαι μέσα τους. Ξέρω τὴν ἀρχή, τὸ τέλος, τὲς σχέσεις, τὲς αἰτίες, τὰ ἀποτελέσματα.

Ἔτσι θὰ μπορούσα νὰ πῶ πὼς συνειδητοποίηση γιὰ τὸν στοχαστὴ εἶναι κάθε μέρα κι ἓνα καινούργιο ἐγερτήριο...

Γιατὶ ἄλλο εἶναι νὰ ἔχει κανεὶς εὐτυχία ἢ συμφορὰ κι ἄλλο εἶναι νὰ ἔχει συνειδητοποιήσει αὐτὴ τὴν εὐτυχία, ἢ τὴν συμφορὰ. Ἄλλο εἶναι νὰ σὲ ἐκμεταλλεύονται κι ἄλλο εἶναι νὰ ἔχεις συνειδητοποιήσει βαθιὰ μέσα σου ὅτι σὲ ἐκμεταλλεύονται.

Χτὲς πάλι δὲν ξέραμε γι' αὐτὸν τὸν συγγραφέα, γι' αὐτὴ τὴν ἀποψη, σήμερα εἶναι φωτεινὴ μπροστὰ μας, ξεκαθαρισμένη.

«Ἀστραφε φῶς καὶ γνώρισε ὁ νιὸς τὸν ἑαυτὸ του» λέγει ὁ Δ. Σολωμὸς στὸν «Πόρφυρα» γιὰ τὸ κῆτος ἐκεῖνο ποὺ πῆγε νὰ φάει τὸν Ἄγγλο στρατιώτη ποὺ ἦταν θυθισμένος στὸ ὄνειρο καὶ παραδομένος στὴ μαγεία τῆς φύσης καὶ τῆς θάλασσας. Δὲν θὰ μπορούσε ἴσως νὰ παρασταθεῖ ποιητικώτερα ἢ ἐπιστροφή τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ῥέμβη στὴν ἐγρήγορηση, ἀπὸ τὴν ἀμεριμνησία καὶ τὴν ἀγνοία στὴ γνώση.

Γι' αὐτὸ γιὰ συνειδητοποίηση μιλοῦν συχνὰ ὅσοι θέλουν νὰ ὑψώσουν τὸν πολίτη, ὅσοι θέλουν νὰ τὸν κάνουν νὰ τσακίσει τὴ μιζέρια καὶ τὴν ἐκμετάλλευση, νὰ ἐπαγαστατήσει. Διότι τὴ συνειδητοποίηση τὴ συνοδεύει ἀσφαλῶς ἡ πράξη. — Πῶς ἀλλιῶς ἄλλωστε μπορεῖ νὰ γίνε; — Γι' αὐτὸ κι αὐτὴ τὴ συνειδητοποίηση φοβάται περισσότερο ἀπὸ καθετὶ, κάθε ἀμαρτωκλὸ κατεστημένο καὶ τὴν πολεμάει καὶ τὴ διώχνει μὲ διωγμοὺς καὶ μὲ δασάνους, καὶ μὲ ὅσο πιὸ πολὺ σκότος καὶ ζόφος μπορεῖ.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΔΟΞΑ ΣΟΙ ΤΩ ΔΕΙΞΑΝΤΙ ΤΟ ΦΩΣ

Δέν ήταν νά λέμε δόξα Σε Σένα πού μάς έδειξεις αυτό τὸ φῶς
τὸ τιμωροποιὸ παρὰ γιατί μάς ξομπλιάζεις τὶς δυσκολίες
καὶ τὰ ἐμπόδια τῆς ἡμέρας γιὰ νὰ τὰ δοκιμάζουμε νὰ μάς
δηλώνουν τὴν ὑποταγή τους καὶ νὰ γυμναζόμαστε μαζί τους
θέτοντας τὴ δύναμή τους τῶν ποδῶν μας ὑποπόδιο. Δέν ἦταν
νὰ λέμε δόξα σὲ Σένα πού μάς δακτυλόδειξες αὐτὸ τὸ πενιχρὸ
καὶ τὸ φανταστικὸ φῶς, γιὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ μάς δείξει τ' ἀφανέ-
ρωτα, τὰ δυνατὰ καὶ τ' ἀδοκίμαστα, γιὰ νὰ Σε παρακαλοῦμε
καθημερινὰ νὰ πέφτουμε μαλακότερα καὶ νὰ κατορθώνουμε
τὰ μεγάλα μας κατορθώματα ν' ἀντέχουμε ὅλα νὰ τὰ
ὑποφέρουμε μὲ μιὰν ὑπομονὴ Σισύφεια, ν' ἀνεβάζουμε
καὶ νὰ κατεβάζουμε ἀσθμαίνοντας στὸν ἴδρωτα καὶ στὴ σκόνῃ
τὸν καθημερινὸ μας βράχο στοῦ πεπρωμένου μας τὸν
ἀπαράκλητο λόφο.

ΚΡΟΚΟΔΕΙΛΙΑ ΗΘΙΚΗ

Σκοτώσαμε κάποτε ὅλους τοὺς βούβαλους κι ἔτσι μὲ τὸ
σκοτεινὸ μας Χριστιανισμὸν ἐξολοθρεύσαμε μὲ τὴν πείνα
τοὺς γηγενεῖς κατοίκους. Καλύτερα νὰ ζούσαμε ἀκόμη
σὰν τοὺς ἀπολίτιστους ἰθαγενεῖς πού μ' ἔνα τοῦ κινδύνου
ἀκόντιο τὴ φωλιά τῶν κροκόδειλων αἰφνιδίαζαν
γιὰ νὰ τραφοῦν μὲ τὰ ὀγδόντα τῆς αὐγά, ὅπου ἡ ζέστα
τοῦ θάλτου ἦταν ἡ φυσικὴ τους ἡ μηχανὴ ἐκκολάπτρια.
Ὁ πολιτισμὸς δὲν ἦταν πολιτισμὸς γιατί ἦταν ματωμένος,
ἕνας πολιτισμὸς ἀνθρωποειδῶν μὲ μιὰ δολοφονικὴ συνέχεια
τῶν ὁμοίων μας ἱστορία. Θὰ τὴν καταργήσουμε τὴν ἱστορία αὐτή,
ὅταν θὰ γίνουμε Συμπαντικοὶ καὶ θὰ μετράμε τὰ ἔτη
μὲ τὴ χρονολογία τῆ Συμπαντικῆ
Λένε πὼς ὅταν ὁ Πύθωνας ἀλλάζει τὸ δέρμα του
λάμπει καὶ ὁ κροκόδειλος ἐδῶ καὶ 199 ἑκατομμύρια χρόνια
περιμένει τὸν ἥλιο νὰ τοῦ ζεστάνει τὸ παγωμένο του αἷμα. Ὁ λαμπρὸς Πύθωνας
στὰ πυκνόφυλλα μεγάλα δέντρα σέρνεται παραμονεύοντας
τὶς φωλιὰς τῶν πουλιῶν πού ἀστράφτουν μὲ τὰ ποικίλα τους χρώματα.
(Ὁ θάνατος μάς ἔσωζε πολλὰς φορὰς σχεδὸν χωρὶς νὰ
τὸ γνωρίζουμε). Οἱ κύριοι κροκόδειλοι ὅμως δὲν συνήθιζαν
νὰ μοιράζον τὴν τροφή τους κι ἐμεῖς εἴχαμε μιὰ δική μας
καθημερινὴ κροκοδεΐλιαν ἠθικὴ.
Εἴμασταν ἀνθρώποι γεμάτοι συρματοπλέγματα, μὴ μάς
ἀγγίζετε καὶ πληγωθεῖτε μὲ τὰ ἀκανθώδη μας συρματοπλέγματα.

Τ' ΟΝΟΜΑ ΜΑΣ ΗΤΑΝ ΕΝΟΧΗ Β'

“Ως και τὰ δέντρα θαρρείς κι αὐτὰ εἶχαν ἔστω κι ἓνα ἐλάχιστο ποσοστὸν ἀπὸ τὸ προπατορικὸ μας ἀμάρτημα, γιατί ἐκεῖνα μόλις παρουσιάστηκαν καὶ σχημάτιζαν πολλοδέντρια μᾶς φώναζαν καὶ μᾶς ἀνάγκασαν νὰ θγοῦμε πὸ τὴ θάλασσα, γιὰ ν' ἀνεβοῦμε, γιὰ ν' ἀνεβαινοῦμε τὴν καταγωγή τῶν εἰδῶν μας. Κι ὅταν τὸ χιόνι μὲ νιφάδες ἐλαφρὲς κι ἄφθονες χορεύει, στολίζει τὰ δέντρα νυφιάτικα κι ἐξαγνίζονται κι ὡς προσπαθεῖ τὸ πετροκοτούφι μὲ τὸ κεχριμπάρι καὶ τὸ μακρὺ του ράμφος νὰ σκάβει νὰ θρεῖ σπόρους καὶ σκουλήκια κι ὡς ἔχει μέσα στὴ βάρχειμωνιά τὴν ἀνοιξη στὴν καρδιά του. Μόνο τὸ ἀνθρώπινο γένος δὲν ἐξαγνίζεται ποτέ, γιατί χύνει τὸ αἷμα τῶν ὁμοίων του καὶ τότε τὸ χιόνι ὑποχρεώνεται νὰ ματώνεται καὶ νὰ γίνεταί ἓνα κόκκινο περιποιημένο τριαντάφυλλο.

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

«ΜΥΔΡΑΛΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΩΝΙΑ»

“Όταν σοῦ ποῦνε θρῆσιὰ γιὰ τὸν ἥλιο
στεῖλε τους νὰ καοῦνε στὴ λόγχη του.

Τώρα βλέπεις τὰ παιδιὰ μας
νὰ χαμογελοῦν κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο
μ' ἓνα στόμα ἀνοιχτὸ
γεμᾶτο κεράσια.

Στὰ δυὸ χέρια κρατοῦν τὴ
μηχανή τοῦ κόσμου· δυὸ περιστέρια
καὶ τὴ φωνὴ τὴ δικιά τους.

Ἄκουξ πουλιὰ παντοῦ
νὰ περισεύουν καὶ νὰ γίνονται
κληματαριά κι ἀγάπη.

Ἄχ, καὶ νὰ 'βαζα' στὸ χέρι τὸ θάνατο
καὶ νὰ βαλοῦμε
τὰ μπράτσα τῆς εἰρήνης...

Ἄντωνία μου,
ἐτοῦτος ὁ λαὸς θὰ λιάζει

τὰ παιδιὰ του μὲ
σύκα καὶ βατράχια...

Τὰ παιδιὰ ξέρουν καλά
νὰ μπολιάζουν τὰ βατράχια
καὶ νὰ κάνουνε μασχάλες δυνατὲς
κι ἀντάρτικες...

Προχωρᾶς καὶ γλυστρᾶς σὲ εἰρήνη
ὅλα εἶναι δικὰ μας
κι ἡ λεφταριά δὲν τελειώνει.

Ἔμεις θέλουμε ἀνθρώπους δυνατοὺς
μὲ τὸ χνότο τοῦ
κρεμμυδιοῦ στὴ γλώσσα
καὶ μπράτσα ἐργατικά
νὰ λέν τὴν καλημέρα καὶ τὸν ἥλιο
μὲ τὰ ὀνόματά τους
καὶ ν' ἀγαπᾶν χωριάτικα...

Θέλουμε τέτοια ἄπλωσιὰ
καὶ περηφάνεια, καρδιά μου.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΧΡ. ΠΕΡΔΙΚΟΥΛΗΣ

ΠΑΝΟΥ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΥ
Δρος Ἀγγλικῆς Φιλολογίας

ΛΩΡΕΝΣ ΝΤΑΡΡΕΛ*

(ὁ Λάτρης τῶν ἑλληνικῶν νησιῶν)

Ὁ Λῶρενς Ντάρρελ, γνωστότατος στὸ ἀγγλόφωνο ἀναγνωστικὸ κοινὸ συγγραφέας, μόνιμος διεκδικητὴς τοῦ Βραβείου Νόμπελ τὰ τελευταῖα χρόνια, δὲν εἶναι τόσο γνωστός ὅσο θὰ ἔπρεπε στὴ χώρα μας πού τὴ θεωρεῖ δευτέρη πατρίδα του. Ἡ ἀγάπη τοῦ Ντάρρελ γιὰ τὴ Μεσόγειο καὶ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ νησιά ιδιαίτερα χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1937, ὅταν ὁ νεαρὸς συγγραφέας ἀποφασίζει νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Κέρκυρα καὶ νὰ ἀφοσιωθεῖ στὸ δημιουργικὸ γράφημο.

Καρπὸς τῆς πεντάχρονης ἐκείνης ἐμπειρίας του ἀπὸ τὸ νησι τῶν Φαιάκων ἠπῆρξε τὸ πολὺ ἐπιτυχημένο πῦβλί του «Τὸ κελλὶ τοῦ Πρόσπερου» πού ἐκδόθηκε στὸ Λονδίνο τὸ 1945 καὶ ἀπὸ τότε σημείωσε πολλὲς ἐκδόσεις καὶ μεταφράστηκε στὶς κυριότερες εὐρωπαϊκὲς γλώσσες.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ πού βασίζεται στὸ ἡμερολόγιό τοῦ συγγραφέα ἀποτελεῖ ἕνα πορτραῖτο τοῦ νησιοῦ καὶ τῶν κατοίκων του καὶ συνδυάζει τὴν ἱστορία μὲ τὶς προσωπικὲς ἐμπειρίες. Χρησιμοποιώντας ἕνα ὕφος ποιητικὸ πού μοιάζει μὲ πεζογράφο, ὁ μάγος τῆς ἀφήγησης Ντάρρελ διεσδύει στὰ πράγματα καὶ τὰ ἐρμηνεύει μὲ κρίση σίγουρη καὶ γνώση ἀλάνθαστη.

Ἐχοντας νοικιάσει ἕνα γραφικὸ σπιτάκι ἐνὸς ψαρῶ πρὸν βορέχονταν ἀπὸ τὰ κίματα, σ' ἕνα ἀπὸ τὰ δαντελένια βορεινὰ ἀκρογιάλια τοῦ νησιοῦ, ὁ συγγραφέας ἀπολάμβανε τὴ γοητεία τῆς ἐρημιᾶς, πρὶν ἢ Κέρκυρα «ἀξιοποιηθεῖ τουριστικῶς». Μὲ ὀρηκτήριό του γραφικὸ αὐτὸ σπιτάκι ὁ Ντάρρελ κάνει ἐκδρομὲς στὰ γύρω χωριά, παρακολουθεῖ καὶ μετέχει στὴ ζωὴ τῶν ξωμάχων, βοηθεῖ στὸ μάζεμα τῆς ἐλιᾶς, παίρνει μέρος στὰ πανηγύρια, ψαρεύει τὴ νύχτα μὲ τοὺς ψαράδες τοῦ νησιοῦ, ἀκολουθεῖ τὸ σκῆνομα τοῦ Ἀγίου στὴ πόλη.

Ἄν καὶ τὸ βιβλίον γράφτηκε μὲ βάση τὶς σημειώσεις πού εἶχε κρατήσει ὁ συγγραφέας ὡς ἡμερολόγιό κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς διαμονῆς του στὴν Κέρκυρα τὸ 1937—39, δὲν ἐκδόθηκε παρὰ ἑπτὰ χρόνια ἀργότερα, λόγω τοῦ πολέμου πού εἶχε μεσολαβήσει. Ἀπὸ τότε διαβάστηκε ἀπὸ χιλιάδες ἀναγνώστες στὶς ἀγγλόφωνες χώρες καὶ δὲν παύει νὰ ἀποτελεῖ τὸ καλύτερο ὁδηγὸ κάθε ἐπισκέπτη τοῦ νησιοῦ πού ἐνδιαφέρεται νὰ γνωρίσει καλύτερα τὸν τόπο καὶ τοὺς ἀνθρώπους του.

Τὸ βιβλίον ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ παρακάτω ἕξι κυρίως κεφάλαια: Στὸ σύνολο τῆς Ἑλλάδας, ὁ Ἅγιος τοῦ νησιοῦ, Ἴονικὰ πορτραῖτα, Καραγκιόζης ὁ λαϊκὸς ἥρωας, Ἱστορία: γεγονότα καὶ εἰκασίες, τὸ τοπίο μὲ τὰ λιόδεντρα, καὶ ὁ τρύφος. Ἀκολουθοῦν δύο κεφάλαια μὲ τίτλο Ἐπίλογος στὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ Εὐρετήριο γιὰ τοὺς ταξιδιωτὲς, ὅπου συμπεριλαμβάνονται μερικὰ λαϊκὰ γιαιτροσόφια, μιὰ συνοπτικὴ χρονολογικὴ κατάσταση τῆς ἱστορίας τοῦ νησιοῦ, τὰ ἀξιοθέατα, καὶ τὰ φηγητὰ καὶ τὰ ποτὰ πού συνιστᾷ ὁ συγγραφέας στοὺς ἐπισκέπτες τοῦ νησιοῦ. Τὸ

* Ἑλληνικὴ μετάφραση ἐτοιμάζεται ἀπὸ τὸν ὑποφαινόμενο.

βιβλίο κλείνει, όπως συνήθως τὰ ἀγγλικά βιβλία, μὲ σύντομη βιβλιογραφία καὶ μὲ εἰσαγωγή.

Τὰ κυριότερα πρόσωπα στὸ βιβλίο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα καὶ τὴ γυναίκα του, πὸν σπάνια μιᾶ, εἶναι πρόσωπα ὑπαρκτά. Ὁ γιατρός Θεόδωρος Στεφανίδης, μελετητὴς τῆς γεωλογίας καὶ τῆς γεωγραφίας τοῦ νησιοῦ, τῆς χλωρίδας καὶ τῆς πανίδας, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς λαογραφίας, προμηθεύει τὸν Ντάρρελ μὲ πολυτίμες σημειώσεις ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις του στὸ νησί.

Ὁ Ἀρμένιος ποιητὴς Ζαριάν, «πὸν μιλάει καὶ γράφει μισὴ ντουζίνα ξένες γλώσσες», ὁ φιλόξενος κόμης Δ., πὸν ζεῖ στὸ ἐξοχικὸ ἀρχοντικὸ του καὶ ὁ ὁποῖος ἀναπτύσσει τὴ θεωρία ὅτι τὸ μαγικὸ νησί τοῦ Πρόσπερου στὴν «Τρικυμία» τοῦ Σαίξπηρ ἦταν ἡ Κέρκυρα.

Τὰ πρόσωπα αὐτὰ γίνονται φίλοι τοῦ συγγραφέα καὶ τὰ λόγια τους καὶ οἱ σκέψεις τους καταλαμβάνουν ἀρκετὲς σελίδες τοῦ βιβλίου. Ὁ καθένας ἔχει νὰ διηγηθεῖ καὶ κάποια ἱστορία στὴν ταβέρνα «Ἡ πέριδικα» ὅπου συναντιοῦνται οἱ φίλοι. Ἄλλὰ ὁ Ντάρρελ θὰ ἀντλήσει τὶς πληροφορίες του γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Κέρκυρας καταφεύγοντας καὶ στοὺς παλιοὺς περιηγητὲς, συμπατριῶτες του πὸν εἶχαν ἐπισκεφθεῖ τὸ νησί κατὰ τὴ διάρκεια τριῶν καὶ πλέον αἰῶνων, κυρίως ὅμως θὰ συλλέξει τὸ ὕλικό του ἀπὸ τὶς καθημερινὲς ἐμπειρίες του, ἀπὸ τὴ γνωριμία του μὲ τὸν τόπο, ἔχοντας ὀρθάνοχα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του.

Ἡ λατρεία τοῦ Ντάρρελ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ νησιά ἔχει ἀποδειχθεῖ ἀπὸ δύο ἄλλα βιβλία πὸν ἔχει γράψει γιὰ τὴν Ρόδο καὶ γιὰ τὴν Κύπρο. Τὸν τελευταῖο καιρὸ τοῦ πολέμου ὁ Ντάρρελ φεύγοντας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, πὸν εἶχε καταφύγει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα μὲ τὴν ἔκρηξη τοῦ πολέμου, ὑπηρετήσε στὴ Ρόδο ὡς διευθυντὴς τοῦ Βρετανικοῦ Γραφείου Δημοσίων Σχέσεων. Ἐκεῖ θὰ γράψει ἄλλο ἓνα ἔντονα ποιητικὸ βιβλίο τὸ «Σκέψεις γιὰ μιὰ θαλασσινὴ Ἀφροδίτη» καὶ ἀργότερα, τὸ 1952, ὁ ξεραστὴς τῶν ἑλληνικῶν νησιῶν θὰ ἀποφασίσει νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Κύπρο μόνιμότερα. Ἀγοράζει μάλιστα ἓνα παλιὸ τούρκικο σπίτι, καὶ στὴν ἀρχὴ διδάσκει Ἀγγλικά στὸ Γυμνάσιο. Ἀργότερα προσλαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ κυβέρνησις ὡς ἀκόλουθος τύπου καὶ ἀπὸ τὶς ἐμπειρίες πὸν ἀκολούθησαν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δραματικῶν γεγονότων τοῦ κυπριακοῦ ἀγώνα βζῆκε ἓνα ἀπὸ τὰ ὀριμότερα φιλελληνικὰ βιβλία τοῦ Ντάρρελ, τὸ «Πικρολέμονα». Τὸ βιβλίο αὐτὸ, γραμμένο μὲ ἀντικειμενικότητα, τὸ διακρίνει ἡ παρατηρητικότητα, ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ ποιητικὴ διάθεση.

Τελευταῖο δαῖγμα τῆς ἀγάπης τοῦ Ντάρρελ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ νησιά εἶναι μιὰ καλλιτεχνικὴ ἔκδοση σὲ μεγάλο σχῆμα καὶ μὲ ἀντιπροσωπευτικὲς φωτογραφίες καὶ κατατοπιστικὰ κείμενα τοῦ συγγραφέα μὲ τίτλο «Τὰ ἑλληνικὰ νησιά» (1978).

Ὁ Ντάρρελ, πὸν γεννήθηκε τὸ 1912 στὴν Ἰνδία ἀπὸ Βρεταννοὺς γονεῖς, ἔχει κλείσει ἤδη τὰ 70 χρόνια καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ γράφει διατηρώντας τὴν νεανικὴ ζωτικότητά του. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω βιβλία πὸν τὰ ἐμπνεύστηκε ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ νησιά ὅπου ἔζησε, ἔχει γράψει μυθιστορήματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα περίφημα εἶναι τὸ «Ἀλεξανδρινὸ κουαρτέτο» καὶ τὸ «Μαῦρο βιβλίο», γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ Τ.Σ. Ἐλισαίτ εἶπε ὅτι ἦταν «τὸ πρῶτο ἔργο ἑνὸς νέου Ἀγγέλου συγγραφέα πὸν μὲ κάνει νὰ ἐλπίζω γιὰ τὸ μέλλον τῆς πεζογραφίας» καὶ μετέφρασε στὰ Ἀγγλικά τὴν «Πάπισσα Ἰωάννα» τοῦ Ροῦθ.

ΤΟ ΤΟΠΙΟ ΜΕ ΤΑ ΛΙΟΔΕΝΤΡΑ

('Από τὸ ταξιδιωτικὸ «Τὸ κελλί τοῦ Πρόσπερου»)

Στὸ θαθὺ πράσινο τοπίο βασιλεύει τὸ λιόδεντρο ποὺ γιὰ τὸν χωρικό ἀποτελεῖ συγχρόνως καλὸν ὑπηρετή καὶ σκληρὸν κύριο. Τὸν καιρὸ τῆς καλῆς σοδειᾶς ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Γενάρη καὶ φτάνει μέχρι τὸν Μάη ὅλος ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐξοχῆς ἀπασχολεῖται μὲ τὴ φροντίδα τοῦ δέντρου ποὺ προμηθεύει τὸ νησι μὲ τὸ κυριότερο προϊόν του: τὸ λάδι.

Στὴ διάρκεια τῶν ἀνοιξιάτικων μηνῶν μὲ τοὺς δυνατοὺς ἀέρηδες τοῦ Μάρτη καὶ τὸν καφετρὸ ἤλιο τοῦ Ἀπρίλι οἱ ἀκούραστες γυναῖκες βρίσκονται ἔξω μὲ τὰ καλάθια τους ἀπὸ λυγαριά καὶ μαζεύουν τὸν πεσμένο καρπὸ. Στὰ ἄλλα νησιά ὁ καρπὸς ραβδίζειτα ὅταν θρίσκεται ἀκόμα στὸ δέντρο καὶ τὸ δέντρο κλαδεύεται ἀλλὰ στὴν Κέρκυρα ἐδῶ καὶ ἑκατοντάδες χρόνια τὸ ράβδισμα θεωρεῖται ὅτι κάνει κακὸ στὸ δέντρο. Ἀνυπότακτο καὶ ἐλεύθερο ἐπομένως τὸ δέντρο δὲν παίρνει παράξενα σχήματα. Μερικὲς φορές φουντώνει καὶ ἀνοίγει διακλαδίζοντας τὰ μπράτσα του ἔτσι ποὺ νὰ φαίνεται πὼς μιὰ δλόκληρη συστάδα δέντρων ξεφυτρώνει ἀπὸ τὸ στήθος τοῦ κορμοῦ. Σὲ μερικὰ μέρη (ὑπάρχει ἓνας ὀρισμένος ἐλαιῶνας μεταξὺ Κουλούρας καὶ Κασιώπης) τὰ δέντρα γίνονται ψηλά καὶ λεπτὰ μὲ σώματα ὄχι τραχειὰ ἀλλὰ μὲ θαυμασιό πλατινόγκριζο χρῶμα καὶ κλαδιὰ ἀέρινα καὶ μὲ ὠραῖο σχῆμα. Στους βορεινοὺς γκρεμοὺς πάλι τὸ λιόδεντρο εἶναι ζαρωμένο ὅπως ἓνας πυγμάχος. Οἱ ρίζες του ὑποσκάπτουν τοὺς δρόμους, ἢ φλούδα του εἶναι τραχειὰ καὶ σκουληκοφαγωμένη καὶ ἡ ἀξιολύπητη, ἐξαντλημένη ἀπριλιάτικη ἀνθισί του εἶναι σὰν ἔκκληση γιὰ ἔλεος ἐναντίον τῆς συνομοσίας τῶν βράχων καὶ τῆς ζέστης.

Δὲν ὑπάρχει ἀγρόκτημα χωρὶς τὴν ἀποθήκη γιὰ τὸ λάδι — ἓνα χαμηλὸ κτίσμα μὲ παλαμισμένο χωμάτινο δάπεδο ποὺ στεγάζει τὶς πρέσες καὶ ὅλον τὸν μηχανικὸ ἐξοπλισμὸ τῆς δουλειᾶς. Ἐδῶ ἔρχονται σὲ μακρινὲς οὐρὲς οἱ μελαχροινὲς γυναῖκες κουβαλώντας τὰ καλάθια τους γεμάτα μὲ τὸν καρπὸ ποὺ μοιάζει μὲ ἀγριοκορνιῆλα.

Κι ἐδῶ στέκονται σὰν τὰ ὠραῖα πουλιά, τινάζουν τὴ βροχὴ ἀπὸ τὰ φορέματά τους καὶ τρῶνε ψωμί μὲ καλύτερὸ σκόρδο. Χτισμένες ἀπέναντι ἀπὸ τὸν τοῖχο τῆς ἀποθήκης βρίσκονται οἱ κρύες πέτρινες ἀποθήκες ποὺ σιγὰ - σιγὰ γεμίζουν μέχρι τὸ χεῖλος τους μὲ τὸν καρπὸ, ἐνῶ σὰν τέρας στὴ σκιά στέκεται ὁ ὀγκώδης καὶ πρωτόγονος μύλος ποὺ ἔχει ἓνα πέτρινο θάθρο μὲ ἓνα λούκι γύρω στὸ ἓνα μέτρο ψηλό. Ἀπὸ τὸ κέντρο του ἓνα δοκάρι ὑποστηρίζει μιὰ γρανιτένια μυλόπετρα. Ἐνα μικρότερο δοκάρι σὲ ὀρθὴ γωνία μὲ τὸ πρῶτο μπορεῖ νὰ ζευχθεῖ στὸ λαιμὸ ἐνὸς ζώου ποὺ δίνει τὴν κίνηση στὴ μυλόπετρα.

Τὶς βροχερὲς μέρες, ὅταν ἀνάθουν μεγάλη φωτιά μὲ ξύλα ὅπου οἱ γυναῖκες μποροῦν νὰ στεγνώσουν ὅταν ἔρχονται ἀπὸ τὸ μάζεμα τῆς ἐλιάς, οἱ σκιᾶς πηθοῦν καὶ πέφτουν στὰ σκοτεινὰ τῶν καμαρῶν φανερώνοντας ξαφνικὰ τὶς ἀρμαθιὲς τῶν κρεμμυδιῶν καὶ τοῦ καπνοῦ ποὺ κρέμονται ἀπὸ τὴν ὀροφή, τὶς ἀτάραχες κότες ποὺ κάθονται στὸ ἄχυρο, τὸν ἀργαλειὸ καὶ ἴσως τὸ ἔξυπνο, πονηρὸ πρόσωπο μιᾶς κατσιῆς ποὺ μασᾷ σὲ μιὰ γωνία.

Τὸ μάζεμα τῆς ἐλιάς εἶναι δουλειὰ ποὺ γίνεται μὲ ὅποιονδήποτε καιρὸ. Μὲ τὶς τρελλὲς μπόρες τοῦ Φλεβάρη ἀκούς τὸν μικρὸ, σκληρὸ καρπὸ νὰ πέφτει στὸ ἔδαφος, καί, ἂν τύχει καὶ στέκεσαι σὲ ψῆλωμα καὶ ἀγναντεύεις πρὸς τὸν νότο, μπορεῖς νὰ ἴδεις εὐδιάκριτα τὸ πέρασμα τοῦ βορεινοῦ ἀνέμου καθὼς χτυπᾷ τὴν κοιλάδα ἀνακατεύοντας τὰ δέντρα ὥστε νὰ ἀλλάζουν ἀπὸ πράσινα σὲ ἀσημένια καὶ πάλι σὲ πράσινα. Κάτω ἀπὸ τὴ στέγη τῶν καμαρῶν καὶ τοῦ τοί-

χουν οί γυναίκες σκύβαν σέ κύκλους γεμίζοντας σταθερά τὰ καλάθια τους ἐνώ ἡ βροχή κροταλίζει σάν ριπή στὰ φύλλα γύρω τους καί τὰ πρῶτα διψασμένα ἀγριολούλουδα ἀναδεύουν στό κρύο ἔδαφος κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους.

Ἄλλὰ τὸ λιόδεντρο δὲν ταίριασε καθόλου μὲ τὴν ἐσωτερικὴ οἰκονομία του μὲ τὴν κατάστασή του γιατί ὁ ἀραιός, λευκὸς ἀνθὸς του ἀρχίζει τὸν Ἀπρίλη, ἀκριβῶς ὅταν ἀρχίζει νὰ ὠριμάζει ὁ καρπὸς του ἔτσι ὥστε, ἂν ἡ ἀνθισθὴ τῆς προηγούμενης χρονιάς ἦταν μεγάλη, τὸ δέντρο δύσκολα βρῖσκει τὴ δύναμη νὰ ξαναθίσει. Ἡ σοδειά του εἶναι ἀκανόνιστη καί τὰ δίσεκτα χρόνια γι' αὐτοὺς ποὺ κάνουν τὴ συγκομιδὴ εἶναι πράγματι πολὺ δύστυχα. Ὅταν τὸ ψωμί καί τὸ λάδι ἀποτελοῦν τὸ βασικὸ διαιτολόγιο, δύσκολα ἀφίνουν περιθώριο γιὰ ἀποταμίευση.

Μετὰ τὸ πρῶτο πρεσσάρισμα στὸ μύλο οἱ ἄντρες ἔρχονται μὲ τὰ φαρδεῖὰ τους καλάθια καί μαζεύουν τὸ μείγμα συριάζοντας τὴ γκρίζα μάζα του σὲ μιὰ ξύλινη πρέσσα. Τὸ ζῶο, ποὺ ἡ ὑπηρεσία του χρειάζεται πιά στὴ μυλόπετρα, ἀποδεσμεύεται καί ἀφήνεται ἐλεύθερο στὸ λειβάδι. Πιάνοντας τὸν μακρὸ ξύλινο μοχλὸ οἱ ἄντρες ἀρχίζουν νὰ τὸν γυρίζουν πιέζοντας τὸν πολτὸ ὑποβοηθώντας τὸ λάδι νὰ τρέξει ρίχνοντας ἀπάνω του ζεστὸ νερό, ἂν ὁ καιρὸς εἶναι κρύος. Καθὼς ἡ πίεση γίνεται δυνατώτερη, δένουν μιὰ τριχιά σ' ἓνα εἶδος πρωτόγονου θαρούλκου καί πέφτουν μὲ ὄλο τους τὸ βάρος ἀπάνω στὴν συσκευή, ποὺ τρίζει. Εἶναι σάν νὰ γεννιέται κάτι μέσα στὸ μισοσκόταδο τῆς μεγάλης ἀποθήκης. Τὰ θεογγὰ τὸς ἀντηχοῦν στὰ κυπαρισσένια πατώματα τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ θαροῦκλο τρίζει. Τὰ πουλερικά κακαρίζουν νευρικὰ ἀνάμεσα στὰ πόδια τῶν ἀντρῶν. Καθισμένοι δίπλα στὴ μεγάλη φωτιά ποὺ καίει στὸ τζάκι, μὲ τὸ φῶς νὰ παίξει πάνω στὴ γενειάδα του, ὁ ἡγούμενος τοῦ γειτονικοῦ μοναστηριοῦ παρέχει ἐπαινετικὰ ἠθικὴ ὑποστήριξη ἐνῶ πίνει τὸ κρασί του.

Τὸ λάδι ἀναθλύζει ὀρμητικὰ ἀκάθαρτο στὸ πέτρινο λούκι καί γλιστρᾷ σταλαγματιὰ - σταλαγματιὰ στὶς ὑπόγειες πέτρινες δεξαμενές, ὅπου ἀφήνεται νὰ κατακαθίσει μόνο του καί νὰ λογαρίσει ἐνῶ ὁ ἐλαιοπυρήνας ποὺ ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ ριζαριοῦ τρέχει στὰ λούκια, ὅπου ἡ δριμεῖα μυρουδιά του καί ἡ καφαλισμένη χλόη τῆς ροῆς του εἶναι γνωστὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τοπίου.

Ἄφου κατακαθίσει στὶς διάφορες πέτρινες δεξαμενές τὸ λάδι θεωρεῖται ἀρκετὰ καθαρὸ γιὰ νὰ σταλεῖ στοὺς χονδρεμπόρους τῆς πόλης καί ἀφου μπεῖ σὲ δερμάτινα ἀσκιά φορτώνεται σὲ κάρα ποὺ κατεβαίνουν στοὺς καγκελωτοὺς δρόμους γιὰ τὴν Κέρκυρα. Γυαλιστερὰ καί λιγδωμένα τὰ ἀσκιά φαίνονται στὸν ἥλιο νὰ χτυποῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο σάν νὰ εἶναι ἀκέφαλα πώματα.

Οἱ πίτες τοῦ πυρήνα ποὺ τώρα ἔχουν γίνει καστανές καί σκληρές, χωρὶς χυμὸ, στοιβάζονται στὶς στεγνές γωνιές τῆς ἀποθήκης γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀργότερα ὡς καύσιμη ὕλη. Ὅταν τὶς σπάσεις κάγονται κάνοντας μιὰ ὑποπαγμένη ζέστη καί ὅταν προστεθοῦν σὲ ξύλα ἢ κάρβουνα δίνουν στὴ σόμπα μας γιὰ τὸν χειμῶνα ἀρκετὰ καύσιμα γιὰ νὰ περάσουμε τοὺς τρεῖς χειρότε- ρους μῆνες.

Ἄν καί τὸ λιόδεντρο εἶναι ἓνας ἀνεξάρτητος φίλος, ποτὲ δὲν χάνει τὸν ρόλο του. Βουτηγμένο στὸ λάδι τὸ σκληρὸ χωριάτικο ψωμί ἀποκτᾷ μιὰ βαριά, ἀσχημὴ γεύση κι ὅμως τὰ παιδιὰ τῶν ψαρᾶδων ἔχουν βαθιὰ καστανὴ ἐπιδερμίδα καί ἀστραφτερὰ ἄσπρα δόντια. Τὰ πάντα μαγειρεύονται μὲ λάδι. Καί ἀποτελεῖ μόνο ποιητικὴ δικαιοσύνη νὰ παρατηρήσει κανεὶς ὅτι κάθε ἀγίου ὁ ναὸς ἔχει καντήλια ποὺ γεμίζονται ἀπὸ τὴν προσφορὰ τῶν φτωχῶν ποὺ δούλεψαν σάν σκλάβοι ὀλοχρονὶς μὲ κάθε εἶδους καιρὸ γιὰ νὰ μαζέψουν τὴ σοδειά τοῦ δέντρου.

“Όλη ἡ Μεσόγειος — τὰ ἀγάλματα, οἱ φοίνικες, οἱ χρυσὲς ροζέτες, οἱ γε-
 νειοφόροι ἥρωες, τὸ κρασί, οἱ ἰδέες, τὰ πλοῖα, τὸ σεληνόφως, οἱ φτερωτὲς γορ-
 γόνες, οἱ μπρούντζινοι ἄνδρες, οἱ φιλόσοφοι, τὰ πάντα φαίνεται νὰ ὠριμά-
 ζουν στὴν ξυνὴ δριμεία γεύση αὐτῶν τῶν μαύρων ἐλιῶν, σὲ μιὰ γεύση ποὺ εἶ-
 ναι παλιότερη ἀπὸ τὴ γεύση τοῦ κρέατος, παλιότερη ἀπ’ τοῦ κρασιοῦ. Μία
 γεύση τόσο παλιά, ὅσο τοῦ κρούου νεροῦ.

Τὸ λιόδεντρο στὴν Κέρκυρα εἶναι τὸ καύχημα τοῦ μικροκτηματῖα καὶ στὰ
 δασωμένα μέρη τοῦ νησιοῦ ἡ ἀξία τῆς γῆς συνήθως ὑπολογίζεται μὲ θάση τὸν
 ἀριθμὸ τῶν λιόδεντρων. Οἱ μεγαλύτεροι ἰδιοκτῆτες συνηθίζουν νὰ ἀναθέτουν
 τὴ σοδειὰ στὸν χωρὶκὸ ποὺ ζεῖ στὴν περιουσία τους καὶ ποὺ φροντίζει γιὰ τὴ
 σοδειὰ καὶ παίρνει τὸ μισὸ λάδι γιὰ ἀμοιβή. Ἄλλὰ στὰ φτωχότερα χωριά ἡ
 περιουσία μπορεῖ νὰ φτάνει μόνο στὰ δύο ἢ τρία δέντρα καὶ οἱ προσεκτικοὶ
 μελλοντικοὶ ἀγοραστὲς ἐνὸς κτήματος φροντίζουν ὅταν ἀγοράζουν ἓνα κομμά-
 τι γῆς νὰ μάθουν τίνος εἶναι τὰ λιόδεντρα γιὰτὶ ἡ κατοχὴ τους σημαίνει δι-
 ωσάσιμα δρόμου.

LAWRENCE DURRELL

Μετάφραση: ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

ΜΕΤΑ ΤΟ ΜΕΡΟΚΑΜΑΤΟ

Κρέμασε τὴν τραγιάσκα στὸ καρφὶ πίσω ἀπ’ τὴν πόρτα
 κι ὅταν κάθισε στὴν καρέκλα μὲ τὸ βυσοσινὶ πλεχτὸ
 κύλησε ἀποκαρδιᾶς ἓνα ποτάμι
 πάνω στὸ διψασμένο κάμφο τῆς ἐλπίδας του.
 Βγήκε τὸ ψωμὶ κι αὐτὴ τὴ μέρα.

Ἡ θυγατέρα τοῦ ἔφερε γλυκύβραστο
 κ’ ἓνα ποτήρι κρύο νερὸ μὲς ἀπ’ τὴ στάμνα.
 Στὴν ἄκρη ἢ μάνα γνέθοντας μὲ τὰ χεῖλη
 ἓναν καημὸ ἠπειρώτικο
 στὸν ἀργαλειὸ τῆς ὕφαινε τὴ χαμηλοβλέφαρη
 χαρὰ τῶν κοριτσιῶν τῆς.

Ἐκεῖνος ἄνοιξε τὸ πουκάμισο μὲ σίγουρο χέρι
 ὅπως ξεθηλύκωσε ὁ θεὸς τοὺς οὐρανοὺς στὸν Ἰορδάνη
 ξερίζωσε ἀπὸ τὰ δασιά του στήθια τὴν καρδιά
 καὶ τὴν ἀπίθωσε σὰν λειτουργιὰ πάνω στὸ τραπέζι.
 Ὅστερα τὴ μοίρασε στὰ πέντε παιδιά του.

ΜΑΝΘΟΣ ΣΚΑΡΓΙΩΤΗΣ

ΩΡΕΣ ΑΓΧΟΥΣ

Σκοτώστε τον...
 ακούστηκε ξερά
 και με αντίχρηση ή λέξη!
 Σκοτώστε τον..
 Εύπησα — αν βέβαια κοιμόμουν —
 δὲ θυμᾶμαι ἂν εἶμιον ζωντανὸς ἢ πεθαμένος...
 Σκοτώστε τον,
 ἀκόμα ἀντηχάει στ' αὐτιά μου
 παράξενα ἢ λέξη,
 σκοτώστε τον, σκοτώστε τον.
 Καθισμένος στ' ἄδειαν τραπεζί,
 μιᾶς ἀπέραντης μουντῆς αἴθουσας,
 δίχως χρόνο, διαστάσεις ἢ διάκοσμο,
 μιᾶς ἀπρόσωπης αἴθουσας.
 Τίποτε δὲν μποροῦσα νὰ συλλάβω,
 οὔτε τὴν ἴδια ὑπαρξή μου,
 τὰ πάντα ἀκαθόριστα,
 τυλιγμένα σὲ κάποια ἀνυπέρβλητη
 φοβέρα σιωπῆς,
 σ' ἓνα ἀόρατο τείχος
 γκρίζας σιωπῆς.
 Λιγιστὸ φῶς κρατιόταν πάνω μου,
 νὰ ὅσο κρατιόταν,
 ἴσα πὺν νᾶχεις τὴν αἴσθηση τοῦ χώρου,
 ἀδιόρατη τὴν αἴσθηση τοῦ χώρου.
 Σκοτώστε τον, σκοτώστε τον,
 ἤχοῦσαν πολλαπλᾶ
 στὴν ἄδεια αἴθουσα οἱ λέξεις,
 στὸν ἄδειο ἐαυτὸ μου οἱ λέξεις.
 Ἐγχεῖρα μ' ἀδράνεια στ' ἄδειαν τραπεζί.
 ἀθέλητα, μὲ κρεμασμένα χέρια στὸ κενό,
 χωρὶς νὰ ξέρω ἂν εἶμιον ζωντανὸς ἢ πεθαμένος,
 ἐνῶ βαριά ἤχοῦσαν γύρω μου
 τὰ τύμπανα μιᾶς ἐποχῆς,
 ὑπόκωφα τὰ τύμπανα μιᾶς ἐποχῆς!

ΦΩΚΙΩΝ Ι. ΚΑΨΑΛΗΣ

ΑΥΤΟ ΤΟ ΠΑΙΔΑΚΙ...

Αὐτὸ τὸ παιδάκι μὲ τὰ ὑπέροχα μάτια,
 τὰ τρυφερὰ αἰσθητάτα.
 Ρόδο στὸ φράχτη...
 Μεγαλώνει σὰν ἐλαφάκι τοῦ δάσους.

Δαυλὸς τῆς καρδιάς μου
 ἢ ἐγγονούλα μου!...

ΜΙΧ. Κ. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ

Η ΑΥΤΑΠΑΤΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

(δοκίμιο)

Ο άνθρωπος του πνεύματος είναι τις πιο πολλές φορές πλασμένος να ζει μέσα στην αυταπάτη. Νομίζει πως ή δημιουργία του είναι ικανή ν' αντισταθεί αποτελεσματικά προς τη φθορά του χρόνου. Και το μόνο που κατορθώνει είναι ν' άνεβεί σε μια ψηλή Ίσως στέγη της τέχνης του κρεμώντας εκεί τα νοτισμένα του όνειρα για να στεγνώσουν.

Και δεν μπορεί να κατανοήσει ποτέ, αν κέρδισε το εισιτήριο για την αιωνιότητα κι αν βγήκε και κατά πόσο «νικητής» στην άδυσώπητη πάλη του με τον πανδαμάτορα χρόνο για χάρη της ύστεροφημίας — παλιότερα την λέγανε δόξα.

Παιδεύει άδικα τον εαυτό του κατά τρόπο αρκετά όδυνηρό. Και προσπαθεί, όσο μπορεί να τον γλυτώσει απ' την άνωθυμία, την ληημοσύνη, την απώλεια της πνευματικής του ταυτότητας.

Τελικά μέσα στη φενάκη του αυτοδικαιολογείται πως έχασε το παιγνίδι της έπιβολής του στα Γράμματα από καθαρή έλλειψη... πρωτοτυπίας.

Μά δεν είναι αυτό ή μόνο αυτό. Κάτι άλλο του λείπει πιο ουσιαστικό και του διαφεύγει. Είναι ή άδυναμία του να προσεγγίσει την... αλήθεια την άντικειμενική και να την κάνει κτήμα του και ή άνικανότητά του να την μεταπλάσει σε έργο ζωής σύμφωνα με τους «σοφούς» κανόνες της τέχνης.

Άλλά κι' έδω αυτό - απατάται γιατί δεν ξέρει πως με μια και μόνη μικροσκοπική λέξη, μπορεί να χτίσει τοίχους άπειρους και μασοαλεία αιωνιότητας. Να πυργώσει μνημεία ή να καταστρέψει μ' επανάσταση τον κόσμο. Να κάνει θαύματα ίλιγγιώδη. Μπορεί... να σφάζει ένα πρωί σε μια και μόνη στιγμή. Να έξατμίσει κήπους και γαλάζιο. Να θερίσει τη μέρα, σαν κρίνο. Να κάνει τους άυγερινούς κόκκους άλάτι.

Μιλήσαμε πιο μπροστά για την πρωτοτυπία. Αυτή γίνεται και πραγματοποιείται από μια δέση Ίδεων. Ίδεων διαλεγμένων και σε καιρό που άκόμα και τα λιθάρια θα μπορούσαν ν' άνθίσουν... Οί ιδέες λοιπόν που συγκροτούν μια δέση ύψηλου λόγου άποτελούν την συνισταμένη αυτού που λέμε πρωτοτυπία. Οί πρωτότυπες ιδέες, λένε, σφίζουν τον δημιουργό συγγραφέα. Κι' αυτές, μόνον αυτές, του δίνουν το άκριβο και δισεύρητο εισιτήριο για την Άθανασία — τον Παράδεισο αυτό των συγγραφέων.

Κι όμως ή πρωτοτυπία δεν είναι το πάν! Κι έδω έγκεται ή αυταπάτη του συγκαιρινού ιδιαίτερα συγγραφέα, που έχει κατανήσει άπηνής κυνηγός και θηρευτής της πρωτοτυπίας κι έχει πάντα στο νοϋ του να παρουσιάσει μια χίμαιρα ή ένα τέρας παρά να φτιάξει ένα λογικό σχήμα... με φυσικές αναλογίες.

Άλλά ή πρωτοτυπία, όσο έντυπωσιακή και αν είναι δεν κάνει τον συγγραφέα άιώνιο και μεγάλο. Ο δικός μας π.χ. ό Παπαδιαμάντης μεγάλες δικές του ιδέες δεν έχει. Και μη μου πείτε, πως στερείται μεγαλοσύνης! Κι' ό Ντισοτογιέφσκυ αν τον προσέξετε καλά βρήθει κοινοτοπιών και λέει διαρκώς συνηθισμένα και άπλά, θα λέγαμε, πράγματα της καθημερινής ζωής, που

κάθε τόσο τὰ συναπαντούμε στὸ δρόμο μας. Ἄλλὰ ὅλοι ἐμεῖς δὲν ἔχουμε τὴν ἱκανότητα νὰ τὰ παρατηρήσουμε καὶ πολὺ περισσότερο νὰ τὰ κάνουμε τέχνη καὶ ζωὴ ἢ ζωὴ καὶ τέχνη.

Ἄλλὰ τί εἶναι, λοιπόν, ἐκεῖνο, ποὺ κάνει τὸν συγγραφέα μεγάλο καὶ τὸν ἐπιβάλλει στὸ κοινό; Κάθε ἄλλο παρὰ ἢ πρωτοτυπία, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν αὐταπάτη... τῆς τέχνης τοῦ κάθε δημιουργοῦ. Μήτε καὶ ἡ ποίηση στὴ μοναδικότητά της — μιλάμε γιὰ πεζογράφους ἐδῶ — μ' ὅλη τὴν φρυγμένη προαιώνια γοητεία της, σώζει τὴν κατάσταση, γιατί ἀλίμονο, σὲ κείνον ποὺ θὰ τῆς παραδοθεῖ ἀνυπεράσπιστος. Θὰ πρέπει νὰ ξέρουμε πὼς πάντα ξαρματώνει τὸν ἄνθρωπο. Καὶ τίς μόνες στράτες ποὺ ἀνοίγει στὴν ψυχὴ εἶναι ἐκεῖνες τῆς φαντασίας.

Λοιπόν, μέσα στὸ τρόβιλο τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, ἡ ψυχὴ τοῦ μεγάλου δημιουργοῦ κινεῖται μὲ μιὰ καταπλήσσοσα ἀκτινοβολία! Στὸ κάτωτοπρό της λάμπουν οἱ ἀπλὲς ἀλήθειες ποὺ γίνονται σιγὰ - σιγὰ σύμβολα. Αὐτὰ τὰ σύμβολα, μαζί — ἀλήθειες καὶ ιδέες — παίρνουν τὸ «ἔνδυμα» τῆς ζωῆς καὶ φτιάχνουν μιὰ ἀτμόσφαιρα· μιὰ ἀτμόσφαιρα, ποὺ μέσα σ' αὐτὴ ἐκκέει ὅλη της τὴν πλούσια καὶ μοσχολοῦσα ἀκτινοβολία ἢ προσωπικότητα τοῦ μεγάλου συγγραφέα.

Πίσω ἀκόμα ὡπὸ τὴν φεγγεβολὴ ἐτούτῃ ὑπάρχει ἡ πλατὰ καὶ ἀπροσμέτρητῃ δύναμη τῆς ψυχῆς, ποὺ ἀνταρμύει τὸ πνεῦμα μὲ μιὰ μυστικὴ σύζευξη ἔξω ἀπὸ κανόνες γραμματικῶν καὶ συντακτικῶν, ἀλλὰ μ' ἓνα πάνθημα τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς ἀλήθειας ποὺ ὑπάρχει καὶ ἄρχει μέσα σὲ μιὰ ἀπλότητα καὶ πολλαπλότητα πολὺ πέρα ἀπ' τὴν πραγματικότητα. Ἡ πραγματικότητα ὑφίσταται μιὰ συνεχὴ καὶ ἀσταμάτητῃ μεταμόρφωση μέσα στὸ χρόνο ἀθέατῃ καὶ μυστικῇ στὴν ψυχὴ τοῦ μεγάλου συγγραφέα, στοχαστῆ καὶ δημιουργοῦ. Αὐτός, ὁ δημιουργὸς μόνος τὴν αἰσθάνεται αὐτὴ τὴν μεταμόρφωση καὶ σ' αὐτὴν ἐλπίζει, καθὼς καὶ στὴν κίνηση τῆς ψυχῆς του, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸν σφιγμὸ τῆς δημιουργίας του. Ἔτσι ἓνας κόσμος ὀλάκερος μετατοπίζεται καὶ ἐκ-τοπίζεται μὲ τὴν διαδικασία αὐτὴ καὶ ὁ ἕνας δημιουργὸς διαδέχεται τὸν ἄλλον: Ὁ ρασιοναλιστῆς διανοούμενος ἐκτοπίζει τὸν σχολιαστὴ τοῦ Ἀριστοτέλη, ὁ Βολταῖρος τὸν Ἀκινάτη, οἱ Ἐγκυκλοπαιδιστῆς τοὺς Καλόγηρους, οἱ Ροζὲ ντὲ Λίλ τοὺς Τροβαδούρους...

Σ' ὅλη αὐτὴ τὴν μακρὰ περίοδο τῶν ριζικῶν μετασημασιολογιῶν καὶ μεταμορφώσεων ὁ «κοινὸς μύθος» — διάβαζε: Ἰσότης, Ἀδελφότης, Ἐλευθερία — ἔβαλε τὴν ἀνεξίτηλη σφαργίδα του στὶς σχέσεις καλλιτέχνη καὶ κοινοῦ.

Ἦδη ὅμως ἡ λαμπρὴ φάση αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῆς τέχνης, φάση ἐνὸς ὀλάκερου πολιτισμοῦ, τελειώνει. Ἡ ἰδεολογία του πρὸ πολλοῦ φτιασμένη στὸ κατακόρυφο κατεβαίνει. Κατεβαίνει ἀργὰ ἀπ' τὸ κορυφαῖο αὐτὸ σημεῖο της καὶ γίνεται ἡ ἄρνηση τοῦ ἀρχικοῦ της περιεχομένου. Οἱ συγγραφεῖς, οἱ λόγιοι - πεζογράφοι καὶ ποιητῆς ποὺ θὰ τὴν ἐκφράσουν σήμερα εἶναι φυσικὸ νὰ γίνουν «Ἐρμητικοί». Καὶ τὸ θολὸ καὶ ἀσάφες, σὲ σχέση πάντα μὲ τὸ εὐρύτερο κοινὸ εἶναι πάντα κακὴ λογατεχνία.

Βέβαια οἱ καθαρὰ «Ἐρμητικοί» εἶναι ὅλοι σχεδὸν τοῦ ἐλάσσονος ἴονου.

Καὶ ὁ σημερινὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀπ' τὸν ἀκραιφνῆ διανοούμενο ὡς τὸν ποιητὴ γίνεται ἢ καταντάει χωρὶς νὰ τὸ θέλει, χαμηλόφωνος καὶ ὑποτονικός. Ζεῖ στὴν αὐταπάτη του καὶ στὴν ἀναξιοποίητά του μὲ τὴν ψευδαίσθηση πὼς εἶναι σπουδαῖος. Ἡ «πνευματικὴ» του ζωὴ μένει τυφλὴ καὶ ἀνεξάρτητῃ ἀπ' τὸ ἔργον του. Κι' ὅταν ἀκόμα στ' ἀλήθεια πρωτοτυπεῖ δὲν παύει νὰ εἶναι ἀσάφης, ἐρμητικὸς καὶ ἀλλοπρόσαλλος. Τὸν «βοηθαίει» καὶ ἡ κοντιόφθαλμη, ἀνεύθυνη καὶ στερεότυπη κριτικὴ καὶ ἡ ὑπάρχουσα ἐπίσημη. Τοῦ

κάνει εύκολόγρια, λιθανίσματα και διθυραμβικούς ἐπαίνους, ἐν ὀνόματι πάντα τοῦ προσευτισμοῦ τῆς ἰδεολογίας του. Κι ὡς θάναι μέσα στοῦ κύκλωμα θὰ εἶναι ἀξιοπρόσεκτη καὶ ἡ ὅποια ἀρριβιστική τεχντροπία του. Εἴτε λογοτεχνία τοῦ παραλόγου κάνει εἴτε λογοτεχνία τοῦ ἐσωτερικοῦ παραληρήματος, τοῦ ἀντεργκράουτ, εἴτε λογοτεχνία περιθωριακή, σουρεαλιστική, προλαιπαριακή, πολεμική, παρακμαική, αὐτοενοδοσκοπούμενη... λογοτεχνία, λέει, πού ν' ἀνατέλει τὴν πεμπτουσία τῆς κουλτούρας, μέσα στοῦ σύγχρονο κόσμο.

Φυσικά δὲν ἀμφισβητῶ πῆς ὑπάρχει καὶ σωστή καὶ δίκαιη καὶ μὲ συνέπεια κριτική. Καὶ μὲ ὑπευθυνότητα.

Ὅμως ἡ Ἱστορία τῆς Λογοτεχνίας μᾶς δίδαξε πὺς ὅσο καλοπροαίρετη κι ἂν εἶναι ἡ κριτική μπορεῖ κι αὐτή... νὰ ξεγελαστεῖ καὶ ν' αὐτοαπατηθεῖ.

Ὁ Σαῖν - Μπὲβ, ὑποτίμησε καὶ σὲ πολλὰ λοιδῶρησε τὴν ποίηση τοῦ Μπωντλαίρ. Ὁ Φῶτος Πολίτης καταδίκασε τὴν ποίηση τοῦ Καβάφη, ὁ Σπύρος Μελάς τὴν χλεύασε ἀπροκάληπτα, ὁ Θεοτοκάς τὴν μυκτῆρισε εὔθυμα καὶ δηκτικά· κι ὁ Βουτιερίδης τὴν εἶπε ουρμό, πού θὰ περάσει. Κι αὐτὸς ἀκόμα ὁ Παλαμᾶς τὴν εἶπε ρεπορτάζ τῆς ἱστορίας πού γρήγορα θὰ λησμονηθεῖ

Λοπὸν ὅλοι αὐτοὶ αὐτο - απατηθήκανε. Καὶ ἀκύρωσε τὶς ἄστοχες κριτικές τους ὁ ποιητῆς - Καβάφης καὶ τὶς μηδένισε ὁ χρόνος καὶ δικαίωσε τὴν ἀλήθεια τῆς ἀθάνατης αὐτῆς ποίηση ἢ ἱστορία. Κι ὁ Καβάφης καὶ σήμερα καὶ αὔριο καὶ γιὰ πάντα θὰ βασιλεύει στὴν Ἀλεξάνδρεια τοῦ πνεύματος. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα οὔτε ἀπατᾶ οὔτε ἀπατᾶται. Οἱ αὐταπάτες εἶναι ἀνθρώπινες καὶ τελειώνουν μόνο μὲ τὸ θάνατο, γιατί διαποτίζουν ὅλη μας τὴν ὑπαρξη.

Ἡ σημερινὴ τραγική ἐποχή μας διέρχεται, ὅπως εἰπώθηκε, περίοδο βαρεῖας λησμονιάς. Χερμάζεται ἀπὸ μύριες ἀγωνίες καὶ σκοτασμούς. Τοῦτο εἶναι πολὺ δυσσίωνο στοιχεῖο γιὰ τὴν μοῖρα τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἀκόμα ἡ ἱστορικότητα σ' ὅλες τῆς τὶς μορφές ἔχει καταστεῖ μὴ φοβερὴ ὄντολογικὴ δύναμη, πού ὀδηγεῖ πότε πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ πότε πρὸς τὴν παραπλάνηση καὶ τὴν φενάκη. Πρὸς τὴν ἀλήθεια ὀδηγεῖ μόνο τὸ πνεῦμα πού σχετικὰ θὰ νικήσει καὶ ὁ πολιτισμὸς μας θὰ σωθεῖ!

ΝΕΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

Η ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΕΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Σήκωσε τὸ χέρι του
ν' ἀγγίξει τὰ σύννεφα.
Ρόζ, πορτοκαλιά, γαλάζια
χρώματα ὄμορφα, φωτεινά.
Μὲ λαχτᾶρα τέντωσε τὸ χέρι του
μὲ δέος ἤθελε νὰ γνωρίσει τὴ ζωὴ τους.
Κι ἐνῶ πῆγαινε νὰ τὰ φτάσει,
σχεδὸν τ' ἀκουμποῦσε,

ἀέρας φύσηξε και τὰ πῆρε μακριά.

- Μὴ λυπᾶσαι, φώναξαν,
δὲν φεύγουμε γιὰ πάντα,
ζήτα τὴ χαρὰ νὰ βρεῖς
μέσα στὴ ζωὴ πού ζεῖς.
- Σύννεφα, σύννεφα,
ἐλπίδες μου μακρινές,
ιδανικά μου ἀπλησίαστα,
φώναξε,
μὴ μ' ἀφήγετε μόνο
σὲ τούτη ἐδῶ τὴν ἔρημη χώρα.
Πάρτε με μαζί σας.
Θέλω νὰ γνωρίσω τὴ ζωὴ.
Ὅμως κανένας δὲν τοῦ ἀποκρίθηκε.
Πῆρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ.
Γύρευε νὰ βρεῖ τὴν ἀλήθεια.
Κατέβηκε τὸ ψηλὸ βουνὸ
πού μὲ κόπους ἀνέβηκε
μ' ἐλπίδες τόσες και τόσες
και τώρα γύριζε...
λυπημένος, ἀπελπισμένος.
Ὁ δρόμος μπροστά του ἦταν σκοτεινός,
γεμάτος λάσπες και δέντρα μ' ἐνωμένα
κλαδιά.

Πλέκαν τὰ κλαδιά τους ἀδιαπέραστα
κι ἦταν χωρὶς φύλλα νεκρά.
Μπροστά του δὲν ὑπῆρχε φῶς.
Περπατοῦσε στὸ σκοτάδι μόνος, κατάμονος.
Κι ὁ οὐρανὸς εἶχε κλείσει τὴ σκεπὴ του,
και τὰ δέντρα σκύθαν ἀπὸ πάνω του.
Πρόβαλλαν μπροστά του οἱ γονεῖς του
και τὸν καλοῦσαν ἰκετευτικά.
Ἔπεσε τότε κι ἄρχισε νὰ κλαίει
και νὰ μετανοῖώνει...
και θυμῆθηκε τὰ σύννεφα.
Εἶχαν τὰ χρώματα τοῦ ὀνείρου
και τοῦ παραδείσου
ἦταν ὅμως παραμυθῆνια κι ὄχι ἀληθινά.

- Παιδί μου, ὅ,τι ἤθελες στὴ ζωὴ σου,
τὸ κατάφερες.
- Τώρα, τί θέλω νὰ καταφέρω;
Ὅλες τίς ἐλπίδες μου
τίς στήριξα στὰ σύννεφα
κι αὐτὰ φύγανε μακριά.
Και τώρα, τί μοῦ μένει;

ΓΡΗΓΟΡΗ ΜΑΡΤΙΝΗ

ΣΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

(διήγημα)

Νύχτα.

Ἡ ἔρημη κεντρικὴ λεωφόρος ἀμυδροῦ αἴσθησις σύνθεσις ποῦ διαλύεται σὲ μόρια μακρινῆς μνήμης κάτω ἀπ' τοὺς τροχοὺς.

Δὲν κτύταξε τὸ δείκτη ταχύτητας οὔτε μιὰ φορά, πρέπει νὰ ὀριοθετοῦσε τὴν κίνηση σταθερὰ κάπου ἀνάμεσα στὰ τελευταῖα νοῦμερα τοῦ πίνακα. Τὸ ἀδιαφοροποίητο συχνότητας στὴν ἐναλλαγὴ τοῦ χώρου, ἢ μόνη σταθερά. Πέρα ἀπ' τὴν ἀκτίνα ποῦ διέγραφε τὸ φῶς, ὁ ἀκίνητος ἀθέατος κόσμος. Κι αὐτός, δημιουργὸς τοῦ γύρω του χαλασμοῦ νὰ μάχεται νὰ σταθεῖ ὁ ἄλλος πόλος ἑνὸς ἄξονα γιὰ κάποια λογικὴ βάση. Ποῦ γίνονταν ἡ μάχη; Στὰ τείχη μὲ τὴν πόλη πολιορκημένη ἀλλὰ ἀκέραια, ἢ στὴν παραβιασμένη πύλη, ὅταν πιά οἱ βάρβαροι μπῆκαν κιόλας, κι ὁ ἀγώνας καθαρὰ ἐπιλογικὸς δίνεται γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ὄπλων — λένε — καὶ γιὰ τὴν τιμὴ κανενὸς ἀνθρώπου;

Ἄλλα τούτῃ τῇ νύχτῃ βρῖσκονταν ἔξω ἀπ' τὸν τρόπο θεώρησης τοῦ κόσμου ποῦ τὸν χαρακτῆριζε: σκέψεις χωρὶς ρυθμὸ, ἐσωτερικὴ ἔνταση, ἔλλειψη προοπτικῶν, αὐτοκριτικὴ ποῦ ἔτεινε νὰ πάρει τὴ μορφὴ ἀπόρριψης τῶν μέχρι τώρα θέσεων ἀνίκων κατὰ τὰ φαινόμενα νὰ ὀργανώσουν μονάδες γιὰ ἀντιμετώπιση τοῦ ἐχθροῦ — καιροῦ ποῦ ἔρχεται συμπαγῆς καὶ συντριπτικῆς. Ἴσως τούτῃ ἡ κίνηση λειτουργοῦσε σὰν ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ χάους — προσπάθεια γιὰ ἐπισήμανση διεξόδου φυγῆς τῆς συσσωρευμένης ἔντασις. Ἄργα καὶ ἀνεπαίσθητα πλάκες βαριάς μόωσις σκέπασαν τοὺς θόλους τῆς ἐλευθερίας του. Βαθμαῖα φθορά.

Ἡ πόλη ἔφευγε πίσω του, ποντίζονταν στὴ νύχτα. Ἡ σταθερότητα τῶν κεντρικῶν τῆς ἀξόνων ἔσπασε. Εἶδε λίγο πρὶν τὸ Λιοιζητήριο νὰ ἀπλώνεται διαλυμένο στὴν ὀριζόντια τοῦ σκοταδιοῦ ποῦ εἰσχωροῦσε στὶς βαθιὰ ραγιασμένες του πλευρές. Τὸ ἱστορικὸ ὄρολόι νὰ γίνεται μιὰ χωρὶς τέλος στὶς κλίμακες τοῦ ὕψους ἰδέα καθέτου, μόνη ἢ σήμανση τῶν ὄρων: Ἦχος κάθετος ποῦ ἀκοντίζει τὰ ὕψη ἢ τὸ χῶμα; Κι ἀπ' τὴν στρατιωτικὴν βάση ἢ κλασικὴ καθιερωμένη σάλπιγγα, ἀνύπαρκτη-σθησμένη δηλωτικὴ τοῦ τέλους τοῦ εἰκοσιεταεαίου παραδοχὴ τοῦ τέλους τοῦ λόγου τῆς: Στὸ λιμάνι ἐδῶ καὶ τρεῖς μέρης ἦταν ἀραγμένο τὰ πυρηνοκίνητο.

Κάπου κοντὰ στὴ γέφυρα: Λίγο ἔλλειψε νὰ πέσει πάνω σ' ἕνα ζευγάρι. Τὸ λάθος ἦταν καθαρὰ δικό τους. Σταμάτησε, θέλησε νὰ πεῖ κάτι, καμιά ἀντίδραση ἀπ' τὴν πλευρά τους, ἀδιαφορία, συνέχιζαν νὰ σέρονται στὴν ἄσφαλτο. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ μιλήσει κανεὶς σ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ; Δὲν κατάλαβε ἀκόμα τοῦτο τὸ νέο ἦθος. Εἶχε μείνει ἔξω ἀπ' τὴν ἐποχὴ; Δὲν καταδίκαζε ὀπωδῆποτε, ὅμως ἔνοιωθε μόνος. Δὲν ἦταν θέμα αἰσθητικῶν κριτηρίων καὶ ἐπιλογῶν, ἀλλὰ γενικότερης τοποθέτησις: Ὅχι πάντα, ὅμως — ἂν καὶ ἀρχικὰ ὄχι συνειδητὰ — συχνὰ βρῖσκονταν στὴ μειωσιμότητα, κάπου ἀνάμεσα στὰ πλειωσιμφοῦντα ἄκρα, πιστεύοντας στὴ μεταμόρφωση, τούτου τοῦ ἐνδιάμεσου, σὲ μέγεθος ρυθμιστικὸ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου.

Ξεκινάει ἀργά,

Πάντα στὴ Γέφυρα, καὶ εἶναι ἀτέλειωτη, ἢ μεγαλύτερη λένε τῆς χώρας.

Ἄργα πάνω στὴ Γέφυρα,

Τὰ ἄκρα: Ναι ἢ ὄχι. Τί πάει νὰ πεῖ αὐτὴ ἢ τοποθέτηση τῶν προβλημάτων στὸ δυαδικὸ σύστημα; Ἐβλεπε τὰ διλήμματα ἐντελῶς τεχνητὰ, αὐτὸς ζοῦσε μὲ τὴν προ-

απεική συνύπαρξης ἐλευθερίας καὶ περιοριστικότητας, αὐτὸ πού οἱ παλιοὶ ὀνόμαζαν μέτρο. Ἔτσι καὶ ἡ ζωὴ του, ποτὲ στὴν ἔπαρση, ποτὲ στὴν πτώση.

Τώρα ὅλα εἶχαν ἀνασταλεῖ, καὶ ἡ μέρα ὄρθωσε τὶς τελικὲς ἀγκύλες πού τὰ ξέκοψαν ἀπ' τὸ Κείμενο. Ἦταν καὶ οἱ θάνατοι πού ἀμαύρωσαν τὴ βδομάδα.

— Ἀνεβάζει τὴν ταχύτητα, οἱ τροχοὶ ἀνάβουν στὴν ἄσφαλο —

Ἔνας ξάδερφός του δεκαπέντε χρόνων

Ὁ δείκτης στὸ ἄκρο δεξιὸ

Ἡ γυναίκα τοῦ μόνου του φίλου, τριανταδιό

Ὁ δείκτης σταθερὰ στὸ ἄκρο δεξιὸ καὶ δὲ θέλει νὰ ὑποχωρήσει — ἡ εὐθραυστή ἰσορροπία τοῦ κατακόρυφου κινήσεων ἐπιφανειακῶν πού θολώνουν τὸ μάτι τῆς μνήμης καὶ μένει ἀθέατη ἡ ἄβυσσος τοῦ θανάτου

Καὶ ξαφνικά: Εἶχε φτάσει στὸ σπῖτι του. Ἀπότομο φρενάρισμα, κίνηση κομμένη μὲ τὸ μαχαίρι πού ἄφηνε τὴν ἐντύπωση σίγουρου τροχαίου.

Ἀτέραντη Σιγῇ

ἡ νύχτα ἀκινήτει, σὲ τοῦτο τὸ τέλμα τερματίζει τὴν πορεία τῆς ἡ πολυτάραχη μέρα: Τὸ πρῶτο στὸ Λυκτεῖο οἱ δυὸ ὄρες μαθήματος μὲ τοὺς τελειόφοιτους πῆρε τὴ μορφὴ διαλόγου γύρω ἀπ' τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Ὅμως ἡ συζήτηση προχώρησε πολὺ πῶς πέρα ἀπ' τὸ χῶρο πού ἐκεῖνος θεωροῦσε οἰκεῖο:

Πίστη στὴ δυνατότητα ὀλοκληρωτικῆς ἐπιβολῆς καὶ ἐλέγχου τῆς βούλησης

Κατάργηση τῶν μορφῶν νομικῆς ὀργάνωσης — ἀπόψεις προχωρημένες πο-

λὺ πῶς πέρα ἀπ' τὶς κλασικὲς ἀναρχικὲς

κλαδισμὸς — δημιουργία ἄλλου τύπου ἀνθρώπων

γενίκευση τῶν ρομπὸτ

μηδενισμὸς συναισθημάτων — αἰμομιξία

— Ὅ,τι θεωρεῖται ἰδιαίτερο εἶναι μιὰ μορφὴ τοῦ γενικοῦ, νὰ μὴν ἐπιμένουμε νᾶμαστε ἢ ἐξαίρεση, ὁ καινόνας θὰ μᾶς μηδενίσει

Χάος

ἐπέμεναν νὰ ζητοῦν τὴ γνώμη του.

— Καὶ πῶς νομίζετε ὅτι θὰ σταθεῖ αὐτὸς ὁ κόσμος;

— Ἐμεῖς δὲ ζοῦμε;

— Ναί, ἀλλὰ αἰῆριο μὲ τὶς νέες συνθῆκες πού βλέπετε νὰ διαμορφώνονται;

— Δὲν ὑπάρχει αἰῆριο, αὐτὰ ἄρχισαν νὰ διαμορφώνονται κιόλας, αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ μας. Δὲν ζοῦμε;

Αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ τους;

Πῶς νὰ σταθεῖς Μόνε τοῦ Κόσμου;

Ὁ Κόσμος: Ἀμφίβληστον ἄπειρον.

Ἡ ἐρώτηση: Δὲν ζοῦμε;

Ἀπάντησε μὲ ὑπεκφυγές, λεκτικὲς ἀκροβασίες, τέλειωσε ἡ ὥρα ἔφυγαν. Πέρασε τὴν κεντρικὴ εἴσοδο τῆς πολυκατοικίας, πῆρε τὴν ἀλληλογραφία, ἐξετάζει τὰ ἔντυπα καὶ τὰ γράμματα ἕνα-ἕνα.

Ἦταν καὶ ἡ ἀπογευματινὴ συνέλευση μὲ τοὺς συναδέλφους: διαφωνίες, ἔνταση, συγκρούσεις. Ἦσως δὲν ἦταν συνέλευση ἀλλὰ τὸ ρέκβιεμ κάθε συνέλευσης, κάθε πολιτικῆς διαδικασίας.

Μπαίνει στὸ ἀσανσέρ, πατάει τὰ τέσσερα..

Ἡ ἐπίσκεψη σ' ἕνα φίλο του ψυχίατρο σφράγισε τὴ μέρα: Δὲν πέρασε γιὰ δικτὴ του ὑπόθεση ἕνας μαθητῆς εἶχε προβλήματα καὶ πέρασε νὰ ρωτήσῃ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Λυκτεῖου. Ἀποστολὴ καθαρὰ ὑπηρεσιακῆ. Ἐκεῖνος τὸν καθησύχασε: Δὲν εἶναι σοβαρό, εἶπε, συνηθισμένο στὶς μέρες μας. Ἡ σχιζοφρένεια, ἡ τρέλλα γενικότερα εἶναι κάτι τὸ φυσικὸ στὴν ἐποχὴ μας.

— Φυσικὸ ἢ τρέλλα;

— Ναι, θέλω νὰ πῶ ὅτι εἶναι συνέπεια τοῦ τρόπου ζωῆς ὅπως διαμορφώνεται σήμερα. Πρόκειται δηλαδή γιὰ κοινωνικὸ σύμπτωμα τοῦ ὁποίου οἱ αἰτίες βρῖσκονται ἔξω ἀπ' τὸν πάσχοντα. Τὰ περιστατικὰ τέτοιου εἴδους εἶναι συνήθη, καὶ προβλέπεται νάχουν σταθερὴ συχνότητα.

Σταθερὴ συχνότητα: Τὸ ἀδιέξοδο.

Εἶδε τὸν τέταρτο ὄροφο νὰ χάνεται κάτω ἀπ' τὰ πόδια του, ἡ ταχύτητα ἀνόδου φαινόταν μεγαλύτερη, καὶ ἦταν σίγουρα μεγαλύτερη, πέρασε καὶ τὸν τελευταῖο ὄροφο καὶ σφηνώθηκε στὴν κορυφή. Ἀδύνατο νὰ βγεῖ, Σύγχυση, Ἀγωνία. Πάτησε τὰ πλῆκτρα μὲ τὴ σειρά: Ἰσόγειο-Πρῶτος-Δεύτερος-Τρίτος. Τίποτα. Τὸ σῆμα κινδύνου δὲν λειτουργεῖ, τὸ αἷμα στὰ κανάλια τῶν φλεβῶν μέχρι τὰ μελίγγια — φραγμοὶ ποῦ κρατοῦν τὴν ἔνταση τῶν ρευμάτων — βούιζε σὰν κύμα.

Παραίτηση.

Ἀπότομα τὸ ἀσανσέρ ἄρχισε νὰ κατεβαίνει. Θὰ συντριβεῖ, δὲν λειτουργεῖ τίποτα σ' αὐτὸ τὸ μηχανισμό: μιὰ κίνηση μονοκόματη, οἱ ὄροφοι ἀνεβαίνουν μέσα σ' ἓνα ξεχαρβάλωμα γενικό, θὰ συντριβεῖ θὰ γίνῃ λυῶμα στὴ βάση. . .

Σταμάτησε κανονικὰ στὸ ἰσόγειο. Βγήκε, ἀνάσανε, προσπάθησε νὰ σκεφθεῖ: «Κατὰ κανόνα τὸ ἀσανσέρ λειτουργεῖ κανονικά». Καὶ μ' αὐτὴ τὴ βάση:

1. Πρὶν ἀπὸ λίγο σημειώθηκε μιὰ βλάβη, μιὰ ἐξαίρεση.
2. Ὁ κανόνας ἀπ' τὴ φύση του τείνει νὰ ἐξουδετερώσει τὴν ἐξαίρεση.
3. Ἡ ἐξαίρεση ποῦ δὲν παρατηρεῖται ποτέ, πετυχαίνει νὰ πλαγιοκοπήσῃ τὸν κανόνα, καὶ ὄχι βέβαια σὲ ποσοστὸ 1% ἀλλὰ σὲ τέτοιο ποῦ ἡ ἀναλογία θὰ κυμαίνεται στὴν τάξη τῶν χιλιάδων. Τὸ 1% λοιπὸν ἄς λογιστεῖ 1 πρὸς 100.000. Πρόκειται οὐσιαστικὰ γιὰ ἔσχατο ἀγῶνα ἐπιβίωσης στὴν ἰστορία.
4. Μιὰ τέτοια λοιπὸν στιγμή ἐπιβίωσης σημειώθηκε πρὶν λίγο. Θὰ ξανασυμβεῖ ὕστερα ἀπὸ 100.000 φορές. Ὁ Κόσμος μου εἶναι κόσμος τοῦ κανόνα καὶ τῆς παραπάνω λογικῆς. Παρ' ὄλ' αὐτά, μόνο ἓνας στοὺς 100.000 θὰ συμφωνοῦσε νὰ ξαναμπῶ στὸ ἀσανσέρ τώρα ἀμέσως.
5. Μπαίνοντας λοιπὸν, ἀποτελῶ Ἐξαίρεση τοῦ κανόνα ποῦ μὲ τὴ σειρά του εἶναι ἐξαίρεση τοῦ ἐναρκτηκοῦ βασικοῦ Κανόνα. Ὄντας Ἐξαίρεση τῆς ἐξαίρεσης ἀκολουθῶ τὸν Κανόνα.

Ἐνοιωσε νὰ βρίσκεται στὸ κέντρο πομπῆς δυνατῆς γνώσης. Ξαναμπαίνει. Πατάει τὸ 4 ἀνεβαίνει κανονικά. Βγαίνει. Ξεκλειδώνει.

Τὰ νέφη διαλύθηκαν
καὶ μπῆκε στὸ σπίτι.

Ἡρεμία.

Ὅλα ἄνω-κάτω. Τὰ βιβλία ὅπως εἶχαν μείνει ἀπὸ χτές βράδυ, πεταγμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ, σημειώσεις σκόρπιες, τὸ κρεβάτι ἀτακτοποίητο, ἡ βιβλιοθήκη σὰν μετὰ ἀπὸ σεισμὸ μεγάλου μεγέθους. Ἡ προτομὴ τοῦ Πλάτωνα πεσμένη στὸ πάτωμα, κομμάτια. Πῶς ἔγινε αὐτό; Ἴσως τὸ πρῶτὸ καθὼς ἐφευγε βιαστικὰ κι ἄρπαξε τὰ βιβλία τὴν ἔρριξε. Αὐτὸ θάγινε, γιατί κι ὁ σταυρὸς ἓνας ἐξαιρετικὸς σκαλιστὸς σταυρὸς, παλιότερων ἀποχῶν ἔργο, πεσμένος κι αὐτός, μὲ τὴ μιὰ πλευρὰ σπασμένη. Βρῖσκονταν στὴν ἴδια θέση στὸ κέντρο τοῦ μεσαίου ραφιοῦ δίπλα-δίπλα.

Νάρχισε νὰ τακτοποιεῖ, ἀπὸ ποῦ; καὶ γιατί; Τὸ σπίτι. Τὸ χτές. Ἡ ζωὴ του. Οἱ ἀγῶνες στὸν ὑπαρξιακὸ καὶ πολιτικὸ χῶρο. Τὸ χτίσιμο ἑνὸς κόσμου ποῦ τοῦλε-γαν ὅτι ξεπερνιέται ἀπ' τὶς καινούργιες συνθήκες, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀμετρία καὶ τὴν ἠθικὴ ποῦ ἔρχονταν ἀν συνείπειά της, «ἐννομες» ἀνομιες, δυνατότητα δλοκληρωτικῆς δούλωσης τοῦ ἀνθρώπου-παγκόσμιες δικτατορίες τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πολιτικῆς, ζωὴ καὶ κοινωνίες ἔξω ἀπὸ κάθε αἰσθητικὴ βάση Ἡ ἐποχὴ τῶν «ἀπλαγορεύσεων», τῶν ὀρίων, ποῦ φεύγει (ἢ κλασικὴ ἢ νεοκλασικὴ) καὶ ἡ νέα ποῦ καταργεῖ

κάθε παλιό, ο κόσμος που γίνεται, ότι δεν ήταν ο κόσμος που φεύγει. Και η συνέπεια μεταίωση να παλεύει τα γεγονότα στο Μεταίχμιο.

Χτύπησε το τηλέφωνο. Λάθος, δὲ ζητοῦσαν αὐτόν. Τί σημασία εἶχε; «Μήνυμα εἶναι τὸ μέσον». Καὶ τὸ μέσον — ἡ τηλεφωνικὴ γραμμὴ — εἶναι ἀπρόσωπη. Τὰ πρόσωπα, μάζα.. Καὶ ἡ παραγωγὴ μαζικὴ, πὸν ἐπεκτείνεται καὶ στὸ πνεῦμα καὶ σ' ὅλες τὶς ἀνάλογες δημιουργίες. Ἐπόμενος ὁ ἔλεγχος τῶν πάντων, προγραμματισμός πὸν θέλει νὰ καλύπτει τὰ πάντα, αὔξηση πληθυσμοῦ μὲ προδιαγραφές — στείρωση τῶν κατοίκων δολόκληρων περιοχῶν, γενίκευση τῶν τηλεοπτικῶν μαθημάτων ἀπ' τὸ κέντρο — περιορισμὸς τοῦ ρόλου τῶν δασκάλων, ἐπινόηση νέων μορφῶν θανάτου γιὰ ὅποιον θέλει νάναι ἡ ἄλλη θέση καὶ γνώμη, καὶ ὁ μέγας παγκόσμιος σχεδιασμὸς: ἐκμετάλλευση τῶν πάντων, μετατροπὴ καὶ τῶν ἐλάχιστης ἀξίας ὑλικῶν, σὲ χρήσιμα στοιχεῖα, Στόχος: βελτίωση τοῦ βιοτικῆς ἐπιπέδου

Μετατροπὴ τῶν λίθων σὲ ἄρτους

Καὶ τὴν ἴδια στιγμή: Χτύπησε τὸ κουδούνι. Τέτοια ὥρα; Καὶ τί θέλει ὅποιος καὶ νάναι; Καὶ πῶς νὰ τὸν δεχτεῖ; Θὰ περιμένει, ἂν ὁ Ἄλλος ἐπιμένει ἀνοίγει.

Περιμένε Μόνε στὸ Μεταίχμιο τῶν Καιρῶν

ὑπάρχει πάντα ἡ δυνατότητα ἀκτίνας φωτὸς στὴ νύχτα
ἡ Ζωὴ κινεῖται σ' ὅλα τὰ συστήματα, ἔξω ἀπ' τὰ συστήματα
καὶ τὸ 10011 τοῦ δυαδικοῦ εἶναι τὸ 19 τοῦ δεκαδικοῦ
τὸ 13 τοῦ δεκαεξαδικοῦ
τὸ 17 τοῦ δωδεκαδικοῦ
τὸ 23 τοῦ ὀκταδικοῦ
τὸ 201 τοῦ τριαδικοῦ

Τὸ κουδούνι ξαναχτυπᾷ. Ἀνοίγει.

Ἡ Δήμητρα, μιὰ καστανόξανθη Δήμητρα πὸν στὸ φῶς τὸ πρόσωπό της ἐπαιώνει τὸ χρῶμα τοῦ σταριοῦ, καστανόξανθο μεστό, μέσα ἀπὸ μνήμες καθαρῆς συνθετικῆς μουσικῆς αἴσθησης.

— Εἶναι πρὶν ἀπ' τὶς 12 ἢ μετὰ; Νὰ πῶ καλησπέρα ἢ Καλημέρα;

(Ἐκπληξη. Τί σημαίνει αὐτό; Καὶ γι αὐτὸ χτύπησε; Κύτταξε τ' ὄρολόι).

— Μεσάνυχτα ἀκριβῶς.

— Τότε γειάσου.

(Συνάντηση: Οὔτε καλησπέρα οὔτε καλημέρα, γειά σου. Οὔτε ἄσπρο οὔτε μαῦρο, καστανόχρυσο μεστό).

— Ἄκουσα τὸ φρενάρισμα, κύτταξα ἀπ' τὸ παράθυρο, γνώρισα τ' αυτοκίνητο, κατέβηκα νὰ δῶ καλύτερα. Νόμισα μήπως...

— Ὅχι δὲν ἔγινε τίποτα, φρέναρα ἔτσι χωρὶς λόγο.

— Μᾶλλον παράξενο. Εἶσαι καλά;

— Ναι καλά, δὲν ἔχω τίποτα, καλά...

Νὰ τῆς πεῖ νὰ μείνει, νὰ μπεῖ; Νὰ πεῖ καληνύχτα καὶ νὰ κλείσει τὴν πόρτα; Πάνω ἀπὸ ἓνα χρόνον ἔμενε ἐδῶ, δὲν ἔτυχε νὰ συναντηθοῦ ἀπὸ κοντά. Τυχαῖα μόνο στὶς σκάλες ἢ τὸ δρόμο. Θ' ἀφήσει τὴν προτοβουλία σ' ἐκείνη.

— Εἶσαι μόνος;

— Ναι μόνος, ἴσως μόνος.

Μπήχε, τράβηξε ἴσα στὸ γραφεῖο.

— Τί γίνεται ἐδῶ, Χάος.

— Ἐέρεις ἔλαιπα ὅλη τὴ μέρα, εἶναι ὅλα ὅπως ἔμειναν χτὲς βράδυ.

— Κι ὁ Πλάτωνας, κι ὁ Στανφόρ;

— Δὲν τὸ κατάλαβα πῶς ἔγινε. Ἴσως τὸ προὐ φεύγοντας βιαστικὰ δὲν πρόσεξα.

Ἔνοιθε λίγο σὰν ἔνοχος, σὰν παιδί πὸν τὸ μαλώνουν.

Ἐκείνη τώρα δὲν σταματοῦσε: Πῆρε τὰ σπασμένα μέρη ταιριάζοντάς τα, τά-

βαλε στη βιβλιοθήκη ὅπως πρὶν σπάσουν, τὰ κράτησε λίγο, ὕστερα πήρε τὰ χέρια της, ἐκεῖνα στέκονταν. Καὶ τὸ σταυρὸ δίπλα. Περιέμενε λίγο. Φύσηξε πάνω τους δυό-τρεῖς φορὲς (Νὰ δεῖ ἂν θ' ἀντέξουν ἢ ἔστελνε πνοὴ ζωῆς;) Ὅμως τίποτα δὲν ἔπεσε.

— Ἴσως βρεῖς ἕναν καλύτερο τρόπο αὐριο.

— Ναὶ θὰ βροῦμε.

Εἶπε αὐθόρμητα θὰ βροῦμε, ὄχι θὰ βρῶ, ὄχι θὰ βρεθεῖ.

— Νὰ συνεχίσουμε μὲ τὰ βιβλία.

Ἐκεῖνος δὲν καταλάβαινε καλά, λίγα τὰ γεγονότα πιά κι ὄχι στὸ ρυθμὸ τῆς μέρας πὺν πέρασε, ὠστόσο δύσκολο νὰ τὰ παρακολουθήσει.

Τακτοποίησε ἐκεῖνη τὸ τραπέζι, συγκέντρωσε τὶς σημειώσεις, ἔφτιαξε τὸ χαλί ταίριασε τὶς καρέκλες, ὕστερα πέρασε στ' ἄλλα δωμάτια, στὴ κουζίνα.

Ἐκεῖνος μόνος, ξένος στὸ δικό του χῶρο πὺν τὸν ἔβαζε σὲ ρυθμὸ μιὰ ξένη. Δὲν σκούπιζε δὲν τακτοποιοῦσε δὲν ἔκανε τίποτα τὸ εἰδικὰ γυναικεῖο. Ἔδινε ρυθμὸ στὸν κόσμο.

Ἦρθε. Νὰ καθήσουμε εἶπε.

— Ξέρεις, νοιώθω λίγο ξένος ὕστερα ἀπ' ὅλα αὐτὰ (Τὸπε κυριολεκτώντας ἢ παίζοντας μὲ τὶς λέξεις; Κι αὐτὸς δὲν ἦταν σίγουρος).

— Ὡ μὲ συγχωρεῖς, δὲν . . ., ἂν ἔγιναν ἔτσι τὰ πράγματα,

— Ὅχι Δήμητρα, δὲν θέλω νὰ πῶ αὐτό.

Σιωπὴ

— Ἐχω τόσον καιρὸ ἐδῶ, δὲν βρεθήκαμε ποτὲ ἀπὸ κοντά.

— Ναί, δὲν ἔτυχε, δὲν ξανοίγομαι κι ἐδῶ πολὺ. Σ' ἔβλεπα βέβαια πὺν και πὺν, ἀλλὰ ἔκανε μιὰ ἀόριστη χειρονομία πὺν ὑποτίθεται ὅτι συμπλήρωνε τὴν ἀτέλειωτη πρόταση.

— Ἀλλά;

Τὸν κοίταξε ἴσα στὰ μάτια. Ἐκεῖνος δὲν ἔβρισκε τὰ λόγια πὺν θὰ περιεῖχαν καὶ θὰ δήλωναν ὅτι ἀκριβῶς ἤθελε νὰ πεῖ. Καὶ οἱ θύμισες: Τὸ ἀρχικὸ κάποιον ἐνδιαφέρον γιὰ κείνη, ὕστερα ἡ συμπάθεια — ἦταν ἐκεῖνο τὸ σταρένιο μεστό, οἱ συγκερατημένες τῆς κινήσεις πὺν δὲν ξεπερνοῦσαν τὸ μέτρο, τὰ λόγια του μερθεύονταν τώρα σ' αὐτὸ τὸ μεστό. Γιὰ δευτέρη φορά τὴν ἴδια μέρα ἔχανε τὴ διαλογικὴ μάχη.

— Θέλω νὰ πῶ ὅτι δὲν σκεφτόμουν κάτι παραπέρα, τὴν ἀρχὴ μιᾶς γνωριμίας, μιᾶς φιλίας.

— Τόσος καιρὸς, τὸ σκέφτηκες, τόσος καιρὸς.

Ἐκεῖνος προσπάθησε νὰ χαμογελάσει, ἦταν κι αὐτὸς ἕνας τρόπος:

— Θὰ μπορούσε λοιπὸν νάχει τόση σημασία;

— Ἄν τὸ δοῦμε σὲ συνάρτηση μὲ τὸ γύρω μας κόσμιο.

— Ναὶ Δήμητρα (Τὸ χαμόγελο τώρα ἔσβησε) ὁ κόσμος ἀλλάζει τόσο γρήγορα γύρω μας (οἱ μνήμες πνοὲς ἀνοιξιῆς μάχονταν τὴ νύχτα) αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλῶς διαπίστωση, εἶναι μιὰ τραγωδία.

— Γιατί περνᾶς ἀπ' τὸ ἕνα ἄκρο στὸ ἄλλο; Θέατρο ὅπου πιθανὸν μπορεῖ νὰ παιχθεῖ μιὰ τραγωδία ναί, ἀλλὰ γιατί κατ' ἀνάγκη καὶ ὅπωςδήποτε τραγωδία;

— Εἶσαι αισιόδοξη.

— Δὲν θὰ μπορούσαμε ἴσως,

(εἶπε τὸ «ἴσως» παρατεινώντας τὴν κατάληξη καὶ τονίζοντας παραπάνω τὸ σίγμα ἢ κάνοντάς το μουσικὸ σιριγμό, ἦταν ἕνα γλυκὸ σίγμα πὺν δὲν ἦταν καθόλου «ἴσως» ἀλλὰ κάτι πὺν ἀντιστοιχοῦσε μὲ τό: «Γιὰ σκέψου πιὸ σωστά, μὴν βλέπεις μόνο τὰ σκοτεινὰ μέρη ἴσα-ἴσα αὐτὰ εἶναι πὺν δὲν φαίνονται, ὑπάρχει πάντα

ἀκόμα καὶ στὶς νύχτες ἓνα φῶς-ἄστρο ποὺ δείχνει τὴν Ἀνατολή. Εἶναι ἡ πραγματικότητα αὐτὴ τέλος πάντων καὶ δὲν χρειάζεται ἰδιαίτερη προσπάθεια νὰ τὸ δοῦμε». Καὶ σὰν ἐπιβεβαίωση:

— Ἴσως, νὰ ποῦμε, λογική;

— Ἴσως, ἀλλὰ μήπως βλέπετε ἐκεῖνα ποὺ θάθελες νὰ δεῖς, μήπως ἡ σκέψη σου κατευθύνεται στὰ ὄνειρικά θετικά ποὺ δὲν ὑπάρχουν;

— Σκέψη, ποῖα σκέψη; Ὅταν ζεῖ κανεὶς σκέφεται ὅτι ζεῖ; κάτι ποὺ τὸ νοιώθεις, τὸ πλήρες συναίσθημα, μπορεῖ νάσαι ἀκαμπτη θεωρητικὴ κατασκευή; Ἡ ἐξαίρεση. Δυνατὴ ἀπέναντι στὸν «κανόνα» τὸ πρωί. Ζοῦν εἶπαν κι ἐκεῖνοι ἀλλὰ ἐδῶ τὸ ὄνειρο ἔγινε κίβλας πραγματικότητα ποὺ δυνατὴ τὸν ἀντιμάχεται καὶ τὸν ἀνατρέπει. Ὅμως πόσο γερὲς εἶναι οἱ βάσεις; Ὑπάρχουν προοπτικές;

— Κι αὐτὸς ὁ κατακλυσμὸς, τὰ νέα στοιχεῖα ποῦρχονται σὰν μύρα, — ἀπὸ ποῦ νὰ κρατηθεῖς, πῶς νὰ σταθεῖς; Αὐτὸς ὁ κόσμος.

— Ἐμεῖς θὰ τὸν παρακολουθοῦμε πάντα ἐνταγμένοι σ' αὐτόν, χωρὶς ν' ἀρνούμαστε τὸν ἑαυτὸ μας.

— Φαίνεται θεωρητικὸ αὐτό. Ποιὸ εἶναι τὸ ἦθος αὐτοῦ τοῦ κόσμου; Ὑπάρχουν πράξεις σήμερα ἀποδεκτὲς σὰν ὀρθές ἢ ἐσφαλμένες, δίκαιες ἢ ἀδίκες, πέρα ἀπ' ὅτι οἱ νόμοι τῶν κρατῶν ὁρίζουν σὰν νόμιμο ἢ παράνομο;

— Γιατὶ μένεις στὶς πράξεις, καὶ γιατί νὰ βάλομε κανόνα τὸ νόμο;

— Θὰ κινηθοῦμε στὴν παρανομία; (τότε μὲ μιὰ δόση εἰρωνείας).

— Στὴν παρὰ — (ἔξωχόρισε τὸ «παρα» μὲ ἀνάλογη χειρονομία) στὴν παράνομία. Γιατὶ ὄχι; Πέρα ἀπὸ ἓνα ὄριο συνέπειας καὶ αὐθεντικότητας ὁ νόμος ἀχρηστεύεται. Πῶς νὰ τὸ πῶ; Μὴν μένεις στὶς πράξεις.

— Προχώρησε Λήμητρα, σὲ παρακαλῶ ὀλοκλήρωσε (τότε παρακαλεστὰ — καθόλου εἰρωνικά πιά οἷτε ἐπιθετικά, ὅμως παρακλητικά — ἀφοπλιστικά ἐνῶ μέσα του ἀνασυντάσσονταν, περιμένε τὸ ἔνασμα).

— Ἐννοῶ νὰ τὸν ἀφήσομε τὸ νόμο. Ἄν ὑπῆρχαν ἄνθρωποι συνεπεῖς οἱ νόμοι δὲν θὰ χρειάζονταν.

Ἐκεῖνος χαμογέλασε: Ἀναρχικά ὄλ' αὐτά, εἶπε.

— Ἄς τ' ἀφήσομε τὰ συστήματα. Φοβᾶμαι ὅτι καὶ ἡ ἀναρχία ὅπως ἐκφράζεται εἶναι πιά συστηματικὴ.

— Τότε τί μένει;

— Νὰ ζήσομε θάλεγα. Εἶναι ἰδεολογία καὶ σύστημα ἡ ζωὴ μας, εἶναι μάζα ποὺ διαμορφώνεται καὶ ἐκδηλώνεται σὲ ἀντίτυπα,

Βοήθησέ με

καὶ τὰ καθεστῶτα εἶναι συστήματα

Βοήθησέ με

καὶ ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος δὲν γίνεται κρικός κανενὸς συστήματος,

— Στὸ σύστημα καὶ τὴ μάζα δὲν ὑπάρχει παρὰ μιὰ λογικὴ μηχανικὴ καὶ ποτὲ ἐλευθερία.

— Αὐτὸ ἤθελα νὰ πῶ, ὀλοκλήρωσε σὲ παρακαλῶ, δὲν μπορῶ νὰ διατυπώσω ἐκεῖνο ποὺ σκέφτομαι, ἐσὺ μπορεῖς, ξέρω.

(Τότε μὲ τρόπο ποὺ ἀνοίγε δρόμους στὸ λόγο του).

— Καὶ ἴσως, καὶ ὀπωσδήποτε, γι αὐτὸ τὰ καθεστῶτα καταδικάζουν τὰ αἰσθητάματα, κάθε αἴσθημα.

— Καταδικάζουν τὸν ἔρωτα.

— Μιλᾶνε γιὰ ὀργάνωση, γιὰ σκοπούς, γιὰ προγράμματα, λειτουργοῦν νόμικὰ ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ νόμος χωρίζει, ἄλλωστε τί ἄλλο σημαίνει ἡ λέξη παρὰ χωρισμὸ-κατανομὴ καὶ ὄχι μὲ βάση τὴν ἀγάπη, τὸν ἔρωτα.

— Ποῦ ἐνόνουν.

— Καὶ σπᾶνε αὐτὲς τὶς κατασκευὲς μηχανικῆς ζωῆς, ἐνῶ ἐκεῖνοι θέλουν ἄτομα ἀσύνδετα — ἀπομονωμένα, Καὶ

— Καί,

— Καὶ τὸ πέτυχαν.

Ἐκεῖνος: σιωπὴ

Ἐκεῖνη: Ἐκπλήξη

— Τὸ πέτυχαν; Τί θέλεις νὰ πεῖς;

— Ἡ μοναξιά Δήμητρα δὲν εἶναι ἡ κύρια διάσταση αὐτοῦ τοῦ κόσμου; Ὁταν ὁ Ἄλλος δὲν ὑπάρχει, τούτη τὴν ἔλλειψη πῶς ἀλλοιῶς θὰ τὴν ποῦμε παρὰ πόνου, οὐσία τοῦ πόνου.

Ἄλλος ὑπάρχει καί, τοῦ πόνου τὰ σχήματα

ἓνα βάρος

πὸν φτερὰ μὲ τὸν καιρὸ θὰ γίνουν.

Σεισμός.

Ἦταν δικοὶ του οἱ στίχοι, τοὺς εἶχε δημοσιεύσει πρὶν ἀπὸ καιρὸ. Τοὺς εἶχε διαβάσει λοιπόν, καὶ τοὺς θυμόταν.

Θὰ γίνουν Δήμητρα, τί πιστεύεις γι αὐτὸ; Θυμίσουν τοὺς στίχους, μὴ μοῦ πεῖς ἂν εἶναι ὠραῖοι ἢ ὄχι, πέσμου γιὰ τὴν καθαυτὸ τους ἔννοια, τὴ βασική τους δομή.

— Αὐτὴ εἶναι ἡ ζωὴ μου, ἔχουν γίνει ἓνα μὲ τὴ ζωὴ μου.

Φῶς.

Δὲν θὰ μπορούσε νάχει ἄλλο ὄνομα. Κι ἂν ἦταν τώρα νὰ τὴν ὀνόμαζε, Δήμητρα θὰ τὴν ἔλεγε πάλι, ἀφοῦ σὰν γῆ ἀγαθὴ εἶχε μετατρέψει μέσα της τοὺς σπερματικούς του στίχους ὄριμα στάχια. Θυμήθηκε τὴν πρώτη φορὰ πὸν τὴν εἶδε στὶς σκάλες, αὐτὸς κατέβαινε ἐκεῖνη ἀνέβαινε, εἶχαν κοιταχτεῖ ἴσα στὰ μάτια, θυμᾶται ἐκεῖνο τὸ βλέμμα. Ὁ μῆνιμες τόσο δυνατὲς πὸν ὁ γύρω χῶρος κατέληξε νᾶναι ἀμυδρὴ ἔξωπραγματικὴ θύμιση καὶ μόνο δυνατό νὰ κυριαρχεῖ τὸ φῶς, σταρένιο μεστὸ

Κι ἀνέβαινε μαζί της ἀτέλειωτη τὴ σκάλα

ἔστερα στὸ δρόμο ἢ πρώτη συμπάθεια

στὸ πάγκο ἀνάμεσα στὶ ρυάκια καὶ τὶς κλαίουσες ἢ συμπάθεια

πὸν γίνεται τρυφερότητα.

Τὸ αἷμα στὶς φλέβες του συμφωνία ζωῆς, ποίηση πὸν διαβρώνει τὰ συστήματα καὶ τὶς ἰδεολογίες.

Πάνω στὰ βαριὰ ἐπίπεδα τῆς νύχτας ἔπνευσε τότε ἄνεμος ζωῆς. Τὰ παραπετάσματα τῶν νεφῶν ἀνασηκωνόνταν ἡρεμα ὅπως πέπλα πολύπτυχα καὶ φάνηκαν τμήματα κινούμενου οὐρανοῦ. Καὶ κάτω ἡ γῆ: Λόφοι νὰ ἀναδιπλώνονται ἀπαλὰ ὁ ἓνας στὸν ἄλλον. Τὸ φῶς κατέβαινε σὰν χᾶδι ἀπὸ ψηλὰ κι ἔδινε μορφὴ τελικὴ καὶ γραμμὲς ἀρμονίας στὴν παρθένα γῆ. Ζευγάρι ξεχώρισαν τὰ ψηλότερα βουνὰ καὶ πίσω γλυκὲς προεξοχὲς καὶ ἀπολήξεις νὰ περιβάλλουν τὶς δυὸ θάλασσες, ἡρεμες πὸν καθρέφτιζαν τὸν οὐρανὸ καὶ τὸν ἥλιο. Ὀροπέδια καὶ κοιλάδες μὲ τὴ ζεστασιὰ τῆς βεβαιότητας, καὶ πλαγιὲς νὰ κατεβαίνουν μέχρι τὰ δυὸ ἀκρωτήρια τὰ ἀλαβάστρινα. Στὸ βάθος ὁ κόλπος ὅλος σὲ βλάστηση πυκνὴ νὰ λαμπυρίζει ἔστρο γαλάζιο στὸν γαλακτόχρυσο δρίζοντα τῆς φαντασίας. Νοτισμένες ἀνοιξιὰτικες χωραφιὲς πὸν σκιοτοῦν τοὺς παλμούς τῶν φλεβῶν τῶν πηγῶν καὶ τῶν καναλιῶν πὸν δικτυώνουν βαθύτερα τὴ γῆ καὶ ἡ Ζωὴ σὰν ποταμὸς πὸν ξεχειλίσαι νὰ κατακλύζει τὸν κόσμον.

Ἄπ' τοὺς πρωινούς δρίζοντες τῆς μνήμης ἀνοιξιὰτικα πουλιὰ γέμισαν τὸ χρόνον. Τώρα ὁ κόσμος ἀπὸ σταρένιο μεστὸ πῆρε τὸ ἑλαφρὸ ροδοκόκκινο μέσα σὲ κύκλους ἀκαθόριστα μελαχροινούς, αὐτὸ πὸν οἱ παλιοὶ λέγαν γλυκασιμὸ.

Γένεσις.

τα «ΚΑΔΡΑ»

“Οχι! Δε θα σās διηγηθῶ μιὰ θλιθερὴ ἱστορία
Οὔτε θα φέρω ἄψογη στὴ μνήμη ἱκεσία
Νὰ σās θυμίσει τὰ παληὰ μ’ ἕνα ρωμαντισμὸ
Στὰ χέρια νὰ διπλώσετε ἕνα πεσσιμισμὸ.

Ἡ τρυφερότης ποῦθελα, νὰ σās τὴν πῶ τὴν εἶδα
Ἀπέναντι, κι ἔμπρός μου, ἔκαιε τὸ κερὶ

— ποῦχε μιὰ κάποια διάρκεια.

Στὸ βάθος εἰς τὸν τοῖχο ἀναρτημένο ἕνα τοπίο
Κι ἐκεῖ δεξιά, ἄλλο μὲ ζῶα, νὰ τρέχουν μέσα
”Ἡ, ν’ ἀποσταλίζουν κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο,
Νὰ κυττᾶνε, νὰ λογαριάζουν καὶ ν’ ἀναλογίζονται:

«Γιατὶ μὲ τέτοια ἐξάρτηση, καὶ τόσο
ἐκείνοι οἱ ἄνθρωποι νὰ πλησιάζουν, ἀνυπόμονοι,
ἀφοῦ τοὺς περιμένουμε ἐδῶ
στοῦ δέντρου κάτω ἀπὸ τὴν ἄχρονη σκιά... »

Τῆς Ἀφρικής λὲς νᾶναι τὸ τοπίο
Κι ὁ ἄνθρωπος ποὺ πλησιάζει μὲ ἐξάρτηση
Σχεδὸν πολεμικὴ
Ἀπὸ μικρὸς, εἶχε μιὰν ὠριμότητα περίεργη
Τί νὰ ζητᾶ; τὸ ξέρω, ἴσως
Νὰ ἀποθανατίσει, θέλει τὴ στιγμή.
Ἐκεῖ στοῦ Ἄουὰς τ’ ἀπέραντα λιβάδια
Θάθελα νὰ περιπατήσω
Κι ἄς ἦταν
Νὰ δρασκελίσω τὸν Ἀχέροντα, βλέποντας κάτι
Ἐκεῖνο ποὺ νὰ με καλεῖ, ἢ σκοτωμένη Ὅμορφιά; “Οχι!
Θάθελα ν’ ἀποθανατίσω μ’ ἕνα πυροβολισμὸ
Ἐκεῖνο ἔκει τὸ μήνυμα νὰ τὸ διασώσω
Στὸν τοῖχο ν’ ἀναρτήσω
Τῆς Ὅμορφιάς συνάντηση-ἕναν Ἔρωτα
Τὴν πιὸ νοσταλγικὴ ἱστορία.

Εἶχαμε φύγει, Εἶμασταν μαζὺ
Φεύγαμε ὅλο στὸν ὀρίζοντα τὸν πιὸ ἀνοιχτὸ
Πῶς νὰ σās λέγαν; Γιώργο — Ἀλέξανδρο,
Λεπτέρη ἰ Γιώτη, Φόβε — Χάϊλου
Ἐσὺ ὁ πρῶτος, — Μπρὸς Εὐθύμει — Γιάσιντ
Κι Ἐσὺ ὠραῖο νόημα τῶν γυναικῶν

Πού μᾶς συνόδευες στήν κάθε ἀνθρωποκτονία
 Νά φύγουμε ἔξω ἀπ' τὸ πλάσιο, τοῦ χρόνου τὴν τριθὴ —
 Ποιὸς ξέρει.

Ἴσως, στὰ χρόνια πού θαρθοῦν
 Εἰς τὴν Πατρίδα θὲ νά φέρουμε, ἓνα Τρόπαιο
 Σὰ μιὰ σημείωση, μιὰ ζωγραφιά
 Τὸ περασμένο τοῦτο νά θυμίζει.

Ἄν οἱ παλμοί... Οἱ Δόξεις... Οἱ σφυγμοὶ πού δὲ μετριέται...
 Ἄν ὅλη ἡ κούραση, καὶ τῆς Ἑλπίδας ἡ Πορεία
 Μετριέται μ' ἓναν Ἔρωτα — ἐκείνηνε τὴν Ἐκπληξη!

Στὰ Δέντρα ἐκεῖ, στὸν ἴσκιο πού κυτάζαμε, δὲν ἦταν ἄλλο
 Ὅραμα, πιὸ Ὡραῖο — ἓνα νεῦμα, ὁ καθείς μας τρέχοντας
 Νὰ τὸ χτυπήσουμε, νὰ μὴ τὸ χάσουμε —
 Ποντοτεινὰ δικό μας, νὰ τὸ κάνουμε.

Ξάφνου, ὁ Ἐπισκέπτης μπαίνει
 Ξέρεις μοῦ λέει, ἀφοῦ κανείς μας δὲν πεθαίνει
 Τί κυττᾶς; Ὑπῆρξε — Μένει...!
 Τί ἄλλο νᾶναι τὸ «Ἀθάνατο»;
 Ἐκεῖνος Του ὁ λόγος, π' ἄκουσα:
 Ὁ Ἔρωτας — ἡ Ἐκπληξη.

Ἔτσι λοιπόν, ἀναπωλώντας, κύτταζα.
 Μ' ἐπῆρε σὰν παράπονο μέσα στὴ ρέμβη
 Κι ἦταν ὡσὰν νὰ ἄκουσα ἐκείνη τὴ φωνή:
 «Ὁ Ἔρωτας, μέσα ἀπ' τὰ Κάδρα, κοίτα εἶναι
 Εἶναι, ποιὸς ξέρει ὅ,τι μένει
 Εἶναι, μιὰ μέρα κεῖ μακρὰ, ἡ Ἐκπληξη!
 Νὰ συναντήσεις τὴν Ἑλένη».

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΥΡΙΑΛΛΗΣ

(ὅλα, εἶναι ἀλήθεια.

Ἐκεῖνο τ' ἀπόγεμα, Κυριακὴ 9 τοῦ Γενάρη 1983.

Ἡ Φωνή, τὰ Κάδρα, τὸ Τρόπαιο, ὁ Στέφανος πού δὲν ἔφυγε.

Ὁ Ἐπισκέπτης τοῦ Ἀθάνατου — ὁ Μίμης.

Τὸ Σαλόνι τῆς Ἀσθήσεως Ἀνάμνησης.

Ἐγὼ πού ἐκοίταζα τὴ μακρινὴ στιγμὴ.

Ἡ Ἑλένη...)

RON PADGETT

Μετάφραση: ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΑ

ΜΕ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΤΟΥ LORGA

Ροδόχροο χαρτί με γαλανές γραμμές
πολύ ώραϊο

γαλανός ούρανός με φαρδειά λευκά σύννεφα
πολύ νόστιμο

Πρόσωπο με πλατύ χαμόγελο
πολύ ένδιαφέρον

Γιατί αυτό το χαμόγελο;
Γιατί χαμογελάς;

Κυανόχροο χαρτί με φαρδειά λευκά σύννεφα
πολύ ώραϊο

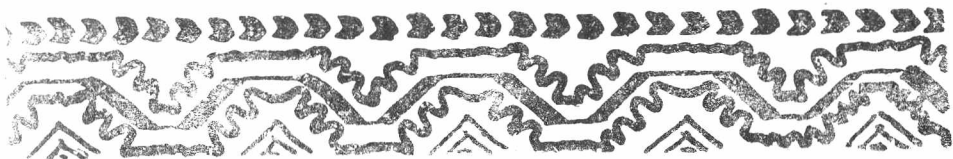
Ροδόχρος ούρανός με γαλανές γραμμές
πολύ νόστιμο.

ΠΡΩΪΜΑ ΤΡΙΓΩΝΑ

Νοιώθεις τὸ ὑπερκχείλισμα —
ἢ μήπως εἶναι ἓνα; —
κάτι σὰν ἀχανές καὶ θαυμαστό
φθάνει στὴν Ἀμερική;
Ἡ μήπως εἶναι τὸ φέγγος
ἀπὸ τὰ φῶτα τοῦ MONTPELIER;
Στάθηκα στὰ δάση
καὶ μίλησα στὰ δέντρα μὲ τὰ φύλλα τους,
καὶ μοῦ ἀποκρίθηκαν: Εἶπαν,
«Ἰερώνυμε, Ἰερώνυμε
γύρισε πίσω στὸ χωριό σου».
Αὐτὸ καὶ ἔκανα, καὶ ἄρχισα
νὰ γλείφω γραμματόσημα.
Κόκκινα καὶ πράσινα, μερικὰ
μὲ ρόδινα καὶ κίτρινα
φίνα τρίγωνα μετὰ τὸ μεσημέρι.

ΠΟΙΗΜΑ

Βγαίνοντας ἀπὸ τὸν καταγωνιστήρα
ἐν ἔτει 1932
Τὸ LOS ANGELES στίλβει ἀπὸ φῶς
Μιά παμφεγγής σύγχρονη πόλη
Περιστοιχισμένη ἀπὸ φαιδρούς πορτοκαλεῶνες
Κι ὅπως ἀπλώνεις γιὰ τὴν πετσέτα
Ἕνα σύννεφο σκόνης ὑψώνεται
Καὶ δὲν ξέρω
Ποῖο μέρος τοῦ κορμιοῦ μου νὰ σκουπίσω πρῶτο;

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

Ἡ «Χριστιανικὴ Λογοτεχνικὴ Συντροφιά», μὲ σκοπὸ νὰ προωθήσει τὰ Νεοελληνικὰ Χριστιανικὰ Γράμματα, προκήρυξε, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1981, Πανελλήνιο Διαγωνισμό γιὰ ἀνέκδοτη ποιητικὴ συλλογὴ μὲ βιωματικὴ χριστιανικὴ ἐμπνευση, στὴ μνήμη τοῦ μέλους τῆς ποιητῆ Γ. Δ. Κακριμάνη.

Στὸ διαγωνισμό πήραν μέρος 23 νέοι ποιητὲς — ἡλικίας ἕως 30 χρόνων, σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τοῦ διαγωνισμοῦ — μὲ ἰσάριθμες ποιητικὲς συλλογές, ἀπ' ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς Χώρας.

Ἡ προσφορὰ ὑπῆρξε πλοῦσια, ποιητικὰ καὶ ποσοτικά. Ἡ ποιότητα τῶν συλλογῶν ἦταν ὑψηλότατης στάθμης. Ποίηση μὲ ἀξιώσεις ὄριμων δημιουργῶν. Βιωματικὴ πορεία μέσα στὸ Ὑπερουράνιο, ποὺ μετὰγγίξε νάμα ζωῆς, μὲ μαρτυρία Ὁρθόδοξης βιοτῆς καὶ φιλοσοφημένη ἐνατένιση τοῦ Ἐπέκεινα.

Σωτὸς προβληματισμός, χωρὶς κραυγαλέα συνθήματα καὶ ψεύτικη ὑπαρξιακὴ ἀγωγή. Στίχοι ομιλημένοι μαστορικά, μὲ λυρισμὸ ἢ δωρικὴ λιτότητα. Βιώματα αὐθεντικά. Ὅδοιπορίες συγκλονιστικές. Ἀρμονικὸ συντάγισμα μορφῆς καὶ οὐσίας!

Ἡ «Χριστιανικὴ Λογοτεχνικὴ Συντροφιά», μὲ ὁμόφωνη εἰσήγηση τῆς Κριτικῆς Ἐπιτροπῆς — ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ ποιητὲς Νίκος Τυπάλδος, Νίκος Ἀρβανίτης καὶ Ἐλ. Μάϊνας — ἀπένευρε δὺς βραβεῖα (πρῶτο καὶ δεῦτερο) καὶ πέντε ἐπαίνους.

Ἡ ἀπονομὴ τῶν βραβείων καὶ ἐπαίνων ἔγινε στὶς 31 Μαΐου 1982 στὴν αἴθουσα τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, στὴν Ἀθήνα, μπροστὰ οὐδὲ πυκνότατο ἀκροατήριο. Στὴν τελετὴ παρευρεθήσαν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κ. Τιμόθεος, ὁ Σύμβουλος τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς Ὁρθόδοξης Ἀκαδημίας Κρήτης κ. Ἀλέξανδρος Παπαδερὸς, πολλοὶ ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων καὶ τοῦ Πνευματικοῦ Κόσμου.

Τὰ βραβεῖα καὶ οἱ ἐπαινοὶ ποὺ ἀπονεμίσθησαν εἶναι τὰ ἑξῆς:

— Πρῶτο βραβεῖο, ποὺ συνοδεύονταν ἀπὸ χρηματικὸ ἔπαλλο 40 χιλιάδες δραχμές, δόθηκε ἀπὸ κοινοῦ στὸν Γιάννη Ζήκα, τριτοετῆ φοιτητὴ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν γιὰ τὴ συλλογὴ του «Αἰώνιος Ἐσπερινὸς» καὶ στὸν Βασίλη Καμβύση γιὰ τὴ συλλογὴ του «Εἰκοστὸς Ὅροφος».

— Δεῦτερο βραβεῖο δόθηκε ἀπὸ κοινοῦ στὸν μοναχὸ Μωϋσῆ Σιμωνοπετρίτη γιὰ τὴ συλλογὴ του «Ἀθήναι - Ἀθῶς - Ἑλλάς» καὶ στὴν Μαρία Παπακωνσταντίνου γιὰ τὴ συλλογὴ τῆς «Στενὴ Πύλη».

Ἐπαινοὶ πήραν οἱ:

— Δήμητρα Σαββοπούλου, φοιτήτρια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ., γιὰ τὴ συλλογὴ τῆς «Ἐνα Χαρόγελο».

— Μαρία Δικήτα, γιὰ τὴ συλλογὴ τῆς «Ποιήματα».

— Μαρία Μαντουδάκη γιὰ τὴ συλλογὴ τῆς «Παλμοὶ Εἰρήνης».

— Φωτεινὴ Κ. Φωτιάδου - Κωνσταντίνου, ἀπὸ τὴν Κατερίνη, γιὰ τὴ συλλογὴ τῆς «Σταγόνες».

— Κώστας Τσιλιμδὸς γιὰ τὴ συλλογὴ του «Ἡ Ἀπολογία».

Ἡ ἐπιλογή τῶν ποιημάτων, ποὺ ἀκολουθοῦν, ἔγινε μὲ γνώμονα τὸν κῶρο. Ἔτσι, ἀναγκαστικὰ δημοσιεύονται τὰ ὅσο τὸ δυνατόν λιγότερα ποιήματα, ποὺ, ἴσως, δὲν εἶναι καὶ τὰ λιθὸ δυνατὰ τῶν νέων ποιητῶν μας.

ΠΕΤΡΟΣ*

Ἐπελπισμένα βούλωνα τ' αὐτιά μου.
Μὰ ἡ σιωπὴ διαπερνοῦσε τὶς παλάμες.
Καὶ μὲ πιτσιλιζεν ὁ πετεινὸς
μὲ τὶς στερνές σταγόνες τοῦ αἵματός μου.

Μετανιωμένοι πολύτιμοι λίθοι φωτίζουν τὸ πρόσωπο.
Δάκρυα τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ δάκρυα τοῦ ὄρθρου.
Δάκρυα ξεβαμμένης ἐκκλησιᾶς
στὸ πέτρινο ἀκρογιάλι μᾶς Μονῆς Γρηγορίου.
«Ἐν ᾧ ἀγαλλιάσθε, λυπηθέντες ἐν ποικίλοις πειρασμοῖς»...

◦ Α' Βραβεῖο (ἀπ' τὴν συλλογὴ «Αἰώνιος Ἑσπερινός»).

ΠΡΩΤΗΝΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

Laby, three white leopards sat under
a juniper tree...

Shall these bones live?

T. S. ELIOT: «Ash Wednesday»

Βρῆκα τὸ πτώμα μου στὸ γυρισμό μου.
Μάζωξα τὰ λίγα κόκκαλα πού 'χανε μείνει
ἀπὸ τὰ στόματα τῶν λεοπαρδῶν
βαπτισμένα σὲ δάκρυα τῆς νύχτας.
Κι εἶχεν ὁ Ἰούδας ἀπαγχονιστεῖ

κυνηγημένος ἀπὸ τὸ φῶς.
Μὲς στὴν καινούργια μου ζωὴ ξαναφύτρωνα.
Μετὰ τὴν ἔπαρση, τὸ κύρτωμα
νόημα δίνει στὴν ὑπαρξη.

Προσευχὴ κυλᾷ τώρα μέσα στὶς φλέβες.

ΓΙΑΝΗΣ ΖΗΚΑΣ

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ*

Σὰν ἔρθει ἡ ὥρα νὰ κληθῶ ἀπὸ Σένα,
κανεῖς στὸν κόσμο δὲν θὰ αἰσθανθεῖ
πὼς κάποιος ἔφυγε
δίχως νὰ γράψει τὸ «γιατί»,
δίχως νὰ ξέρει

◦ Α' Βραβεῖο (ἀπ' τὴ συλλογὴ «Εἰκοστὸς Ὅροφος»).

τὴν ἀπόλυτη ἀλήθεια.
 Πῶς πέθανε
 δίχως νὰ προσευχηθεῖ.
 Δραπέτης μιᾶς ἀβάσταχτης συγγνώμης.
 — Ἀδέρφια μου...
 Μὲ κοιτᾶτε παράξενα.
 Κι ἴσως νὰ σφυρίζουμε τὸν ἴδιο σκοπὸ.
 Ἴσως ν' ἀγαπᾶμε τὴν ἴδια γυναῖκα.
 Ἴσως, ἀκόμα,
 ξεκινᾶμε γιὰ τὸν ἴδιο πόλεμο.
 Κι ἴσως
 νὰ πεθάνουμε μοναχοί...
 Ἐκεῖνο πὸ ἐχει σημασία,
 δὲν εἶναι τ' ὄνομα
 πὸν χάραξαν στὸν πέτρινο σταυρὸ μου,
 ὅσο τοῦ στερνοῦ ταξιδιοῦ μου
 ἢ ἡμερομηνία.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΜΒΥΣΗΣ

ΙΣΟΒΙΤΗΣ*

«...καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἢ σωτη-
 ρία· οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν
 οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις ἐν ᾧ δεῖ
 σωθῆναι ἡμᾶς...»

ΠΡΑΞ. Δ', 12

Ἰσοβίτης, ἐκτίω τὴν ποινή μου
 μέσα στῆς ἀνομίας μου τοὺς τοίχους.
 Μὲ φτωχικοὺς κι ἀνάξιους πάντα στίχους
 δεητικὰ ὑψώνω τὴ φωνή μου.

Ἄμαρτια καὶ χῶμα ἢ ἔλευσή μου,
 μὰ ἡ ψυχὴ μου ζητᾷ οὐράνιους ἤχους.
 Μὲ τῆς πίστεως τοὺς ἀδολοὺς βοστρύχους
 σκουπίζω τὴ καίνουσα πληγὴ μου.

Ὁ χρόνος στὴν καρδιά μου ἀστροπελέκι,
 μὰ ὥσπου τ' ὀριστικὸ νὰ ῥθεῖ πελέκι
 καίρια κι ἀνελέητα στὸ κορμὶ μου,

ἄς εἶναι ὡς τὴν ὕστερη πνοή μου
 νὰ νιώθω στῆς ζωῆς τὸ στερνοκλώνι
 τοῦ λόγου τοῦ θεικοῦ τὸ χελιδόνι.

* Β' Βραβεῖο (ἀπ' τὴν συλλογὴ «Στενὴ Πύλη»).

ΑΛΑΒΑΣΤΡΟ ΜΥΡΟΥ

«...ήλθε γυνή έχουσα αλάβαστρον
μύρου νάρδου».

ΜΑΡΚ. ΙΔ', 3

Τ' αλάβαστρό μου Κύριε, σ' ανοίγω,
δέξου τὴν ταπεινὴ μου προσφορά.
Σ' εὐχαριστῶ, πὸς τὴν ἐγκόσμη φθορὰ
μ' ἀξίωσες μὲ τὸ σίχο νὰ ξεφύγω.

Τοῦ ἔργου μου τὸ μύρο ἂν εἶναι λίγο
εἶναι περίσσια ἢ μέσα μου χαρά·
τῆς πίστεως μου ανοίγω τὰ φτερὰ
καὶ τὸ σταυρὸ τοῦ μαρτυρίου Σὲ σμίγω.

Ἡ μούσα μου ἰέρεια φτωχὴ
μὲς στὸν ἑσπερινὸ κανοναρχεῖ
σὲ κάποιο ἐρημικὸ προσκυνητάρι.

Στὸ μήνυμα τοῦ Λόγου Σου σκιρτᾷ
κι ἂν Σοῦ προσφέρει κάτι εὐλαβικὰ
ἀσύγκριτα ἀπὸ Σὲ ἔχει νὰ πάρει.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Η ΚΟΥΡΑ*

Τώρα πὰ δὲν μπορῶ νὰ κάνω πίσω.
Ἄργα ἔνιωσα τί συνέβη στὴν κουρά μου.
Ἦμουν μέσα σ' ἓνα σύννεφο·
δὲν ἔβλεπα, δὲν ἄκουγα, δὲν ἐννοοῦσα.
Εἶπαν, λάλησε λόγια ἀγάπης ὁ Ἥλιανός·
χαιρόμουν στὴ χαρὰ τῶν ἄλλων γιὰ τὴ χαρὰ μου·
ἤμουν μέσα σ' ἓνα σύννεφο·
τὴν ὥρα ἐκείνη αὐτοκτονοῦσα...
Τώρα πὰ δὲν μπορῶ νὰ κάνω πίσω·
τώρα εἶμαι πεθαμένος·
τρεῖς φορές ἔδωσα τὸ μαχαίρι μὲ τὰ χέρια μου, τρεῖς·
καὶ φίλησα τὸ χέρι του τρεῖς.
Τί θέλω καὶ γράφω πεθαμένος;
Τώρα πὰ δὲν μπορῶ νὰ κάνω πίσω.
Γιατὶ θέλω νὰ ξαναζήσω;
Γέροντά μου φονιά μου...

* Β' Βραβεῖο (ἀπ' τὴ συλλογὴ «Ἀθῆναι - Ἀθῶς - Ἑλλάς»).

ΣΙΜΩΝΟΠΕΤΡΑ

Ὁ Μεγαλόσχημος δὲν ἔχει ἔγνοια γιὰ τ' αὔριο
 ἀετὸς ὑψιπέτης
 δὲν ἔχει οὔριο ἄνεμο νὰ καρτερᾷ
 καὶ μὲς στοὺς χειμῶνες πορεύεται
 δὲν προσδοκᾷ κανένα καὶ τίποτε
 νεκρὸς
 καὶ τὸν θάνατο δὲν φοβᾶται.

Ἔτσι, κάθισα στὴν Πέτρα τοῦ Ἁγίου Σίμωνος τοῦ Μυροβλήτη,
 μόνος τώρα,
 σ' ἓνα μακρὸ χειμῶνα.

Εἶπα αὐτὰ ποὺ εἶχα καὶ λιγότεψα·
 αὐτὸς ἤμουν ἀγγελοκαστρίτες.
 — Θὰ μπορέσετε νὰ νικήσετε τὸ Θεό, τὸ διάβολο, τὸ θάνατο,
 τὸν ἑαυτὸ μας, κύριε Ἰωάννη;

Ὅλες οἱ πυρκαγιὲς ξεκινοῦν ἀπὸ μιὰ σπῖθα τοσακμακόπετρας.
 Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ χορευέτωσαν σήμερον...
 Θεὲ Σιμωνοπετρίτη.

ΦΩΤΟΔΩΡΙΑ

Ἦλιε Ἑλληνικέ,
 λειτουργεῖ τοῦ ναοῦ τῆς Ἑλλάδος,
 γαμπρὲ μὲ περιστέρια μάτια,
 Χριστὲ τῆς ἐνορίας μας.

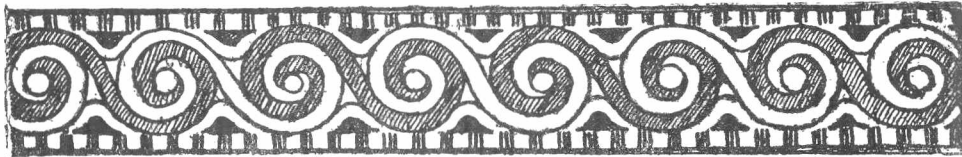
Στὸν οὐρανὸ οἱ ἄγγελοι,
 στὴν Ελλάδα ὁ ἥλιος,
 Ὁ Θεὸς στὴν ἀγάπη του
 ἔδωσε ἥλιο νὰ καθρεφτιζόμαστε,
 φῶς στοὺς Ἑλληνας νὰ κοιπιῶνται στὰ μάτια.

ΟΙ ΚΗΠΟΙ

Τὴν ἄκαρπη καρυδιὰ τσεκούρημες χεῖρα Ἀπρίλη.
 Παπα - Μύρωνα, θυμᾶσαι;

Πέντε πατάρια μὲ ξυρολιθιά οἱ κῆποι
 μᾶς πνίξαν τὰ πουλιά.

Θεόπτες κρίνοι
 Θεοτόκες ὄφρες.

ΚΩΣΤΑ ΜΙΧ. ΣΤΑΜΑΘΗ

ΦΡΑΝΚΟ ΚΑΛΑΒΡΕΖΕ*

(δοκίμιο)

I

Ἡ ποίηση τοῦ Φράνκο Κ α λ α β ρ έ ζ ε ἔρχεται ἴσια μὲς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη καρδιά καὶ καμπανίζει ὀλοκάθαρα, αὐθόρμητα καὶ χωρὶς καμιά ἐπιτηδευμένη συσχότιση. Ἀκολουθεῖ μὲ σοβαρότητα τὸ δρόμο τῆς σκέψης τοῦ δημιουργοῦ τῆς, στερεά, γερὰ ἀρχιτεκτονημένη, σμιλεμένη πάνω σὲ σκληρὰ πετρώματα καὶ ἀτόφιο μπροῦντζο, συμπυκνώνεται σὲ λιγόστιχα καὶ λιγосуύλλαβα τραγούδια, στὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐκφράσει ἄνετα τὰ στοχαστικά του ξεπετάγματα, τὶς ἀπλοϊκές του ιδέες καὶ τὶς ἀτέλειωτες προσδοκίες του.

Ὁ ποιητὴς κινεῖται στὸν ἄμεσο σύγχρονο περίγυρό του. Ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν δραστηριότητα τῶν μαζῶν, δέχεται καρτερικὰ τὴ φωνή τῆς μονάδας καὶ κατανοεῖ τὸ λίγο ἢ τὸ πολὺ αὐτοῦ τοῦ παράξενου κόσμου μὲ τὴν ἴδια δεκτικότητα καὶ τὸ ἴδιο αὐστηρὸ πάθος. Ἀληθινὰ ὁ Καλαβρέζε ἔχει ἓνα πάθος πειθαρχημένο, πάθος ποῦ φιδосέρνεται στὶς καρδιές καὶ στὰ σιγόφωνα σκιρτήματα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου. Ἔχει μέσα του μιὰ φωτιά, ἢ ὅποια σὰν πάθος πάει νὰ φουντώσει καὶ νὰ γίνῃ παρανάλωμα καὶ στάχτη, μὰ συγκρατιέται ἐπιδέξια καὶ δὲν λαμπαδιάζει ποτὲ ἀνεξέλεγκτα.

Παρουσιάζεται ὁ ποιητὴς πότε ἤρεμος, πότε φουρτουνιασμένος καὶ πότε τυλιγμένος στὸν βαρὺ ἴσκιό τῆς ἀμφιβολίας. Ἄλλοτε τὸν κυριεύει ἡ μεγαλοσύνη τοῦ ἀνθρώπινου μεγαλείου, ἄλλοτε μπερδεύεται μέσα στὶς συγκεχυμένες ἰαχὲς τοῦ πλήθους

* Ὁ Φράνκο Κ α λ α β ρ έ ζ ε, διπλωματοῦχος τῆς φιλοσοφίας, ποῦ ζεῖ στὴ Ρώμη, εἶναι ἓνας σύγχρονος ποιητὴς, πεζογράφος, θεατρικὸς συγγραφέας καὶ κριτικὸς, ὁ ὁποῖος ἀσχολήθηκε παρὰλληλα μὲ τὸ ἡμερολόγιο, τὴν ποιητικὴ ἀνθολογία καὶ τὸν στοχαστικὸ λόγο. Εἶναι μέλος μιᾶς εἰσοσάδας περίπου Ἀκαδημιῶν σὲ ὅλο τὸν κόσμο καὶ εἶναι πλατιά γνωστὸς καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ἰταλικά σύνορα. Ἀπὸ τὶς Ἀκαδημίες αὐτὲς ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τὴν «PONTZEN» (Νεάπολη), «Κλασσικὴ Φιλολογία» (Μιλάνο), «Ἀκαδημαϊκὸς Γεγονισιαστὴς» (Ρώμη), «Κολομβιανὴ Ἀκαδημία» (Μισούρι, ΗΠΑ), «Διεθνὴς Ἀκαδημαϊκὸς» (Γενεύη) κ.ἄ., ἐνῶ εἶναι γραμμένος σὲ ποικίλες λογοτεχνικὲς ἐνώσεις καὶ σωματεία συγγραφέων, ὑποδιευθυντὴς σὲ περιοδικὸ («Τέχνη καὶ Κοινωνία»), συνεργάτης στὸν «Ταχυδρόμο τῆς Ρώμης», γραμματεὴς κ.λπ. Βραβεύτηκε ἐξᾴλλον δύο φορὲς μὲ τὸ «Βραβεῖο τῆς Κουλτούρας» τοῦ προεδρικοῦ συμβουλίου, καὶ ποιήματά του ἀνθολογήθηκαν σὲ διάφορες ἀνθολογίες.

Ἐ ρ γ α : α) Ποίηση: «Στὴν πέτρινη θάλασσα» 1975, «Χελιδόνια καὶ ἄνεμος» 1978, «Καλημέρα ἀγάπη» 1978, «Ἡ γλυκιὰ σιὰ» 1979, «Λουλούδια ἀπὸ γυαλὶ» 1981, «Κλεψύδρα, ἀνθολογία, 1967. β) Πεζά: «Ὀνειρο καὶ πραγματικότητα» 1944, νουβέλλες, «Ψίχουλα» 1959, ἀποσπάσματα, «Στὸ κατόφλι» 1961, σκέψεις, «Μέρες στὴ ζωὴ» 1968, ἡμερολόγιο, «Μιά ἀγάπη γιὰ τὸ χειμωνιάτικο φεγγάρι» 1970, μυθιστόρημα, «Ψωμί καὶ ἄλατι» 1976, μυθιστόρημα. γ) Θεάτρο: «Ἐπιστροφή» 1945, «Φωνὲς τοῦ παρελθόντος» 1946. δ) Κριτικὴ - Ἱστορικά: «Συναντήσεις μὲ τὸ Λεοπάρντι» 1951, «Μαρτυρικὴ Ἱταλία» 1965.

κι άλλοτε λαχταράει να τρέξει, να μπει λεύτερος μπροστάρτης, ν' ανοίξει μονάχος του τήν πλατιά στράτα στο πελώριο μάτι τής μάζας.

Τό μιλίχιο κι άπέρριτο τραγούδι του είναι πανανθρώπινο, ανοιχτόκαρδο, τιθασημένο στην ξεχωριστή έπισσημότητα ενός άληθινού ποιητή. Άπλώνει θαρρετά χέρι ειρήνης, άκουριμάζεται τό ρόγγρο του πόνου, χαρίζει μιάν άγκαλιά από έλπίδες προδωμένες κι έρχεται με τή δροσερή στοχαστική του θυμοσοφία να διδάξει και να έπισσημάνει καθημερινά, άπλά γεγονότα, κάποτε σάν μικρές συμπτώσεις, πού όμως στο σύνολό τους σχηματίζουν τήν πολύτιμη άρματιά τών κρυφών μυστικών τής ζωής.

Μέσα στην άπροσδιόριστη πλημμύρα, πού κοχλάζει γύρω του, ό ποιητής ζει τήν άγωνία του πότε σάν άτομο φιλέρημο κι άποκοιμένο και πότε σάν καθολικά ευαίσθητος έκφραστής του. Στην άνάρα, πού μαιίνεται άγρια παντού, άναζητάει έπίμονα τόν άόρατο δρόμο τών χαμένων έλπίδων και τών άνεκπλήρωτων όνειρων, τά όποια τόσο σκληρά διάφευσε ή μαινόμενη ματαιότητα τής μυριόφωνης άνθρωποθάλασσας. Μπροστά σ' αυτό τό φούσκωμένο κύμα, ό Φράνκο Καλαβρέζε δέ χάνει ούτε στιγμή τό θάρρος, τήν αυτοκυριαρχία και τούς φάρους τών στόχων του, δέν έγκαταλείπεται στη μακαριότητα τής πορείας τών μαζών, με κανένα τρόπο δέν συμπορεύεται με τό άκατάλυτο ρεύμα. Άντίθετα, προχωράει ενάντια στον πανανθρώπινο όδοστρωτήρα κι έγκαταλείπει πίσω του τά άνεξίτηλα ίχνη τής πολυσήμαντης διάδασής του σάν στρόβιλος αύλακιού, π' αφήνει άδιόρατα πίσω του μικρό πλεούμενο σέ ώρες δύσκολες πού πάει κόντρα στη θύελλα.

Στή διθυραμβική του πορεία ό ποιητής ξετυλίγει ένα σπάνια ποικιλόχρωμο μωσαϊκό, όπου ό ρούφουλας τού περιβάλλοντος περιδινίζει σ'ένα άνεμοσούρι άναζήτησης κοπάδια από ιδέες, σκέψεις, πίστεις, έλπίδες, προσδοκίες, διαφύσεις, όνειρα, διαπορήσεις. Όλα τούτα δίνονται μ' έναν τρόπο πανοραμικό και συνθέτουν τέλεια τήν εικόνα τού αιώνιου γίγνεσθαι στο χώρο και στο χρόνο, καταλήγοντας στη γεμάτη λάμψεις φαντασμαγορία τής ψυχικής έξαρσης, πού σκαρφλώνει τρέχοντας και τήν ίδια στιγμή γκρεμίζεται στην άδυσσο τής σιωπής, όπου με μαθηματική ακρίβεια καταλήγει τό έπος τής άνθρωπότητας. Κάτω από τούτη τήν άδήριτη νομοτέλεια άντχηει βουίζοντας ή άέναη πτώση τού ανθρώπου σ' όλη της τή συντριπτική μεγαλοπέρπεια, με και στην ύπουλη μηδαμινότητά της.

Η ματιά τού ποιητή — άίσθηση κι ευαίσθησία — στην κυριολεξία άλώνίζει τόν όρίζοντα τής άκατάσχετης ρευστότητας. Άγκαλιάζει εικόνες και αισθηματα, σαλπίζει τήν έλευθερία σ' όλες τις διακυμάνσεις της, άρμολογει ρωμαλέους στοχαστικούς συνειρμούς, μες από τούς όποιους ξεπετάγεται βροντερή ή θηριωδία τής εποχής μας και ή άδυναμία τού ανθρώπινου όντος να χαλιναγωγήσει τόν ξεφρενο γιγαντισμό τής εξέλιξης και τών παράταιρων τερατουργημάτων της. Τότε οι άνήσυχες κεραίες του πιάνουν τόν ήχο τών βαριών θημάτων τής αυτοκαταστροφής, πού καταφτάνει άνελέγητη κι έκδικητική.

2

Σέ μιá ποιητική διαδρομή, πού ξεκινάει με τή συλλογή «Στην πέτρινη θάλασσα» τό 1975 και συνεχίζεται με τά «Χελιδόνια και τόν άνεμο» (1978), «Τή γλυκιά σκιά» (1979) και τελειώνει με τά «Λουλούδια από γυαλί» (1981), ό Φράνκο Καλαβρέζε, ξεσκεπάζοντας σ' ένα όρμητικό χείμαρρο, πού φτάνει κοντά στα 500 μικρά και μεγάλα τραγούδια, ύμνησε πολυεδρικά δλόκληρα τήν ανθρώπινη κλίμακα, στην όποία κυρίαρχο στοιχείο είναι ή βαθιά άνθρωπία, τό έλεύθερο πνεύμα και ή έπίμογη άγωνιστικότητα.

Στήν «Πέτρινη θάλασσα» προτάσσει τὸ ἐξῆς συμβολικὸ μῦθο:

ἽΠάρχω
ἄρα ὑποφέρω
ὑποφέρω

ἄρα τραγουδῶ
τραγουδῶ
ἄρα ζῶ.

Σ' αὐτοὺς ποὺ ὑποφέρουν εἶναι ἀφιερωμένο τὸ πρῶτο ποίημα τῆς συλλογῆς μετ' ἰτίλο «Καιρὸς τῶν Χριστουγέννων», μετ' ἀιάχυτη τὴν πίκρα καὶ τὴν εἰρωνεία:

Καλὰ Χριστούγεννα
στοὺς τάφους
χωρὶς λουλούδια
στοὺς φυλακισμένους
χωρὶς χαμόγελο
σὰ παιδιά
χωρὶς δῶρα
στοὺς φτωχοὺς
δίχως πεπρωμένο
στοὺς ἀρρώστους
δίχως ἐλπίδα
στοὺς γέρους
χωρὶς αὔριο
στοὺς τυφλοὺς
χωρὶς φῶς
στὶς καρδιές
δίχως ποίηση.

Καλὰ Χριστούγεννα
στοὺς λησμονημένους
στοὺς καταπιεσμένους
στοὺς ἀπελπισμένους
χωρὶς δικαιοσύνη
καὶ χωρὶς τύχη
γιά κείνους
ποὺ ποτὲ δὲν ἔρχονται Χριστούγεννα.

Καλὰ Χριστούγεννα
σ' αὐτὰ τὰ Χριστούγεννα
ποὺ δὲ θὰ ἀπαλύνουν
οἱ μισητοὶ κατοσύφηδες
τοῦ κόσμου.

Καλὰ Χριστούγεννα
σὶν ἀγάπη
τὴν τελευταία
καὶ μοναδική
Ἀγάπη.

Στὸ «Ἦδη φθινόπωρο» ξυπνάει ὁ ποιητὴς κι ὁ στοχαστής:

ἽΠάρχει
σὶν ἀέρα
ἕνας χτύπος ἀνέμου
μιὰ λεπτὴ ἀνατριχίλα
ἕνα φύσημα ἀπὸ κουρασμένα φτερά
μιὰ ἀνάσα βροχῆς

ἕνα τραγούδι ποὺ πάει
μακριὰ
σὰ περιθώρια τῆς μελαγχολίας,
εἶναι ἤδη
φθινόπωρο.

Καθὼς ἕμους θυμᾶται τὸ «Ὀνειρο τῆς βροχῆς» στὸ στίχο του ἀπλώνεται μέλι καὶ μεγαλοχολία:

ἽΗ ἀγάπη μας
γεννήθηκε
μιὰ νύχτα μετ' βροχῆ,
ἐνῶ ξεψύχαγε ἡ χρονιά
κι ἐπέθανε
ἕνα βροχερὸ δειλινὸ

ἐνῶ γεννιόταν ὁ Χριστός.
Πάντοτε σὺ τὸ ἔλεγες
«Τὸ δικό μας
εἶν' ἕνα ὄνειρο
καμωμένο ἀπὸ βροχῆ...»

Ὁ πικρὸς στοχασμὸς ἐκφράζεται ἐπιγραμματικὰ στὸ «Ἀδύνατον»:

Προῖτα, μὴ εἶπαν
δὲν μπορεῖς
εἶσαι πολὺ νέος.
Ὅστερα, μὴ εἶπαν

δὲν μπορεῖς
δὲν εἶσαι πλέον νέος.
Ὁ ἄνθρωπος
πάντοτε.

Στὸ «Ὀνειροπόλημα» ἡ σκέψη γίνεται πιὸ ξεκάθαρη:

Σὺν τὰ φύλλα
ἕνας - ἕνας
φτωχοὶ καὶ μόνου
νὰ ἐπιστρέψουμε στὸ χῶμα
γιὰ πάντα

θὰ εἴμαστε
στὸ κοῦο σκοτιάδι
τοῦ τίποτα
ἀπὸ ὅπου ἤλθαμε.

Σ' ἓνα χαρακτηριστικὸ ἐπίγραμμα μὲ τίτλο «Μοναξιά» ἐκλείσει τὸ παγερὸ δρᾶμα τῆς ἀνθρώπινης ἀπομόνωσης:

Ἀπὸ μέρες
ἀνοίγω τὸ ραδιόφωνο
γιὰ ν' ἀκούσω
ἀπὸ κοντὰ
τουλάχιστον μιὰ φωνή.

3

Πιὸ ἀνάλαφρη ἀτμόσφαιρα πνέει στὴ συλλογὴ «Χελιδόνια καὶ ἄνεμος», ὅπου ὁ ποιητὴς καταγράφει μὲ βαθὺ αἶσθημα εὐθύνης στιγμὲς τῆς ζωῆς, μόνιμες καὶ φευγαλέες. Ἀπαθανατίζει ἐντυπώσεις καὶ φηγοῦρες ἐνὸς κόσμου, πού μετακινεῖται ὡς ἀστραπή, μάχεται γιὰ τὴν ἀσταμάτητη παρακμὴ, δέχεται δρᾶματα καὶ ἐκμυστερεύσεις, ὀπτασίες κι ὄνειρα, ἐπιστρατεύει χίμαιρες καὶ ὑποτάσσει τὴν πραγματικότητα στὸ προσωρινὸ σταμάτημα τοῦ στίχου, καθὼς τὸν ἀκρωτηριάζει μὲ τὴν ἐλλειπτικότητα καὶ τὴν ἐνδύμυχη κυσφορία τῶν διαπορήσεων. Αὐτὸ τὸ μεταβαλλόμενὸ κύμα ἐντυπώσεων καὶ ἐναλλαγῆς του μὲ τίς ιδέες ἀπεικονίζεται στὰ ἐπόμενα ποιήματά του:

ΕΜΕΙΣ ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΕΣ

Σκοιῶσαμε
τὴν εὐσπλαχνία καὶ τὴ σιωπὴ
τὴν ποίηση καὶ τὴν ἐλπίδα
τὴν οἰκογένεια καὶ τὸν ἔρωτα
τὴν πατρίδα καὶ τὰ ἰδανικά
τὴ φιλία καὶ τὰ ὄνειρα
καὶ τώρα
θέλουμε ν' ἀρηθθοῦμε
ἀκόμα καὶ τὸ Θεό.

Γιὰ νὰ εἴμαστε πάντοτε πιὸ
ἐλεύθεροι
εἴμαστε ὅλοι σκλάβοι
τοῦ Μίσους.

Γιὰ νὰ ἰσέχουμε πάντοτε πιὸ
βιαστικά
εἴμαστε ὅλοι αἰχμάλωτοι
τοῦ Χρόνου.

Μολύναμε
 τὸν ἀέρα καὶ τὶς θάλασσες
 τοὺς ἀέρηδες καὶ τὰ ποτάμια
 τὰ φυτὰ καὶ τὸ φεγγάρι
 καὶ τώρα
 θέλουμε νὰ καταργήσουμε
 καὶ αὐτὴ τὴ ζωή.

ΠΑΡΑΚΜΗ

Καὶ οἱ δυὸ	μαζὶ
κοιτᾶνε	μιὰ ζωὴ
μακριὰ	καὶ δὲν ἔχουν
τὴ θάλασσα.	νὰ ποῦν
Ἔζησαν	πιά τίποτα.

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ

Θὰ ἤθελα νὰ πῶ
 ἀγάπη ἀκριβή
 πὼς
 κάποιες μέρες
 εἶναι σκληρὴ κούραση
 ν' ἀγγίζω
 ξευλίγοντας
 τὸ ἄραγμα
 τοῦ βραδιοῦ.

ΔΕΙΛΙΝΟ

Μιὰ σφαίρα ἀπὸ αἷμα
 ἀνάμεσα σὶὰ χροσομένα πέπλα
 ἀπὸ σύννεφα
 ἀργὰ
 νὰ μεταμορφώνεται
 πῆσ' ἀπ' τὸ Μοντεμάριο
 μιὰ ἄλλη μέρα
 πάει γιὰ νὰ πεθάνει
 μαζὶ μὲ μᾶς
 ἀνεπανόρθωτα.

Γιὰ ν' ἀρπάζουμε πιδὸ πολλὰ πάντοτε
 πράγματα
 εἴμαστε φτωχὲς χροσοαλίδες
 ἐνὸς λουλουδιοῦ ὀμίχλης
 μαραμένου
 στοὺς δηλητηριασμένους οὐρανούς
 τοῦ Κακοῦ.

ΣΤΙΓΜΕΣ

Σύντομο	μακρινή
καὶ καντὸ	καὶ θλιμμένη
καλοκαίρι	βροχή
σὸν	σὸν
ἀπελλιμένη ἀγάπη	κλάμα ANTIO.

ΑΥΡΙΟ ΔΙΧΩΣ ΑΥΡΙΟ

Κάθε βράδυ
 ἐπαναλαμβάνουμε
 αὔριο
 αὔριο
 πάντοτε αὔριο
 σὸν
 νὰ ἦταν δική μας
 ἡ Ζωή.

ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ

Μετὰ ἀπὸ μίλια
 καὶ μίλια θάλασσας
 τὸ ἄσπρο καράβι
 σηκώνει
 τὸ μεγάλο σημαιοστολισμὸ
 πάνω σὶὰ νερὰ
 τ' ἀσάλευτα καὶ τὰ λιπαρὰ
 σὶὸ λιμάνι.
 Θλιβερὸ πρᾶγμα
 ἔνα καράβι
 ὅταν στέκεται.
 Τὸ καράβι
 εἶναι φτιαγμένο
 γιὰ νὰ τραβήξει
 ἀδυσόπητα
 μακριὰ.

Σκιές ἀδιόρατες καὶ ἀπαλές φωτοσκιάσεις θαμποφέγγουν στὴ «Γλυκιά σκιά». Στὴ «Σαμαρειτίσσα» ὁ ποιητὴς ἀφήνει νὰ ξεχειλίσει τὸ θησκευτικὸ του συναίσθημα μπροστὰ στὴ φτωχὴ καὶ ταπεινὴ γυναίκα τοῦ εὐαγγελίου, ποὺ τοῦ χαρίζει τὸ δροσερὸ νερὸ τοῦ αἰώνιου πηγαδιοῦ τῆς ζωῆς μ' ἓνα παρήγορο ξεδίφασμα ὕστερ' ἀπὸ τὴν πολυήμερη ὄδοιπορία στὰ πλημμυρισμένα ἀπὸ συγλυερὰ ἀγκάθια μονοπάτια τῆς μοναξιάς. Θὰ ψιθυρίσει:

Δὲν εἶμαι πλέον μόνος
 πῶς σκοτεινὴ ἢ νύχτα
 ἐπόνησε στὴ δόξα τοῦ ἡλίου.
 Κι ἐσὺ
 σπλαχνικὴ Σαμαρείτισσα

φιάνοντις ἀπὸ τῆ θάλασσα
 ἔκανες δική σου
 τὴν τύχη μου
 γιὰ μιὰ ἀγάπη μόνο.

Στέκεται θαρραλέα μπροστὰ στὰ χτυπήματα τοῦ πόνου καὶ δὲν ὑποχωρεῖ. Προτιμᾷ νὰ τοῦ ξεφύγει κάποιο δάκρυ στὸν τόπο τῆς μάχης μὲ ἀξιοπρέπεια, παρὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὸ πεδίο τῆς τιμῆς.

Εἶναι ὁμορφο
 νὰ ξέρεις ἀκόμα
 νὰ κλαῖς
 στὸν πόνο δίχως ἐλπίδα
 σ' ἐποχὴ χωρὶς εἰρήνη
 νύχτα

στὴ σιωπὴ
 μεγάλης μοναξιᾶς
 μοναδικῆ φωνῆ
 ἢ σκιὰ
 προσφιλῶν γεγονότων
 πεσμένα φαντάσματα.

Ὁ «Ποιητὴς» κλείνει φωνὴ ἀλήθειας:

Τρέχοντας πᾶς
 πίσ' ἀπ' τὸν ἄνεμο
 τοῦ πόνου
 γιὰ νὰ μεταβάλλεις

κάθε δάκρυ
 θρήνου
 σὲ σιάλες φωτός.

Φτάνει καὶ ἡ καθάρια ἀτομικὴ στιγμή. Τὸ βαθθὸ φίλτρο τῆς νοσταλγίας τὸν κάνει ν' ἀναθυμᾶται τῇ γενέτειρά του, στὴν ὁποία στρέφει μὲ καημὸ τὰ μάτια καὶ τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του καθὼς ἐκμυστηρεῖται χαμηλόφωνα στὴν «Πατρίδα μου»:

Ἀπελλιόμενε μου Νότιε
 ἐλπίδα μακρινὴ
 αἰῶνια ἀπάτη

προδομένη ἀγάπη
 εὐσπλαχνικὴ ὑπόσχεση
 γῆ χωρὶς πεπωμένο.

Τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸν συνειδησιακὸ κραδασμὸ καὶ στὴν ἀδήριτη ἄγνοια τοῦ ἀγνωστοῦ καθρεφτίζεται στὸν ἐμπνευσμένο «Βωμὸ καὶ Ἄδυσο»:

Ἡ ἀγάπη
 σὰν κύμα
 φουσκάωνει
 ἀπὸ ἄσπρο ἀγέρα
 ἀ λ ἄ τ ι , ἀ λ ἄ τ ι
 στὴ μονοικὴ τοῦ αἵματος
 ἀνεβαίνει
 διαβαίνει
 ἀγγίζει τὴν κορφή
 τοῦ κροσιάλλινου

ἄπειρον
 ὕστερα
 γκρεμίζει διαστικά
 μητροπόλεις
 μωστικές
 χαρᾶς
 καταβροχθισμένες
 ἀπὸ τελματώδεις ἀθύσους
 λύψης.

Υπάρχει σ' αὐτὴ τὴ συλλογὴ ἓνα ἀκόμα πολυσήμαντο τετράστιχο ἐπίγραμμα.
 «Ἔτσι»:

Πῶς μεγάλος
 ὁ πόνος
 πῶς ψηλὸ
 τὸ πεπωμένο.

5.

Τὰ «Λουλούδια ἀπὸ γυαλὶ» ἔχουν μιὰν ἄλλη φυσιογνωμία. Ἐδῶ ὑπάρχει ὁλόκληρος ὁ ποιητὴς τῶν προηγούμενων συλλογῶν καὶ σύγχρονα ἀπαντᾷμε τὸ δημιουργὸ μιᾶς νέας ἐμπνευσης στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο. Κι ὁ ποιητὴς ξέρει νὰ ἀγκα-

λιάζει με μαεστρία τὴν ἀνθρώπινη καρδιά καὶ γὰ κρούει διακριτικὰ τὰ τρυφερὰ φηλώματα τῆς ψυχῆς, καθὼς ἔρχεται σιγαλινὰ νὰ συντονίσει στὸ τραγούδι του μορφή καὶ περιεχόμενο σ' ἓνα ὀργανωμένο ὄλο. Στὴν περιπλάνησή του ἀναζητᾷ με ἀγωνία τὴ μοίρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν παρακολουθοῦμε νὰ ἰχνηλατεῖ σκυμμένος τὰ σταθερά, μὰ λησμονημένα, χνάρια τῶν διάσπαρτων ἐλπίδων, ποὺ διάβηκαν στὸ περιθώριο τῆς συντριπτικῆς καθημερινότητος καὶ δὲν ἔγιναν καθόλου ἀντιληπτές οὔτε ἀπὸ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ οὔτε κι ἀπὸ κανέναν ἄλλο. Ἡ κραυγὴ τοῦ «Κάιν» ἔχει μὴ οἰκειότητα μὲ παγκόσμια ταυτότητα:

Πιὸ εὐκόλο εἶναι νὰ θροεῖς
τὸν ἀδελφὸ σὺ φίλο
παρὰ τὸ φίλο σὸν ἀδελφό.
Πάντοτε ὑπάρχει
ἓνας Κάιν
σὴν ἰσέλλῃ μανίᾳ
τοῦ Κόσμου.

Γιὰ νὰ ὑμνήσει τὴ μαγεία τοῦ πρωιοῦ, ὁ Καλαθρέζε, καταγοητευμένος ἀπὸ τὸ λαμπρὸ μεγαλεῖο του, μεταχειρίζεται μὴ τόσο καίρια καὶ συμβολικὴ ἐπιγραφή «Καὶ ἐγένετο φῶς». Ὁ στοχασμὸς του καλπάζει κοντὰ στὸ θαυμασμό του:

Ἀπὸ μιὰ πόρτα σιηνὴ
ἐμπῆκα
στὸ σπῆτι τῆς ζωῆς.
Μὲ ξοσκοιμένα χέρια
ἔπειτα ἔκρουσα
σὲ τόσες θύρες ἀλαζονικῆς
φθοραρισμένες μὲ ἐγωισμό,
ὑπεροψία καὶ φθόνο

Τέλος πάντων
τοῦ ξεθεωμένου προσκυνητῆ.
πυρωμένες πάνω σὴν ἀπαρηγόρητη
(ψυχὴ
δὲν ξέρω ποιὸς
μοῦ ἄνοιξε
ἓνα παράθυρο ἀπὸ οὐρανὸ
κι ἀπὸ τὴ μακρινὴ νύχτα
ξεπειάχηγε ἡ πορρινὴ δόξα.

Λεπτὸ ἄρωμα μιᾶς πνευματικῆς σύγκρισης γίνεται στὴ «Διαφορά»:

Ὁ σπηθιομένος ἄνθρωπος
ἐπιδιώκει
νὰ ΕΧΕΙ
ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἔχει.

Ὁ Ποιητὴς
νὰ γίνεῖ
ἐκεῖνο ποὺ ΕΙΝΑΙ.

Μιὰ νέα πορεία ἀρχίζει πρὸς τὸ Γολγοθᾶ μὲ τὴν «Πίστη»:

Ἀνασιενάζω
ἀπὸ τὴν ταπεινὴ ἀνάσα
τῶν παρακλήσεών σου

σκαρφαλώνοντας σὶὰ γυμνὰ βράχια
τοῦ πελωρημένου
μὲ τὴ σκαλάνη τῆς ἐλπίδας.

Ἴδιο ἀκριβῶς μῆνυμα φέρνει καὶ τὸ «Ἐλπίζουμε»:

Ἔχουμε πίστη
ὅτι πίσ' ἀπ' αὐτὸ
τὸ σύνορο τ' οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς
ὑπάρχει τὸ λιγότερο ἓνας Θεός,

ποὺ μπορεῖ νὰ δέχεται
τὴν ἱκετευτικὴ κραυγὴ
τόσων ἄδικων πληγῶν.

Ἀνατριχιαστικό εἶναι τὸ οὐρλιαγμα τοῦ ποιητῆ: «Πέθανε ἀπὸ ναρκωτικά»:

Πλάι

ἓνα χαρτὶ κασιτερωμένο

ἓνα κουιτάκι

ἓνα κορδόνι αἰμοστατικό

ἓνα κουτὶ μὲ σπιριτόζερρα

καὶ μιὰ πλαστικὴ σύριγγα.

ΝΑ ΠΕΤΑΕΙ ΜΑΚΡΙΑ ΤΗ ΖΩΗ

ἔ τ σ ι

γιὰ ἓνα γραμμαῖο ναρκωτικοῦ

στὰ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ.

Μὲ τὸ «Ἐγὼ ἀνάγκη ἀπὸ σένα» ὁ ποιητὴς ἐπιστρέφει στὸν ἑαυτό του:

Γιὰ τὸν ἑαυτό μου

ἐγὼ δὲν φτάνω πιά.

Ἡ καρδιά μου

ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴ δική σου καρδιά

γιὰ νὰ μοιράσει

τὰ κορυφὰ μου κλάματα

καὶ τὶς ἐλπίδες.

Θαυμάσιο εἶναι τὸ λιλλιπούτειο «Δῶρο»:

Πᾶρε ἓνα δάκρυ

κι ἀκούμπησέ το στὴν καρδιά

γιὰ ὅποιον

δὲν ἔκλαψε ποτέ.

Ἡ ποιητικὴ αὐτὴ συλλογὴ κλείνει μὲ τὰ «Λουλούδια ἀπὸ γυαλί», στὰ ὅποια ἀναπλάθεται ἡ διαφάνεια τῶν ἰδεῶν τοῦ σήμερα, ἡ ἀστάθεια τῶν αἰσθημάτων, ἡ ρευστότητα τῶν ἀξιῶν καὶ ἡ παρακμὴ τοῦ ἀνθρώπου. Πρόκειται γιὰ ἓναν δυναμικὸ διάλογο, ὅπου τὸ λυρικό καὶ τὸ φιλοσοφικό στοιχεῖο ἐναλλάσσονται μὲ μιὰ καταπληκτικὴ γοργότητα ἀνάμεσα στὸ Ἐγὼ καὶ στὸ Ἐσύ:

Ὅταν θὰ ὑπάρχεις ἐσὺ

θὰ ὑπάρχω κι ἐγώ.

Ὅπου θὰ πορεύεσαι ἐσὺ

θ' ἀκολουθῶ κι ἐγώ.

ἐὰν θὰ κλάψεις

θὰ κλάψω κι ἐγώ

ἐὰν θὰ γελάσεις

θὰ γελάσω κι ἐγώ.

Ἐὰν θὰ πέσεις

κι ἐγὼ θὰ πέσω

ἐὰν θὰ χαθεῖς

θὰ χαθῶ κι ἐγώ

ἐὰν θὰ νικήσεις

κι ἐγὼ θὰ νικήσω

ὅπου θὰ σταθεῖς ἐσὺ

θὰ σταματήσω

βροχὴ ἢ ἥλιος

σύννεφα ἢ ἄνεμος

πάντοτε μαζί σου

κι ἐσὺ μαζί μου.

Μὰ ὅταν

ὁ οὐρανὸς θὰ πάει μακριὰ

πάνω ἀπὸ μᾶς

ἓνας πέπλος χρυσοκόκκης

θὰ κορμασιεῖ

πάνω στὰ διάφανα ἀπὸ γυαλί

(λουλούδια.

Σ' αὐτὴ τὴν ποιητικὴ πορεία ὁ Φράνκο Καλαθρέζε συνταίριαξε μ' ἐπιτυχία ὅλα τὰ ποιητικὰ στοιχεῖα σὲ μιὰ ἔμπνευση, ποὺ συνδυάζει τὶς ἀκατάλυτες ποιητικὲς ἀφετηρίες καὶ τὴν παράδοση σ' ἐκεῖνες τὶς στιγμὲς τῆς διάρκειας καὶ τῆς συνέχειας. Σὰν μῆνυμα, ὁ ποιητὴς χαιρετίζει τὸν ἀνθρώπο, τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ψυχικοῦ του κόσμου καὶ τὸ σπινθηροδόλο πνεῦμα τῆς σκέψης του, ποὺ τὸν ἀνεβάξει στὴν κορυφὴ τῶν γήινων δημιουργημάτων.

C. RAJAGOPALACHARI

Μετάφραση ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά: ΝΙΚ. Β. ΛΩΛΗ

Σοφὸς πολιτικός, ἱκανὸς κυβερνήτης, κοινωνιολόγος, συγγραφεὺς καὶ μεταφραστὴς ὁ Κ. ΡΑΤΖΑΓΚΟΠΑΛΑΧΑΡΗ διακρίθηκε χωρὶς ἀμφιβολία προτίστως στὴν πολιτικὴ. Ἀπετέλεσε δραστήριον μέλος τῆς κινήσεως διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰνδιῶν ἀπὸ τὸ ἔτος 1906 καὶ ἔγινε ὁ πρῶτος Ἰνδὸς Κυβερνήτης τῶν Ἰνδιῶν, διαδεχθεὶς στὸ ἀξίωμα αὐτὸ τὸν Λόρδον Μασοντμπάττεν τὸ ἔτος 1948. Παρατήθηκε τὸ 1950, ἀλλὰ ἐπανήλθε γιὰ νὰ ἀναλάβῃ διάφορα σημαντικὰ ἀξιώματα, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ νὰ συμβάλῃ στὴν ἴδρυσιν τοῦ Κόμματος τῆς Ἐλευθερίας. Μετέφρασε διάφορα ἔργα στὴ γλῶσσα τῶν Ταμίλ καὶ στὰ Ἀγγλικά. Ἐγραψε διηγήματα στὴ γλῶσσα τῶν Ταμίλ καὶ πολλὰ σύγχρονα «παραμῦθια», ποὺ τὰ διάβασε ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο τοῦ Μανδράς.

N. B. A.

ΚΑΤΗΧΗΣΙ ΣΤΟΝ ΑΣΚΗΤΙΣΜΟ

Ἕνας ἀσκητὴς ποὺ ἐμόναζε κάτω ἀπὸ ἕνα δέντρο παρατήρησε μερικὰ πουλιὰ νὰ πετοῦν πάνω ἀπ' αὐτόν. Αὐτὸ τὸν ἔβαλε στὸν πειρασμὸ καὶ νόμισε ὅτι θὰ ἦταν πολὺ εὐτυχισμένος ἂν ἦταν πουλί.

Ἡ δύναμις τοῦ ἀσκητισμοῦ του ἦταν τέτοια ποὺ ἡ εὐχὴ του ἀμέσως πραγματοποιήθηκε. Ἐγίνε σπουργίτι καὶ πέταξε μακρὰ εὐτυχισμένα μὲ τὸ ταῖρι του.

Τὰ δυὸ σπουργίτια ἀπολάμβαναν τὴ ζωὴ ὀλοκληρωμένα καὶ περιποιώμενα τὰ ξεπεταροῦδια τους μὲ εὐγενικὰ φροντίδα, κουβαλώνοντας στὴ φωλιά τους σκουλίκια καὶ σπόρους γιὰ νὰ ταΐσουν τὰ μικρὰ τους. Ἕνα πρῶτ' ὅμως τὸ ἀρσενικὸ σπουργίτι ποὺ εἶχε φύγει γιὰ τὸ καθημερινὸ τριγύρισμά του δὲν ξαναγύρισε. Εἶχε συναντήσῃ ἕνα ἄλλο ταῖρι.

«Στὸ κάτω κάτω», ἀποφάνθηκε ἀποφθευγματικὰ τὸ πρῶτο σπουργίτι, «αὐτὸ τὸ σπουργίτι ἔδειξε τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα του».

Ἐπειτα ἀπὸ μερικὲς μέρες τὸ σπουργίτι-ἀσκητὴς ξανασυνάντησε τὸ παλὸν του ταῖρι πάνω σ' ἕνα δέντρο. Στὴν ἀρχὴ στάθηκε σὲ μιὰν ἀπόστασιν, μετὰ ὅμως πλησίασε πρὸς αὐτήν.

«Τοῖου! Τοῖου! Μὴ πλησιάζεις», τοῦ εἶπε αὐτή.

«Τοῖου! Τοῖου! Γιατὶ τὸ λὲς αὐτό;» ρώτησε τὸ ἀρσενικὸ πουλί.

«Δὲν εἶσαι ἀληθινὸ πουλί», ἀπάντησε τὸ ἄλλο. «Ἄν ἦσουν πραγματικὸ πουλί, δὲν θὰ μᾶς ἐγκατέλειπες καὶ μένα καὶ τὰ παιδιὰ μας γιὰ νὰ φύγῃς μ' ἕνα ἄλλο ταῖρι».

Τὸ πουλί-ἀσκητὴς πέταξε μακρὰ νηρῶπασμένο. Στάθηκε σ' ἕνα κλαδί ὀλομόναχο. Μιὰ γάτα πλησίασε τὸ πουλί. Αὐτὸ ὅμως τρόμαξε τόσο πολὺ τὸ σπουργίτι ποὺ τὸ ἔκανε νὰ πέσῃ κάτω νεκρὸ. Ὁ ἀσκητὴς ἀπέκτησε ξανά τὸ παλὸν σῶμα του καὶ ἐπανέλαβε τὴν αὐτοσυγκέντρωσί του.

Ἡ γάτα πλησίασε τὸν ἀσκητὴ καὶ τὸν ὠμοίστηκε, γιατί εἶχε ἀπομείνει κάτι ἀπὸ τὴ μορφή τοῦ πουλιοῦ ἐπάνω του. Ὁ σοφὸς δὲν χτύπησε τὴ γάτα

καὶ αὐτὴ κάθησε δίπλα του καὶ ἔκλεισε τὰ μάτια τῆς σὲ αὐτοσυγκέντρωσι ὅπως καὶ κεῖνος.

«Μπορεῖ μιὰ ἀνθρώπινη ὕπαρξι νὰ ἀποκτήσῃ ποτὲ τὴν ἀληθινὴ φύσι τοῦ πουλιοῦ;» μελέτησε ὁ σοφός, ἀπασχολημένος σὲ βαθειὰ αὐτοσυγκέντρωσι.

«Ἐντελῶς ἀδύνατον», ἀπάντησε ἡ γάτα, ποὺ κατὰ κάποιον τρόπον εἶχε διαβάσει τὶς σκέψεις του

«Γιατὶ τὸ λὲς αὐτό; ρώτησε ὁ ἀσκητής.

«Ἡ φύσι εἶναι μιὰ κακοθέστατη δύναμι», νιαούρισε τὸ ζῶον. «Καὶ ἐγὼ ἐπίσης προσπαθῶ σκληρὰ νὰ εἶμαι καλὴ, ἀλλὰ ὅταν βλέπω ἕνα πουλὶ ἢ ἕνα ποντικὸ ξεχνῶ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἡ ἀνθρώπινη φύσι εἶναι περίπου ὅμοια. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσταθεῖς, ὅπως ἐμεῖς οἱ γάτες».

«Φύγε», εἶπε ὁ σοφός, ποὺ αἰσθανόταν τύψεις γιὰ τὸν ἑαυτό του, «δὲν μπορῶ νὰ συνεχίσω τὸν ἀσκητισμὸ μου μὲ σένα στὰ πόδια μου».

Ἡ Θεὰ ἐμφανίστηκε ἐμπρὸς τὸν σοφόν. «Παιδί μου», εἶπε, «δὲν εἶσαι ἀκόμα ἐλεύθερος ἀπὸ ἐπιθυμίες. Πήγαινε καὶ φτιάξε μιὰ οἰκογένεια πρῶτα καὶ μετὰ ἔλα ἐδῶ νὰ αὐτοσυγκεντρωθῆς».

ΟΙ ΠΕΡΙΛΕΙΠΟΜΕΝΟΙ

Ἡ περίπολος κοιμήθηκε
κάτω ἀπ' τὴν ἐρειπωμένη σκῆπη μας
καθ' ἣν ὥραν ὁ κορδαλλὸς περιδεῆς
ὡσεὶ ναυαγὸς ἀναζητοῦσεν ἕνα στάχυ
στὴ μέση τῆς πολιτείας μὲ τοὺς ποταμούς.
Ἔπρεπε νὰ μείνουμε χωρὶς προσωπεῖο
στὸν καθρέφτη μὲ τὸν ἥλιο
ἐνώπιον τόσων κενῶν εἰδώλων
— ἄλλωστε κανεὶς δὲν εἶταν ἐπώνυμος —
ὅπου οἱ τραπεζίτες ἴσκιαι κινούμενοι
περιφέρονται ἀναμέσου τῶν ὀνειρῶν
μ' ἐκείνη τὴν ἀχρωμὴ μολώχα
γιὰ τὴν ἔρημο τοῦ διαστήματος.
Ἔμεῖς οἱ περιλειπόμενοι λευχείμωνες
ἀπόστολοι τῆς ἑαρινῆς ἐσπέρας.

ΤΣΕΖΑΡ ΙΒΑΝΕΣΚΟΥ*

Μετάφραση από τὰ Ρουμανικά: ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ

Η ΣΚΕΨΗ

Μὲ τὴ Σκέψη Θανάτου σὰ δίδυμο ἀδερφὸ
 ἐσὺ τὸ σπῖτι σου δὲν τὸ ἐγκαταλείπεις πιά
 ἀφοῦ δὲν μπορεῖς νὰ περπατᾷς μόνος στὸν κόσμο
 μὲ τὴ σκέψη Θανάτου σὰ δίδυμο ἀδερφὸ
 γίγαντες - σφυριὰ στὸν κρόταφο κτυποῦν
 ποῖδον ἄλλον σέρνεις ἀπὸ τὸ χέρι, ἀδερφέ;
 ὅταν ἡ Σκέψη Θανάτου σὰν αἷμα κύλησε
 ὅταν ἡ Σκέψη Θανάτου σὰν δίδυμο ἀδερφὸ
 περισσότερο κι' ἀπὸ ἕναν νεκρὸ δίχως φέρετρο αἰώνια
 τὸν ὁποῖο κάθε βασίλειο τοῦ θανάτου τὸν ἀποκρούει
 μὲ τὴ Σκέψη Θανάτου σὰ δίδυμο ἀδερφὸ
 ἐσὺ τὸ σπῖτι σου δὲν θὰ ἐγκαταλείπεις πιά
 καὶ τὴ Σκέψη Θανάτου ἀλείφεις μὲ τὸ στόμα
 ἕνα ἄρρωστο ἄλογο κοπιάζοντας στὸν καθρέφτη
 τὸ κεφάλι σου πλαγιάζοντας σὶδὸν τράχηλό του

* Γεννημένος τὸ 1941. Ἀπόφοιτος τῆς φιλολογικῆς σχολῆς.

Παρουσιάζεται στὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ LUCEAFARUL, ὅπου ἐργάζεται τώρα σὰν συντάκτης.

Κυκλοφόρησαν οἱ ποιητικὲς του συλλογές: Κ α ρ π ὅ ς I, 1968, Κ α ρ π ὅ ς III, 1975, Κ α ρ π ὅ ς IV, 1977, Σ τ ὸ Μ π α ἄ ν τ, 1979, Μ ο υ σ ε ῖ ο ν, 1979 κ.ἄ.

Ποιητὴς τῆς ἱεροτελεστίας, τῶν αἰσθημάτων τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς, ὁ Τσέζαο Ἰβανέσκου εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους προικισμένους ποιητὲς τῆς γενιᾶς του. Ἡ θεματολογία του βασικὰ εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἴδια ἡ κατάσβεση — δυὸ ἀντιθετικὲς ἔννοιες καὶ κατὰ βάθος ἀποκλειόμενες.

Περιέχει τὴν ἴδια τὴν ὑπόσταση τῆς ὑπαρξῆς μας. Ἄλλωστε, ὅπως εἶναι γνωστό, δὲν μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε ὅτι γεννιέται μιά αἰθνητικὴ ποίηση, ἂν ἡ προβληματικὴ τῆς δὲν ἔχει γιὰ πυρῆνα τῆς τὴν ἀνθρώπινη περιπέτεια, ἂν δὲν δημιουργήθηκε γιὰ νὰ ἐπισημάνει τὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνον μέσα στοὺς ὁποίους συντελεῖται αὐτὴ ἡ ἀνθρώπινη μοῖρα.

Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση ἐνὸς BAUDELAIRE, ἡ ποίηση τοῦ Τσ. Ἰβανέσκου, ἂν δὲν ἐκφράζεται σὲ νατουραλιστικοὺς τόνους, φέρνει ὅμως κάπως μέσα της μιά ἐκμηδενιστικὴ ἀντίληψη. Μὲ τὴν ἐπίκληση τῆς ἀγάπης καὶ τὸν ἐξορκισμό τοῦ θανάτου, ὁ ποιητὴς προσπαθεῖ νὰ ἠρεμήσει τὴν αἴσθηση καὶ τὸ ἀποτέλεσμά της μὲ τὸ τραγούδι, μὲ τὴν ὀρφικὴ πρᾶξη. Σὲ στιγμὲς γενναιοφροσύνης, ὁ θάνατος στὴν ποίηση τοῦ Ἰβανέσκου δὲν ἔχει τίποτε τὸ χυδαῖο, δὲν προκαλεῖ φόβο. Τὸ ἀντίθετο, ὁ θάνατος ἐμφανίζεται σὰν μιά ἰδανικὴ ἐρομένη, θελκτικὴ. Ὁ καρπὸς εἶναι τὸ σύμβολο τῶν πάντων πὺδ παίρνουν ἕνα νόημα μὲ τὴν καταδίκη τῆς ἴδιας τῆς γέννησης καὶ τοῦ θανάτου. Ὁ θάνατος εἶναι μιά μαγικὴ καὶ ἠθονικὴ ἱεροτελεστία.

Ἡ ψυχρὴ ρητορικὴ λείπει ἀπὸ τὰ ποιήματά του καὶ τὴ θέση της παίρνει κάποια ἐκρηξὴ πάθους. Ἡ ποίηση τοῦ Τσ. Ἰβανέσκου κατέχεται ἀπὸ μιά αὐστηρὴ διανοητικὴ πειθαρχία. Ἡ ἀντι-φράση κρύβει πάντα ἔννοιες, μυθικὰ σύμβολα, νύξεις σὲ καταστάσεις καὶ ἀρχετυπικὲς εἰκόνες. Ἐλεγειακὸς στὴν οὐσία, ὁ λυρισμὸς τοῦ Τσέζαο Ἰβανέσκου δὲν στολιάζεται μὲ βαρῦγδουπες φράσεις ἢ ἐπιφαιειακὲς συγκινήσεις, ἀλλὰ μὲ παρθένα ἀγριολόλθουδα. Αὐτὴ εἶναι ἡ ὁμορφιά πὺδ μᾶς παρέχει.

κλαῖς τῆ Σκέψη Θανάτου σὰν ἕναν δίδυμο ἀδερφὸ
 αἰσθάνεσαι πὼς εἶναι πελώρια ἡ κατοικία
 ἀλλὰ ἐσὺ δὲν εἶσαι κανένας Ἴππότης Ἀξίας
 καὶ ἡ Σκέψη Θανάτου σιγὰ
 θὰ σβήσῃ τὸ κερὶ
 καὶ θὰ εἰσβάλλουν οἱ κάρθαραι
 καὶ μετὰ οἱ ἀράχνες τὰ μεγάλα μυρμήγκια
 καὶ τυφλοπόντικες ἀγκαλιὰ
 καὶ καταβροχθίζοντας τῆ Σκέψη Θανάτου
 ὁ δίδυμος ἀδερφός σου
 τὰ χορτασμένα πλάσματά σου θὰ ὑπνώσουν δίπλα
 ἀφήνοντάς σου ἄδεια τὴν κατοικία σου
 θὰ περπατήσεις στὸ δρόμο
 χαμογελώντας στὴ Χώρα τῶν Τάφων
 καὶ ἐπειδὴ στὰ οὐράνια εἶναι γραμμένο
 πὼς εἶχες κάποτε ἕνα τάφο
 στὸν Θεὸ
 τῆς ἀπλῆς ποιότητος τοῦ Θανάτου
 κανεῖς δὲν θὰ σοῦ ξαναδώσῃ μιὰ κατοικία
 κλαῖς τῆ Σκέψη Θανάτου σὰν ἕνας δίδυμος ἀδερφός
 ποιὸν ἄλλον σέρνεις ἐσὺ ἀπὸ τὸ χέρι, ἀδερφέ;

ΣΑΝ ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Αὐτὸ τὸ βασανισμένο τραγούδι
 βαθὺ καὶ μὲ διακοπές
 ἀράδα δίχως ἀρχὴ
 σὰν ἐκεῖνο ποὺ ὀργώνει
 καὶ πέφτει στὰ κέρατα τοῦ ἀλετριοῦ
 ποὺ τὸ φέρνει αἱματοχύνοντας
 θὰ μαντέψουμε ἀπ' τὸν ρυθμὸ του
 ποῖα ἦταν ἡ ἀπασχόληση ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων
 ἢ ἀπασχόλησή τους ἦταν νὰ πεθάνουν
 (κατὰ τοῦ θανάτου του
 κατὰ τῶν συνένοχων τοῦ θανάτου)
 μὲ τὸ πείσμα μας
 ἀναγνωρισμένο
 καθημερινῶς πλάθουμε
 μὲ τὸ σῶμα μας μιὰ ὄχθη
 καλὴ μηχανὴ τοῦ πόνου
 τὸ σπέρμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἰδρώτα
 ξαναφτιάχνουμε μιὰ μοῖρα
 λέμε —

ἀλλὰ
 ἡ δυστυχία ὑψώνεται
 μπροστὰ μας σὰν τὰ βουνὰ
 — μηχανὲς τῆ ζωῆς
 δίχως βάδισμα
 κάτω ἀπὸ τὸν οὐράνιο θόλο!

ΓΑΛΑΤΕΙΑΣ ΜΠΑΛΤΑ

ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ

(διήγημα)

Μιά βόλτα σ' ώρα χειμωνιάτικη ή καλοκαιρινή δὲν εἶναι τὸ ἴδιο πράμα: ἄσπ' οὐ μὲ τὸ κρύο κουρνιάζεις στὸ σπίτι σου καὶ σπάνια σούρχεται νὰ περιδιαβάξεις στοὺς δρόμους. Οἱ ἄλλες ἐποχὲς σὲ καλοῦν μὲ δύναμη μαγνητικὴ κι ὅταν ἐπιστρέφεις νιώθεις ἄλλος ἄνθρωπος. Ὅμως μιὰ καλοκαιρινὴ βόλτα σὲ συνοικιά ἢ στὴν κεντρικὴ πόλη, ἔχει γὰρ σοῦ πρὶ κάτι ἄλλο, τόσο ἀπλά καὶ ζωντανά, πού γυρίζεις μὲ τὸ κεφάλι σκυφτό, μὲ βαριά τὴ σκέψη.

Τὰ πόδια μ' ἔσυραν σὲ μιὰ συνοικία τῆς πόλης εἶναι τόσο ὁμορφα νὰ βλέπεις τὰ περιποιημένα σπίτια μὲ τοὺς κήπους μερικά, γραφικοὺς δρόμους ἀνηφορικοὺς, κρεμασμένα ἀπ' τὰ περβάζια τῶν παραθύρων κι ἀπ' τὰ μπαλκόνια λουλούδια καὶ πρασινάδες. Τῶρα προσέξει ἀπὸ χρόνια καὶ σήμερα τὸ διαπίστωση γι' ἄλλη μιὰ φορά. Τὸ ἴδιο συναίσθημα μὲ κυρίεψε. Μιὰ μελαγχολία περιέργη, ἀνακατεμένη μ' ἓνα σωρὸ σκέψεις γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴ μοίρα του.

Ἡ γριούλα τοῦ ἀντικρινοῦ σπιτιοῦ, χωμένη τὸ χειμῶνα μέσα, ἄφαντα γιὰ μῆνες, βρῆκε καὶ πάλι τὴ θέση της. Στὸ μικρὸ μπαλκόνι τοῦ πρώτου πατώματος, μὲ τὴν ἀσπρόμαυρη ρόμπα της, ἀγγάντευε τὸ δρόμο, προσπαθώντας θαρρεῖς νὰ μὴν τῆς ξεφύγει οὔτε περαστικὴ γάτα. Γι' αὐτήν, τὸ καθεστὶ στὸ δρόμο εἶχε ἰδιαιτέρη σημασία, ἀφοῦ τίποτ' ἄλλο δὲν εἶχε νὰ σκεφτεῖ καὶ νὰ τὴν προβληματίσει. Ἡ παρουσία μου αἰγούρα τῆς ἔδωσε ξέχωρη χαρά. Πρὶν προφτάσω νὰ κάνω δυὸ βήματα, ἀκούστηκε ἡ καλησπέρα της. Ἦταν κάτι πού τὸ περίμενα κι ἦρθε ἀκριβῶς στὴν ὥρα του.

— Καλησπέρα! τῆς ἀπαντῶ.

— Βγήκατε γιὰ περίπατο; Καλὰ κάνατε. Τώρα τὸ καλοκαίρι χρειάζεται.

— Ναί. Εἶπα νὰ κάνω μιὰ βόλτα.

Καταλάβαινα πῶς ἡ γρήγορη ἀπομάκρυνσή μου θὰ τὴ στενοχωροῦσε. Ἀπὸ τὸ πρῶτ' ὡς τὸ θράδ' ἰδὸν, κατὰ μὴν, διψοῦσε γιὰ κουβέντα, γιὰ ἄνθρωπο. Εἶπαμε μερικά ἀκόμα, γιὰ τὸν καιρὸ, γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ὥσπου πῆρα τὴν ἀπόφαση νὰ φύγω. Τὴν ἀποχαιρέτησα, ἀφήνοντάς την μ' ἓνα μικρὸ χαμόγελο κι ἔταν ἔφτασα στὴ στροφή τοῦ δρόμου, γύρισα τὸ κεφάλι γιὰ νὰ δῶ καὶ πάλι αὐτὸ πού περίμενα: Τὴν εἶδα νὰ μὲ κοιτάζει, βγάζοντας τὸ κεφάλι της ἔξω ἀπ' τὰ κάγκελα. Ἦξερα τί ἀντιπροσώπευα γι' αὐτήν στὴν ὥρα τῆς μοναξιάς της. Νὰ πάρει ἡ εὐχή, ἦταν ἀνάγκη νᾶναι αὐτὸς ὁ δρόμος τόσο ἐρημικός; Κι ὥσπου νὰ γυρῶσιν τὰ παιδιὰ ἀπ' τὴν ἐξοχή, θέλει ἓνα μῆνα ἀκόμη. Ἀλλὰ μήπως εἶναι ἡ μόνη; συλλογίστηκα. Τὰ παράθυρα, οἱ ἐξῶστες τῶν σπιτιῶν, τώρα τὸ καλοκαίρι, εἶναι ἡ μεγαλύτερη μαρτυρία. Δὲν εἶναι παρηγοριά, οὔτε δικαιολογία. Εἶναι ἀπλῶς διαπίστωση. Δὲν ἀποκλείεται γιὰ μερικοὺς νὰ εἶναι εὐτυχία... Ποιὸς ξέρει; Καὶ ποιὸς θὰ μάθει ποτὲ τί εἶναι σωστὸ καὶ τί ἄδικο; Τὰ μάτια δὲν γελιοῦνται. Σὲ κάθε πολυκατοικία μὲ τὰ δέκα ἢ εἴκοσι μπαλκόνια, ἡ συμπαθητικὴ φιγούρα κάποιου ἠλικιωμένου ἔρχεται μέσα σου, χρόνια τώρα, σὰν φυσικὴ συνέπεια τοῦ καλοκαιροῦ. Ἡ πολιτεία ἀδειάζει ἀπ' τοὺς νέους ἀνθρώπους, τὰ παιδιὰ χρειάζονται μπάνα. Ποιὸς θάλεγε τὸ ἀντίθετο; Καὶ ποιὸς θὰ θεβαίωνα πῶς οἱ μεγάλες ἠλικίες ἔχουν ὄρεξη γιὰ μετακινήσεις;

— Ὁρα καλή! Μὴ νοιάζεστε γιὰ μένα... Νὰ προσέχετε στὸ δρόμο...

— Νά μή στενοχωριέσαι... Θά σοῦ τηλεφωνήσουμε σύντομα...

Κάπως ἔτσι ἔφυγαν οἱ καλές οἰκογένειες, χωρὶς πρόβλημα, κι ὅλα πῆγαν μιὰ χαρά. Μερικὰ μπαλκόνια μοιάζουν σὰν στοιχειωμένα μὲ τὸ ἴδιο ντεκόρ κάθε χρόνο. Στους στενοὺς δρόμους ὅλα εἶναι πιὸ φιλικά. Ἀντικριστὰ σπίτια σὲ ἀπόσταση πού τὰ βλέμματα νὰ διασταυρῶνται μ' ἀγάπη καὶ κατανόηση. Καμιὰ φορά καὶ διάδοχος:

— Εἶχате νέα ἀπ' τὰ παιδιὰ; Ἀκόμα δὲν πήρατε; Μὴ στενοχωριέστε, χαλοῦν καὶ τὰ τηλέφωνα καμιὰ φορά. Ὅλες οἱ γραμμὲς δὲν εἶναι ἐντάξει.

— Ἐσεῖς πήρατε;

— Ἀπὸ πού νὰ πάρω ἐγώ; Εἶναι στὸ ἐξωτερικὸ βλέπετε κι εἶναι δύσκολο. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς ἔχει καλά. Τί νὰ κάνουμε; Μείναμε μοναχὲς τὸ χειμῶνα ὅμως θὰ γερμῖσει τὸ σπίτι. Τί νὰ πει ἢ ἀπὸ πάνω; Αὐτὴ δὲν περιμένει κανέναν!

Ἡ «ἀπὸ πάνω» σκύβει καὶ τεντώνει τὸ λαιμὸ της ν' ἀρπάξει καμιὰ κουβέντα. Εἶναι ἀπ' αὐτὲς — τίς πάρα πολλές — πού σὰν φύγουν πρῶτοι οἱ σύντροφοὶ τους κι ἔχουν καὶ κάμποσα χρονάκια στὴν πλάτη, παντρεύονται τὴ μνήμη κι ὑπομονετικὰ ξεδιπλώνουν τὸ ὑπόλοιπο νῆμα τῆς ζωῆς τους.

Τὸ ἀμίλητο ἠλικιωμένο ζευγάρι, ὄρες καθισμένο στὶς καρτερικὲς του καρέκλες, εἶναι γιὰ τὸν διαδάτη-παρατηρητὴ ἀνακούφιση. Φυσικά, ὁ διάλογός τους ἐξαντλήθηκε. Ἡ φθορὰ τοῦ χρόνου δὲν δίνει περιθώρια γιὰ κουβέντες ἔξω τὸ πολὺ γιὰ τὸν καιρὸ, τὰ ἀρθρτικὰ, τὴ διαίτα. Κάτι εἶναι κι αὐτό. Ὑπάρχουν δυὸ ἄνθρωποι, σμίγουν οἱ πόνοι, τοὺς παραστέκει ἡ συνήθεια.

Μὲ τὴν καλοκαιρινὴ βόλτα, ὅταν μόνος τὴ γεύσαι, μόνος διαλέγεις τί θὰ πάρεις, μόνος θὰ βγάλεις συμπεράσματα. Ὅλα εἶναι ὑποκειμενικά. Τὰ σκέφτεσαι καὶ τὰ δουλεύεις μέσα σου σιωπηλά. Ἐδῶ εἶναι μιὰ μοναδικὴ περίπτωση, ἀντίγραφο τῆς περσινῆς, τῆς προπέρσινῆς. Μιὰ ἐμπειρία τῆς ζωῆς, ἐπιβεβλημένη, ἀλλὰ ὅμως πού σοῦ φέρνει θλίψη. Δὲν εἶναι πάντα ἡ ἐγκατάλειψη, δὲν εἶναι ἡ ἀπονία. Εἶναι μιὰ φυσικὴ συνέπεια πού λίγο πολὺ ὄλοι ἔτσι τὴν ἀντιμετωπίζουμε κι ἔτσι θὰ μᾶς ἀντιμετωπίσουν κι ἐμᾶς. Ὅλα μὲ τὴ σειρά τους καὶ μὲ τὴν ὥρα τους. Ξαφνικὰ ἦρθε στὸ νοῦ μου ἡ κυρα-Εὐθανθία. Ἐρχόταν τακτικὰ γιὰ τὴν μπουγάδα, τόσα χρόνια πρὶν. «Κάθησε νὰ πιεῖς ἕνα τσάι κι ὕστερα στὸ πλυσταριό», τῆς ἔλεγε ἡ μητέρα. Κι ἐκεῖνη, μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία, ἐξιστοροῦσε τοὺς καημούς της καὶ τὴ λαχτάρα της γιὰ τὸν μονάκριβο, τὸν ὄρφανὸ γιό: πῶς θὰ τὸν μεγαλώσει, πῶς θὰ τοῦ μάθει δυὸ γράματα, μιὰ τέχνη. Κι ὅλα ἔγιναν μ' αἷμα καὶ θυσίες. Μεγάλωσε, πρόκοψε καὶ μιὰ μέρα ὅλα ἄλλαξαν στὸ σπιτικὸ τῆς κυρα-Εὐθανθίας. Ἦρθε ἕνας τρίτος ἄνθρωπος. Μιὰ νέα γυναίκα, ἡ γυναίκα τοῦ γιοῦ. Ἦρθε μὲ τίς εὐλογίες τῆς μάνας καὶ τίς εὐχὲς γιὰ ἕνα εὐτυχημένο σπιτικό. Ὁμορφη κοπέλα ἡ νύφη, ζωντανὸς ἄνθρωπος, μὲ σύγχρονες ἀντιλήψεις κι αὐτοπεποίθηση στὸ ρόλο της σὰν σύζυγος κι οἰκοδέσποινα. Τώρα, πῶς βρέθηκε αὐτὴ, πού τόσο πάσχισε γιὰ τὸν κανακάρη της, μόνη σ' ἕνα δωμάτιο, οὔτε κι ἡ ἴδια τὸ κατάλαβε. Δὲν τῆς ἔλειψε τὸ παραμικρὸ ποτέ· κι ἀπὸ ρούχα, κι ἀπὸ τροφίμα, κι ἀπὸ χαρτζηλίκι. Ὅλα τὰ δέχτηκε μὲ καλοσύνη καὶ χαϊρόταν πού ὁ κόσμος ἐπαινοῦε τὸ λεβέντη της. Ὅλα σωστά καὶ κανονικὰ ὡς τὴν τελευταία στιγμή πού πέθανε. Κι ἡ κηδεῖα καθὼς τῆς ταίριαζε. Καὶ δάκρυα τῆς καρδιᾶς ἀπὸ παιδιὰ κι ἐγγόνια...

— Σπουδαία γυναίκα ἡ μάνα σας! εἶπε κάποιος. Ἀλλὰ κι ἐσεῖς!... Ἄς εἶναι. Ἐφυγε εὐχαριστημένη, μὲ τὸ χαμόγελο στὸ στόμα.

— Ναί, ναί, ἦταν σὰν νὰ χαμογελοῦσε, εἶπαν κι ἄλλοι.

Βέβαια, ἡ καρδιά της ἦταν βαθιά. Κανένας δὲν ἤξερε κι οὔτε ἔδλεπε τὸ ράγισμα...

Μιὰ καρέκλα, μὲ τὸ θόρυβο καθὼς τὴν τραβοῦσε μιὰ γιαγιά ἀπ' τὸ πεζοδρόμιο, μ' ἔκανε νὰ τὴν προσέξω. Αὐτὴ ζοῦσε σὲ δωμάτιο ἰσόγειο. Μὲ τὴ νύχτα πού ἔπεφτε,

ἀποσυρόταν μέσα. Σιγοτραγουδοῦσε. Φαινόταν χαρούμενη καὶ πρὶν κλείσει τὴν πόρτα ἔκανε τὸ σταυρὸ τῆς. Σίγουρα δόξαζε τὸ Θεὸ πού τῆς χάρισε ἀκόμα μιὰ μέρα καλὴ, σύμφωνη μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς.

Ἡ βόλτα θρῖσκόταν στὸ τέλος τῆς. Ἀνέβηκα τὰ σκαλιὰ ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου, ὅταν ἄκουσα μιὰ φωνὴ γεμάτη ἀνακούφιση:

— Ἐπιστρέψατε; Ὅα εἶχε δροσιά κάτω. Ἐδῶ σκάει ὁ τόπος. Φοδᾶμαι πὼς δύσκολα θὰ κοιμηθοῦμε ἀπόψε.

— Ναί, ἔχει πολλὴ ζέστη. Ἴσως νὰ δροσιάσει ἀργότερα... Καληνύχτα σας.

— Ἐλάτε καμιά ὥρα γιὰ καφέ, γειτόνοι εἴμαστε.

— Ὅα περάσω ἕνα πρωινὸ, εὐχαριστῶ. Καληνύχτα.

— Καλὸν ὕπνο. Ὅα σὰς περιμένω. Ἐγὼ κάθε μέρα ἐδῶ εἶμαι...

Ἐφυγε διακριτικὰ κι εὐχαριστημένη γιὰ τὴν ὑπόσχεση. Κι ἐγὼ θὰ τὴν τηροῦσα ὅσο κι ἂν δὲν εἶχα νὰ πῶ τίποτα μαζί τῆς. Ἡ δόλια μὲ περίμενε νὰ γυρίσω νὰ σιγουρευτεῖ ὅτι δὲν εἶναι μόνη στὸ μικρὸ μας δρόμο, μὰ κι ἡ τύχη τᾶφερε νὰ θρῖσκομαι κι ἐγὼ αὐτὸ τὸ καλοκαίρι στὸ σπίτι μου, ἀναβάλλοντας τὴν ἐξοχὴ γιὰ τὴν ἐπόμενη χρονιά.

Ἐβαλα τὸ χέρι στὴν τσέπη νὰ θρῶ τὰ κλειδιά.

— Δὲν κλείνω τὰ πατζούρια τὸ βράδυ, ξανακούστηκε ἡ ἴδια φωνή. Τὸ φῶς ἀπ' τὸ δωμάτιό σας φέγγει τόσο ὁμορφα στὸ δικό μου. Διαβάζετε ὡς ἀργά, φαίνεται. Ἄς εἶστε καλά, μοῦ κρατάει συντροφιά τὴ νύχτα. Δὲν αἰσθάνομαι μονάχη.

Ἐαναεῖπαμε δυὸ τρεῖς φορές «καληνύχτα» κι ἐπιτέλους δρέθηκα στὸ διαμέρισμά μου. Ἐφαγα. Οἱ ἐφημερίδες, τὰ βιβλία, μοῦ ἀπορόφησαν τὸ νοῦ. Οὔτε κατάλαβα πὼς πέρασε ἡ ὥρα. Πῆγα νὰ σβήσω τὸ φῶς, ὅταν μοῦ φάνηκε πὼς ἄκουσα τὴ συμπαθητικὴ φωνή:

— Ἄς εἶστε καλά... Δὲν αἰσθάνομαι μονάχη...

Ποῦ νὰ τῷξερα... ποῦ νὰ τὸ φανταστῶ τί σημασία ἀπόκτησε γιὰ ἕναν ἄνθρωπο τὸ φωτιστικὸ μου...

Ἡ ἀπογευματινὴ βόλτα μὲ τὶς ἀνθρώπινες ἐμπειρίες πού μοῦ πρόσφερε, δὲν ἦταν γιὰ μένα κάτι καινούργιο. Εἶναι ἕνα μέρος τῆς ζωῆς, πού ὅσο κι ἂν τὸ παιδέψεις στὸ μυαλό σου, δὲν θὰ βρεῖς λύση. Εἶναι ἀμετακίνητη πλευρὰ ἀνθρώπινης μοίρας. Στὴ σύγχρονη ἐποχὴ μας, προβάλλει ἔντονα, χωρὶς ἐνδοιασμούς, χωρὶς ἐξηγήσεις καὶ σχόλια... Γύρισα τὸ κουμπί. Τὸ σκοτάδι ἀπλώθηκε στὸ δωμάτιο.

— Καληνύχτα, γειτόνισσα! Ὁρα νὰ κοιμηθεῖς κι ἐσύ...

ΓΥΜΝΟ

Πορεύεσαι τὶς πηγές.

Στὸ λευκὸ τῶν ὤμων σου

σμάρι

τὰ περιστέρια

χάνουν τὴ μνήμη τους.

Σωπαίνω

τοὺς ἤχους

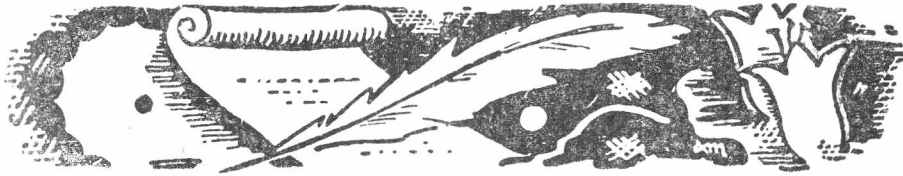
στὸ γυμνὸ τῶν δακτύλων

πορεύεσαι

τῆς πρώτης σου

μνήμης.

ΓΙΩΤΑ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ

ΖΑΧΑΡΙΑ ΣΤΑΝΚΟΥ*

Είσαγωγή - Μετάφραση: ΜΑΡΙΑΣ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ — ΧΥΜΟΥ

Ἐκτελῶ ἓνα ἱερὸ καθήκον, παρουσιάζοντας σὶ τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ζαχαρία Στάνκου «Τί πολὺ σ' ἀγάπησα», τοῦ ὁποίου τὴ μετάφραση μοῦ εἶχε ἀναθέσει. Περίμενε μὲ ἀνυπομονησία τὴν ἔκδοσίν του καὶ πίστευε πὼς θὰ τὴ χαρεῖ, κατεβαίνοντας στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Μοῖρες ὁμως δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεψαν. Ὁ θάνατός του ἐπῆλθε γρήγορα.

Αὐτὸ τὸ μυθιστόρημα, ὅπως ὁ ἴδιος ἀφηγεῖται, τὸ ἔγραψε κάτω ἀπὸ τὴ θλιβερὴ ὁδύνη, πὸν τοῦ προξένησε ὁ θάνατος τῆς ἀγαπημένης του μητέρας, πὸν ἔσβησε σὶ τὸ φτωχικὸ χωριὸ Σάλτσια τοῦ ρομοῦ Τελέορμαν. Ὁ συγγραφέας δὲν ἀφηγεῖται ἀπλᾶ τὸν λόγον του, δὲν σταματᾷ μόνον σὶ τὰ διάφορα περιστατικὰ τῆς ζωῆς τῆς μητέρας του, ἀλλὰ ιανιόχρονα ζωντανεῖ τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, πὸν σέβονται οἱ ἀγρότες ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια. Ἡ παρουσία του στὴν κηδεία εἶναι γι' αὐτὸν ἀφορμὴ νὰ ἐκφράσει τὴς ἀντιλήψεις του πάνω σὶ τὸ μεγάλο καὶ συνάμα ογκλοιστικὸ πρόβλημα: ὕ π α ρ ῥ ῆ καὶ θ ἄ ν α τ ο ς .

Τὸ μυθιστόρημα θεωρεῖται τὸ καλύτερό του ἔργο. Γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Ζ. Στάνκου λέγει: «Τὸ βιβλίον εἶναι καρπὸς μιᾶς τραγικῆς ὁδύνης, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν μποροῦσα νὰ ἐλευθερωθῶ καὶ τὴ στιγμὴ πὸν ἄρχισα νὰ τὸ γράφω, τὸ εἶχα ὀλόκληρο σὶ τὸ νοῦ μου, ἦταν σχεδὸν γραμμένο σελίδα μὲ σελίδα, γραφὴ μὲ γραφὴ».

ΤΙ ΠΟΛΥ Σ' ΑΓΑΠΗΣΑ

(μυθιστόρημα)

Ἐσχώντας ὅλα ὅσα ἔγιναν πρὶν, ὁ πατέρας λέει:

— Γιὰ κοίταξε! Νύχτωσε καὶ βγήκε τὸ φεγγάρι!

— Εἶναι νύχτα, πατέρα, καὶ μάλιστα περασμένα μεσάνυχτα.

— Μπορεῖ καὶ νᾶναι περασμένα μεσάνυχτα. Κοιτάζει τὸν οὐρανὸ πολλὴ ὥρα καὶ τὸν μελετᾷ σπιθαμὴ μὲ σπιθαμὴ. Γνωρίζει τὸ κάθε ἀστὲρι καὶ κάθε ὀμάδα ἀπὸ ἀστέρια. Μιὰ φορὰ — εἶναι καιρὸς ἀπὸ τότε — τόνε ρώτησα:

— Πὼς γνωρίζεις τόσο καλά τὸν οὐρανὸ;

— Περπάτησα τὴ ματιὰ μου πολλὸν καιρὸ κεῖ πάνω, ἠηλιά. Σεργιάνισα καὶ μὲ τὸ μυαλό μου. Ἡ ἀτέλειωτη ἀπεραντοσύνη τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀφάνταστη ὁμορφάδα.

— Ὑπάρχει ἄραγε Θεός;

— Ὑπάρχει... δὲν ὑπάρχει... Θὰ θύμωνες ἂν ὑπάρχει;

* Ὁ Ζ. Στάνκου γεννήθηκε τὸ 1902 καὶ πέθανε τὸ 1974. Ἐγκαινιάζει τὴ συγγραφικὴ του δράση τὸ 1920 καὶ ἀπὸ τότε ἔγραψε συνέχεια. Ἀπὸ τὰ ποιήματά του ἀναφέρουμε τοὺς τόμους 1) Ἄσπρα, 1934, Ἐθολογία σύγχρονον ποιητῶν. Ἀπὸ τὰ μυθιστορήματα: 1) Ἐυλόλητοι, 1948, 2) Τὸ τελλὸ δάσος, 1963, 3) Οἱ ῥίζες εἶναι πιωρές, 1958—1959, 4) Τί πολὺ σ' ἀγάπησα, 1968. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἐνωσῆς Ρομάνων Λογοτεχνῶν, μέλος τοῦ Κρατικοῦ Συμβουλίου, μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Τὸ ἔργο του μεταφράστηκε σὲ 30 γλώσσες.

— "Όχι.

— Τότε, γιατί ρωτᾷς;

Σωπαίνει για λίγο. Σωπαίνει και κοιτάζει μ' ἀχόρταξα μάτια τὸν οὐρανό. Μήπως ἄραγε ψάχνει νὰ δεῖ ποῦ βρίσκεται ἡ Παράδεισος; Κανένας δὲν τὸ ξέρει, ποῦ ἄραγε ὑπάρχει ἕνας τέτοιος τόπος.

Σὰν νᾶχε ἀκούσει τοὺς λογισμούς μου, λέει σιγά, ἀργά, μὲ φωνὴ πολὺ λυπημένη.

— Ἡ παράδεισο δὲν εἶναι στὸν οὐρανό. Ἡ κόλαση δὲν βρίσκεται κάτω ἀπὸ τὴ γῆς.

Εἶναι στενοχωρημένος γιατί δὲν ξέρει ποῦ θὰ πάει ἡ ψυχὴ τῆς μητέρας.

Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γυρίζει μονάχη της, αὐτὴ ποῦταν τόσο ντροπαλὴ; Πῶς θὰ γυρίζει μονάχη της ἀπ' τὸνα ἀστέρι στ' ἄλλο; Μπορεῖ βέβαια νὰ τὴν συνοδέψει ἕνας ἄγγελος... Μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ μὴν τὴν συνοδέψει... Μά... μπορεῖ καὶ νὰ συναντοῦσε πολὺ γρήγορα τὸν πρῶτο ἄντρα της, τὸν Ράδου Ὀκιάν... Ἴσως ἐκεῖνος τὴν προσμένει ἀπὸ καιρὸ στὸν οὐρανό.

Ὅλους μας μᾶς περιμένει κάποιος στὸν ἄλλο κόσμο, ἀλλὰ ὄχι στὸν οὐρανό, ὄχι στὸν οὐρανό, μά πάνω στὴ γῆς.

Ἡ μητέρα φοβόταν ὄχι τόσο τὸν θάνατο, ὅσο τὴ γῆς, τὴ γῆς ποὺ θὰ ζουλήξει τὸ καπάκι τῆς κάσας ποὺ θὰ τὴν βάλουν ἀφοῦ πεθάνει, στὴ γῆ ποὺ τελικὰ θὰ θρυμματίσει τὸ καπάκι καὶ θὰ πέσει πάνου στὸ στήθος καὶ θὰ τὴνε πλακώσει στὸ στήθος, θὰ τὴνε βαραίνει, θὰ τὴνε βαραίνει... .

— Νὰ σκάψετε, μανούλα μου, γιὰ μένα λάκκο βαθύ, νὰ τὸν ντύσετε μὲ τοῦβλα, νὰ χτίσετε πάνω καμάρα καὶ νὰ βάλετε τὸν μικρὸ τὸν Τουτάν, νὰ μοῦ φτιάξει μιὰ κάσα ἀπὸ σανίδια χοντρά, νὰ μὴ φανῆτε τσιγκουνήδες.

Τὸ λάκκο τὸ φοδραρισμένο μὲ τοῦβλα τῆς τὸν ἔφτιασε ὁ ἀνεπιός της ὁ Στανίκα ποῦξερε ἀπὸ γιαιὰ κι ὁ μικρὸς ὁ Τουτάν, ὁ μικρότερος γιὸς τῆς Εὐαγγελίνας. τῆς ἔφτιαξε τὴν κάσα ἀπὸ τὰ πιὸ χοντρά σανίδια ποὺ βρεθήκανε στὴν ἀποθήκη ξυλείας ποῦναι στὸ σταθμό.

Ποῦ νὰ τῶξερε ἡ μητέρα πρὶν ἀπὸ κάμποσα χρόνια ὅτι τὸν τάφο της θὰ τῆς τὸν ἔχτιζε ὁ ἀνεπιός της μὲ τὸ παράξενο σημάδι στὸ μάτι ποὺ δὲν μπόραγε νὰ μιλήσεις ἕως τὰ ἑφτά του χρόνια; Καὶ πῶς νὰ ὑποψιάζονταν πὼς τὰ κόκκαλά της θὰ ἀναπαύονταν σὲ μιὰ κάσα πλανισμένη καὶ καρφωμένη ἀπὸ τὸν μικρὸ Τουτάν;

Ἡ μητέρα εἶχε ἐξομολογηθεῖ στὸν πάτερ Θεόφιλο τὴ νύχτα λίγο πρὶν νὰ πεθάνει καὶ ὁ ἐφημέριος τῆς εἶχε δώσει τὴν θεία μετάλπη. Ἡ ἀδελφὴ μου τὴν εἶχε ἀκούσει νὰ λέει τοῦ παπᾶ:

— Πάτερ, δὲ μοῦ μένει καιρὸς γιὰ νὰ μετανοήσω, δὲν ἔχω πιά καιρὸ.

Τί ἁμαρτίες εἶχε κάνει στὴ ζωὴ της ἡ μητέρα κι ἔπρεπε νὰ τῆς ξοφλήσει ἴσα ἴσα τὴν παραμονὴ τοῦ θανάτου της; Μπορεῖ νᾶταν τὰ ἀτέλειωτα μαλώματα μὲ τὶς γειτόνισσες, μπορεῖ, ὅμως, νᾶταν κάτι ἄλλο δλότελα ἄσχετο. Οὔτε τότε τῶμαθα οὔτε καὶ ἀργότερα, κι οὔτε θέλησα νὰ τὸ μάθω. Μ' ἄφησε κληρονομιά μερικὲς ἀναμνήσεις — δὲν πολυμιλοῦσε — καὶ τὴν ἄρρωστεια στὸ αἷμα ποὺ τὴν ἔστειλε στὸν ἄλλο κόσμο καὶ ποὺ θὰ μοῦ φέρει καὶ μένα τὸ θάνατο. Ἀπὸ τοὺς δυὸ γονεῖς μου ὁ πατέρας ἀνοίγει εὐκολότερα τὴν καρδιά του καὶ διηγοῦνταν πότε τῶνα, πότε τᾶλλο.

"Ἄχ, Θεέ μου, τί σπουδαῖος συγγραφέας, θὰ γινόμουν αὐτὸν ὁ πατέρας μοῦ μετὰδινε τὸ δυνατό καὶ ζωηρὸ ἀφηγηματικὸ του ταλέντο. Μοῦ ἄφησε κληρονομιά μονάχα τὰ χέρια, τὸ πνεῦμα του τὸ ἀνυπόταχτο, τὴ δίψα του τὴν ἄσθηστη γιὰ δικαιοσύνη, τὴν ἀχόρταγη πείνα του γιὰ ἀνθρωπιά. Μὰ ὅλα αὐτὰ μοῦ στάθηκαν περισσότερο ἐμπόδιο στὴ ζωὴ. Καὶ ὄχι μονάχα αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ ἄλλα.

Πρὶν ἢ μάνα μου φέρει στὸν κόσμο τὸν ἀδελφό μου τὸν Στεφάν και πρὶν ἀρρωστήσει βαριά, ὁ πατέρας ἔφυγε γιὰ τὸ Ρούσι ντὲ Βέντε¹ μὲ ἓνα κάρρο πὸν τῶσσερον τὰ βόδια, πὸν θὰ πουλοῦσε στὸ παζάρι, γιατί εἶχαν γεράσει. Ἐκεῖ θ' ἀγόραζε ἄλλα βόδια πὸν νέα. Τὰ γέρικα βόδια εἶναι φθηνά, τ' ἀγοράζουν οἱ χασάπηδες ἀλλὰ γὰ νὰ τὰ σφάζουν, ἐνῶ τὰ νέα βόδια εἶναι ἀκριβά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λεφτὰ πὸν θάπαιρνε πουλώντας τὰ γέρικα βόδια, ὁ πατέρας εἶχε στὸ ζουνάρι του και ἄλλα χρήματα μπόλικα: ἔξι χαρτιά ἀπὸ εἴκοσι λεῖ τὸ καθένα. Καθόταν στὸ ἀμάξι μπροστὰ και ὀδηγοῦσε τὰ βόδια, χτυπώντας τα κάθε τόσο ἐλαφριά - ἐλαφριά μὲ τὸ καμτσίκι. Κοντὰ του εἶχε πρόχειρο κι ἓνα ξύλο. Στὴν ἀνάγκη δὲν θὰ δίσταζε νὰ σπάσει μερικά κεφάλια.

Στὰ μεσοῦρανα ἔλαμπε τὸ φεγγάρι ὀλοστρόγυλο κι ἀπ' τὶς δυὸ μεριές τοῦ δρόμου ἀπλώνονταν ἀπέρανες ἐκτάσεις στάχια ψηλά, ἀπὸ καλαμπόκι, ἀληθινὰ δάση πυκνὰ πὸν θροῖζαν.

Ἦταν σὰν και τώρα, στὰ μισὰ τοῦ Αὐγούστου και αἰσθανόμασταν τὴ δροσιά τῆς νύχτας! Ὁ πατέρας φοβότανε νὰ μὴν σκάσει ἀπ' τὴ στεναχώρια και νομίζοντας ὅτι κοιμᾶμαι στὸ ἀμάξι ἔστησε κουβέντα μὲ τὰ βόδια:

— Μωρὲ βοῦδάκια μου! Τί νέα ποῦσατε ὅταν σᾶς ἀγόρασα ἀπὸ τὸν ζωέμπορο Καπρούτσιου, τί νέα πὸν ἦσασταν, μωρὲ βοῦδάκια μου! Περάσανε ἀπὸ τότε, μωρὲ βοῦδάκια μου, ὄχτῶ δλάκερα χρόνια και δουλέψατε κοντὰ μου και κοντὰ στὴ Μαρία μου, ἀνοιξη και καλοκαίρι, φθινόπωρο και χειμῶνα, και γεράσατε μωρὲ βοῦδάκια μου. Και γέρασε και ἡ Μαρία μωρὲ βοῦδάκια μου, μωρέ...

Προχωρούσανε κατὰ τὸ Ρούσι ντὲ Βέντε, πάνω στὴ δημοσιά. Τὸ χαλίκι ποῦχανε στρώσει στὴ δημοσιά πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ μάτωνε τὶς ὀπλὲς τῶν βοδιῶν κι ἔτριζε κάτω ἀπὸ τὶς ρόδες τοῦ κάρου. Τὰ βόδια ἀκούγανε τί ἔλεγε ὁ πατέρας, μὰ καταλάβαιναν; Βάδιζαν σιγά κι ἀδιάφορα, προχωροῦσαν σιωπηλὰ μέσα στὸ διάβα τοῦ χρόνου πὸν δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε και τέλος.

— Μωρὲ βοῦδάκια μου, μωρέ, γεράσατε κοντὰ μου και κοντὰ στὴ Μαρία μου, γεράσατε δουλεύοντας πλάι μου, και τώρα σᾶς πάω στὸ παζάρι γιὰ νὰ σᾶς πουλήσω, νὰ σᾶς πουλήσω στοὺς χασάπηδες, μωρὲ βοῦδάκια μου, γιὰ νὰ σᾶς σφάζουνε.

Τῶξερα πὸς σφάζουνε τὰ κοτόπουλα, τοὺς γάλους και τὶς γαλοπούλες, τὰ κατσίκια και τ' ἀρνιά, τὰ τραγιά και τὰ κριάρια. Εἶδα νὰ σφάζουνε μοσχάρια και ἀγελάδες, εἶδα νὰ σφάζουνε και βόδια: μῆγγανε τὸ μαχαίρι στὸ λαϊμὸ τους... τὸ μαχαίρι. Στὸ χωρὸ μας, τὴν Ὀμιδα, τὰ ζῶα τὰ σφάζανε στὴν αὐλὴ τοῦ ταβερνιάρη Μπουτσιούκ ἢ στὴν αὐλὴ τοῦ ταβερνιάρη Θωμᾶ Ὅχι κι ὄχι μιὰ ὀποιδήποτε μέρα.

Στὴν πόλη ἦταν ἀλλιῶς τὰ πράματα.

Οἱ ἄνθρωποι πὸν ζοῦνε στὸ Ρούσι ντὲ Βέντε και στὸ Τούρνου δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς λείπει τὸ κρέας ἀπ' τὸ τραπέζι. Οἱ χασάπηδες μόλις πρόφταναν νὰ τοὺς πουλάνε. Τὰ βοῦδάκια μας... Τὰ βοῦδάκια μας...

— Μωρὲ βοῦδάκια, μωρέ, ἀν εἶχα νὰ πορευόμουν, μωρὲ βοῦδάκια μου, θὰ σᾶς τάιζα και δὲν θὰ σᾶς ἔβαζα στὴ δουλιά. Θὰ σᾶς ἀφήνα νὰ ζήσετε κοντὰ στὸ σπίτι μου και νὰ πεθαίνατε ἀπὸ γηρατειά. Μὰ ἐγώ, εἶμαι φτωχός, μωρὲ βοῦδάκια μου, ἔχω τὸ σπίτι γεμάτο παιδιά, μωρὲ βοῦδάκια μου, και σᾶς πάω νὰ σᾶς πουλήσω στοὺς χασάπηδες γιὰ νὰ σᾶς σφάζουν... Γιὰ σφάξιμο... ..

Τὰ βόδια βάδιζαν σιγά, προχωροῦσαν στὸ διάβα τοῦ χρόνου πὸν δὲν ἔχει οὔ-

1. Πόλη ἐμπορικὴ στὸ νότιο μέρος τῆς Ρουμανίας, κατὰ τὸ Δούναβη.

τε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Τραβοῦσαν τὸ κάρο πού οἱ ῥόδες του τρίζονε πάνω στοῦ χαλί-
κι τῆς δημοσιᾶς καὶ δὲν καταλάβαιναν τίποτα ἀπ' ὅτι τοὺς ἔλεγε ὁ πατέρας. Ἡ
μήπως τὰ καταλάβαιναν ὅλα, καὶ εἶχανε χορτάσει τὴ ζωὴ καὶ δεχόντουσαν τὴν τύ-
χη τους χωρὶς ἀντίρρηση.

— Ντέ!... Ντέ!... Ροῦσε μου, Ντέ! Ξανθέ μου! Ντέ!...

Πάνω τὸν οὐρανὸ ἦταν τὸ φεγγάρι καὶ πλῆθος ἀστέρια καὶ σκιές. Μπορεῖ οἱ
σκιές πού βλέπαμε στὸν οὐρανὸ νὰ μὴν εἶναι σκιές, ἀλλὰ οἱ ψυχές τῶν νεκρῶν. Τὰ
βόδια ἔχουν ψυχὴ; Ἄν δὲν ἔχουν, ἀναρωτιέμαι γιατί δὲν ἔχουν, κι ἂν ἔχουν πού
ἄραγε θὰ πῆγαιναν οἱ ψυχές τῶν βοδιῶν ὅταν θὰ τᾶσφαζαν οἱ χασάπηδες καὶ θὰ
πουλοῦσαν τὸ κρέας τους στὴν ἀγορὰ μὲ τὸ ζύγι.

Τάχα συνηθίσει τὰ βόδια μας, τὸ ξανθὸ καὶ τὸ ροῦσο. Ἦταν ἡμερὰ καὶ τὰ
δυὸ καὶ δὲν κουτρίζανε. Εἶχα μεγαλώσει κοντὰ τους, μέσα στὰ πόδια τους, πλάι
στὰ κέρατά τους καὶ ποτὲ δὲν μὲ χτύπησαν, δὲν μοῦ κάνανε κανένα κακό.

Λὲν τὰ θέλω τὰ βόδια τὰ κακομαθημένα πού κουτουλᾶνε — Θεὸς φυλάξοι —
τὰ παιδιά. Τὰ βόδια μας ἦταν καλὰ, μὰ δὲν ἄντεχαν πιὰ γιὰ δουλειά. Τώρα ὁ πα-
τέρας τὰ πῆγαινε στοῦ παζάρι, νὰ τὰ πουλήσει στοὺς χασάπηδες γιὰ σφάξιμο. Τᾶ-
βλεπα μπροστά μου μαχαιρωμένα στοῦ λαϊμό, γδαυμένα, κομματιασμένα, κρεμα-
σμένα στὰ τοιγκέλια στοῦ χασάπικο τοῦ θεῖου Τόνε, γιατί χωρὶς ἀμφιβολία ὁ θεῖος
Τόνε, ὁ χασάπης, ὁ ἀδελφὸς τῆς μητέρας, θὰ τ' ἀγόραζε τὰ βόδια.

— Ντέ... Ροῦσε - ντέε Ξανθέ!... Ντέε... Ντέε!...

Ἄθελὰ ἔβγαλα ἓνα ξεφωνητὸ σὰν ἐκεῖνα τὰ ξεφωνητὰ πού βγάζουν τὰ παι-
διά ὅταν ξυπνήσουν ἀπότομα τρομαγμένα ἀπὸ ἄσχημο ὄνειρο. Ὁ πατέρας πῆδη-
ξε ἀπὸ τὸ κάρο κοντὰ στοῦ χαντάκι τῆς δημοσιᾶς, σταμάτησε καὶ ξέξευψε.

— Τί τρέχει; Τί σοῦ συμβαίνει;

Τοῦ εἶπα ψέμματα:

— Ὁνειρεύτηκα κάτι χασάπηδες νὰ σφάζουν τὰ βόδια μας.

— Τὸ ὄνειρό σου, ἀγόρι μου, ἦταν ἀληθινό. Αὐτὸ καὶ θὰ γίνεи.

— Σήμερα;

— Μπορεῖ νὰ μὴ συμβεῖ σήμερα, ἀλλὰ σὲ μιά, δυὸ - τρεῖς μέρες!...

Πῆδηξα ἀπὸ τὸ κάρο, μάζεψα λίγα ξερόχορτα καὶ τῶκανα σορό. Ὁ πατέρας
ἔβαλε φωτιά. Πῆραμε καλαμπόκια ἀπὸ τὸ χωράρι πούταν κοντὰ, τὰ ψῆσαμε στὴν
ἀθέβαιη φλόγα τῆς ἀδύναμης φωτιᾶς, καὶ τὰ φάγαμε. Τὰ καλαμπόκια εἶχαν σπυ-
ριά μαλακὰ καὶ γλυκὰ. Ἡ στενοχώρια μου καταλάγιασε λίγο. Τὰ βόδια βόσκανε
στοῦ χορτάρι πούταν στὴν ἄκρη τῆς δημοσιᾶς. Τὸ φεγγάρι σιγρόσθηκε, ὁ οὐρανὸς
γινόταν γαλατερός, πλησίαζε ἡ αὐγούλα. Ὁ πατέρας ἔξευψε ξανά τὰ βόδια στοῦ κάρο.

— Ντέε Ροῦσε! ντέε Ξανθέ!... Ντέε!

Ὁ πατέρας μὲ πῆρε κοντὰ του, ἄναψε τοιγάρο κι ἄρχισε νὰ λέει:

— Ἐσὺ ἴσως καὶ νὰ μὴ βρισκόμουνα στὸν κόσμω, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ἀδέλφια
σου κι οἱ ἀδελφάδες σου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Γιῶργη καὶ τὴν Λεάνα πούχαν γεννηθεῖ
πρὶν πάω στρατιώτης. Ἐκανα στρατιώτης στοῦ βαρὺ ἵππικό. Ἐδῶ στὰ μέρη μας,
ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ δὲν εἶχανε τραῖνα. Ὁ κόσμος ταξίδευε μὲ τὰ ἀμάξια καὶ μὲ τὰ
ἀμάξια στέλνανε τὸ ταχυδρομεῖο, ἀκόμα καὶ τὰ χρήματα. Τὸ ἀμάξι πούφευγε ἀπὸ
τὸ Τούρνον γιὰ τὸ Βουκουρέστι, τὸ συνόδευαν καθάλλωρηδες, πού ἐρχόντουσαν ἀπὸ
τὸ Βουκουρέστι γι' αὐτὴν τὴ δουλειά. Ὁ καθάλλωρης ἔπαιρνε στὴν Ἀλεξάνδρεια
τὸ ἀμάξι τοῦ Βουκουρεστιοῦ καὶ τὸ συνόδευε μέχρι τὸ Τούρνον. Ὁ γυρισμὸς γινό-
τανε τὸ βράδυ καὶ ἓνα μέρος τῆς νύχτας, μέσ' στοῦ σκοτάδι. Τότε λοιπὸν βρισκόμα-
σταν στοῦ Τούρνον, μέσα στὸν στρατόνα καὶ τρώγαμε τὸ δειλινὸ μας, ὁπότεν ἔρχε-
ται ξαφνικὰ ἓνας λοχίας καὶ μοῦ λέει:

— Θόδωρε, αὔριο τὸ πρωὶ εἶναι ἡ σειρά σου νὰ συνοδεύσεις τὸ ταχυδρομικὸ ἁμάξι ποὺ πάει γιὰ τὸ Βουκουρέστι, ἴσαμε τὴν Ἀλεξάνδρεια.

— Κατάλαβα! Στις διαταγές σας, κύρ λοχία!

— Τότε σηκώνεται ἕνας στρατιώτης, ἕνας ἀπὸ τὸ Ὀλότζι, τὸν λέγανε Ἰλιέ Ἀλιμός.

— Κύρ λοχία, στεῖλτε ἐμένα. Ἐμαθα πὼς εἶναι ἄρρωστη ἡ γυναῖκα μου. . . Θῶθελα νὰ περνοῦσα ἀπὸ τὸ σπίτι νὰ τὴν ἐβλεπα.

— Ἄν ὁ Θόδωρος δὲν ἔχει καμμία ἀντίρρηση, κάνε ὅπως θέλεις.

— Δὲν ἔχω καμμία ἀντίρρηση, κύρ λοχία! Ἄν ὁ Ἰλιέ Ἀλιμός πάει αὔριο στὴ θέση μου, θὰ πεί πὼς ὅταν ἔρθει ἡ σειρά του θὰ πάω ἐγὼ στὴ θέση του.

Συμφωνήσαμε. Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωὶ, ὁ Ἰλιέ Ἀλιμός, καβάλλα στὸ ἄλογό του καὶ ἀρματωμένος μέχρι τὰ δόντια, ἔφυγε μὲ τὸ ἁμάξι γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια. Σὰν φθάσανε στὸ Ὀλότζι, τὸ ἁμάξι σταμάτησε γιὰ νὰ παραδόσει τὰ γράμματα καὶ ὁ στρατιώτης εἶδε τὴ γυναῖκα του ποῦταν ἄρρωστη. Προχώρησαν πρὸς πέρα. Τὸ ἁμάξι τοῦ Βουκουρεστιοῦ ἔφθασε σὴν Ἀλεξάνδρεια μὲ καθυστέρηση. Ἐπρεπε νὰ φθάσει στὸ Τούρνου κατὰ τις δέκα τὸ βράδυ. Δὲν ἔφθασε ὅμως στις δέκα, δὲν ἔφθασε στις ἔνδεκα καὶ οὔτε στις δώδεκα τὴ νύχτα. Δόσανε τότε τὸ σινιάλο καὶ ἔστειλαν μερικοὺς ἀπὸ μᾶς νὰ τὸ προὔπαντήσουμε ἢ νὰ δοῦμε τί ἔπαθε στὸ δρόμο. Ἀνάμεσα στοὺς καβαλλάρηδες αὐτοὺς ἦμουνα κι ἐγὼ. Δὲ χρειάσθηκε νὰ προχωρήσουμε πολὺ. Μόλις βγήκαμε ἀπὸ τὸ Τούρνου γιὰ τὴν Φιντίνα Δρόνι καὶ στρίψαμε δεξιά, καθὼς ἀνεβαίναμε τὸ λόφο, ἀκριβῶς πάνω στὸ γιοφύρι, βρήκαμε τὸ ἁμάξι ἀναποδογυρισμένο, τοὺς ἐπιβάτες δεμένους γερά, μὲ φίμωτρα στὸ στόμα, τὸν καβαλλάρη καὶ τὸν ὀδηγὸ σκοτωμένους. Ἐἶ! Τί θὰ συνέβαινε ἂν ἡ γυναῖκα τοῦ στρατιώτη Ἰλιέ Ἀλιμός δὲν ἄρρώστανε κι ὁ στρατιώτης αὐτὸς δὲ ζήτηγε ἀπὸ τὸν λοχία τὴν ἄδεια νὰ φύγει σ τ ἡ θ έ σ η μ ο υ μὲ τὸ ἁμάξι τοῦ Βουκουρεστιοῦ; Θ ἄ π έ θ α ι ν α έ γ ὼ καὶ ὄχι ὁ Ἰλιέ Ἀλιμός. Κι ἂν πέθαινα ἐγὼ δὲν θὰ παντρευόμουν τὴν μητέρα σου καὶ οὔτε ἐσύ, οὔτε ἡ Ρίτσα, οὔτε ὁ Στεφάν, οὔτε ἡ Ἐλισάβετ, οὔτε ἡ Στέλλα — κανένας ἀπὸ σᾶς — δὲν θὰ βρισκότανε τώρα στὸν κόσμο. Τὸ καταλαβαίνει; Κανένας ἀπὸ σᾶς δὲν θὰ γεννιόνταν.

— Ναί. Καταλαβαίνω. Ἐμένα. . . Ἐμένα θὰ μοῦ κακοφαινόταν!

Ὁ πατέρας γελáει. Ἐκαρδιζέτε στα γέλια. Γελáει ὅπως δὲ γέλασε καμιά φορά ἀπὸ τότε ποὺ τὸν ξέρω. Γελáει ὅπως δὲ γέλασε ποτὲ ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ δουλεύει μὲ τὸν Ρουσο καὶ μὲ τὸν Ξανθὸ, μὲ τὰ βόδια ποῦχουν γεράσει κοντά μας, ποὺ δὲν ἀντέχουν πιά στὴ δουλειά καὶ ποὺ πάει τώρα νὰ τὰ πουλήσει στοὺς χασάπηδες, γιὰ σφάξιμο. . . γιὰ σφάξιμο. . . γιὰτι δὲν φιλάνε πιά γιὰ δουλιά. Τί συμβαίνει ἄραγε μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὅταν δὲν εἶναι πιά ἱκανοὶ γιὰ δουλειά;

— Γιατί γελᾶς πατέρα;

— Πὼς νὰ μὴ γελᾶσω; Λέω πὼς ἂν δὲν ἐρχόσουνα στὸν κόσμω, δὲν θὰ ὑπῆρχες καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχες δὲν θᾶταν δυνατὸν νὰ σοῦ κακοφανεῖ.

Ἐψώνω τὴ φωνή μου καὶ τοῦ λέω:

— Νὰ μὴν πουλήσεις σήμερα τὰ βόδια, ἄφησέ τα, κράτησέ τα ἀκόμα, θὰ τὰ πουλήσεις ἄλλη φορὰ.

Ὁ πατέρας ἀπορεῖ:

— Μὰ τί σοῦ κατέβηκε; Γιατί νὰ μὴν τὰ πουλήσω;

— Ἄν τὰ πουλήσεις. . . ἂν τὰ πουλήσεις στοὺς χασάπηδες. . . θὰ τὰ σφάξουν.

— Ναί, θὰ τὰ σφάξουν, γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἀγοράζουν

— Καὶ δὲν σοῦ κακοφαινεται;

Τὸ πρόσωπο τοῦ πατέρα γίνεται σκυθρωπὸ.

— Μοῦ κακοφαινεται, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἀλλιῶς. Ἄν θέλουμε νὰ δου-

λέφουμε και να ζήσουμε, πρέπει να αγοράσουμε άλλα βόδια, ένα ζευγάρι βόδια νέα, δυνατά.

Το πρόσωπό του κατσούφιασε ακόμα πιο πολύ. Τα μάτια του είναι κι αυτά λυπημένα.

Η αγγή λούζει την απεραντοσύνη της γης με το φως της το ζωογόνο.

Ψηλά στον ουρανό ένας κορδαλλός κρέμεται σαν χρυσό κουδουνάκι και τραγουδάει το τραγούδι του, το πρωινό του τραγούδι.

Ο πατέρας θα δώσει τα βόδια στους χασάπηδες. Οι χασάπηδες θα τα σφάξουν και θα πουλήσουν το κρέας τους με το ζύγι.

— Ντέε Ρούσε... Ντέε Ξανθέ... Ντέε! Ντέε! Ντέε!

Έχω μικρά αυτιά, ασυνήθιστα μικρά, και σχεδόν κολλημένα στο κεφάλι. Τα μάτια μου δεν είναι μεγαλύτερα από τα μάτια των άλλων ανθρώπων και ούτε πιο βαθουλά. Όσοσο με τ' αυτιά μου, τέτοια πού είναι, άκούω όχι μονάχα τους ήχους πούναι γύρω μου, αλλά άκούω και πιο μακριά, μέσα στη θύμησή μου, κάποτε και πολύ μακριά, μέσα στις θύμησες των άλλων. Και με τα μάτια μου, τέτοια πού είναι, κάποτε πράσινα, άλλοτε γαλάζια και άλλοτε ξέθωρα — βλέπω όχι μονάχα μέχρι και πού βλέπουν οι άλλοι άνθρωποι. Βλέπω πιο μακριά, μέσα βαθιά στη θύμηση και πολύ πιο βαθιά μέσα στις αναμνήσεις των άλλων.

Στην αυλή μας, στις γειτονικές αυλές, σ' όλακερο το χωριό, στα βουνά και στα γύρω χωράφια έπεσε δροσιά. Μονάχα στην κάμαρα πού είναι ξαπλωμένη στο κρεβάτι ή μητέρα και όπου καΐνε άμετρητα, κίτρινα και άσπρα κεριά, δεν μπήκε ή δροσιά. Εκεί μέσα είναι ζέστη, φλόγα και μυρίζει λιβάνι, μυρίζει κεριά λωμένο, μυρίζει νεκρό. Και ή νεκρή πού θρίσκειται εκεί είναι ή μητέρα, κι όχι άλλος, ή μητέρα πού με γέννησε, ή μητέρα πού με βύζαξε στο στήθος της το μαραμένο, ή μητέρα πού με κρατούσε στην άγκαλιά της κι άργότερα πάνω στον δεξι και τον άριστερό της ώμο, μέχρι πού το δέρμα της και στους δυο τους ώμους της χόντρονε, σκλήρυνε.

Ένα έλεφρό άεράκι περνάει κοντά από το μαγειρείο και φέρνει τη μυρουδιά του ψημένου και ζεστού ψωμιού και τη μυρουδιά του μήλου.

Έδώ κοντά θρίσκειται μιá μηλιά πού τα μήλα της άρχισαν να ώριμάζουν. Η μωσχοβολία τους φθάνει σέ μās. Έχουνε χρώμα κόκκινο και γεύση ξινή. Όριμάζουν πριν από τα σταφύλια.

Έδώ σέ μās, στην μακρονή, στενή και φτωγή κοιλάδα του Καματσουί, το φθινόπωρο δεν έρχεται ούτε πολύ νωρίς ούτε και πολύ άργά, έρχεται τότε άκριβώς πού πρέπει νάρθει. Στη δική μας την αυλή θρισκόνταν κάποτε άλλη μιá μηλιά. Ήταν στραβή, σχεδόν καχεκτικιά, δεν είχε τίποτα το επιβλητικό, αλλά τα μήλα της πού ώριμάζαν γύρω στη μέρα του Άη Πέτρου, ήταν πάρα πολύ γλυκά. Μόλις μαραίνονταν τα λουλούδια, έμεις τα παιδιά την κοιτάζαμε δλημερίς και μās φαίνονταν, πώς βλέπουμε τα μήλα της να μεγαλώνουν. Περιμέναμε το καλοκαίρι για να πετάξουμε τα παλιά και βαριά ρούχα μας, το περιμέναμε για να μπορέσουμε να κάνουμε μπάνια στο ποτάμι, το περιμέναμε για να γυρίσουμε πέρα κείθε στους κάμπους τους άτέλειωτους. Μιá πιο πολύ το περιμέναμε για να φάμε στις άρχές του καλοκαιριού μερικά μήλα ό καθένας μας από τη μηλιά τη στραβή και την καχεκτικιά.

— Μητέρα, άρχισαν να ώριμάζουν τα μήλα.

— Ναι, άρχισαν να ώριμάζουν, μα δεν ώριμασαν ακόμα.

— Και πότε θα ώριμάσουν;

— Τ' Άη Πέτρου.

— Και πότε είναι ό Άης Πέτρος;

— Έστερα από μιá βδομάδα.

— Τότε θὰ μᾶς δώσεις μῆλα;

— Θὰ σᾶς δώσω.

Ἄχ, πόσο ἀτέλειωτη μοῦ φαινόταν ἡ βδομάδα! Μοῦ φαινόταν σχεδὸν σὰν αἰώνας. Μιὰ βδομάδα ἔχει ἑφτά μέρες. Ὅποτερα ἀπὸ κάθε μέρα ξερχεται μιὰ νύχτα. Τὸ καλοκαίρι οἱ νύχτες εἶναι μικρές, ἀλλὰ οἱ μέρες... Λογάριαζα στὰ δάγτυλα...

— Μέχρι τὸν Ἅη Πέτρο μείνανε ἕξι μέρες.

— Μέχρι τὸν Ἅη Πέτρο μείνανε πέντε μέρες.

— Μέχρι τὸν Ἅη Πέτρο...

— Αὔριο εἶναι τ' Ἅη Πέτρου... Ὁ Ἅη Πέτρος... Μητέρα αὔριο εἶναι τ' Ἅη Πέτρου... Ὁ Ἅη Πέτρος, μητέρα.

— Τὸ ξέρω, μανούλα μου.

— Δὲν θὰ μαζέψουμε τὰ μῆλα;

— Θὰ τὰ μαζέψουμε, παιδάκι μου. Ὅταν δύσει ὁ ἥλιος θὰ τὰ μαζέψουμε.

Κοίταξα τὸν ἥλιο. Δὲν εἶχε φτάσει οὔτε μέχρι τὸ μεσουράνημα.

— Πήγαινε νὰ παίξεις μὲ τὰ παιδιά!

— Θέλει πολὺ ἀκόμα ὥσπου νὰ βασιλέψει ὁ ἥλιος;

Πήγαινα στὰ παιδιά, ἔπαιζα μαζί τους, κολυμπούσαμε στὸ ποτάμι, περνοῦσε ἡ μέρα. Πλησίαζε τὸ δειλινό. Τότε μαζερώμασταν ἑμεῖς τὰ παιδιά, γύρω στὴν στραβὴ καὶ καχεκτικιὰ μηλιά καὶ σκαρφαλώναμε πάνω στὸ δέντρο, ἀνεβαίναμε ἐλαφριά, δὲν ἤμαστε βαριοί, τὰ κλαδιὰ λυγίζαν καὶ μᾶς βαστοῦσαν. Μαζεύαμε τὰ μῆλα, ἕνα ἕνα, τὰ βάζαμε μὲ τρόπο στὰ καλάθια.

— Ἐχει ἄλλα μῆλα ἢ μηλιά;

— Δὲν ἔχει ἄλλα.

— Τότε κατεβείτε ἀλαφριά καὶ μὲ προσοχή, νὰ μὴν σπάσουν τὰ κλαδιὰ. Ἡ μηλιά πρέπει ν' ἀνθίσει καὶ νὰ καρπίσει καὶ τοῦ χρόνου.

Ἡ μητέρα ξεδιάλεγε τὰ μῆλα. Τὰ πιὸ ὁμορφα τὰβαζε σ' ἕνα καινούργιο πανέρι, Γιόμιζε τὸ πανέρι καὶ τὸ ἔβαζε πάνω σ' ἕνα ράφι, πού δὲν φθάναμε ἑμεῖς. Τὰ ἄλλα τὰ πήγαινε σ' ἕνα ἀπόμερο μέρος τοῦ σπιτιοῦ καὶ τᾶκρυβε.

— Δὲ θὰ μᾶς δώσεις μῆλα;

— Ὅχι δὲ θὰ σᾶς δώσω.

— Οὔτε νὰ τὰ γευθοῦμε;

— Θὰ σᾶς δώσω αὔριο τὸ πρωῖ.

Ἡξερα πὸς ἄδικα ἐπιμέναμε, καὶ ὅμως ἐπιμέναμε. Καμιά νύχτα δὲν μοῦ φάνηκε πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὴ νύχτα πού μᾶς χωρίζε ἀπ' τὴ γιορτὴ τοῦ Ἅη Πέτρου, μέρα σημειωμένη στὸ ἡμερολόγιο, ποῦταν κολημένο στὸν τοῖχο, μὲ κόκκινα γραμμὰτα. Τὴ νύχτα ὄνειρευόμουνα πὸς τρώω μῆλα γλυκὰ καὶ ξυπνοῦσα ἀπ' τὸν ὕπνο γλείφοντας τὰ χεῖλια. Κι ὅταν μὲ δυσκολία ἀποκοιμώμουνα, ὄνειρευόμουνα πάλι μῆλα καὶ πάλι ξυπνοῦσα. Τὰ ξημερώματα δὲν μποροῦσα πιά νὰ συγκρατηθῶ. Ντυνόμουνα κρυφὰ κι ἔβγαινα ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι. Ἄπ' τὴν αἰλὴ περνοῦσα στὴ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ἀνεβαίνα τὸ βουγαλάκι καὶ στὴν κορφὴ του περίμενα νὰ δῶ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου. Τοῦ μιλοῦσα μουρμουριστὰ καὶ εἶχα τὴν πεποίθησι πὸς ὁ ἥλιος, ἂν καὶ δὲν ἔχει αὐτιά, θὰ μ' ἀκουγε, θὰ ἀκουγε τὴν παράκλησή μου.

— Γήλιε, γήλιε, ἀνάτειλε γρηγορότερα, γήλιε, γιατί τὸ παιδὶ θέλει νὰ φάει μῆλα.

Ὁ ἥλιος μ' ἀκουε, φανερώνονταν κι ἄρχιζε νὰ ἀνεβαίνει ἀόρατα σκαλοπάτια. ὑψώνονταν στὸν καθημερινὸ του δρόμο.

Χτυποῦσε τὸ σήμαντρο τῆς ἐκκλησιάς. Χτυποῦσαν οἱ καμπάνες. Τελείωνε ἡ θεία λειτουργία. Οἱ γυναῖκες βγαίνανε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, βαστώντας στὶς ἀγκα-

λιές τους κοφίνια γεμάτα μήλα. Ἀνάμεσά τους ἦταν κι ἡ μητέρα. Ἐρχότανε ἀπὸ τὸ σπίτι. Σταματοῦσε στὴν πόρτα, ἀκριβῶς ἐκεῖ πού τὴν περιμένα ἐγώ.

— Πάρτο, Ζαρικούτσα, νᾶναι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ. . .

Ἔδινε ἀπὸ ἓνα μῆλο καὶ σ' ἄλλα ἀδελφια καὶ τὶς ἀδελφές. Ἔπειτα. . . Ἔπειτα περνάγανε ἄλλα παιδιὰ μπροστὰ ἀπὸ τὴν πόρτα μας, περνάγανε γυναῖκες, περνάγανε κι ἄνδρες. Ἡ μητέρα τοὺς σταματοῦσε καὶ ἔδινε σ' ὅλους μῆλα ἀγιασμένα στὴν ἐκκλησία.

— Νᾶναι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ. . .

Ἔλεγε μουρμουριστὰ ὀνόματα πού τᾶχα ἀκουστά, κι ὀνόματα πού δὲν τὰ εἶχα ξανακούσει. Καθόμουνα κοντὰ της, κολλημένος στὴ φούστα της κι ἔτρωμα μῆλα. Ὁ ἀέρας ἦταν ὄλο χρυσάφι, ὁ ἥλιος κι αὐτὸς χρυσαφένιος. Ἡ σκόνη τοῦ δρόμου ἦταν κι αὐτὴ χρυσαφένια καὶ χρυσάφι ἦταν ὅτι ἔβλεπα. Ὅλα ποῦβλεπα χρυσάφι ἦταν, μὰ κι ὅτι δὲν ἔβλεπα, ἀλλὰ μοῦ φαινόταν πὼς τὸ βλέπω.

Ἐτρώγα μῆλα καὶ τὰ μῆλα, τὰ τόσο λαχταριστὰ ἦταν γλυκὰ καὶ λυώνανε στὸ στόμα. Μαζὶ μ' αὐτὰ σάμπως νὰ ἔλυωνα κι ἐγώ. Τὰ μῆλα λυώνουνε μέσ' στὸ στόμα μου, λυώνουνε στὸ αἷμα μου καὶ στὴ σάρκα μου κι ἐγὼ ἔλυωνα στὸ χρυσαφένιο φῶς τοῦ ἥλιου, στὸν ἀέρα, πού κείνη τῆ μέρα τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἦταν ὄλο ἀπὸ χρυσάφι, μόνο ἀπὸ χρυσάφι.

— Μητέρα, σὲ παρακαλῶ, δός μου ἓνα μῆλο.

— Πάρτο Ζαρικούτσα, καὶ νᾶναι γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Ὁσμάν!

— Ποιὸς ἦταν ὁ Ὁσμάν;

— Τοῦρκος ἦταν, τί θέλεις νᾶταν; Μιὰ φορὰ ἄνθρωπος ἦτανε κι αὐτὸς. Εἶχε ἄλλη θρησκεία, ἀλλὰ ἦταν κι αὐτὸς ἄνθρωπος. . . ἄνθρωπος ἦτανε κι αὐτὸς μιὰ φορὰ. Εἶναι σπουδαῖο πράγμα, Ζαρικούτσα, νᾶσαι ἄνθρωπος!

Δὲν ἔμαθα καμιὰ φορὰ ποιὸς ἦταν ὁ Ὁσμάν «μιὰ φορὰ ἄνθρωπος ἦταν κι αὐτὸς» καὶ οὔτε καὶ τώρα δὲν ξέρω. Νὰ πάω νὰ ρωτήσω τὴν μητέρα;

Κι ἂν πῆγαινα νὰ τὴν ρώταγα, δὲν θὰ μ' ἀπαντοῦσε. Γώρα ἡ μητέρα εἶναι πεθαμένη καὶ δὲν μπορεῖ πιά ν' ἀπαντήσει σὲ καμιὰ ἐρώτηση. . . Σὲ καμιὰ ἐρώτηση. . .

Ἀφήνω τώρα τὸν πατέρα μοναχὸ στὸ κούτσουρο. Μπά, ὄχι! Δὲν τὸν αφήνω μονάχο. Τὸ αφήνω μὲ ἀναμένο τσιγάρο. Ὅταν ἓνας ἄνθρωπος ἔχει ἓνα τσιγάρο ἀναμένο στὸ στόμα, δὲν εἶναι μονάχος. Πάω στὴν στορογγυλὴ τὴ μηλιά, κόβω δυὸ μῆλα, γυρίζω στὸν πατέρα, τοῦ ἀπλώνω τὸ ἓνα. Δὲν ἀπορεῖ. Πετᾶει τὸ τσιγάρο. Τὸ σβήνει μὲ τὸ πόδι. Δαγκάνει τὸ μῆλο καὶ τὸ τρώει. Μοῦ λέει:

— Κείνη ἡ μηλιά ἡ στραβή, ἡ καχεκτικιά, πού ξεράθηκε, ἔκανε μῆλα καλύτερα καὶ πιὸ γλυκὰ, τὸ θυμᾶσαι;

— Ναί, τὸ θυμᾶμαι.

Οἱ κοντινοὶ συγγενεῖς καὶ ὄλο τὸ συγγενολόι ἀπὸ τὰ ἄλλα τὰ χωριά ποῦρθανε γιὰ νὰ δοῦνε τὴ μητέρα πεθαμένη καὶ νὰ πάρουνε μέρος στὴν κηδεῖα της, φάγανε καὶ ἤπιανε τόσο, πού ξεχάσανε γιὰ ποῖο σκοπὸ βρέθηκαν στὴν αὐλή. Περνᾶνε ἀπὸ κοντὰ μου καὶ κοντὰ ἀπὸ τὸν πατέρα, σὰν νὰ μὴ βλέπουν. Μερικοὶ βαδίζουν βαριά τρικλίζοντας. Ἄλλοι περπατᾶν πιὸ ζωηρά, βαστοῦν ὅμως τὰ κεφάλια τους χαμηλωμένα στὴ γῆ. Οἱ γυναῖκες προσπαθοῦν νὰ μιλήσουν, μὰ μπερδεύεται ἡ γλῶσσα τους μέσα στὸ στόμα. Ὅλοι κι ὄλες πᾶνε στὸ βάθος τοῦ ἀλωνιοῦ, τοῦ δικοῦ μας ἀλωνιοῦ. Ἐκεῖ ἄλλοι ξαπλώνουν πάνω στὰ χόρτα καὶ ἀποκοιμιοῦνται ἀμέσως μὲ τὸ μυαλὸ ζαλισμένο κι ἄλλοι πού τὸ πιωτὸ δὲν τοὺς ἔχει ἀνέβει ἀκόμα στὸ κεφάλι-

λι, παίρνουν άχυρα από τὸ σωρό, σκεπάζουν τὸ χόρτο μὲ άχυρο καὶ αἰτότε ξαπλώ-
νουν καὶ αὐτοὶ καὶ ἀποκοιμοῦνται.

Τώρα ὁ σαματάς, ἡ κοσμοσύναξη, ἡσύχασε στὸ δικό μας τὸ ἀλώνι, ἡσύχασε
καὶ μέσα στὸ χωριό. Κάποτε - κάποτε σφυρίζει ἕνα τραῖνο φορτηγὸ στὸ σταθιό.
Κάπου ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά τοῦ χωριοῦ ἀλυχτοῦσε βραχνά ἕνας σκύλος.

Ἔνας φύλακας νυσταλέος τραγουδάει γιὰ νὰ τοῦ περάσει ὁ καῦμός. Ὁ πατέ-
ρας ἀνάβει καὶ ἄλλο τσιγάρο. Ἀνάβω καὶ ἐγώ. Στὸ μαγειριὸ ψήνουνε τὰ τελευταῖα
κουλούρια καὶ τὰ τελευταῖα ψωμάκια.

Ἦρθαν σπῖτι μας, ἀπ' ὅλα τὰ χωριά πού βρίσκονται στὴν κοιλάδα τοῦ Καλμα-
τσοῦ ἕνα τσοῦρμο ἄνθρωποι νὰ δοῦν τὴ μητέρα πεθαμένη, νὰ τὴν ἀποχαιρετήσου-
νε, νὰ παρασταθοῦνε στὴν κηδεῖα της. Αὔριο θᾶρθουν καὶ ἄλλοι συγγενεῖς.

— Νὰ πᾶμε νὰ δοῦμε τὴ Μαρία! Θὰ δοῦμε τοὺς γιούς της ἀπὸ τὸ Βουκου-
ρέσι!

Πρέπει νὰ εἰτοιμάσουμε φαγητὸ καὶ πιοτὸ γιὰ ὅλους κείνους πού θὰ βρεθοῦν
αὔριο στὸ σπῖτι μας, στὴν αὐλή μας, κοντὰ στὴν αὐλή μας.

— Νὰ φροντίσετε, μανούλα μου, νὰ μὴν μείνει κανένας νηστικός καὶ διψα-
σμένος στὴν κηδεῖα μου.

— Ἔγνοια σου! Θὰ φροντίσουμε!

Μιλοῦσε γιὰ τὴ δικὴ της τὴ θανή, σὰ νὰ μιλοῦσε γι' ἀλλοινοῦ ταφή, γιὰ τὴν
ταφή ἑνὸς ἄνδρα ἄγνωστου ἢ κάποιας ἄγνωστης γυναίκα.

Μιλοῦσε. Τώρα πιά δὲν μιλάει. Δὲν βγάζει ἀπ' τὸ στόμα της καμιὰ λέξη, οὔ-
τε μιὰ.

Ὁ ἀδελφός μου ὁ Ἴον σεργιανᾶ στὴν αὐλὴ μὲ τὴν σέρβα τὴ γυναῖκα του, καὶ
τὴν κρατάει ἀπὸ τὸ χέρι. Κι οἱ δύο τους εἶναι κουρασμένοι. Θᾶθελαν νὰ πᾶνε κά-
που νὰ κοιμηθοῦνε. Φοβοῦνται ὅμως τὸ στόμα τοῦ πατέρα. Ὁ πατέρας πού τοὺς
νοιώθει, τοὺς κράζει κοντὰ του.

— Νυστάξατε καὶ θέλετε νὰ κοιμηθεῖτε. Μὴν ντροπέσαστε. Κανένας δὲ θὰ
θυμώσει καὶ πολὺ περισσότερο ἢ μάνα σας. Ψάξτε νὰ βρῆτε ἕνα μέρος νὰ ἡσυχά-
σετε.

Ὁ ἀδελφός μου ὁ Ἴον, ὁ σαββατιστής, σωπαίνει, ἀλλὰ ἡ νύφη μου ἡ Ὀλέγκα
δὲν σωπαίνει.

— Λέω νὰ πᾶμε στὸ λόφο, στὴν καλύβα.

— Πηγαίνετε!

Φεύγουνε, κρατώντας ὁ ἕνας τὸ χέρι τοῦ ἀλλοινοῦ. Βγαίνουνε ἀπὸ τὴν αὐλή,
περνᾶνε τὴ σιδηροδρομικὴ γραμμή, ἀνηφορίζουν τὸ λόφο. Στὸ ἀνέβασμα τὸ φεγ-
γάρι πέφτει ἀπάνω τους καὶ τοὺς φωτίζει ὀλάκερους. Περάσανε τὴν κορφὴ καὶ δὲν
φαίνονται πιά.

— Ἦπινο ἑλαφρό, εὐχομαι μὲ τὸ νοῦ μου καὶ στοὺς δύο, ἦπινο ἑλαφρό. Κανέ-
νας δὲν μοῦ εὐχήθηκε, καμιὰ φορὰ ἦπινο ἑλαφρό, κανένας καὶ καμιὰ φορὰ. Καλύ-
τερα. Ὁ πιὸ ἑλαφρὸς ἦπινος μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἦπινος πού κοιμᾶται τώρα ἢ μητέρα,
ἦπινος χωρὶς ὄνειρα, ξέγνοιαστος, χωρὶς ξύπνημα. Ἡ ἀδερφή μου ἡ Εὐαγγελίνα
ἔχει τὴν ἔγνοια μου.

— Ζαρκιούτσα, μπορεῖ νὰ κουράστηκες, μ α γ ο ὑ λ α μ ο υ, ἔλα στὸ σπῖ-
τι μου νὰ στρώσεις καὶ νὰ κοιμηθεῖς καμιὰ δυὸ ὥρες.

Μέχρι τώρα, ἡ ἀδελφὴ μου ἡ Εὐαγγελίνα, μοῦ μιλοῦσε σὰν ἀδελφὴ μεγαλύτερη,
ὅπως καὶ ἦταν πραγματικά. Τώρα ἡ μητέρα εἶναι πεθαμένη, ἀλλὰ αὐτή, ἡ Εὐαγ-

γελίνα θὰ σταθεῖ σὲ ὦρα ἀνάγκης στὴ θέση τῆς μητέρας. Σ τ ἡ θ ἔ σ η τ ἦ ς μ η τ ἔ ρ α ς. Κανένας δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ σταθεῖ στὴ θέση τῆς μητέρας.

— Ἔλα, Ζαρικούτσα, αὔριο δὲ θάσαι πιά σὲ θέση νὰ κάνεις τίποτα.

— Μπά, θάμαι.

Οὔτε οἱ συγγενεῖς, οὔτε οἱ φίλοι δὲν ξέρουν πόσο μπορῶ νὰ ἀντέξω. Μιά φορὰ δούλειμα ἑφτά μέρες συνέχεια, χωρὶς νὰ κλείσω μάτι. Ἐπειτα ἔγειρα δυὸ ὧρες. Μετὰ ἄρχισα ξανά τὴ δουλειά χωρὶς δοακοπή, ἄλλες ἑφτά μέρες. Μ' ἄρесе νὰ δοκιμάζω τὸ κορμὶ καὶ τὴν ψυχὴ μου. Θάλεγε κανεὶς πὼς ἤθελα νὰ περιπαίξω τὴ ζωὴ. Ἐκτιμούσα τὴ ζωὴ ἀκριβῶς ὅσο ἄξιζε.

Ἡ ἀδελφὴ μου ἡ Εὐαγγελίνα φεύγει ἀπὸ κοντά μου. Κάνει μερικά θήματα καὶ κατόπιν γυρίζει καὶ μοῦ λέει:

— Ξέρεις ἐσὺ πὼς ἄρχισα νὰ χάνω τὴν ὄρασή μου; Ὅστερα ἀπὸ ἓνα ἢ τὸ πολὺ δυὸ χρόνια δὲν θὰ βλέπω πιά. . . Τί ὄφελος τότε νὰ ζῶ;

Σωπαίνω καὶ κάνω πὼς δὲν τὴν ἀκούω.

— Καταλαβαίνω νὰ μὴ βλέπει ἡ μητέρα, γιατί πέθανε, ἀλλὰ ἐγώ. . .

— Θὰ σὲ πάω σ' ἓνα γιατρό. Μπορεῖ νὰ βρεῖς γιατρεία.

— Δὲν θέλω νὰ πάω σὲ γιατρό. Ἄν ἔχεις σκοπὸ νὰ ξοδέψεις γιὰ μένα, νὰ μὲ πᾶς σ' ἓναν μάγο, γιατί ἄκουσα πὼς στὴ Σεδάκα ζεῖ ἓνας μάγος, πὺν ξέρει νὰ γιατρεύει ὅλες τὶς ἀρρώστειες.

— Καλὰ θὰ σὲ πάω καὶ στὸ μάγο!

Ὁ ἀέρας φυσάει καὶ φέρνει στὴν ἀυλὴ μας μυρουδιὰ ἀπὸ ἡλιοτρόπιον, ἀπὸ μῆλα ὄριμα, ἀπὸ σταφύλια. Τὸ κρὺ ἄρχισε καὶ μὲ περυνιάζει. Ὁ πατέρας κρουώνει κι αὐτός. Ἀνάβουμε τσιγάρο, καπνίζουμε. Τώρα καπνίζουμε γιὰ νὰ ζεσταθοῦμε. Ὁ πατέρας κοιτάζει τὸν οὐρανὸ καὶ λέει:

— Ὅστερα ἀπὸ μισὴ ὦρα θὰ ἀνατεῖλει ὁ ἥλιος. Ὁραία θάνα ἡ μέρα τῆς κηδείας τῆς μάνας σου! Ὁραία μέρα, γιέ μου.

Πετάει τὸ τσιγάρο, δὲν κάπνισε οὔτε τὸ μισὸ καὶ τὸ σβήνει μὲ τὸ πόδι του. Τρέμει σὰν νὰ τὸν ἔπιασε θέρμη.

— Τί ἔχεις πατέρα;

— Τίποτα. Τί νάχω; Μ' ἔπιασαν ξαφνικὰ κρουάδες. Τίποτα. Τί νάχω;

Τουρτουρίζει. Τὸν ἔζωνε ξαφνικὰ τὸ κρὺ. Καὶ μένα μ' ἔζωνε τὸ κρὺ. Τὰ χεῖλια μου παγώνουνε καὶ τρέμουνε. Περυνᾶνε μερικὲς στιγμὲς κι ἀρχίζουνε νὰ χτυπᾶνε τὰ δόντια μου. Τώρα ἦρθε ἡ σειρὰ τοῦ πατέρα νὰ μὲ ρωτήσῃ.

— Τί ἔχεις, ἀγόρι μου;

— Τίποτα τοῦ ἀπαντάω. Δὲν ἔχω τίποτα. Χτυπᾶνε τὰ δόντια μου. Δὲν ἔχω τίποτα. Τόπαθα κι ἄλλη φορὰ.

— Ναί, τὸ θυμᾶμαι. . . Τόπαθες κι ἄλλη φορὰ. Ἦταν τότε πὺν πέθανε ὁ θεῖος σου ὁ Βόϊκου.

— Τὸ θυμᾶμαι κι ἐγώ.

Τὰ δόντια μου χτυπᾶνε δυνατὰ πολὺ δυνατὰ.

— Πήγαινε στὸ πηγάδι, μοῦ λέει ὁ πατέρας, πήγαινε στὸ πηγάδι, βγάλε ἓναν κάδο νερὸ καὶ πιές μέχρι πὺν νὰ πρηστεῖ ἡ κοιλιὰ σου. Θὰ πάψουνε νὰ χτυπᾶνε τὰ δόντια σου.

— Μὰ πὼς νὰ πιῶ νερὸ ἀφοῦ δὲ διψᾶω;

— Λιψᾶς δὲ διψᾶς, πήγαινε καὶ πιές νερό!

Τὰ τραχειὰ λόγια τοῦ πατέρα μοιάζουνε σὸν προσταγή. Δὲν θέλω νὰ τὸν πι-
κρῶνω περισσότερο μὲ τὴν ἀνυπακοή μου.

— Καλά. Θὰ πάω.

Καὶ πραγματικὰ πηγαίνω. Βρίσκω τὴ θεία μου τὴν Ρούσα νὰ μιλάει μὲ τὴν
Παπέλλα. Λένε γιὰ τὴν μητέρα. Λυπήθηκαν πὸν πέθανε. Σφίγγεται ἡ καρδιά τους
ἀπ' τὸν πόνο, μὰ τί γὰ γίνεται! Ἡ ζωὴ εἶναι ζωὴ. Ὁ θάνατος εἶναι θάνατος.

Τὸ ξέρω. Ὁ θάνατος εἶναι θάνατος. Μὰ γιατί χρειάζεται νὰ ὑπάρχει στὸν
κόσμο ὁ θάνατος. Μέχρι τώρα ὁ θάνατος μπήκε στὸ σπίτι μας μας κάμποσες φο-
ρὲς. Μία φορὰ ἤρθε κι ἄρπαξε τὸν ἀδελφό μου τὸν Ἀλέξη. Ἄλλη φορὰ ἤρθε καὶ
πῆρε τὴν μητέρα. Τώρα ποιανοῦ θάρθει ἡ σειρά; Ἀφοῦ πῆρε τὴν μητέρα ποῖον
θάρθει νὰ ξαναπάρει ὁ θάνατος ἀπὸ τὸ σπιτικό μας; Ἐμένα; Ἴσως ἔμένα. Μὰ δὲ
γίνεται! Ἐμένα ὁ θάνατος θὰ πρέπει νὰ μὲ ζητήσει στὸ Βουκουρέστι, γὰ μὲ πά-
ρει ἀπὸ τὸ Βουκουρέστι. Ἀπ' τὴν Ὁμίδα ἴσαμε τὸ Βουκουρέστι εἶναι μεγάλη ἡ
ἀπόσταση. Δὲν εἶναι παῖξε - γέλασε. Μὰ μόνο γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὁ δρόμος εἶναι
μακρὸς, ὄχι καὶ γιὰ τὸ θάνατο. Ὁ θάνατος ταξιδεύει γρήγορα, σὸν τὴ σκέψη.

Θάθελα κι ἐγὼ νὰ ταξίδεψα πὸ γρήγορα ἀπὸ τὴ σκέψη, ἀλλὰ ὄχι μονάχα μὲ
τὸ νοῦ, μὰ μ' ὄλη τὴν ὑπαρξή. Ἡ Παπέλλα παίρνει νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι μὲ τὶς
χοῦφτες της, πλένει τὰ πόδια της καὶ φεύγει. Τὸ ἴδιο κάνει κι ἡ θεία μου ἡ Ρούσα.

Ἡ μητέρα δὲν θὰ πλύνει πιά ποτέ της τὰ πόδια. Λυὸ - τρεῖς ὧρες ἀφοῦ ξε-
ψύχησε τὴν βάλανε μέσα στὴ σκάφη, τὴν πλύνανε μὲ ζεστὸ νερὸ καὶ μὲ σαποῦνι
κάτι γοιῆς ἀπὸ τὸ Στανικουῦτος, κι ἔπειτα ἡ ἀδελφή μου τὴν σαβάνωσε. Ἡ μητέρα
δὲ θὰ πλύνει πιά καμιά φορὰ τὰ πόδια της, οὔτε καὶ τὸ πρόσωπό της.

Βγάξω νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι. Ὁ κάδος εἶναι γεμάτος μέχρι τὰ χεῖλια. Τὸ νε-
ρὸ εἶναι κρύο σὸν τὸν πάγο. Πίνω, πίνω μέχρι πὸν φουσκῶνω. Τὰ δόντια μου δὲν
χτυπᾶνε πιά. Αἰσθάνομαι καλύτερα, ἀλλὰ μονάχα γιὰ μιὰ στιγμή. Ἄξαφνα νοιώ-
θω νὰ μὲ πιάνει ζαλάδα. Ἡ γῆς στριφογυρίζει γύρω μου. Στηρίζομαι στὸ φρά-
χτη μὲ τὰ δύο μου τὰ χέρια. Πότε θὰ νοιώσω καλύτερα; Ὁ ἀέρας γίνεται ὀλοένα
καὶ πὸν διάφανος. Τ' ἀστέρια χάνουνε τὴ λάμψη τους. Μερικὰ ἀστέρια σβήνουνε,
ἀφήνοντας πίσω τους μιὰ φωτεινὴ οὐρά, πὸν γρήγορα ἔξαφανίζεται.

— Καλημέρα!

— Καλημέρα!

Γυρνῶ τὸ κεφάλι. Ἡ Φιλημόνα κοινοστέκεται στὸ πεζούλι τοῦ πηγαδιοῦ. Ἐ-
χει στὴ ράχη της ἓνα δεμάτι χόρτα, γεμάτα δροσιά. Φοράει φουστάνι γαλάζιο τσί-
τινο κι εἶναι ξυπόλητη.

— Πέθανε ἡ μητέρα, τῆς λέω. Πέθανε ἡ μητέρα.

Ἡ Φιλημόνα μὲ κοιτάζει ἐπίμονα. Ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀσπρουδερός. Ἀπὸ στι-
γμὴ σὲ στιγμή θὰ ἀνατεῖλει ὁ ἥλιος.

Ἡ Φιλημόνα σωπαίνει. Μὲ κοιτάζει καὶ σωπαίνει.

— Ἐρχεται γιὰ τὸν καθένα μας μιὰ μέρα πὸν πεθαίνουμε. Μπορεῖ νᾶναι μέ-
ρα, γιὰ νύχτα. Ἡ θεία Μαρία πέθανε νύχτα. Στὰ σκοτεινά.

(Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ζαχαρία Στάνκου «Τί πολὺ σ' ἀγάπησα».)

ΡΟΥΜΑΝΙΚΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΜΙΧΑΙ ΝΕΓΟΥΛΕΣΚΟΥ

ΤΕΣΣΕΡΕΣ ΦΡΑΟΥΛΕΣ

Γαλήνη στή σκηνή μου κατεβαίνει
και την πηγή την πλαϊνή ξαμώνει
ό νόστος πρὸς τὸ σπίτι ἀνεβαίνει
ἀστέρι πὸ τὸ δειλὶ ἀσημώνει.

Γιὰ σένα ἀκριβὴ μανούλα
ἀπὸ τὰ ξέφωτα ἔχω μαζέψει
ἐαρινῆς γεντιανῆς κορφοῦλα
πὸ τὸ βουνὸ ἔχει μαγέψει.

Σὲ σένα ἀδερφή, πὸ γάμου ψίκι
στοῦ ὄνειρου μὲ κουβαλᾶς τὶς στράτες
μ' ἀσώπαστο στέλνω τζιτζίκι
τέσσερες φράουλες μυρωδάτες!

ΖΩΓΡΑΦΙΕΣ

Καλὸ ταξίδι. Νὰ ζωγραφισμένο
μὲ τὴν κρυφὴ τοῦ μάγου χάρη
ἀεροπλάνο ἡλιοφωτισμένο
κι ἓνα χαρούμενο φεγγάρι.

Καλὸ ταξίδι: ἄστρο ἢ σκέψη
στὴν ἔμπνευση τοῦ μάγου ὡς ἀπλώνει
τρένο πολύχρωμο νὰ ταξιδέψει
σὲ κόσμο πὸ χαρὰ τὸ ζώνει.

Καλὸ ταξίδι μ' ἓνα μαγεμένο
ἄτι παραμυθιοῦ ἀπὸ τὸ χρῶμα
στὴ σέλλα του σὲ βλέπω ἀνεβασμένο
στὴ μάνα σου νὰ φτάσεις πρὶν τὸ γιόμα...

Ἀπόδοση: ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΟΜΑΔΙΚΟ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

Τὸ ὄνειρό τους δὲν τὸ τελείωσαν

Σὲ κάποιες ὥρες πού ὁ ἄνθρωπος ἀφήνει τὴν συμβατική του εὐτυχία γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συλλογιστεῖ καὶ τὶς σκιές τῶν ἀγαπημένων πού τὸν περιτριγυρίζουν, πρὶν χρόνια, ἔγραψα καὶ αὐτοὺς τοὺς στίχους: Πρόκειται γιὰ ἓνα ποίημα μὲ τίτλο στὸν Παπαδιαμάντη: «Κάθομαι στὸν ἥσυχο κυματοθραύστη νὰ γαλανέψω καὶ ὕστερα νὰ ἐτοιμασῶ / ὅσο νὰ φτάσει τὸ ἀκάτιο γιὰ τὸ ἀτελείωτο ταξίδι...». Ὅσες φορές ὁ Δημοσθένης Κόκκινος μοῦ ζητᾶ νὰ γράψω γιὰ τοὺς συναδέλφους πού ἐφυγαν ἀφήνοντας ἀτελείωτο τὸ ἔργο καὶ τὸ ὄνειρό τους, θαρρῶ πῶς περιτριγυρίζομαι ἀπὸ τὶς σκιές πού τόσο τοὺς ἀγάπησα τοὺς πιδὸ πολλοὺς κι ἄλλους ἀπὸ τὸ ἔργο τους μόνο, γνήσια ἀνθρώπινο, πού ἐκλαίκευαν τὰ μυστικά τῆς καρδιάς τους, συνωθοῦνται αὐτὲς οἱ σκιές κι ἐγὼ πάντα στενοχωρημένος μὴν τυχόν κι ἀδικήσω κανέναν μὲ τὴν μνήμη πού δὲν εἶναι πάντα πρόθυμη νὰ μᾶς βοηθήσει. Φόβος μὲ διακατέχει ὅταν ἀναλαμβάνω, τὸ καθῆκον μὲ πείθει νὰ μὴν ἀρνηθῶ καὶ πολλὰς φορές εὐγνωμονῶ τὸ φιλόξενο περιοδικὸ πού πρόθυμα δέχεται νὰ δημοσιέψει ὅ,τι ἔρχεται στὴν ἐπιφάνεια ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου.

ΚΩΣΤΑΣ ΧΙΩΤΑΚΗΣ: Ποιητὴς, πεζογράφος καὶ θεατρικὸς συγγραφέας ὁ Κώστας Χιωτάκης, πρόσφατα ἡ Ἑταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν (Τετάρτη τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1983) ὀργάνωσε ἐκδήλωση στὴ μνήμη του μὲ ὀμιλητὲς τοὺς συναδέλφους Κλεοπάτρα Πρίφτη καὶ Νίκο Παπαπερικλῆ, πού μίλησαν μὲ τόσο ζεστὴ φωνὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ ἔργο του. Ἦταν πρόσφυγας ἀπὸ τὸν Κουκλουτζᾶ τῆς Σμύρνης, περιοχῆς καθαρὰ χριστιανικῆς - ἑλληνικῆς καὶ τὸ 1922 ἦρθε στὴν Ἑλλάδα, ὅπου καὶ τὸν βρῆκε ὁ θάνατος σὲ ἡλικία 65 χρονῶ, ἀφοῦ πολὺ τὸν ταλαιπώρησαν γιὰ τὶς ιδέες του, τὸν φυλάκισαν, τὸν ἐξόρισαν. Ἐγράψε ἀρκετὰ ἔργα, ἂν καὶ ἄρχισε ἀργὰ νὰ τυπῶναι (1971). Τὸ πρῶτο βιβλίον του μὲ τὸν τίτλο «Διηγῆματα» ἀκολούθησαν οἱ ποιητικὲς συλλογὲς «Ἀνηφόρες καὶ Καλντερίμα» (1974), «Ἡλιαχτίδες Μαδαρότρατες» (1975), «Στοῦ Ἥλιου τὰ σύννεφα» (1980), ἀκολούθησαν δὲ τὰ μυθιστορήματα «Μὲ χειροπέδες» (1975), «Ξεκίνημα» (1977), «Ξερίζωμα» (1980), καὶ ἡ τριλογία «Κακοκαριὰ» (α' «Ματωμένη Πορεία», β' «Ἀνηφόρες», γ' «Δύσκολα χρόνια») (1978, 1979, 1981 ἀντίστοιχα), «Ἡ ἱστορία ἐνὸς παλτοῦ καὶ μᾶς χλαίνης» (1978) βραβευμένο. Θεατρικά: «Ἀναποδιές» (1980). Ὁ Κώστας ἀγάπησε πολὺ τὴ δευτέρη πατρίδα του, τὴν Κρήτη, καὶ πολὺ τὴν τραγούδησε:

«Τὰ ἔχτισαν τὰ Χανιά πολεμόχαροι
σὲ ὥρες πού ἀντιφέγγιζε ἡ Κρήτη...
Ἥλιος ἀθέριστους καὶ ποταμούς φωτιάς...»
«Ἡ Κρήτη εἶναι ἡ ζεστὴ καρδιά τῆς Ἑλλάδας
Ἡ Κρήτη εἶναι ἰδέα
κι οἱ γιὸί της ριζωμένοι στὴ Γῆ,
πετοῦν ἠφαίστεια στὰ πόδια τῶν τυράννων...»

Σπούδασε ιατρική στην Ἀθήνα καὶ ἀνέπτυξε μεγάλη κοινωνικὴ δράση. Πέθανε στὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1981.

Τὸν Δεκέμβριον πέθαναν ἀκόμη τρεῖς συγγραφεῖς, ποὺ δὲν νεκρολογήθηκαν πέρυσι (Ἦπειρ. Ἔστια, τεύχος 355 - 356, Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1981).

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ν. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ: Ποιητής, δοκιμογράφος, μεταφραστής. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1900. Σπούδασε στὴ Λειψία ἐμπορικὲς καὶ οικονομικὲς ἐπιστῆμες καὶ δίδαξε στὴν Ἀναργύρειο καὶ Κοργιαλένειο Σχολῆ Σπετωῶν (1929—1936). Τὸ πρῶτο βιβλίο του τυπώθηκε στὴν Πόλη τὸ 1922, ἦταν ποιητικὴ συλλογὴ καὶ εἶχε τὸν τίτλο «Καταλόγια». Πρωτοδημοσίεψε στὸ περιοδικὸ «Λόγος τῆς Πόλης» καὶ ἦταν πολλὴ γνωστὸς στοὺς κύκλους ἐκείνους, ὅταν ἦρθε δὲ στὴν Ἀθήνα τύπωσε τὶς συλλογὲς «Στὸν ἀπέραντο κόσμο» (1928). Στὴ συλλογὴ αὐτὴ ὑπάρχουν καὶ μεταφράσεις ποιημάτων τοῦ Ράινερ - Μαρία Ρίλκε καὶ τὸ 1936 «Τὸ νησί μου». Τὸ 1949 κυκλοφόρησε οὐ ὥραϊα ἔκδοση τοῦ τυπογραφείου Δημήτρι Δημητράκου τὸ βιβλίο «Ὁ δρόμος μὲ τὶς τετράγωνες πέτρες», διηγήματα. Τὸ 1965 «Τὸ βιβλίο τῶν ὥρων τοῦ Ρίλκε», ἀφιερωμένο στὴν Ἀθηνα Οἰκονομίδου. Ἀκολούθησαν τὸ μυθιστόρημα «Τὸ ζεστὸ κύμα» (1968) καὶ οἱ «Μολυβιὲς στὸ περιθώριο», σκέψεις ξένων συγγραφέων ἐπάνω στὰ αἰώνια θέματα τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν περιορίστηκε ὅμως μόνο στὸ λογοτεχνικὸ του ἔργο ὁ δραστήριος αὐτὸς συγγραφέας· ἔγραψε παράλληλα καὶ οικονομικολογικὰ ἔργα ἀξιόλογα καὶ μετᾶφρασε ἔργα τῶν Ἐλεν Μὰκ Γιούνες, Φρὰνκ Γκίλμπρεχτ, Βίλα Κάτερ, Τζὼν Χέρσεϊ, Ἔρνστ Χερμίνγουαϊν, Φόροτ καὶ ἄλλων. Συνεργάτης πολλῶν περιοδικῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῆς «Νέας Ἐστίας». Καὶ αὐτὸς ὁ παλαιάμαχος φίλος πέθανε τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1981.

ΑΓΓΕΛΟΣ Ν. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑΣ: Φιλολόγος καθηγητῆς, ιστοριοδίφης καὶ συγγραφέας. Φύση ὑπομονετικὴ, ματιὰ ἐρευνητικὴ καὶ πλατιὰ γνώμη σύνθεταν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀξέχαστου Παπακόστα. Τὸν βλέπαμε συχνὰ στὶς διαλέξεις καὶ στὰ παλαιοβιβλιοπωλεῖα καὶ πολὺ συχνὰ τὶς Κυριακὲς στὸ Δημοπρατήριο, νὰ σκάβει στοὺς σωροὺς τῶν βιβλίων καὶ νὰ βρίσκει ὅ,τι ἄλλοι δὲν μπορούσαν νὰ ἰδοῦν. Γεννήθηκε τὸ 1903 στὴν Ἄρτοϊτσα καὶ σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ὑπηρετήσε σὰν καθηγητῆς μέσης ἐκπαίδευσης πρὶν ἀπὸ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον καὶ κατὰ τὴν κατοχὴ ἀποστάσθηκε στὴ Διεθνή Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Βοηθὸς καὶ συνεργάτης τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη ὑπῆρξε καὶ ἐπιμελητῆς τοῦ ἱστορικοῦ του ἀρχείου, καθὼς καὶ ἔκτακτος ἐπιμελητῆς τοῦ ἱστορικοῦ ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν. Μέλος ἱστορικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐταιριῶν καὶ συλλόγων, δημοσίεψε πολλὰ μελετήματα ἱστορικὰ, λαογραφικὰ, λογοτεχνικὰ καὶ ἄλλα. Συνεκδότης μὲ τὸν Μιλτιάδη Σπυρομήλιο τοῦ ἐτήσιου ἱστοριολαογραφικοῦ δημοσιεύματος «Νεὸς Κουβαράς», ἔδωσε κι ἐκεῖ πολλὰ ἔργα του. Ἐξᾶλλου οὐ τόμους τύπωσε «Ἐπιγράμματα» (1930), «Ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς Ἠπείρου: ἡ παρά τὴν Ἄρτοϊτσαν Ζαγορίου ἱερὰ μονὴ Παναγίας τῆς Σηλιαιωτίσσης» (1936), «Κοομᾶς ὁ Αἰτωλός, ὁ ἐθνομάρτυς καὶ ἰσαπόστολος 1714—1779» (1939), «Ὁ ὄσιος Πατάπιος τὸ εἰς Γεράνεια ἀκητήριον καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ παραδόσεις» (1939), «Ἀγῶνες καὶ θυσίαι Βορειοηπειρωτῶν στὸ Εἰκοσιένα» (1945), «Σύντομος χρονογραφία τῆς Βορείου Ἠπείρου» (1945), «Οἱ Παναγίαι τοῦ Παπαδιαμάντη» (1947), «Γιάννη Βλαχογιάννη: Καραϊσκάκης» (1947), «Γιάννης Βλαχογιάννης 1867—1945», Ἀναγραφή δημοσιευμάτων Γιάννη Βλαχογιάννη (1948), «Τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Κοομᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ στὴ Βόρειο Ἠπειρο» (1949), «Γνωστὰ καὶ ἄγνωστα χειρόγραφα τοῦ Βηλαρᾶ» (1949), «Ἐκλογή ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Γιάννη Βλαχογιάννη» (1955) καὶ πάρα πολλὰ ἄλλα, ποὺ ἀναφέρονται στὴ συμβολὴ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων στὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα (Κύπρος, Κόρινθος κλπ.). Ὁ Ἄγγελος Παπακόστας ὑπῆρξε παρατηρητικὸς καὶ πρωτότυπος, κάτοχος ἱστορικῶν ἀρχείων καὶ πηγῶν, τεκμηρίωνε τὶς ἐργασίας του ποὺ ἦταν πάντα ἐνημερωμένες ὡς τὴν τελευταία τους λεπτομέρεια. Καὶ μόνον ὅτι

υπηρετήσε τὰ ἱστορικά ἀρχεῖα Βλαχογιάννη ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἰδρυτῆ τους, εἶναι μεγάλη προσφορά. Ἄνθρωπος οἰωπηλὸς καὶ ἐπίμων τὶς ἀπόψεις του, σκεφτόταν καὶ ἀποφάσιζε (30 Δεκ. 1981).

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΠΟΥΛΟΣ: Ἡ εἶδησι τοῦ θανάτου τοῦ συγγραφέα Λεωνίδα Θεοφιλόπουλου μᾶς ἦρθε ἀπὸ τὸ Γιοχάνεσμπουργκ, πού ἐκεῖ ἔδρασε καὶ δημούργησε. Ἦταν μόνιμα ἐγκατεστημένος ἀπὸ τὸ 1953 καὶ διεύθυνε τὴν Ἑταιρεία Δημοσίων Ἔργων. Γεννήθηκε στὸ Καστόριο Λακωνίας, τελείωσε τὸ Γυμνάσιο τῆς Σπάρτης, σπούδασε στὴν Ἀνώτατη Σχολὴ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Ἐπιστημῶν στὴν Ἀθήνα. Τὸ πρῶτο του βιβλίον «Θάνατος Λιονταριῶν» τυπώθηκε στὸ Γιοχάνεσμπουργκ τὸ 1975 καὶ ἐκεῖ τυπώθηκαν καὶ τὰ ἄλλα του τρία πεζογραφήματα: «Ἀπολογία τοῦ Πάτ» (1976), «Λίγα ἀπὸ δῶ καὶ λίγα ἀπὸ ἐκεῖ» (1977) καὶ τὸ «Χρυσορucheῖο πλημμυρίζει» (1978). Εἶχε μεγάλη κοινωνικὴ δράση στὴν ἐκεῖ ἑλληνικὴ κοινότητα (Δεκ. 1981).

ΩΜΑΣ ΠΛΑΤΑΝΙΑΣ: Ὁ Πλατανιάς δὲν εἶχε βέβαια καθαρὰ λογοτεχνικὸ ἔργο. Ἐκπαιδευτικὸς, Ρουμελιώτης, τ. ἐπιθεωρητῆς, μέλος πολλῶν σωματείων καὶ ἑταιριῶν, ἔγραψε κυρίως παιδαγωγικά καὶ λαογραφικά βιβλία. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ βιβλίον του γιὰ τὴν ψυχικὴ ὑγεινὴ σὲ σχέση μὲ τὴν παιδεία, πού τυπώθηκε τὸ 1970. Ἀκόμη ἐξέδωσε δύο ὀγκώδεις τόμους μὲ ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις ἀπὸ ἕνα τὸν κόσμο. Πέθανε στὴν 18 Ἰανουαρίου 1982.

ΛΑΜΠΗΣ ΒΟΛΑΝΑΚΗΣ: Τὸν Ἰανουάριον πέθανε ἕνας Πειραιώτης συγγραφέας, ὁ Λάμπης Βολανάκης, πού πολὺ λύπησε τὴν πειραικὴ πνευματικὴ οἰκογένεια, γιὰ τὸ Βολανάκης ὑπῆρξε ἀπὸ τὰ βασικά ἰδρυτικά μέλη πνευματικῶν σωματείων τοῦ Πειραιᾶ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Λογοτεχνικοῦ καὶ Καλλιτεχνικοῦ Ὁμίλου, τοῦ ὁποῦ χρημάτισε καὶ Γενικὸς Γραμματέας, καὶ τῆς Ἑταιρίας Διανοουμένων, σωματείων πού κίνησαν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐπινεῖου, γιὰ τὴν πορεία τους, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ θέατρο, ἀναζωογόνησαν τὸν καθημερινὸ καὶ περιοδικὸ Τύπον, γιὰ τὸ γύρω σ' αὐτὰ συγκεντρώθηκαν τὰ καλύτερα καὶ δραστηριότερα στοιχεῖα τῆς πειραιώτικης διάνοησης. Ὁ Λάμπης Βολανάκης, συγγενὴς τοῦ μεγάλου ζωγράφου Βολανάκη, τοῦ θαλασογράφου, ἦταν κρητικῆς καταγωγῆς. Γεννήθηκε στὸν Πειραιᾶ τὸ 1901, ἐκεῖ τελείωσε τὸ γυμνάσιον καὶ ἀμέσως κατατάχθηκε στὸ στρατὸ καὶ πολέμησε στὴ Μικρὰ Ἀσία, ὅπου γιὰ τὴν ἀνδρεία του τιμήθηκε μὲ ἀργυρὸ ἀριστεῖο. Πρωτομπῆκε στὴ δημοσιογραφία καὶ σὲ συνέχεια στὸ δημόσιον, ἐργάστηκε στὸ γραφεῖον τύπου τοῦ Ο.Α.Π. Ἀπὸ τοῦτε πρωτεργάτης τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνιστικῆς ζωῆς τοῦ τόπου του, πρωτοέκδωσε τὸ 1928 βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Ἡ τέχνη οὐκ κοινωνικὸ φαινόμενον», δοκίμιον πού ἔκανε ἐντύπωσιν ὅχι μόνον ἐν τῇ νεολαίᾳ τῆς ἐποχῆς ἀλλὰ καὶ στοὺς διανοοῦμενους, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους τὸ ἐπαίνεσαν γιὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πρωτοτυπία τῶν ἰδεῶν του. Ὁ Λουὶ Ρουσσὸς ἔγραψε γι' αὐτὸν τρεῖς φορὲς στὸ «Λάμπης», στὴν «Ἐπιθεώρησιν τῶν δύο κόσμων» καὶ στὴν ἡμερησίαν «Πρωΐα» καὶ ὁ Μανώλης Τριανταφυλλίδης χαρακτήρισε τὸ δοκίμιον αὐτὸ παράδειγμα ἐπιστημονικοῦ ἔργου γραμμένου στὴ δημοτικῇ. Τὸ ἔργο ξανατυπώθηκε λίγον πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ συγγραφέα μαζί μὲ μιὰ σειρά διηγήματα, ἐπιλογή ἀπὸ τὸ ἔργο του. Τὸ 1939, μαζί μὲ τὸν διευθυντὴ τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους καὶ καθηγητὴ Μανώλη Πρωτοψάλτη, τύπωσε τὸ ἱστορικὸν ἔργον «Στὰ ἥρωικά χρόνια (ἄγνωστες σελίδες ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821)». Τὸν ἴδιον χρόνον κυκλοφορεῖ τὴ νουβέλλα «Κάτω ἀπὸ τὶς λεῦκες τοῦ Πασάκιοι». Στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ συγγραφέας συνυφαίνει μὲ τὴν δράσιν τῶν ἡρώων του τὶς ἐμπειρίες του ἀπὸ τὴν περιπέτειά του στὰ μέτωπα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἶναι καὶ τὸ πρῶτον καθαρὰ λογοτεχνικὸν τοῦ ἔργου. Τὸ 1957 κυκλοφόρησε τὸ μυθιστόρημα «Θητεία πάνων στὴ Γῆ». Ἐξοχὴ ἢ διαγραφὴ τῶν ἀνθρώπων, περιγράφει τὴν αἰχμαλωσίαν μιᾶς ὀμάδας ναυτικῶν στὸν πόλεμον. Ἡ ὑπόθεσις ἐξελλίσσεται στὴν καταστραμμένη πόλιν τοῦ Ἀμβούργου. Στὶς σελίδες του, ὁ συγγρα-

φρέας του, ανθρωπιστής και φιλελεύθερος, αγωνίζεται για τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἐλευθερία μαζί με τοὺς ἥρωές του, τὸ γιατρὸ Ἀλέξη καὶ τὴ χημικὴ Νατάσα, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους, καλὰ διαγραμμαμένους, δευτερεύοντες ἥρωες. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ἔργο ποὺ τὸν ξεχώρισε καὶ σὰν συγγραφέα ἰοῦξιο με τοὺς συγγραφεῖς τῆς γενιᾶς του, εἶναι τὸ μυθιστόρημα «Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος». Κατὰ τὴ γνώμη μας, παραμένει βασικὸ ἔργο γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ τὰ δρῶντα πρόσωπα, ἡ πολυχρωμία τῶν κινήσεων καὶ ὁ κυριώδης λόγος ἀνοίγονται σὰν εἰκόνες ποὺ ζοῦνε ἐμπρὸς στὰ μάτια τοῦ ἀναγνώστη. Ἡ φιλοσοφία καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑλοποιούνται καὶ εἰσχωροῦν στὸν ψυχικὸ τὸν κῆρο. Ὁ,τι ἔγραψε ὁ Λάμπης Βολανάκης ἦταν πολὺ προσεγμένο. Ἦως λίγο, ἀλλὰ καλὸ.

ΙΟΥΛΙΟΣ ΚΑΪΜΗΣ: Ἀποξεχασμένοι καὶ χωρὶς δικαίωση μιᾶς λογοτεχνικῆς σύνταξης πέθανε τὴν 1 Φεβρουαρίου στὴν Ἀθήνα ὁ αἰσθητικὸς, ἐρευνητῆς τοῦ ἑλληνικοῦ Καραγκιόζη καὶ ὀλόκληρης τῆς λαϊκῆς μας τέχνης, συγγραφέας καὶ ζωγράφος Ἰούλιος Καΐμης. Γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα τὸ 1897. Μόνος αὐτὸς ὁ Ἑλληνοεβραῖος διανοητῆς κατοικοῦσε καὶ πέθανε ἐκεῖ, ὅ ἕνα μιστελειωμένο σπίτι, με σπασμένα παράθυρα καὶ πόρτες. Ζοῦσε με τὶς βοήθειες τῶν φίλων του, ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν ἀλλὰ καὶ τὸν θαύμαζαν γιὰ τὴν ὄριμη σκέψη του. Ὁ Καΐμης τύπωσε τὰ ἐξῆς βιβλία: «Ἐξὶ κανόνες γιὰ τὴ ζωγραφικὴ» τοῦ Ταγκέρ, μεταφρασμένο ἀπὸ τὰ Σανοκριτικά, «Ἡ ἑλληνικὴ κωμῶδία στὴν ψυχὴ τοῦ Θεάτρου Σκιῶν» (γαλλικὰ) με ξυλογραφίες Κλάους Φρισλάντερ, «Τὸ Θεάτρο τῶν Σκιῶν» (φυλλάδιο), «Βιβλικὲς ἱστορίες», «Ἄεκα Ποιήματα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου» (με σχόλια), «Τὸ λαϊκὸ σπίτι» (μελέτη), «Ἑλληνικὰ τοπία», «Ἄτυχος Γάμος» (ἀραβικὸ παραμῦθι), «Παραδόσεις», «Καραγκιόζης, φρουρὰ τῆς κόλασης» (φυλλάδιο), «Μῦθοι», «Ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία στὸ Θεάτρο Σκιῶν». Μετάφρασε ἑλληνικὰ ποιήματα στὴν ἰταλικὴ καὶ ἰταλικά στὴν ἑλληνικὴ. Ὑπῆρξε ἀνταποκριτῆς καὶ ἀρθρογράφος ἰταλικῶν ἐφημερίδων καὶ δημοσιογράφος καὶ οὐ ἑλληνικῆς ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ. Ὁ,τι ἔγραψε ὁ Καΐμης ἦταν μελετημένο καὶ τεκμηριωμένο. Ἀναδημοσιεύουμε ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Ἑλληνικὰ Γράμματα» τῆς 15 Μαρτίου 1929 σημεῖωμα τοῦ Φῶτη Κόντογλου: «Ὁ Ἰούλιος Καΐμης συνεχίζει τὴν παράδοση τοῦ πατέρα του. Προικισμένος με λεπτογοῦστο, με παρατηρητικότητα καὶ διεύδουση, σταχυολογεῖ καὶ ἀποδίδει με εὐσυνειδησία β,τι ἐκλεκτὸ κι ἐνδιαφέρον. Με τὴ συνεργασία του θάχουμε τὴν εὐχαρίστηση νὰ προσφέρουμε στοὺς ἀναγνώστες μας ὥραϊα καὶ δυσεῦρετα πράγματα γραμμένα ἀπὸ τὸν ἴδιο στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποὺ τὴν ἀγαπᾷ καὶ τὴ θαυμάζει γιὰ τὴν ἐκφραστικὴ τῆς δύναμη». Κατὰ τὸν Ἑβραῖο συγγραφέα Ράσελ Ραφαήλ, «ὁ Ἰούλιος εἶχε δικὸ του τρόπο ζωῆς. Ποιὸς τολμοῦσε νὰ μπεῖ στὸ δωμάτιο του νὰ συμμαζέψει; ... Ζοῦσε γιὰ τὴν Τέχνη καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν Τέχνη... Δὲν ἤθελε οὔτε φῶς, οὔτε νερὸ, οὔτε πόρτες, οὔτε παράθυρα... Συνδυάζοντας λογοτεχνία καὶ ζωγραφικὴ, ἀνακάλυψε τὴν ὁμορφιὰ τῆς Λαϊκῆς Τέχνης καὶ ἀφοσιώθηκε στὴ μελέτη τῆς, ἐρευνώντας με ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον τὶς πηγὲς καὶ τὶς ρίζες τοῦ Καραγκιόζη». Πέθανε ἀπὸ ἔμφραγμα στὸ Νοσοκομεῖο «Ἁγία Ὀλγα». Στὸ μνημόσυνό του, 2 Μαρτίου, παρευρέθησαν ὁ Γιάνης Τσαρούχης καὶ ἄλλοι λόγοι. Ὅσοι γνώρισαν αὐτὸν τὸν γλωσσομαθὴ Ἑλληνοεβραῖο, θὰ τὸν θυμῶνται καὶ θὰ μιλοῦν με εὐμένεια γιὰ τὸ ἔργο του καὶ τὴν προσωπικότητά του.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΚΑΡΙΣ: Νεώτατος ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ ὁ ποιητῆς Δημήτρης Δούκαρης (5 Ἀπριλίου). Γεννήθηκε τὸ 1925 στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε πολιτικὲς καὶ οικονομικὲς ἐπιστῆμες στὴ νομικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὸ 1958 ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ πῆγε στὴν Κεντρικὴ καὶ Νότια Ἀφρικὴ κι ὕστερα στὴν Κεντρικὴ καὶ Δυτικὴ Εὐρώπη. Εἶναι ὁ ποιητῆς ποὺ ἀκόμη λείπει ἀπὸ τὴ ζωὴ μου. Συναντιόμαστε οχεδὸν κάθε πρῶτὴ στὴν ὁδὸ Εὐδόξου καὶ ἀνταλλάζαμε μερικὲς, τυπικὲς συνήθως λέξεις, κι ὅμως αὐτὴ ἡ τυπικότητα ἔγινε οικειότητα καὶ ἐπεκτάθηκε κι ὅταν ἔβγαλε τὸ περιοδικὸ

του «Τομές», πού ήταν και τὸ στερνὸ του ἔργο ἀπάνω στὴ Γῆ. Πέθανε ἀπάνω στὰ χαρτιά του στὸ τραπέζι ἑνὸς τυπογραφείου, γιὰ νὰ μᾶς θυμίσει τὸ λόγο τοῦ παλιοῦ μας φίλου Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη, πού τὰ χρόνια τῆς συνεργασίας μας εἶχε πεί: «Τὸ τυπογραφεῖο σὲ θέλει νὰ πεθάνεις...». Τύπωσε πολλές ποιητικὲς συλλογὲς καὶ δοκίμια πού ἐπαινέθηκαν πολὺ. Μερικοὶ τίτλοι: «Προσευχὲς» (1950), «Παλινωδία» (1951), «Καλλίστη θύρα» (1953), «Καθολικὸς Μεοάζων» (1955), «Τὰ πρόσωπα τοῦ πύργου» (1958), «Τὸ γυμνὸ κῶμα» (1957), «Περιοχὲς» (1958), «Ποιήματα τῆς καλῆς ἐλπίδος» (1968), «Παραγραφή» (1964), «Ἡ λυρική ἔπαρση» (1965), «Ἐξ Ἰωαννουπόλεως εἰς Εἰρηνοῦπολιν» (1966), «Τὸ Πέτρινο Πρόσωπο» καὶ ἄλλα. Ἐπίσης βιβλία μὲ δοκίμια. Ὁ Τάσος Κόρφης, ποιητῆς καὶ δοκιμογράφος, γράφει: «Ὁ ποιητικὸς κῶρος τοῦ Δούκαρη εἶναι εὐρὺς καὶ γεμάτος μεταβολὲς ὅπως ὁ ἄνθρωπος... Ἡ συνείδηση τοῦ ἠθικοῦ χρέους ἐναλλάσσεται μὲ τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία...». Ἡ ὑπαρξιακὴ αὐτὴ ἀγωνία, πού διαπιστώνεται ἀπὸ τὸν Τάσο Κόρφη, ἐπεκτείνεται καὶ στὴ δοκιμογραφία του. Ἦξερε πολλὰ καὶ ἔκρυβε πολλὰ σὰν νὰ μὴν ἠθελε νὰ δυσαρεστήσει κανέναν, σὰν νὰ ἤξερε πῶς σὲ τοῦτον τὸν κόσμο μόνο ἡ κακία μένει καὶ δὲν ἠθελε νὰ μείνουν μ' αὐτὴ τὴν ἐντύπωση οἱ ἐπερχόμενοι. Ἡ ποίηση μιλεῖ στὸν καθένα μὲ τὴ γλῶσσα πού γνωρίζει καὶ ἀπλώνεται σὰν συναίσθημα καινούργιας ἐμπειρίας γιὰ νὰ ταράξει τὰ συναισθήματα. Ὁ Δούκαρης, λεπταίσθατος καὶ διορατικὸς, τὴν κατάλαβε αὐτὴ τὴν ἀλήθεια, τόσο ἀπλὴ καὶ τόσο πολυσύνθετη, καὶ τὴν κάνει ξμβλημα ἀλλὰ καὶ οἰγανὸ σφύριγμα, ἐσωτερικὴ φωνὴ καὶ βηματισμό: «Ἀφοῦ ὁ καθένας μπορεῖ νὰ διαβάσει / τὰ δικά του νήματα τῆς ζωῆς». Ὡρες ὁ Δούκαρης δὲν ἦταν μόνο ὁ ποιητῆς τῆς ἐσωστρέφειας, ἦταν ὀργισμένη φωνὴ γιὰ μιὰ κοινωνία πού τὸν βασάνισε ψυχικά. Ἔτσι, στὸ «Ἄλλο ἄγαλμα» καὶ στὶς «Ἀποδημίες», τὸ ἐπικὸ καὶ πολλὰς φορὲς ὀργισμένο πνεῦμα μᾶς ἐπαναστατημένης φύσης, ὅμως τόσο εὐγενικῆς, μὲ τὴν ἐλευθερία ψυχικοῦ σθένους κατηγορεῖ τὸν κόσμο μας, τὸν ἄδικο. Στὴν ὄλη κίνηση τοῦ ποιητικοῦ λόγου τοῦ Δημήτρη Δούκαρη ὑπάρχει ἡ κοινωνικὴ φθορά, ὑπάρχει ὅμως τὸ αἰώνιο μὲ τὰ σύμβολα «Πέτρα», «Ἰερὸ», τὸ «σωσίδιο χαρτί». Δημοσιεύουμε μερικοὺς στίχους:

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

Τί δυσκολία νὰ σταθεῖς ἤρεμος,
νὰ μετράς τις σθηομένες ὥρες
καὶ τ' ἀδιάφορα χρώματα
ὄχι σ' αὐτόν, σ' ἕναν ἄλλον Παντοκράτορα —
ἀφοῦ ρόδισε στὴ νοσταλγία σου ἕνας θάνατος,
χωρὶς περιθώρια καὶ σταθμὰ,
τὸ ἄρμα πού νίκησε στὴν Ὀλυμπία,
τὸ χρυσοῦν ἄγαλμα πού ζήλεψε ὁ Φειδιάς.

Τί δυσκολία νὰ σταθεῖς ἤρεμος
σὰν διαγράφεται στὰ μάτια σου ἕνας κύκλος,
μ' ἕνα σπασμένο σαρκασμὸ.
σ' ἕνα πνιγμένο γήπεδο,
πού δέθηκε ἀούστολα μετέωρο —
ὅπως τις μέρες τοῦ καρναβαλιοῦ,
τὰ θεάματα πού ἔβλεπες
μὲ πέντε δεκάρες.

Τί δυσκολία νὰ σταθεῖς ἤρεμος
ἔνθα πόνος καὶ ἀγὼν μέγιστος...

μὲ τὴ μικρὴ λάμψη ποὺ κάθηκε στὸ στρόβιλο,
τὴν ἀνάσα ποὺ πολέμησε,
μὰ δὲ νίκησε τὸ Μορφέα,
τὴν ἐλπίδα —
ποὺ σκόλασε ἀπ' τὸ γραφεῖο
στὶς δύο ἀκριθῶς.

Τί δυσκολία νὰ κοιτάξεις
τὸ σκονιομένο πρόσωπο,
ἀπ' τὸ πηχτὸ χῶμα
τοῦ καλοκαιριοῦ
σὲ μιὰ συνοικία —
καὶ νὰ πιστέψεις,
τὸ ὄδυνηρὸ
αὐτὸς εἶμαι...

Ζῶσα καὶ αἰώνια μαχόμενη, ἡ ποίηση τοῦ Δούκαρη, παρουσιάζει τὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου μας μὲ τὸ παράπονο ποὺ πλανιέται σ' αὐτὸν μὴ κυνηγημένη ἐλευθερία ποὺ παίρνει πρόσωπο καὶ χάνει τὸ πρόσωπο. Κρίμα ποὺ κάθηκε τόσο νέος ὁ ποιητής, ὠραῖος, εὐγενικὸς ἄνθρωπος, ἐνθουσιώδης, ποιητικὸς ποιητής, παράδειγμα γιὰ ὄλους μας.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ: Τὸ 1977 ἔγραφα γιὰ τὸν συγγραφέα καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἡ καρδιὰ τοῦ λογοτέχνη δὲν εἶναι τόσο μεγάλη γιὰ νὰ χωρέσει τὸ ἔργο τῶν συναδέλφων καὶ ἡ φωνὴ της ὄχι τόσο ἰσχυρὴ γιὰ νὰ διακηρύξει τὴν ἀναγνώρισή του. Γίνεται ὅμως ἀπέραντη καὶ εὐαίσθητη ὅταν ὑποφέρει ὁ συνάνθρωπος... Γνωρίσαμε τὸν συγγραφέα, γερό, δυνατό, δημιουργικὸ ἄνθρωπο καὶ ἔτσι τὸν φέρνει πάντοτε τὸ μυαλό μας...». Κι αὐτὸς ὁ γερόδς κι ὁ δυνατός ἄνθρωπος πέθανε στὶς 17 Ἀπριλίου 1982 κι ὁ Δημήτρης Γιάκος, ποὺ τὸν εἶδε τὶς στερνές του μέρες, λυπήθηκε πάρα πολύ. Ὁ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος γεννήθηκε τὸ 1901 στὸ Αἰτωλικό. Τὸ 1913 τελείωσε τὴ Φιλοσοφικὴ σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τότε δίδαξε σὲ γυμνάσια. Παράλληλα δίδαξε τὸ μάθημα τῆς ἑλληνικῆς λογοτεχνίας στὸ Διδασκαλεῖο Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔδωσε μαθήματα στὸ «Ἀθήναιον». «Ὅλα τοῦτα ὅμως εἶναι πολὺ γνωστὰ καὶ τὰ διηγεῖται καὶ ὁ ἴδιος στὰ αὐτοβιογραφικά του διηγήματα «Χὰς καὶ ἄλλα πεζὰ» (1925). «Ἦταν ἕνα μικρὸ λυπημένο παιδί. Εἶτε γιὰ τὴ ζωὴ εἶναι τόσο πικρὴ, σὰν ἕνα δάκρυ ποὺ τρέμει στὴν ἄκρη ἐνδὸς πλατιοῦ ἰοικωμένου βλεφάρου, εἶτε καὶ γιὰ τὴ γεννήθηκε σ' ἕνα σπῆτι, ποὺ βρισκόταν ἀντίκρου στὴ θάλασσα, μιὰ μέρα φθινοπωρινή». Ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς μορφὲς τῆς λογοτεχνίας μας, ποιητής, πεζογράφος, κριτικὸς, δοκιμογράφος καὶ ταξιδιωτικὸς συγγραφέας, πληθωρικὴ παρουσία ἀπὸ τὶς λίγες τῆς λογοτεχνίας μας. Τὰ ἔργα του ἐκδόθηκαν σὲ ἄλλεπάλληλες ἐκδόσεις καὶ πολλὰ μεταφράστηκαν στὶς ἑξέτες γλώσσες, Γαλλικὰ, Γερμανικὰ, Γιουγκοσλαβικὰ, Ἰσπανικὰ καὶ ἄλλες, καὶ στόλισαν ἀνθολογίες παγκόσμιες, ποιητικὲς καὶ πεζογραφίας. Πολυταξιιδεμένος συγγραφέας, φωτισμένος δάσκαλος, ἐκρημάτισε πρόεδρος τῆς Καλλιτεχνικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου, μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς «Βασικῆς Βιβλιοθήκης», μέλος τῆς ὁμάδας τῶν Δώδεκα καὶ διευθυντὴς ὡς τὸ θάνατό του τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἐκπαιδευτηρίου» καὶ μέλος πνευματικῶν ὀργανισμῶν. Τὸ 1970 συγκέντρωσε σ' ἕναν τόμο ὀλόκληρο τὸ ποιητικὸ του ἔργο. Πέντε συλλογές: Τὸ βιβλίον τῆς Μιράντας (1924), Λυρικὰ σκέδια (1933), Ἀλκυόνη (1949), Ὁ Κύκλος τῶν Ζωδίων (1952), Τὸ παράθυρο τοῦ κόσμου (1962). Ἀναδημοσιεύουμε ἕνα μικρὸ ποίημα ἀπὸ τὸ «Βιβλίον τῆς Μιράντας»:

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΟ ΑΠΟΜΕΣΗΜΕΡΟ

Ἡ δύση ἀπόψε σέρνεται στὴν κίτρινη ἀκροποταμιὰ
καὶ πληγωμένη ἀναριγεῖ στὰ γυμνωμένα δάση,
ποῦ ὥρα τὴν ὥρα καρτεροῦν μὲ τ' ἄγρια βέλη τῆς ξανῆς
νὰ λάμψει ἡ κάλκινη ἀστραπὴ κ' ἡ θύελλα νὰ ξεσιπᾶσει.

Καὶ σὺ, καρδιά, ποῦ ἀστόχαστος, ἀπελπισμένος σὲ προσκαλεῖ
πρὸς τὰ νερὰ ποῦ ἀκίνητοῦν γεμάτα πλήθια ὀδύνη,
κοιμήσου ἀμέριμνα. Ξανὰ μιὰ ἀνθόγελη ἄνοιξη θαρθεῖ
μ' ἕνα μονάχα ἐρωτικὸ ρόδο νὰ σὲ φαιδρύνει.

Ἔνα ἀπὸ τὰ «Λυρικά σχέδια»:

ΣΤΗΝ ΚΟΧΗ ΑΥΤΗ...

Στὴν κόχη αὐτῆ, ποῦ ταπεινὸ λυχνάρι τὴν αὐγάζει
καὶ δὲ τὴ βρίσκει οὐδὲ βοριάς οὐδὲ σκληρὸ χαλάζι,
κι εἶναι ὄλα ὡς ὕρθρος γαλανὸς σὲ ἀκύμαντα νερὰ,
φτάνει ἕνα ρόδο νὰ κοιτῶ στὴν αὔρα νὰ φρικιάζει
γιὰ νὰ παίρνει ὁ στοχασμὸς ξανὰ μὲ νέα φτερά.

Ἔνα ἀπὸ τὴν «Ἀλκυόνη»:

ΜΙΚΡΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΚΟΜΗΣ

Κόμη ἀπὸ φλοῦδι καστανιάς,
στὸ μάκρος τοῦ ἄπαλοῦ τραχήλου,
παίρνεις τὸ φέγγος τοῦ ἀνθόφυλλου
στὴ νύχτα τῆς ἀκρολιμνιάς.

Αὔρα ἀπὸ θάλασσα ἀγρυπνεῖ
στὸ λαγγεμένο ἀκράγγισμά σου,
τ' ἄστρα κοιτάζω ἀνάμεσά σου
καὶ φλέγομαι ὅλος προσημνίῃ.

Ἀπὸ τὸν «Κύκλο τῶν Ζωδίων»:

Ε Λ Ε Ν Η

Δὲν εἶσαι ἢ μιὰ. Εἶσαι ὁ καιμὸς
μὲ τὰ περίσσια πρόσωπα.
Εἶσαι ἢ ἀγάπη ἢ βοριανή, ποῦ ἀνθίζει σὰν τὸ χιόνι,
μ' ἕν' ἄστρο στὴ ματιά σου θαλασσί.
Εἶσαι ἢ ἀγάπη, τὸ ζεστὸ γαρούφαλο τοῦ Νότου,
ποῦ ὑψώνει φλόγα τὸν ἀνασασμὸ του.
Εἶσαι ἢ ἀγάπη τῆς δειλῆς παιδούλας ἢ ἀκριβή,
κ' εἶσαι ἢ ἀγάπη ἢ φθινοπωρινή,
στοργὴ γεμάτη, σιγαλοπερπάτητη.
Εἶσαι κ' ἢ πρώτη ἀγάπη κ' ἢ στερνή,
κ' ἢ ἀφίλητη ἀνυμέναιη κ' ἢ πολυφιλημένη,
μιὰ πάντα ἢ μιὰ, κ' ἢ ἀτελεύτητη κ' ἢ ἀκοίμητη

— ό Έρωτας, πού δέν τώ μπορεί
 άλλο νά μάθει άπ' τώ δικό σου τ' όνομα, Έλένη.

Άπό τώ «Παράθυρο τώ κόσμου»:

2

Σκύβω στό κώμα, στή μοναξιά,
 άφουγκραίνουμε τόν καλπασμό τών αιώνων.
 Περίτρομος, αισιόδοξος, άπελπισμένος.

Θέλω νά πώ τή στερνή «καληνύχτα».
 Θέλω νά πώ τή στερνή «καλημέρα».
 Νά καρφώσω ξνα βαθύ τριαντάφυλλο
 στά στέρνα τών κόσμων.
 Νά τώ καρφώσω καί νά περάσω.

Έλαβα αυτά τά πέντε μικρά ποιήματα τώ Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου γιά νά φανεί ή εξέλιξη ένός ποιητή, πού τώ κατοπινώ έργο του τόν ανάδειξε πολυσήμαντο πνευματικό έργατή. Στήν πεζογραφία παρουσιάζεται με τώ βιβλίο «Χάνς καί άλλα πεζά» κι άπό τότε τύπωσε τά «Χειρόγραφα τής Μοναξιάς» (1943), «Οί δυό καί ή Νύχτα» (1945), «Άστροφεγγιά» (1945), «Χαροζωή» (1945), «Αιχμάλωι» (1951), «Τώ δακτυλίδι με τά παραμύθια» (1957), «Άνθρώπινη δίψα» (1959), «Φλαμένγκος» (1963), «Άφρικανική περιπέτεια» (1970) καί άλλα. Ταξιδιωτικά: «Μορφές τής έλληνικής γής» (1937), «Έλληνικοί όρίζοντες» (1940), «Θέσεις καί αντίθεσεις τώ έλληνικού τοπίου» (1953), «Η Κύπρος» καί πολλά άλλα. Τά ταξιδιωτικά τώ Παναγιωτόπουλου είναι λυρικότατα καί ή παρατήρησή του μάς κάνει νά βλέπουμε τά πώ παράξενα καί ευχάριστα πράγματα. Δέν μπορούμε νά έπεκταθώμε άκόμη στή μικρή αυτή βιογραφία. Όμως τώ κριτικό, δοκιμογραφικό του έργο πρέπει όπωοδήποτε νά αναφερθεί. Έξι τόμοι «Τά πρόσωπα καί τά κείμενα» (Α' Δρόμοι παράλληλοι, Β' Άνήσυχια χρόνια, Γ' Κωστής Παλαμάς, Δ' Κ. Π. Καβάφης, Ε' Ό λυρικός Λόγος, Στ' Τά έλληνικά καί τά ξένα). «Τά γράμματα καί ή Τέχνη», «Στοιχεία ιστορίας τής νεοελληνικής λογοτεχνίας». Πολλά άρθρα στίς έφημερίδες καί στά περιοδικά καί πολλά άλλα άποτελούν τώ έργο του, άλλα αυτά τώ βρίσκει ό άναγνώστης στήν πρώτη έγκυκλοπαίδεια πού θά άνοίξει. Βιβλία όλοκληρωμένα γιά τώ έργο του έγραψαν οί Δημ. Γιάκος, Χρήστος Ν. Κουλούρης, Δημ. Παπακωνσταντίνου, Γ. Παπαστάμος κι άλλοι.

ΑΓΙΣ ΦΩΤΕΙΝΟΣ: Πεζογράφος, διηγηματογράφος. Γεννήθηκε στή Χίο τώ 1920. Μήηκε στό ναυτικό έπάγγελμα καί ύπηρέτησε στό έμπορικό ναυτικό ώς πλοίαρχος. Έζησε πολλά χρόνια στήν Άμερική, στό Μπούενος Άϊρες, στήν Ίαπωνία καί σέ άλλες κώρες καί άπό τίς κώρες αυτές έμπνεύστηκε τά πεζογραφήματά του. Στά 1959 τύπωσε τώ βιβλίο του «Μικρός Κόσμος» καί «Ναγκασάκι». Άργότερα, κάνοντας τίς έμπειρίες του τέχνη, έγραψε άλλα δυό βιβλία: «Ό Όκεανός σαλπάρει» καί «Άπό τώ φινιστρίνι». Ό λόγος τώ Άγι Φωτεινού (τώ πραγματικό του όνομα Άγιοσίλαος Κοτριλάκης) είναι άπλός καί κατανοητός, άλλα καί πολύ ανθρώπινος, μάς μεταφέρει στό τοπίο πού εξέλισσεται τώ διήγημά του, τοπίο κάποτε γνώριμο καί κάποτε πού μάς ξαφνιάζει. Τώ 1969 τιμήθηκε με τώ Α' βραβείο τής Ένώσεως Έλλήνων Λογοτεχνών γιά τώ διήγημά του «Κούρο Σίβο». Ήταν μέλος τής Έταιρίας Έλλήνων Λογοτεχνών. Πέθανε τόν Άπρίλιο τώ 1982.

ΧΡ. ΡΙΖΟΠΟΥΛΟΣ: Δὲν ἀνήκει ὀλοκληρωτικὰ στὴ λογοτεχνία ὁ Χρ. Ριζόπουλος, ποὺ πέθανε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1983, ὑπῆρξε ὅμως κριτικὸς ἑνὸς περιοδικοῦ: τοῦ Ἴλισσοῦ. Ὁ ρόλος του στὸ περιοδικὸ ἦταν ἡ παρακολούθηση καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ βιβλίου τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ στὴν ἐφημερίδα «Ἡμέρα» τῶν Πατρῶν, ποὺ ἐξέδιδε ὁ ἴδιος. Ὁ Χρῆστος Ριζόπουλος ἦταν ἀρκετὰ διεισδυτικός, ἀσχολήθηκε ὅμως κυρίως μὲ τὴν δοκιμιογραφία τεκτονικῶν συμβόλων. Ἔργο του: Οἱ τίτλοι τῶν ἑλληνικῶν τεκτονικῶν στοῦν τῆς Κύπρου. Τὸ 1982 ἦταν 70 χρονῶ.

Ε. Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ: Ὁ Ε. Π. Παπανοῦτσος ἄφησε τὸν κόσμο μας στὶς 2 Μαΐου 1982. Φιλόσοφος καὶ παιδαγωγός, γεννήθηκε στὸν Πειραιὰ τὴν 27 Ἰουλίου 1900. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν (1915—1919), στὸ Βερολίνο καὶ Τυβίγγη (1924—1926) καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ στὴν Τυβίγγη τὸ 1927. Ὑπηρετήσε ὡς ἐκπαιδευτικὸς λειτουργὸς στὴ μέση ἐκπαίδευση στὴν Αἴγυπτο (1921—1924 καὶ 1926—1931) καὶ ἀργότερα σὲ διδασκαλεῖα καὶ παιδαγωγικὲς ἀκαδημίες (Μυτιλήνη 1931—1934, Ἀλεξάνδρουπολη 1934—1936, Γιάννινα, Τρίπολη, Πειραιὰ 1936—1944). Τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1943 κλήθηκε νὰ ἀναλάβει ὑπηρεσία στὸ ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Παιδείας ὡς γενικὸς διευθυντὴς παιδείας καὶ παρέμεινε στὴ θέση αὐτὴ ὡς τὸ 1946, ὅποτε ἀπολύθηκε καὶ ἐπανατοποθετήθηκε σ' αὐτὴν τὸ 1951—1952. Χρημάτισε γενικὸς γραμματέας τοῦ ἴδιου ὑπουργείου τὸ 1950, τὸ φθινόπωρο τοῦ 1963 καὶ ἀπὸ τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1964 ὡς τὸν Ἰούλιο τοῦ 1965. Ἰδρυτὴς καὶ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Παιδεία» καὶ ὕστερα «Παιδεία καὶ Ζωὴ» (1946—1961), ἀντιπρόεδρος τοῦ Τεχνολογικοῦ Ἰνστιτούτου καὶ ἔφορος οπουδῶν τοῦ συλλόγου «Ἀθηναῖον». Τὸ 1965 τὸ πανεπιστήμιο τοῦ Ἐδιμβούργου τοῦ ἀπένευμε τὸν τίτλο τοῦ ἐπιτίμου διδάκτορα τῆς φιλοσοφίας. Ὁ Παπανοῦτσος εἶχε καὶ πολλοὺς ἄλλους τίτλους, ὅπως «φιλοξενούμενος καθηγητῆς» σὲ πολλὰ ξένα πανεπιστήμια. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἀπασχόλησε τὸν φιλόσοφο καὶ παιδαγωγὸ Παπανοῦτσο εἶναι ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση (Ν.Δ. 4379/1964), κυριότερα σημεῖα τῆς ὁποίας ἦταν ἡ διαίρεση τῆς μέσης παιδείας σὲ δύο αὐτοτελεῖς βαθμίδες τρίχρονης διάρκειας, ἡ μετάθεση τῶν εἰσιτηρίων ἐξετάσεων μέσης παιδείας στὴ δευτέρη βαθμίδα, ἡ ἐπέκταση τῆς ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως κατὰ τρία χρόνια, τὰ ὁποῖα νὰ καλύπτονται στὴ μέση παιδεία, ἡ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀπὸ μεταφράσεις στὴν πρώτη βαθμίδα, ἡ ἰσοτιμία δημοτικῆς καὶ καθαρεύουσας στὴν ἐκπαίδευση, τὸ ἀκαδημαϊκὸ ἀπολυτήριον, τὸ παιδαγωγικὸ ἰνστιτούτο καὶ ἄλλα. Τὰ ζητήματα τὰ γνῶριζε καλὰ ὁ Παπανοῦτσος, γιατί καὶ παλαιότερα ἔκαμε καινοτομίες στὴ διοίκηση. Ὡς συγγραφέας ἐμφανίστηκε χωρὶς καὶ τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτέλεσε εἶναι πολὺ μεγάλο. Ἀναφέρεται στὴ φιλοσοφία, τὴν τέχνη καὶ τὴν παιδεία. Τὸ 1921 στὸ περιοδικὸ «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» δημοσιεύθηκε ἡ πρώτη του ἐργασία μὲ τὸν τίτλο «Εὐθύνη καὶ Ἐλευθερία». Ἐλεγχος τῶν μονιστικῶν θεωριῶν διὰ τῆς κριτικῆς ἑνὸς νεοφανέντος βιβλίου». Πρόκειται γιὰ μελέτημα μὲ ἀφορμὴ τὸ βιβλίον τοῦ Βλάση Γιαννόλα «Φιλοσοφικὴ μελέτη τῶν κατὰ τὸν Μαντσίονι ἀνθρωπίνων καθηκόντων». Τὸ 1924 τύπωσε τὸ βιβλίον «Πραγματισμὸς ἢ οὐμανισμὸς», τὸ 1927 «DAS RELIGIOSE ERLEBEN BEI PLATO». Τρεῖς τόμοι μὲ τὸν γενικὸν τίτλον «Ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος» α' Αἰσθητικὴ (1948), β' Αἰσθητικὴ (1949), γ' Γνωσιολογία (1954), Τριλογία τοῦ πνεύματος (Ἀλεξάνδρεια 1928), Περὶ Τέχνης (Ἀλεξάνδρεια 1930), Περὶ Ἠθικῆς (Ἀθήνα 1932), Περὶ Ἐπιστήμης (Ἀθήνα 1936). Αὐτὰ εἶναι συνοπτικὴ διατύπωση τῶν πᾶν βασικῶν ἔργων του. Ἐγραψε ἀκόμη πολλὰ ἔργα «Τὸ παιδαγωγικὸ ἥθος», «Ἐφῆμερα», «Παλαμᾶς, Καβάφης, Σικελιανός», «Φίλοσοφία καὶ Παιδεία», «Λογικὴ», «Ψυχολογία» κι ἄλλα. Σ' ὅλες τὶς περιοχὰς ποὺ ἐρευνᾷ ὁ Παπανοῦτσος, ἡ σκέψη του ἀπλώνεται μὲ μεγάλη ἄνεση καὶ καθαρότητα. Καλὸς ἄνθρωπος καὶ εὐγενής, καὶ στὶς ὀμιλίες του ἦταν ἀναλυτικός, ὑλοποιεῖ μὲ τὸν καλύτερον τρόπο ὑψηλότερα θέματα. Πρὶν δυὸ χρόνια ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΑΧΙΛΛΕΑΣ ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΣ: Ἱστορικός, λαογράφος, δοκιμιογράφος καὶ ἀκαταπό-

νητος έργατης τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας, ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμον τὸ Μάρτιο τοῦ 1982. Γεννήθηκε τὸ 1904 στὰ Τρίκαλα Θεσσαλίας καὶ ἀπὸ τὸ 1941 ἀκούοις τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὀδονιάτρου. Ἰδρυτὴς πολλῶν πνευματικῶν σωματείων (Πανθεσσαλικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωσις - Ὀμιλὸς Διανοουμένων καὶ Φιλοτέχνων - Σύνδεσμος Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν Θεσσαλίας - Φιλάρχαιος Ἐταιρία Τρίκης κλπ.). Ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Θεσσαλικά Γράμματα» καὶ ἀπὸ τὸ 1945 στὰ Τρίκαλα ἰδρυτὴς τοῦ Ἐκδρομικοῦ καὶ Μορφωτικοῦ Ὀμίλου (ΕΜΟΤ) καὶ διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Μετέωρα», στίς σελίδες τοῦ ὁποῖου συνεργάζονται πολλοὶ Ἕλληνες συγγραφεῖς καὶ στὸ ὁποῖο ὁ Καρανάσιος ἔγραψε ποικίλα κείμενα. Νεότετος δόθηκε στὰ γράμματα καὶ συνεργάσθηκε μ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ καὶ σὲ μερικὰς ἀπὸ τὶς τρικαλινὲς ἐφημερίδες ἐπιμελοῦνταν τὶς φιλολογικὲς σελίδες. Ἐγράψε ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ βιβλία. Σημαντικὰ εἶναι τὰ «Ὀδηγὸς Τουριστῶν Τρικάλων - Δυτικῆς Θεσσαλίας» καὶ «Παλαιὰ Πνευματικὰ Τρίκαλα». Στὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἐπαρχίας του ἔπαιξε πρωτεύοντα ρόλο ὁ Καρανάσιος, ἀλλὰ καὶ μέσω τοῦ περιοδικοῦ «Μετέωρα», γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ ὁποῖου γράφει ὁ ἴδιος: «Πλησιάζαν τὰ Χριστοῦγεννα τοῦ 1946. Ἐνα παγερὸ ἀπόβραδο πὺ καθιομένοι μπροστὰ ὁ ἓνα ζεστὸ Τρικαλινὸ ταβερνάκι, στὴν πατρίδα τοῦ πρώτου γιαιτροῦ τοῦ κόσμου, τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὁ γράφων καὶ οἱ ἀείμνηστος Νίκος Βέης, ἀκαδημαϊκὸς καὶ καθηγητὴς Πανεπιστημίου, Ἀλέκος Χατζηγάκης, δικηγόρος καὶ λαογράφος τῆς Πίνδου, καὶ Πάνος Γρίσπος, δασολόγος καὶ λογοτέχνης, συζητούσαμε γιὰ τὴν ἔκδοσι καὶ γιὰ τὸν τίτλο ἐνὸς περιοδικοῦ, ὁ Βέης ἐπέμενε νὰ συνεχίσουμε τὰ «Μετέωρα» τοῦ 1907 τοῦ ἀείμνηστου δικηγόρου Θεοδ. Χατζηγώγου, πὺ καθρέφτιζαν τὸ ὄραιότερο καὶ θαυμασιότερο γεωλογικὸ θαῦμα τοῦ κόσμου κι ἦταν χριστιανικὴ - ἐθνικὴ ἔπαλξι, τὰ παγκόσμια καὶ θρυλικὰ Μετέωρα. Ἐτοὶ ἀκριβῶς ἔγινε τὸ πρῶτο ξεκίνημα ἐδῶ καὶ εἴκοσι ἐννιά χρόνια». Καὶ τὸ περιοδικὸ ἐκεῖνο, ἐτήσια ἔκδοσι, ἦταν τὸ πνευματικὸ μάτι τῆς τρικαλινῆς πνευματικῆς συντροφιάς, μὲ τὸ ὁποῖο ἔβλεπε πολὺ καθαρὰ τὴν πνευματικὴ Ἑλλάδα.

ΦΑΝΗΣ ΚΑΜΠΙΑΝΗΣ: Διηγηματογράφος καὶ θεατρικὸς συγγραφέας. Γεννήθηκε τὸ 1916 καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα στίς 11 Ἰουνίου. Ὁ Φάνης Καμπιάνης σπούδασε νομικὰ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ ὕστερα παρακολούθησε μαθήματα ἠθοποιίας στὴ Σχολὴ τοῦ Καρόλου Κούν. Ἀκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ δημοσιογράφου καὶ ἐργάσθηκε μὲ ἐπιτυχία σὲ ἐφημερίδες. Ἐγράψε μάλιστα καὶ κριτικὴ βιβλία. Στὴ νεότητά του ἔπαιξε καὶ στὸ θέατρο. Τὸ ταλέντο του φάνηκε στὸ «Βουιόνόκιμο» τοῦ Τοῦσχοφ. Ἐγράψε καὶ δικὰ του θεατρικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν ἀνέβηκαν στὴ σκηνή. Στὴν Κατοχὴ συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς σὲ διαδίλωσι τοῦ ΕΑΜ καὶ καταδικάστηκε σὲ πολὺμηνι φυλάκιση. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ὕστερα ἀκολούθησε τὴν τύχη τοῦ λαοῦ μας καὶ γνώρισε ἐξορίες, φυλακίσεις, κατατρεγμούς. Πρόλαβε ὥστόσο πρὶν πεθάνει νὰ πάρει τὴ σύνταξι ἀπὸ τὸν κλάδο του. Πατρίδα του ἦταν ἡ Πάρος καὶ τὸ μόνον δράμα του, πὺ εἶδε τὸ φῶς σὲ βιβλίον καὶ ἐκεῖνο στὸ ἐξωτερικὸ, εἶχε τίτλο «Οἱ ἄνεμοι».

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΩΡΑΣ: Φιλολόγος καὶ συγγραφέας. Γεννήθηκε τὸ 1909 στὸν Πύργο τῆς Ἠλείας. Σπούδασε φιλολογία καὶ πολιτικὲς ἐπιστῆμες στὴν Ἰταλία. Τὸ 1933 διορίστηκε στὴν ἔδρα τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης. Στὸν ἑλληνο-ιταλικὸ πόλεμο ἀποχώρησε ἀπὸ τὴ θέση του καὶ τὸ 1942 διορίθηκε καθηγητὴς τῆς μεσαιωνικῆς καὶ τῆς νέας φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Ὑστερα ἀπὸ τὸν πόλεμο (1956) ἐπανεξελέγη καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ρώμης, δίδασκε ὅμως ταυτόχρονα καὶ στὴν Ἀθήνα. Ἀπὸ τὸ 1945 εἶχε τὴν διεύθυνσι τοῦ Σπουδαστηρίου βυζαντινῆς καὶ νέας φιλολογίας στὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ τὸ 1953 διορίστηκε καθηγητὴς στὴ Δραματικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου. Ἐβγαλε πολλὰ βιβλία σημαντικώτατα καὶ μόνον ἡ ἀναγραφὴ τῶν τίτλων τους θὰ ἔπανε τὸν κῶρο μας. Ἐνδεικτικά: Ἡ ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ βασιλεία Μωάμεθ β' τοῦ κατακτητοῦ,

Ποίηση και πεζογραφία της Έπιτανήσου, Έπιτανήσιοι προπολεμικοί ποιηταί, "Άγνωστα κείμενα και νέα παραλλαγαι δημωδών έργων, Διηγήματα Βοκκακίου, πρότυπα του Τριβώλη και του Βηλαρά. Ξένα πρότυπα ελληνικῶν έργων, Διονύσιος Σολωμός, ὁ ἔθνικος ποιητής τῆς νεώτερης Ἑλλάδος 1798—1857 και πάρα πολλά ἄλλα (Σολωμός, ὁ ἔθνικος παιδείας). Μερικὲς σειρὲς ἀπὸ τὸ μεγάλο του ἔργο: «Παρά τὴν διαβρωτικὴν δύναμιν τοῦ χρόνου, ἡ φυσιογνωμία τοῦ Σολωμοῦ ἐπιβάλλεται περισσότερον, ἢ δὲ μνήμη του, διαρκῶς ἀνανεουμένη και περισσότερον πάντοτε ζυμωμένη, θὰ παραμείνει φωτεινὸν ὑπόδειγμα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἵνα δεικνύει τὸ μεγαλεῖον τῆς φυλῆς, ἀλλὰ και τῆς πορείας αὐτῆς τὰ ὑψηλὰ πεπρωμένα... Οἱ ἔθνικοὶ βάρδοι καθορίζουν τὴν μοίραν τῶν ἔθνῶν. Αὐτοὶ δεικνύουν εἰς τοὺς λαοὺς τὸν δρόμο, τὸν ὅποιον πρέπει νὰ ἀκολουθήσουν, και αὐτοὶ πλέκουν τὸν στέφανον τὸν ἀμάραντον τῆς δόξης, με τὸν ὅποιον στεφανώνουν βραδύτερον τοὺς ἐνδόξους ἄνδρας... Καταστρέψατε ὅλα τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα, ἀφάσατε ὅλα τὰ ἔρεπια τῆς τέχνης — ὅσα διέσωσαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα οἱ αἰῶνες — σῶσατε ὅμως ἓν ποιητικὸν ἔργον, τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου, ἀρκεῖ ἵνα σχηματίσετε τὴν ποιοτέραν εἰκόνα τῆς ἀρχαίας πατρίδος μας, με τὸ μεγαλεῖον, τὰς ἀρετάς, τὴν ἠθικὴν ἀντίληψιν, τὰς ἐλπίδας τῶν προγόνων μας, ἀκόμη δὲ και με τὰς ἀδυναμίας και τὰ ἐλαττώματα τῆς φυλῆς. Ὁ ποιητὴς και μόνον αὐτός, θὰ μᾶς δώσει τὸν παλμὸν και τὴν βαθυτέραν οὐσίαν τοῦ ἔθνους. Αὐτὸς συνειδητοποιεῖ πρῶτος τὴν ἔθνικὴν ὑπόστασιν τῆς φυλῆς, ὑπογραμμίζει τὰς κατευθύνσεις, κλείνει μέσα του τοὺς ἐλπιδοφόρους ὀραματισμοὺς και στερεώνει τὴν πίστιν ἐπὶ τὰ ἔθνικὰ ἰδεώδη. Προφητικὸν χάρισμα τοῦτο, με τὸ ὅποιον ὁ Θεὸς ἐπροίκισε μόνον τὸν ποιητὴν...». Δραστήριος και εὐκίνητος, ὅπως τὸν εἶχαμε γνωρίσει, διέθετε πολλά, ἄπειρα προτερήματα και ὀργανωτικὰ προσόντα. Μέλος πολλῶν ἐποσημονικῶν ἑταιριῶν και συλλόγων και πρόεδρος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός». Πέθανε τὴν 13 Ἰουνίου.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ: Γεννήθηκε στὴν Ἄνδρο τὸ 1910. Στὴν Ἀθήνα ἐγκαταστάθηκε τὸ 1923, παρακολούθησε λίγα μαθήματα νομικῆς, ἀλλὰ γρήγορα τὰ παράτησε. Πολυγράφος συγγραφέας, μπορούσε νὰ γράψει ὅ,τι τοῦ ζητούσανε. Ἀπὸ τὴ νεότητά του, ξανθὸ ἀγόρι με καλοχτενισμένα μαλλιά πρὸς τὰ ἀπάνω και ροδαλότατο πρόσωπο, τὸν εἶχαμε γνωρίσει ἐκεῖνα τὰ πρῶτα χρόνια τῆς πνευματικῆς μας σταδιοδρομίας κι ἔτσι τὸν φέρνει ἡ μνήμη μας τὴ στερνὴ τούτη ὥρα ποὺ ἐπιχειροῦμε νὰ γράψουμε λίγα λόγια στὴ μνήμη του. Εὐκολογράφος, ἔγραψε διηγήματα και παιδικὰ κείμενα, θέατρο και σκέτς γιὰ τὸ ραδιόφωνο, ποιήματα ποὺ καταπλημμύρισε τὰ περιοδικὰ, μετάφρασε Γάλλους ποιητὲς, ταξιδιωτικὲς ἀναμνήσεις και κριτικὲς γιὰ χιλιάδες βιβλία. Ὑστερα πέρασαν τὰ χρόνια, ἄλλαξαν τὰ πρόσωπα, οἱ ιδέες και ἴσως ἀκόμη και ὁ χαρακτήρας. Πρωτοδημοσίεψε ποιήματα τὸ 1927 στὰ πρόσθετα τεύχη (παράρτημα) τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἑγκυκλοπαιδείας, τακτικὰ κάθε ἑβδομάδα μαζί με τὸν Γιάννη Ρίτσο ποὺ ὑπόγραφε Ρ-ς κι ὅμως τὰ παράτησε γιὰ νὰ ἐπιδοθεῖ — με τὴν προτροπὴ τοῦ Γ. Κατοῖμπαλη στὴν κριτικὴ και διέπρεψε, ὅπως μπορούσε νὰ διαπρέψει και σὲ ὅλα τὰ εἶδη ἃν εἶχε τὸν καιρὸ νὰ τὸ σκεφτεῖ. Μεγάλος μέρος τῆς πνευματικῆς του δημιουργίας θρίσκειται στὸ περιοδικὸ Νέα Ἑστία, γι' αὐτὸ και ὁ διευθυντὴς τῆς ἐκτιμώντας τὸ μόχθο τοῦ συνεργάτη της, ἀφιέρωσε τεῦχος τὸ Νοέμβριο τοῦ 1982 γιὰ νὰ τὸν τιμήσει. Τὴν ἀγάπη του στὸν Παλαμᾶ, και ἔμεινε ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του πιστός, τὴν ἐκδηλώνει με τὸ τύπωμα τοῦ βιβλίου «Εἰσαγωγὴ στὸ Παλαμικὸ ἔργο» (1929) και τὸ 1932 τὸ «Γύρω στὸν Παλαμᾶ». Ἐδῶ πρέπει νὰ ἀναφερθεῖ πὼς ὁ Γιώργος Κατοῖμπαλης, πρὶν ἀπὸ αὐτὰ εἶχε ἐκδώσει σειρὰ μελετῶν διαφόρων συγγραφέων γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ ποὺ και αὐτὸς θαύμαζε τὸν ποιητὴ και ἀφιέρωσε ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς του σ' αὐτόν, ἰδρύοντας ἀκόμη και τὸ Ἴδρυμα Παλαμᾶ. Ὁ Καραντώνης προσανατολίζεται πρὸς τὴν νέα, τὴν καθαρὴ ποίηση και γράφει βιβλίο γιὰ τὸν Γιώργο Σεφέρη, ἀναλύοντας τὴ «Στροφή». «Ὁ ποιητὴς Γιώργος Σεφέρης» (1931). Τὸ 1963 ἐπανεκδίδεται τὸ βιβλίο με τὴν προ-

οθήκη και άλλων δοκιμίων οχετικῶν πού τὰ εἶχε δημοσιέψει σὲ διάφορα ὡς τότε περιοδικά. Μεγαλώνει τὸ ἔργο του ὁ Σεφέρης μεγαλώνει καὶ τὰ δοκίμια, γι' αὐτὸ κι ὁ Καραντώνης, πού πιστεύει πὼς ἡ ποίησή του εἶναι «τὸ ἔπαθλο μιᾶς αὐστηρῆς συνείδησης καλλιτέχνη καὶ μιᾶς μεγάλης παιδείας πού ξεκινάει ἀπὸ τὴ βραχυλογία τῶν ἀρχαίων γιὰ νὰ περάσει ἀπὸ τὸν Σολωμό, τὸν Μακρυγιάννη καὶ νὰ τελειώσει μὲ τὴ λιτότητα τοῦ Καβάφη καὶ τὴν ὑπαινικτικότητα τοῦ Ἑλίου». Ἡ κάπως ὑπερβολικὴ ἐκτίμηση τοῦ ἔργου τοῦ Σεφέρη, ἀνεξάρτητα μὲ τὶς δικές μας πεποιθήσεις, ἔκαμνε μερικὸς νὰ μιλοῦνε γιὰ μιὰ χαμένη ὑπόθεση. Καὶ ὅμως ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Καραντώνη δικαϊκῶς καὶ ἔκαμε τὸ δημιουργὸ τοῦ κριτικοῦ στοχασμοῦ ἕναν ἀπὸ τοὺς κορυφαίους κριτικούς τῶν χρόνων ὕστερα ἀπὸ τὸ 1930 ὡς τὶς μέρες του. Μὲ τὴν ἴδια παρατήρηση, πού στὸ μεταξὺ ἀκονίστηκε πολὺ, ἔγραψε σειρά κριτικῶν δοκιμίων γιὰ τὴν ποίηση καὶ τὴν πεζογραφία καὶ ἀγκάλιασε σχεδὸν τὸ σύνολο τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Ἡ ἀνάγκη νὰ ξαναγυρίσει στὸν χαμένο χρόνο, συγκέντρωσε τὰ ποιήματα, ἔγραψε νέα καὶ τύπωσε τὶς ποιητικὲς συλλογὲς «Ὀροσκόπιο» (1957), «Βίος καὶ Ἀέτωμα» (1959), «Τὸ τρίτο Στερέωμα» (1961), «Τὸ χαλὶ τῆς Ἑρμίνης» (1962), «Ἐπεισόδια» (1964) καὶ «Δεῖκτες» (1966). Σύντομη βιογραφία τῆς πορείας του αὐτῆς οἱ συλλογές, πού πολλές φορές οἱ λυρικές τους προεκτάσεις καταλήγουν πρὸς μιὰ ἐσωτερικὴ σάπια ἢ ἄλλες ψυχικὲς καταστάσεις. Θαρρεῖς πὼς δὲν πίστεψε ὁ Καραντώνης οὔτε στὶς ἐπαινετικὲς κριτικές, οὔτε στοὺς ἐπαίνους, γιὰτὶ αὐτὸς ἤξερε πολὺ καλὰ ὡς πού ἔφταναν οἱ δυνάμεις του. Οἱ ἀνισοσύλλαθοι στίχοι πού ἀργὰ καὶ πού ὁμοιοκαταληκτοῦν, ἴσως ἔρχονται ἀπὸ τὰ θυζαντινὰ ποιητικὰ μυθιστορήματα, ἴσως ὅμως νὰ εἶναι καὶ μιὰ τάση γιὰ παιχνίδι, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ἔβαζε χαρτὶ στὶς γραφομηχαναὶ καὶ χτυποῦσε ἀκατάπαυστα στίχους, πεζογραφικὰ ἀφηγηματικούς ὅπως αὐτοὺς πού ἀντιγράφουμε:

«Τὸ κοράσιο ἔμεινε σπῆτι ν' ἀποτελειώσει τὶς δουλειές χρυσοῦντας τὰ μαλλιά του ἀντανάκλαση πυρᾶς στὸν ἥλιο
κι ἡ μάνα του κίνησε γιὰ τὴν ἐκκλησία μέρα καθημερινὴ νὰ πεῖ τὴν προσευχὴ
τῆς προσωπικῆ μὲ λόγια ταπεινὰ σὰν τ' ἀγριολούλουδα τοῦ χειμῶνα πού
φῦτρωσαν ἄξαφνα μὲ χιόνι μὲς στοῦ Χριστοῦ τὸ ἀραχνιασμένο σπήλιο
τὸ κοράσιο βγῆκε στὸ μπαλκόνι τινάζοντας ψηλὰ τὰ μαλλιά του ὡς πού νὰ μπλέξουν μὲ πουλιὰ περαστικά...»

Ἄλλὰ σὲ τοῦτο τὸ θλιβερὸ σημεῖωμα δὲν ἤρθαμε γιὰ νὰ κρίνουμε, νὰ ἐπαινέσουμε ἢ νὰ κατακρίνουμε. Μπροστὰ στὴ μνήμη ὅλα τ' ἄλλα «δὸξα καὶ πλοῦτη» διαλύονται, ὅμως ἐπειδὴ ὁ συγγραφέας ζεῖ καὶ πέρα ἀπὸ τὸν ὑλικό, σωματικὸ θάνατο, οἱ ζωντανοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ποῦν καθαρὰ τὴ γνώμη τους. Προχωρώντας στὸ ἔργο του φτάνουμε στὰ ταξιδιωτικά: «Μύκονος - Δήλος» (1958), «Νησιὰ τοῦ Σαρωνικοῦ» (1960), «Θυμᾶμαι τὴν Ἀμερικὴ — Α'» (1963). Τὸν β' τόμο δὲν τὸν ἔβγαλε μ' ὅλο πού εἶχε ἔτοιμο μεγάλος μέρος του. Πληθωρικός, ἀνοιγόταν σὲ ὀράματα καὶ πλάτανε τὶς ἀπόψεις του. Χορταστικὴ γραφὴ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις, βραβεύτηκε πολλὲς φορές. Ἄντιγράφουμε μικρὸ ποίημα ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Δεῖκτες»:

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΟΝΕΤΤΟ

(Σ' ἀγαπῶ χωρὶς νὰ θέλω
γιὰτὶ μοιάζεις τῶν ἀγγέλων...)

Τρίκλωνος ὁ βασιλικὸς τετράκλωνος ὁ πόνος
ἄφαντος ὁ πυργοδεσπότης πού τὴν εἶχε κλέψει
μάκρυνε σὰ διάδρομος ἀπέραντος ὁ χρόνος

κι ό ήλιος κοντοστάθηκε πρίν πάει νά βασιλέψει·
(στάθη και κοντοστάθη
για τὰ δικά μας λάθη...)

πρίν βουτηχτεί στὸν ὠκεανὸ κ' ἐγὼ ἀπομείνω μόνος
μέσα στὸ νυφοθάλαμο πού μ' ἔχει δυναστέψει
μὲ τοῦ κορμιοῦ σου τ' ἅγιο φῶς ἐκεῖ πού δείχνει «φόνος»
κι εἶναι ἡ ζωὴ καλύτερη στὸ φόνο νὰ τελέψει

(στὸ φόνο και στὸ χαλασμὸ
παρὰ στὸν ἄδειο μαρασμὸ)

κ' ὕστερα ξαναρχίζοντας σ' ἕναν πανώριο κῆπο
κάτω ἀπὸ τὶς βαλανιδιές και δίπλα σὲ μιὰ κρήνη
ν' ἀκούεις τῆς σταλαγματιᾶς μὲς στὴν ψυχὴ τὸ χτύπο
τὴν ὥρα πού ὄλοι μονομιᾶς πεθαίνουν οἱ ἄσπροι κρίνοι
για νὰ σοῦ γίνουν ἡ ψυχὴ πού τὴν εἶχε χαμένη
στὰ ροῦχα και στὸ σῶμα τῆς ἀπολησημονημένη...

(Τώρα, ὄση ψυχὴ σοῦ μένει,
τρέξε, θάψ' τὴν πεθαμένη).

Ἄν κάποιος θελήσει νὰ μαζέψει τὸ οὐκέρπιο ἔργο τοῦ Καραντώνη, θὰ τὸν κατατάξει ἡ κριτικὴ και ὁ ἀν φωνή, πέρα ἀπὸ ἐκείνη τὴ γνωστὴ τοῦ κριτικοῦ.

ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΑΛΛΙΟΡΗΣ: Τὸν Ἰούλιο, στὶς ἀρχές, πέθανε ὁ νέος ποιητὴς Ὁρέστης Καλλιόρης (ψευδώνυμο τοῦ Κώστα Βασιλείου). Ναυτικός, εἶχε συγκεντρώσει τὴ σοφία τοῦ κόσμου, ὅταν ἄρχισε νὰ γράφει ὕστερα ἀπὸ τὴ συνταξιοδότησή του. Ὁ θάνατος τὸν βρῆκε ἐξήντα ὀκτῶ χρονῶ και δυὸ χρόνια πρίν τύπωσε τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Στὸ δρόμο τῆς μοίρας». Μὲ χαρὰ παιδικὴ κοινοποίησε σὲ κύκλο τὴν δημοσίευσή ποιημάτων του στὴ «Νέα Ἑστία». Ποιήματά του δημοσίεψε ἀκόμη στὸ περιοδικὸ «Νέα Σκέψη». Πέθανε ὕστερα ἀπὸ σύντομη ἀρρώστια στὸ νοσοκομεῖο «Εὐαγγελισμός». Ὁ ποιητὴς και πεζογράφος γεννήθηκε στὴ Σαλαμίνα και σπούδασε στὸν Πειραιά. Οἱ στίχοι τοῦ ποιητῆ, παραδοσιακοὶ στὸ μεγάλο τους σύνολο, χαρακτηρίζονταν ἀπὸ τὴν μουσικότητα και ἀπηχοῦσαν μνημῆες και νοσταλγίες τῶν ταξιδιῶν πού χάθηκαν. Δημοσιεύουμε τὸ ποιήμα του:

ΔΕΣΜΩΤΗΣ

Κάποια πρωτόφανα δεσμὰ μὲ κράτησαν μαρτυρικὰ
ὁ ἀν σκλάβο τους ἀταίριαστο μὲς στὴ γαλήνια ἐσπέρα.
Κι ὡς ἀρροχτύπααν οἱ παλμοί, θωροῦσα ἀμίλητος κι ἐγὼ
ἴμοια τῆς γῆς τὸ σάλεμα μὲ τῆς καρδιᾶς μας τὸ ρυθμὸ
κι ἴμοια τὸ μάγο φύσημα τοῦ σωπασμένου ἀγέρα.

Κι εἶπα: Τώρα στηλώθηκα μαρμαρωμένος σὲ μιὰ γῆ.
Κι εἶπα: Τώρα πού χάθηκα ὡς οὐκλήκι στὴν ὄρφάνια
κι ἀργοδιαβαίνουν πλάι μου μύριων θανάτων οἱ σκιές,
θᾶναι ἡ ψυχὴ πού κέρδισε ὁ ἀν νάταν σάρκα, λὲς πληγὲς
και πού τῆς γῆς ἐμέθυσε τῆς μάνας τὴ ζωντάνια.

Κι εἶπα: Παντοῦ διαβατικὸς προσκυνητὴς ἰδανικὸς
θ' ἀπλώνω ἀδύναμα στὸ φῶς και θὰ τραγῶ φαρμάκι.
Κι ὡς θὰ γυρνῶ τραγουδιστὴς, νεραϊδομάχος και τυφλός,

τὴ ληομονιὰ γυρεύοντας σ' αἰόγαστες παλιὲς πηγές
 ἴως νὰ φτάσω μιὰ βραδιὰ καὶ στὴ μεθύστρα Ἰθάκη.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΙΑΣΚΑΣ: Μὲ τὰ λίγα ἔτοῦτα λόγια νεκρολόγησε τὸν ποιητὴ ἕνα λογοτεχνικὸ περιοδικό: «Ἐνας λεπταίσθητος παραγωγικὸς ποιητὴς, ὁ Βασίλης Λιάσкас, θερμάτισε βίαια τὴ ζωὴ του φέτος τὸ καλοκαίρι. Ἐγραψε δεκαοκτῶ ποιητικὲς συλλογές, μὲ ποίηση πού κινεῖται σ' ἕνα ἐλεύθερο κλίμα μοντέρνου συμβολισμοῦ. Μεταφραστικὴ ἀρκετῶν βιβλίων, ἔδωσε στὴν ποίηση ὀλοκληρωτικὰ τὴν εὐαισθησία τῆς ψυχῆς του». Ποιοὶ ἦταν οἱ λόγοι πού σὲ μιὰ βίαιη κίνηση τελείωσε τὶς διαδικασίες τῆς ζωῆς ὁ Βασίλης Λιάσкас; Ἡ μοναξιά, πού τόσο τὴν τραγούδησε στὶς ποιητικὲς του συλλογές. Γεννήθηκε στὴ Λαμία τὸ 1910. Στὴν Ἀθήνα ἐργάστηκε ὡς μεταφραστὴς, διορθωτὴς καὶ θεωρητὴς χειρογράφων σὲ διάφορους ἐκδοτικὸς οἴκους. Ὑπῆρξε συνεργάτης περιοδικῶν καὶ τύπως ποιητικῶν συλλογῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Ἐπαρξὴ» (1945), «Ἀνθρωποὶ στὴν ἄσφαλτο» (1955), «Πρωτόπλαστοί» (1956), «Φαντασμαγορίες τῆς ἀσφάλτου», «Κατααγωγή», «Ἀτελείωτη ἄσφαλτος», «Ζωοφόρος» (1968) κ.ἄ. Τὸ μυθιοτόρημα γιὰ παιδιὰ «Μικροὶ βιοπαλαιστὲς». Ζοῦσε μὲ τὴ μητέρα του, τὴν ὁποία ὑπεραγαποῦσε. Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατό της, μελαγχολία καταταυράνησε τὸν ποιητὴ κι αὐτὴ τὸν ὀδήγησε ὡς τὸ ἀπεγνωσμένο διάβημα. Ὁ τρόπος πού σκέπτονταν, μιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴν μὴ πάγκοινη ἀναγνώρισή του, μὲ ὄλο πού στὸ τέλος πῆρε καὶ τὸ β' Κρατικὸ βραβεῖο, ὑπέβασκε ὅλα τὰ χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ εἶναι καταγραμμένη καὶ στοὺς λυρικοὺς στοχασμοὺς του. Μερικοὶ τὴν εἶπαν «ἔσωτερικὴ ἀγωνία», κανεὶς ὅμως δὲν μποροῦσε νὰ τοῦ ἀρνηθεῖ τὴν πνευματικότητα. Ἐκρινε, χωρὶς ἐπιείκεια, τὸ ἔργο τῶν συναδέλφων του καὶ δὲν ἔκρυβε τὴν ἀντίδρασή του πρὸς τὴ ζωὴ ὅπως αὐτὴ διαμορφώθηκε στὴν μεγαλοῦπολη. Κι αὐτὴ τὴν ἀπογοήτευση καὶ τὸ αἶσθημα τῆς μοναξιάς ἐπρόβασε στὴν ποίησή του, πού δὲν εἶχε βρεῖ ἄραρεις, τὴν προσωπικὴ της ἔκφραση, ἀλλὰ ἀνάδινε κι αὐτὴ τὴν ἀβεβαιότητα πού ὀδηγοῦσαν καὶ τὰ βήματά του». Ἀντιγράφουμε τὸ ποίημα:

ΒΥΘΙΖΟΜΑΙ

Τὰ βλέφαρά μου
 δὲν μπορῶ πὰ μήτε τὸ ἐλάχιστο
 τὸ πιδ μικρὸ θάρος φωτὸς νὰ συγκρατήσω
 σαλεύουσε μονάχα δυὸ φτερά
 γυρίζουσε βουθὰ κι ἀπεγνωσμένα,
 καὶ δὲν μπορούνε τὸ στερνὸ μήνυμα
 νὰ μᾶς στεῖλουν.

Βυθίζομαι,
 στὰ κύματα τῆς ἄμμου χάνομαι,
 καὶ μήτε ἀστεριοῦ παρηγοριά,
 οὐδὲ καὶ φεγγαριοῦ περπατησιὰ μὲ φτάνει.

Κι ὅμως,
 ἂν ἕνα δάχτυλο ἄγγιζε τὸν ὦμο μου
 ἂν ἕνα βῆμα μου ὄδειχνε τὸ δρόμο,
 ἀπ' τὴν ἀρχὴ θὰ κίναγα ξανά
 μ' ὄλο τὸ θάρος τοῦ χαμένου καιροῦ
 προσμένοντας ἐκεῖ,
 τὸ πρῶτο ρόδο στοῦ παραθυριοῦ τὴν ἄκρη.

Ὁ Λιάσκακς ἀνήκει, ὡς ποιητής, σὸ κλίμα τῶν κουρασμένων, πεισιθάντων, τῶν ἀπελπισμένων καὶ μόνων. Ἐπὶ τὸ «Τζιτζίκι» μερικοὶ στίχοι:

«Ἄνεμόσαρκε

κυρίαρχε τῆς πῶδ μεγάλης σιωπῆς,

τῆς σιωπῆς τοῦ κρουστάλλινου ἀπτικοῦ μεσημεριοῦ,

ρυθμιστῆς τῆς πῶδ μεγάλης ἔκστασης

ποῦ δίνει ἢ ἀπέραντη στιγμή τῆς μοναξιάς μας».

Ὁ Βασίλης Λιάσκακς πέθανε τὸν Αὐγουστο.

ΗΛΙΑΣ Κ. ΖΙΩΓΑΣ: Λόγιος καὶ διηγηματογράφος. Γεννήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη τὸ 1909 καὶ στὴν Ἀθήνα ἦρθε τὸ 1923. Λίγο πρὶν (1922) οἱ Τούρκοι ἐξόρισαν τὸν πατέρα του στὰ βάρη τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὸν ἐξόντωσαν. Ὑπηρετοῦσε τότε στὸ Γυμνάσιο Ἄμισου (Πόντου) ὡς ὁ τελευταῖος γυμνασιάρχης του. Ὁ Ἡλίας τελείωσε τὸ Γυμνάσιο καὶ γράφτηκε στὴ νομικὴ Σχολή. Ἐπὶ τὰ παιδικὰ του χρόνια ἀσχολήθηκε μὲ τὴ λογοτεχνία καὶ τὴ ζωγραφικὴ. Τὰ πρῶτα του κείμενα, διηγήματα, ἐντυπώσεις, κριτικὴ, τεχνοκριτικὴ καὶ μεταφράσεις, δημοσιεύτηκαν σὲ διάφορα περιοδικά, πὸ ἐκδοσε ὁ ἴδιος, ὅπως «Καινούργια ζωή», «Νέοι ἄνθρωποι», ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα, καθὼς καὶ σὲ ἐφημερίδες. Τύπωσε τὰ βιβλία: τὴ μελέτη γιὰ τὸ Γιαννούλη Χαλεπᾶ καὶ τὶς μεταφράσεις ἀπὸ τὰ γαλλικὰ τριῶν Γάλλων καλλιτεχνῶν, τῶν γλυπτῶν Ροντέν καὶ Μαγιόλ καὶ τοῦ ζωγράφου Σεζάν. Στὸ βιβλίον αὐτὸ ἔγραψε τὸν πρόλογο, τὶς εἰσαγωγὲς καὶ τὶς σημειώσεις. Ἐπὶ τὰ περιοδικὰ παρουσίασε αἰσθητικὰ, σκηνογραφικὰ καὶ χαρακτηριστικὰ ἔργα σημαντικῶν καλλιτεχνῶν καὶ μίλησε γιὰ τὸ ἔργο τῶν Παρθένη, Φωκᾶ, Βιτωρόρη, Μαλέα, Χαλεπᾶ καὶ ἄλλων. Ἐπὶ τὴν Ἀμερικὴν ὅπου μετανάστεψε, ἔστειλε καὶ τὸ πρῶτον κείμενον γιὰ τὸν διάσημον Ἑλληνοαμερικανὸν ζωγράφον Τζῶν Βάσο. Στὴν Ἀμερικὴν ἐργάστηκε στὴν Ἀρχιεπισκοπὴ 11 χρόνια καὶ στὸν «Ἐθνικὸν Κήρυκα» πὸν ἔγραφε ἐπὶ χρόνια χρονογράφημα. Τὸ 1961, διηύθυνε τὴν ἐβδομαδιαία ἐκδοσὸν τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ θητεία του στὴν Ἀμερικὴν τὸν βοήθησε νὰ μάθει καλὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς ὁμογενείας καὶ ο' αὐτὰ ἀφιέρωσε τὴν ὑπόλοιπὴν ζωὴν του. Τὸ 1958 ἴδρυσε τὸν «Ἀργοναυτὴν», ἐτήσιον ἑλληνοαμερικανικὴν ἐκδοσὸν φιλολογίας καὶ δράσης, καὶ ἐκεῖ βρίσκονται τὰ καλύτερα ὀνόματα τῆς ὁμογενειακῆς φιλολογίας, λογοτεχνίας, καλλιτεχνίας. Γενικὰ ὁ Ἡλίας Κ. Ζιώγας εἶχε μεγάλη δράση λογοτεχνικὴ καὶ φιλολογικὴ καὶ ἐδῶ καὶ στὴ Νέα Ὑόρκη. Ἐφίση πολλὴ ἀνέκδοτη ἐργασία. Ἦταν θετικὸς ἄνθρωπος καὶ δὲν συγκωροῦσε σὲ κανέναν τὴν παραμικρὴν ἀθέτησιν τοῦ λόγου του, οὔτε τυχερὸν ἀργοπορίαν, πολλὰς φορὲς δικαιολογημένην, στὴν ὥρα πὸν ὄρισαν νὰ συναντηθοῦν. Τούτῃ ἢ συνέπειά του εἶχε τὴ διπλὴ σημασίαν, ἀπὸ τὴν ἑνὴν μεριάν νὰ τὸν κάνει συμπαθῆ, πολλὸν συμπαθῆ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄνθρωπον τυπικὰ ἀντιπαθῆ. Πάντως, διατήρησε ὡς τὸν θάνατόν του ὅ,τι κληρονόμησε ἀπὸ τὸν διδάσκαλον πατέρα του: Ἠθικὴ προσωπικότητα, παράδειγμα γιὰ τὴν ἀδιάφορον ἐποχὴν μας. Ἐπὶ μιὰ συνέντευξίν του μὲ τὸν Γιώργον Σεφέρην παίρνομε μερικὰς σειρὰς: Ὁ Σεφέρης ἀπαντᾷ: «— Μπορεῖ νὰ εἶμαστε μικρὸν κράτος, ὅπως μᾶς λένε. Ἀλλὰ ὅπως ἔγραψα κάποτε, ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς παραδόσεως, εἶμαστε κολοσσιαῖον κράτος! Σὰν τὴν Κίνα πλατῶ. Κάνομε ἐντύπωσιν ἐνὸς πολλοῦ μεγάλου ἔθνους, μὲ ὅλες τὸν τίς ἐπαρχίας καὶ τίς πτυχὰς του. Ἐπὶ τὴν ἄποψιν αὐτὴ πάντα τὸνώνεται κανεὶς ἀπὸ τὴν ζωντανὴν παρουσίαν τῶν Ἑλλήνων... Σὲ μᾶς στὴν Ἑλλάδα, ὑπάρχει ἕνα γεγονός, πάρα πολλὸν σημαντικό, ἀπὸ δυὸ πλευρὰς: Τὸ 1922, πὸν ἔφερε τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν. Πρῶτον σταμάτησε τὴ Μεγάλην Ἰδέαν, γιὰ τὴν ὁποίαν δὲν μπορούμε νὰ μιλήσομε ἐδῶ. Ἐπὶ τὴν ἄλλη μεριά, σημείωσε ἕνα ἄλλο γεγονός, πρωτοφανέρωτον στὴν ἱστορίαν μας. Μ' αὐτὴν τὴν ἀνταλλαγὴν, γίνεται μιὰ πώλωση ὀλόκληρου τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ ἔθνους μας στὴν ἐλευθέρην Ἑλλάδα. Εἶμαστε ἕνα συμπεκνωμένον ἔθνος μὲ

μια μεγάλη διασπορά. Γιατί ο Έλληνας πάντα ταξιδεύει. Από τα χρόνια του Όμηρου και πολύ πιο πριν. (΄Απαγγέλλει:)

«Κι απ' την θαυμάσια πανελλήνιαν έκοτρατεία
 την νικηφόρα, την περίλαμπρη,
 την περιλάλητη, την δοξασμένη
 ως άλλη δέν δοξάσθηκε καμιά,
 την άπαράμιλλη: Βγήκαμ' έμεις:
 Έλληνικός καινούργιος κόσμος, μέγας...»

Και σέ μια έρώτηση: «— Τί σάς έκανε να εγκαταλείψετε τον όμοιοκατάληκτο στίχο;», ο Γιώργος Σεφέρης άπαντά: «Δέν τον εγκατάλειψα. Και τώρα άκόμη, μεταχειρίζομαι και τον όμοιοκατάληκτο στίχο. Το θέμα όμως δέν είναι αυτό, όσο το να μπορέσει κανείς να μείνει συνεπής στην έσωτερική του φωνή. Έτοι κάποτε νομίζεις, ζτι ταιριάζει καλύτερα να ακολουθήσεις την παράδοση και κάποτε πάλι, όχι. Σημειώστε, ζτι δέν άρχισα να γράφω όμοιοκατάληκτο στίχο, γιατί ένόμιζα και έξακολουθώ να νομίζω, ζτι ο κάθε τεχνίτης πρέπει να καταγίνεται με την αυστηρή μορφή της Τέχνης. Για μένα άποτελεί άρθρον πίστεως, πως οι δυσκολίες βοηθούν... Όλα είναι ζήτημα έκφράσεως και φωνής. Κάποτε καταντά πιο δύσκολος ο έλεύθερος στίχος. Η όμοιοκαταληξία πνίγεται όλωσοδιόλου. Γιατί στη γλώσσα μας οι καταλήξεις είναι πολύ φτωχές, ένα νι και ένα σίγμα, σχεδόν. Το αποτέλεσμα είναι μονοτονία. Για μένα τουλάχιστο, αυτός είναι ο τρόπος για να βρω τη φωνή μου... Πιοτεύω, ζτι ο στίχος είναι θέμα ρυθμού. Κι αυτός πάλι, είναι ανάλογος με ζτι έχει κανείς μέσα του. Όλα, ώστόσο, άνάγονται και καταλήγουν στη γλώσσα! Πρέπει νάχει κανείς ριζωμένο το αίσθημα της γλώσσας μέσα του, για να την κατακτήσεις, για να επιτύχεις τη συζυγία. Η άλήθεια είναι ζτι μάς παρέχει πολλές δυσκολίες. Έχουμε όμως μεγάλες δυνατότητες για το μέλλον... Ό ποιητής όλων των εποχών μπορεί, νομίζω, να έκφρασθεί όπως θέλει, αλλά δίχως ανθρώπινη άλληλεγγύη, είτε πλέκει το στίχο του, είτε φιλοσοφεί. Δέν μπορεί να μην έχει έναν κόσμο μέσα του. Και αυτό είναι εκείνο που έπικρατεί και κυριαρχεί.

Τούτο το σημαντικό κείμενο που το δημοσίεψε το 1957 ο Ηλίας Κ. Ζιώγας, το άναφέρουμε για την έπικαιρότητά του, αλλά και για τις ύποθηκες, τις άντιλήψεις του πνευματικού εργάτη προς τους νέους συναδέλφους. Πέθανε τον Αύγουστο.

Έδω τελειώνει ο κατάλογος των συγγραφέων που έφυγαν από κοντά μας χωρίς να τελειώσουν το όνειρό τους. Πόσο θα θέλαμε τούτες οι λίγες γραμμές που άφιερώσαμε στον καθένα να γίνουν άφετηρία για τη μελέτη του έργου τους. Να μη μείνουν αυτές ή τελευταία λέξη. Είναι κρίμα να ξεχνιούνται άνθρωποι με τόσο πνευματικότητα και να έρχονται στη μνήμη μόνο μια δυο κορυφές. Έτσι στενεύει ο χώρος, ένω ο πνευματικός έλληνικός χώρος είναι πλατύτατος. Αν ξεχάστηκε και κάποιος δέν φαντάζομαι να ύπάρξει διαμαρτυρία. Η παράλειψη δέν γίνεται οκόπμα.

Γ. Μ. ΠΟΛΙΤΑΡΧΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΣ

(ό Παιδαγωγός, ό Φιλόσοφος, ό Άγωνιστής)

Στις 2 Μαΐου 1982 έπαψε να χτυπά ή μεγάλη καρδιά του Δασκάλου. Ό Ευάγγελος Παπανούτσος δέ βρίσκεται πια άνάμεσά μας, αλλά σαν μορφή, σαν ιδέα διαιώνίζει την παρουσία του στο πνευματικό στερέωμα του έλληνικού χώρου. Η φω-

τεινή μορφή του δὲ θὰ πάψει νὰ συγκινεῖ τὶς ἐπερχόμενες γενιές, οἱ ὁποῖες μὲ εὐλάβεια θὰ ἀναπολοῦν τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἐπιστήμονα, τὸ φιλόσοφο τὸν παιδαγωγό. Ὁραματιστὴς καὶ θαρραλέος ἀγωνιστὴς μάχεται πάνω ἀπὸ μιὰ αἰὼνα γιὰ τὴν παιδεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὀριοθετώντας καινούργιους σταθμούς στὰ Ἐκπαιδευτικά μας πράγματα.

Ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποὺ συνέλαβε τὰ μηνύματα τῆς ἐποχῆς του, τὰ μηνύματα ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε νὰ δεχθεῖ ἡ πατρίδα μας, ἂν πράγματι ἤθελε νὰ βρεθεῖ στὸ δρόμο τῶν μεγάλων ἀνακατατάξεων τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ. Ἡ ζωτική του παρουσία στὴ νεότερη ἑλληνικὴ πραγματικότητα κατέστησε τὸν Εὐάγγελο Παπανοῦτσο καιρία προσωπικότητα, ποὺ παρὰ τὶς ἔντονες ἀντιδράσεις καὶ τὴ στενότητα ἀντιλήψεων ἐπηρέασε σημαντικὰ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς χώρας μας. Δίνοντας τὸ παρὸν μὲ ἀγωνιστικὴ διάθεση, βοήθησε ἀποτελεσματικὰ στὴν ἐξύψωση τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἐκείνων ποὺ πράγματι ἀναζητοῦσαν τὸν προσανατολισμὸ τους στὶς ραγδαῖες ἐξελίξεις τῶν καιρῶν.

Ἡ πολυμαθία, ἡ ἐπιστημονικὴ ὀξυδέρχεια, τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα καὶ ἡ στοχαστικότητα τοῦ νοῦ συνετέλεσαν ἀποτελεσματικὰ στὸ νὰ δημιουργήσουν μιὰ ἐλεύθερη προσωπικότητα. ὅπως εἶναι ἡ περίπτωση Παπανοῦτσου. Ἐπίδειγμα φιλοσοφικῆς αὐτοσυνειδησίας μὲ δημιουργικὲς προεκτάσεις στὸν πρακτικὸ βίον. Θεμελιώσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «κριτικὴ» φιλοσοφία, νέα βιώματα φιλοσοφικῶν στοχασμῶν γιὰ τὰ κοινὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, γιατί πίστευε ὅτι ἡ «πρακτικὴ» ἢ «διδασκτικὴ» φιλοσοφία εἶναι ἐκεῖνη ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ βοηθήσει τὸν ἄνθρωπο στὴν ὥρα τῆς μεγάλης ἀνάγκης του μὲ τὶς «ἀλήθειες» ποὺ θὰ τοῦ χάριζε ὁ φιλόσοφος. «Ὁ στοχαστής, γράφει, ποὺ δὲν περιορίζεται στὴν αὐστηρὰ κριτικὴ διερεύνηση ἀντικειμένου του (καὶ γιὰ τὸν φιλόσοφο τὸ ἀντικείμενο τοῦτο εἶναι ὁ συνειδησιακὸς κόσμος), ἀλλὰ προχωρεῖ περαιτέρω καὶ — σὰν τὸν πάλιο πολεμιστὴ, τὸν ἔμπειρο ἀπὸ τὶς μάχες τῆς ζωῆς καὶ προικισμένο μὲ τὸ δῶρο νὰ ἐννοεῖ τὴν τακτικὴ αὐτοῦ τοῦ δεινοῦ πολέμου, ἐπομένως καὶ νὰ προβλέπει, ἕως ἑνα σημεῖο, τὶς διακυμάνσεις, καθὼς καὶ τὴν ἔκβασή του — ἐπιχειρεῖ νὰ βοηθήσει τὸν συνάνθρωπο μὲ τὶς γνώσεις ποὺ ἀποθησαύρισε στοὺς προσωπικοὺς ἀγῶνες του. . .». Ἡ διαλεκτικὴ του μέθοδος σὲ θέματα φιλοσοφίας βοήθησαν τὸν Παπανοῦτσο νὰ δώσει λύσεις θαρραλέες σὲ προβλήματα καὶ ζητούμενες ἀλήθειες πέρα ἀπὸ τὶς δογματικὲς θέσεις τῆς φιλοσοφίας σὲ ρεαλιστικὲς ἀντιλήψεις τῶν προβλημάτων τῆς Παιδείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου.

Μὲ βαθὺ αἰσθημα εὐθύνης, ὑπῆρξε ὁ σταυροφόρος τῶν μεγάλων ἀνακατατάξεων τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ μας συστήματος μὲ σκοπὸ τὴν ἀνύψωση τοῦ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Λαοῦ μας, γιατί πίστευε ὅτι τὸ σχολεῖο ξαναβρίσκοντας τὸν ἀληθινὸ προορισμὸ του, θὰ βοηθοῦσε ὄχι μόνο στὸ φωτισμὸ τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ στὴν καλλιέργεια τοῦ χαρακτήρα τοῦ νέου. Ὁριοθετώντας τὴν «Ἐκπαίδευση τοῦ Μέλλοντος» σὲ σημείωμά του στὸ Βῆμα τῆς 10 Μαρτίου 1973 γράφει: «Καὶ νὰ συνηθίσουμε στὴν ἰδέα ὅτι ἡ ἐκπαίδευση τῆς νέας γενιᾶς θὰ γίνεται αὔριο μὲ μέσα καὶ μεθόδους ἐντελῶς διαφορετικὲς ἀπὸ τὶς πατροπαράδοτες. Ἐὰν μείνουμε στὰ παλιὰ σχήματα, τὸ παιχνίδι ἔχει χαθεῖ. Ἐκεῖνη ἡ χώρα θὰ κερδίσει ποὺ θὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτὰ καὶ θὰ ἀντιμετωπίσει τὸ θέμα τῆς παιδείας μὲ νέα μάτια, ἐλευθερωμένα ἀπὸ τὶς προλήψεις ὄχι μόνο τοῦ ἀπώτερου, ἀλλὰ καὶ τοῦ πρόσφατου παρελθόντος»².

Ἀνήσυχος καὶ μὲ σπάνια φιλοσοφικὴ ἐνόραση ὁ Παπανοῦτσος κατόρθωσε νὰ συζεύξει ἐπάξια τὶς πρωταρχικὲς φιλοσοφικὲς καὶ κοινωνικὲς πηγὲς τοῦ παρελθόν-

1. Ε. Π. Παπανοῦτσο, Πρακτικὴ φιλοσοφία, 1980², σ. 17.

2. Τοῦ ἴδιου, Ἡ Παιδεία τὸ μεγάλο μας πρόβλημα, Ἀθήνα 1976, σ. 215.

τος με τὰ σύγχρονα παιδευτικά θέματα. Διευρύνοντας τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνα ποὺ ταράσσουν τὴ συνειδησιακὴ ὑπόστασή του, φιλοδοξεῖ μὲ κάθε τρόπο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καθαρὰ θεωρητικὴν τὸν θέση, νὰ κοινωνικοποιήσῃ τὸν παιδευτικὸν τὸν ρόλο, μὲ σκοπὸ νὰ δημιουργήσῃ νέες προσεγγίσεις κοινωνικῆς ζωῆς. Μὲ πλήρη ἐπιστημονικὴ ἐνημέρωση, ἀποφεύγει στὸ φιλοσοφικὸ στοχασμὸ τὸν αὐστηρὸ ἐπιστημονικὸ χαρακτήρα, γιατί θέλει διευρύνοντας τοὺς ὁρίζοντες τῆς φιλοσοφικῆς του σκέψης νὰ καταστήσῃ τὴν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου κτῆμα κοινωνικῆς εὐθύνης καὶ παιδευτικὸ μέσο ἀνυψώσεως γιὰ τοὺς πολλούς. Ρόλο παιδαγωγοῦ καὶ κοινωνικοῦ δασκάλου, ἀναμορφωτῆ ἔπαιξε καὶ θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ παίζει ὁ Παπανοῦτσος, μὲ τὴς προοδευτικῆς καὶ ἀγωνιστικῆς του θέσεις συσχετισμένες μὲ τὸ φιλοσοφικὸ στοχασμὸ, εἴτε αὐτὸς ἀναφέρεται σὸν βίωμα στὸν Πλατωνικὸν διάλογο, εἴτε στὰ νέα ρεύματα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ προβληματισμοῦ, ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν περίοδον τοῦ Διαφωτισμοῦ.

Ὁ Παπανοῦτσος γεννήθηκε στὸν Πειραιᾶ στὶς 27 Ἰουλίου τοῦ 1900. Μετὰ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, γράφτηκε στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (πτυχ. τὸ 1919), γιὰ νὰ συνεχίσει σπουδὲς στὸ Βερολίνο, Τυββίγγη καὶ Παρίσι στὴ Φιλολογία, Φιλοσοφία (διδάκτωρ τὸ 1927 τῆς Τυββίγγης) καὶ Παιδαγωγικά. Ἀφοσιώθηκε ὀλοκληρωτικὰ στὴν Ἐκπαίδευσιν, ἀρχίζοντας τὴ σταδιοδρομίαν του ὡς καθηγητῆς Γυμνασίου στὸν Ἅγιον Νικόλαον Μελετινῆς (Μάνη) καὶ ὕστερα στὴν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου (Ἀβερῳφειο), ὅπου ὑπηρετήσῃ ἀπὸ τὸ 1921 μέχρι τὸ 1931 ποὺ ἐπέστρεψε στὴν Ἑλλάδα, μὲ διακοπὴν δύο χρόνων (1924—1926) γιὰ σπουδὲς στὸ Ἐξωτερικόν.

Ἀπὸ τὸ 1931 ὡς τὸ 1944 ὑπηρετεῖ ὡς ὑποδιευθυντῆς Διδασκαλίου καὶ Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν Μυτιλήνης, Ἀλεξανδρουπόλεως, Ἰωαννίνων, Ἀθῆνας, Τριπόλεως καὶ Πειραιᾶ, ὅπου μὲ νέες μεθόδους παιδαγωγικῆς καὶ ἔντονη ἀγωνιστικότητα γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσας δέχθηκε τὴς διώξεις τῶν ἀντιδραστικῶν τῆς Ἐκπαίδευσιν.

Ἡ ἀναγνώριση τῶν ἱκανοτήτων του καὶ οἱ φιλελεύθερες καὶ προοδευτικῆς τῆς θέσεις γιὰ τὰ θέματα Παιδείας τὸν ἀνάδειξαν ὑπεύθυνον φορέαν μέσα στὶς Κυβερνήσεις Γ. Παπανδρέου (1944—1945) καὶ 1963—1965), Ν. Πλαστήρα (1950—1951) καὶ ἀργότερα 1975—1977 ὡς βουλευτῆς Ἐπικρατείας τῆς ΕΔΗΚ, στὴ διακομματικῆν ἐπιτροπὴν Παιδείας.

Χρημάτισε κατὰ καιροὺς Γενικὸς Διευθυντῆς καὶ Γενικὸς Γραμματέας τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας (1944—1965) καὶ μὲ προσωπικὴν του ἐργασίαν καὶ συμβολὴν πραγματοποιήθηκε ἡ Ἐκπαιδευτικὴ Νομοθεσία (1964—65) καὶ Μεταρρύθμιση (1965), ὅπως καὶ ἡ πρόσφατη τοῦ 1975—76.

Ἡ μεγάλη μεταρρυθμιστικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν ὁποία ἀνάλωσε τὴν ζωὴν του ὁ Εὐάγγελος Παπανοῦτσος ἀρχίζει οὐσιαστικὰ στὴν Ἀλεξάνδρεια μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, στὴ χρονικὴν περίοδον 1927—1931. Νὰ πῶς ὁ ἴδιος περιγράφῃ τὰ γεγονότα: «Ὅταν γύρισαν πίσω στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὕστερα ἀπὸ τὴς σπουδῆς μου στὴν Εὐρώπην, κατάλαβαν πόσο ξένος εἶχαν γίνει πρὸς τὸν διδασκαλικὸν καθεστῶς καὶ ὀλόκληρην τὴν σχολικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ Ἀβερῳφειοῦ Γυμνασίου, ὅπου ἐρχόμενον πάλιν νὰ ἐργασθῶ. Ὁ σχολαστικισμὸς, οἱ νεκροὶ τύποι, τὸ ἀναχρονιστικὸ πρόγραμμα, ἡ πνευματικὴ «ερημία», ἡ καθιερωμένη ἀντιδικία τῶν δασκάλων πρὸς τοὺς μαθητῆς, ὅλη αὐτὴ ἡ στέγνα καὶ ἡ ἀπολίθωση γεννοῦσε μέσα μου ἄλλοτε τὴν κατάθλιψιν καὶ ἄλλοτε τὴν ἐξέγερσιν»³. Εἶναι μιὰ φωνὴ ἀλήθειαν ποὺ διοχετεύεται μὲ τὴς ἔντονες συγκινήσεις ποῦχε δεχθεῖ μπροστὰ στὰ νέα ἐπιτεύγματα τῆς Παιδείας στὸν Εὐρωπαϊκὸν χῶρον

3. Μελετήματα γιὰ τὸν Ε. Π. Παπανοῦτσο, Τετράδια «Εὐθύνης», σ. 141.

Με τὴ θεωρητικὴ θεμελίωση τῶν νέων παιδαγωγικῶν τάσεων ἡ προσπάθεια τοῦ Παπανοῦτσου καρποφόρησε καὶ ἡ ἐκπαιδευτικὴ του ἐργασία στὴν Ἀλεξάνδρεια θὰ σταθεῖ σταθμὸς καὶ ἀφετηρία, γιὰ τοὺς μετέπειτα ἀγῶνες του, ἀγῶνες πὺθὺν θὰ δικαιωθοῦν περίτρανα μέσα ἀπὸ τὶς δημοκρατικὲς ἀντιλήψεις πὺθὺν ἐπικράτησαν πλέον στὸν τόπο μας. Ὁ ἐκπαιδευτικὸς Παπανοῦτσος συνέλαβε τὸ εὖρος τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας πραγμάτων μετὰ τὴν πολὺπλευρὴ διάστασή τους καὶ κατόρθωσε θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ νὰ δώσει τὴ δημιουργικὴ ἐκείνη πνοὴ τῶν ἐκπαιδευτικῶν μεταρρυθμίσεων πὺθὺν ἀναμόρφωσαν τὴν ἐλληνικὴ ἐκπαίδευση καὶ τὴν ἀπομάκρυναν ἀπὸ τὶς σκοταδιστικὲς τάσεις τοῦ ἀκαδημαϊσμοῦ.

Τὴν προσοχὴ τοῦ Παπανοῦτσου τράβηξε στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέα καὶ ἡ ἀνοδος τῆς Τεχνικῆς προόδου, μὰ καὶ οἱ γενικότερες κατευθύνσεις τῶν σημερινῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας, οἱ ὁποῖες ἀπαιτοῦν τὴν ἀνάλογη προσαρμογὴ τῶν νέων πρὸς τὸν τομέα αὐτό. Εἶναι ἀπὸ τοὺς πρώτους πὺθὺν εἰσηγήθηκε τὴν προσαρμογὴ τῆς σχολικῆς παιδείας, γιὰτὶ πίστευε ὅτι ὁ νέος ἄνθρωπος προσανατολισμένος ὀρθὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ θὰ μπορούσε νὰ ἀποδώσει καλύτερα στὴν κοινωνικὴ ζωὴ καὶ στὸν παραγωγικὸ τομέα τοῦ ἔθνους. Οἱ βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις δὲ θὰ εἶχαν πῶς νὰ κάνουν μετὰ φτηνοὺς τεχνίτες, ἀλλὰ μετὰ ἀνθρώπους μετὰ ἀναπτυγμένο πνευματικὸ ἐπίπεδο, μετὰ Δημοκρατικὴ συνείδηση καὶ ἀνάλογη ὑπευθυνότητα. Τὶ ὑπηρεσίες του αὐτὲς ὁ Παπανοῦτσος δὲν πρόσφερε μόνον στὴ δημόσια ἐκπαίδευση, ἀλλὰ καὶ στὸν ἰδιωτικὸ τομέα. Εἶναι ὁ κύριος ὀργανωτὴς τῶν Τεχνικῶν Σχολῶν τοῦ «Ἀθηναϊκοῦ Τεχνικοῦ Ὁμίλου» (1958—1975), πὺθὺν μετὰ τὴ σοφὴ καθοδήγησή του πρόσφερε ἀρχετὰ.

Τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸν Ἀρχαῖο κόσμον φανέρωσε ὁ Παπανοῦτσος ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τῶν πνευματικῶν του ἐνασχολήσεων. Ἡ γοητεία τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος θὰ παίξει ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴ διαμόρφωση καινούργων γνωστικῶν προβλημάτων πὺθὺν ἀπασχολοῦν τὸν Παιδαγωγὸ φιλόσοφο μετὰ εὐρύτερες παιδευτικὲς προεκτάσεις γνωσιολογικῆς ἔρευνας. Μακριὰ ἀπὸ τὶς μέχρι σήμερον μεθόδους προσπελάσεως, πιστεύει ὡς δημοτικιστὴς, ὅτι ἡ μέθοδος γιὰ νὰ γνωρίσουμε πραγματικὰ τοὺς «ἀρχαίους» εἶναι νὰ τοὺς φέρουμε πρὸς κοντὰ στὴ γλώσσα μας, γιὰ νὰ τοὺς καταλάβουμε, νὰ μποῦμε στὸ πνεῦμα τους, γιὰ νὰ φωτισθεῖ ὁ νοῦς μας μετὰ τὴ σοφία τους καὶ νὰ ἐφρανηθεῖ ἡ καρδιά μας μετὰ τὴν ποίησή τους, — ὅχι νὰ μάθουμε νὰ κάνουμε γραμματικὴ καὶ συντακτικὴ ἀνατομία στὰ κείμενα πὺθὺν μᾶς ἀφήσαν⁴. Ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἐλοπτεία τῶν 100 ἀτόμων Ἀρχαίων Συγγραφέων μετὰ φραση στὴ σειρά τῶν ἐκδόσεων Ι. Ζαχαροπούλου, ἀποδεικνύει ἔμπρακτα τὶς σκέψεις καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Παπανοῦτσου νὰ γνωρίσει ὅσο γίνεται περισσότερο τὴν παιδευτικὴ ἀξία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τὸ εὐρύτερο κοινό.

Ὁ Παπανοῦτσος δίδαξε 20 χρόνια φιλοσοφία στὸ Μορφωτικὸ Σύλλογον «Ἀθηναίων» καὶ ἀπὸ τὸ 1980 μέχρι τέλος τῆς ζωῆς του — μετὰ ἀνάθεση ἀπὸ τὸν Ἱστορικὸν Ἐξωτερικῶν — Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ στὴ Σχολὴ Διπλωματικῶν Ἑλλήνων τοῦ Ἱπουργείου Ἐξωτερικῶν, γιὰτὶ πίστευε ὅτι ὁ δάσκαλος ἔχει χρέος νὰ διδάσκει καὶ ν' ἀναλύεται μεταδίδοντας τὶς γνώσεις καὶ τὶς σκέψεις του πρὸς τὸ εὐρύτερο κοινό, ὅχι μόνον μετὰ τὴ γραφίδα του, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴ ζωντανὴ του παρουσία. Τὶς παιδαγωγικὲς του ιδέες καὶ τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του ὁ Παπανοῦτσος τὰ διοχέτευε μετὰ μαχητικότητα ὀρθογραφώντας ὡς τακτικὸς συνεργάτης τῆς ἐφημερίδας τῶν Ἀθηνῶν «Ἐλεύθερον Βῆμα» καὶ ὕστερα «τὸ Βῆμα» ἀπὸ τὸ 1947 μέχρι καὶ τὸ θάνατό του. Ἀπὸ τοῦ 1947 ὡς τὸ 1961 ἐξέδωκε καὶ δι-εῖθνε τὸ ἐπιστημονικὸ μνηνιαῖο περιοδικὸ «Παιδεία» ἢ «Παιδεία καὶ Ζωὴ» πὺθὺν ἐκ-

4. Ε. Π. Παπανοῦτσου, Ἡ Παιδεία... ὅ.π. σ. 169.

δόθηκαν 15 τόμοι του⁵. Μαζί δὲ μὲ τὸ Διονύσιο Ζακυνθινὸ καὶ Γ.Μ. Παναγιωτόπουλο ἐπιμελήθηκε τὴν ἔκδοση τῶν 48 τῶμων τῆς «Βασικῆς Βιβλιοθήκης» ἐκδόσεως Θεοδοροπούλου - Ζαχαροπούλου.

Τὸ 1965 ὁ Εὐάγγελος Παπανοῦτσος δέχθηκε τὴν πρώτη τιμητικὴ διάκριση γιὰ τὴν προσφορά του στὴν ἐπιστήμη⁶ τοῦ Σκοπτικῶ Πανεπιστημίου τοῦ Ἁγ. Ἁνδρέα, ποὺ τὸν ἀνακήρυξε «τιμῆς ἔνεκα» διδάκτορα τοῦ Δικαίου, καθυστερούμενα δὲ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν τὸν ἐξέλεξε μόλις τὸ Νοέμβριο τοῦ 1980 τακτικὸ μέλος της, γιὰ τὴν ἔδρα τῶν Παιδαγωγικῶν καὶ Ψυχολογικῶν Ἐπιστημῶν. Μὲ πρωτοβουλία ἐπιτροπῆς τὸ 1980 εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας ὁ πρῶτος τόμος «Ἀφιέρωμα στὸν Εὐάγγελο Παπανοῦτσο» μὲ ἀξιόλογες μελέτες ἑλλήνων καὶ ξένων ἐπιστημόνων, τὰ δὲ Τετράδια «Εὐθύνης» γιὰ τὸ γιορτασμὸ στὰ ὀγδοντάχρονά του, τοῦ ἀφιέρωσαν τὸ ὑπ' ἀριθμ. 13 τεύχος μὲ τὸν τίτλο: «Μελετήματα γιὰ τὸν Ε. Π. Παπανοῦτσο», σημειώνοντας μεταξὺ τῶν ἄλλων: «Μὲ τὴ δυναμικὴ, πλοῦσια προικισμένη προσωπικότητά του καὶ μὲ τὸ βαρὺ σὲ ἀξία καὶ γεμᾶτο φῶς σοφίας καὶ πολιτισμοῦ ἔργου του, δέσποζε καὶ δεσπάζει γιὰ μισὸν αἰῶνα στὸ νεοελληνικὸ στερέωμα, κεφάλαιο τοῦ ἔθνους καὶ πειστήριο τῆς ζωτικότητος καὶ τῆς πολυμορφίας μέσα στὴ βαθεῖα πνευματικὴ του ἐνότητα».

ΝΙΚΟΣ Α. ΦΟΡΟΠΟΥΛΟΣ

5. Θεοδωροῦν Ξύδη, «Τὸ περιοδικὸ "Παιδεία" τοῦ Ε. Π. Παπανοῦτσου», Μελετήματα ὀ.π. σσ. 52—60.
6. Βιοχρονολογία τοῦ Ε. Παπανοῦτσου, Τετράδια ὀ.π. σσ. 155—158, Βιογραφικὸ σημείωμα - ἐργογραφία, Ἀφιέρωμα στὸν Εὐάγγελο Παπανοῦτσο, Ἀθήνα 1980, Α', σσ. 13—19.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ & ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΣΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ», ἀνταποκρινόμενη στὴν πρόσκληση τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς τῆς πόλης μας, γιὰ τὴν συζήτηση καὶ τὴν γνωμοδότηση τῶν πολιτιστικῶν φορέων της, πάνω στὰ πολιτιστικὰ ζητήματα τοῦ τόπου μας, ὑποβάλλει τὸ παρακάτω ὑπόμνημα, ἔχοντας τὴν γνώμη πὺς, αὐτό, θὰ συμβάλει στὴν ἀξιέπαινη σχετικὴ πρωτοβουλία.

Ξεκινώντας ἀπ' τὴν λαμπρὴ παράδοση, τὴν πνευματικὴ ἀκτινοβολία καὶ τὴν ιδιαίτερην ἱστορία, ποὺ ἔχει ἡ πόλη τούτη στὴν γενικότερη ἐθνικὴ μας ζωὴ, θεωροῦμε ἀναγκαῖο νὰ τονίσουμε, πὺς τὸ χρέος τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς, τόσο γιὰ τὴν διαφύλαξη τῶν ἀξιών αὐτῶν, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν συγχρόνων πνευματικῶν της σεφαλαίων, εἶναι ἰδιαζόντως βαρὺ. Γι' αὐτό, ἡ σχετικὴ πρωτοβουλία, πιστεύουμε πὺς, πράγματι, ἀνταποκρίνεται σ' ἓνα αἶτημα, ποὺ δὲν ἔχει μονάχα τὴν κοινὴ συγκατάθεση ὅλων τῶν Ἡπειρωτῶν (ὄπου γῆς), ἀλλὰ καὶ τὴν πανελληνίαν ἀναγνώριση.

Γιατί, τὰ Γιάννινα, στοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνες, ὑπῆρξαν ἡ φωτεινὴ ἔπαλξη τοῦ Γένους καὶ ὁ μητροπολιτικὸς χώρος τῆς νεότερης ἐθνικῆς μας ἱστορίας, πρᾶγμα ποὺ τὰ μυθοποίησε καὶ τὰ διάστωσε, μὲ τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, τοὺς Διδασκάλους τοῦ Γένους καὶ τοὺς Μεγάλους Ἐθνικοὺς μας Εὐεργέτες, στὸ βαθύτερο ὑπόστρωμα τῆς πνευματικῆς μας ἔθνικῆς φυσιογνωμίας.

Κάτω από αυτό τὸ πρῶσιμα, θεωροῦμε ὑποχρέωση νὰ καταθέσουμε, στὴ Δημοτικὴ Ἀρχή, τὶς πρῶτες τοῦτες ἀπόψεις — πιστεύουμε πὼς θὰ μᾶς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπανεέλθουμε, πάνω στὸ ἴδιο ζήτημα, πὸ συγκεκριμένα —, μὲ τὴν βεβαιότητα πὼς, ἐνδεχομένως, θὰ εἶναι χρήσιμες.

I. ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟῦ ΔΥΝΑΜΙΚΟῦ

Προκειμένου νὰ ξεκινήσει, ἡ Δημοτικὴ Ἀρχή, γιὰ μὴ εὐρύτερη θεώρηση ἐνὸς τέτοιου στόχου, νομίζουμε πὼς θὰ πρέπει, πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐνέργεια, νὰ ἐπιχειρήσει μὴν ἀπογραφῆ ὅλων τῶν πνευματικῶν, καλλιτεχνικῶν καὶ πολιτιστικῶν φορέων ποῦ ἔχει ἡ πόλη. Καί, κατόπιν, ἀξιολογώντας αὐτὸ τὸ ἐγγενὲς δυναμικὸ, νὰ προχωρήσει σ' ἕνα μελετημένο προσχεδιασμό, τόσο γιὰ τὴν ἀξιολόγησή του, ὅσο καὶ γιὰ τὴν συγκρότησή του σ' ἕνα δημοσπονδιακὸ σχῆμα, χωρὶς νὰ ἐπιδιώξει, φυσικά, νὰ τὸν ἐξαρτήσῃ, καθ' οἷονδήποτε τρόπο (δηλαδὴ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ δραστηριοποιηθεῖ). Γι' αὐτὴν τὴν προσπάθεια, πιστεύουμε πὼς θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώξει, μὲ τὴν συνεργασία ὅλων τῶν φορέων, νὰ δημιουργήσῃ ἕνα Πνευματικὸ καὶ Πολιτιστικὸ Συντονιστικὸ Ὄργανισμό, δίνοντας τὴν ἠθικὴ, τεχνικὴ καὶ ἰλικὴ βοήθεια ποῦ θὰ ἀπαιτηθεῖ, ἀσκώντας μονάχα μὴ προσεγγμένη πολιτικὴ ἐπεθύουνης συμπαράστασης. Στὸν ἐν λόγω ὄργανισμό, ποῦ θὰ ἔχει τὸν χαρακτῆρα τῆς καθολικῆς ἔκφρασης τῆς πόλης, θὰ πρέπει νὰ ἀντιπροσωπεύονται τὰ πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σωματεία, τὰ περιοδικὰ καὶ ὁ τύπος, τὰ ἐπιστημονικὰ παρεμφερῆ κινήματα, τὰ ὄδεια, οἱ γκαλερί, οἱ ξυλογλύπτες καὶ χουσοχόοι λαϊκῆς τέχνης, ἐκπρόσωποι τῆς πανεπιστημιακῆς κοινότητος καὶ ὀρισμένα ἄτομα ἀναγνωρισμένης ἀξίας καὶ προσφοράς. Καί, ἀπ' αὐτὴν τὴν εὐρύτερη βάση, μετὰ, νὰ προκύβῃ μὴ πενταμελὴς ἢ ἐπταμελὴς Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ ποῦ νὰ ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ κινήθῃ, μέσα στὰ ὅρια εὐθύνῃς της, γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ὀργάνωση καὶ ἀνάπτυξη τῆς ζωῆς στὴν πόλιν μας. Ἔτσι, θὰ καταστῆ δυνατόν νὰ ἀνιχνευτοῦν οἱ βασικὲς ἐπιδιώξεις, ποῦ ἐπιβάλλεται νὰ χαραχτοῦν, ἀπ' τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο, μὲ τὶς ἐξῆς προθέσεις:

1) Ἀξιολόγηση καὶ προσδιορισμὸς τῶν ὑποχρεώσεων, ποῦ ἔχει ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων, τόσο ἀπέναντι στὴν ἱστορία καὶ στὴν παράδοσή της, ὅσο καὶ ἀπέναντι στὸ παρὸν καὶ στὸ μέλλον ποῦ τῆς ταιριάζει, σὲ πανελλήνια καὶ διεθνή — κλίμακα.

2) Ἀπ' τὴν παραπάνω ἀξιολόγηση, θὰ πρέπει νὰ ξεκινήσει, κατόπιν, γιὰ τὴν στάθμιση καὶ τὸν προσδιορισμὸ — πρῶγμα ποῦ θὰ ἐγγράφῃ, ἀπαραίτητα, στὸν προϋπολογισμό τῶν ὀργανικῶν ὑποχρεώσεων τοῦ Δήμου — τῆς οὐσιαστικῆς κάλυψης τῶν δαπανῶν ποῦ θὰ ἀπαιτηθοῦν, τόσο γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῶν ἐπιτευγμάτων, ὅσο καὶ γιὰ τὴν προβολή τους, σὲ πανελλήνια κλίμακα, καθὼς καὶ στὰ κέντρα τοῦ ἀποδήμου ἠπειρωτισμοῦ καὶ στὶς διεθνῶς προσπελάσιμες πνευματικὲς ἐστίες. Μάλιστα, γιὰ τὴν καλύτερη κατοχύρωση αὐτῆς τῆς πρωτοβουλίας, νὰ ἀναζητηθοῦν εἰδικοὶ πόροι, ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ ἐξοικονομηθοῦν ἀπὸ ἐθεργέτες, χορηγοὺς, ἰδρύματα, δωρητὲς καὶ εἰδικὰ τέλη.

3) Εἰδικὴ μέριμνα γιὰ τὴν σύσταση συνοικιακῶν βιβλιοθηκῶν, γιὰ τὴν παροχὴ κάθε δυνατῆς βοήθειας (μὲ διαλέξεις, ἐκθέσεις, μουσικὲς βραδιὲς) στὶς διάφορες λαογραφικὲς ἐκδηλώσεις καὶ καθοδήγηση γιὰ τὶς τοπικὲς προσπάθειες δημιουργίας αὐτόνομων πνευματικῶν κέντρων.

4) Ὄργάνωση ἐπαφῆς καὶ συνεργασίας μὲ τὶς ἠπειρωτικὲς ὀργανώσεις καὶ κοινότητες, τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικὸ, καὶ παροχὴ κάθε δυνατῆς ἐνίσχυσης γιὰ τὴν παρουσία τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἠπείρου σὲ χώρους ποῦ μπορεῖ νὰ δημιουργηθεῖ μὴ ἀνάλογη κίνηση.

II. ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ

Ἐπειδὴ ἡ πόλις τούτη, πού ἔδωσε τὰ περισσότερα ὀνόματα τῆς νεώτερης ἱστορίας μας, εἶναι καί ἕνας χώρος ἐθνικοῦ πανθέου, ὅπου συναντῶνται οἱ ἥρωες, οἱ Διδάσκαλοι, οἱ Ἐδεργέτες καὶ οἱ μνήμες τῶν μεγάλων γεγονότων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναληφθεῖ, μὲ τὴ συνεργασία τῶν ὄργανωμένων πολιτιστικῶν καὶ πνευματικῶν φορέων, μιά σταυροφορία γιὰ τὴν ὀνομασία τῶν ὁδῶν, τῶν χώρων δημόσιαις ζωῆς καὶ τῶν τοπωνυμῶν τῆς πόλης, μὲ σκοπὸ νὰ διαφυλαχτεῖ αὐτὴ ἡ ζωῶσα ἀζόμα ὄντοτητα τῶν Ἰωαννίνων. Καί, γιὰ νὰ δλοκληρωθεῖ μιά τέτοια φιλοδοξία, ἐπιβάλλεται νὰ περιληφθοῦν, μέσα στοῦ γενικὸ αὐτὸ πλάνο, καὶ τὰ ἑξῆς: α) Προκήρυξη, μέσω τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, συγγραφῆς τῆς ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων, μὲ ἔπαθλο-τουλάχιστον 2.000.000 δραχ. β) Καθιέρωση ἐνὸς Διεθνoῦς Βραβείου Πόλεως Ἰωαννίνων, πού νὰ δίνεται, κάθε διὸ ἢ τέσσερα χρόνια, σὲ προσωπικότητα πού ἡ προσφορὰ τῆς θὰ μεγαλώνει τὸ ὄνομα τῆς Ἠλείρου. γ) Προικοδότηση, σὲ συνεργασία μὲ τὸ πανεπιστήμιο Ἰωαννίνω, ἀκαδημαϊκῶν διδακτορικῶν διατριβῶν μὲ θέμα ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴν παράδοση τῆς Ἠλείρου. δ) Δημοσιογία ἰδρύματος Ἠπειρωτικῆς Ἐδποίτας, ὅπου θὰ κρατηθοῦν, ἐπώνυμα, οἱ εἰσεργέτες καὶ θὰ δίνονται, προκειμένου νὰ βοηθηθοῦν οἱ ὑποψήφιοι γιὰ παρόμοιες πράξεις, οἱ ἀναγκαῖες πληροφορίες καὶ συμβουλές. ε) Καθιέρωση ἐτησίων βραβείων γιὰ τὴν λογοτεχνία, τὶς εἰκαστικὰς τέχνες, τὴν μουσικὴ καὶ τὴν εὐποία, μὲ ἐνθάρρυνση τῆς ἀθλοθεσίας ἀπὸ χορηγούς. στ) Προκήρυξη διαγωνισμῶν γιὰ ἀνδριάντες καὶ γλυπτικὰς συνθέσεις στοὺς δημόσιους χώρους μὲ θέματα ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τοὺς θρύλους τῆς πόλης. ζ) Ἀξιοποίηση τοῦ μουσείου Βρέλλη μὲ εἰδικὴ συνεργασία. η) Τιμὴ στοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, πού πρόσφεραν γιὰ τὸ ὄνομα τῆς Ἠλείρου, σημαντικὰς ὑπηρεσίας καὶ θ) Ἰσοθεσία τῶν πρωτοβουλιῶν, γενικώτερου ἐνδιαφέροντος, πού θὰ ἀναλαμβάνουν τὰ πνευματικὰ σωματεία τῆς πόλης.

III. ΤΑ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ»

Λιεύρυνση τοῦ θεσμοῦ τῶν «Ἠπειρωτικῶν» καὶ ἔνταξη, κατόπιν ἐπιλογῆς, τῶν ντόπων δυνάμεων, μέσα στοῦ γενικὸ φάσμα τῶν ἐκδηλώσεων, καθὼς καὶ ἐμπλουτισμὸς μὲ τὴν συμμετοχὴ ἀποδήμων. Ἐπίσης, «ἀνοιγμα», πρὸς τὶς ἄλλες πόλεις καὶ τὸ ἐξωτερικὸ, τῶν πὸ σημαντικῶν ἀπ' τὶς ἐκδηλώσεις αὐτές, γιὰ καλύτερη γνωριμία καὶ ἀνταλλαγὴ φιλοξενίας, πράγμα πού ἀνταποζίνεται — ἄλλωστε — καὶ στοῦ καθολικώτερο πνεῦμα τῶν καιρῶν μας.

IV. ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Στὴν ἐποχὴ μας, ἡ εὐθύνη τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς — ἰδιαιτέρα μετὰ τὴν θεσμοθέτηση τῆς ἀποκέντρωσης καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης — γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ζωὴ στὰ ἀστικά κέντρα καὶ στὰ χωριά, γίνεται πὸ συγκεκριμένη καὶ ὀλοσδήποτε πὸ ἀναντίρρητη. Γιατί, μέσα στὴν εἰσύτερη ἀντίληψη, πού ἔφερε ἡ καταναλωτικὴ κοινωνία, ὁ ἀποχρωματισμὸς καὶ ἡ ἀντανάκλαση τῶν κενῶν εἰδώλων δημοσυργῶν ἕνα παντοδύναμο κίνημα ἀποπροσανατολισμοῦ καὶ ψυχοπνευματικῆς διάθρωσης, πού παγιδεύει τὶς ἀναζητήσεις καὶ τὸν δυναμισμό τῶν νέων. Γι' αὐτὸ, ἡ μέριμνα γιὰ τὴν ἀγωγή τοῦ κοινοῦ καὶ γιὰ τὴν προσφορὰ ὑπεύθυνης συμπαραστάσεως τῆς νεολαίας, νομίζουμε ὅτι ἐπιτάσσει νὰ δημιουργηθοῦν εἰδικὰ κέντρα πολιτισμοῦ καὶ πνευματικῆς καλλιέργειας. Καὶ πρωταρχικῆς σημασίας, γιὰ τὴν κάλυψη αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν, πρέπει νὰ εἶναι ἕνα Δημοτικὸ θέατρο καί ἕνα μεγάλο κέντρο, μὲ εἰδικὰς ἐγκαταστάσεις καὶ ὑπεύθυνη καθοδήγηση, γιὰ τοὺς νέους (λέσχη, ἐντευκτήριο, ἀθλοπαιδιές, ψυχαγωγικὰς ἐκδηλώσεις, πνευματικὰς καὶ πολιτιστικὰς συναντήσεις καὶ ἄλλα παρόμοια). Ἐπίσης, στὸν χώρο αὐτόν, θὰ δύνονταν νὰ ἐπάροξουν καὶ χοροδιακὰς πτέρυγες, καθὼς καὶ ὄμιλοι ἄλλων καλλιτεχνικῶν κατηγοριῶν, πού θὰ εἶχαν τὴν ἐνίσχυση καὶ τὴν ἐποπτεία τῆς δημοτικῆς εὐθύνης.

V. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Τò προγραμματισμένο Πνευματικό Κέντρο, πού πρόκειται νά γίνει στήν πόλη μας, γιά νά ἀνταποκριθῆι στόν προορισμό του καί γιά νά μὴ μείνει ἕνα ἴδρυμα περιφραγμένο ἀπ' τὰ ὀφίτσια καί τὴν ἄκαρπη περίμετρο τῶν διορισμένων παραγόντων, πρέπει νά εἶναι ἴδιον ἴδρυμα, μὲ δικό του Διοικητικό Συμβούλιο ἀπὸ ζωντανούς καί δοκιμασμένους ἀνθρώπους, πού νά λειτουργεῖ ὡς αὐτόνομη ἔκφραση τῆς Δημοτικῆς Ἀντίληψης. Καί νά ὑπάρξει πρόβλεψη νά περιλαμβάνει: α) αἴθουσα θεάτρου, β) αἴθουσα συναυλιῶν καί διαλέξεων, γ) αἴθουσα μόνιμης ἐκθέσης λαϊκῆς τέχνης, κατάλληλη καί γιά ἐκθέσεις εἰκαστικῶν τεχνῶν, δ) ἀναγνωστήριο, ε) πνευματικὸ ἐντευκτήριο, στ) πινακοθήκη, ζ) αἴθουσα κινηματογραφικῆς προβολῆς καί η) ἐξοπλισμὸ (στὶς αἴθουσες διαλέξεων) γιά μεταφραστικούς θαλάμους σὲ 5—6 γλώσσες γιά διεθνῆ συνέδρια.

Μὲ αὐτὲς τὶς πρῶτες σκέψεις, πού δὲν ἔχουν ἀκόμα συγκεκριμένα περιγράμματα λειτουργικῆς μορφῆς, ἡ Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καί Τεχνῶν κάνει μὰ κατάθεση, πού ἴσως νά ἔχει πολλὰ θετικὰ στοιχεῖα, προκειμένου νά προχωρήσει, ἢ πρωτοβουλία τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς, στήν συγκέντρωση τῆς ἀναγκαίας, σὲ πρώτη φάση, ἰδεοδοσίας. Καί, στήν περίπτωσιν πού χρειαστεῖ νά ἐπανέλθουμε, μὲ πῶς συγκεκριμένες ὑποδείξεις, θὰ εἴμαστε πάντα στήν διάθεσὶ τῆς.

Μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Δ. Συμβουλίου
Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἡπειρωτικῆς
Στέγης Γραμμάτων καί Τεχνῶν
ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

Τὶ τραγωδία αὐτὸς ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος νά ζεῖ μέσα στήν ἀποθέωση τοῦ ταμιέντου, τοῦ ἀτσάλιο καί τοῦ ὕψους, πού ὁ ἴδιος ἔφταξε νά οἰκεῖ μόνος ἀποληρημονημένος, ἀλλοτριωμένος καί κατὰφορτος θλίψῃ! Τὶ τραγωδία, ὁ συγκαιρινὸς ἄνθρωπος νά ζεῖ μέσα σ' ἕνα ψυχρὸ καθαρὸ φῶς καί νά θέλει νά τὸν ἀφήσουμε μόνο δίχως ταυτότητα... Νά τὸν ἀφήσουμε νά κλάψει πιότερο παρὰ νά φωνάξει γιά τοὺς μαύρους σταυρούς πού δὲν γκρεμίστηκαν καί στήνονται δλοένα καί πῶς πολλοὶ μέσα του καί γύρω του.

Ὁλοῦθε, ἀλλοίμονο, λυπημένοι οἱ νέοι Χριστοὶ σκύβουν πάνω ἀπ' τὰ τεράστια γιοφύρια τοῦ ζόφου καί κλαῖνε...

Καί φαίνεται πῶς καί σὸ μέλλον βλοὶ οἱ ἄνθρωποι: δὲν ἔχουμε πιά ἐλπίδες νά ξαναασηθῶμε τοὺς γκρεμισμένους ἐφέστιους Θεούς. Καί δὲν θὰ ξαναβροῦν οἱ λαοὶ τὸν χαμένο τους Πολιτισμὸ!

Τὰ σὺ μ β ο λ ι α, πού θὰ ἔρχονται δλοένα σὲ μᾶς, δὲν θὰ εἶναι πιά. Ἐπὼς κάποτε, ἐξωπραγματικά. Θὰ εἶναι στυλινῆς κοινῆς ἐπιφάνειες. Θὰ εἶναι μεγάλες ἀπέραντες λίμνες πάνω στὴ Γῆ, ἔπου θὰ κατοπτρίζονται τὰ λαμπρὰ οἰκόσημα τοῦ θανάτου. Ἐκεῖ μέσα θὰ σαλπίζουν τὰ βήματα τῶν προγόνων μας. Ὁ ἀδερφός μας θὰ νύγεται κοιτάζοντας τὴ λίμνη κάθε λεπτό καί ἕνας πνιγμένος δικός μας. Καί γιά μᾶς τοὺς ἐπιζῶντες κάθε λίμνη κι ἕνα λείψανο Ἐλευθερίας. Ἡ πικραμένη θλιθερὴ ἐπιφάνεια τῆς κάθε λίμνης θὰ συμβολίζει, ἀλλοίμονο τὴν βαθιὰ πίκρα τῶν νικημένων, πού θὰ φωνάζουν κι αὐτοὶ μέσα στήν ἀπόγνωσιν τῆς ἤττας τους: Φτάνουν πιά οἱ ἄσπρες ἢ οἱ κόκκινες κηδεμονίες.

Καί οἱ ἠττημένοι θὰ ξέρουν πιά καλὰ τί ἀπήχησιν θὰ ἔχουν στόν ψυχισμό τους τὰ τραγικὰ ὀρατὰ σύμβολα. Καμιά πλέον πατριωτικὴ ὑπερβολὴ σὲ καιρὸ πολέμου δὲν θὰ συγκινεῖ. Τὰ θεολογικὰ μελοδράματα, σὲ στιγμὲς ψυχικῆς δοκιμασίας, θὰ ἔχουν λησμονηθεῖ. Κι αὐτὴ ἡ πολυθρόνη γνωστὴ μαρξιστικὴ ὑπόχρηση τῶν προλετάρων, σὲ περιόδους οἰκονομικῆς κρί-

σης, δὲν ἔχει πιά τὴν ἀπήχηση πού εἶχε κάποτε, μιὰ καὶ ὁ φωτισταφρανωμένος ἐπαναστάτης τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνα καὶ τῶν τελευταίων τοῦ περασμένου, φέρεσε καὶ τὴν φεβρή μεσαιωνικὴ κουκούλα τοῦ δημίου.

Περὶσσότερο αἰνιγματικὸ σύμβολο θᾶναι ὁλοένα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἡ ψηλλὴ πυργόστῃ, τῇ πολυκατοικία — ἡ πανανθρώπινῃ Βαβέλ τοῦ κόσμου — πού ὄλο καὶ ἀξάνεται: σὲ ὕψος καὶ πυργώνεται καὶ κρύβει τὸν ἥλιο τῆς ἀφθαρσίας καὶ δὲν φωτίζει πλέον τὸ σπῆτι τοῦ ἑαυτοῦ μας. Ἡ σκέψη μας, ἡ φιλοσοφία μας ἐν γένει θὰ καταδολιεύεται πιὸ πολὺ ἀπ' ὅ,τι στὸ παρ-ρῆλθόν, τὴν θρησκεία καὶ τὴν ποίηση.

Τὸ πιὸ μαγικὸ σύμβολο — θρύλος καὶ ἐπίκληση — ἡ πιὸ σφαιρικὴ ἀδιήπτητῃ λέξη, πού δὲν λέγει, ἀλλὰ σημαίνει — γιὰ νὰ μνημονέψουμε τὸν ἀξιωματικὸν Πράκλειτο —, ὁ πιὸ ἀκόμα ἄλικος φθόγγος — λύρα καὶ φλόγα — δὲν θὰ μπορεῖ νὰ ἐκφράσει: μὲ ἐπάρκεια τῇ αἰγῇ, πού ἀκολουθεῖ μετὰ ἀπὸ κάθε ἄγγιγμα τοῦ κόσμου ἀπὸ ἀρχέγονες ἐμβυώσεις τοῦ ἑαυτοῦ μας. Λοιπὸν γι' αὐτὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸ μας θὰ ἔχουμε ὅπως ὅποτε μιὰ ἐλλειπῆ ἐπί-γνωση. Ὅσοσο αὐτὴ ἡ ἄγνοια ἐνέχει διαθῆ τὸ σπέρμα τῆς τραγωδίας μας. Γι' αὐτὸ καὶ ὄλοι ἰχνεύομε τοὺς χώρους ὅπου εὐδοκίμει τοῦτο τὸ σπέρμα γιὰ ν' ἀνακαλύψουμε τὸ αἰῶνιο: Ναί, ἐγκαταλείποντας τὰ ὀντολογικῶς ἄγωνα λογοκριτικὰ παραστρατήματα τοῦ παραδοσιακοῦ μεταφυσικοῦ λογισμοῦ.

Τὸ σ ὄ μ β ο λ ο, πού πρέπει νὰ ἔχει ὁ καιρὸς μας καὶ οἱ καιροὶ πού θᾶρθουν εἶναι ἀκαθόριστο. Ἐνέχει, ὅμως ἀναμφίβολα στοιχεῖα μηδενισμοῦ μέσα του, πού ἀποτελοῦν αἰγούρα ἀπόλεια τῆς μνήμης τοῦ ὄντος. Ἀποτελεῖ, θαρρῶ, τὸ σύμβολο αὐτὸ μιὰ ἀπό-δειξη, πὼς ὑπ-άρχει καὶ ἐνδημῆ καὶ οἰκεῖ ψυχρὸ καὶ ἀνοικεῖο στὸ μεταίχμιον τῆς τραγικῆς ἀποτυχίας τοῦ συγγρόνου ἀνθρώπου. Ἐνὸς ἀνθρώπου, πού ἀναζητεῖ ἀπεγνωσμένα καὶ συνεχῶς μιὰ ἰσορροπία ἀνάμεσα στὴν Ἐφεση γιὰ ἀτομικὴ Ἐλευθερία καὶ στὴ σκοπιμότητα τῆς νομοταγοῦς κοινωνίας.

Κάτω, λοιπὸν, ἀπὸ ἀκαθόριστα αἰνιγματικὰ σύμβολα θὰ οδηγοῦμαστε ἀδιάκοπα πρὸς τοὺς χώρους θανάτου, γιὰτὶ ἀρνίμαστα νὰ συμδιδαστοῦμε μὲ τὸ φέμια, γιὰτὶ προσδίνουμε νέα εἰσδυτικότητα στὴ φιλόσοφῃ ὁρμῇ μας, ἐπαναφέροντες τὴν σκέψη μας στὴ ρύμη τῆς ἀρχέγονης ἀλήθειας. Τὸ ψ,μια τοῦτο δὲν τὸ ἀνεχόμαστε πιά ἐπειδὴ δὲν μᾶς πρόσφερε καμιά συνείδηση τῶν κινδύνων τῆς ὑπάρξεώς μας. Καὶ γιὰτὶ μάθαμε πιά πὼς μᾶς τὸ ἐπέβαλλαν στὸ παρελθόν οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ τύραννοι, ἔτσι ἀτόφιοι, καθῶς τὸ εἶχαν πλῆσει οἱ μάγισσες τοῦ Σάλει κ. ἐκείνοι οἱ ἀνήλαιοι τραπεζίτες τοῦ Βικτωριανοῦ μελοδράματος.

Μέσα στὴ νύχτα τοῦ ψεύδους τὸ «κοινωνικὸ καθεστῶς» τοῦ παρόντος σὲ παγκόσμια κλίμακα, ταλαντεύεται στὶς πίστεις του καὶ προσπαθεῖ, χωρὶς σύμβολα πιά, νὰ διατηρήσει τὴν ἐσωτερικὴ δομῇ του ἀπέναντι στὴ λ ο γ ι κ ἡ. Γιατὶ ἀλλοιῶς τὸ ξέρε: θὰ καταρρεῦσει. Καλοῦμαστε νὰ βροῦμε ἕνα ὑποκατάστατά του — ἕνα ψευτο-σύμβολο θὰ λέγαμε — γιὰ νὰ ἐπιβραδύνουμε τὴν κατάρρευσή του αὐτῇ. Τί ἄλλο θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴν συμφιλίωση μετὰ τὴν τραγωδία, ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ἐγγελοῦ; Τί ἄλλο θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε μιὰ καὶ οἱ θεοὶ μὲ ὄλα τοὺς τὰ σύμβολα, ἐγκατέλειψαν τὴ Γῆ, γιὰτὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀθωότητας πού ἡ μαγεία τοῦ ὁλοένα τοὺς ἔλκυε καὶ τοὺς σαγήνευε καὶ τοὺς μάγνητιζε ἐδῶ, ἔφυγε ἀπὸ τὴν βέβηλη, ψυχρὴ καὶ ἐκπιωτῃ ἀνθρωπότητα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Σπύρου Σίτου: «ΕΝΑ ΧΡΗΣΙΜΟ ΒΙΒΛΙΟ»

Ὁ παλαιὸς μου μαθητῆς στὴ Ζωσιμαία, ὁ Σπύρος Σίτος, μὲ αἰφνιδίασε, — ἐπειδὴ ἀσκεῖ ἐπάγγελμα τραχὺ, παρὰ τὴ γνώμη τῆς ἀγορᾶς, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ δύσκολες βαθμίδες του, — μὲ ἕνα βιβλίον πεντακοσίων ὀγδόντα σελίδων, πού θέμα του ἔχει τὴν ἐθνικὴ μας ζωὴ σὲ τομεῖς νευραλγικούς, σὲ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ γόνιμες καὶ τίς πιὸ φαιεῖνες περιόδους τῆς ἱστορίας μας, μὰ καὶ γενικὰ τῆς ἀνθρώπινῃς ἱστορίας.

Αἰφνιδιάστικα ἀπὸ πολλὰ πράγματα:

Πρώτα - πρώτα το βιβλίο έχει εκδοθεί εδώ στα Γιάννενα, και έχει εκδοθεί καλά. Αυτό δείχνει ότι η επαρχία αρχίζει να συναγωνίζεται με επιτυχία την πρωτεύουσα και το μονοπώλιο της στο τομέα των εκδόσεων. Έτσι γεννιέται η ελπίδα ότι σιγά - σιγά θα απαλλαγούμε από τα βόσκανα που μας κοστίζει μια έκδοση στην Αθήνα, με τις αλληλογραφίες και τα αδιάκοπα τραθήγματα, που μας δημιουργούν κάποτε — και έχω πικρή πείρα εγώ ο ίδιος από αυτά, — οι άτελειωτες πρωτευουσάνικες έκδοτικές πανουργίες του Μπερτόλδου, που μας κάνουν να συχαινόμαστε την εμφάνιση σε βιβλίο του πνευματικού μας κόπου.

Ύστερα, το βιβλίο ακολουθεί καθαρά επιστημονική διαδικασία, δεν παρουσιάζεται δηλαδή σαν σκέτο ευχάριστο ανάγνωσμα, αλλά σαν ύλικό επιστημονικά ήλεγμένο: με χάρτες, πίνακες, γενικό εύρητήριο και με μια πλούσια βιβλιογραφία, όπου αναφέρονται πολλοί Έλληνες, αλλά και πολλοί ξένοι ειδικοί, με μνεία του μεταφράστη τους, και όχι, όπως δυστυχώς συμβαίνει, και όταν δεν πρέπει, για να παρουσιάζεται ο συγγραφέας σαν γνώστης όλων των γλωσσών της ύφης.

Μά το βιβλίο με αϊφνίδιασε και από άλλη πλευρά. Ήξερα τον Σπύρο καθαρολόγο, όχι βέβαια φανατικό, πάντα όμως καθαρολόγο. Και είδα με ευχαρίστηση, — μιας και το σπίτι μου φιλοξένησε τον Ύψαρχη και τον Μαδίλη και μπαρμπάδες μου ήταν συνεργάτες του Νομμά, — ότι έστρεψε πλήρη κατά τη γλώσσα του λαού, που μπορεί τώρα να μας δημιουργεί κάποιους πονοκέφαλους, πολύ σύντομα όμως θα επιτρέψει να επιστρέψουμε, στον γρήγομο αγώνα για πραγματική μόρφωση, χρόνο πολύτιμο, που μας τον έπρωγαν οι απόλυτες μετοχές και τα ισόκωλα και άλλα παρόμοια, χρήσιμα βέβαια για τον ειδικό φιλόλογο, περιττά όμως και άναρτα παρράλλαμα για τον άνθρωπο της αγοράς.

Αυτές οι πρώτες εντυπώσεις δίνουν μια ιδέα για την πρώτη, τη χοντρική εντύπωση, που κάνει το βιβλίο.

Τώρα στην ουσία: Το βιβλίο το διακρίνουν αρετές πολλές σχετικά με τον κοινό αναγνώστη. Γιατί στον κοινό αναγνώστη αναφέρομαι τώρα, που έχει και αυτός το δικαίωμα, όταν έχει τα χρειαστά γράμματα και τον κοινό νοῦ, να κρίνει από την πλευρά του εκείνο που διαβάξει, άσχετα από τις επιφυλάξεις και τα φιλολογήματα των ειδικών, προπάντων όταν πρόκειται για χώρας, που ενδιαφέρουν άμεσα την εθνική του ψυχή.

Πρώτα - πρώτα το σῶμα της ὕλης του δεν παρουσιάζει κανά. Δίνει, σε γενικές γραμμές βέβαια, την ιστορία των ιδεῶν και της καλλιτεχνικής δημιουργίας, τον αγώνα της σκέψης και της καρδιάς ενός μικρού, μα θαυμασίου λαού, από την δημηρική εποχή ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση.

Το βιβλίο είναι γραμμένο με απλότητα και σαφήνεια, είναι απαλλαγμένο από μάταιους κομπασμούς και πατριδοκαπηλεία και μεγαλοαντρισμό και — το σπουδαιότερο, — είναι δίκαιο. Ξεβαίνει επιτεύγματα του ελληνισμού και στο χώρο της τέχνης και στο χώρο των καθαρά πνευματικών αγώνων, χωρίς μεροληψία για δρισμένους αιώνες, αυτό που στάθηκε σχεδόν πάντα το αδύνατο σημείο των παρεμφερῶν συγγραμμάτων. Έτσι κατορθώνει να παρουσιάσει τον άρχαιο ελληνισμό IN GLOBO και όχι, όπως πολλοί παλαιότεροι, συγγραφείς - φιλόλογοι, που παραγνωρίζοντας το ότι το σῶμα της ιστορίας είναι μια αιώνια ροή, ἀφιέρωναν στους καθαρά κλασικούς χρόνους, και στα δημηρικά ἔπη βέβαια, τις περισσότερες φροντίδες τους και με πολύ μικρότερο ζήλο καταπιάνονταν με τὸν πνευματικὸ ἀγῶνα και τὰ καλλιτεχνικά επιτεύγματα τῶν αἰῶνων που ἀκολούθησαν. Και μὲ εἶχε κάμει ἐντύπωση παλαιότερα τὸ πῶς ἀνέμελα περνοῦσε τὸ χέρι τῶν ἱστορικῶν μας ἐπάνω σὲ ζωές, ὅπως τοῦ Πολυβίου, που στάθηκε φάρος γιὰ τοὺς μεγάλους ἱστορικούς τῆς ἰταλικῆς Ἀναγέννησης, ἰδιαίτερα τοῦ Μακιαβέλη και ὕστερότερα τοῦ Ἰδρυτῆ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, τοῦ Βίκο. Μά δὲν εἶναι μονάχα ἡ προτίμηση γιὰ δρισμένους αἰῶνες τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας που στέκονταν ἐμπόδιο στὴ δίκαιη θεώρησή της. Ὑπάρχει και ἡ προτίμηση γιὰ δρισμένες κοσμοθεωρίες, που κολάκευαν βέβαια τὸν συντηρητισμὸ μας, μᾶς ἀνάγκαζαν ὅμως, μέσα στὴν ἱστορική ροή, νὰ ρίξουμε κάπου ἄγκυρα.

Ὁ Πλάτων, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους μάγους τοῦ λόγου μέσα στὴν ἱστορία τῶν ιδεῶν, εἶναι συγχρόνως και ἕνας Ἡρακλῆς τῆς συντήρησης. Ἀντίθετα πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη, που ἀγωνίζονταν, ὅσο τοῦ τὸ ἐπέτρεπε ἡ ἐποχή, στὸ χῶρο τοῦ ἐπιστητοῦ, αὐτὸς εἶχε σηκώσει τὴ

μαγεία τοῦ λόγου στή σφαίρα τῶν ἰδεῶν, πού εἶναι οἱ ἀνώτατες «περὶ τῶν ὄντων ἀποφάνσεις», οἰκτιρῶς οὐσιαστικά τῆς πραγματικότητας. Μὲ ἀποτέλεσμα: ἡ Μεγάλῃ Ρωσικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια πού εἶναι ὁ πληροφόρητῆς σημαντικῆς μερίδας τοῦ κόσμου μας, τοῦ ἀπαιρῶνι: μιὰ μονάχα σελίδα καὶ τὸν ἀδικεῖ, κατάφωρα, ἐνῶ στὸν Ἀριστοτέλη, πού ἐπάτησε σὲ χῶρους βατώτερους, ἀπαιρῶνι: σειρὰ σελίδων, σὰν νὰ τὸν ἀναγνωρίζει σὰν ἀρχαῖο πρόγονο.

Μὰ δὲν εἶναι μονάχα αὐτά. Ὁ Σίτος δὲν ἀσχολεῖται, ἔπως ἔκαναν παλαιότερα «κατὰ πρό- τήνηση» μὲ τὴν τέχνη καὶ τὴ λογοτεχνία τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, οὔτε μὲ τὴ θαυμαστὴ προ- σφορὰ τοῦ ἑλληνικοῦ χῶρου στὸν τομέα τοῦ χρήσιμου, δηλαδὴ στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης, τὴν ἱ- δια ἐποχῇ. Ἡ μέχρι μανίας προσκόλλησις σὲ ὀρισμένες καταπληκτικῆς, εἶναι ἀλήθεια, μορφῆς, τοῦ τομέα τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν τοῦ καθαρὰ ἑλληνικοῦ χῶρου, πού χαρακτηρίζε πα- λαιοτέρα πολλοὺς μελετητῆς τῆς παλαιᾶς μας ζωῆς, ἔκανε νὰ κοιτάζουμε σὰν φτωχοὺς συγ- γωνεῖς ἐκείνους πού κινηθῶνται στὸ χῶρο τῆς τέχνης, τῆς λογοτεχνίας, τοῦ θεάτρου καὶ τῆς ἱ- στορίας στοὺς ἑλληνοιστοικοὺς χρόνους. Καὶ ὅμως σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιοχῆς, καὶ ἰδιαίτερα στὸ χῶρο τῆς Τέχνης, ὁ Ἕλληνας τῆς διασπορᾶς, χάρισε τὴν κίνησις στὴ θεία ἀταραξία τοῦ κλα- σικοῦ γλυπτοῦ καὶ δημιούργησε τὸ ἑλληνικὸ «μπαρόκ», ὅμοιο μὲ κείνο πού ἀκολούθησε τὴν Ἀ- ναγέννησι, καὶ πού εἶναι κι αὐτὸ ἓνα βῆμα πρὸς τὴν ἀφαίρεσι, πού τιμᾶει, μὰ καὶ μαστίζει: τὴν ἐποχῇ μας. Καὶ πρέπει, δταν μιλάμε γιὰ τέχνη νὰ μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ κάθε ἐποχῇ ἔχει τὴν τέχνη τῆς, πού ἐκφράζει βλῆ τὴ μάζα τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων πού τὴν κινοῦν καὶ συγ- κινοῦν καὶ ὄχι: ὀλόκληρη τὴν ἱστορικὴ ροή. Ὁ Γκρέκο ἐκφράζε τὴν ἰσπανικὴ ψυχὴ τῆς ἐπο- χῆς τοῦ Φιλίππου Β', μιὰ ψυχὴ, πού θριάμβευσε σὲ στεριᾶς καὶ ὠκεανούς, ἀγωνιοῦσε ὅμως μπροστὰ στὸ μεταφυσικὸ τεῖχος. Γι' αὐτὸ ὁ σύγχρονός του Ροῦμπενς, ὁ θαυμάσιος ζωγράφος τῶν πλοσίμων ἐσωτερικῶν καὶ τῆς πολὺ καλοθερμιμένης ὁμορφιάς, τὸν ἀγνόησε, δταν πῆγε σὰν πρεσβευτῆς στὸ Τολέδο. Ὁ μεγάλος Γάλλος γλύπτης Μαγιόλ, τὸν τέλος τοῦ περασμένου αἰῶ- να, δῆλωσε ὅτι προτιμᾶει τὴ γλυπτικὴ τῶν Μαύρων ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ τῆς κλασσικῆς περιό- δου καὶ ὁ Ροντέν, ὁ μεγάλος νεορωμαντικὸς, ἡ πιὸ σπουδαία ἴσως μορφή στὸ χῶρο τῆς εὐρω- παϊκῆς τέχνης τοῦ μαριᾶρου ἀπὸ τὴν ἐποχῇ τῆς Ἀναγέννησις, δταν μέσα στὴν πέτρα χαρά- ζει τὰ συμπλέγματα τῶν ἡρώων του, τὸ σύμπλεγμα τοῦ Λαοκόοντα θυμᾶται περισσότερο ἀπὸ τὴν κλασσικὴ Ἀθηνᾶ καὶ τὸν Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη. Γιατὶ δὲν ἐκδηλώνεται μὲ τὴν κίνησις ἡ κλασσικὴ ὁμορφιά. Ποιότης τῆς εἶναι ἡ ποιήσις τῆς ἀκινήσις, ἔπως προσπάθησε, μὲ στόχο του τὴν ψυχικὴ ἀγωνία, νὰ τὴν δώσει σὲ κάποιους πίνακες ὁ Ντὲ Κίρικο, ὁ μεγάλος Ἰταλὸς ζω- γράφος πού γεννήθηκε στὸ Βόλο. Ἐκείνη ἡ γεμάτη γοητεία ἐκφρασι τῆς ψυχικῆς ἀταραξίας πού δίνεται στὸ κλασσικὸ γλυπτό, αὐτὴ ἡ ἐκφρασι ἔδινε μιὰ στιγμὴ ἀνεπανάληπτη στὴ ζωὴ τῆς ἀνθρώπινης τέχνης, ἀφοῦ δῆλωνε τὸ χωρὶς ἀγωνία ἀνθρώπινο πλάσμα, πλημμυρισμένο ἀπὸ τὴν εὐτυχία, πού ὄρες ἱστορικῆς ἀνεπανάληπτες τοῦ εἶχαν χαρίσει. Ἦταν μιὰ εὐδαιμονία ἀτάρα- χη. Τέτοια χαρὰ, καθάρη καὶ σίγουρη, μπορεῖ, ἀλήθεια νὰ ἐκφράσει ὁ τρωπὸς καλλιτέχνης, δταν κρέμεται πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του ἡ βόμβα νετρονίου; Γι' αὐτὸ ἡ ὑπαρξιακὴ ἀγωνία κω- θερνάει τώρα στὸ χῶρο τῆς σοβαρῆς βέβαια λογοτεχνίας καὶ ἡ ἀφαίρεσι στὸ χῶρο τὸν καλλι- τεχνικό.

Μὰ δὲν εἶναι μονάχα ἡ τόσο δίκαιη ἐπιμονὴ τοῦ συγγραφέα στὸ χῶρο τῆς τέχνης τῆς ἑλ- ληνιστικῆς ἐποχῆς. Μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ τὶς σελίδες του ἀπαιρῶνι: στὴν προσφορὰ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ στὶς ἐφαρμοσμένες ἐπιστῆμες. Ἀπὸ τὸ μεγάλο Ἰπποκράτη ὡς τὸν Ἐρασίστρατο μᾶς δίνει: μέσα στὴν ἱστορικὴ ζωὴ τὴ γέννησι καὶ τὴν ἀνάπτυξι μιᾶς ἐπιστήμης πού βρῖσκε- ται: σήμερα στὸ ἐπίκεντρο τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου. Ἀναφέρει τὸν Ἴππαρ- χο, πού στὴν ἀστρονομία στάθηκε μὲ τὴν παραδοχὴ συστήματος ἡλιοκεντρικοῦ, ἓνας πρόγονος τοῦ Κοπερνίκου. Ἀναφέρει τὴν τεράστια προσπάθεια στὸ χῶρο τῆς Φυσικῆς. Καί, καθὼς ἔγινε παραδεκτό, χωρὶς αὐτὸ νὰ ἀναφέρεται στὸ βιβλίο πού μᾶς ἀπασχολεῖ, φαίνεται ὅτι περίπου στὶς τελευταῖες ὄρες τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ οἱ Ἕλληνες τῆς διασπορᾶς εἶχαν σκεφθεῖ νὰ ἐκμεταλλευσθῶν τὴ δύναμη τοῦ αἵμοῦ. Καὶ φαντάζεται κανεὶς τὸν κόσμο, ἀν θὰ εἶχε γνωρίσει: ἀπὸ τὴν ἐποχῇ τῶν Πτολεμαίων τὴ μάζα τῆς ἐνέργειας πού πρόσφερε στοὺς ἀνθρώπους, σχε- δὸν χίλια ἐνιακόσια χρόνια ἀργότερα, ὁ αἱμὸς μὲ τὴ μηχανὴ του. Πέρασαν ὀλόκληρα χίλια

ἐνικασία χρόνια ἀπὸ τὸν Ἀρχιμήδη ὡς τὸν Ναπολέοντα, καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος, μωαλὸ βέβαια ὄχι τυχαῖο, ἐξομολογήθηκε μιὰ μέρα στὴ Βιέννη στὸ Μέτερνιχ ἔτι πρὶν ἀπ' αὐτόν, τὸν εἶχε ἐπισκεφθεῖ ἕνας τρελὸς καὶ τοῦ πρότεινε νὰ τοῦ περάσει τὸ στόλο του στὴ Μάγνη μὲ ζεστό νερό. «Ἦως δὲν τὸν ἔδειρα, κύριε Καγκελλάριε;» Ὁ τρελὸς ἦταν ὁ Βάττ ὁ δημιουργὸς τῆς ἀτμομηχανῆς. Ἄν τὸν ἄκουγε θὰ νικοῦσε τὴν Ἀγγλία. Ἐγκυφὴ λοιπὸν σοβαροῦσάτη σὲ πολλὲς νεογέννητες ἐφαρμοσμένες ἐπιστῆμες ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἀπὸ κείνα τὰ παλαιὰ χρόνια ὁ Ἕλληνας, ὁ δαίμονιος. Μὰ ἡ ἔγκυφὴ του στὸ χῶρο τῶν Μαθηματικῶν εἶναι πολὺ σπουδαῖο κατόρθωμα. Γύρω στὰ 1890 ὁ περίφημος Γάλλος μαθηματικὸς F. HOFER, στὸ ὄνομαστὸ του σύγγραμμά: «Ἱστορία τῶν Μαθηματικῶν», ὅπου δίνει τὴν ἐξέλιξή τους ἀπὸ τὴ βαθειὰ ἀρχαιότητα ὡς τὴ μέσα τοῦ δέκατου ἔνατου αἰῶνα, ἀφιερώνει διακόσιες ἀπὸ τὲς ἑξακόσιες σελίδες τοῦ βιβλίου στὰ Μαθηματικά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Καὶ δὲν ἦταν φαντασιόπληκτος ρωμῆς, ἀλλὰ πολὺ σοβαρὸς ξένος. Ἀπὸ τὸ Θαλῆ ὡς τὸ Διοφάντη, σ' ἕναν ἀγῶνα ἑπτακοσίων ἐτῶν, μωαλὰ καταπληκτικά, — Δημόκριτος, Εὐκλείδης, Ἀρχιμήδης, Μέναιχος, Πτολεμαῖος — μελέτησαν τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴ γραμμὴ, ἔστησαν τὴν Ἀριθμητικὴ καὶ τὴ Γεωμετρία, γιὰ νὰ θεμελιώσῃ ὁ τελευταῖος μεγάλος, ὁ Διοφάντης, τὴ θεμελίωσιν τῆς Ἀλγεβρας. Αὐτῆς τῆς Ἀλγεβρας, ποὺ στάθηκε τὸ ἐργαλεῖο γιὰ νὰ στήσῃ ὁ Ντεκάρτ βστερα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες τὴν Ἀναλυτικὴ Γεωμετρία καὶ ὁ Λάιμπνιτς τὸ Διαφορικὸ Λογισμὸ.

Αὐτὲς τὲς γεμάτες ἐπικά πνευματικὰ κατορθώματα σελίδες τῆς ἱστορίας τοῦ μικροῦ, μὰ μεγάλου λαοῦ ποὺ στόλιζε τὴ Μεσόγειο σὲ μιὰ νευραλγικὴ περίοδο τῆς ἀνθρώπινης ἐποποιίας, μὰς ἔδωκε ὁ Σίτος μὲ ἀκρίβεια, μὲ σαφήνεια καὶ μὲ ὅσο ἀνοιγμα τοῦ ἐπέτρεπε τὸ εἶδος τοῦ συγγράμματος: εὐσύννοτο, μὰ σημαντικὰ καταποτιστικὸ καὶ ἀξιόπιστο. Γι' αὐτὸ θεώρησα χρέος μου νὰ τὸν συγχαρῶ, σάν παλιὸ μου μαθητὴ στὴ Ζωσιμαία Σχολή, γιὰ τὸν ὥραιο καὶ χρησιμο κόπο του καὶ γιὰ τὴν ἀφοσίωσή του στὴ λαμπρὴ παλαιὰ δημιουργία τῆς γῆς μας. Ἔτσι παλαιότερα χάριμα τὴν ἐκτεταμένη μελέτη τοῦ Θεμ. Παπαθανασίου, ἄλλου παλαιοῦ μαθητῆ τῆς Σχολῆς μὲ τίτλο: «Ἡ ἐργασία κατὰ τὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη». Ἡ χρήσιμη προσφορὰ στὸ κοινωνικὸ σῶμα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ, διδάσκοντάς τους, ἀσκήσαμε τὴν παιδευτικὴ μας συνείδηση, εἶναι γιὰ μὰς χαρὰ καὶ ἀμοιβὴ γιὰ τοὺς παλαιούς μας κόπους.

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Κύριε Διευθυντή,

Στὸ τεύχος Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου 1982, τῆς ἀγαπητῆς «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ», παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν κ. Νίκο Τέντα ὡς «ἄγνωστο» τὸ ποίημα «ΚΙΑΚΙΣ» τοῦ Γιωσῆφ Ἐλιγιά, τὸ ὁποῖο ἀρχίζει μὲ τὸ στίχο: «Ὁ Ἀπρίλης νὰ κρυφογελά...». Ἀλλὰ τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι γνωστὸ. Τὸ ἔχει παρουσιάσει καὶ μάλιστα μὲ τὴ λέξη «Χάρη» καὶ ὄχι «Ράχη» τοῦ τρίτου στίχου τῆς πρώτης στροφῆς, ὁ Βασίλης Κρασίτης, στὰ ἔργα του: α) «Ἠπειρώτες λυρικοὶ» ἐκδ. 1969, σελ. 246 καὶ β) «Λόγιοι τῆς Ἠπείρου» τόμος Α', σελ. 363.

Κατόπιν αὐτοῦ, ἔχουμε τὴ γνώμη, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη μιὰ ἐπανόρθωση.

Μὲ τιμὴ

ΑΛΕΚΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἀθήνα 9.3.1983

Κύριε Διευθυντά,

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 355—356 τεύχος τῆς «Ἠπ. Ἐστίας» (Νοεμβρίου — Δεκεμβρίου 1981) σελ. 969, ἐδημοσιεύθη μελέτη τοῦ συννεργάτου σας Αἰδ. πρεσβ. κ. Γ. Χαραμαντὰ μὲ τὸν τίτλον: «Ἡ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σωφρονίου Χρηστίδη (1869—1889 τὸ α' ...) ἰδρυθεῖσα τὸ 1871 Ἱερατικὴ Σχολὴ Μεταμορφώσεως Ἰωαννίνων κλπ.».

Ἐπίσης (σελ. 976) αναγράφεται ὅτι «τὰ ἐγκαίνια καὶ ἡ ἔναρξη τῶν μαθημάτων ἔγιναν τὴν Κυριακὴ 10—9—1873 μὲ προεξάρχοντα τὸν Μητροπ. Ἰωαννίνων Σωφρόνιον».

Ἐπειδὴ τὰ ἀνωτέρω δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα ὡς πρὸς τὸν ἴδρυ- τὴν καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς λειτουργίας τῆς Σχολῆς, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σημειώσω, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, τὰ ἑξῆς:

Μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς τῆς «Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος» τῆς Νήσου τῶν Ἰωαννίνων ἔχει ἀσχοληθῆ ἀπὸ τὸ 1953 ὁ μακ. Θεολόγος Καθηγητὴς τοῦ Γυμν. Θηλέων Ἰωαννίνων Γεώργιος Ἀθ. Οἰκονόμου μὲ τὴν μελέτην του δημοσιευμένην εἰς τὴν «Ἡπ. Ἐστία» (ἔτος Θ' τεῦχος 17, Σεπτέμ. 1953). Ὁ τίτλος τῆς εἶναι: Ἡ Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς Νήσου Ἰωαννίνων (1872—1922)».

Πηγὰς τῆς ἀξιολόγου αὐτῆς μελέτης εἶχε τὸν Κώδικα τῆς Σχολῆς, ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς καὶ τὸ ἀνέκδοτον ἀρχεῖον τοῦ πρώτου Διευθυντοῦ τῆς Σχολῆς κατὰ τὰ ἔτη 1872—1879, τοῦ ὁποίου εἶμαι κάτοχος, λόγῳ συγγενείας.

Ἀπὸ τὰς πηγὰς αὐτὰς ἀποδεικνύονται τὰ ἑξῆς:

(1) Ἐμπνευστὴς καὶ ἱδρυτὴς τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς τῆς «Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆ- ρος» τῆς Νήσου τῶν Ἰωαννίνων ἦτο ὁ Ἠγούμενος τῆς Μονῆς Ἐλευούσης τῆς Νήσου Ἀββακούμ, ὁ Παπούλης, ἀπὸ τὴν Νήσον αὐτήν.

Οὗτος ἐπρότεινε εἰς τὸν τότε Μητροπολίτην Ἰωαννίνων Σωφρόνιον ὅτι θὰ καταβάλῃ ὁ ἴδιος τὴν δαπάνην τῆς ἀνεγέρσεως τῆς Σχολῆς εἰς τὴν γενετείραν του καὶ θὰ διαθέτῃ κατ' ἔτος 20.000 γρόσια διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς.

(2) Ὁ φιλόμοσος Μητροπολίτης Σωφρόνιος ἀπεδέχθη προθύμως τὴν πρότασίν του καὶ ἐνήργησε εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως διὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀδείας ἀνε- γέρσεως τῆς Σχολῆς.

(3) Τὸ 1871 ἤρχισε νὰ ἀνεγείρῃται τὸ οἰκοδόμημα τῆς Σχολῆς, τὸ ὁποῖον ἐπερα- τώθη τὸ θῆρος τοῦ 1872. Καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἰδίου ἔτους ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς Σχολῆς καὶ ἡ ἔναρξις τῶν μαθημάτων, παρουσίᾳ τοῦ Μητροπολίτου Σωφρονίου καὶ τῶν ἀρχῶν.

(4) Ἡ Ἱερατικὴ αὕτη Σχολὴ — ἡ ὁποία εἶναι γνωστὴ καὶ ὡς «Ἀββακούμειος» Ἱερα- τικὴ Σχολὴ τῆς Νήσου τῶν Ἰωαννίνων — ἐλειτούργησε ἀπὸ τὸ 1872 μέχρι τὸ 1922, ὁπότε καὶ διεκόπη ἡ λειτουργία τῆς, ἔλλειψαι πόρων.

(5) Τὸ 1972, λόγῳ συμπληρώσεως ἑκατονταετίας λειτουργίας τῆς Σχολῆς, ἐδημο- σίευσά μελέτην μου εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» τῆς 28—10—1972 μὲ τίτλον: Ἡ «Ἀββακούμειος» Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς Νήσου τῶν Ἰωαννίνων — Εἰς μνήμην τῶν ἀει- μνήστων: Ἰδρυτοῦ, Εὐεργετῶν, Διευθυντῶν καὶ Διδασκάλων τῆς Σχολῆς.

Ἀνάπτυπον ταύτης ἐξεδόθη τὸ 1982 καὶ πὺν σὰς ἀπέστειλα.

Αὐτὰ διὰ τὴν ἱστορίαν.

Μετὰ τιμῆς

ΠΕΛ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ

Ἐπ. Γυμνασιάρχης

Ἀθήναι 26.2.1983

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Δ η μ ο σ θ. Κ ό κ κ ι ν ο υ: «Ο ΠΑ- ΛΑΙΟΣ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ», Ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1980

Μέχρι τώρα δὲν ἐπιχείρησα ποτὲ νὰ γρά- ψω κριτικὴ γιὰ κάποιον καλλιτέχνη γενικά. Ὁ κύριος λόγος εἶναι ὅτι εἶμαι ἀντίθετος

στὴν προχειρότητα καὶ πιστεύω πὺς: "Ὅταν κανεὶς ἀποφασίσει νὰ κάνει κάτι πρέπει νὰ τὸ κάνει στὰ σοβαρὰ καὶ μελετημένα. Ἐχω ἀκόμα τὴ γνώμη πὺς ἡ κ ρ ι τ ι κ ῆ εἶ- ναι κι αὐτὴ ἓνα εἶδος τέχνης ὅπως ἡ ποίη- ση, ὅπως ἡ μουσικὴ, ὅπως ἡ ζωγραφικὴ καὶ πάει λέγοντας· συνεπῶς κι ἡ κριτικὴ δὲ μπο-

ρεί και δὲν πρέπει νὰ γράφεται στὸ γόνατο.

Νὰ πιάνεις και νὰ γράφεις, μ' ἑλαφρὴ συνείδηση, ἀράδες και σελίδες ἢ νὰ κάνεις συζητήσεις ἀπὸ «καθῆκον», δηλαδὴ γιὰ νὰ ξεφορτωθεῖς κάποιο χρέος, δὲ μπορεί νὰ τὸ πείρῃ κριτικὴ. Γράφεις ἢ λὲς κουβέντες τοποθετημένες τῆ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη, μεταχειρίζεσαι ὕφος και μορφὲς προκαθορισμένες, ἀνακατεύεις ὀρολογίες συλλιζαρισμένες, γιὰ νὰ κάνεις ἐντύπωση ἢ και! — μὲ καλὴ πίστη — γιὰ νὰ ἱκανοποιήσεις κάποιον (τὸν καλλιτέχνη) ἢ κάποιους (τοὺς ἀναγνώστες, τοὺς ἀκροατές), δὲν εἶναι κριτικὴ. Ὅστε ἐκτελεῖς τὴν ἀποστολὴ σου, τὴν ἀποστολὴ τῆς κριτικῆς.

Εἶπα πὼς ἡ κριτικὴ εἶναι εἶδος τέχνης· εἶναι τέχνη. Κι ὅπως κάθε τέχνη ἔχει σκοπὸ και ἀποστολὴ νὰ δώσει, νὰ προωθήσει, νὰ διδάξει, τὸ ἴδιο συμβαίνει και μὲ τὴν κριτικὴ. Ὁ κριτικός, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο «ἀντικείμενο» ποὺ εἶναι ἕνας πίνακας ζωγραφικῆς, ἕνα κείμενο, ἕνα μουσικὸ κομμάτι, ἕνα θεατρικὸ ἔργο, ὅτι ἄλλο ὀφείλει, ὄχι μονάχα νὰ σταθεῖ στὰ προτερήματα και ἐλαττώματα, στὰ θετικὰ και ἀρνητικὰ σημεῖα αὐτῆς τῆς καθορισμένης περιπτώσεως ποὺ τώρα ἀντιμετωπίζει μὰ ξεπερνώντας τὰ σύνορα τοῦ δοσμένου χώρου (και τοῦ χρόνου ἢ ἀ πρόσθετα) νὰ ξεδιπλώσει ἰδέες, ν' ἀναπτύξει γνώμες, διερύνοντας, κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο, τὶς περιορισμένες διαστάσεις ποὺ ἔχουν κλείσει τὸ ἀντικείμενο του — κι αὐτὸν τὸν ἴδιο — στὴ συγκεκριμένη στιγμή.

Μ' ἄλλα λόγια, τὸ ἀντικείμενο ποὺ ἐξετάζει, θὰ τὸ πάρει σὺν πυρήνα, σὺν βάση και γύρω ἀπ' αὐτὸ και πάνω σ' αὐτὸ, ἀναπτύσσοντας τὸ θέμα του, θὰ δημιουργήσει ἕνα πλατὸ ἀντικείμενο, ἐμπλουτισμένο μὲ τὴ δική του δύναμη, μὲ τὶς δικές του γνώσεις και ἀντιλήψεις, μὲ τὸ δικό του τρόπο, μὲ τὴ δική του τεχνοτροπία. Αὐτὸ τὸ νέο ἀντικείμενο θὰ εἶναι ἔκφραση τῆς δικῆς του τέχνης, θὰ παρουσιάζεται σὺν τέχνη - κριτικῆ.

Ἔτσι, δὲ δίνει χέρι βοήθειας μονάχα στὸν καλλιτέχνη, ποὺ ἀναφέρεται, μὰ προσφέρει τὴ συνδρομὴ του γιὰ σωστὴ θέση — ἴσως ὑποκειμενικὴ μὰ πάντα ἀξιόλογη — και πορεία, και προτρέπει, διδάσκει σὲ τελευταία ἀνάλυση ἢ ὅποιον ἄλλον ἐνδιαφέ-

ρεται. Και προπάντων τοὺς νέους.

Μόλις τελείωσα νὰ διαβάξω τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου. Ὁ Δημοσθένης γιὰ μένα δὲν εἶναι μονάχα ὁ ἀπλὸς φίλος ἢ ὁ κάποιος γνωστὸς μου διανοούμενος, μὰ και τὸ διαφορετικὸ, τὸ ξεχωριστό. Περπατᾶμε μαζί, ἀπὸ χρόνια,

...μ' ἕνα ραβδὶ ἀγριελιάς και ἕνα λόγιο
(εἰρηγικό)

στὸ δρόμο τῆς ἀνησυχίας, τῆς ἔρευνας, τῆς ἐλπίδας νὰ

σταματήσουμε τὶς ὀρδὲς τῶν βαρβάρων,
νὰ μοιράσουμε τὸν ἄρτον και τὸ ὕδωρ
στοὺς πεινασμένους ἀδερφοὺς,
νὰ μαζέψουμε τοὺς κάλυκες ἀπ' τὰ χα-
'(ρακώματα...)

Ἔτσι λοιπὸν, ἔχοντας διαβάσει ὅλα τὰ ἔργα του δημοσιευμένα στὰ Ἑλληνικὰ και στὰ ξένα (ποίησι, πρόζα, θέατρο) και γνωρίζοντας τὶς δύσκολες μ' ἀκούραστες προσπάθειές του στὸν καλλιτεχνικὸ και κοινωνικὸ τομέα, μοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ νοιώσω τὴ βαρετὴ ἀνάγκη νὰ ἔκφρασω τὴν ἀντίληψή μου πάνω στὸ ἔργο του, παίρνοντας σὺν σημεῖο ἐκκίνησης και ταυτόχρονα πεδίο ἔρευνας και μελέτης τὴν τελευταία ποιητικὴ συλλογὴ του.

Σύμφωνα μ' ὅσα εἶπα στὴν ἀρχή, δὲν ἔχω τὴν ἱκανότητα, μήτε τὸ ταλέντο νὰ καταπιασθῶ μὲ τὴν τέχνη ποὺ λέγεται κριτικὴ. Γι' αὐτὸ, παρακαλῶ τὸν ἀναγνώστη, νὰ δεῖ αὐτὴ μου τὴν προσπάθεια σὺν ἀπλῆ παρουσίαση γνώμης και τίποτ' ἄλλο.

Τεράστεια πηγὴ γνώσης και διδασκαλίας και ἐμπνευσης γιὰ τὸ Δημοσθένη στάθηκε τὸ Δημοτικὸ μας Τραγοῦδι. Αὐτὴ ἡ πολυτιμὴ και ἀκριβὴ κληρονομιά ποὺ ἄφησε ἡ λαϊκὴ μούσα τῶν δούκων και σκληρῶν ἡμερῶν τοῦ Γένους στοὺς ἐπιγόνους. Αὐτὸ τὸ διαμάντι μουσικότητας και καλλιτεχνικοῦ πλούτου, ποὺ στάθηκε δάσκαλος και ἐμπνευστῆς και δηγῶς τῶν ἀξίων ποιητῶν μας, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ Βαλαωρίτη και τὸν Κρυστάλλη, γιὰ νὰ περάσει στὸ Βάρναλη, τὸ Σικελιανὸ, τὸ Ρίτσο, τὸ Βρετᾶνο, τὸν Ἑλύτη και ἄλλους ἀκόμα, και νὰ καταλήξει —

πρός στιγμή — σέ μᾶς, τούς ποιητές τῆς «μεταπολεμικῆς γενιάς».

Διαβάζοντας τούς στίχους τοῦ Δημοσθένη, νοιώθεις αὐτὴ τὴν πραγματικότητα, καταλαβαίνεις δηλαδῆ, εἶσαι αἰγούρος, πῶς τὸ Δημοτικό τραγούδι συνεχίζεται, μ' ἄλλους τρόπους, ἄλλες «φόρμες», μ' ἀνανεωμένο περιεχόμενο, σ' ἐπώνυμες παρουσίες:

...φυτέψαμε τὶς αἰωνόβιες θελανιδιές
γιὰ νὰ ἔρχεται ἡ πνοή σου
μὲ τὸ φεγγάρι καὶ τὸν πρωϊνὸν ἥλιο
νὰ ξυπνάει τὰ κοτούφια τὴν ἀνοιξή
καὶ νὰ ἡμερώνει τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ
καὶ τὰ θηρία τοῦ λόγγου.

Καὶ πῶς κάτω:

Ὁ ποιητὴς εἶμαι...
ποῦ φορτώθηκε τὰ ὄνειρα τῶν φτωχῶν
(ἀδερφῶν του
καὶ πάσχει νὰ συνομιλήσει: μαζί σας
μ' ἕναν ραγιαμένο ἀλλῶ
γιὰ τὴ γῆ καὶ τὸ νερὸ ποῦ δὲν δρίζουμε.

Υπάρχει μελαγχολία στὴν ποίηση τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου; Κι ἂν ναί, εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν πραγματικότητα; Κι ἂν ναί, πῶς τὴν παρουσιάζει; Κι ἂν ναί, γιατί τὴν ἐκφράζει;

Πρὶν ἀπαντήσω στὰ πῶς πάνω ἐρωτήματα, ἔχω τὴ γνώμη πῶς πρέπει νὰ δοῦμε κάτι ἄλλο.

Ἄν παραδεχόμαστε πῶς ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ εἶναι ὁ δάσκαλος, ὁ δὴγητής, ὁ μάστορας ποῦ προσφέρει κάτι: τὸ ἀληθινὸ καὶ χρήσιμο στὸ συνάνθρωπό του, κι ὄχι: τὸ ψεύτικο κι ἀχρηστο (ὁ τσαγκάρης φτιάχνει τὰ παπούτσια γιὰ νὰ μὴν τρυπιοῦνται τὰ ποδάρια μας, ὁ ράφτης τὰ ρούχα γιὰ νὰ μὴν κρυώνουμε), ἂν παραδεχόμαστε πῶς ὁ ποιητὴς (ὅπως ἀκόμα κι ὁ τσαγκάρης κι ὁ ράφτης) πρέπει νὰ ἐκφράζει τὴν ἐποχὴ του μὲ τὴν πλατεῖα ἔννοια, τότε εἴμαστε υποχρεωμένοι νὰ δεχτοῦμε ἐπίσης ὅτι: ὁ ποιητὴς δὲν πρέπει νὰ κλείνει τὰ μάτια μπροστὰ σὲ κανένα κακό, σὲ κανένα καλὸ, σὲ κανέναν... πειρασμό.

Αὐτὸ ἄλλωστε εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ὀνομάζουμε ρεαλισμὸ ἢ ἀντικειμενισμὸ.

Ἄπὸ δῶ καὶ πέρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ποιητὴ πῶς θὰ παρουσιάσει αὐτὴ τὴν πραγματικότητα. Καὶ τοῦτο φυσικὰ εἶναι δεμένο μὲ τὴν ἰδιοσυγγρασία του, μὲ τὴν ἐμπειρία

του, μὲ τὴ γενικὴ διαπαιδαγώγησή του, ὅχι σπάνια μὲ τὶς συνθήκες (ψυχικὲς καὶ φυσικὲς) ποῦ θρῖσκεται, μὲ τὴν ἱκανότητά του. Κι ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἐπίσης ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ποιητὴ, ἂν αὐτὴ τὴν πραγματικότητα θὰ τὴ δεῖ σωστὰ κι ἂν θὰ τὴ δώσει: κατὰ τρόπο ἀληθινὸ καὶ χρήσιμο ἢ ὄχι.

Σ' αὐτὴ τὴ συγκεκριμένη περίπτωσι — ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν κι ἡ ὑπόλοιπη ποίηση τοῦ Δημοσθένη — ὑπάρχει ἡ μελαγχολία, μιὰ μελοχολία διάχυτη ποῦ πολλὲς φορὲς ἐξελίσσεται σὲ παράπονο, σὲ θρήνο. Μὰ αὐτὴ ἡ μελαγχολία εἶναι μιὰ πραγματικὴ ψυχικὴ διάθεση ἐνὸς ἐλόκληρου λαοῦ ποῦ θρηνεῖ τοὺς νεκροὺς του, κλαίει γιὰ τὰ ἐρείπια, ὀργίζεται γιὰ τὴν ἀδικία ποῦ γίνεται. Ἴσως, ναί, ὅλ' αὐτὰ δίνονται μὲ τρόπο ἔντονο καὶ διαρκεῖ, μὰ καεῖς δὲ μπορεῖ νὰ πεῖ πῶς εἶναι ἀφηρημένα, ἀνύπαρχα. Κι εἶναι ἀπαραίτητο — κι ἀξιόλογο — νὰ σημειωθεῖ ἡ ἀντίδρασι τοῦ ποιητῆ, ὅταν λέει μετὰ παρησίας:

Ἐέρω πῶς ἡ ἐλπίδα
θὰ ξεκινήσει ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῶν ἀνθρώπων...

ἢ

...γιὰ νὰ ἔρθει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου
ν' ἀνθίσουν οἱ λυγαριὲς τὸν χειμῶνα
νὰ δῶει τὸ φεγγάρι στὶς ράχες τοῦ λόγγου...
(γού...)

Καὶ δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τοὺς «ποιητὲς τῆς φυγῆς», ὅταν θυμᾶται τὴ θυσία, τὸν ἀγούρο θάνατο, καὶ τὰ ὑπενθυμίζει ὅλ' αὐτὰ λέγοντας:

...τὴν ὀδοπορία τῶν ἀσκητῶν ἐζήτησα
γιὰ νὰ συναντήσω τὸν αἰμόφυρτο ἐφηβο
ποῦ ντουφεκίστηκε σ' ἕνα φράχτη
στὰ χρόνια τῆς κατοχῆς
μ' ἕνα ὄνειρο κι ἕνα τραγούδι
ποῦ ἔμεινε στὶς κούνιες τῶν νηπίων
καὶ στὶς πυρακτωμένες κάννες τῶν πο...
(λυβόλων.

γιατί ἀμέσως φροντίζει νὰ ἐξηγήσει σὰν συνέχεια κι ἀπάντησι:

Θὰ ἔρθουμε
ἀπ' τὴν Ἀνατολή κι ἀπὸ τὴ Δύση
ἀπ' τὸ Βορρὰ κι ἀπὸ τὸ Νότο
.....

μὲ τοὺς γέροντες καὶ τὰ νηπία
γκρεμίζοντας τὶς ἀψίδες καὶ τὰ τεῖχη...

Κάποιος τήν ἀπάντηση στήν ἀδικία, τήν ἀπόκρουση τοῦ πόνου καί τῆς θλίψης, τήν ἀνάταση, τέλος, θά τήν ἤθελε πιά στεντόρεια, πιά ρωμαλέα, μέ μεγαλύτερη κραυγή κι ἀπόφαση. Ἐδῶ ὅμως ὑπεισέρχεται ὁ χαρακτήρας τοῦ ποιητῆ καί ἡ φυσική ἡραιμία πού μεταφέρει πάνω στό χαρτί μιᾶ ἡμερῆ μᾶ σταθερῆ σκέψη, τὸ προσωπικό του πιστεύω, πού εἶναι «τὰ Καίσαρος Καίσαρι», μᾶ χωρὶς μνησίκαιη ὁρμή.

Τὸ ἴδιο θά μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ τὸν ἀπαλὸ λυρισμὸ, ἓνα στοιχεῖο κι αὐτὸ διάχυτο στήν ποίηση τοῦ Δημοσθένη. Αὐτὸς ὁ λυρισμὸς εἶναι αἶθριος καί γαλήνιος καί δὲν τὸν μεταχειρίζεται σὰ δευτερευόν στοιχεῖο, γιὰ νὰ ντύσει δηλαδὴ μιᾶ ξερῆ ἔκφραση καί νὰ τήν κάνει πιά ὀρσοερῆ, πιά τρυφερῆ, μᾶ τοῦ δίνει τῆ θέση τοῦ συμπρωταγωνιστῆ, κοντὰ στό κύριο θέμα. "Ὀλ' αὐτὰ μὲ τὸ δικό του τρόπο, τὸν ἀτομικό, τὸν προσωπικό, πρᾶγμα πού δείχνει πῶς δὲν ἔχει δεχτεῖ ἐξωτερικούς ἐπιηρεασμούς καί ὅ,τι γράφει: εἶναι δικό του, ἀκόμα καί στήν ἔκφραση καί στή μορφή.

Γιὰ ν' ἀξιολογήσουμε πιά σωστά τὸ ἔργο καί γιὰ νὰ μὴν πέσουμε σὲ λαθεμένες διαστώσεις πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψη μας καί τὴν «χρονική» τοπότησή του. Ὁ «Παλιὸς τῶν ἡμερῶν» ἀναφέρεται σὲ παλιῆς ἐποχές, σὲ χρόνια συμφορᾶς καί δυστυχίας τοῦ Γένους καί τῆς Φυλῆς (μὲ τῆ σωστή ἔννοια), πού μέρα λυτρωμοῦ δὲ φαίνονταν στό σκοτεινιασμένον ὄριζοντα. "Ἔτσι ἐξηγιέται κι ἡ ἐπίκληση πολλῆς φορᾶς στό «ὑπέρτατο ὄν» κι ἔντονη μεταφυσική διάθεση πού ἐκφράζουν ὀρισμένοι στίχοι τοῦ κειμένου, πρᾶγματα τόσο κοινὰ σὲ περασμένους καιροῦς, σ' ὄλους τοὺς λαούς. Μ' ἐπιδειξίότητα συνδέει ἐκεῖνο τὸ παρελθόν μὲ τὴν πρόσφατη ἢ σημερινὴ σκληρῆ πραγματικότητα, κατὰ τρόπο πού νὰ μὴ σοκάρει ἢ νὰ ξενίζει κανένα.

Εἶναι συχνὴ ἡ ἀναδρομὴ τοῦ Δημοσθένη στό παρελθόν κι ἐκδηλῆ ἡ προσπάθειά του νὰ τὸ παραλληλίσει ἢ καί νὰ τὸ δέσει ἀκόμα μὲ τὸ παρὸν. Αὐτὸ φαίνεται πιά καθαρά, μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια, στό θεατρικό του ἔργο Ἐνδρόνικος Κόμηνος.

Ἐχει ὅμως τήν ἱκανότητα νὰ ἐπισημαίνει τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά στοιχεῖα κάθε

ἐποχῆς, νὰ ξεχωρίζει τις ἰδιομορφίες, νὰ τονίζει τις διαφορετικὲς κοινωνικὲς συνθήκες πού ἐπικρατοῦν κι ἐπικρατοῦσαν καί δὲν πέφτει στό λάθος ν' ἀντιγράψει ἢ νὰ μεταφέρει αὐτούσιες καταστάσεις, θγάζοντας σφαλερὰ συμπεράσματα ἢ δίνοντας ἀνεδαφικὴ διέξοδο, λύση. Κι ἡ τέτοια ἀκόμα ἀναδρομὴ ἔχει γιὰ βάση τῆς τὸ παρὸν καί φαίνεται καθαρά ὁ σκοπὸς του, ὥστε κανεὶς νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὸν κατηγορήσει γιὰ προγονοπληξία.

Δὲ διατάζει νὰ ὀμολογήσει τήν ἀδυναμία του, νὰ ἐξομολογηθεῖ πῶς μόνος

...δὲν μπορῶ νὰ φυσήξω σὰ λόγια μου
τὴν ζεστή σου ἀνάσα
νὰ τὴν κάμω ἓνα σκονιὶ ἀπὸ φῶς
γιὰ τοὺς ἀδερφούς μου πού περιμένουν
ἓνα φύλλο χλωρὸ δίπλα στίς μηχανὲς
γύφωνα ἀγάλματα πού γεράζουν
δίχως ἓνα φεγγάρι στή θάλασσα.

Αὐτὴ του ὅμως ἡ ἐξομολόγηση δὲν εἶναι ἐλάττωμα, ἀλλὰ προτέρημα, γιατί δείχνει πῶς ἔχει συναίσθηση, ὅτι ὀρισμένες λύσεις δὲν εἶναι ἔργο ἑνὸς «λαοσωτήρα ὑποσχετῆ» (τέτοιους ἔχουμε δεῖ ἀρκετοὺς ὡς τώρα), μᾶ ζήτημα τοῦ συνόλου κι ὕστερα ἀπὸ μιὰ σειρά ἀνεβάσματα καί καταβάσματα ὀλόκληρης πορείας. Σ' αὐτὴ τὴν πορεία καθένας ἔχει τὴν προκαθορισμένη θέση του κι ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους, φυσικά:

Οἱ ποιητὲς εἴμαστε
πὸ θέλουν νὰ καταλύσουν τὴν τάξη τῶν
(ἀνθρώπων
μ' ἓναν ἀνθισμένο λόγο.

ΝΙΚΟΣ ΜΠΛΕΤΑΣ - ΔΟΥΚΑΡΗΣ

Δημοσθένη Κόκκινου: «ΛΥΡΙΚΑ», Ποιήματα, Θεσσαλονίκη, 1979

Κάποια βιβλία πού φτάνουν σὰ χέρια μας, μοιάζουν μὲ γράμματα ἀπὸ παληοὺς γνώριμους ἢ φίλους πού σὲ γεμίζει χαρὰ καί συγκίνηση ἢ λήψη τους. — "Ἄλλωστε στὸν καιρὸ μας, παρόλες τις σύγχρονες τεχνικὲς προόδους στὸν τομέα τῆς ἐπικοινωνίας, γιὰ μᾶς τὸς λογοτέ-

χνες ισχύει ακόμη σε μεγάλο βαθμό ό «δι' ανταλλαγής βιβλίων» παληός εκείνος τρόπος αλληλογραφίας κι αλληλογνωριμίας.

Και αναφέρομαι σ' εκείνα τὰ γράμματα που ό παραλήπτης αναγνωρίζει άμέσως από τὸ φάκελλο τὴ συμπαθητικὴ γραφὴ τοῦ άποστολέα και άνυπομονεὶ νὰ τὰ διαβάσει.

Τὸν άποστολέα με τὰ άγνὰ αίσθήματα και τὴ βαθειὰ πίστη στὴν άγάπη ακόμη και τοῦ — άγνωστου και μακρυνου — «πλησίον» καθὼς και στὰ ιδανικὰ που ό μορφαίνου και δίνου νόημα και άξία στὴ ζωὴ.

Αὐτὰ τὰ αίσθήματα δοκίμασα λαβαίνοντας τὸ ποιητικὸ βιβλίο τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου με τίτλο «Λυρικά».

Ἡ ποίησή του σε κατακτὰ με τὸ μεστό της περιεχόμενο, τὴν πηγαία έμπνευση και τὴ συναισθηματικὴ εὐθυβολία της που μιλάει «κατ' εὐθείαν» στὴν ψυχὴ, στὴν ταλαίπωρη ψυχὴ μας που τόση ἔχει άνάγκη στὶς σκληρὲς κι άδέβαιες μέρες μας νὰ χαρεῖ και ν' άπολαύσει τὸ άρωμα μιᾶς γνήσιας κι ὄχι από νάυλον ποιητικῆς άνοθορίας.

Πῆρα τὸν ποιητὴ από κοντὰ στὴ θαυμάσια «Λυρικὴ» του περιπλάνηση, στὰ σκιερὰ στοχαστικὰ του δάση, στὰ μονοπάτια άναπολήσεων «με τοὺς καμένους πελαργούς, τὰ φευγάτα χελιδόνια, τ' αποδημητικὰ πτηνὰ με τὶς — λευκὲς — φτερούγες τοὺς σπασμένες...», ὡς τος ὄφρεῖς τῶν ὀρέων» που οἱ ποιητὲς ἐλπίζουν «νὰ ἰδοὺν τὸ Θεὸ ν' άνοίγει τὰ μπουμπούκια στοὺς βάτους και νὰ ψωμώνει τοὺς στάχεις στὰ χωράφια με τὴν πνοὴ Του...».

Με τὴν ὀδυνηρὴ «Θητεία» του, τὶς πικρὲς του «Συναντήσεις», τοὺς παραστικος ἴσκιους τῶν «Ἀποδημητικῶν» του, τὰ «Ὀδοιπορικὰ» του στὴν Ἄργὴ πεδιάδα τοῦ φθινόπωρου με τὶς διαλυμένες ἰδέες, τὰ «Ἐρημικὰ» του με τὸν αἶνο τῆς ἀηδόνας στὴν άγριοτριανταφυλλιά και τοὺς τραγικούς του «Περιλειπόμενους» που ὀδεύου πρὸς συνάντηση τῶν άποσταμένων ἀδελφῶν, προσφέρει στίχους συγκλονιστικούς, φορτισμένους με λατρεία θρησκευτικὴ στὴν Εἰρήνη, γεμάτους πόνο γιὰ τὸν φονευθέντα σ' άπέναντι χαρακῶμα «έ-

χθρὸ» που ἡ άταφη μορφή του ἔγινε φάντασμα Σαιξπηρικὸ και μαζί με τὸ δάκρυ τῆς μαυροντυμένης μάνας του, τυραννοῦν και καταδιώκου τὴ μνήμη και προτρέπου νὰ φράξουμε τὴν άνοιχτὴ κερκόπορτα τοῦ μίσους με τὸ φωτεινὸ κι ἐλπιδοφόρο ὄραμα τῆς άγάπης και τῆς ἀδελφοσύνης.

Διαβάζοντας τοὺς στίχους τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου άκούς στῆς θλίψης τὴ συχνότητα, σε ὀλοζώντανη ἐκπομπὴ κι ὄχι από κασσέτα τὸ δρᾶμα τῆς ἠρωικῆς ἀλλὰ άτυχης γενιάς του που ὄρθια, περήφανη, άνυπόταχτη κι ἀκλόνητη με τὸ σταυρὸ τῆς θυσίας στὴν πλάτῃ της ἀνέβηκε τῆς Δόξας τὸ Γολγοθοθᾶ.

Ἄο ποιητὴς δὲν εἶναι τὸ χαρούμενο τζιτζίκι τοῦ ὄμορφου καλοκαιριοῦ ἀλλὰ ὁ πονεμένος γκιώνης που τὸ κλάμα του άκούγεται με συγκίνηση και ρίγος στὶς ἔρημες χαράδρες και τὰ δάση.

Ἡ καινούργια αὐτὴ σημαντικὴ ποιητικὴ δημιουργία τοῦ Δημοσθένη Κόκκινου, μοιάζει με βαθὺ και ἤσυχο ποτάμι που ἔχει τὶς πηγὲς του στὰ ὕψηλὰ ὄρη τῆς συμπῶνιας γιὰ τὸν ἄνθρωπο και τὸ διαυγέστατο νερὸ του κυλάει πονεμένα ἀνάμεσα στὶς ὄχθες του τὶς φυτευμένες με πικροδάφνες και χύνεται στὸν κόλπο τοῦ παράπνου και τῶν χαμένων προσδοκιῶν.

Με ἄρκετὴ φαντασία συνθεμένα τὰ σκίτσα τοῦ ποιητῆ και πολὺ ταιριαστὰ με τὰ ποιητικὰ κείμενά του.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΗΓΑΔΙΩΤΗΣ

Σ πύρου Μουσελίμη: «ΑΣΤΡΟΦΕΓΓΙΕΣ» Ποιήματα, Γιάννινα 1982

Ἄο Σπύρος Μουσελίμης από τὸ πρῶτο του βιβλίο που ἐξέδωκε τὸ 1926, μᾶς δίνει με τὸ πιὸ πάνω ἔργο του τὸ εἰκοστὸ δεῦτερο, ἀποκαλυπτικὸ κυριότερα τοῦ πάθους του τῆς δημιουργίας.

Ἄο Μουσελίμης τῶν 86 χρόνων μᾶς ἔδωκε τὴν τριετία 1980— 1982 πέντε βιβλία του, και ἀνάμεσά τους τὸ ἄριστο στὸ εἶδος του «Ἀρχαιότητες τῆς Θεσπρωτίας», ἔργο ἐπιμοχθο και ἔργο ζωῆς, ἕνα σύνολο ἐμφαντι-

κό της ὀρθῆς πνευματικῆς ὁδοπορίας πού δικαιοῦναι τὴ λαμπρὴ θέσῃ του στὴν Ἡπειρωτικὴ γραμματεία.

Ἡ συλλογὴ του «Ἀστροφεγγιές» ἔχει τὴν ἔρτια δομὴ τῶν μέσων πού χαρακτηρίζουν τὴν ποιησὴ του, τῶν τελευταίων χρόνων, ἤτοι ψυχογραφία, στοχασμός, κοινωνικὸ στοιχεῖο. Ἄλλ' ὁ ἴδιος μὲ κάποιους ὑπότιτλους τῶν ποιημάτων του διευκρινίζει τὴ θέσῃ του, συνεγείροντας τὸν ἀναγνώστη. Σὲ ὑπότιτλο τοῦ ποιήματος «Σουλιωτοπούλα», γράφει σχετικὰ:

«Σκόρπισε τὸ πνεῦμα μου στὰ βουνὰ καὶ τὴς ράχες τῆς πατρίδας μου, ἀνάμεσα στοὺς νεκροὺς Σουλιῶτες καὶ τοὺς σημερινούς Σκαπετινοὺς καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὸ μαντρώσω μέσα στὸ κεφάλι μου. Μοῦ τὸ πῆραν οἱ Νεράιδες καὶ τὰ ξωτικά».

Σὲ ἄλλα ποιήματά του, μιλάει γιὰ τὸ εἶδος γερὸ πάθος του νὰ δώσει ἕλη τὴ ζωὴ του, νὰ τὴν ἀναλώσει στὸ βωμὸ τοῦ πνεύματος καὶ στὸ πατριωτικὸ χρέος, μιὰ θέσῃ πού εἶναι προσφορὰ καὶ παράδειγμα. Ἔτσι δημιουργικὸ ἀναδύει ἢ Ἀπολώνια προσταγῆ: «Μουσικὴν ποιεὶ καὶ ἐργάζου». Μιὰ ὑποδειγματικὴ παρακαταθήκη τοῦ Μουσελίμη στοὺς Νεώτερος.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΡΑΨΙΤΗΣ

Δημήτρη Σταμέλου: «ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ, Η ΑΠΟΘΕΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΛΙΚΑΡΙΑΣ»

Ὁ ἀπελευθερωτικὸς ἀγώνας τοῦ Γένους μας κατὰ τῶν Τούρκων στὰ χρόνια τοὺς μακραίωνης σκλαβιάς ἀνέδειξε γνωστούς καὶ πλείστους ἀγνωστούς ἥρωες. Λεβέντες, ὄμορφοι, λιτόσαρκοι, βασανισμένοι στὸ κορμὶ καὶ ἀρχάγγελοι στὴν ψυχὴ. Ἀκλόνητη πίστη τους ἢ θυσία τῆς ζωῆς γιὰ τὸ Χριστὸ καὶ τὴ λευτεριά. Τρανὴ ἀπόδειξη ὁ ἠρωϊκὸς του θάνατος.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς πολυτραγουδισμένους ἥρωες τῆς φυλῆς μας εἶναι ὁ Ἡπειρώτης ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ. Πνευματικὸ μνημεῖο γιὰ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴν θυσία του εἶναι ἡ μυθοποιητικὴ βιογραφία «ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ», ἡ ἀποθέωσις τῆς παλικαριάς, τοῦ Δημήτρη Σταμέλου. Ἐκδοσις τῆς «Ἐστίας», σελ. 318, Ἀθήνα. Στὸ ἀνωτέρω βιβλίο «...ὁ Κατσαντώνης δίνεται τώρα μέσα ἀπὸ τὴ συνθετικὴ εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ τῆς πλαστικῆς φόρμας τοῦ ἀφηγηματικοῦ λόγου, σὲ μιὰ ἐνότητα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τέχνης» ὅπως μᾶς λέει ὁ συγγραφέας στὸ βιβλίο του (σελ. 19).

Ὁ Δημήτρης Σταμέλος εἶναι δόκιμος λογοτέχνης καὶ κριτικός. Ἔργα του σὲ βιβλία: «Μακρυγιάννης» «Νεοέλληνες», «Ρουμελιώτικη πεζογραφία», «Κατσαντώνης» πρόκειται γιὰ ἱστορικὴ μονογραφία 1972 «Τὸ τέμπλο τοῦ Ἀη-Νικόλα στὸ Γαλαξείδι κι ὁ τεχνίτης του», «Νεοελληνικὴ Λαϊκὴ Τέχνη», «Τὸ Λιοντάρι τῆς κλεφτουριάς». Τὸ 1976 τιμήθηκε ἐπάξια ἀπὸ τὴν πολιτεία μὲ τὸ Α΄ Κρατικὸ Βραβεῖο Λογοτεχνίας στὸν τομέα τῆς μυθιστορηματικῆς βιογραφίας.

Ὁ «ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ» ἡ ἀποθέωσις τῆς παλικαριάς, κλιμακώνεται σὲ πέντε κεφάλαια: 1) Ἡ μεγάλη δίψα, 2) Οἱ πρῶτες ἐποποιΐες, 3) Μεσουράνημα παλικαριάς, 4) Χάραμα ξεσηκωμοῦ, 5) Μαρτύριο καὶ Ἀποθέωσις. Ἀκολουθοῦν: χρονολογικὸς πίνακας τῆς ζωῆς του, ἱστορικὲς σημειώσεις, λεξιλόγιο, τὸ ἔνθετο: Ὁ Κατσαντώνης στὴ λαϊκὴ εἰκονογραφία καὶ εἰκόνας. Κραυγαλέες μαρτυρίες εὐσυνειδησίας του συγγραφέα Σταμέλου.

Ἡ ἱστορία ἔδωσε στὸν Σταμέλο τὸ στίμονι τοῦ ἔργου. Αὐτὸς ἔβαλε τὸ ὑφάδι, τὰ ξόμπλια τῆς καρδιάς του καὶ τὴν πνοὴ τῆς ψυχῆς του καὶ ζωντάνεψε ἡ ρωμαλέα μορφή του ἥρωα ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ. Ἀύθεντικὴ, ἠρωϊκὴ καὶ δραματικὴ παρουσία, ἀδάμαστο φρόνημα, λαχτάρα γιὰ τὴ λευτεριά, πού κουβαλάει τὸν παλμὸ τῆς μεγάλης ἐποχῆς.

Ὁ «ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗΣ» τοῦ Σταμέλου εἶναι μιὰ φυσιογνωμία, γνήσια, αὐθόρμητη, ἠρωϊκὴ. Ἡ γνωριμία μας μαζί της μᾶς ἀνεβάζει.

Ὁ Δημήτρης Σταμέλος κάλεσε στὸ μεσοχώρι τοῦ Ἔθνους σὲ Ἑλληνικὸ πανηγύρι μὲ τὸ ταλέντο καὶ τὸ μόχθο του: τὴς ἱστορικὲς μῆμες, τὴν λαχτάρα του γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ τόπου, τὴν καλοπροαίρετη κρίσις, τὴς ἄμετες ἐμπειρίες τοῦ Ἑλ-

ληνικού χώρου, την λαγαρή σκέψη του και με κορυφαία του χοροῦ τὴν ἀγάπη και τὸ σέβας γι' αὐτοὺς ποὺ θυσιάστηκαν γιὰ τὸν τόπο μας και ἀνάστησε τὸν «ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ». Ἔργο ἀξιόλογο και ἀνάλογο τοῦ πραγματικοῦ ἀναστήματος τοῦ ἥρωα. Γιὰ ὅλα αὐτὰ σφίγγουμε θερμὰ τὸ χέρι τοῦ συγγραφέα.

Χένρυ Μίλλερ: «Ο ΚΟΛΟΣΣΟΣ ΤΟΥ ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΥ»

Τὰ δυνατὰ βιβλία, σαφῶς τὰ ὄντως ἀξιόλογα, ἀσκοῦν μιὰ γοητεία και συγχρόνως μιὰ μέθη στὴν μέθεξη, κατὰ τὸ διάβασμα, στὸν ἀναγνώστη. Ὅλη αὐτὴ ἡ εὐφροσύνη στὸν γνωστικὸ και ταυτόχρονα στὸν συναισθηματικὸ χῶρο, ὅταν ξεχυλίζει τὸ ποτήρι, τότε σὲ δεσμεύει: σὲ ἓνα ξαναδιάβασμα. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἰσχυρὸ τεκμήριο, ὅτι τὸ βιβλίον εἶναι ποιοτικῶς ἀξιόλογο.

Ἔνα ἀπ' αὐτὰ, τὰ ἄριστα βιβλία εἶναι και: «Ο ΚΟΛΟΣΣΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΟΥΣΙΟΥ» τοῦ Χένρυ Μίλλερ. Κυκλοφορεῖ τελευταία ἀπὸ τὴς λαμπρῆς ἐκδόσεις: «ΚΑΚΤΟΣ» Ἀθήνα σελ. 228 σὲ μετάφραση Α. ΑΓΓΙΝΗ.

Ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου Χένρυ Μίλλερ εἶναι μεγάλος και διαθέτει διεθνή ἀναγνώριση. Θυμίζουμε λίγα ἀπὸ τὰ βιβλία του ποὺ κυκλοφοροῦν σ' ὅλον τὸν κόσμον: «Τροπικὸς τοῦ Καρίνου», «Τροπικὸς τοῦ Αἰγύκω», «Μαύρη Ἀνοιξη», «Ἡ ρόδινη ἄνοιξη» κ.ἄ.

Τὸ βιβλίον τοῦ «Ο ΚΟΛΟΣΣΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΟΥΣΙΟΥ» εἶναι καρπὸς ἐμπειριῶν τοῦ συγγραφέα ἀπὸ τὴν παραμονή του στὴ χώρα μας. Συγκροτεῖ ἓνα δοξαστικὸ τραγούδι στὴν παλαιὰ και τὴν σύγχρονη Ἑλλάδα μας, ποὺ ὅταν λέγεται ἀπὸ ἓναν ΜΙΛΛΕΡ ἡ ἀξία του εἶναι μεγίστη.

Γιατὶ ἔγραψε τὸ βιβλίον ὁ συγγραφέας μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος: «Ὁ φίλος μου ὁ Κατσιμπαλης, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψα αὐτὸ τὸ βιβλίον, σὰν σύμβολο τῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς αὐτὸν και τοὺς συμπατριῶτες του, ἐλπίζω νὰ μὲ συγχωρήσει ποὺ μεγαλοποιῶμαι τὴς ἀναλογίες του αὐτῆς ἐνδὸς Κολοσσῶ. Αὐτοὶ ποὺ ἔβρουν τὸ Μαρούσι: θὰ ξέρουν πῶς δὲν ὑπάρχει τί-

ποτε τὸ μεγαλόπρεπο ἐκεῖ. Οὔτε καν ὑπάρχει τίποτε τὸ μεγαλόπρεπο γύρω ἀπὸ τὸν Κατσιμπαλη... Ὑπάρχει ὅμως κάτι τὸ καλοσαῖο σὲ κάθε ἄνθρωπο ὅταν αὐτὸς γίνεται ἀληθινὰ και δλοκληρωτικὰ ἀνθρώπινος. Καὶ πῶς ἀνθρώπινο πλάσμα ἀπὸ τὸν Κατσιμπαλη δὲν ἔχω συναντήσει» ἡσλ. 224).

Γιὰ τὸν Κατσιμπαλη, τοὺς Ἑλλήνες και τὴν Ἑλλάδα, ἔγραψε τὸ βιβλίον τοῦ ὁ ΜΙΛΛΕΡ. Καὶ δικαιολογημένα γιὰτὶ ὅπως μᾶς λέει ὁ συγγραφέας: «Ἡ μεγαλύτερη, ἡ πῶς ξεχωριστὴ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε ἡ Ἑλλάδα εἶναι ὅτι εἶναι ἓνας κόσμος στὸ μέγεθος τοῦ ἀνθρώπου. Σήμερα εἶναι ἀλήθεια πῶς και ἡ Γαλλία ἐπίσης σοῦ δίνει αὐτὴ τὴν ἐντύπωση, κι ὥστόσο ὑπάρχει μιὰ διαφορά, μιὰ διαφορά θαθεῖ. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἡ πατρίδα τῶν Θεῶν, ποὺ ἴσως νὰ ἔχουν πεθάνει, ἀλλὰ τὴν παρουσία τους τὴ νιώθεις ἀκόμη. Οἱ Θεοὶ εἶχαν ἀνθρώπινες διαστάσεις: δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα. Στὴ Γαλλία, ὅπως και παντοῦ στὸν δυτικὸν κόσμον, αὐτὸς ὁ κρῖκος ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους και τοὺς Θεοὺς ἔχει σπάσει». (σελ. 219).

Γιὰ μᾶς τοὺς Ἑλλήνες ἀναγνώστες: «Ο ΚΟΛΟΣΣΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΟΥΣΙΟΥ» τοῦ ΜΙΛΛΕΡ εἶναι μιὰ πορεία, μιὰ ὁδὸς γιὰ αὐτογνωσία. Μαθαίνουμε μ' ἓναν δυνατὸ, εὐρωστο και ἀποκαλυπτικὸ τρόπο γραφῆς: ποιοὶ εἴμαστε στὴν οὐσία. Αὐτὴ ἡ γνωριμία δὲν μᾶς κολακεύει τὸν ἐγωϊσμὸ ἢ και τὸν σωβινισμό, ἀν θέλετε, ἀλλὰ γίνεται ἀφετηρία σοβαρῶν σκέψεων, θέσεων, ἀναζητήσεων στὸ χῶρον τῆς προκοπῆς.

Ὁφείλομεν εὐχαριστίες στὸν ἀκάματο Διευθυντὴ τῶν ἐκδόσεων «ΚΑΚΤΟΣ» κ. Ὁδυσσεά Χατζόπουλο ποὺ μὲ τὸ μόχθο του μᾶς φέρνει κοντὰ στὸ ρωμαλεὸ πνεῦμα, ποὺ καταξιώνει τὴν οὐσιαστικὴ μας ὄντοτητα «ἐργοῖς».

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Ἀποστ. Μαγγανάρη: «LIBIDO», Ποιήματα Ἀθήνα 1983

Σχολιάζοντας τὸ τελευταῖο βιβλίον τοῦ Α.Μ. «LIBIDO» βρίσκουμε, ὅτι βασικὰ

τό έρωτικό δεδομένο, στην ύπαρξιακή όμως ανάζητηση, είναι αυτό που ρυθμίζει την ποιήσή του. "Έτσι αυτή ή θέση γίνεται συνέχεια μιὰ καθαρή θόνη ζωής κι' όπου προβάλλονται ειλικρινὰ τὰ καθέκαστα τῆς μοίρας. Πρόσθετα διαφαίνεται καὶ ή προσωπική εκτίμηση καὶ ἀναμέτρηση με τὸν χρόνο ἐνὼ ὁ εὐρηματικός στίχος ἔχει ἐγκατέρρηση, θυμοσοφία, λυρισμὸ καὶ τὸ ἀναπόφευκτο κένωπιος ἐνωπίω».

— Σ. 56 — στίχοι 12—16 —

Ξεχωρίζουμε τις σελίδες τοῦ ΕΠΙΠΕ-ΔΟΥ που μὰς δείχνουν πέρα ἀπὸ τὴν μεταφορική σημασία τοῦ χωροχρόνου καὶ τὴν διαπίστωση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου αὐτὴ τὴν φορά.

Σ. 31 — Γ — στίχοι 6—10 —

Ἄλλὰ πιστεύουμε ὅτι τὸ πορτραῖτο τοῦ Α.Μ. εἶναι μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους.

— Για κοίτα αὐτὴ τὴν μοναξιά

Ποὺ ὄλο φουντάνει Σ. 53

— Πῶς θὰ μετροῦσα ἀλήθεια

τοὺς ἴσκιους μου ἀπ' ὄλα τ' ἄστρα;

Σ. 60

Ἐ λ έ ν η ς Λ α δ ι ᾶ: «Ο ΣΧΙΖΟ-ΦΡΕΝΙΚΟΣ ΘΕΟΣ»

Ἄ Σχιζοφρενικός Θεὸς τῆς Ἐλένης Λαδιᾶ στὴ σωστή ἀξιολόγηση ἔχει ἀνατίρρητα τὴν θέση του στὴν καινούργια πεζογραφία τῆς νεοελληνικῆς γραμματολογίας.

Τόσο ή τεχνική, ὅσο καὶ οἱ πρωτοποριακές ἐννοιολογίες παρουσιάζουν ἓνα παράλογο προσωπικοῦ ὕφους πού, ιδιαίτερα στὶς φαντασιώσεις του, εἶναι καὶ ἓνας σημαντικός τρόπος ἐκφρασης καὶ προσανατολισμοῦ.

Πρόσθετα αὐτὴ ή ἴδια ή θεματογραφία πού ξεκινάει ἀπὸ ἓνα πιθανὸ ρεαλιστικὸ περίγυρο καὶ πού στηρίζεται πολλὲς φορές σ' ἓνα τοπωνυμικὸ δεδομένο διεργασίας διαφοροποιεῖται στὴ διαδρομὴ τῆς ἀνέλιξης καὶ σχηματίζει μιὰ διαφάνεια με παρανοϊκοὺς προβληματισμούς.

"Έτσι ὑπάρχει ὅμως ἓνα μέτρο πού

ἐπιλέγει τὴν χρησιμότητα καὶ τὴν διάρκεια στὴν ἀναφορά, στὴν ἐξομολόγηση, στὴν ἀφήγηση, στὴν ψευδαίσθηση, στὴ φαντασίωση.

Ἄκόμα ὅταν ή ἐννοιολογία ἐπικοινωνεῖ με τὴ δοκιμιογραφική ἐξιστόρηση, δὲν ἔχουμε καμιά ἀρνηση καὶ ἐγκατάληψη τῆς λογοτεχνικῆς γραφῆς ἀλλὰ ἀντίθετα βρισκόμαστε καὶ πάλι σὲ μιὰ ἐμπνευση τοῦ ὄνειρικοῦ.

Τεχνικὴ τὴν ὁποία ή Ἐλένη Λαδιᾶ παρουσιάζει γιὰ πρώτη φορά στὰ νεοελληνικὰ γράμματα τὴν ὁποία καὶ βαθμολογοῦμε γιὰ τὴ γνήσια καὶ καθαρή γραφή.

Περίπτωση τῆς Ἐλένης Λαδιᾶ στὴ μοντέρνα πεζογραφία πού μαζί με τὴν Ἔρση Λάγκε ἔχουν κερδίσει τὴν βαθμολόγησή τους τόσο στὴν ποιότητα ὅσο καὶ στὴν καινούργια φράση.

Ἦστόσο εἴμαστε ἀκόμα ὑποχρεωμένοι νὰ σταθοῦμε στὴν τολμηρότητα τῆς ἐννοιολογίας τοῦ βιβλίου.

"Ἰσως καὶ νὰ ἔχουμε ἐδῶ μιὰ ἀντιμετάθεση τοῦ ἀμαρτήματος ἐκείνης τῆς μεταβιβαζόμενης καφκικής διαδικασίας ἀπὸ τὸ ὄν ἄνθρωπος στὸν ἐνανθρωπίσαντα αὐτὴ τὴ φορά. "Ἰσως καὶ νὰ γνωρίζουμε ἐποπτικά τὸ ἐπιτρεπτό γιὰ μιὰ ἐπανεξέταση τοῦ ψυχισμοῦ σὰν κλιμάκωση μοίρας στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα με τὴν καταλογισθεῖσα ἀμαρτία καὶ τὰ ποσοστὰ κάποιας κοινῆς συμμετοχῆς πρωτοπλάστη καὶ ἀνθρώπινης συνείδησης. Μήπως λοιπὸν αὐτὸς ὁ Σχ. Θεὸς θὰ σημαίνει μιὰ καινούργια πίστωση χρόνου γιὰ ἓνα διάλογο ἐπὶ ἴσοις ὅροις πᾶνω σ' αὐτὸ τὸ ἀναθεωρούμενο ἀπὸ τὴν Ἐλένη Λαδιᾶ ἐνώπιος ἐνωπίω. Ὑπάρχει στὸ βάθος τῆς γραφῆς τῆς Ε.Λ. μιὰ ἐγρήγορηση βιβλικῆς μεταφυσικῆς πού δὲν εἶναι μεταβίβαση ἀλλὰ συγκριτικὸ δεδομένο τῆς ἀπομυθοποίησης τῆς ἐπίγειας ζωῆς καὶ τῆς ἄνωθεν ἐντολῆς.

Τέλος πιστεύουμε ὅτι αὐτὰ τὰ κρυμμένα ἀγάλματα εἶναι καὶ πρόσωπα τοῦ ἴδιου χαρισματικοῦ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα ὅμως θεοῦ πού ξέφυγε ἀπὸ τὴν ἀνωτερότητα τοῦ Δωδεκάθεου καὶ ἐπιδιώκει νὰ μὰς προσανατολίσει σὲ μιὰ καινούργια πιθανότατα σκέψη.

Μάκη Πανώριου: «Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ»

Ἀπὸ τοὺς λίγους νεοέλληνες συγγραφείς, ὁ Μάκης Πανώριος, ἔχει παρουσιάσει στὸν τόπο μας, τὴν πεζογραφία τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας.

Ἡ ἄσκησή του αὐτή, ἔχει ἀξιολογηθεῖ ἄρτια σχεδὸν πάνω στὴ τεχνική, τὸν προβληματισμὸ καὶ τὴν ποιότητα.

Ἰδιαιτέρα ἡ συνέπεια τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας σὰν δεδομένο συμμετοχῆς καὶ τραγικότητος σ' αὐτὲς τὶς ἀναφορὲς τοῦ Μ. Πανώριου, εἶναι θέση κι ὄχι ἄρνηση. Πρόσθετα ὁ προβληματισμὸς τῆς διαμαρτυρίας καὶ τῆς ἀναρθρῆς κραυγῆς τῆς ὀδύνης τῶν σπλάγχων, δὲν σκεπάζεται ἀπὸ καμιά σκοπιμότητα καὶ πολιτικοποιημένη κόπια.

Ἡ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ πὸς θυμίζει ἐδῶ τὴν Βιβλικὴ ἀποκάλυψη, εἶναι μιὰ συνθετικὴ πεζογραφία ἀπὸ τὸ ὄνειρικό, τὸ φανταστικό καὶ τὸ παράλογο, πὸς δοκιμάζονται θάναυσα καὶ τρομαχτικά, στὴν ἀνθρώπινη καὶ τὴ συμπαντικὴ γῆ.

Γι' αὐτὸ ἄλλωστε ὑπάρχει ἐδῶ καὶ ἡ ἐνταξία ἑνὸς πνευματικοῦ διαλογισμοῦ γενικώτερης προδιαγραφῆς, ὅπως, πολὺ σωστά, σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας.

Ἀκόμα γράφουμε καὶ γιὰ τὴν τεχνικὴ τοῦ Μ.Π. πὸς εἶναι ἕνα ἐναλλαχτικὸ ὄψος, ἀπὸ ἐξομολογητικὸ τόνο, Β. πρόσωπο καὶ πληθυντικό, περίπτωσι κάποιου διακινούμενου θεατρολογίας πάνω στὸ σκηνικὸ γιὰ τὴν καταστρεφόμενη πᾶσα γῆ.

Τέλος ὁ Μ.Π. στὴν πολὺ προχωρημένη θέση τοῦ συγγραφέα καὶ στὴ σελίδα 73 — στιχ. 7—14 δίνει ἴσως ἐξωτερικά, κάτι ἀπὸ τὸν ἀπόκρυφο διαλογισμὸ τῆς διαπιστούμενης μεταβολῆς καὶ συμφορᾶς πὸς ἔβριχε τὸν ἄνθρωπο ζουζούνι, στὴ Μεταμόρφωση τοῦ Κάφκα.

Γιώργου Κάρτερ: «ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΛΟΣ»

Αὐτὸς ὁ ἀτομικὸς φάκελλος τοῦ Γ. Κάρτερ εἶναι ἡ ταυτότητα πὸς συνοδεύει τὸ ἀνθρώπινο εἶδος καὶ πάθος τοῦ καιροῦ μας.

Βίος πὸς μεταφράζει τὰ δεινά, τὴν πίκρα καὶ τὶς πολλὰς ἐγγραφὰς τῆς ἀθλιότητος πάνω στὴν καθημερινότητα. Πάθος γιὰτι δοκιμαζόμαστε πολιτικοκοινωνικά στὶς κοινὲς καὶ ἀτομικὲς περιπτώσεις τῆς ἐλευθερίας.

Ἔτσι ὁ στόχος ἐδῶ, εἶναι ἀλύψη γενικότητας, εἶναι διαπίστωση, γίνεται διαμαρτυρία ἐνῶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναζητᾶ, νὰ χάνει ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνιχνεύει τὴν ποιότητα τῆς ὀδύνης μὲ τὸ δικαίωμα τῆς ἀνθρώπινης σφίρας, αὐτὴ τὴ φορὰ.

— Ὑστερα μοίρασα τὴν ἀνυπαρξία μου νὰ τὴν κρατοῦν ἐνέχυρο οἱ συμπολίτες Σ. 49.

— Μὲ τὰ πρησμένα λόγια μας λοιπὸν μιχρῶναμε τὸν κληρο τῶν καθαραιωμένων Σ. 53.

Μὲ σημεῖα πὸς προσεγγίζου κάποιου θεοσέβεια — 29] - 30 — ὁ Γ.Κ. δίνει μιὰ, ἀπὸ τὶς ἀρτίστερες, ἐπιγραμματικὴ ποίηση.

Αὐτὸ τὸ δηλωτικό, εἶναι γιὰ μᾶς, φῶς, γνησιότητα, καὶ λιτὴ σκέψη.

— Εἶμαι τῆς πρώτης ὕλης.

Ἔνας κατασκευαστὴς ἀνθρώπινων ὁμοιωμάτων Σ. 43.

Οἱ ἐννοιολογίαι τοῦ Γ.Κ. βγαίνουν κυριότατα ἀπὸ τὸν ὑπαρξιακὸ προβληματισμὸ στὸν ὅποιον ὅμως, συγχωνεύεται ἡ διαλεκτικὴ τῆς ἀμφισβήτησης Σ. 22.

Ὅμως αὐτὸ σημαίνει ὅτι μᾶς προσφέρεται τὸ γενέθλιο ἀγαθὸ τῆς ἐπικοινωνίας μέσα ἀπὸ τὶς πιὸ εὐρηματικὲς ποιητικὲς σελίδες πὸς γράφονται μέσα στὸ 1982.

Ὁ ἴσκιος ἔχει πάντα τὸ σχῆμα τοῦ πᾶν τέρμα μου Σ. 53.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Κώστα Ντούλα: «ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ ΜΕ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ» (Γιὰ ὄσους δὲν γύρισαν ἀπὸ ἦν ξενητειά)

Στὴν ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας καθιερώθηκαν διάφορες σχολές, πὸς πῆραν τὴν ὀνομασία τους ἀπὸ τὸ γεωγραφικὸ χῶρο. Ἔτσι ἔχομε τὴν Ἐφτανσιώτικη Σχολή, τὴν Ἀθηναϊκὴ, τὴν Ἡπειρωτικὴ, τοῦ Ταυγέτου κι ἄλλες.

Μιά τέτοια σχολή είναι και ο κύκλος της περιοχής των Γραμμενοχωριών που οί λογοτέχνες, που θα αναφέρω παρακάτω, κρατούν τις ρίζες τους απ' εδώ. Την άποκαλῶ σχολή της «Γραμμενούπολης». Τὸν ὄρο τὸν δανείστηκα ἀπὸ τὸν μεγάλο καὶ σοφὸ δάσκαλο Ἰ. Αθ. Ψαλίδα. Σ' ἕνα γράμμα του πρὸς τὸν Καπλάνη τὸ 1805 ἔτσι ἀποκαλεῖ τὸ Γραμμένο, κεφαλοχώρι τῶν Γραμμενοχωριῶν. Καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς ὀφειλόταν στὸ ὅτι οἱ μεγάλοι ἀναγεννητῆς ἦσαν παιδείας Καπλάνης καὶ Ζωσιμάδες ἦταν Γραμμενιάτες.

Βέβαια τὰ Γραμμενοχώρια ἔβγαλαν μεγάλους φιλόλογους καὶ λογίους. Ἀλλὰ ἐδῶ πρόκειται γιὰ τοὺς λογοτέχνες, που ἐμφανίστηκαν καὶ ἔδωκαν τὴν πνευματικὴ τους προσφορὰ ἀπὸ τὸ μεσοπόλεμο μέχρι σήμερα. Ἀρχηγέτης τῆς σχολῆς στάθηκε ὁ διαλεχτὸς λογοτέχνης καὶ γιὰ τὸς Κώστας Ντούλας. Ἀκολουθοῦν μὲ τὴν παρουσίαν τους ὁ Ὁρέστης Λεων. Αὐδῆς, ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ οἰκογένεια τοῦ Διαμάντη Αὐδῆ, ὁ ἀξέχαστος ποιητῆς τῶν Γραμμενοχωριῶν Δῆμος Νασούλης, που μᾶς ἔφυγε πρόωρα πέρυσι, ὁ Γιόχαν Μπογδάν, φιλολογικὸ ὄνομα τοῦ δασκάλου Θεοχ. Βλαχογιάννη, ἡ Εὐτέρπη Σκόρδου στὴν Αἴγυπτο, ἡ Ἄννα Σαφίλιου μὲ μεγάλη δραστηριότητα στὸ παιδικὸ βιβλίο, ὁ Πέτρος Λυρίτης, που εἶναι ὁ ἀτυχῆς Δῆμος Π. Τζουμπές, που ἡ ἀρρώστια τοῦ ἀνέκοψε τὸ δημιουργικὸ του ἔργο, καὶ γιὰ τὸ ἀπὸ χρόνια βρίσκεται στὸ ψυχιατρεῖο τῆς Ἀθήνας. Τέλος πρέπει νὰ ἀναφέρω τὸν αὐτοδίδαχτο Λάμπρο Μάλαμα, ψευδώνυμου τοῦ Ρωμύλου Τσιάρρα, που συνεχίζει καὶ σήμερα στὰ Γιάννενα τὴν συγγραφικὴ του δραστηριότητα.

Μακρόχρονη εἶναι ἡ προσφορὰ τοῦ Κ. Ντούλα στὴν τέχνη τοῦ γραφοῦ λόγου. Χάραξε μιὰ νέα πορεία καὶ ἰδιαίτερα στὸ χρονογράφημα. Μὲ ἐπίκεντρο τὰ Γραμμενοχώρια σύνδεσε τὸ ἀθάνατο δημοτικὸ τραγούδι, ὅπως διαπλάστηκε στὸ χωρὸ αὐτὸν καὶ γενικὰ στὴν Ἡπειρο μὲ τὴ σημερινὴ ζωὴ μας.

Τὸ δημοτικὸ τραγούδι σαρώθηκε ἀπὸ τὰ ρεύματα τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ ἄκρατου ἀτομικισμοῦ. Καμμιά σοβαρὴ προ-

σπάθεια δὲν ἔγινε ἀπὸ τὸ Κράτος καὶ τὴν Ἀκαδημία γιὰ τὴν συγκέντρωση καὶ ἀξιοποίησή του. Ἀφέθηκε ἡ πρωτοβουλία στὴν ἰδιωτικὴ ἐμπορικὴ ἐπιχείρηση, που στοχεύοντας μονάχα τὸ κέρδος τὸ παραμόρφωσε καὶ τὸ ἐπλαστογράφησε.

Τὰ «Ἡπειρωτικὰ Μοιρολόγια» εἶναι τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ Κ. Ντούλα. Εἶναι μιὰ ἐπιλογή. Καὶ ὠρισμένα δὲν περιέχονται στὶς γνωστὲς συλλογές. Ὁ συγγραφέας προβάλλει τὸ καθένα μὲ ἀπαράμιλλη τέχνη.

Τὸ μοιρολόγι εἶναι τὸ τραγούδι, που ἔπλασε ὁ λαός, γιὰ νὰ ἐκφράσει τὰ βάσανά του. Κι' ἦταν πολλὰ. Ἡ σκλαβιά, ἡ φτώχεια, ἡ ξενιτιά καὶ ὁ χάρος. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργοῦσαν τὸν ψυχικὸ πόνο, τὸ δάκρυ, τὴ λύπη.

«Σοῦ στέλνω καὶ τὸ δάκρυ μου
σ' ἕνα χρυσὸ μαντήλι.
Τὸ δάκρυ εἶναι καφετέρω
καὶ καίει τὸ μαντήλι.»

Τὰ περισσότερα μοιρολόγια, που ἐπέλεξε ὁ συγγραφέας εἶναι ἀριστουργήματα στὸ περιεχόμενο καὶ τὴ μορφὴ. Κλασικά. Τί εἶναι ἐκεῖνο «Τὸ σάλιο μου»! Σὲ συγκλονίζει.

Τὴν θλίψη καὶ τὸν πόνο ἀπαλύνει ἡ γλυκεῖα μανούλα. Καὶ μὲ τὸ δίκιο του ὁ Κ. Ντούλας τὸ ἀφιερώνει στὴ δικιά του, που τὸν ἄφησε ὀρφανό, ὅταν ἦταν ἀκόμα νήπιος. Καὶ δὲν γνώρισε τὴ στοργὴ τῆς.

Κάθε μοιρολόγι ὁ συγγραφέας τὸ πλαισιώνει μὲ μιὰ περίτεχνη καὶ θαυμάσια εἰσαγωγή που ὁμορφαίνει τὸν μακάβριο διάλογο.

Ὁ Κ. Ντούλας ἐξὸν ἀπὸ τὰ σκόρπια δημοσιεύματα σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ἔγραψε καὶ ἀρκετὰ βιβλία. Πέρυσι εἶχε κυκλοφορήσει «τὰ Μανουσάκια». Ἀκόμα ἔδωσε καὶ ἐκλαϊκευμένες ἐργασίες γιὰ ἐπιστημονικὰ ἰατρικὰ θέματα. Ὅπως ἦταν γιὰ τὴν πίεση, τὸ τσέκ-ἀπ, ἕνας γιὰ τὸν θυμῶνα, τὴν υγείαν τῶν μελονύμφων καὶ ἄλλες. Ἄρθρα μὲ λογοτεχνικὴ ὑφὴ ἔγραψε σὲ ἐφημερίδες τῆς Θεσ-

σαλονίκης, τῆς Καβάλας, τῶν Γιαννίνων καὶ τῆς Ἀθήνας.

Ἄκόμα ἔγραψε καὶ ποιήματα. Θυμᾶμαι δυὸ στίχους ἀπὸ ἕνα, ποῦ μοῦ ἀπήγγειλε στὸ Γραμμένο στὴν κατοχὴ καὶ εἶχε δημοσιευθεῖ σὲ Ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα:

«Πρώϊμα λουλούδι νοιάστηκες
ἢ Ἄνοιξη, πὼς θάρρη...

Τελειώνοντας πιστεύω, ὅτι κάποτε θάρρει ἡ μεγάλη ὥρα, ποῦ ὁ λαὸς θὰ διακόψει ὀριστικὰ τὴν πολιτιστικὴ χορτοφαγία καὶ θὰ γευθεῖ τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἀπὸ τὴν πολιτεία καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς μανάτζερς τοῦ ἐμπορίου. Μέχρι τότε ὁ Κ. Ντούλας θὰ παραμένει ὁ ὁδηγὸς γιὰ τὴν ἀληθινὴ λαϊκὴ τέχνη.

ΚΩΣΤΑΣ Δ. ΒΕΛΙΑΡΟΥΤΗΣ

Ἄ ν ν α ς Ἀ χ μ ᾶ τ ο θ α: «ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΧΩΡΙΣ ΗΡΩΑ» (Μετάφραση ἀπὸ τὰ ρωσικὰ Μίλιας Ροζίδη), 1982

Γιὰ πρώτη φορά, ἀπ' ὅσο ξέρουμε, ἐπιχειρεῖτε στὴ χώρα μας μιὰ πιὸ ὀλοκληρωμένη παρουσίαση τῆς μεγάλης ρωσίδας ποιήτριας Ἄννας Ἀχμάτοβα (1889—1966) ὅπου, μαζί μ' ἕνα εὐρύτατο εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα, ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ ἄμεση γνωριμία μὲ ἕνα μέρος τοῦ ἔργου της καὶ συγκεκριμένα τοῦ πιὸ ἀντιπροσωπευτικοῦ. Πραγματικὰ τὸ «Ποίημα χωρὶς ἥρωα» εἶναι ἡ δημιουργικὴ σύνθεση ὅλης τῆς ποιητικῆς δουλειᾶς της, ποῦ κράτησε πάνω ἀπὸ εἴκοσι χρόνια (1940—1962) καὶ ἀποτελεῖ μιὰ λυρική μαρτυρία τῆς ἱστορικῆς μοίρας τῶν συγχρόνων της, τῆς ἴδιας καὶ τῆς πατρίδας της. Φιλόδοξο, πολὺ πρωτότυπο, ὁραματικὸ καὶ ἔντονα ἀνθρώπινο τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς μεγάλης ποιήτριας, μὲ πλῆθος ἀναφορῆς σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς ἐποχῆς της, ἐντοπίζεται χρονικὰ στὰ 1913 ἀλλὰ ἀγκαλιάζει ὀλοκληρῶς τὴν τρικυμιώδη περίοδο τὴν πρὶν καὶ μετὰ τὴν Ἐπανάσταση. Ὑψηλόφωνη ποίηση, ποῦ τὴν διαποτίζει μιὰ φιλοσοφικὴ διάθεση, ἕνα ἡ-

ρεμο γαληνὸ ἀτένισμα τῆς ζωῆς. Ἰδιαίτερα θὰ θέλαμε νὰ σταθοῦμε στὴν μεταφράστια, τὴν γνωστὴ ποιήτρια Μίλια Ροζίδη. Δὲν ἔκανε μόνον τὴ μετάφραση κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὰ ρωσικά, ἀλλὰ ἀπέδωσε μὲ τὴν εὐαισθησία καὶ τὴ γνώση της ὅλη τὴν ἀβρότητα καὶ τοὺς ἱριδισμοὺς τοῦ πρωτότυπου. Νομίζουμε πὼς ἡ Ἀχμάτοβα εὐτύχησε νὰ ἔχει στὴν ἔρμηνεία (γιατὶ περισσότερο περὶ ἔρμηνείας πρόκειται νοουμένης ἐδῶ μὲ τὴν πιὸ πλατειᾶ καὶ δημιουργικὴ ἔννοια τῆς λέξης) τῆς κ. Ροζίδη τὴν ἰδανικὴ, τὴν πιὸ ὀλοκληρωμένη καὶ τέλεια στὴ γλώσσα μας ἀπόδοση τοῦ ἔργου της. Ἄς εὐχηθοῦμε στὴν ἐκλεκτὴ μας λογία, ποῦ παλαιότερα μᾶς ἔδωσε σπουδαῖες μεταφράσεις ἔργων τοῦ Τσέχωφ, νὰ συνεχίσει τὸ μεταφραστικὸ της ἔργο. Ἡ ρωσικὴ λογοτεχνία, κατὰ ἕνα μεγάλο μέρος της, περιμένει ἀκόμα τὸν εὐαίσθητο μεταφραστή, ποῦ θὰ μεταφέρει στὴ γλώσσα μας τὰ ὠραία της δημιουργήματα, ποῦ σήμερα δὲν τὰ γνωρίζουμε.

Ἄς ἐλπίσουμε τέλος πὼς τὸ ἑλληνικὸ κοινὸ θὰ ἐκτιμήσει τὴν ἀξία τῆς προσφορᾶς τῆς κ. Ροζίδη καὶ θὰ ἀγκαλιᾶσει τὸ βιβλίον μὲ τὴ συμπάθεια ποῦ τοῦ ἀξίζει. Αὐτὴ ἄλλωστε θὰ εἶναι καὶ ἡ μεγαλύτερη ἱκανοποίησή. Μᾶς ἔκανε νὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ χαροῦμε τὴν ποίηση μιᾶς μεγάλης γυναίκας, ποῦ ὑπῆρξε πιστὴ στὶς ιδέες της, ἀφοσιωμένη στὰ ἰδανικὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, μιὰ γνήσια λυρική φωνὴ ἀπὸ τὶς πιὸ αἰσθαντικὲς καὶ σπάνιες στὴν ἐποχὴ μας.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΡΟΖΟΣ

Γ. Μ. Πολιτάρχης: «ΔΥΝΑΤΟΙ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΤΟΙ», Διηγήματα, Ἀθήνα 1982

Δυναμικὴ παρουσία στὸν ἐθνικὸ μας πνευματικὸ χώρο ὁ Γ. Μ. Πολιτάρχης, ἔχει νὰ ἐπιδείξει ἕνα ἀνώτερης ποιότητας πολύτομο καὶ πολυδιάστατο ἔργο, μὲ τὸ ὁποῖο καθιερώθηκε σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες μορφὲς μετὰ τῶν σύγχρο-

νων ταλαντούχων δημιουργών του γραπτού έντεχνου λόγου. Από το 1943, ότε με τό πρώτο του βιβλίο απέδειξε, πώς είναι προικισμένος με ταλέντο και φινέτσα δόκιμου λογοτέχνη, μέχρι τό Δεκέμβρη του 1982, πρόσφερε στή γραμματεία μας είκοσι τρείς (23) τόμους πνευματικής παραγωγής, πού καλύπτει άριστοτεχνικά όλα τά είδη τής λογοτεχνίας: ποίηση, διήγημα, μυθιστόρημα, ταξιδιωτικό, δοκίμιο. Παράλληλα πρós τή μεγάλη αυτή σέ έκταση, ποιoτική στάθμη και αίσθητική αξία, προσφορά, ό Γ.Μ.Π. χάρη στίς έποπτικές του ικανότητες και τήν πίστη του στήν άσυμβίβαστη κριτική αλήθεια, άσκει συστηματικά με ύποδειγματική άντικειμενικότητα και έντιμότητα τό λειτουργήμα τό κριτικό τής λογοτεχνίας, έργο δύσκολο και μάλιστα στή σύγχρονη έλληνική πραγματικότητα, όπου τά ταλέντα, καταξιομένα ή άγνοημένα, συμβιούν με τή διαπρέπουσα πνευματική άγυρτεία.

Οί παραπάνω 23 δημιουργίες του Γ.Μ.Π. και τά βαθυστόχαστα μηνύματα πού κομίζουν, έχουν έκτιμηθεί από τό άγνωστο κοινό και από τήν πανελλήνια κριτική (πέντε άπ' αυτές έχω κρίνει και έγώ). Έτσι, περιορίζομαι σήμερα στήν κριτική άποτίμηση του νέου, έκδ. Δεκέμβρη 1982, 23ου στή σειρά, βιβλίου του συγγραφέα, «ΔΥΝΑΤΟΙ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΤΟΥ».

Πρόκειται για ένα καλαίσθητο, έκδ. του «Έλληνικού Βιβλίου», τόμο 182 σελίδων, πού περιλαμβάνει 5 διηγήματα από σελίδες 16 μέχρι 71 τό καθένα. Αυτότελή όλα αυτά τά κείμενα, έχουν ώστόσο ένα κοινό σημείο, τό ότι όλα πηγάζουν από τό άπειρόμορφο τραγικό στοιχείο τής ζωής, ειδικά δε τό πρώτο και τό δεύτερο έχουν ακόμα ένα κοινό σημείο, τό ότι συνδέονται με τόν ίδιο χρόνο και χώρο: τήν έφιαλτική περίοδο (1941—2944), ότε ή πατρίδα μας αίμορροούσε και στέναζε κάτω από τή μπότα σκληρών άλλοεθμών κατακτητών και τήν άρβύλα των όργανωμένων σέ τάγματα άδίσταχτων όμοεθμών κακούργων.

Πάνω σέ πικρή ύποδομή πυργώνει ό ά-

ξιος συγγραφέας τίς πέντε ανάλογης γεύσης δημιουργίες του. Άφηγείται άραγε όδυνηρές πραγματικότητες ή μετουσιώνει σέ πραγματικότητα όδυνηρά πλασματικά περιστατικά, πού μορφοποιεί ή γόνιμη, τιθασευμένη όμως από τήν έμπειρία, τήν ώριμη σκέψη και τή συνείδηση ευθύνης, φαντασία του; Ό ίδιος γράφει στήν πρόσβαση πού δίνει στίς σελίδες 177—178, ότι τά πρόσωπα είναι φανταστικά. Και όμως όλα δρουν ή άδρανούν, μιλούν ή σιωπούν, βρωμούν ή μοσκοβολούν όλozώντανα στή σκέψη μου: ό σάπιος γερμανοτσολιάς, μισάνθρωπος, ληστοφονιάς, άχόρταγος βασανιστής των πατριωτών κι όλο τό συναδερφικό του λυκολόι, όλοι αυτοί, πού συνεπείς στίς θηριώδες ύπερξιακές καταβολές τους κατηφόρισαν άδερφοκτόνοι στήν ύπηρεσία των κατακτητών, ή δεκαεφτάχρονη κοπέλα, όρφανή από γονιούς έκτελεσμένους άπ' τόν έχθρό, κι από γιαγιά, σθησμένη άπ' τήν πείνα, αυτό τό άγουρο, όμορφο, πεινασμένο κορίτσι, πού προτιμά όχι τόν κατήφορο τής λάσπης, αλλά τόν άνήφορο τής αντίστασης, μάχεται και σκοτώνεται για τήν πατρίδα του, ό άρχιμουσικός και συνθέτης, ό έγωιστής με τό οικτρό τέλος, ό ματαιόδοξος άρχιεργάτης νικελωτής και ό μοναχικός περιστασιακός βιαστής περιβολάρης...

Έντονη ή δημιουργική πνοή του Γ.Μ.Π. γίνεται αισθητή σέ κάθε κείμενο, πού έντυπωσιάζει με τή βαθύτητα τής ψυχογραφικής άνάλυσης των ήρώων του — πλασματικών ή πραγματικών, άδιάφορο — και τήν πληρότητα τής τεκμηρίωσης μορφών και περιστατικών. Σάν τραγικός με καταπληκτικό ρεαλισμό έμφανίζεται στό πρώτο πολυσέλιδο διήγημα. Στο δεύτερο ό ρεαλισμός άπαλύνεται, καθώς με τήν εμφάνιση του συναισθήματος, τό κείμενο άποχτά λυρική άπόχρωση. Στο τρίτο και τέταρτο ή τραγικότητα όφείλεται σέ λαθρομένη «άφ' ύψηλου» ύποκειμενική, μονόπλευρη θέαση και αίσθηση τής ζωής από τους κεντρικούς «ήρωες». Στο πέμπτο τό τραγικό στοιχείο είναι βέβαια περιστασιακό, θεμελιακό όμως, άφοϋ χωρίς αυτό δε θα γραφόταν τό διήγημα.

Γενικά ή πεζογραφία του Γ.Μ.Π. χαρακτηρίζεται από πλήρη άμεσότητα, συνοχή, σαφήνεια και γλαφυρότητα. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι το βάρος και ο φωτισμός των πέντε κειμένων συμπυκνώνονται σε ένα βάρος αισθητό βέβαια και κυρίως από κείνους, που, παραμερίζοντας την επιφάνεια και τη γοητεία της γραφής του Γ.Μ.Π., αντιλαμβάνονται ότι ο έξοχος συγγραφέας και ανθρωπιστής με την «είς άτοπον» άπαγωγή επιδιώκει την ηθική και πνευματική ανόρθωση του πεπτωκότος ή κλονιζόμενου ανθρώπου.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ - ΓΑΖΗΣ

Παναγιώτη Μπούρα: «Η ΜΗ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ»,
Μελέτη

«...Η Τέχνη δεν είναι μόνο ποι δεν μπορεί να εξαλείψει τις έσωτερικές αντιθέσεις, αλλά και τις έντείνει, δεν είναι μόνο πο δεν μπορεί να μās χαρίσει μιαν έσωτερική ζωή αρμονική, αλλά υπερέβαλλει τὰ μαρτύριά μας ή μās δημιουργεί καινούργια, μὰ τὸ χειρότερο νὰ πείθει πὼς τὰ μαρτύρια αὐτὰ εἶναι ὀλότελα δικὰ μας...».

Ἀφοριστικός, πράγματι λόγος, πὸν λικνίζεται στὴν αἰῶρα τοῦ στοχασμοῦ μεταξὺ Ἀπολύτου καὶ Μηδενός ἀνάλογα μὲ τὴν ὀπτική γωνία — πνευματική θέση τοῦ ἀναγνώστη.

Καταρχὴν τονίζουμε ὅτι θὰ ἦταν παρακινδυνευμένη ή διατύπωση καθολικῆς κρίσης γιὰ ἓνα πεντάτομο πόνημα, τοῦ ὁποῖου γνωρίζουμε μονάχα τὸ πρῶτο βιβλίο: «ὁ Συγκινησιακὸς Μῦθος». Θὰ ἀκολουθήσουν, σύμφωνα μὲ τὶς προθέσεις τοῦ Παν. Μπ.: «ὁ Γνωστικὸς Μῦθος», «ή Μυθολογία τῆς Σύγχρονης Τέχνης», «ή Μυθολογία τῆς Σύγχρονης Αἰσθητικῆς» καὶ «Πάρεργα καὶ Παραλειπόμενα».

Καίτοι ἀπὸ διάφορες θέσεις στὸ «Παράρτημα» τοῦ βιβλίου προσδιορίζεται τὸ περιεχόμενο τῆς κρινόμενης συνθετικῆς ἐργασίας, ἐντούτοις ή ἀνάγνωση τοῦ πρῶτου βιβλίου δὲν ἐπιτρέπει τὴ συναγωγή τελικοῦ συμπεράσματος, παρὰ τὴν προ-

λογική κατατόπιση τοῦ πρῶτου βιβλίου ὅτι ἤδη «...αὐτομυθοποιεῖται ή ἀναγκαιότητα τῆς συγκίνησης πὸν διεγείρεται μὲς' ἀπὸ ἓνα καλλιτέχνημα, μὰ περισσότερο προβάλλεται ὁ κίνδυνος πὸν προέρχεται ἀπ' τὴν πρόκληση αὐτοῦ τοῦ εἴδους τῆς συγκίνησης, δηλαδὴ τῆς αἰσθητικῆς».

Καὶ σ' ὅλα τὰ κεφάλαια πὸν ἀκολουθοῦν ὁ Παν. Μπ. πρῶτα νὰ καταδείξει τὴν διακηρυγμένη θέση του: «ή πρωτοτυπία τούτης τῆς ἐργασίας ἐγκείται στὸ ὅτι θεβαιώνει τὴν μὴ ἀναγκαιότητα τῆς Τέχνης, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπικίνδυνο πρόσωπό της γιὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου».

Μὲ ὀρητήριο τὴν ἀλήθεια πὸν ἐκπορεύεται ἀπὸ τὴν προσφιλή του φαινομενολογική μεθοδολογία, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐγκυρότητα πὸν προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη, ἀποφεύγει ἐπιμελῶς νὰ ἀναφερθεῖ στὴν οὐσία τῆς Τέχνης καὶ καταπιάνεται συστηματικά μὲ τὰ γνωρίσματα τῆς αἰσθητικῆς λειτουργίας, μιὰ καὶ ή ψυχολογική συνείδηση εἶναι ἱκανή ὄχι μόνο νὰ αὐτοδηλώνεται ἀλλὰ καὶ νὰ ἑτεροδηλώνεται. Ἔτσι δικαιολογεῖται ή φαινομενολογική ἀνάλυση τοῦ Κακοῦ ὡς ἑσωτερικὸ πάθος (ψυχῆς), καὶ ἑξωτερικὸ (κοινωνίας), μὲ τὴν παραδοχὴ τῆς συγκεκριμένης συγκίνησης καὶ τὸν ἐξοβελισμό τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀναγκαιότητας στὰ ἔργα τῆς Τέχνης. Φυσικά καὶ τοῦ Ὠραίου μέσα στὴν Τέχνη ὅσο κι ἂν ἔχει οὐσιαστικὸ ἀντίκρυσμα στὴ φύση καὶ τὴ ζωή.

Προείπαμε ὅτι εἶναι δύσκολη μιὰ ὀλοκληρωμένη κριτική ἀξιολόγηση ἑνὸς ἔργου πὸν παραμένει οὐσιαστικά στὶς ἀνεκφραστες ἀκόμη σκέψεις τοῦ Παν. Μπούρα. Πάντως «ὁ συγκινησιακὸς μῦθος» δικαιώνει τὶς προθέσεις του. Παρὰ τὸ κατηγορηματικὸ ὕφος τῆς θεώρησης ἀποδέχεται ή ἀμφισβητεῖ ὁ ἀναγνώστης τὶς θέσεις -πίστη του, γιὰτὶ ὁ πνευματικὸς του διασκελισμὸς ἀφήνει πάντα ἀνοιχτὴ τὴ θύρα ἑνὸς διαλεκτικοῦ προβληματισμοῦ.

Ἄ λ ε ξ Τ σ ι ἄ τ σ ἰ : «ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ»

Σὰν ἀνοιξη στὴ γῆ μας περπατεῖς

μιλᾶς σὰν τ' ἄνθη πού μόλις γλυκοσκάνε,
σὰν ὄλ' ἀντάμα τ' ἀηδόνια κελαηδεῖς
κι εἶναι τὰ μάτια σου
σὰν ἄστρα πού στὸν οὐρανὸ ἀχτιδοβο-
(λάνε...

Μὲ ἀπόδοση τῶν ποιητῶν τῆς ἐλληνικῆς μειονότητας, πού ζοῦν στὴν Ἀλβανία, Πάνου Τσοῦκα καὶ Βασίλη Κότσια, κυκλοφόρησε ἀπὸ τὸ «Ἐλεύθερο Πνεῦμα» ἢ «Ποιητικὴ Πορεία», μιὰ συλλογὴ ποιημάτων τοῦ ἀλβανοῦ ποιητῆ Ἄλεξ Τσιάτσι.

Στὸ εἰσαγωγικὸ τοῦ σημείωμα δίκαια ἐπισημαίνει ὁ ἠπειρώτης συγγραφέας Λάμπρος Μάλαμας τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Τολστόη «πὼς ἡ Τέχνη σὰν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ ἀδελφώνει τοὺς λαοὺς». Καί, ἀκόμη, πὼς σὲ κάθε ποίημά του ὁ Ἄλεξ Τσιάτσι, πού μιλάει καὶ τὰ ἐλληνικά, «ἐνσαρκώνει τὴν ψυχὴ τοῦ μαχόμενου λαοῦ»:

Ἡ Ἀλβανία θέλω νά' ναι ὁλοένα
μιὰν ἀνοιξη ἀπέραντη κι αἰώνια.

Στὰ 75 ποιήματα τῆς συλλογῆς χαίρεται ὁ ἀναγνώστης κυρίως ἐκεῖνα πού ἀναβλύζουν τὴν ὁμορφιὰ τῆς γῆς καὶ τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνον τὸν στίχο πού ἀπαλὰ σὲ συντροφεύει μὲ τὶς ἀχτίδες τῆς σελήνης κι ἀναβαπτίζεις τὸ ἀνθρώπινο χαμόγελο στὸ πρωῒνὸ ἡλιοφῶς.

Ἐπάρχει καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς ἀντρείας καὶ ὁ θαυμασμὸς γιὰ ὅσους μὲ τὰ μάτια τους ἀρπάζουν τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ καὶ σδῆνον τὴν φωνή τους — ὅταν ἡ Μοῖρα ἢ τὸ καθῆκον τοὺς καλεῖ — στὸν παλμὸ τῆς γενέθλιας γῆς:

Ἦτανε τέσσερις ἀετοὶ
πού πλῆξαν καὶ τὶς ἀστραπές
μὲ τὴ δικιά τους λεβεντιά!

Λόγος πυκνός, μεστός καὶ στρωτὸς στὸ ζετύλιγμά του. Ἐμπνευση ἀγωνιστικὴ καὶ βαθειὰ ἀνθρώπινη, ὅταν δὲν παγιδεύεται ἀπὸ «διαταγμένη» ἀποστολή, γιὰ στίχους ἀφιερωμένους σὲ ὑδροηλεκτρικοὺς σταθμοὺς ἢ τὴ γιορτὴ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Καὶ ἐδῶ ζέρει ὁ ἔμπειρος μάστορας τῆς γραφῆς

νὰ ἀποφεύγει τὶς κακοτοπιές. Βάζει τὸ μεράκι του στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, νὰ βγεῖ τραγουδί μὲ χιλιάδες ἤχους καὶ μιὰν εὐχή:

Περπάτα ἴσα
κι ἄς εἶναι καὶ στ' ἀγκάθια γιέ μου!

Καὶ ὁ Ἄλέξης ὁ Τσιάτσι καὶ ἴσα ξέρει νὰ στοχαζέται καὶ τὸν ἴσο λαϊκοῦ τραγουδιοῦ σωστὰ νὰ κρατεῖ...

CORNELIA PAPACOSTEA - DANIE-
LOPOLU: «Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ «ΕΛΛΗΝΙ-
ΚΗΣ» ΚΟΜΠΑΝΙΑΣ ΤΟΥ ΜΠΡΑ-
ΣΟΒ». Ἐκδοση ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη
1982

Ὁ μεγάλος Ρουμάνος ἱστορικός Ν. ΙΟΡ-
GA ἀπέδωσε στὶς ἐλληνικὲς ἐμπορικὲς ἐνώ-
σεις τῆς διασπορᾶς πολὺπλευρὴ συμβολὴ γιν-
πὶ συνέτειναν στὴν ἐξάλειψη τοῦ μεσαιωνικοῦ
συστήματος τῶν τόπων ἀποθήκευσης καὶ τὴν
πρὸ στενῆ ἐπαφῆ μὲ τὸ δυτικὸ κόσμο.

Ἡ δραστηριότητα, ὅμως, τῆς ἐλληνικῆς
κομπανίας ἀνατολικοῦ ἐμπορίου τοῦ Μπρα-
σοβ ἀνήκει σ' ἓνα σημαντικό κεφάλαιο τῆς
οικονομικῆς ἱστορίας τῆς Αὐτοκρατορίας τῶν
Ἀψβούργων καὶ ἀρχίζει, μὲ τὸ καθεστῶς
τῶν προνομίων, στὰ τέλη τοῦ 17ου αἰώνα,
καίτοι παρουσιάζει ἐλληνικῆς παροιχίας μαρ-
τυροῦνται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰ.

Ἡ ἱστορικὴ μονογραφία τῆς COR. PAP —
DAN καταγράφει τὴν ἐλληνικὴ πνοὴ σὲ βλε-
πὴς τὶς ἐκφάνσεις, στὸ χῶρο τῆς Τρανσυλθα-
νίας: οικονομικῆ, κοινωνικῆ, θρησκευτικῆ
πολιτικῆ καὶ πολιτικῆ. «Μιὰ σειρά ἀπὸ
τετράδια... πού ἀνῆκαν στοὺς καθηγητὲς
καὶ μαθητὲς τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου, συνέ-
βαλαν στὴ συμπλήρωση τῶν στοιχείων πού
διαθέταμε γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τῆς κομ-
πανίας». (Τὸ συμπυκνώσαμε τὸτο ἰδιαίτε-
ρα γιὰ νὰ καταδείξουμε τὴν εὐαισθησία τῆς
Ρουμάνικης Πολιτείας στὴ διατήρηση τῶν
Ἀρχείων ὅσων μὲ τὴ δράση τους δημιουργή-
σαν τὴν ἱστορία τῆς.)

Φυσικὰ ἢ οικονομικῆ συμβολὴ τῶν ἐλλή-

νων ήταν αποφασιστική στην ανάπτυξη της οικονομίας της Τρανσυλβανίας. Μάλιστα το 1820 το μεταφερόμενο από την Τουρκία χαμδάκι επεξεργάζονταν, κυρίως, στα τέσσερα ελληνικά εργοστάσια του Μπρασόβ.

Και αυτό δεν οφείλονταν μόνο στα πρόνομα, αλλά πρωτίστως στο ελληνικό πνεύμα: «Οι άρχες σύμφωνα με τις όποιες οργανώθηκε η κομπανία ήταν οι παραδοσιακές αρχές της αυτοδιοίκησης. Οι έμποροι από το Μελένικο, την Κοζάνη ή το Μέτσοβο, έφερναν έδω το φιλελεύθερο και δημοκρατικό εκείνο καθεστώς που βασίζονταν στην κοινή συναίνεση, την άμοιβαία βοήθεια και το αντιπροσωπευτικό σύστημα...».

Και ακόμη στην έμπρακτα έκδηλούμενη πατριωτική αλληλεγγύη: «Στην έμπορική του δράση ο έμπορος της Τρανσυλβανίας ή του Βουκουρεστίου που συνεργαζόταν με συγγενείς και φίλους από τη Βιέννη, Κωνσταντινούπολη, Σέρρες, Μέτσοβο ή Ίωάννινα, δεν συμπεριφέρεται με την ψυχρότητα του επιχειρηματία. Αντίθετα παρακολουθούσε την τύχη των αντιπροσώπων του, την ευημερία ή τον ξεπεσμό τους, συμμετείχε στις χαρές και στις στενοχώριες τους».

Η οικονομική ευμάρεια των ελλήνων συνέβαλε στη δημιουργία αστικής τάξης, αλλά και στην άφύπνιση του γηγενούς πληθυσμού που γρήγορα ήρθε σε έπιμειξία με το ελληνικό στοιχείο «Ένώ όμως οι «πολίτες» ελληνικής καταγωγής είχαν ρουμανοποιηθεί σε μεγαλύτερο βαθμό εξαιτίας των γάμων τους με ντόπιες, τα μέλη της κομπανίας ρουμάνικης καταγωγής συμμετείχαν σε μεγαλύτερο βαθμό στην ελληνική πνευματική ζωή, στέλνοντας τα παιδιά τους στο ελληνικό σχολείο για να μάθουν την ελληνική γλώσσα που ήταν απαραίτητη στο εμπόριο».

Σκοπός τάχα του ελληνικού σχολείου ήταν μονάχα το εμπόριο; «Κύριος σκοπός της εκπαίδευσης σ' αυτό το σχολείο ήταν η προετοιμασία καλών εμπόρων και η καλλιέργεια του ελληνικού πατριωτισμού». Ένας πατριωτισμός που αγκάλιασε στοργικά τους φυγάδες από τα ρουμάνικα πριγκιπάτα, μετά την Έπανάσταση του 1821 και ανάγκασε την αυστριακή αστυνομία να κατασκοπεύει τη δράση τους γιατί «όλες οι ειδήσεις που άφορούν τους Έλληνες, κυκλοφορούσαν με τα-

χύτητα μέσω των μελών της Φιλικής Έταιρείας, που βρίσκονταν στο Σιμπίου και στο Μπρασόβ», πράγμα που καταδειχνει το δικτυο «που συνέθεε το μέτωπο της Ελλάδας με τον «περιφερειακό ελληνισμό» (Βιέννη, Γενεύη, Τεργέστη, Πίζα, Μπρασόβ και Σιμπίου).

Η τεκμηριωμένη σε κάθε τομέα ανθρώπινης δραστηριότητας παρουσιαζόμενη ιστορική μονογραφία έχει ειδικό κεφάλαιο με συμπεράσματα από τα όποια μνημονεύουμε ένα: «η ελληνική κομπανία αποτέλεσε έναν πυρήνα αυτόνομης οργάνωσης, άνοιχτο σε όλες τις νέες ιδέες... που έκαναν δυνατή την εμφάνιση του Ρήγα Βελεστινλή και που υποστήριξαν τον έθνικοαπελευθερωτικό αγώνα του ελληνικού λαού ενάντια στην Όθωμανική κυριαρχία».

Μέχρι σήμερα γνωρίζαμε, με κάθε δυνατή λεπτομέρεια, τη δράση των ελλήνων στις Παραδουνάβιες Έγχεμονίες. (Τις ευζαντινές - ελληνιστικές αποικίες, κατά την έκφραση του Ιστοριοδίφη - συνεργάτη της «Η.Ε.» Δημ. Γραμματόπουλου).

Η μονογραφία της COR. PAP — DAN δεν ενδιαφέρει μονάχα στην ιστορία της Ρουμανίας αλλά και την Ελλάδα. Είναι μια σελίδα από την ιστορία μας. Από την Μοίρα μας. Μία κραυγή της Ελλάδας που μιλάει: όχι μονάχα γεωγραφικά αλλά και πληθυσμιακά. Γιατί όπου κλείνει ένα ελληνικό σχολείο ή «άφομοίωση» μής εντάσσει αλλόγλωσσους στο πνεύμα της φιλελεύθερης δημιουργίας μας. Και είναι η μόνη δικαίωση, για όσους κοινωνούν μ' αυτήν την «φυλετική» θυσία για τον άνθρωπισμό.

Η μετάφραση, έργο των Καθηγητών της Ρουμανικής Γλώσσας στο Ι.Μ.Χ.Α., Κ. Χατζόπουλου και Άπ. Πατελάκη είναι, πράγματι, άριστοτεχνική.

Π ά ν ο υ Δ. Τ ζ ι ό β α : «Ο ΑΣΤΕΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΟΚΕΡΟΥ», (ποίηση), Ίωάννινα 1982

Οι πολίτες ξύπνησαν με κρότους και κατοικήθηκαν τα έρημα νησιά.

Διασκελισμό στην κατάκτηση της ολοκληρωμένης λαϊκής αλήθειας επιχειρεί με τον «Αιγόκερως» του ό ποιητής Παν. Τζιόβας, γιατί δεν προσμένει με ρητορισμούς και επαγγελίες τὸ νέο ὄθρο, ἀλλὰ γιατί κλείνει τὰ σημάδια ἀπ' τὰ καρφιά, σὲ πόλεις νυσταγμένες καὶ προδομένες, ἀκόμη, ἀπ' τὸ χλωμό φεγγάρι.

Ὁ στίχος του, λοιπὸν, ἕνας: «ἄγραφος σταυρὸς καὶ σηιστὸ καντήλι». Γιὰ τοὺς ἤρωες καὶ τοὺς ἀνώνυμους ποὺ χάνονται στὸ «δρόμο τῆς δύσης» τὴν ὥρα ποὺ φεύγουν οἱ γλάροι καὶ πετρώνει τὸ χαμόγελο τῆς πρώτης (χαμένης πιά) ἀγνότητας, στοὺ χρόνους τὸ περπάτημα. Ἡ παιδούλα ποὺ γίνεται περσιότερη καὶ σκύβει σὲ πύρινο δωμὸ, δὲν μεταπλάθεται σὲ κιτρινωμένο ἀνάγνωσμα μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς ἀλλὰ σὲ θάνατο ἀργὸ γιὰ τοὺς θνητούς. Ἐμπειρίες πικρὲς καὶ ἱστορικὲς ἀποτιμήσεις δοσμένες μετὴν κάθαρση τῆς ἀνθρωπιᾶς εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Π. Τζ. Μὲ λόγο ἀπλοϊκὸ. Κάτι σὰν τὸν ἀναστεναγμὸ τῆς πληγωμένης θύμησης μακρινοῦ μοιρολογιοῦ, ποὺ φτάνει ὡς τὶς μέρες μας μετὴ τῆς λαϊκότητά τῆς τέχνης ἀγνοῦ δημιουργοῦ.

Χρυσάνθη Ζιτσαίας: «ΣΥΝΕΠΕΙΑ», Ποιήματα, Θεσσαλονίκη 1982

Νὰ στρώσει πάνω ἡ μάνα τοῦ ἡλίου
τοῦ γιοῦ της τὸ τραπέζι.

Νὰ ἴδει νὰ ξεχωρίσει ἀπὸ κοντὰ

Ποιὸς εἶν' ὁ ἀνθὸς καὶ ποιὸς ὁ λυγμὸς
ποιὸ τοῦ καῦμοῦ τὸ χρώμα.

Βαστᾶ ὁ πόνος ὅλη τὴν παγερότητα τῆς πρωϊνῆς χειμωνιάτικης πάχνης μετὴν ματωμένη χρυσάλλωση τοῦ λόγου πάνω στὴν καρδιά γιὰ τὴν πολυκουρσεμένη Κύπρος. Γιὰ νὰ κυλήσει στίχος προφητικὸς καὶ σύμβολο εἰρήνης. Ἰσάξιος μετὸς «φθεγγόμενος λίθους» ποὺ κρατᾶνε ἀγρυπνὴ τὴν φυχή τῆς Ἑλλάδος. Τὴν πατρίδα τοῦ κάθε Ἀνθρώπου ποὺ μάχεται γιὰ τὴν ἐλευθερία του.

Ἔτσι τὸ μήνυμα δρασκελιᾶ φτερωτὸ τοῦς αἰῶνες γιὰ νὰ κλείσει τὶς ρωγμὲς τοῦ καιροῦ μας, μετὴ Συνέπεια τοῦ γλαυκοῦ φωτὸς ποὺ γίνεται τὸ λόγου ἀγκωνάρι:

Παλεύει ὁ Διγενὴς κι ὁ χάρος.
Σὲ κρίσιμη ζυγιάζεται στιγμὴ
τῶν συνειδήσεων τὸ βάρος
καὶ τῆς εὐθύνης ἢ φωνή.

Ἐνας ρυθμὸς αἱμάτου γίνεται ὁ χρησιμολόγος φρουρὸς τῆς δικαιοσύνης. Καὶ σημαιοφόρος τῆς ἐλευθερίας μετὸ ἀνάβασμα τοῦ ἡλίου γιὰ νὰ χαμογελάσουν στὸ κατώφλι τῆς μέρας οἱ μάνες ὄλου τοῦ κόσμου.

Ὁ πόνος γίνεται φλογερὸς λογισμὸς σὰν τὸ πνεῦμα μετουσιώνεται σὲ μακροσυρτο στολίδι ἀρμονίας.

Ἡ σεμνὴ ποιήτρια ξέρεῖ νὰ ψηλοπετάει μετὸ λόγο οὐσίας. Μὲ εὐγένεια καὶ εὐαισθησία. Μὲ μεγάλοπρεπὴ σκέψη, μετὸ διάφανη εἰκόνα.

Δίκαια ἡ Χρυσάνθη Ζιτσαία ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει ἡ Ἑλληνίδα ἱέρεια τῆς Μούσας, ποὺ κρατᾶ ἀναμμένο τὸ κερί τῆς λυρικής ποίησης στὸ Ναὸ τοῦ Ἀνθρώπου.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Εὐγενίας (Μπέττυς) Β. Δερεχάνη: «ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΖΩΗΣ», Ποιήματα, Ἀθήνα 1982

Μὲ πρόλογο τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ πρώην Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Μιχ. Δ. Στανινόπουλου καὶ μετὸ ἐρμηνευτικὴ ἀναλυτικὴ εἰσαγωγή τοῦ συγγραφέα ἐκλεκτοῦ φιλόλογου Βασίλη Δ. Ἀναγνωστόπουλου, κυκλοφόρησε μετὸν τίτλο «ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΖΩΗΣ» ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τῆς Εὐγενίας (Μπέττυς) Β. Δερεχάνη, μνημόσυνο, ἀπὸ τοὺς πονεμένους γονεῖς της, γιὰ τὸν ἄδικο, πρόωρο κι' ἀνεπάντεχο θάνατό της, σ' αὐτοκινητιστικὸ ἀτύχημα, στίς 14 Σεπτεμβρίου 1981, ὅταν ἐπέστρεφε ἀπὸ ταξίδι μετὸ μνηστήρα της. Ἡ ἀείμνηστη, ἦταν καθηγήτρια φιλόλογος, στὴ Μέση ἐκπαίδευση. Νεώτατη 24 χρονῶν, μετὸ δημιουργικὴ πνοή, ἀπλωνε τὰ φτερά τῶν ὀνείρων της στὸν ἡλιο τῆς χαρᾶς νὰ λάμπουν σκορπώντας γύρω της αἰσιοδοξία. Ἔφυγε! Κι' ἡ Κοινωνία γίνεται πιὸ φτωχή, ὅταν χάνονται τέτοιες ὑπάρξεις, ποὺ μετὴν πνευματικὴ τους δραστηριότητα καὶ τὴν ἀρετὴ τους, ἀγωνίζονται γιὰ νὰ

γίνει ὁ ἄνθρωπος «ἀνθρωπινώτερος». «Βύ-
ζαζε τὸ γάλα ἀπὸ μιᾶν ἄξια καὶ μιᾶ
μεστή ζωὴ» σ' ἓνα οικογενειακὸ περιβάλ-
λον μ' ἀρχοντιά πνευματικὴ καὶ καλωσύ-
νη. Γι' αὐτὸ κι' ἀπ' τὰ μαθητικά της χρό-
νια διακρίθηκε.

Καὶ ὡς λειτουργὸς τῆς Παιδείας ἀφη-
σε βαθιὰν ἐντύπωση στοὺς μαθητὲς μὲ τὶς
γνώσεις της καὶ τὴν ἀνωτερότητά της.
Σ' ἓνα μικρὸ μου δοκίμιο μὲ τὸν τίτλο
«Πνευματικὴ ἀγρύπνια στὴν ποίηση τοῦ Πά-
νου Ν. Παπαγιωτοῦνη» ἔγραψα τὰ ἐξῆς,
ποὺ ἔχουν ἐπικαιρότητα γιὰ τὴν ψυχὴ
τῆς ποιήτριας:

«Πολὺ δύσκολη στ' ἀλήθεια, καὶ τρα-
γικὴ, εἶναι ἡ ζωὴ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους
πό'χουν τὸ καταθλιπτικὸ προνόμιο, νά'ναι
μὲ «πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυπνα τὰ μά-
τια τῆς ψυχῆς τους». Γιατὶ ζώντας μέσα
σ' αὐτὴν τὴν Κοινωνία, π' ὅλα τὰ κρίνει
καὶ τὰ ρυθμίζει μὲ τὴ συμβατικότητα καὶ
τὸν πρόχειρο ὑπολογισμό, στὴν Κοινωνία,
ποὺ «μεγάλια καὶ ὕψηλά τριγύρω κτίζει
τείχη» γιὰ τὸν καθένα μας, καὶ μὲ τὸν
ρυθμὸ της ποὺ ἐκδηλώνεται στὶς ἐκφάν-
σεις τῆς ὑλιστικῆς κοσμοαντίληψῆς της,
τείνει νὰ πνίξει κάθε ἔξαρση τῆς ψυχῆς,
εἶναι ὑποχρεωμένοι, γιὰ μόνον τὸ λόγο
ὅτι δὲ βρίσκουν ἱκανοποίηση στὴ φτηνὴ
καὶ ρηχὴ πραγματικότητα μὲ τὶς ἐπανα-
στάσεις τῶν ἀτομικῶν παθῶν καὶ ἐγωισμῶν
νὰ προσπαθοῦν νὰ βροῦνε τὴ γαλήνη «ἔξω
ἀπὸ τὰ σύνορα τούτου τοῦ κόσμου».

Καὶ νὰ πῶς ἡ Εὐγενία (Μπέττυ) Β.
Δερεχάνη μέσα ἀπ' τοὺς στίχους της φαί-
νεται ὅτι ζητᾷ τὴ γαλήνη στὴν κάθοδό της
στὰ δάθη τῆς ψυχῆς της καὶ στὸ συναί-
σθημα τῆς ἐνότητάς της (σμίξι) της μὲ
τὸ "Ἄπειρο, μὲ τὴν εἴσοδό της στὸν πλοῦ-
σιο καὶ μεγαλειώδη κόσμον τοῦ μυστικι-
σμοῦ. "Ἄς τὴν ἀκούσαμε σ' ἓνα ποιήμά
της ποὺ δὲν ἔχει τίτλο.

Μυστήριον ἀνθρώπινο καὶ θεϊκό·
τρανὴ ὁμορφιά, γλυκιὰ γαλήνη.

Στιγμὲς μεστὲς ψυχορραΐσματα,
σμίξι ἀνάλαφρη τοῦ ὑπερκόσμου,

χαρές, λυγμοί, ψυχῆς ξεσπάσματα,
ἀνταύγειες ἐνὸς ἄλλου κόσμου.

Τὸ ποίημα αὐτὸ εἶναι γραμμὲν σὲ μιᾶ
ἀνάλογη κάρτα γιὰ τὰ Μετέωρα, ὅπως
σημειώνεται. Ἡ ἄτυχη ποιήτρια, τὰ ποι-
ήματά της τὰ εἶχε σκόρπια σ' ἓνα συρ-
τάρι, ἄτιτλα τὰ περισσότερα καὶ τὰ ἐ-
πεξεργάζονταν συνέχεια, γιὰ νὰ τὰ δώσει
στὴν ἐντέλεια ἀπὸ κάθε ἄποψη. Εἶχε ὅπως
δείχνουν οἱ στίχοι της ἔντονον τὸ συναί-
σθημα τῆς πνευματικῆς εὐθύνης.

Ἄπ' τὸ παραπάνω ποίημα, καταφαί-
νεται ἡ βαθιὰ θρησκευτικότητά της στὴν
εὐρύτερη τοῦ ὅρου ἔννοια Πίσω ἀπ' τὶς
εἰκόνας τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἤθελε νὰ
βλέπει ἓναν ἄλλο κόσμο «σμίξι ἀνάλαφρη
τοῦ ὑπερκόσμου» ὅπως λέει. Καὶ σ' ἄλλο
ποιήμά της ἐκφράζει αὐτὴ τὴν τάση τῆς
ψυχῆς της.

Ἄστέρια μακρινά, παλιὲς ἀνάμνησες,
στὸ σῆσιμον καὶ στ' ἀνάμμα, στὸ τρέ-
(μουλο τὸ θεῖο,
ἀχτίδες ἀμυδρόφτασες, χίλιοι κρυφοί
(καημοί,
μιὰ δάρκα νᾶχα ἀνάλαφρη σ' ἄγερινον
(ἓνα κύμα
τὶς νύχτες, ποὺ θὰ μ' ἔσερνε μὲ μιὰ
(ἀπαλὴ πνοή,
σὲ σὰς ν' ἀνέβω ἀνάμεσα καὶ μέσ' στὸ
φῶς σας μέσα
νὰ ζήσω πάλι τὴν παλιὰ ζωὴ μου ἀπ'
(τὴν ἀρχή.

Ἡ ποιήτρια, ὡς πνευματικὸς ἄνθρω-
πος, ἦταν μιὰ ψυχὴ ποὺ «διψοῦσε τὸν πό-
νον κάθε διπλανοῦ της καὶ ζοῦσε τὸν ἴδιο
τὸν κρυφὸ παλμό, π' ὅλους μᾶς ἐνώνει σὲ
μιὰν ἴδια μοίρα, σ' ἓναν ἴδιο κόσμον, σὲ
μιὰν ἴδια γῆ» γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω στί-
χους τοῦ σεβαστοῦ μου δασκάλου, ποιητῆ
Γιώργου Σταμπολῆ.

Οἱ στίχοι της, εἶναι μιὰ βαθιὰ ἐξομο-
λόγησι τῆς ψυχῆς της «σκίρτημα καὶ ἡ-
πίον δάκρυ» ὅπως θέλει τὴν τέχνη ὁ Νί-
κος Καζαντζάκης. Εἶναι φωνὲς σιωπηλῆς,
μιᾶς εὐαίσθητης ἀπ' τὸν πόνον τῶν ἀνθρώ-
πων πραγμάτων ὑπαρξῆς, ποὺ ἀπὸ μιὰ
θεώρησι τοῦ νοῦ της αὐτοαναλύεται καὶ
αὐτοτιμωρεῖται.

Ἡ ὑπαρξιακὴ της ἀγωνία στοὺς στί-
χους της δὲν εἶναι καταλυτικὴ, ἀλλὰ δη-
μιουργικὴ γιὰ τὴ βελτίωσι τῆς ψυχῆς τοῦ

αναγνώστη. Και τούτο γιατί με τὸν προβληματισμό, δημιουργεῖ στὴν ψυχὴ τὴ φιλοσοφικὴ θλίψη τῶν πραγμάτων, ποὺ εἶναι θεμέλιο γιὰ τὸ οικοδόμημα τῆς ἀρετῆς.

Διαβάζοντας τὰ ποιήματά της «Ζωγραφιές» καὶ «Τέλος» θυμήθηκα τοὺς στίχους τοῦ Ρίλκε:

«Ὅμως ὀλολύζουν τὴ νύχτα σὰν καρβιῶν σειρήνες οἱ ἀπορίες μέσα μου, ζητώντας τὸ δρόμο».

Ἄς δοῦθε τὸ ποίημα «Τέλος».

Σκοτεινὰ βασίλεια τεράστια
μᾶς καλοῦν κι ἀπόψε κοντὰ τους,
φωνές μακρινές ποὺ μᾶς κρᾶζουν,
βήματ' ἀχνὰ σὰ χτυποῦν πλάι μας.

Κόσμος πανώριος - ἀγέλαστος,
μὲ δύναμη ἀκράτητη μᾶς ἔλκει·
δυναμώνουν τῆς νύχτας οἱ κλάφες,
τὰ πατήματα βαραίνουν γύρω.

Ρυθμοὶ σατανικοί, παράξενoi,
χοροὶ μακάβριοι μέσ' στὸ ζόφος,
σκοῦρα νερὰ ποὺ κυλοῦν ἐδιάκοπα
ἀναζητοῦν τὴν παρουσία μας.

Κι ἐμεῖς ἀπλώνουμε τὰ χέρια,
τὰ πάντα μᾶς σπρώχνουν ἐκεῖ.
Κι ὅμως μιὰ ἐλπίδα ἀναπηδάει
καὶ μᾶς γυρνᾷ καὶ πάλι στὸ πρίν.

Στὸ ποίημα αὐτό, φανερώνεται, ἡ πάλι τοῦ ἔνστικτου τῆς δημιουργίας μετὰ τὸ ἔνστικτο τῆς καταστροφῆς, μετὰ νίκη τοῦ πρῶτου.

«Ὁ ποιητὴς — τονίζει ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης στὸ ἔργο του «Ἡ ποίηση στὴ ζωὴ μας» — εἶναι ἡ τέλεια νίκη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου, ἀπάνω στὸν κόσμο τὸν αἰσθητό· εἶναι ὁ θρίαμβος τοῦ πνεύματος ἀπάνω στὴν ὕλη». Διαβάζοντας τὸ ποίημα «Παραισθήσεις» ἔρχεται νὰ δικαιώσῃ τὸν Νίτσε ποὺ λέει ὅτι «ἡ ζωὴ μας εἶναι ἓνα αἰώνιο ἔδος τῆς ἀβύσσου». Γιατὶ ἡ ποιήτρια τόλμησε νὰ κάνει μιὰ ἐπίπονη πορεία στὰ βάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς κόσμου καὶ νὰ ζητήσῃ τὸ ἔσχατο νόημα τῆς ζωῆς, στὴν ἐπικοινωνία της μετὰ τίς μυστικὲς δυνάμεις τῆς ψυχῆς της. Στὸ ποί-

ημα «Ἄνασσα» ποὺ τὸ ἔδωσε καὶ τὸν τίτλο «Ὑμνος στὴ Γαλήνη», βλέπουμε τὸ πνεῦμα τῆς φύσης, τῆς «Πλάσεως», τοῦ «Παντός», ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπ' τὸ Θεό, ποὺ κατοικεῖ στὸ Σύμπαν καὶ μετὰ τὸν ὅποιον αἰσθάνεται ὅτι ἔχει συγένεια. Ἄς τὴν ἀκούσομε:

Σὰ μιὰ θεὰ ἀμόλυπη κι ἀνέκφραστη
γιγάντια τὴ ζωὴ της σαγηνεύει
σ' ἄσθηστο κάποιον κύμα παραδέρνεται
στὴ φλόγα μέσα ἐνὸς κεριοῦ παλεύει.

Τὴ λὲν Γαλήνη καὶ μονάχη της
τῆς Πλάσης τὴν ψυχὴ ἀναδευεῖ
πάνω στὸ «πάν» στέμμα ἀπόμακρο
ὡς στὶς σιγὲς γεννιέται καὶ θεριεύει...

Ἄπ' τοὺς παραπάνω στίχους βγαίνει ἀβίαστο τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ θρησκευτικότητα ἦταν ἓνα ἀπ' τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς ψυχικῆς ὕψης τῆς ποιήτριας. Ὁ πυρήνας τῆς ψυχῆς της ἦταν θρησκευτικός. Ἦταν μιὰ βαθιὰ καὶ μετὰ προβλήματα ὑπαρξῆς, προβλήματα ποὺ γεννήθηκαν μέσα της, ἀπὸ μιὰν ἀντίληψη, ὅτι τούτος ὁ κόσμος εἶναι στενός. Ἡ Θεὰ ἐνὸς ἄλλου κόσμου τοῦ «ὑπερκόσμου» τὴ σαγήνευε, κι' οἱ σχετικοὶ τῆς στίχοι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ «ἐκφραση τῶν πόθων τῆς ψυχῆς της» νὰ γίνῃ ἓνα μετὰ τὸ Θεό, νὰ φτάσῃ στὴ «Θέωση». Γιατὶ ὅπως λέει πάλι ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης στὸ ἔργο του «Ἡ ποίηση στὴ ζωὴ μας» «Ποίηση θὰ πεῖ ἐκφραση πόθων ψυχῆς καὶ ὅπου αὐτοὶ φανερώνονται λάμπει ὀλάκερος ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ ἀλήθεια».

Ἡ ἴδια τάση τῆς ψυχῆς της νὰ μπεῖ στὸν κόσμο τοῦ Αἰώνιου ὑπάρχει καὶ στὸ ποίημά της «Παραισθήσεις»:

Χοροὶ τιτάνιοι μυστικοὶ σ' ἔκσταση ὑπερκόσμια
ἀνάδουν σ' ἀχνὰ βήματα ἀόρατες φιγούρες·
δονεῖται ἡ πλάση ἀπὸ λυγμὸ στὸ ἄγγιγμα τοῦ θείου,
τοῦ μυστικοῦ λικνίσματος τῶν ἄυλων (μορφῶν.

Οἱ ἦχοι βαριανάλαφροι σοβαροπραχνιδίζου,

ή σκέψη ξελογιάζεται σ' έρμες άκρογια-
 (λιές,
 κι εκεί σειρήνες, μάγισσες νεράιδες, ξω-
 (τικά
 τήν παίρνουν, τή μαγεύουνε στεφάνι
 (τής φοράνε,
 και τήν κρατούν σφιχτά - σφιχτά εκεί
 (παντοτινά.

Νά λοιπόν τὸ δέος τῆς ἀβύσσου! «Χο-
 ροὶ Τιτάνιοι μυστικοὶ σ' ἔκταση ὑπερ-
 κόσμια» «δονεῖται ἡ πλάση ἀπὸ λυγρὸ στὸ
 ἄγγιγμα τοῦ Θεοῦ» «κι' ἡ σκέψη ξελογιά-
 ζεται σ' ἔρμες ἀκρογιαλιές» καὶ μένει παν-
 τοτινὰ ἐκεῖ ξελογιασμένη ἀπὸ ἐξωγήινες
 δυνάμεις.

Αὐτὰ ποθοῦσε ἡ ψυχὴ τῆς ποιήτριας.
 "Ἐκλεινε μέσα τῆς τὸ Θεὸ καὶ θέλγονταν
 ἀπὸ τὴ μουσικὴ τοῦ ποῦ διαχέεται στὸ
 Σύμπαν: «Μόνον μέσα εἰς τὴν ἐρημίαν —
 λέει ὁ Ν. Λούβαρις (1887—1961) — μέ-
 σα εἰς τὴν σιγὴν τὴν ὁποῖαν δὲν διατα-
 ράττουν αἱ κραυγαὶ τοῦ παροδικοῦ καὶ τοῦ
 ἐπουσιώδους εἶναι δυνατόν νὰ ἀκούει ὁ ἄν-
 θρωπος τὴν μουσικὴν τοῦ Αἰωνίου, ὅπως
 οἱ ψαράδες τοῦ δραματικοῦ Χάουπμαν
 (Διάσημος Γερμανὸς συγγραφεὺς, 1862—
 1962 τιμηθεὶς διὰ τοῦ βραβείου Νόμπελ)
 ἀκούουν τὰς μεταφυσικὰς φωνὰς ποῦ ἀ-
 δυνατοῦν πλέον νὰ λησμονήσουν μέσα εἰς
 τὴν σιγὴν τοῦ Ὁκεανοῦ».

Στοὺς στίχους τῆς ὑπάρχει κάλλος,
 γιατί σ' αὐτοὺς μετουσίωσε τὰ συμβάν-

τα τῆς ἐσωτερικῆς τῆς ζωῆς, τὶς συγκρού-
 σεις τῆς ψυχῆς τῆς, τόσο μὲ τὸν ἐξωτε-
 ρικὸ κόσμον, ὅσο καὶ μὲ τὸν ἀγῶνα τῆς
 ν' ἀποφύγει τὶς ἐνέδρες τῆς. Αὐτὸ τὸ τρα-
 βοπάλαιμα ἦταν τὸ ἀπαύγασμα μιᾶς θέ-
 λησης νὰ καταξιώσει τὴ ζωὴ τῆς καὶ
 πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ, κι' ὄχι μὲ τὶς ψευ-
 τοχαρὲς τῆς καθημερινότητος. Κι' ὅταν
 μετουσιώνει τὰ σκιρτήματα τῆς καρδιάς
 τῆς ἀπὸ τὸ ἱερὸ αἶσθημα τῆς Ἀγάπης,
 δείχνει στὸν ἀναγνώστη πῶς θὰ ἤθελε τὸν
 "Ἐρωτὰ τῆς «Τοῦ ποιητοῦ ἔργον ἐστὶ οὐ
 τὰ γενόμενα λέγειν ἀλλ' οἷα ἂν γένοιτο
 κατὰ τὸ εἶκος ἢ τὸ δυνατόν» λέει ὁ Ἄρι-
 στοτέλης στὴν «Ποιητικὴ» του. Ἡ φαν-
 τασία τῆς ἦταν «σύμμιξις αἰσθήσεως καὶ
 δόξης» γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν Πλάτωνα.

Ἡ ποιητικὴ τέχνη τὴν ἔκαμε μιὰ ἀνώ-
 τερη ὑπαρξὴ ποῦ ἔζησε πάνω ἀπ' τὶς μι-
 κρότητες τῆς ζωῆς «Μὲ τὴν τέχνη καὶ μό-
 νο μὲ τὴν τέχνη λέει ὁ "Όσκαρ Οὐάιλντ
 στοὺς στοχασμοὺς του, πραγματοποιοῦμε
 τὴν τελειότητά μας. «Ἡ Τέχνη καὶ μόνον
 Ἡ Τέχνη μᾶς προφυλάσσει ἀπ' τὰ κακὰ
 πνεύματα τῆς πραγματικῆς ζωῆς».

Μὲ τὸ ἔργο τῆς ἡ ποιήτρια, ἔκαμε τὸ
 «σπιτάκι τῆς» «μὲ τοῦ πνεύματος τὰ μά-
 για» σ' ἕναν τόπον αἴλου, ἀπείραχτο ἀπ'
 τὸ χρονο» (Κ. Παλαμάς).

Τὸ μνημόσυνο τῆς «Εἰς γενεὰν καὶ γε-
 νεὰν».

ΚΙΤΣΙΟΣ Γ. ΑΝΥΦΑΝΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

α. Ποίηση

Γεράσιμου Γρηγόρη: «ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗΝ
 ΠΟΙΗΣΗ», Ἀθήνα, 1980.

Σαράντου Παυλέα: «Τ' ΟΝΟΜΑ ΜΑΣ Η-
 ΤΑΝ ΕΝΟΧΗ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Γιῶργου Παπούλια: «ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ ΜΕ
 ΤΗ ΣΙΩΠΗ», Ἀθήνα, 1983.

AGNI VLAVIANOS - ARVANITIS: «RE-
 FLECTIONS POEMS - ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΠΟΙ-

ΗΜΑΤΑ», Ἀθήνα, 1982.

AGNI VLAVIANOS - ARVANITIS: «RO-
 TTS POEMS - ΡΙΖΕΣ ΠΟΙΗΜΑΤΑ», Ἀθή-
 να, 1983.

AGNI VLAVIANOS - ARVANITIS: «O-
 SCILLATIONS POEMS - ΤΑΛΑΝΤΩΣΕΙΣ
 ΠΟΙΗΜΑΤΑ», Ἀθήνα 1983.

Χρήστου Ε. Κατσιγιάννη: «Η ΜΝΗΜΗ
 ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ», Ἀθήνα, 1983.

Κύπρου Χρυσάνθη: «Η ΕΓΓΥΧΙΑ ΤΗΣ
 ΓΗΣ», Λευκωσία, 1983.

CENTRO D' ARTE E DI CULTURA MA-

ZARA DEL VALLO: «POETI PER LA PACE», EDIZIONI IMPEGNO SO, ITALIA, 1982.

Δημήτρη Γ. Κωστάκη: «ΡΟΜΦΑΙΑ ΑΠΟ ΦΩΣ», Ἀθήνα, 1982.

Ἐλευθερίας Μαυρίδου: «ΠΑΛΜΟΙ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Λευτέρη Μαρματσούρη: «ΤΑΞΙΔΙΑ», Ἀθήνα, 1976.

Ἐάνθου Λυσιώτη: «ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑΞΙΔΙ», Λευκωσία, 1981.

Κώστα Μόντη: «ΚΛΕΙΣΤΕΣ ΠΟΡΤΕΣ», Λευκωσία, 1964.

Ἑλλης Νεζερίτη: «ΔΙΠΛΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ», Ἀθήνα, 1982.

Διονύσι Γ. Τσακκαϊάνου: «ΠΟΙΗΤΙΚΑ ΕΡΓΑ - ΕΚΛΟΓΗ», Ἀθήνα, 1978.

Σαράντου Παυλέα: «ΑΛΕΚΤΡΟΦΩΝΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΪΚΟ ΜΕΙΔΙΑΜΑ», Θεσσαλονίκη, 1980.

Μάχης Μουζάκη: «ΑΘΗΝΑ» (Μπαλάντα τῆς ἀναπνοῆς), Ἀθήνα, 1983.

Ντίνας Ρουτζούνη: «ΕΙΜΑΙ ΕΓΩ Η ΓΥΝΑΙΚΑ», Ἀθήνα, 1982.

Γεώργη Διλιμπόη: «ΣΗΚΩΣΑ, ΛΕΕΙ, ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑ ΜΟΥ...», Ἀθήνα, 1983.

Εἰδης Παπαδήμα - Θεοδωράκη: «ΤΡΙΑΑΜΠΗ», Ἀθήνα, 1982.

Δημ. Κ. Παπακωνσταντίνου: «ΑΠΕΚΔΥΣΗ», Ἀθήνα, 1982.

Σωκράτη Α. Σκαρτσῆ: «ΟΣΤΡΑΚΑ ΜΝΗΜΗΣ», Πάτρα, 1982.

Γ. Ἀθάνα: «ΑΝΑ ΤΟΝ ΘΕΡΙΣΜΕΝΟΝ ΑΓΡΟΝ», Ἀθήνα, 1982.

Ἰάσωνα Ἰωαννίδη: «ΓΡΑΦΗ» (ποιήματα - διηγήματα 1952—1982), Ἀθήνα, 1982.

Ἐκτορα Κακναδάτου: «ΔΙΑΣΠΟΡΑ - ΚΛΙΜΑΚΑ ΤΟΥ ΛΙΘΟΥ», Ἀθήνα, 1977.

Ἐκτορα Κακναδάτου: «ΟΔΟΣ ΛΑΙΣΤΡΗΓΟΝΩΝ», Ἀθήνα, 1978.

Ἐκτορα Κακναδάτου: «ΤΕΤΡΑΤΗΦΙΟ», Ἀθήνα, 1980.

Ἐκτορα Κακναδάτου: «ΔΙΗΓΗΣΗ», Ἀθήνα, 1981.

Ἐκτορα Κακναδάτου: «ΑΝΑΣΤΙΞΗ ΤΟΥ ΘΡΩΛΟΥ ΓΙΑ ΤΑ ΝΕΦΡΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ», Ἀθήνα, 1981.

Βαγγέλη Χ. Παππῆ - Παμφίλη: «ΣΑΡΔΟΝΙΑ», Ἀθήνα, 1982.

Σωσὸ Πέτρον - Βλάσση: «ΑΓΑΠΗΜΕΝΕ»,

Ἀθήνα, 1981.

Ἀποστόλου Μαγγανάρη: «LIBIDO», Ἀθήνα, 1982.

Βασίλη Τερτίπη: «ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ», Ἀθήνα, 1980.

Γιάννη Μπαρμπαραγιάννη - Προσέλιου: «ΜΟΥΡΑΓΙΑ», Πειραιῆς, 1982.

Ἐλένης Ταγκαλάκη: «ΙΝΟΥΪΤ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΑΝΘΡΩΠΟ», Ἀθήνα.

Γιάννη Κοφίνη: «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΑΤΙΡΑ - ΣΑΡΚΑΣΜΟΙ», Ἀθήνα, 1982.

Ναδίνης Δημητρίου: «ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΗ ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ», Λευκωσία, 1980.

Ἐλένης Ἀργέστη: «ΕΡΩΤΙΚΑ», Ἀθήνα, 1983.

ION BRAD: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ», Ἀθήνα, 1982.

Ἐλιᾶς Παν. Μουράκου: «ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΕΙΑΣ», Μεμβούρνη, 1982.

Λώρου Φαντάζη: «ΜΙΝΙΑΤΟΥΡΕΣ», Ἀθήνα, 1982.

Δημήτρη Χ. Καλατσῆ: «ΥΜΝΟΛΟΓΙΟΝ», Ἀθήνα, 1982.

ODYSSEAS ELYTIS (TRADUCCION: NINA ANGHELIDIS - NICOLAS COCARO): «SEIS Y UN REMORDIMIENTOS PARA EL CIELO», BUENOS AIRES, 1982.

Πάνου Ἑλληγγενη: «ΣΤΡΑΤΟΚΟΠΟΣ», Ἀθήνα, 1982.

Τίνου Ἀλασάκη: «ΤΑ ΚΥΜΒΑΛΑ», Λάρισα, 1982.

Καίτης Φλόκου - Κώστα: «ΑΝΤΙΦΕΡΓΙΣΜΑΤΑ», Ἀθήνα, 1982.

Γιώργου Ν. Κάρτερ: «ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΦΑΚΕΛΛΟΣ», Ἀθήνα, 1982.

Ἰολγας Βότση: «Η ΑΛΛΗ ΓΝΩΣΗ», Ἀθήνα, 1982.

Θανάση Παπαθανασόπουλου: «ΠΡΟΣΩΠΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ», Ἀθήνα, 1976.

Γιώργου Βρέλλη: «ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΑ ΣΟΝΕΤΤΑ - Δ», Γιάννινα, 1983.

Σ.Α. Σκαρτσῆ (ἐπιμέλεια): «ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ Β'», Πάτρα, 1982.

Θαλή Ρηγορίδη: «Ο ΔΙΚΑΙΟΣ ΛΗΣΤΗΣ» (Συμφωνική μπαλάντα), Ρώμη, 1982.

Ἀρχιλοχὸς Ναβίδης: «Η ΠΡΕΛΟΥΝΤΙΟ», Λεσχιά, 1980.

Σπύρου Μουσελίμη: «ΑΣΤΡΟΦΕΡΓΙΕΣ», Γιάννινα, 1982.

Γ.Α. Νικολαΐδη: «ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΣΩΠΕΙΟ», Ἀθήνα, 1980.

- Ι.Α. Νικολαΐδη: ΔΙΑΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΣΦΑΛΤΟ», Θεσσαλονίκη, 1983.
- Θέμης Τασούλης: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΜΥΛΑΟΥ ΜΟΥ», Ἀθήνα, 1983.
- Πάνου Βοζίκη: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΗ - GREEK EARTH» (μετάφρ. Ν. Σπάνια), Ν. Υόρκη, 1983.
- Ἔρση Λάγκε: «D. N. A.», Ἀθήνα, 1983.
- MARIO ROSARIO CONTI: «POESIE», ROMA, 1983.
- Φελίτσε Μαστρογιάννη: «ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΟΥ ΕΥΤΥΧΙΟΥ», Ἀθήνα, 1982.
- Ἀποστόλου Μαγγανάρη: «ΓΥΦΗ ΚΑΙ ΣΤΥΓΑ», Ἀθήνα, 1979.
- Μίμη Κ. Ἰακωβίδη: «ΝΕΑ ΓΡΑΦΗ» (1981—1982), Λεμεσός, 1983.
- Μίμη Κ. Ἰακωβίδη: «ΕΠΟΧΕΣ» (1979—1981), Λεμεσός, 1983.
- Σμαράγδας Α. Ἀντωνιάδου: «ΠΡΩΤΗ ΦΟΡΑ», Ἀθήνα, 1983.
- Ρωξάνης Παυλέα: «ΚΑΡΦΩΜΕΝΑ ΕΛΛΗΦΙΑ», Θεσσαλονίκη, 1983.
- Σπύρου Κοκκινάκη: «Σ' ΕΠΟΧΗ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΩΣ», Ἀθήνα, 1983.
- Στάθη Ζαρκιᾶ: «ΝΑΡΚΙΣΣΟΙ», Ἀθήνα, 1976.
- Κατερίνας Ζάχου—Ζαφειροπούλου: «ΒΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΟΜΙΧΑΗ», Ἀθήνα, 1982.
- Ἀνδρέα Σόναλη: «ΛΟΓΧΕΣ», Ἀθήνα, 1983.
- Ἀποστόλου Μαγγανάρη: «Ο ΑΛΛΟΣ ΔΡΟΜΟΣ», Ἀθήνα, 1981.
- Ἀνδρέα Χατζηγεωργίου: «ΕΦΦΩΤΑ», Ἀθήνα, 1983.
- Δημήτρη Παπακρήστου: «ΜΕ ΤΟ ΠΟΔΗΛΑΤΟ», Ἀθήνα, 1980.
- Μαρία Αδεργίου: «ΔΙΑΔΡΟΜΗ», Ἀθήνα, 1983.
- Σωσῶς Πέτρου—Βλάσση: «Η ΨΥΧΗ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ», Ἀθήνα, 1983.
- Ζαφείρη Στάλιου: «Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ II», Ἀθήνα, 1983.
- Ἀντώνη Χρ. Περδικούλη: «ΑΛΙΣΑΧΝΗ», Ἀγιά, 1982.
- Ἀντώνη Κυριακόπουλου: «ΟΜΟΛΟΓΙΑ», Ἀθήνα, 1982.
- Ἐφης Π. Κασμάτη: «ΑΝΤΟΦΕΓΓΙΣΜΑΤΑ», Ἀθήνα, 1979.
- Ἀποστόλου Μαγγανάρη: «Η ΑΛΛΗ ΓΡΑΦΗ», Ἀθήνα, 1980.
- Κώστα Γ. Τσιλιμαντοῦ: «PECTORE AB IMO», Ἀθήνα, 1982.
- Ἐάνθου Λουσιώτη: «ΤΡΑΜΠΑΛΙΣΜΑΤΑ», Κύπρος, 1983.
- Μιγᾶλη Σαντορινιοῦ: «ΚΡΥΠΤΗ», Γιάννινα, 1983.
- Κώστα Πάλμου: «ΕΣΠΕΡΙΝΕΣ ΚΑΜΗΛΑΝΕΣ», Ἀθήνα, 1981.
- COSTAS MICH. STAMATIS: «VELEGGIARE», Ἀθήνα, 1983.
- Βασίλη Κραφίτη: «Ο ΜΥΘΟΣ», Ἀθήνα, 1982.
- Μανώλη Πράτσινα: «ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ», Ἀθήνα, 1983.
- Ντίκινσον (μετάφρ. Μελισσόανθης): «ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ», Θεσσαλονίκη, 1982.
- Ἄλέκας Δήμου: «Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ», Ἀθήνα, 1976.
- Ἀγγελοῦ Καραούσου: «ΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ», Ἀθήνα, 1982.
- Πυθαγόρα Δρουσιώτη: «ΤΟΠΑΖΙΑ ΚΑΙ ΒΗΡΥΛΛΙΑ», Λευκωσία, 1982.
- Τάσου Κανάτση: «ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ», Ἀθήνα—Γιάννινα, 1981.
- Βαγγέλη Μπαλούτσου: «ΕΓΚΕΛΑΔΙΝΑ ΚΑΙ ΜΗ», Ἀθήνα, 1982.
- Κώστα Π. Μιχαήλ: «ΑΚΡΕΣΠΕΡΑ», Ἀθήνα, 1982.
- Θωμᾶ Ἰωάννου: «ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΟ ΟΝΕΙΡΟ», Ἀθήνα, 1982.
- Βασίλη Σουλιώτη: «Η ΤΡΙΤΗ ΧΙΜΑΙΡΑ», Ἀθήνα, 1976.
- Ἐλπίδας Καρᾶ—Ἀμαράντου: «ΤΑ ΜΥΣΤΙΚΑ ΠΟΥΛΙΑ», Ἀθήνα, 1982.
- Ν. Β. Τυπάλδου: «ΠΑΝΑΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ» (Θεομητορικό ὁδοιπορικό μὲ ποιητική διάθεση), Ἀθήνα, 1983.
- Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «ΣΥΝΕΠΕΙΑ», Θεσσαλονίκη, 1982.
- Παναγιώτη Σταύρακα: «ΤΡΙΑΟΡΓΕΣ», Ἀθήνα, 1983.
- Νίκου Βλάχου: «ΡΙΜΕΣ ΚΑΙ ΡΥΘΜΟΙ» (παιδικὰ ποιήματα), Ἀθήνα, 1976.
- Κώστα Ν. Νικολαΐδη: «ΔΟΞΑΣΤΙΚΑ», Γιάννινα, 1975.
- Κατίνης Βέικου—Σεραμέτη: «ΔΕΣΜΟΙ», Ἐάνθη, 1973.
- Ἀντιγόνης Γαλανάκη—Βουρλέκη: «ΣΤΗ

ΜΟΝΑΞΙΑ ΥΠΑΡΧΩ», Ἀθήνα, 1982.

Δώρας Κουτρουμάνου—Μυραλίδη: «ΟΗΩΣ ΠΑΝΩ ΕΤΣΙ ΚΑΙ ΚΑΤΩ», Ἀθήνα, 1982.

Ἐλένης Δημ. Μπριάκου: «ΣΤΡΟΦΕΣ ΤΗΣ ΜΟΙΡΑΣ ΜΟΥ», Γιάννινα, 1982.

Γιάννη Καμαρινάκη: «ΜΙΚΡΕΣ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΝΕΙΡΟΥ», Ἀθήνα, 1974.

Παναγιώτη Ε. Σταύρακα: «ΚΥΚΛΟΙ ΖΩΗΣ», Ἀθήνα, 1982.

Θανάση Παπαθανασόπουλου: «ΚΑΤΑΦΥΓΙΟ ΘΗΡΑΜΑΤΩΝ», Ἀθήνα, 1983.

Γιώργη Τ. Δόξα: «Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΚΑΘΩΣΠΡΕΠΕΙ...», Ἀθήνα, 1982.

Γιολάντας Πέγγλη: «ΜΗΝ ΠΑΤΑΤΕ ΤΗ ΧΑΛΟΗ», Ἀθήνα, 1981.

Γιώργου Βρέλλη: «ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΑ ΣΟΝΕΤΤΑ Γ'» (1945—1982), Γιάννινα, 1982.

Δημήτρη Σταύρου: «ΝΕΓΡΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ» (εισαγωγή, μεταφράσεις), Ἀθήνα, 1982.

Χρίστου Λάσκαρη: «ΝΑ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙΣ ΤΙΣ ΣΚΙΕΣ», Θεσσαλονίκη, 1982.

Ἀργύρη Μπαρῆ: «ΡΟΕΣ», Θεσσαλονίκη, 1982.

DEMOSTENE GRAMATOPOL: «REVES BLANCS ET NOIRS», PARIS, 1970.

Μαίρης Ι. Μπουσιμπουρέλη: «ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ», Ἀθήνα, 1978.

Μαίρης Ι. Μπουσιμπουρέλη: «Η ΚΑΡΔΙΑ ΤΡΑΓΟΥΔΑ ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ», 1978.

Ἀποστολίας Νάνου—Σκοτεινιώτη: «ΜΝΗΜΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ», Βόλος, 1982.

Θαλή Ρητορίδη: «ΕΤΣΙ ΣΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΩ ΒΕΛΛΑ ΙΤΑΛΙΑ», Ρώμη, 1982.

Βασίλη Μάργαρη: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ», 1977.

Τάκη Σιωμόπουλου: «ΠΟΙΗΤΙΚΗ», Θεσσαλονίκη, 1980.

Βασίλη Π. Ματσιοπούλου: «ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΝΙΑ», Ἀθήνα, 1978.

Δημήτρη Παπαχρήστου: «ΔΙΑΤΡΗΤΟΣ», Ἀθήνα, 1982.

Πάικου Νικολαΐδη (εισαγωγή· μετάφραση): «ΟΜΗΡΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ — ΒΑΤΡΑΧΟΜΥΟΜΑΧΙΑ», Ἀθήνα, 1980.

Ἄλκη Ροδινοῦ: «ΑΕΡΙΝΑ ΠΑΛΑΤΙΑ», Ἀθήνα, 1980.

Μάχης Μουζάκη: «ΑΓΓΕΙΚΑ Η ΚΥΡΑ ΤΩΝ ΚΗΠΩΝ», Ἀθήνα, 1976.

Θ. Κ. Τρουπή: «ΠΡΟΣ ΕΑΥΤΟΝ...», Ἀ-

θήνα, 1982.

Μαίρης Ι. Μπουσιμπουρέλη: «ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΟ ΜΥΣΤΡΑ», Ἀθήνα, 1980.

Μαίρης Ι. Μπουσιμπουρέλη: «ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΡΑΨΩΔΙΑ», Ἀθήνα, 1978.

Ἐλένης Ταγκαλάκη: «Η ΚΟΡΕΛΛΑ ΤΟΥ ΑΡΣΟΥΣ», Ἀθήνα, 1976.

Μαρίας Δάξου: «ΜΙΑ ΖΩΗ ΜΑΡΙΑ», Ἀθήνα, 1982.

Θαλή Ρητορίδη: «ΘΕΪΚΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ», Ρώμη, 1981.

Στέργιου Βαλιούλη: «ΑΝΤΑΙΟΙ», Θεσσαλονίκη, 1979.

Δαμ. Η. Ἀμανατίδη: «ΤΑ ΕΓΚΕΛΑΔΙΑ», Θεσσαλονίκη, 1978.

Ἄριστου Χ. Σταύρου: «Ο ΜΙΚΡΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ», Ἡράκλειο, 1973.

Ἄριστου Χ. Σταύρου: «Η ΜΙΚΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ», Ἀθήνα, 1978.

Βενετίας Καπετανάκη: «ΚΛΕΙΣΤΟΣ ΚΥΚΛΟΣ», Ἀθήνα, 1975.

Ἄννας Μπουρατζῆ—Θώδα: «ΒΡΟΝΤΗ ΣΤΟ ΦΩΣ», Ἀθήνα, 1982.

Νίκου Παπακόγκου: «ΜΑΤΩΜΕΝΟΣ ΗΛΙΟΣ», Ἀθήνα, 1982.

Γιάννη Γαλανοῦ: «ΝΕΕΣ ΗΜΕΡΕΣ», Ἀθήνα, 1981.

Ἀριστοτέλη Μητσάκου: «ΥΠΝΟΒΑΤΕΣ», Ἀθήνα, 1982.

Λευτέρη Δ. Καρβέλα: «ΕΣΠΕΡΙΔΕΣ», Ἀθήνα, 1982.

Μάχης Μουζάκη: «ΖΑΚΥΝΘΟΙ ΜΕΤΑΜΟΣΧΕΥΣΕΙΣ», 1982.

Εὐγενίας (Μπέττυ) Β. Δερεχάνη: «ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΖΩΗΣ», Ἀθήνα, 1982.

Τάκη Γιαννόπουλου: «ΕΠΑΝΟΔΟΣ», Ἀθήνα, 1982.

Λευτέρη Ραυτόπουλου: «ΝΕΚΡΗ ΖΩΝΗ», Ἀθήνα, 1982.

Τάσου Παππά: «ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΟΚΕΡΩ», Ἀθήνα, 1976.

Μάριου Παληατσάρα: «Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ», Ἀθήνα, 1976.

Μιλτιάδη Ζάκκα: «ΜΕΘΥΣΜΕΝΟ ΟΥΡΑΝΙΟ», 1976.

Φαίδρας Ζαμπαθά—Παγουλάτου: «ΕΡΩΤΙΚΑ», Ἀθήνα, 1974.

Ζωῆς Σαβίνα: «ΑΚΡΟΒΑΤΕΣ», Ἀθήνα, 1983.

Τάκη Σκανάτοβιτς: «Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ», Ἀθήνα, 1983.

Ἡρώα Ἀνδρουλάκη: «ΠΑΡΑΜΥΘΟΝΕΙΡΟ», Ἀθήνα, 1983.

Μάριο Ροζάριο Κόντι: «ΔΩΔΕΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ», Ἀθήνα, 1981.

Εάνθου Λυσιώτη: «ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ II», Κύπρος, 1980.

Ἄννας Ἀχμάτοβα (μετάφραση Μίλις Ροζιδη): «ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΧΩΡΙΣ ΗΡΩΔΑ», Ἀθήνα, 1982.

Παναγιώτη Τσουτάκου: «ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΟ», Ἀθήνα, 1979.

Παναγιώτη Τσουτάκου: «ΑΝΤΙΔΩΡΟ ΑΓΑΠΗΣ», Ἀθήνα, 1982.

Παναγιώτη Τσουτάκου: «ΕΙΡΗΝΗ», Ἀθήνα, 1982.

Τζένης Διαμάντη—Παπαϊωάννου: «ΑΝΕΜΩΝΕΣ ΣΤΗ ΘΥΕΛΛΑ», Ἀθήνα, 1979.

Μήτσου Λυγίζου: «ΚΑΤΑΔΥΣΗ», Ἀθήνα, 1981.

Γιάννη Α. Παπαγιάννη: «ΝΟΥΦΑΡΑ ΣΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ», Πύργος, 1983.

Κατερίνας Μανιτάρα—Πετράκου: «ΟΡΟΣΗΜΟ», Πειραιάς, 1982.

Γιάννη Κοφίνη: «ΕΛΛΑΔΑ ΠΑΤΡΙΔΑ ΜΟΥ» (λαογραφία, ποίηση), Ἀθήνα, 1983.

Πάνου Ν. Παναγιωτούνη: «ΦΩΤΑΓΩΓΗΜΕΝΟ ΑΙΓΑΙΟ», Ἀθήνα, 1983.

ION BRAD: «ΠΟΙΗΜΑΤΑ» (πρόλογος Κ. Τσάτσου), Ἀθήνα, 1982.

Βενετίας Καπετανάκη: «ΣΗΜΑΤΑ ΣΤΟ ΑΓΡΙΟ», Ἀθήνα, 1982.

Ι. Α. Παπαθασσιλείου: «ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ - ΣΤΙΓΜΙΟΤΥΠΑ», Ἀθήνα, 1978.

Εάνθου Λυσιώτη: «ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΑ», Κύπρος, 1983.

β. Πεζογραφία

Σεραφεϊμ Κ. Τσιτσά: «Τ' ΑΓΡΙΟΔΕΝΤΡΑ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΛΟΓΓΟΥ», Ἀθήνα, 1978.

Π. Σωτήρχου: «ΠΑΙΔΟΜΑΡΤΥΡΕΣ» (παιδιά που έμαρτύρησαν και έθυσιάσθησαν για τον Χριστό), Ἀθήνα, 1982.

Γιάννη Γ. Μπενέκου: «ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΣ», Ἀθήνα, 1981.

Σπύρου Παναγιωτόπουλου: «Ο ΛΑΘΡΕΠΙΒΑΤΗΣ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1981.

Ι. Μ. Χατζηφώτη: «ΠΑΤΜΟΣ Η ΙΕΡΑ», Ἀθήνα, 1980.

Ι. Βασιλείου: «ΑΝΓΚΟΡ» (ταξιδιωτικό), Ἀθήνα, 1973.

Ι. Βασιλείου: «ΚΟΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΑΚΡΙΝΑ ΤΑΞΙΔΙΑ», Ἀθήνα, 1980.

Βαγγέλης Σκουβαράς: «ΑΝΘΙΜΟΣ ΟΛΥΜΠΙΩΤΗΣ», Ἀθήνα, 1981.

Ἀθανασίου Νασίκα—Σαρμανιώτη: «Η ΘΙΣΙΑ» (μυθιστόρημα), Θεσσαλονίκη, 1979.

Στράτου Χατζηγιάννη: «ΕΝΑ ΦΑΝΑΡΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ» (διηγήματα), Μυτιλήνη, 1978.

Στράτου Χατζηγιάννη: «Η ΑΤΑΞΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΟΣ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1980.

Κωστούλας Μητροπούλου: «ΑΥΤΟ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΗΤΑΝ ΕΚΕΙΝΟΣ» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Φωτεινού: «ΤΟ ΠΟΡΤΟΝΙ — ΤΑ ΚΑΚΑ ΣΤΕΝΑ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Μάκη Πανώριου: «Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Βαγγέλιου Ντόμαλη: «ΤΟ ΑΛΟΓΑΚΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ» (διηγήματα), Λάρισα, 1982.

Κώστα Δ. Ἀβραάμ: «ΟΙ ΑΠΟΣΥΝΑΓΩΓΟΙ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1981.

Λείας Χατζοπούλου—Καραθία: «ΡΙΚΙ» (παραμύθι), Ἀθήνα, 1981.

Φώτη Κόντογλου: «Ο ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΚΗΠΟΣ», Ἀθήνα, 1975.

Χρήστου Σκανδάλη: «Ο ΑΙ-ΓΙΩΡΓΗΣ — Ο ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», Ἰωάννινα, 1982.

Συμ. Γ. Κατσιμπρα: «Ο ΑΓΙΟΣ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ο ΕΚ ΜΕΤΣΟΒΟΥ», Ἰωάννινα, 1982.

JEANNE TSATSOS (TRANSLATED JEAN DEMOS): «THE SWORD'S FIERCE EDGE», U.S.A., 1979.

Ἀλκυόνης: «ΧΩΡΙΣ ΕΤΙΚΕΤΑ» (νουβέλα), Ἀθήνα, 1970.

Θεοδώρου Χατζημιχάλη: «Η ΚΑΤΑΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΑΘΕΜΑ» (ιστορικό αφήγημα), Ἀθήνα, 1981.

Νίκου Ἀρβανίτη: «ΤΑ ΠΑΣΧΑΛΙΝΑ» (ἀνθολόγημα), Ἀθήνα, 1983.

Σεραφεϊμ Κ. Τσιτσά: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΦΥΣΗ», Ἀθήνα, 1977.

Ἑλλης Ρόζου: «ΟΙ ΑΚΡΟΒΑΤΕΣ ΤΟΥ Γ-ΛΙΠΤΟΥ» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1982.

Γ. Βασιλείου: «ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΙΝΔΙΑ», Ἀθήνα, 1975.

Μιχάλη Γ. Τρίτου: «ΤΟ ΜΕΤΣΟΒΟ», Ἀθήνα, 1982.

Κ. Δότρη: «ΤΟ ΦΡΑΓΜΑ ΤΟΥ ΜΗΔΕΝ» (νουβέλα), Ἀθήνα, 1981.

Χαραλ. Ε. Κριθάρη: «ΑΠΟ ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΝΟΣ ΓΙΑΤΡΟΥ» (νουβέλα), Ἀθήνα, 1986.

Σεραφείμ Τσιτσά: «ΤΑ ΑΓΡΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΗΜΕΡΑ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΟΓΓΟΥ», Ἀθήνα, 1966.

Ἐκδοση Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος: «ΒΡΑΒΕΥΜΕΝΑ ΕΡΓΑ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1981.

Σάββα Γ. Κανταρτζή: «ΝΙΚΗ ΧΩΡΙΣ ΡΟΜΦΑΙΑ» (Ἀπομνημονεύματα - Τόμοι: Β', Η', Θ', Ι'), Κατερίνη, 1975—1983.

Ἄλκη Ροδινού: «ΤΟ ΕΩΤΙΚΟ» (λαογραφικά διηγήματα), Ἀθήνα, 1981.

Γιώργου Δ. Βαρδουλάκη: «ΟΙ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Θάνου Κωτσόπουλου: «Ο ΦΑΠΑΣ» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1982.

Ρήγα Σκουτέλλα: «Ο ΑΜΑΧΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Βαλέτα: «ΟΙ ΜΕΤΟΙΚΟΙ» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1982.

Νικολ. Η. Πετιμεζά: «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ 1912—13», Ἀθήνα, 1981.

Δημ. Χρ. Μποςινάκη: «ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΤΣΙΓΑΡΟ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1976.

Ουράνας Διοματάρη: «ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ» (δοκιμιακοί διάλογοι), Ἀθήνα, 1971.

Ουράνας Διοματάρη: «ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΑ ΜΕ ΠΟΛΛΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ» (διάλογοι), Ἀθήνα, 1971.

Τζέκα Τίλ: «ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΣΤΙΓΜΗ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1981.

Στέλιου Ντόμαλη: «Η ΑΙΩΡΗΣΗ» (διηγήματα), Ἄρρισα, 1983.

Γ. Μ. Πολιτάρχη: «ΔΥΝΑΤΟΙ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΤΟΙ», Ἀθήνα, 1982.

Ἑλλης Ρόζου: «Ο ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΠΟΥ ΑΥΣΣΑΕΕ» (νουβέλα), Ἀθήνα, 1980.

Ἰουλίας Ἰατρίδη: «ΣΤΙΣ ΠΕΝΤΕ ΤΗΝ ΑΥΓΗ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1980.

Θ. Η. Τρουπή: «ΣΕΠΑΛΑ ΘΥΜΗΣΗΣ» (διηγήματα), Πάτρα, 1980.

Σταύρου Ἀντωνίου - Ἑρσης Λάγκη - Τζέκας Τίλ - Τάσου Κόρφη - Ἀνδρέα Παπαδάκη: «ΚΡΙΚΟΣ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1980.

Στέργιου Βαλιούλη: «Ο ΒΑΤΡΑΧΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΚΑΦΕΤΙΕΣ ΒΟΥΛΕΣ» (διηγήματα), Θεσσαλονίκη, 1982.

Χόρχε Λουίς Μπόρχες (μετάφραση Γ. Δ. Χουρμουζιάδη): «ΟΙ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΕΛΩΝΑΣ» (δοκίμια καὶ διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Βερονίκης Δαλακούρα: «Ο ΓΥΓΝΟΣ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Γιώργου Παπαστάμου: «ΤΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΕΝΟΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΗ» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1982.

Νίκου Πλατῆ: «ΓΚΟΥΝΤ ΜΠΑΓΓ ΜΙΣΤΕΡ ΠΑΠ» (μυθιστόρημα), Ἀθήνα, 1976.

Νέλλης Παπαγιαννάκη: «ΤΟ ΞΑΓΝΑΝΤΟ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1979.

Βασίλη Τσιτάτη: «ΠΕΙΡΑΙΩΤΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ», Πειραιάς, 1982.

Γαλάτειας Παλαιολόγου: «Ο ΑΚΑΚΙΟΣ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1981.

Γιάννη Μπαρμπαγιάννη—Προσήλιου: «Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΛΙΜΑΝΙΟΥ», Πειραιάς, 1983.

Θ. Κ. Τρουπή: «ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΤΗΣ ΣΚΑΛΩΣΙΑΣ» (νουβέλα), Ἀθήνα, 1983.

Θ. Κ. Τρουπή: «ΤΟ ΛΑΟΥΤΟ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΗ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Φούλας Λαμπελέ: «ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΠΡΑΣΙΝΗ ΓΑΤΑ» (διηγήματα), Θεσσαλονίκη 1973.

Γαλάτειας Παλαιολόγου: «ΓΙΣΤΟΡΙΕΣ ΜΙΚΡΕΣ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Ἦθης Ο. Νησιώτου: «Ο ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ» (μυθιστόρημα), Λευκωσία, 1981.

Κώστα Σ. Ζούλα: «ΕΞ ΑΚΑΝΘΩΝ ΤΑ ΡΟΔΑ» (νουβέλα), Ἀθήνα, 1983.

Πέτρου Χάρη: «ΚΡΙΣΙΜΗ ΩΡΑ», Ἀθήνα, 1982.

Βασίλη Χατζηνικολάου: «ΜΑΡΜΑΡΕΝΙΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1983.

Ζαχαρία Δ. Παπαντωνίου: «ΤΑ ΓΥΦΛΑ ΒΟΥΝΑ», Ἀθήνα, 1981.

Μενέλαου Μαυρίδη: «Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΟΥ ΕΒΓΑΙΝΕ ΤΙΣ ΝΥΧΤΕΣ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Πάλλμου: «ΛΟΓΙΑ ΠΟΥ ΚΑΙΝΕ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1982.

Γ. Δ. Χουρμουζιάδη: «ΚΥΚΛΟΙ ΠΟΥ

ΚΛΕΙΝΟΥΝ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1980.

Δημοσθ. Κόκκινου: «Ο ΑΦΟΗΛΙΣΜΟΣ» (διηγήματα), Θεσσαλονίκη, 1981.

Δημήτρη Κωστάκη: «Η ΣΥΛΛΟΓΗ» (διηγήματα), Ἀθήνα, 1981.

Εἴρενας Ἰωαννίδου—Ἀδαμίδου: «ΜΕΤΑ-ΠΤΩΣΕΙΣ», Κύπρος, 1973.

γ. Δοκίμια - Μελέτες - Κριτική

Ι.Μ. Χατζηφώτης: «ΦΩΤΙΟΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ», Ἀθήνα, 1978.

Ἐκδόσεις «ΝΕΑ ΠΟΡΕΙΑ»: «ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 25 ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ» (εἰδικὸ τεύχος), Θεσσαλονίκη, 1981.

Ἀλκη Γιαννόπουλου: «Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ», Θεσσαλονίκη, 1981.

Κάρολου Μητσάκη: «ΠΟΡΕΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ» (μελέτες Νεοελληνικῆς Φιλολογίας), Ἀθήνα, 1983.

Πάνου Καραβία: «ΓΕΚΙΟΣ ΚΑΙ ΦΩΣ» (εἴκοσι δοκίμια), Ἀθήνα, 1981.

Δημήτρη Γιάνκου: «ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ», Ἀθήνα, 1982.

Δημήτρη Σταμέλου: «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ», Ἀθήνα, 1982.

Ροζέ Μιλλιέξ: «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ», Ἀθήνα, 1982.

Ἐκδόσεις Παπαζήση (Συντ. Ἐπιτροπή): Α. Σκιαδάς, Ν. Χρόνης, Π. Σούρλας, Δ. Μανιάνος, Α. ΡΙΕΤΗΜΥΛΛΕΡ): «ΜΝΗΜΗ ΑΝΑΣΤ. ΓΑΝΝΑΡΑ», Ἀθήνα, 1981.

Βασίλη Κραφίτη: «ΛΟΓΙΟΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» (1430—1950, Τόμ. Β'), Ἀθήνα, 1981.

Δημ. Γ. Πάρχα: «ΟΜΗΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ», Ἀθήνα, 1981.

Παντελῆ Ἀπέργη: «ΤΡΕΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΕΖΟΓΡΑΦΟΙ» (Κουμανταράς, Ταχτζίης, Ξένος), Ἀθήνα, 1982.

Δημήτρη Σταμέλου: «ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ» (Βλάσης Γαβριηλίδης, Κλ. Τριαντάφυλλος - Ραμπγαῆς), Ἀθήνα, 1982.

Στρατῆ Εἰσπρατιάδη: «ΛΟΓΟΤΕΧΝΕΣ ΤΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ», Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Σαρδέλη: «Η ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ Ο ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ», Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Βαλέτα: «ΔΟΚΙΜΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΠΟΠΕΙΡΕΣ», Ἀθήνα, 1981.

Δημήτρη Κάβουρα: «ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ», Ἀθήνα, 1982.

Μανώλη Λαμπρίδη: «ΠΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΠΟΙΗΣΗ», Ἀθήνα, 1981.

Τατιάνα Σταύρου: «ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΜΝΗΜΗΣ», Ἀθήνα, 1982.

Μάρνου Βύρωνα Ραϊζή: «ΑΓΓΛΟΦΩΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ», (συγκριτικὲς μελέτες), Ἀθήνα, 1980.

Φιλοσοφικὴ Ἑταιρ. Κύπρου: «ΖΗΝΩΝ» (μνήμη Ι. Θεοδορακοπούλου), Λευκωσία, 1981.

Π. Β. Πάσχου: «ΜΕ ΛΟΓΙΣΜΟ ΚΑΙ Μ' ΟΝΕΙΡΟ» (Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου), Ἀθήνα, 1979.

Ούρανus Διοματάρη: «ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΛΙΑΗΣ», Ἀθήνα, 1982.

Κωστή Δ. Δημητριάδη: «ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ», Ἀθήνα, 1982.

Εἰσαγγέλου Γ. Ρόζου: «ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΕΙΣ» (δοκίμια), Ἀθήνα, 1982.

Δημήτρη Σταθόπουλου: «HOMO RELIGIOSUS» (μελέτες καὶ δοκίμια), Ἀθήνα, 1981.

Μιχ. Δ. Στασινόπουλου: «ΜΗΝΥΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΥΟ ΟΧΘΕΣ» (δοκίμια), Ἀθήνα, 1983.

Γ. Βαλέτα: «ΒΕΝΙΑΜΙΚΑ» (κείμενα Βενιαμίν Λεοβίου), Ἀθήνα, 1982.

Ζάχου Σαρμολαῆ: «Ο ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ Η ΔΕΛΦΙΚΗ ΙΔΕΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ», Ἀθήνα, 1982.

Φ. Κ. Βώρου: «ΔΟΚΙΜΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗ ΝΕΩΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ», Ἀθήνα, 1983.

Μήτσου Κατσινή: «ΑΓΑΠΗ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ, ΑΝΘΡΩΠΙΑ ΣΤΗΝ ΑΓΑΠΗ — ΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ» (μελέτη), Ἀθήνα, 1982.

Εἰσαγγелиας Παπαχρήστου - Πάνου: «ΑΣΥΓΧΥΤΩΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΕΝΑ» (δοκίμια), Ἀθήνα, 1983.

Γιάννη Νικολόπουλου: «Η ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΑΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ», (δοκίμια), 1982.

Ι. Μ. Χατζηφώτης: «Η ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ» (τεύχος πρώτο), Ἀθήνα, 1981.

Ι. Μ. Χατζηφώτης: «Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ

ΦΤΩΧΟΠΡΟΔΡΟΜΟΣ» (μελέτη), Ἀθήνα, 1981.

Θ. Θεοφυλάκτου: «ΟΤΑΝ ΘΕΛΕΙΣ ΝΑ ΞΕΚΟΥΡΑΞΕΣΑΙ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Μανώλη Λαμπρίδη: «ΑΝΤΙ-ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ», Ἀθήνα, 1982.

Ἐκδόσεις «ΕΣΤΙΑΣ Ν. ΣΜΥΡΝΗΣ»: «ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΑΓΓΑΝΑΡΗΣ», Ἀθήνα, 1973.

Φοίβος Δέλφης: «ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Γ. ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ», Ἀθήνα, 1980.

Γιόργου Νέζου: «ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΑ», Ἀθήνα, 1981.

Γιόργου Νέζου: «ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΑ 2» (778—1555), Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Στεργιόπουλου: «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ», Γιάννινα, 1976.

Κύπρου Χρυσάνθη: «ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΡΙΤΙΚΩΝ» (για την ποίηση του Κ. Χρυσάνθη), Λευκωσία, 1983.

G. BARTHOUIL: «LEOPARDI: DES «CANZONI RIFIUTATE» AUX «CANZONI SEPOLCRALI», AVIGNON, 1981.

G. BARTHOUIL: «PRESENTATION MIHAI EMINESCU», AVIGNON, 1976.

G. BARTHOUIL: «FRANCESCO PETRARCA», ROMA, 1976.

Ι. Α. Παπαθασιλείου: «Ο ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ Η ΑΡΤΑ», Ἀθήνα, 1973.

Πόπη Κατράκη: «ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ», Πειραιάς, 1982.

Ὀμίλου Πνευματικῆς Ἀνανεώσεως: «Ο ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ» (τευχος πρώτο), Λευκωσία, 1982.

Γιάννη Σπανόπουλου: «ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ», Ἀθήνα, 1981.

Μήτσου Ν. Τσιάμη: «ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ» II (Κάλδος, Παλαμάς, Παπαδιαμάντης, Θεοτόκης, Σικελιανός), Ἀθήνα, 1982.

Μανώλη Μαρκάκη: «ΕΒΔΟΜΗΝΤΑ ΕΦΤΑ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ», Ἀθήνα, 1982.

Μενελάου Λεβέντη: «ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ 666 (ΧΕΣΤ)» (φιλοσοφ. μελέτη), Ἀθήνα, 1983.

Φιλαρ. Α. Βιτάλη: «ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΑΣ», Ἀθήνα, 1982.

Φιλαρ. Α. Βιτάλη: «Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ», Ἀθήνα, 1982.

Μανώλη Λαμπρίδη: «Η ΤΑΞΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Κ. ΒΑΡΝΑΛΗ», Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Π. Λαζαρίδη: «ΜΝΗΜΗ ΚΩΣΤΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ» (μελέτη), Γιάννινα, 1978.

Ι. Ν. Νικολαΐδου: «Ο Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ», Ἰωάννινα, 1983.

Νίκου Α. Σπασινόπουλου: «ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΤΣΕΜΠΕΡΩΦ» (μελέτη), Ἀθήνα, 1975.

Γρηγόρη Χ. Γκιζέλη: «ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΝΑΛΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΝΤΕΧΝΗΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ» (μελέτη), Ἀθήνα 1976.

Σ. Γ. Γ. Παναγιωτάτου: «ΙΘΑΚΗ — (ΔΙΕΞΟΔΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ)», Ἀθήνα, 1981.

P. KARAGIORGOS: «THE FIRST GREEK TRANSLATION OF SHAKESPEARE: MACBETH BY ANDREAS THEOTOKIS (1819)», Ἰωάννινα, 1976.

Γιάννη Καραβίδα: «ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΑ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠ' ΤΑ «ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΑ ΣΟΝΕΤΤΑ» ΚΑΙ ΤΟΥΣ «ΛΥΡΙΚΟΥΣ ΣΤΟΧΑΣΜΟΥΣ» ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΡΕΛΛΗ (δοκίμιο), Ἀθήνα, 1982.

Ντίνου Βλαχογιάννη: «ΒΑΘΕΙΕΣ ΤΟΜΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΘΑΛΗ ΡΗΤΟΡΙΔΗ» (δοκίμιο), Ἀθήνα, 1982.

Ἀνδρέα Σ. Τσούρα: «ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΧΡΥΣΟΧΟΥ» (Ἡ τραγική μοίρα τῆς Μικρασίας μέσα ἀπὸ τὴν Τριλογία τῆς), Ἀθήνα, 1983.

Ἡλία Σιμόπουλου: «ΕΠΑΦΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΡΓΙΣΕΙΣ» (δοκίμια), Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Μιχ. Σταμάτη: «ΟΜΗΡΟΣ Ο ΒΟΥΚΟΛΙΚΟΣ» (μελέτη), Ἀθήνα, 1978.

Κώστα Μιχ. Σταμάτη: «Η ΠΟΙΜΕΝΙΚΗ ΕΜΠΝΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΘΑΛΗ ΡΗΤΟΡΙΔΗ» (δοκίμιο), Ρώμη, 1980.

Παντελής Π. Οικονόμου: «Η ΑΓΩΝΙΑ Ο ΠΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΔΟΚΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΘΑΛΗ ΡΗΤΟΡΙΔΗ» (δοκίμιο), Ρώμη, 1980.

Μήτσου Τσιάμη: «ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΓΝΩΡΙΜΙΑΣ» (Σχετικά με τὴν ποιητικὴ σκέψη τοῦ Θαλῆ Ρητορίδη), Ρώμη, 1980.

Θέμειδος Σιαπακαῶ - Πιτσιλίδου: «Ο HUBERT PERNOT ΣΕ ΕΝΑ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑ», Ἀθήνα, 1983.

Χριστὸθ. Μηλιώνη: «ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΜΕΡΑ» (ἀνάπτυξη ἀπὸ ἀφιέρωμα στὸν Παπαδιαμάντη), Ἀθήνα, 1981.

Φώτη Κόντογλου: «9 ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜ-

ΜΑΤΑ» (παρουσίαση Ι. Μ. Χατζηφώτης), Ἀθήνα, 1981.

Κώστα Ἐρασιώτης: «ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΙΑΣΟΝΑ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ» (δοκίμιο), Ἀθήνα, 1982.

Δημ. Ν. Παπαθανασόπουλος: «ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΓΛΙΣΜΟΣ», Ἀθήνα, 1983.

Δημ. Β. Σιωμοπούλου: «ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ — ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ», Γιάννινα, 1983.

Διονύση Μιτάκη: «ΑΧΕΛΩΟΣ» (γλωσσολογία, μυθολογία, ιστορία, τέχνη), Πάτρα, 1983.

δ. Θέατρο

Ἰσαβέλλας Σικιαρίδη - Μαλόβρουβα: «ΚΥΠΡΙΑ ΜΑΝΑ», Ἀθήνα, 1981.

Χρήστου Πύρπασου: «ΕΝΑ ΡΗΓΑΛΟ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΡΟΣΦΥΓΟΠΟΥΔΑ», Ἀθήνα, 1974.

Κύπρου Χρυσάνθη: «ΑΛΕΚΤΟΡΑ ΟΦΕΙΛΟΜΕ ΣΤΟΝ ΑΣΚΑΝΗΠΙΟ» (τέσσερα ραδιοφωνικά μονόπρακτα), Λευκωσία, 1982.

Γιάννη Γ. Μπενέκου: «ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ» (πολιτική σάτιρα - κωμωδία), Ἀθήνα 1974.

Γαβριήλ Γαβριήλογλου: «ΣΚΗΝΕΣ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΥ», Θεσσαλονίκη, 1983.

Γαβριήλ Γαβριήλογλου: «Ο ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ», Θεσσαλονίκη, 1982.

Σοφοκλέους (μετάφρ. Γερ. Γρηγόρη): «ΑΝΤΙΓΟΝΗ», Ἀθήνα, 1978.

Ἑλένης Κ. Γεωργόπουλος: «ΣΑΛΩΜΗ» (τριλογία), Ἀθήνα, 1980.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Ι. Θ. Κακριδί: «ΕΛΛ ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΑΝΘΟΣΤΕΦΑΝΩΜΕΝΗ» (ἀρχαία λυρική ποίηση, τόμος τρίτος), Ἀθήνα 1983.

CONSTANTINUW NIKAS: «ANALECTA HYMNICA GRAECA — VIII CANONES APRILIS» (ISTITUTO DI STUDI BIZANTINI E NEOELL. UN. DI ROMA), ROMA, 1970.

CONTASTINUW NIKAS: «ANALECTA HYMNICA GRAECA — IX CANONES MAII» (IST. DI STUDI BIZANT. E. NEOELL. DI UN. DI ROMA), ROMA, 1973.

Κώστα Ε. Τσιρόπουλος: «ROMANIKH ZOGRAPHIKH — BYZANTINH ZOGRAPHIKH» Ἀθήνα, 1980.

Γεωργίου Ζωγραφάκη: «JEAN — BARTISTE DE LA SALLE», Θεσσαλονίκη, 1981.

INST. FRANC. D' ET. BYZANTINES: «REVUE DES ETUDES BYZANTINES» (TOME 40), PARIS, 1982.

Φωτίου Γ. Οικονόμου: «Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», Ἀθήνα, 1982.

Γεωργίας Λαδογιάννη - Τζούφη: «ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ», Ἰωάννινα, 1982.

Κυριάκου Σιμόπουλος: «ΠΩΣ ΕΙΔΑΝ ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ '21» (τόμος τρίτος 1823—1824), Ἀθήνα, 1981.

Κυριάκου Σιμόπουλος: «ΠΩΣ ΕΙΔΑΝ ΟΙ ΞΕΝΟΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ '21» (τόμος τέταρτος 1824—1826), Ἀθήνα, 1982.

GUNTHER KLAFENBACH (ἐπιμέλεια και μετάφραση): Ἀθανασίου Ι. Ἀντωνίου: «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ», Ἀθήνα, 1982.

Ἐταιρείας Αἰολικῶν Μελετῶν: «ΑΙΟΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (Β' Διεθνές Συμπόσιο τοῦ Αἰγαίου), Μυτιλήνη, 1981.

Μανώλη Μαρτάκη: «ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ», Ἀθήνα, 1983.

Διον. Φράγκου: «Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ», Ἀθήνα, 1980.

RICHARD R. FAGEN (ἐπιμέλεια Πανταζή Τερλέξη): «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ», Ἀθήνα, 1977.

UNIVERSITY OF BUDAPEST: «HOMONOTA», BUDAPEST, 1979.

Περιοδικό «ΓΛΙΣΟΣ»: ΓΛΙΣΟΣ — ΕΠΙΛΟΓΗ 1966—1970», Ἀθήνα, 1982.

Ἐταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων: «ΠΛΑΤΩΝ» (τόμος 32—34), Ἀθήνα, 1981.

Ἑλλην. Πνευμ. Ὁμίλος Κύπρου: «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ 1981—1982», Λευκωσία, 1982.

Κεντρικὸ Ἰσραηλιτικὸ Συμβούλιον: «ΒΙΒΛΙΟ ΜΝΗΜΗΣ», Ἀθήνα, 1979.

Γιόργου Καβάγια: «Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΟΠΕΡΑΤΕΡ», Ἀθήνα, 1978.

Ἐκδοση Ε.Μ.Ο. Τριχάλων: «ΜΕΤΕΩΡΑ» (τόμος 36ος), Τρίκαλα, 1982.

Ἐκδοση - Διεύθυνση Στέφ. Ἰωαννίδη: «ΘΡΑΚΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ», Ξάνθη, 1982.

Κώστα Σπανού - Δ. Κ. Ἀγραφιώτη: «ΘΕΣ-
ΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ», Ἀθήνα, 1981.

UNIVERSITY OF BUDAPEST: «HOMO-
NOIA — IV», BUDAPEST, 1982.

Λευκῆς Σαράτση: «ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ
ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΗΜΕΡΑ», Ἀθήνα, 1980.

Στρατῆς Παπαμανουσάκης: «Η ΠΟΙΝΙΚΗ
ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ
ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ», Ἀθήνα,
1981.

Χρήστου Ν. Θεοδώρου: «ΙΔΕΑ — ΑΣΠΙ-
ΔΑ», Γιάννινα, 1981.

Ι. Ο. Καλογήρου: «Δ' ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕ-
ΛΕΥΣΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ», Ἀ-
θήνα, 1982.

Ι. Ο. Καλογήρου: «Η ΧΑΡΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ
ΙΕΡΟΝ ΑΓΓΟΥΣΤΙΝΟΝ», Θεσσαλονίκη, 1982.

G. BARTHOUIL: «IDEALE DI PACE E
MODERAZIONE NELLE POESIE CAMPE-
STRI DI IPPOLITO PINDEMONTE», FI-
RENZE, 1976.

Α. Βρανούση: «Ο ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΑΗΣ
ΣΤΗ ΡΩΣΣΙΑ», Ἰωάννινα, 1983.

Λάμπρου Ἀπ. Τατσιοπούλου: «ΨΥΧΑΝΑ-
ΛΥΣΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ»,
Ἰωάννινα, 1982.

Ἀργύρη Πετρονάτη: «ΠΕΝΤΕ ΓΥΡΩΝ-
ΜΙΑ ΤΗΣ ΘΕΙΣΟΛΑΙΑΣ ΑΥΚΑΙΟΥ», Ἀθήνα,
1980.

Γ. Μ. Χατζηζώτη: «Ο ἈΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΣ
ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΑ ΤΥΠΟΓΡΑ-
ΦΕΙΑ», Ἀθήνα, 1981.

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων: ΕΠΕΤΗΡΙ-
ΔΑ 1981—1982», Ἰωάννινα 1981.

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων: «ΕΠΕΤΗΡΙΣ
1976—1977», Ἰωάννινα, 1977.

Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου:
«ΣΑΒΟΓΙΑΣ ΡΟΥΣΜΕΛΗΣ», Ἀθήνα, 1971.

Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου:
«ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ», Ἀθήνα 1977.

Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου:
«ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑΙ ΣΥΛΛΟΓΑΙ ΠΟΙΗΤΙΚΩΝ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΙΗ' ΚΑΙ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ», Ἰωάν-
νινα, 1978.

Γλυκερίας Πρωτοπαπᾶ - Μπουμπουλίδου:
«ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ», Ἰωάννι-
να, 1975.

Μιχαήλ Κ. Κορδώση: «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑ-
ΛΑΙΟΥΤΥΠΑ ΣΕ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΠΟ-
ΛΕΩΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», Ἰωάννινα, 1976.

Γεωργίου Α. Χριστοδούλου: «Ο ΚΩΝ. ΣΤ.
ΚΟΝΤΟΣ ΩΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΣΤΗΣ ΤΟΥ ΔΗ-
ΜΟΣΘΕΝΟΥΣ», Ἀθήνα, 1981.

Γεωργίου Κ. Ἰωαννίδη: «Τὸ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΣΤΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΠΟ-
ΛΙΤΟΡΚΗΜΕΝΟΥΣ» ΤΟΥ ΔΙΟΝ. ΣΟΛΩΜΟΥ»,
Λευκωσία, 1980.

Δημ. Δαδαλά: «Η ΕΠΙΒΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΩ-
ΡΙΟΥ», Ἀθήνα, 1975.

Χ. Γ. Παπαδοπούλου: «Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ
ΕΙΚΩΝ ΤΗΣ ΕΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΛ-
ΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΟΣ», CHICAGO
ILL., 1976.

Στ. Παπαδοπούλου: «ΑΠΟ ΤΙΣ ΤΟΠΙ-
ΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΜΟΥ-
ΣΕΙΑ», Ἀθήνα, 1978.

Ἄλεξ. Καρανικόλα: «ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΛ-
ΛΗΝΙΚΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙ-
ΟΝ», Ἀθήνα, 1982.

Κώστα Ἐβρανιώτη: «Ο ΦΙΛΙΑΤΡΙΝΟΣ ΤΥ-
ΠΟΣ», Ἀθήνα, 1982.

Φιλαρ. Ἀπ. Βιτάλη: «ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑ-
ΚΛΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΕΧΑΡΙΤΩΜΕΝΗΝ
ΠΑΝΑΓΙΑΝ», Ἀθήνα, 1983.

Α. Α. Τατσιόπουλου: «ΑΓΤΕΝΕΡΓΟΣ ΜΑ-
ΘΗΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ», Ἰωάννινα, 1983.

Σπύρου Ἐργολάβου: «Η ΔΙΚΗ ΤΩΝ ΣΤΡΑ-
ΤΗΓΩΝ» (Κολοκοτρώνη - Πλαπούτα), Ἰω-
άννινα 1983.

Κώστα Α. Τσιάντα: «Η ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ
Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΕΠΙΔΟ-
ΣΗ», Ἰωάννινα, 1982.

Κώστα Α. Τσιάντα: «Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ
ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ», Ἰωάννινα, 1982.

Γιάννη Α. Ἀνδρικόπουλου: «ΙΔΑΝΙΚΑ —
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ — ΕΛΛΑΔΑ — ΚΥΠΡΟΣ»,
Λίγιον 1976.

Φιλαρ. Ἀπ. Βιτάλη: «ΤΑ ΔΕΙΝΟΠΑΘΗ-
ΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟ-
ΡΕΙΟΝ ΗΠΕΙΡΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑΝ»,
Πρέβεζα, 1976.

ΙΣΤΟΡΙΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

α. Ἱστορία

Κώστα Σαρδελῆ: «ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΑΡΝΑ-
ΚΙΩΤΗΣ», Ἀθήνα, 1980.

Γεωργίου Πλατάρη: «ΚΩΔΙΚΑΣ ΧΩΡΑΣ
ΜΕΤΣΟΒΟΥ», Ἀθήνα, 1982.

Χρήστου Ε. Γιαννόπουλου: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΑΕΩΜΗΣ», Ἀθήνα, 1981.

Βασίλη Κραφίτη: «ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ ΣΤΑ ΕΦΤΑΝΗΣΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ» (1804—1822), Ἀθήνα, 1982.

Στέλιου Μουζάκη - Ἀναστασίας - Καλλῆ - Μουζάκη: «Ο ΔΙΚΑΙΤΟΣ ΝΑΪΤΣΚΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΑΣ» (Ἀττική), Ἀθήνα, 1980.

Διονύση Μιτάκη: «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1836», Ἀθήνα, 1983.

Δημ. Σ. Σούτζου: «ΚΛΕΦΤΑΡΜΑΤΩΛΟΙ», Ἀθήνα, 1981.

Καριλάου Γ. Γκούτου: «ΜΟΛΙΣΤΙΝΑ» (ιστορικά στοιχεία για τὰ χωριά τῆς Μόλιστας Κονίττης Γανναδιό, Μεσαριά, Μοναστήρι), Ἀθήνα, 1983.

Ἐκδοση Περιοδικῶ «ΜΕΤΕΩΡΑ»: «ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΡΙΚΑΛΩΝ», Τρίκαλα, 1979.

Γ. Μ. Κατζιφώτη: «Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΝΟΡΜΙΤΟΥ ΣΥΜΗΣ», Ἀθήνα, 1978.

Δημ. Φ. Καρατζένη: «ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Π. ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑΣ», Ἀθήνα, 1983.

Ἰσαβέλλας Σικιάρδου - Μαλδερουδα: «ΜΙΚΡΑΣΙΑ», Ἀθήνα, 1982.

Κων. Α. Διαμάντη: «ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΒΗΛΑΡΑΣ», Ἰωάννινα, 1982.

Γιάννη Μουγογιάννη: «Ο Γ. ΚΑΡΑΜΑΝΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΑΝΑΤΟΡΙΟ ΠΗΛΙΟΥ», Βόλος, 1982.

Νικ. Κ. Βλάχου: «ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΝΕΛΙΖ — ΙΘ ΑΙΩΝΩΝ», Βόλος, 1974.

Νικ. Κ. Βλάχου: «ΣΤΕΤΑΝΟΣ ΚΑΝΕΛΑΔΟΣ» (1792—1823), Ἀθήνα, 1975.

Πάνου Δημ. Τζιόβα: «Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΔΙΕΝΕΣΗ ΤΟΥ ΣΚΑΜΝΕΛΙΟΥ ΣΤΑ 1871», Γιάννινα, 1983.

Αάμπρου Ἀπ. Τατσιοπούλου: «ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΠΕΡΟΣΤΑΘΗΣ», Ἰωάννινα, 1982.

Γιώργου Θωμᾶ: «ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΓΡΗΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΑ», Λάρισα, 1982.

Διοσύση Μιτάκη: «ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΕΡΒΑΣ», Ἰωάννινα, 1981.

Φωτίου Γ. Οικονόμου: «Ο ΑΓΙΟΣ ΔΟΝΑΤΟΣ», Ἀθήνα, 1983.

Πελ. Ἐπ. Οικονομίδου: «Η ἘΒΑΚΟΥΜΕΙΟΣ» ἹΕΡΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», Ἀθήνα, 1982.

Γεωργίου Θ. Λυριτζῆ: «ΟΙ ΔΥΤΙΚΟΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΑΡΜΑΤΟΛΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΟΥΤΣΟΥΜΑΡΗ», Θεσσαλονίκη, 1981.

Γεωργίου Θ. Λυριτζῆ: «ΟΙ ΒΟΥΓΑΡΙΚΕΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩΣ ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 1885 ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΗΡΩΪΔΑ ΜΑΡΙΑ ΖΩΣΙΑΔΟΥ», Θεσσαλονίκη, 1982.

Κώστα Β. Σπανού: «25 ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΗ ΤΟΥ 1821 ΙΑΚΩΒΟΥ ΠΕΡΙΚΑΗ ΟΛΥΜΠΙΟΥ», Θεσσαλονίκη, 1981.

Γεωργίου Γ. Λαδά: «ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΚΑΤΩ ΠΑΝΑΓΙΑΣ» (ἐπιμέλεια Λάμπρου Κωστάκη), Ἀθήνα, 1982.

Γιώργου Θωμᾶ: «ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ ΚΑΥΤΑΔΕΣ ΣΤΙΣ ΜΗΛΙΕΣ ΤΟΥ ΠΗΛΙΟΥ», Τρίκαλα, 1981.

Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου: «ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΒΙΛΑΕΤΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΜΕΤΑΡΓΩΜΙΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΥΛΗΣ» (1879—1880), Ἰωάννινα, 1981.

β. Λαογραφία

Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας: «ΔΕΛΤΙΟΝ» (τόμος ΑΒ' — 1979 - 1981), Ἀθήνα, 1982.

Δημητρίου Σαλαμάγκα: «ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΙΣ» (ἐπιμέλεια Δημ. Σ. Λουκάτου), Ἰωάννινα, 1974.

Παντ. Καθακοπούλου: «ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ», Ἰωάννινα, 1978.

Α. Α. Τατσιοπούλου: «ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ» (τόμος Β' — Βιβλία Ι, ΙΙ, ΙΙΙ), Ἰωάννινα, 1982.

Π.Α. Κυριακίδου - Ἀθ. Φούντα: «ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΤΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», Ἰωάννινα 1981.

Στ. Μουζάκη - Ἀναστασία Καλλῆ - Μουζάκη: «ΤΟ ΑΓΝΩΣΤΟ ΦΩΤΑΝΑΜΑ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ — ΧΕΛΙΔΟΝΟΥ ΚΗΦΙΣΙΑΣ», Ἀθήνα, 1981.

Κ. Σπ. Ζούλα: «ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΛΤΑ ΕΝΟΣ ΝΟΣΤΑΔΟΥ», Ἀθήνα, 1981.

Γιώργη Τ. Δόξα: «ΟΙ ΑΣΤΟΙ ΒΗΚΑΝ

ΑΠ' ΤΑ ΣΠΙΤΙΑ ΤΟΥΣ» (πολιτικά κείμενα), Ἀθήνα, 1983.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Μιχάλη Πολίτη: «Η ΕΛΑΙΟΚΑΛΑΜΠΕΡΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ», Κέρκυρα, 1982.

Τεχνικόδ Ἐπιμελητήριο: Ἠπειροῦ: «ΠΟ-

ΡΙΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ» (Σκαμνέλι: Ζαγορίου 1980), Ἰωάννινα 1982.

Δ. Προφίλη: «Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΣΣΔ ΚΑΙ Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΩΣ ΚΡΑΤΟΥΣ», Ἀθήνα, 1970.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

I

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Δ. Κεχαΐδη — Ε. Χαβιαρά: «ΩΑΦΝΕΣ ΚΑΙ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΕΣ»

Στή νέα περίοδο, τὸ θέατρο τοῦ ΟΗΘ ξεκίνησε μ' ἓνα ἔργο, πὸ ἀφομοιώνεται ἀπ' τὸ πλατὺ κοινό, πὸ δὲν ἔχει προεκτάσεις γιὰ προβληματισμό, πέρ' ἀπ' τὴν ἀπλοϊκὴ διακομώδηση, ἀλλὰ πὸ προσφέρεται ἀνετα.

Γιατί, ἂν δὲν ἔχει τὸ πάθος γιὰ νὰ δώσει μιὰ καινούργια ροπή, νὰ χτυπήσει πιθανὸν κλειστὲς ἀκόμα πόρτες, δίνει ἐν τούτοις ἕναν γνώριμο ἀντικατοπτρισμὸ καὶ κινεῖται, κάτω ἀπὸ ἕναν οἰκείο κλίμα, ὅπου μεγεθίνονται τὰ πράγματα. Ἔτσι, οἱ κομματάρχες μὲ τὴν ἀρρεῖξη φιλοσοφία τους, πὸ ἀποτελοῦν τὴν ὑποδομὴ τῆς πολιτικῆς ζωῆς, μοροῦν νὰ εἶναι στὴν κωμικὴ διάσταση, καλοὶ τύποι γιὰ μιὰ ἐπιτυχημένη θεατρικὴ ἔκφραση. Καί, ξεκινώντας ἀπ' αὐτὴν τὴν πεπατημένη, ὁ Δ. Κεχαΐδης καὶ ἡ Ε. Χαβιαρά, ὅσο καὶ νὰ αὐτοσχεδιάζουν, προσφέρουν πράγματι μιὰ εὐληπητὴ παράσταση, πού, ἂν δὲν ἔχει κάτι τὸ καινούργιο, τουλάχιστον, δὲν ἀφίσταται ἀπὸ κάποια δεδομένη πραγματικότητα. Κι αὐτὸ, φυσικά, εἶναι στὰ κύρια προσόντα τῆς κωμωδίας (μᾶλλον κωμωδιακῆς ἡθογραφίας), πὸ σώζει καὶ τὸ ἔργο καὶ πού, ἀκόμα, τὸ κάνει νὰ εἶναι πολὺ ἀγαπητὸ ἀπ' τὸν μέσο θεατῆ. Γι' αὐτὸ, νομίζω πὸς μοροῦμε νὰ ἐξάρουμε, στὴν προκειμένη περίπτωση, τὴν ἐπιλογή, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται — ἄλλωστε — καὶ σὲ πολλῆς ἄλλης ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ δὲν δυνάμαστε, ὡστόσο, νὰ συμφωνήσουμε μὲ τοὺς διθυράμβους καὶ τοὺς ἀφορισμοὺς τῶν σκηνοθετῶν καὶ τῶν κριτικῶν, πὸ τὸ ἀξιολόγησαν στὸ Θέατρο Τέχνης. Φυσικά, ἐνδέχεται νὰ μὴ πάνουμε τὸ μήνυμά του, νὰ μὴ ἔχουμε τίς ἴδιες κεραιὲς καί, πρὸ παντός, νὰ μὴ μᾶς πείθει τὸ γεγονός, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ἀνέβασε ὁ Κάρολος Κούν, ἔχει τὴν ἀσυζητήτη κατακύρωση. Ὅμως, προκειμένου νὰ ἐκφράσει κανεὶς τὴν γνώμη του, πρεσβεύουμε πὸς εἶναι ἀνάγκη, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, νὰ μὴ ξεκινάει ἀπ' τοὺς δρόμους τῶν ἄλλων. Καί, γιὰ νὰ εἶμαστε ἀπόλυτα συνεπεῖς, πιστεύουμε ἀκόμα, ὅτι θὰ πρέπει, κάποτε, αὐτὰ τὰ καθιερωμένα μεγέθη στὸν χῶρο τῆς νεότερης σκηνῆς μας, νὰ κριθοῦν χωρὶς «φόβο καὶ πάθος». Αὐτὰ, ὡς πρὸς τὸ ἔργο, καθαυτό, γιὰ νὰ ὑπάρξει καὶ ἡ κατάθεση τῆς ἐπαρχίας, στὰ ὅσα γράφτηκαν, γιὰ τίς «Δάφνες καὶ πικροδάφνες», ἀπὸ πολλοὺς ἐπαίοντες τοῦ κλεινοῦ ἄστεως.

Τώρα, γιὰ τὴν παράσταση, τοῦ ΟΗΘ στὸ Καμπέριο, νομίζουμε ὅτι ὁ διακεκριμένος σκηνοθέτης Νίκος Παπαδάκης, πὸ πάσχισε καὶ ὡς καλλιτέχνης καὶ ὡς θεωρητικὸς διανοούμενος, κατόρθωσε νὰ δώσει πολὺ περισσότερα ἀπ' ὅσα τοῦ πρόσφερε τὸ ἴδιο τὸ ἔργο. Γιατί, δὲν στάθηκε στατικά στὶς εἰκόνας καί, πρὸ παντός, δὲν δένει με τὸν διάλογο χωρὶς ἐκεῖνο τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖο, πὸ ὀλοκληρώνει τὴν αὐτονομία τοῦ ἡθοποιοῦ, πὸ τοῦ ἀφήνει τὰ ἀναγκαῖα περιθώρια νὰ ἀναπτυχθεῖ καὶ νὰ πῆξει τὴν ρευστότητα τῆς κίνησης, ἀξιοποιώντας τὰ φυσικά του προσόντα. Ἔτσι, μὲ μοναδικὴ εὐαισθησία, στὴν ὅλη λειτουργία

κόπτηα τῆς σκηνικῆς δράσης, δυνήθηζε νά ἐμφανίσῃε τὴ γνώριμη ἀτμόσφαιρα, νά δέσει τὶς εἰκόνες μ' ἕναν κομῶν πού σπονδύλωνε, κυριολεκτικά, τὴν κάπως ἀνεδαφικὴ ὑπόθεση καὶ νά κάμει, ἐν τέλει, πειστικὴ τὴν αἰτιολόγησι τῆς σύγκρουσι (τὸ λόγο πού θέλησαν οἱ συγγραφεῖς νά μεταξιώσουν σὲ ἰδανικὸ καί, πού, στὴν προκειμένη περίπτωσι, δὲν θά εἶταν δυνατόν νά τὸν προσδιορίσει κανεῖς) τῶν κομματαρχῶν. Ἐδῶ, μοροῦμε νά σημειώσουμε, μάλιστα, ὅτι ὁ Νίκος Παπαδάκης εὐτύχησε νά δώσει ἕνα ἀντίκρουσμα πού, χωρὶς αὐτόν, ἐμεῖς δὲν θά τὸ ἀναγνωρίζαμε στὸ ἔργο καί, γενικώτερα, νά ἐγκλιματίσει τὴν κωμωδία, χωρὶς τὸν ἀκατανόητο φόρο πού, δυστυχῶς, καταδυναστεύει τὶς παρόμοιες δημιουργίαι. Δὲν ἔτυχε νά ἰδοῦμε τὶς παραστάσεις τοῦ Κ. Κοῦν καί, γι' αὐτό, θά ἀποφύγομε τὶς συγκρίσεις. Ἀλλὰ, εἴμαστε βέβαιοι, πὼς καλύτερη τύχη δὲν ἐπρόκειτο νά ἔχει, ἡ κωμωδία αὐτῆ, σὲ ὁποιαδήποτε ἄλλη σκηνή.

Ὁ ἄθλος αὐτός, μετὰ τὸν σκηνοθέτη, μοιράζεται, σχεδὸν ἐξ ἴσου, καὶ στοὺς τέσσερις ἡθοιοποιοῦς, πού ὑποδύθησαν τοὺς ἀντίστοιχους ρόλους. Καί, συγκεκριμένα, ὁ Γιώργος Τζέρμπος, πού κράτησε τὸ μεγαλύτερο μέρος γιὰ τὴν ἀνάδειξι ἑνὸς κομματάρχη πού μοροεῖ νά πάσχει, κατάφερε νά ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις καὶ νά μὴν χάσει τὴν δύσκολην ἰσοροπία του στὶς διακυμάνσεις καὶ στὶς περιστασιακὰς διασυνδέσεις, δίνοντας ἕναν ζωντανὸ ἄξονα, στὸν ρόλο τοῦ Κόστα. Δίπλα του, ἐπίσης, ὁ Χάρης Ἀναστασίου, ὡς Ἀλέκος, δὲν ὑστέρησε στὶς μεταπτώσεις πού τοῦ ἐπέβαλε τὸ ἔργο, δίνοντας ἕναν κινούμενο θεατρικὸ τίπο, πού βοήθησε νά καλυφθοῦν οἱ ἀνοιχτὲς θέσεις γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν διαλόγων, προκειμένου νά ζευχθοῦν οἱ δυὸ ὄχτες τῆς κομματικῆς ἀντιπαράθεσι. Ὁ Χρηστος Κωστόπουλος, προικισμένος ἀναντίρρητα ἡθοιοπὸς πού δοῖζει θαιμάσια τὶς ἰκανότητές του καὶ πού μοροεῖ νά χρωματίζει ἔντονα τὴν ἐκφρασί του, κάλυψε τὶς δύσκολες ἀπαιτήσεις τοῦ ρόλου του, προχωρώντας ἴσως παραπέρα ἀπ' τὶς ἐνδείξεις τῆς πειθαρχημένης πρωτοβουλίας, πού πιθανόν νά μὴν εἶναι ἀδικαιολόγητες. Στὸ ρόλο τοῦ διδύμου τῶν κομματαρχῶν, ἐπίσης, ὁ Δημήτρης Δημητρούλιας, ὡς Βασίλης, ἐντυπώσασε μὲ τὴν φυσικὴ ἄνεσι, μὲ τὴν γνησιότητα τῶν ἀντιδράσεων καὶ μὲ τὴν λαϊκότητα στοὺς διαλόγους, πρᾶγμα πού συνέδεσε, στὶς πὸ ἐνδιαφέρουσες ἀρθρώσεις, ὀλόκληρη τὴν σκηνικὴ δράσι τῆς παράστασι.

Τέλος, τὰ σκηνικὰ τῆς Ναυσικᾶς Μπαλῆ—Κωιστῆ, ζωομένα μὲ λιτὴ ἀντίληψη, ἀλλὰ καὶ μὲ κλασικὴ σχεδὸν ἐπάκεια, βοήθησαν τὴν προσπάθεια τοῦ Ν. Παπαδάκη νά ὀργανώσει τὴν ἀνάλογη ἀτμόσφαιρα καὶ τὸν χώρο τῆς σκηνῆς. Στὴν ἴδια κατεύθυνσι, ὁ Χριστόδουλος Πετρονός, μὲ τὴν καλὴ μουσικὴ ἐνορχήστρωσι τῆς δράσις, συνέβαλεν ἐξ ἴσου, στὴν θαυμάσια αὐτῆ ἐπιτυχία πού εἶχε τὸ θέατρο τοῦ ΟΗΘ στὴν πόλη μας.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ

Τσικαμαντσού: «ΟΙ ΜΑΧΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΙΝΓΚΑ»

Δὲν μᾶς πείθει τὸ σημεῖωμα τοῦ Σ.Α.Ε., ὅτι τὸ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ προσπάθησε ἐδῶ νά μᾶς δείξει μὲ τὴν παράστασι ΟΙ ΜΑΧΕΣ ΤΟΥ ΚΟΣΙΝΓΚΑ — μόνο — Ἰαπωνικὸ θέατρο.

Ἀντίθετα, μέσα σὲ μία δίωρη σχεδόν, σκηνικὴ παρουσίασι, εἴχαμε καὶ μερικὰς πρῶτες, ἰοχνὲς ὅμως, ἐμπειρίαι γιὰ τὸν βασικὸ προβληματισμὸ τῆς γιापωνέζικης θεατρολογίας.

Τὸ ἔργο σκηνικά, στηρίζεται στὸ γνωστὸ γιापωνέζικο στυλιζάρισμα, πού δένει τὸ λόγο τῆς ποίησις μὲ τὴν λιτὴ κίνησι. Ὡστόσο, ἔτοι ὑπάρχει καὶ γεννιέται λειτουργικὰ ἕνας ἐσωτερικὸς ρυθμὸς λεπτῆς εὐαισθησίας καὶ ἐπικοινωνίας. Ὅμως ἡ παράστασι δὲν ἔφτασε ποτὲ στὸν σταθμὸ αὐτόν. Ἀντίθετα, ἡ διαδικασιά τῆς σκηνικῆς δράσις ἔδειξε μὰ διαφυγὴ ἀκούσια ἀπὸ τὸν ἐπιδικώμενο προσανατολισμὸ τῆς ἐρμηνείας. Διαπιστώσαμε μὰ διάσπασι χώρου καὶ καλλιτεχνικῆς ἐπικαιρότητας.

Ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, ἡ ποίηση καὶ ἡ φιλοσοφία ἐνταγμένες στὸ πραγματικὸ στυλιζάρισμα ποῦ δὲν τὸ εἶδαμε, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἡ ἑλληνοπρεπὴς κινησιολογία καὶ τὰ ἐπιφωνήματα οὐδὲν οἰσιλιάνικο τόνο. Ἀποτυχία. Κανένας ρυθμὸς ἐσωτερικῆς ἀνάπλασης λοιπὸν καὶ καμία αἰθόηση ἀνατύπωσης τοῦ ἔπους ποῦ ἦταν ὁ ὑπέρτατος λόγος τῆς ποίησης. Βρεθήκαμε ἀπροσάτευτοι μπροστὰ σ' ἕνα κόμικ γιापωνέζικου παραμυθιοῦ.

Ὁ Σ.Α.Ε. προσπάθησε νὰ ὑποτάξει στὸν εὐρηματικὸ του τρόπο τοῦ φανταστικοῦ, ποῦ τόσο μᾶς ἐντυπωσιάζει, φέρνοντας τὸν Ἀριστοφάνη στοὺς χρόνους μας, καὶ τὸ γιापωνέζικο θέατρο. Θὰ ἦταν πολὺ καλύτερα νὰ εἶχαμε μὴ πὺδ γνήσια καὶ πὺδ καθαρὴ ἑλληνικὴ ἀπόδοση. Ἀναλυτικὰ ἐπισημαίνουμε στὶς παρατηρήσεις μας:

— Τοὺς ἐναλλασσόμενους ἀφηγητές.

— Τὴν ἀντιμετάθεση ἀπὸ τὸ πρῶτο στὸ δεῦτερο πρόσωπο τῆς ἀφήγησης ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς πρωταγωνιστές.

Τὴν σκηνὴ τοῦ καραγκιόζη ποῦ ὁ Σ.Α.Ε. θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ πληθωρικὰ γιὰ τὴν γιापωνέζικη αὐτὴ παράσταση καὶ ἡ ὁποία θὰ πλησίαζε ἐντελῶς ἀνώδυνα στὸ γιापωνέζικο κουλθοθέατρο.

— Τὸ τύμπανο μᾶς ἔδινε πολλὰς φορὲς ἦχο ἀπὸ ἰνδιάνικους πολεμικοὺς χορούς.

— Ὁ Τάσος Ὑφαντῆς, στὸ ντύσιμο τοῦ μινέτου, ἐμοιαζε μὲ Ἑβραῖο τῆς Σιών.

— Ὁ μεταφραστὴς ἀπέτυχε στὶς ὀρολογίες του.

— Ναυσιπλοῖα δὲν ὑπῆρχε στὸν καιρὸ ἐκεῖνο.

— Οἱ χιλιάδες λεῦκες ἀνήκουν στοὺς χιλιόμετρικους ὑπολογισμοὺς τοῦ Ἰουλίου Βέρν.

— Ἡ φράση «στὴ χάση καὶ στὴ φέξη» δὲν ταιριάζει στὴν ποίηση τοῦ γιापωνέζικου λόγου.

— Ἐλάχιστοι ἠθοποιοὶ ἔγιναν ποιητὲς στὴν παράσταση. Δὲν εἶχαν ἦχο φωνῆς καὶ ἡ ἄσπρη μάσκα ἔσθηνε τὴν ἀνάλογη ἔκφραση, ἐνῶ ἡ κίνηση εἶχε τὴν τραχύτητα τῶν ὀρεινῶν τοῦ τόπου μας.

Ἄλλὰ γράφουμε ἐδῶ καὶ μὴ ἄλλη διαπίστωση αὐτὴ τὴ φορά, ποῦ ἔχει οὐχὲν μὲ τὰ μέγιστα ποῦ διαδραματίζονται στὸ κῶρο τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς.

Ἀφήγηση, ποίηση, παιδικὰ χαμόγελα, ἠρωϊσμοί, σεβασμὸς στὴν τιμὴ καὶ στοὺς γονιούς, ἀξιοπρέπεια, εὐγένεια, ὅλα αὐτὰ σχημάτιζαν αἰῶνες τώρα τὴ θάναυση, τὴν τρομαχτικὴ συμπεριφορὰ τῆς Γιापωνέζικης αὐτοκρατορίας πᾶνω στὸν ἄμειρο κινέζικο λαό.

Μιὰ παιδεία μπουλιασμένη στὸ παράλογο τέχνης, ζωῆς καὶ μοίρας. Καὶ χάρις στὴν ὑποκρισία τοῦ πνευματικοῦ - ἀλλοίμονο - ἀνθρώπου, γίνεται πάντοτε παραμυθὶ ὄνειρου καὶ εὐαισθησίας.

ΝΕΑ ΣΚΗΝΗ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ

Δημ. Κορδάτου: «ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ — ΛΙΓΟ ΜΕΤΑ»

Ἀναφέρουμε, ὅτι τρεῖς φορὲς παρουσιάστηκε καταλυτικὰ τὸ Χόλγουντ στὴ Νέα Σκηνὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου.

Ἦταν ἐδῶ καὶ χρόνια, μὲ τὸ ἔργο τοῦ Π. Μάτση — Ὁ θάνατος τοῦ Ρ. Νοβάρο. Ὅσοι μὲ τὸ ΕΝΤΑΡΕΙΟ τοῦ Κ. Μουσελά, καὶ τώρα μὲ τὸ ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ - ΛΙΓΟ ΜΕΤΑ τοῦ Δ. Κορδάτου.

Ὅμως αὐτὴ τὴ φορά ἡ χολγουντιανὴ παρουσία ἦρθε ἐντονώτερη.

Τὰ πέντε μονόπρακτα σὰν σπονδυλωτὸ ἔργο, διασώζοντας χάρις στὴ φαντασία καὶ τὴ χολγουντιανὴ εὐρηματικότητά τοῦ προικισμένον σκηνοθέτη, ποῦ χρησιμοποίησε, σωστὰ βέβαια, ἕνα δικό του τρόπο γιὰ νὰ προσεγγίσει σκηρικὰ τὴν ὁποία κι ἂν ἦταν ποιότητα τοῦ ἔργου. Ἐτσι ἡ μουσικὴ ἐπένδυση προσδιόριζε ἀτμόσφαιρα μυστηρίου. Ἐτσι ἡ σιωπὴ ἀνάμεσα στὸ Λίγο πρὶν καὶ στὸ Λίγο μετὰ, χρησιμοποιήθηκε σὰν μέσο συμπληρωματικοῦ προβληματισμοῦ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ λοιπὸν προσδιορίζουμε καὶ ἡμεῖς τὴν παρέμβαση τῆς χολυγουντιανῆς εὐρηματικότητος.

Ἐναλυτικὰ ἔχουμε:

Τὸ πρῶτον μονόπρακτο εἶναι μία τυποποιημένη καὶ γνωστὴ ἱστορία. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος μὲ τὸν ἦχο τοῦ πῦγ-πῶγ σὰν χαρακτηριστικὸ τῶν συζυγιῶν σχέσεων, δὲν εἶναι τίποτα τὸ καινούργιον.

Τὸ δεῦτερον καὶ τὸ τρίτον μονόπρακτο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κραιναλέο πολιτικὸ κήρυγμα-θέση, ἄρνηση, μᾶς σπρώχνει νὰ σκεφτόμαστε τὸ ἔργο τοῦ Γ. Σκούρη — Κομμάτια καὶ Θρόψαλα.

Τὸ τέταρτον μονόπρακτο μᾶς κλιμακώνει ὁμοίτητες ἀπὸ τὸ ἔργο — Βιοτζίνια Γούλφ — τοῦ Ἄλμπη.

Τὸ πέμπτον μονόπρακτο εἶναι τὸ καλύτερον καὶ μᾶς προσανατολίζει θετικὰ σ' ἓνα ὑπαρξιακὸ προβληματισμό. Ἔτσι ὅμως ἔχουμε, ἔστω, καὶ κάποια διαφορετικὴ θεατρικὴ γραφὴ πρὸ γνήσια καὶ πρὸ καθαρῆ.

Ἐπάρχει ἀκόμα καὶ ἡ παρουσία σ' ὅλο σχεδὸν τὸ ἔργο μᾶς γυναίκας μὲ τ' ἄσπρα, ποὺ κινεῖται μέσα στὴν ἐνότητά του, ἀλλὰ καὶ ποὺ θιμίζει τὸ κινηματογραφικὸ ἔργο «Ἡ παράσταση ἀρχίζει».

Στὴν τελικὴ ἀξιολόγησι τῆς παράστασης, ἔχουμε στὰ τέσσερα πρῶτα μονόπρακτα ἓνα γνωστὸ ρεαλισμὸ ζωῆς καὶ μιὰ σφαιρικὴ μαρτυρία διαπιστώσεων, ποὺ προσπαθοῦν ἀνεπιτυχῶς νὰ στηρίξουν τὸν θεατρικὸ καὶ πολὺ διαφορετικὸ προβληματισμὸ τοῦ πέμπτου μονόπρακτου, μέσα ἀπὸ τίς σκηνικὰς διασυνδέσεις τοῦ πῆγαινε-ἔλα τῆς κυρίας μὲ τ' ἄσπρα.

Ἔτσι αὐτὸ τὸ Λίγο πρῖν, καταρρέει καὶ τὸ Λίγο μετὰ βρῖσκεται σὲ βάνουση ἀπομόνωση.

Πρόσθετα ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσι τοῦ σημειώματος τοῦ Δ. Κορδάτου στὸ πρόγραμμα. Δεύτερη Στήλη. Στ. 7—18 ἔχουμε μιὰ δημόσια ὁμολογία του, ὅτι τὸ ἔργο δὲν εἶναι αὐτὸ ποὺ ἔγραψε αὐτός, ἀλλὰ μέσα στὶς πρόβες ἄλλαξε τελείως ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ μορφή καὶ πῶς εἶναι ἀποτέλεσμα κοινῆς καὶ συλλογικῆς προσπάθειας. Δηλαδή ὑπάρχει ἐδῶ ἀπόλυτη ἀποκατάφορησι τῆς συγγραφικῆς αὐτοδυνάμεως καὶ αὐτοτέλειας.

Οἱ ἔμπειροὶ ἠθοποιοὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου δὲν εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν πάνω στὸ ἔργο αὐτὸ ἰδιαίτερες δυσκολίες. Ὅλα ἦσαν μέσα στὶς ἰκανότητές τους.

Νομίζω ὅτι ἐπιγραμματικὰ μπορούμε νὰ ποῖμε ὅτι τὸ «Λίγο πρῖν καὶ τὸ Λίγο μετὰ» σημαίνει πολὺ κακὸ γιὰ τίποτα.

ΘΕΑΤΡΟ — ΜΟΝΤΕΡΝΟΙ ΚΑΙΡΟΙ —

Μ. Μπρέχτ: «Η ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΚΑΙ Ο ΚΑΝΟΝΑΣ»

Διδακτικὸ ἔργο — Ἡ ἐξαίρεσι καὶ ὁ κανόνας — ὅπως σημειώνει καὶ τὸ πρόγραμμα, δὲν μᾶς ἀρνεῖται καὶ κάποιες ἐλεύθερες ἐννοιολογίες ὅταν βλέπουμε ὅτι στὴ γνωστὴ καὶ σκληρῆ διαλεκτικὴ τῆς κοινωνικοπολιτικῆς διάκρισι τοῦ Μπρέχτ ἀνευρίσκεται καὶ ἡ παράθεσι ἀτόπιων ψυχολογικῶν προβλημάτων ὅπως εἶναι ὁ φόβος καὶ ἡ ἀμφιβολία. Προσπαθεῖ ἐδῶ ὁ συγγραφέας νὰ κρατήσῃ μιὰ ἰδιόμορφη ἰσορροπία πάνω στὸ αἶτιο καὶ τὸ αἰτιατὸ πού, ἐνῶ φιλοσοφικὰ φαίνεται νὰ τὰ ξεπερνάει σὰν ἀδέσμευτη διδασκί, ἐν τούτοις αὐτὰ τὰ ἴδια στοιχεῖα παλινδρομοῦν καὶ στέκονται στὴν ἀφειρηρία τοῦ ἐπιχειροῦμένου θεατρικοῦ προσανατολισμοῦ, χτυπώντας καίρια τίς θέσεις τοῦ συγγραφέα.

Ὁ φόβος καὶ ἡ ἀμφιβολία καλύπτουν σφαιρικὰ τουλάχιστον στὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἔργου τὸ ὁδοιπορικὸ τῆς περιπλάνησις. Ἔτσι, αὐτὰ τὰ δεδομένα τοῦ ἑτεροχρονισμοῦ, ποὺ εἶναι τὸ συναίσθημα, ἡ συνέπεια καὶ τὸ ψυχολογικὸ κλίμα, διαφοροποιοῦν καταλυτικὰ τὴν ἐποπτεύουσα λογική.

Πρόσθετα αὐτὸ τὸ ἴδιο ψυχολογικὸ κλίμα ἀπομυθοποιεῖ τὴν περιχαρῶδη διαλε-

κτική, δυναμιτίζοντας όσο γίνεται τη δομή της, από ισχνές ανθρώπινες φιγούρες και φόρμες.

Αυτόν λοιπόν τὸν κίνδυνο τῆς παραλλαγῆς ἀντελήφθηκε ὁ Μπρέχτ καὶ προχώρησε στὴ σκηνὴ τοῦ Δικαστηρίου γιὰ νὰ μᾶς δώσει νὰ καταλάβουμε ὅτι «πάντα ὁ Κανόνας εἶναι γνωσετὸς ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξάφρευση ὅταν γίνεται, ἂν καὶ δικαιολογεῖ ποικιλότητες τὰ γεγονότα, δὲν θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ στὰ σοβαρά, γιὰτὶ προστατεύεται ἀπὸ τὸν γνωστὸ κι ἐδῶ κώδικα τοῦ ἀρείλικτου κοινωνικοῦ κατεστημένου».

Ὅσο ὅμως ὁ Μπρέχτ φαίνεται νὰ γελοιοποιεῖ γιὰ μία στιγμή καὶ οὐσιαστικὰ τὴν θεωρητικὴν τοῦ προσανατολισμοῦ του ὅταν ὁ μύθος ἐκδανειοδοτεῖται ψυχολογικὰ ἀπὸ κάποιες ἀναζητήσεις τοῦ ἀπικτοῦ θεάτρου.

Ὁ θίασος «Μοντέρνοι Καιροὶ» μᾶς γνώρισε μιὰ γερὴ δουλειά του. Καμιὰ κίνηση βεντεπιουῦ.

Τὸ πρῶτο μέρος δόθηκε λιτά, τὸ δεύτερο ὅμως θὰ τὸ προτιμούσαμε περισσότερο τελετουργικόν. Ἔτσι θὰ ἰσοφάριζε καὶ τὴν χτυπημένη — ὅπως ἀναφέραμε — διαλεκτικὴ τοῦ πρώτου μέρους. Ἡ σκηνοθεσία ἦταν φροντισμένη, πρακτικὴ καὶ ἐκμεταλλεύθηκε μ' ἔμπνευση τὴν χαρισματικὴν μουσικὴν τοῦ Γιάννη Ζουγανέλη—Φούγκα μὲ ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης — τὸ τραγούδι τῶν Οὐργκα εἶχε ἓνα οὐράκιον χαρακτῆρα ἐνῶ τὸ τραγούδι τοῦ βαστάζου στὴ σκηνὴ τοῦ ποταμοῦ ἦταν μιὰ φθιγγὴν μελωδία. Ἄκόμη διαφωνοῦμε καὶ μὲ τὴν ῥωμάντσα τραγούδι τοῦ ἀφεντικοῦ «Γιατὶ νικάμε».

Ἀπὸ τοὺς ἠθοποιοὺς στεκόμαστε στὴν κινέζικη μοιρολατρία τοῦ Π. Σταματόπουλου καὶ τοῦ Σπ. Παπαδόπουλου.

Ὁ Γιάννης Νταλιάνης δὲν ἦταν ὅσο πρέπει φωνητικὰ τὸ ἀφεντικόν, ἐνῶ ἡ Ἐβίτα Παπασπύρου ἔδειχνε κάποιο Μπρεχτικόν κουράγιο μᾶνας.

Σχολιάσαμε ἐκτενέστερα τὴν μουσικὴν, γιὰτὶ πιστεύουμε ὅτι ἦταν μιὰ δευτέρη καὶ συμπληρωματικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἔργου. Ἀκόμα πρέπει νὰ κρίνουμε θετικὰ τὸ δεύτερο πλάνο στὴ σκηνὴ, ποὺ τὸ ἐφτιαχναν οἱ φωτεινὲς εἰκόνες ἀπὸ ἀνθρώπινα σχήματα μέσα στὴν ἴδια σκηνοθετικὴ δρᾶση.

ΘΕΑΤΡΟ Κ.Ε.Α.

Νίκου Ζακόπουλου: «ΒΙΑΣΜΟΣ»

Γενικότερα βλέποντας μερικὰ ἔργα τοῦ Νίκου Ζακόπουλου, βρίσκουμε ὅτι ἡ Θεατρολογία του ἀναφέρεται σχεδὸν πάντα στὴν ἐπικρατικὴ θεματογραφία. Γιὰ τὸν Ν.Ζ. τὸ νέο κοινωνικοπολιτιστικὸν γεγονός εἶναι καὶ ἓνα κέντρισμα γιὰ ἓνα θεατρικὸν ἔργο. Στὸ δεδομένον αὐτὸ ἔχουμε πρόσθετα καὶ τὴν γνωστὴν γιὰ τὸν συγγραφεῖα εἰδηματικὴν δεξιότητα, ποὺ δημιουργεῖ ἀλλὰ καὶ κατασκευάζει σφαιρικότερες διαστάσεις πάνω στὶς ἐπιλεγμένες τραγικὲς περιπτώσεις τοῦ ἀνθρώπου χωροχρόνου, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ καταφεύγει στὸν εὐκόλο σαρκασμὸν τῆς συνέπειας, γνωστὴν, ἀλλοίμονο, συνήθεια λαϊκῆς καὶ ψευτοαντιστασιακῆς καταναάλλωσης τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων τῆς τελευταίας κόπιας.

Ὁ «Βιασμὸς» τοῦ Νίκου Ζακόπουλου εἶναι κάποια συνεχιζόμενη ὁμοτίτλη παρόμοια πράξη, ποὺ ἀντλείται ἀπὸ τὸν δικὸν μᾶς κοινωνικὸν περὶ γυρο ἀλλὰ καὶ ποὺ δὲν παύει νὰ εἶναι καὶ ἓνα οἰκουμενικὸν χαρακτηριστικόν.

Ἔτσι αὐτὲς οἱ ὑπαρξιακὲς καὶ οἱ πολιτιστικοκοινωνικὲς ἀναζητήσεις γιὰ τὸ προκείμενον θέμα, κλιμακώνονται πάντα ἐδῶ καὶ τώρα, σὰν ἀπαντήσεις γι' αὐτὴν τὴν ὑπόθεση τῆς κραυγαλέας ἰσότητος τῶν δύο φύλων, ποὺ εἶναι διαμαρτυρία ζωῆς, ἀλλὰ κληρόνεται σὰν μοῖρα καὶ γίνεται τέχνη.

Ὁ «Βιασμὸς» ἔχει δύο μέρη μὲ ἑπτὰ σκηνὲς τὸ καθένα.

Στὸ πρῶτον μέρος ἔχουμε τὶς ἀφηγήσεις γιὰ τὸ τετελεσμένον ἐπεισόδιον. Στὸ δεύτερον βλέπουμε ἀνοικτὰ τὴν ΔΙΚΗΝ γιὰ τοὺς δραστές καὶ τὸ κάποιο τέλος.

Ἡ εὐρηματικότητα τοῦ Ν. Ζ. δίνει τὴν εἰδηση μέσα ἀπὸ τὴν τηλεοπτικὴ ἔκπομπὴ τῶν ἐπικαιρῶν — Σκητὴ 2 — καὶ μίᾶ παράθεση ταυτότητας ὁμοίου διαλογισμοῦ μὲ τὸ γράμμα τῆς Ἑλένης καὶ τὸ τηλέφωνο τοῦ Ἀλέξη — Σκητὴ 7. Ἀκόμα σὲ πολλὰ σημεῖα ἡ μουσικὴ παίρνει ἓνα συνδετικὸ ρόλο μὲ τὴν τραγικότητα τοῦ ἤχου τῆς.

Στὸ δεῦτερο μέρος ἔχουμε τὴν ΔΙΚΗ μὲ τὸ εἶρημα τοῦ βιασμοῦ — Σκητὴ 1 — ποὺ μᾶς θυμίζει ἐντυπωσιακὰ ἴσως ἓνα αἰσθησιακὸ χορὸ μοντέρνων κανιβάλων, ἐνῶ ἡ Ἑλένη σὰν παθοῦσα ἀφηγεῖται μὲ μίᾶ ἄλλη φωνή.

Τὸ εἶρημα τοῦ βιασμοῦ τῆς μάνας — Σκητὴ 3 — μὲ τὴν ἀφηγηματικὴ παρεμβολὴ τῆς ἄλλης φωνῆς.

Στὸ πρῶτο μέρος ἔχουμε μίᾶ θεατρικότητα ποὺ παίζεται μ' ἓνα ἐσωτερικὸ ρυθμὸ πάνω στὴ σκηνή.

Στὸ δεῦτερο μέρος, συναντᾶμε ὁμως μερικὲς ὑποτονικὲς περιπτώσεις θεατρικῆς ἀναφορᾶς, δεδομένο ποὺ ὀφείλεται ἴσως στὶς πολυάριθμες γνωστὲς καταλήξεις τοῦ εἶδους, τὶς ὁποῖες ὁ συγγραφέας, θέλοντας νὰ καιτηριάσει, μεταβάλλει τὸ κείμενο σὲ μίᾶ ἀκόμα ἀτελέσφορη ἀκροαματικὴ καταγγελία.

Προσέξαμε ἰδιαίτερα καὶ τὴν τεχνικὴ τῆς ὑποκριτικῆς τῶν ἠθοποιῶν τοῦ Κ.Ε.Α. μέσα στὸ ἔργο. Διτὴ κίνηση καὶ δὲν σημειώνεται καμιά ἕψηλὴ φωνητικὴ γκάμα καὶ τίποτα δὲν ἐκδηλώνεται τὸ σπραξικάρδιο, παρ' ὅλο, ὅτι τὸ θέμα εἶναι πρόσφορο. Ὅλα πειθαρχοῦν σὲ μίᾶ σωστὴ διδασκαλία καὶ δίνουν τὴν ταυτότητα τῆς σιωπῆς καὶ τῆς ἐσωτερικῆς τραγικῆς περιπτώσεως, ποὺ σφραγίζει αὐτὸ τὸ γεγονός καὶ τὴν ἔξαρση τῆς στατιστικῆς του, μ' ἓνα ἀπλὸ τρόπο ἐπικοινωνίας.

Αὐτὴ ἡ ἀνθρώπινη ἀμεσότητα χαρακτηρίζει τὸν «Βιασμό». Μίᾶ σύγκρουση καταστάσεων ποὺ γίνονται δεῖχτες πινάκων γιὰ τὸν κοινωνικὸ μας προβληματισμό. Ὁ Ν. Ζακόπουλος ἀντικαθιστᾷ ἐδῶ τὸ σπάσιμο τῆς θεατρικῆς ἐνότητας μ' ἓνα εὐρηματικὸ προσανατολισμὸ ποὺ παρασύρει τὸν θεατὴ πάνω στὰ δρώμενα χωρὶς κρυναγαλέες ἀντιδράσεις. Ἐτσι ὁ «Βιασμός» φωτίζει τὴ σκηνὴ ἀπὸ αἰσθησιμὴ μὲ εὐαισθησία, διαλεκτικὴ, τεχνικὴ τοῦ παράλογου, ἐνῶ ἡ κοινωνικὴ παιδεία, παρ' ὅλο ὅτι διαφαίνεται, κάπου κάπου, δὲν ἐνοχλεῖ.

Τὸ ἔργο στὴ σκηνοθεσία του παρουσιάσθηκε ἄριστο σχεδόν, σκηνικά.

Ἀπὸ τοὺς ἠθοποιούς ξεχωρίσαμε τοὺς θαυμάσιους Δ. Χόπτηρη, Ἀθηνᾶ Μιχαηλίδου, Ἀλεξάνδρα Καγκιλάρη, Βίβιαν Βαλσάμη. Καλοὶ ἦταν ἀζόμε καὶ οἱ ἄλλοι Γ. Μπούτσικος, Ἑλένη Καψάσκη, Γ. Παπαγιάννης, Κάτια Χότου, Ἀποστόλης Ἐλευθερίου.

Γιὰ τὸν Γιῶργο Μπέλλο ὅ,τι καὶ νὰ γράψουμε θὰ εἶναι λίγο — εἶναι ἓνας ἐξαίρετος ἠθοποιός, ἓνας λαμπρὸς σκηνοθέτης, ποὺ δίνει χρόνια τώρα ἐκεῖ, στὸ θέατρο Κ.Ε.Α., ἓνα γνήσιο μήνυμα τέχνης καὶ ποιότητας.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

II

Η ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜ. ΑΝΘΗ

(Αἶθουσα Τέχνης «ΕΠΟΧΗ» 30 Μαρτίου — 11 Ἀπριλίου)

Στὴν Αἶθουσα Τέχνης «Ἐποχή», ὁ γνωστὸς ζωγράφος Δημήτρης Ἀνθῆς παρουσίασε καὶ στὴν πόλη μας μίᾶ πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἔκθεση. Ἐτοι, δίνεται ἡ εὐκαιρία γιὰ μίᾶ οὐσιαστικὴ γνωριμία μ' ἓναν ζωγράφο ποὺ κατόρθωσε νὰ συζεύξει τὴν διάχυτὴ λυρικὴ ποίηση μὲ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν ἀθέατὴ κίνηση τῆς γραμμῆς, δίνοντας ἓνα προσωπικὸ μήνυμα. Γιατί, ὁ Δημ. Ἀνθῆς δὲν καταδυναστεύεται ἀπ' τὴν ἐξωτερικὴ κατασκευή, δὲν ἀναλώνεται ἀπ' τὶς δεδομένες μορφές, πρᾶγμα ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ κρατήσει, μὲ ἀπλότητα καὶ εἰλικρίνεια, τὴν βαθύτερη ὁμορφιὰ ποὺ ἀναδύεται, χωρὶς ἐπικίνδυνες ἐξισορροπήσεις, ἀπ' τὴν ὑπαρκτὴ πραγματικότητα. Γι' αὐτό, στοὺς πίνακές του, ποὺ ἀναπνέουν μέσα σὲ κάποια ρευστὴ ἀτμόσφαιρα, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ ἀντανάκλαση ἀπὸ ἓνα

όνειρο δίχως παρανοϊκές αποκλιμακώσεις, ή αίσθησι και ή όραση συνθέτουν ένα κόσμο και μιá περιήγησι οέ χώρους πολú γνώριμους. Καί ή φαντασία, με την σιωπηλή της δύναμη, έρχεται να οβήσει την διαχωριστική εκείνη γραμμή, που οημαδεύει τó τέλος της ανθρώπινης λογικής άδυναμίας. Είναι μιá κατάκτηση, αυτή ή ένανθρωπιμένη ενάτένισι πίσω άπ' την έπιφάνεια, που κάνει να φαίνονται τά πράγματα περισσότερο από μέσα παρά άπ' έξω. Κι αυτό, μαζί με την ποίησι της μοναχικής αντίληψης, διαποτίζει την ζωγραφική με κάποια μουσική απόχρωση, που κρατεί πολλή ψυχικήν ύγρασία, για να μην μένουν τά χρώματα ούδέτερες όντότητες.

Κάτω από ένα τέτοιο πρίσμα, ό Δημ. Άνθης, που φέρνει και την άνάμνησι από κάποια οικείωσι με την συζαντινή κλίμακα, έχει ένα δικό του ύφος, που τόν ξεχωρίζει, χωρίς καμμιá έπιπέδωσι και χωρίς μανιέρα, άπ' τους άλλους καλλιτέχνες. Γιατί, ζωγραφίζει, ξεκινώντας άπ' τó υπόστρωμα μιás βιωμένης λαϊκότητας, με τó γνώριμο εκείνο κλίμα, που δίνει τó άληθινό αντίκρουσι, έξω άπ' την πεπατημένη. Καί, γι' αυτό, ή άφαίρεσι και ή άπλοποίησι, στα θέματα που έχουν αυτήν την ύπόστασι, είναι τόσο ανθρώπινες, χωρίς να χάνουν, ώστόσο, και την γνησιότητα που έχει μιá έφέστια θρησκευτική νύξι. Άκόμα, στα τοπία, που καλύπτουν τó μεγαλύτερο μέρος άπ' την έκθεσή του, κατορθώνει να κρατεί αυτήν την έσωτερική πνευματικότητα, πάνω οέ μιá έκτασι με χαμηλούς τόνους, έτσι που να παίρνουν, ακόμα και στις δραματικές περιπτώσεις, τó βάθος από κάποια άοκητική θεώρησι. Ίδιαίτερα, με την προσωπική τεχνική και την κρίσι των υλικών, φτάνει ίσως στις καλύτερες έπιτεύξεις του. Καί, με αυτές τις άξιολογήσεις, μπορούμε να πούμε, ότι ή έκθεσι του Δημ. Άνθης άποτελεί ένα σημαντικό καλλιτεχνικό γεγονός, που δέν πρέπει να περάσει άπαρατήρητο.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΔΙΑΦΟΡΑ

ΡΙΖΑΡΕΙΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΑΘΗΤΩΝ

Ή Ριζάρειος Έκκλησιαστική Σχολή προκηρύσσει ότι, κατά τó σχολ. έτος 1983—1984 θά δεχθεί χωρίς έξετάσεις στην πρώτη τάξι του τετραταξίου Έκκλησιαστικού Λυκείου, έσωτερικούς μαθητές, ως υποτρόφους της Ριζαρείου περιουσίας.

Δέ γίνονται δεκτοί όσοι έχουν ήλικία άνω των 20 έτών.

Δεκτοί γίνονται: α) οί κάτοχοι ένδεικτικού προαγωγής Γ' τάξεως Μέσης έπιταξίου Ίερατικής Σχολής, β) οί πτυχιούχοι Μέσου Έκκλ. Φροντιστηρίου τριετούς φοιτήσεως, γ) οί κάτοχοι πτυχίου της τέως Μέσης Νυκτερινής Ίερατικής Σχολής, Αθηνών, δ) οί κάτοχοι Άπολυτηρίου Έκκλ. Γυμνασίου και ε) οί κάτοχοι ένδεικτικού Γ' τάξεως τέως έξαταξίου Γυμνασίου ή Άπολυτηρίου τριταξίου Γυμνασίου.

Οί αίτήσεις με τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά πρέπει να υποβληθούν μέχρι της 31 Αύγουστου 1983.

Ή Σχολή παρέχει δωρεάν εις τους υποτρόφους εκπαίδευσι, τροφή, οίκησι, ένδυμασία, υπόδησι κλπ.

Πληροφορίες παρέχονται κάθε εργάσιμη μέρα στα Γραφεία Διοικήσεως της Σχολής, Βασ. Σοφίας 24, Αθήνα, Τ. 140, τηλ. 7212191 και 7242063.

Άθήνα 23 Μαΐου 1983

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΟΥ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Κ. Γ. ΑΡΣΕΝΗ

Ο ύπουργός Ἐθνικῆς Οικονομίας κ. Γερ. Ἀρσένης μὲ τὴν ιδιότητά του ὡς Διοικητῆς τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος, ἀνέπτυξε στὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν μετόχων τὶς ἐξελίξεις, τὰ προβλήματα καὶ τὶς προοπτικὲς τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας. Εἰδικώτερα ἀναφερόμενος στὶς οἰκονομικὲς ἐξελίξεις τοῦ 1982 ὁ κ. Ἀρσένης εἶπε μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς:

Σύμφωνα μὲ ὅλα τὰ διαθέσιμα στοιχεία, ἡ πτωτικὴ πορεία τῆς οἰκονομίας ποὺ ἄρχισε μὲ τὴ δευτέρη πετρελαϊκὴ κρίση τοῦ 1979 ἀνακόπηκε τὸ 1982 καὶ οἱ προοπτικὲς ποὺ διαγράφονται σήμερα συγκλίνουν στὴ διαπίστωση ὅτι ἡ ἀνάκαμψη τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος θὰ ἀρχίσει μέσα στὸ τρέχον ἔτος.

Παράλληλα, στὸ 1982 ἐπιτεύχθηκε σημαντικὸ πρόοδος στὴν ἀνάσχεση τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ στὸν περιορισμὸ τοῦ ἐλλείμματος τοῦ ἰσοζυγίου τρεχουσῶν συναλλαγῶν. Ἡ διατήρηση ὅμως γιὰ ἀρκετὰ χρόνια πολὺ χαμηλοῦ ρυθμοῦ ἀνόδου, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ σταθερὴ αὔξηση τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, ποὺ διευρύνθηκε καὶ ἀπὸ τὸ αὐξανόμενο ρεῦμα τῆς ἐπανάδου τῶν Ἑλλήνων ἐργατῶν, εἶχε ὡς ἀναπόφευκτο ἀποτέλεσμα τὴν ἄνοδο τῆς ἀνεργίας σὲ ἐπίπεδα ποὺ ἂν καὶ σημαντικὰ χαμηλότερα ἀπὸ πολλὲς ἄλλες χώρες τείνουν νὰ τῆς προσδώσουν διαστάσεις σοβαροῦ προβλήματος.

Τὸ ἀκαθάριστο ἐγχώριο προϊόν, ὅπως ἐκτιμᾶται ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία Ἐθνικῶν Λογαριασμῶν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, αὐξήθηκε τὸ 1982 κατὰ 0,2% ἐνῶ τὸν προηγούμενο χρόνο εἶχε μειωθεῖ κατὰ 0,2%. Ἡ μικρὴ αὔξηση τοῦ ἐγχώριου προϊόντος τοῦ 1982 προήλθε ἀπὸ τὸ γεωργικὸ τομέα ποὺ σημείωσε ἄνοδο 3,5% ἐνῶ τὸ 1981 εἶχε σημειώσει πτώση 1,4% καὶ ἀπὸ τὸν τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν τὸ προϊόν τοῦ ὁποῖου ὑπολογίζεται ὅτι αὐ-

ξήθηκε 1,6% ἔναντι τῆς ἀνόδου 1,5% τὸ 1981. Ἀντίθετα τὸ εἰσόδημα ἀπὸ τὸ δευτερογενῆ τομέα μειώθηκε σημαντικὰ γιὰ τρίτο χρόνο (1982): —3,7%, 1981: —2,5%, 1980: —2,4%), ἐξέλιξη ἡ σοβαρότητα τῆς ὁποίας τόσο γιὰ βραχυχρόνια ἀνάκαμψη ὅσο καὶ γιὰ τὴ μακροχρόνια ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομίας, δὲν ὑποτιμᾶται ἀπὸ τὶς οἰκονομικὲς καὶ νομισματικὲς ἀρχές.

Ἡ αὔξηση τοῦ ἐγχώριου προϊόντος τὸ 1982 στηρίχθηκε κυρίως στὴν ἐσωτερικὴ ζήτηση καὶ εἰδικότερα στὴν ἄνοδο τῆς κατανάλωσης καὶ τῶν δημόσιων ἐπενδύσεων, ἐνῶ ὑστέρησαν καὶ κατὰ τὸ 1982 οἱ ἐπενδύσεις τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα. Ἀρνητικὴ ἐξάλλου, φαίνεται ὅτι ἦταν ἡ συμβολὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ τομέα τῆς οἰκονομίας, τόσο λόγω τῆς μείωσης τοῦ ὄγκου τῶν ἐξαγωγῶν ὅσο καὶ λόγω τῆς αὔξησης τῆς διεξόδου τῶν εἰσαγωγῶν στὴν ἐγχώρια ἀγορά, ποὺ σὲ ὀρισμένους κλάδους δημιούργησε ὀξύτατα προβλήματα. Ἐπισημαίνεται ὅτι ἡ ἄνοδος τῆς ἰδιωτικῆς κατανάλωσης ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῆς αὔξησης τοῦ ἰδιωτικοῦ διαθέσιμου εἰσοδήματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναδιανομῆς τοῦ ὑπὲρ τῶν οἰκονομικῶν ἀσθενέστερων εἰσοδηματικῶν τάξεων ποὺ ἀποτέλεσε βασικὴ ἐπιδίωξη τῆς εἰσοδηματικῆς πολιτικῆς τὸ 1982. Αὔξηση, πολὺ ὅμως χαμηλότερη σὲ σύγκριση μὲ τὸ 1981, σημείωσε καὶ ἡ δημόσια κατανάλωση.

Σημαντικὴ πρόοδος, ὅπως ἀναφέρθηκε, ἐπιτεύχθηκε στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ πληθωρισμοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀποδυναμώση τῶν πληθωριστικῶν προσδοκιῶν.

Ὁ κ. Ἀρσένης ἀφοῦ παραδέχτηκε ὅτι ἡ ἀνεργία εἶναι τὸ σοβαρὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομίας ποὺ μέσα στὸ 1982 πήρε ἀνοικτὲς διαστάσεις καὶ ἡ ἀντιμετώπισή της ἔχει πλέον πιεστικὸ χαρακτήρα, συνέχισε λέγοντας: «Παρὰ τὴν ἀναμενόμενη ἀνά-

καμψη τής οικονομικής δραστηριότητας τὸ 1983, τὸ ἐπίπεδο τής ανεργίας εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ βελτιωθεῖ συνεπεία καὶ μόνο τής ἀναθέρμανσης τής παραγωγῆς καὶ τῶν ἐπενδύσεων. Ἐν καὶ τὸ ἐπίπεδο ανεργίας παραμένει σημαντικὰ χαμηλότερο ἀπὸ ἄλλες χώρες, ἡ κυβέρνησις τὸ θεωρεῖ πρόβλημα πρώτης προτεραιότητος, γιὰ ἐκτὸς τῶν ἄλλων πλήττει τοὺς νέους πού γιὰ πρώτη φορά ζητοῦν ἐργασία ἀλλὰ καὶ ἄλλες ὁμάδες πού ἔχουν ἀνάγκη κοινωνικῆς προστασίας. Γιὰ τὴν ἀμε-

ση ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ ἡ Κυβέρνησις σχεδιάζει νὰ λάβει μέτρα στὰ πλαίσια ἐνὸς συντονισμένου προγράμματος δημοσίων ἔργων μὲ τὴ συμμετοχὴ τῶν δήμων καὶ κοινοτήτων, καθὼς καὶ τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἀπασχόλησης Ἐργατικοῦ Δυναμικοῦ πού θὰ ἔχουν ὡς βασικὸ σκοπὸ τὴν ἀπορρόφηση ἀνέργων, ἰδίως νέων καὶ ὄσων ἢ ἀπώλεια τής ἐργασίας συνδέεται μὲ τὶς διαβρωτικὰς μεταβολὰς πού συνεπάγεται ἡ προσπάθεια ἐξυγίανσης τής οἰκονομίας».

προϊόντα ποιότητας
 με το προβάδισμα
 στην υπεροχη

MEALO

ΣΟΚΟΛΑΤΕΣ - ΚΑΚΑΟ - ΚΑΡΑΜΕΛΛΕΣ

Ἡ ΠΡΩΤΗ

ἜΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΒ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 25